

MUNKAERŐPIACI TÜKÖR 2022

TÁRSADALMI EGYENLŐTLENSÉG ÉS MOBILITÁS

**SZERKESZTETTE
SZABÓ-MORVAI ÁGNES
PETŐ RITA**

**KÖZGAZDASÁG- ÉS REGIONÁLIS TUDOMÁNYI KUTATÓKÖZPONT
KÖZGAZDASÁGTUDOMÁNYI INTÉZET
HUN-REN MAGYAR KUTATÁSI HÁLÓZAT
KUTATÁS. INNOVÁCIÓ. HATÁS
BUDAPEST, 2023**

MUNKAERŐPIACI TÜKÖR
2022

MUNKAERŐPIACI TÜKÖR

Az évkönyvsorozat szerkesztőbizottsága

ÁDÁM SÁNDOR – főosztályvezető, Technológiai és Ipari Minisztérium, Munkaerőpiaci Programok Főosztálya • **BUSCH IRÉN** – főosztályvezető, Közfoglalkoztatási és Vízügyi Helyettes Államtitkárság, Közfoglalkoztatási Statisztikai, Elemzési és Monitoring Főosztály • **FAZEKAS KÁROLY** – emeritus kutató, ny. tudományos főmunkatárs, HUN-REN KRTK KTI • **KADLECSIK ROLAND** – osztályvezető, Központi Statisztikai Hivatal, Keresetstatisztikai osztály • **KÖLLŐ JÁNOS** – tudományos tanácsadó, HUN-REN KRTK KTI • **LAKATOS JUDIT** – nyugdíjas szakmai főtanácsadó, Központi Statisztikai Hivatal • **REIZER BALÁZS** – tudományos főmunkatárs, HUN-REN KRTK KTI • **SZABÓ-MORVAI ÁGNES** – tudományos főmunkatárs, HUN-REN KRTK KTI

Sorozatszerkesztő

SZABÓ-MORVAI ÁGNES

MUNKAERŐPIACI TÜKÖR 2022

**TÁRSADALMI EGYENLŐTLENSÉG
ÉS MOBILITÁS**

**Szerkesztette
SZABÓ-MORVAI ÁGNES
PETŐ RITA**

**KÖZGAZDASÁG- ÉS REGIONÁLIS TUDOMÁNYI KUTATÓKÖZPONT,
KÖZGAZDASÁGTUDOMÁNYI INTÉZET
HUN-REN MAGYAR KUTATÁSI HÁLÓZAT
KUTATÁS. INNOVÁCIÓ. HATÁS
BUDAPEST, 2023**

A kiadó címe:
HUN-REN Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont,
Közgazdaságtudományi Intézet
1097 Budapest, Tóth Kálmán utca 4.
e-mail: biblio@krtk.hu
honlap: <http://kti.krtk.hu>
telefon: (+36-1) 224-6700

E kötet megjelenését támogatta: HUN-REN Magyar Kutatási Hálózat

Copyright © HUN-REN Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont,
Közgazdaságtudományi Intézet, 2023
Borító © Tóth-Zs. Szabolcs (sabi.bandart.eu)

ISSN 1586-460X

Felelős kiadó: Fertő Imre
Olvasószerkesztő: Patkós Anna
Műszaki szerkesztő: Kravjánszki Róbert
Nyomdai előkészítés: font.hu
Typográfia: Garamond, Franklin Gothic
Nyomdai munkák: Server Line Kft.

TARTALOM

Előszó	9
Magyarországi munkapiac, 2022 (<i>Bakó Tamás & Lakatos Judit</i>)	15
Gazdasági környezet	18
Foglalkoztatás	18
Munkanélküliség	23
Munkaerő-kínálat és -kereslet	25
Keresetek, munkajövedelem	26
Közelpép. Társadalmi egyenlőtlenség és mobilitás.....	31
Bevezetés (<i>Pető Rita</i>)	33
1. Szubjektív gazdasági egyenlőtlenségek és univerzalizmus Magyarországon (<i>Gáspár Attila</i>).....	36
2. Társadalmi különbségek a gyermekek egészségi állapotában Magyarországon a 21. század második évtizedében (<i>Hajdu Tamás & Kertesi Gábor</i>).....	45
3. Társadalmi egyenlőtlenségek az oktatásban	72
3.1. Oktatási és társadalmi egyenlőtlenségek Magyarországon (<i>Varga Júlia</i>).....	72
3.2. A teszteredmények társadalmi egyenlőtlensége és az általános iskolai szegregáció (<i>Hermann Zoltán, Kertesi Gábor & Varga Júlia</i>)	80
3.3. Iskolai szegregáció, tanulói teljesítmény és iskolai továbbhaladás Magyarországon (<i>Hermann Zoltán & Kisfalusi Dorottya</i>)	88
K3.1. A kompenzációs előny szerepe az elérni kívánt legmagasabb iskolai végzettség egyenlőtlenségeiben (<i>Drucker Luca Flóra</i>).....	95
3.4. A hatosztályos gimnáziumi szelekció és eredményesség (<i>Horn Dániel</i>)	97
3.5. Az iskolák heterogenitásának hozzájárulása a későbbi béregyenlőtlenségekhez a fiatal munkavállalók esetében (<i>Boza István & Horn Dániel</i>).....	103
3.6. A koronavírus-járvány és az iskolai teszteredmények egyenlőtlensége (<i>Boza István & Hermann Zoltán</i>)	110
3.7. Az oktatásirányítás és -finanszírozás központosításának hatása az oktatási egyenlőtlenségekre (<i>Hermann Zoltán & Semjén András</i>).....	119
3.8. A kötelező iskolalátogatási korhatár csökkentésének munkapiaci és gyermek- vállalási hatásai (<i>Adamecz Anna, Prinz Dániel & Szabó-Morvai Ágnes</i>).....	126
K3.2. 20 év alatti várandósok: mennyire jellemző és mi befolyásolja a hátrányos helyzetet? (<i>Szabó Laura & Makay Zsuzsanna</i>).....	131
K3.3. Az iskolalátogatási korhatár csökkentése – hatása a roma fiatalokra (<i>Köllő János & Sebők Anna</i>)	132
4. Felnőttkorban megjelenő társadalmi egyenlőtlenségek.....	135
4.1. A személyi tőkejövedelmek jellemzői és a jövedelemeloszlásban betöltött szerepük 2007 és 2021 között (<i>Krekó Judit & Tóth G. Csaba</i>)	135
K4.1. A nemek közti különbség a tőkejövedelmek eloszlásában (<i>Krekó Judit & Tóth G. Csaba</i>)	144
4.2. Hogyan lesz az etnikai előítéletről foglalkoztatási diszkrimináció? A kisvállalatok szerepe (<i>Kertesi Gábor, Köllő János, Károlyi Róbert & Szabó Lajos Tamás</i>).....	146
4.3. A szegénység helyzete Magyarországon (<i>Gábor András & Tátrai Annamária</i>)	151
K4.2. Jövedelmi szegénység a közfoglalkoztatottak körében (<i>Gábor András & Claudia Colombarolli</i>).....	156
4.4. Szegénység és kapcsolati tőke (<i>Albert Fruzsina & Hajdu Gábor</i>)	159
4.5. Kapcsolathálózatok és jövedelemegyenlőtlenség a magyar városokban (<i>Lengyel Balázs, Tóth Gergő & Johannes Wachs</i>)	164
4.6. Az egészségi állapot egyenlőtlenségei Magyarországon (<i>Kollányi Zsófia</i>)	169

K4.3. Roma nők várandósgondozási és szülészeti ellátási hátránya (<i>Szabó Laura & Veroszta Zsuzsanna</i>)	176
4.7. Földrajzi és szocioökonómiai tényezők szerepe az egészségügyben – becslések országon belüli költözések alapján (<i>Elek Péter, Győrfi Anita, Kungl Nóra & Prinz Dániel</i>)	178
4.8. Generációk közötti transzferek és lakásmobilitás – fiatalok lakásszerzési lehetőségei és korlátai (<i>Kószeghy Lea, Győri Ágnes & Csizmady Adrienne</i>)	183
5. Időskori társadalmi egyenlőtlenség – nyugdíj-egyenlőtlenségek Magyarországon (<i>Reiff Ádám & Simonovits András</i>)	190
6. Társadalmi mobilitás	195
6.1. Mit mondanak az egyetemi évkönyvek a társadalmi mobilitásról? (<i>Gáspár Attila & Pető Rita</i>)	195
6.2. A társadalmi mobilitás nemek közötti egyenlőtlenségei Magyarországon (<i>Huszár Ákos, Győri Ágnes & Balogh Karolina</i>)	200
6.3. Kapott vagyontranszferek és ezek hatása a háztartás vagyonára (<i>Medgyesi Márton</i>)	206
6.4. A társadalom felső és alsó csoportjaiba irányuló iskolai mobilitási folyamatok Magyarországon (<i>Huszár Ákos, Balogh Karolina & Győri Ágnes</i>)	211
6.5. Első generációs diplomások Magyarországon (<i>Adamecz Anna</i>)	216
6.6. Szülői háttér és az oktatás munkaerőpiaci megtérülése, 2005–2019-ben Magyarországon – becslési kísérlet az EU–SILC-adatok alapján (<i>Tóth István György & Csathó Ábel</i>)	220
A munkapiaci szakpolitika eszközei (<i>Hajdu Miklós, Makó Ágnes, Nábelek Fruzsina & Nyíró Zsanna</i>)	227
1. Intézményi változások	229
2. Ellátások	230
3. Támogatások	230
4. Aktív foglalkoztatáspolitikai eszközök és komplex programok	231
5. Munkapiaci hatású szakpolitikai eszközök	232
Statisztikai adatok (<i>Czethoffer Éva</i>)	237
1. Alapvető gazdasági adatok	239
2. Népeség	241
3. Gazdasági aktivitás	246
4. Foglalkoztatottak	254
5. Munkanélküliek	269
6. Keresetek	289
7. Oktatás	295
8. Munkaerő-kereslet	301
9. Regionális különbségek	304
10. Munkaügyi kapcsolatok	312
11. Jóléti ellátások	315
12. Munkát terhelő adók	322
13. Nemzetközi adatok	325
14. A fontosabb adatok forrásai	327
Munkapiaci kutatások, válogatott bibliográfia, 2022 (<i>Bálint Éva</i>)	335
Függelék. Táblázatok és ábrák jegyzéke	347

A KÖTET SZERZŐI

- ADAMECZ ANNA** (HUN-REN KRTK KTI;
UCL SOCIAL RESEARCH)
- ALBERT FRUZZSINA** (HUN-REN TK)
- BAKÓ TAMÁS** (HUN-REN KRTK KTI)
- BÁLINT ÉVA** (HUN-REN KRTK)
- BALOGH KAROLINA** (HUN-REN TK)
- BOZA ISTVÁN** (HUN-REN KRTK KTI)
- CLAUDIA COLOMBAROLLI** (BOLOGNAI
EGYETEM)
- CSATHÓ ÁBEL** (TÁRKI TÁRSDALOMKUTATÁSI
INTÉZET ZRT)
- CSIZMADY ADRIENNE** (HUN-REN TK)
- CZETHOFFER ÉVA** (HUN-REN KRTK)
- DRUCKER LUCA FLÓRA** (HUN-REN KRTK KTI)
- ELEK PÉTER** (HUN-REN KRTK KTI)
- GÁBOS ANDRÁS** (TÁRKI TÁRSDALOMKUTATÁSI
INTÉZET ZRT)
- GÁSPÁR ATTILA** (HUN-REN KRTK KTI)
- GYŐRI ÁGNES** (HUN-REN TK)
- HAJDU GÁBOR** (HUN-REN TK)
- HAJDU MIKLÓS** (BUDAPESTI CORVINUS
EGYETEM)
- HAJDU TAMÁS** (HUN-REN KRTK KTI)
- HERMANN ZOLTÁN** (HUN-REN KRTK KTI;
BUDAPESTI CORVINUS EGYETEM)
- HORN DÁNIEL** (HUN-REN KRTK KTI; BUDAPESTI
CORVINUS EGYETEM)
- HUSZÁR ÁKOS** (HUN-REN TK)
- KÁROLYI RÓBERT** (HUN-REN KRTK KTI)
- KERTESI GÁBOR** (HUN-REN KRTK KTI)
- KISFALUSI DOROTTYA** (HUN-REN TK)
- KOLLÁNYI ZSÓFIA** (EÖTVÖS LORÁND
TUDOMÁNYEGYETEM)
- KÖLLŐ JÁNOS** (HUN-REN KRTK)
- KŐSZEGHY LEA** (HUN-REN TK)
- KREKÓ JUDIT** (HUN-REN KRTK KTI; BUDAPEST
SZAKPOLITIKAI ELEMZŐ INTÉZET)
- KUNGL NÓRA** (VIENNA GRADUATE SCHOOL
OF ECONOMICS)
- LAKATOS JUDIT** (KÖZPONTI STATISZTIKAI
HIVATAL)
- LENGYEL BALÁZS** (HUN-REN KRTK KTI)
- MAKAY ZSUZSANNA** (KSH NÉPESSÉGTUDOMÁNYI
KUTATÓINTÉZET)
- MAKÓ ÁGNES** (GAZDASÁG- ÉS VÁLLALKOZÁS-
KUTATÓ INTÉZET)
- MEDGYESI MÁRTON** (TÁRKI TÁRSDALOM-
KUTATÁSI INTÉZET ZRT)
- NÁBELEK FRUZZSINA** (GAZDASÁG- ÉS
VÁLLALKOZÁSKUTATÓ INTÉZET)
- NYÍRŐ ZSANNA** (GAZDASÁG- ÉS VÁLLALKOZÁS-
KUTATÓ INTÉZET)
- PETŐ RITA** (HUN-REN KRTK KTI)
- PRINZ DÁNIEL** (VILÁGBANK)
- REIFF ÁDÁM** (HUN-REN KRTK KTI; CEU)
- SEBŐK ANNA** (HUN-REN KRTK KTI)
- SEMJÉN ANDRÁS** (HUN-REN KRTK KTI)
- SIMONOVITS ANDRÁS** (HUN-REN KRTK KTI)
- SZABÓ LAJOS TAMÁS** (KÖZÉP-EURÓPAI EGYETEM
PHD HALLGATÓ)
- SZABÓ LAURA** (KSH NÉPESSÉGTUDOMÁNYI
KUTATÓINTÉZET)
- SZABÓ-MORVAI ÁGNES** (HUN-REN KRTK KTI;
DEBRECENI EGYETEM)
- TÁTRAI ANNAMÁRIA** (ELTE TÁRSADALOMTUDO-
MÁNYI KAR; TÁRKI TÁRSADALOMKUTATÁSI
INTÉZET)
- TÓTH G. CSABA** (HUN-REN KRTK KTI; BUDAPESTI
CORVINUS EGYETEM)
- TÓTH GERGŐ** (HUN-REN KRTK KTI; UMEÅ
UNIVERSITY)
- TÓTH ISTVÁN GYÖRGY** (TÁRKI TÁRSDALOMKU-
TATÁSI INTÉZET ZRT)
- VARGA JÚLIA** (HUN-REN KRTK KTI)
- VEROSZTA ZSUZSANNA** (KSH NÉPESSÉGTUDO-
MÁNYI KUTATÓINTÉZET)
- JOHANNES WACHS** (HUN-REN KRTK KTI; BUDA-
PESTI CORVINUS EGYETEM)

ELŐSZÓ

Kötetünk a 2022. év legfontosabb munkaerőpiaci fejleményeit, szakpolitikai változásait mutatja be. Az elmúlt évek jelentősebb gazdasági sokkhatásai (koronavírus-járvány, orosz–ukrán háború, infláció) után a gazdasági szereplők a helyreállításra és az újbóli fellendülésre koncentrálnak. A gazdasági fellendülés akkor lehet sikeres, ha erős társadalmi, gazdasági bázisra támaszkodhat, ezért az idei Közelkép témájául a társadalmi egyenlőtlenségeket és a társadalmi mobilitást választottuk – áttekintjük az egyéni életpálya fő állomásain jelentkező legfontosabb társadalmi szintű egyenlőtlenségek szerkezetét és forrásait. A kötet öt fő részből áll.

1. A magyarországi munkapiac 2022-ben

A 2022-es évre vonatkozóan a hazai munkapiac elemzése a KSH munkaerő-felmérése, az Eurostat, a Nemzeti Foglalkoztatási Szolgálat regisztere, a KSH intézményi munkaügyi statisztikája, a NAV járulékbevallás-adatainak felhasználásával készült el. Az elemzés főbb megállapításai a következők.

1. *2022-ben a foglalkoztatás a kedvezőtlen gazdasági hatások ellenére is tovább nőtt.* A 15–64 éves korosztályra számított foglalkoztatási ráta 4,6 százalékponttal haladta meg az EU megfelelő mutatóját. A foglalkoztatottak létszáma a 2021. évihez viszonyítva nőtt az elsődleges hazai munkaerőpiacon, míg csökkent a közfoglalkoztatás keretében dolgozóké, és újra többen vállaltak munkát külföldön is.

2. *A jelentősebb létszámot foglalkoztató nemzetgazdasági ágak közül a legnagyobb létszámnövekedés a szálláshely-szolgáltatás, vendéglátás nemzetgazdasági ágban következett be.* Ebben az ágazatban az összes foglalkoztatotti létszám közelített a koronavírus-járvány előttihez.

3. *A járvány idején széles körben alkalmazott home office típusú munkavégzés gyakorisága visszaesett a járvány előtti szintre.* 2022-ben a foglalkoztatottak 7,2 százaléka dolgozott legalább a munkaideje egy részében otthonról.

4. *Jelentősen, éves átlagban 131 ezer főre emelkedett a nyugdíj mellett dolgozók száma.*

5. *Éves átlagban már 81 ezerre emelkedett a külföldi állampolgárságú munkavállalók foglalkoztatása,* ugyanis – a járványhelyzet miatti átmeneti létszámcsökkenés után – a hazai munkaerőforrás elégtelensége miatt egyre szükségesebbé vált a külső munkaerőforrások bevonása is.

6. *A foglalkoztatottak létszámának növekedésével párhuzamosan tovább csökkent a munkanélkülieké.* 176,3 ezres létszámuk 10 százalékkal alacsonyabb volt az előző évinél, a munkanélküliségi ráta pedig 4,1 százalékról 3,6 százalékra mérséklődött, ami 2,6 százalékponttal volt alacsonyabb az uniós átlagnál. Hasonló ütemben csökkent a regisztrált álláskeresőké is, és tovább nőtt a pénzübeli juttatásban részesülők aránya.

7. *Tovább csökkent a potenciális munkaerő-tartalékok jelentő munkanélküliek és dolgozni szándékozó inaktívok száma.* Eközben az előző évinél 20 százalékkal több üres vagy a közeljövőben megüresedő álláshelyet jelentettek a munkáltatók.

8. *A teljes munkaidős foglalkoztatottak havi bruttó keresete kiugró ütemben 17,4 százalékkal 500 ezer forintra nőtt, ami az utóbbi két évtized legmagasabb nominális növekedését jelentette.* Ez részben a választási évre időzített kormányzati intézkedések, így a minimálbér-emelés és egy sor ágazati bértámogatás eredménye volt. Bár az év egészét tekintve a reálkeresetek 2,5 százalékkal emelkedtek, az infláció ütemének felgyorsulása miatt a havi reálkereseti index szeptembertől már negatívba fordult.

2. Közelkép

A Közelkép ebben az évben a társadalmi egyenlőtlenségek és a társadalmi mobilitás témakörét járja körül. Széles áttekintést nyújt a témában elérhető közgazdasági és szociológiai elemzésekből, amelyek segítségével végig veszi az emberi élet szakaszait a születéstől az időskorig. Minden életszakaszban a jellemző társadalmi egyenlőtlenségi dimenziókat elemzi, gyermekkorban például az oktatásban, felnőttkorban a munkaerőpiacon, időskorban pedig a nyugdíjrendszerben megfigyelhető társadalmi egyenlőtlenségekre mutat rá.

A társadalmi egyenlőtlenségek és a társadalmi mobilitás kulcs tényezők a gazdaság fejlődése, a gazdasági kilátások és a társadalmi jólét szempontjából. Mekkora esélye van egy jól tanuló, szorgalmas, ámde szegény családból származó gyermeknek a kitörésre, a jobb életre? Mi az esélye annak, hogy egy gazdag család gyermeke lecsúszik, ha nem teljesít megfelelően a munkahelyen? E kérdésekre adott válasz alapjaiban meghatározza a társadalom tanuláshoz, munkához, fejlődéshez, kreativitáshoz fűződő viszonyát, és végeredményben a gazdaság értékteremtő képességét. Ha egy ország sikeres szeretne lenni, akkor érdemes növelnie a társadalmi mobilitást és csökkentenie a társadalmi egyenlőtlenségeket annak érdekében, hogy a jövő generációi hasonló esélyekkel induljanak a pályájukon akkor is, ha kedvezőtlenebb körülmények közé születtek.

A Közelkép fejezeteiben az alábbi nagyobb témákat járjuk körül.

1. *Gyermekkori egészség.* A gyermekek családi háttere, a család társadalmi helyzete nagymértékben meghatározza a gyermekek egészségi állapotát.

2. *Oktatás.* Bemutatjuk, hogy a társadalmi helyzet mennyiben határozza meg, hogy egy gyermek milyen minőségű oktatásban részesül. Megvizsgáljuk, hogy Magyarországon más országokhoz képest egyenlőbbek vagy egyenlőtlenebbek az alacsonyabb jövedelmi helyzetű gyermekek oktatási lehetőségei. Az oktatás minősége azért is nagyon jelentős, mert a meghatározza a későbbi munkabért és munkalehetőségeket.

3. *Jövedelem, vagyon, foglalkoztatás.* Átfogó képet adunk a szegénység trendjeiről, amely összességében javult az elmúlt években, azonban a mélyszegénységben élők aránya növekedett. Bemutatjuk, hogy a Magyarországon hogyan alakulnak a társadalmi egyenlőtlenségek a tőkejövedelmek terén, valamint elemezzük a romákkal szembeni foglalkoztatási diszkriminációt. Arra is kitérünk, hogy a kapcsolati

hálók hogyan befolyásolják a jövedelmi egyenlőtlenségeket. Ezeken kívül érintjük még a lakhatási, egészségügyi egyenlőtlenségek, illetve a nyugdíjrendszerből fakadó egyenlőtlenségek témakörét is.

4. *Mobilitás.* Bemutatjuk, a magyar társadalmi mobilitási trendjeit, illetve a mobilitást meghatározó tényezőket (mint például a vagyontranszferek és az oktatás).

3. A munkapiaci szakpolitika eszközei (2022. június – 2023. május)

A fejezetben a munkapiaccal kapcsolatos szakpolitikai eszközök 2022 júniusa és 2023 májusa között végbement, főbb szabályozási változásait foglaljuk össze. Ezek közül a legfontosabbak a következők.

1. *Az szakképzési rendszer szabályozása.* A 18 évesnél idősebbek napi nyolc, az ennél fiatalabbak napi hét órában vehetnek részt szakképzési munkaszerződéssel a duális képzésben. Egy évben kétszer, akár két tanévben is köthető szakképzési munkaszerződés. Megszűnik a programterv, a szakképző intézmények önállóan dolgozzák ki szakmai programjukat.

2. *Növekedett az ellátások összege.* Az álláskeresési járadék maximuma havi 232 ezer forint, a nyugdíj előtti álláskeresési segély összege pedig havi 92 800 forint. Az álláskeresést ösztönző juttatás havi 162 400 forint. A rehabilitációs és rokkantsági ellátások alapösszege a 2023-ban kezdődő időponttól megállapított jogosultság esetén 129 860 forint. A gyed összege 324 800 forintra, a diplomás gyed felsőfokú alapképzés esetén 162 400 forintra, felsőfokú mesterképzés esetén pedig 207 480 forintra emelkedett.

3. *Támogatások.* A munkaadók legalább egy hónapja nyilvántartott álláskereső foglalkoztatása esetén a teljes bérköltés 50 százalékát kaphatják meg támogatás formájában. Az első sikeres nyelvvizsga díjához igényelhető támogatás összege 58 ezer forint, míg a KRESZ-vizsgát a jogosultak számára maximum 25 ezer forinttal támogatja az állam. Az álláskeresők vállalkozóvá válásának támogatására a kötelező legkisebb munkabér 15-szörösének megfelelő tőketámogatás, illetve fél éven át bértámogatás igényelhető.

4. *Aktív programok.* A közfoglalkoztatásra szánt keretösszeg némileg csökkent, 117,8 milliárd forintra. A nyári diákmunka programjának keretében a bértámogatás igényelhető 16–25 éves diákok nyári foglalkoztatásához. Utazási támogatás igényelhető, amennyiben a lakhely és a munkahely 10–60 kilométeres távolságban van egymástól. Amennyiben messzebb található a munkahely, lakhatási támogatás igényelhető legfeljebb havi 162 400 forintig. A tartósan álláskeresők komplex elhelyezkedési támogatása keretében a jogosultak fél éven át havi 69 600 forint bérkiegészítést igényelhetnek.

5. *Minimálbér.* A teljes munkaidős alpbér legkisebb összege 232 ezer forintra, a legalább középfokú végzettségűek számára 296 ezer forintra emelkedett.

6. *Adók és járulékok.* A harmincévesnél fiatalabb anyák szja-kedvezményt kapnak, havonta legfeljebb a megelőző év júliusi nemzetgazdasági szintű bruttó átlagkereset összegéig. A tartósan beteg vagy súlyosan fogyatékos gyermeket nevelő családok

által igénybe vehető adókedvezmény 66 670 forintra növekedett. 2023 januárjától megszűnnek a SZÉP-kártya alszámlái.

7. *Munkatörvénykönyv*. Több új szabadságtípust vezettek be, mint például az apai szabadság, szülői szabadság és a gondozói szabadság. Bővült a munkáltatók munkavállalók számára történő tájékoztatási kötelezettsége is: a munkáltató köteles tájékoztatni a munkavállalóit, ha eltérő munkakörülményeket és feltételeket biztosító – például teljes vagy részmunkaidős, távmunkában végezhető vagy határozatlan idejű munkaviszonyú – pozícióra nyílik lehetőség.

4. Statisztikai adatok

Ez a rész információt ad a rendszerváltozás óta eltelt időszak alapvető gazdasági folyamatairól, a népesség, a munkapiaci részvétel, a foglalkoztatás, a munkanélküliség, az inaktivitás, a bérek, az oktatás, a munkaerő-kereslet, a regionális különbségek, a migráció, a munkaügyi kapcsolatok, a jóléti ellátások jellemzőiről és néhány munkapiaci mutató nemzetközi összehasonlításáról.

Az itt megjelenő adatoknak két fő forrása van: egyrészt a Központi Statisztikai Hivatal rendszeres intézményi, illetve lakossági típusú munkaügyi adatgyűjtése: munkaerő-felvétele (MEF), intézményi munkaügyi statisztikája (IMS), munkaerőmérlege (MEM). Másrészt a Nemzeti Foglalkoztatási Szolgálat regisztere és az általa lebonyolított adatgyűjtések: munkanélküli-regiszter adatbázisa (NFSZ REG), rövid távú munkaerőpiaci prognózis (PROG), bértarifa-felvételek (BT, 2019-től a Bértarifa-felvétel lebonyolítását a KSH végzi). Ezekről az adatforrásokról a statisztikai blokk végén részletesebb információk találhatóak. A két legnagyobb adatszolgáltatón kívül a Magyar Államkincstártól származnak a fejezetben szereplő öregségi és rokkantsági nyugdíjakkal és ellátásokkal kapcsolatos adatok. Továbbá egyes táblázatok és ábrák elkészítéséhez a KSH, a NAV és az Eurostat online adatbázisait használtuk.

A táblázatok és ábrák adatainak teljes idősorai Excel-formátumban letölthetők az alattuk szereplő linkekre kattintva. A KRTK Adatbank honlapján továbbá megtalálhatók olyan táblázatok adatai is, amelyek az idei évkönyvben nem, de a korábbiak valamelyikében szerepeltek (<https://adatbank.krtk.mta.hu/adatbazisok/eler-heto-adatbazisok/>).

5. Munkapiaci kutatások – válogatott bibliográfia, 2022

A kötetben a 2022-ben megjelent publikációkból válogattunk. A bibliográfia a magyar munkapiac jellemzőivel foglalkozó fontos hazai és külföldi szakirodalomra: könyvekre, folyóiratokra, műhelytanulmányokra, statisztikai kiadványokra és a nemzetközi szervezetek munkapiaci témájú kiadványaira terjed ki. A korszerű bibliográfiakészítés elveit követve igyekeztünk mindenütt megadni a művek elektronikus elérhetőségét is. Arra törekedtünk, hogy bibliográfiánkban a kötet témaköréhez kapcsolódó releváns publikációkat – lehetőség szerint – a legteljesebben feltárjuk, és azokat könnyen áttekinthető, informatív módon csoportosítsuk.

* * *

A szerkesztőbizottság tagjai megköszönik a Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont, a Központi Statisztikai Hivatal, a Magyar Államkincstár, a Nemzeti Adó- és Vámhivatal, a Budapest Szakpolitikai Elemző Intézet, a Nemzeti Adatvagyon Ügynökség, a Technológiai és Ipari Minisztérium, a Gazdaság- és Vállalkozáskutató Intézet munkatársainak, az MTA Emberi Erőforrások Gazdaságtana Tudományos Bizottsága tagjainak a szükséges információk összegyűjtésében és ellenőrzésében, a kötet szerkesztésében, az egyes részanyagok elkészítésében és megvitatásában végzett munkájukat. A kötet nem jöhetett volna létre a KRTK Adatbank munkatársainak kiemelkedő és elkötelezett szakmai munkája nélkül. Köszönetet mondunk az Magyar Kutatási Hálózatnak a kiadvány anyagi támogatásáért.

* * *

A KRTK KTI előd intézménye, az MTA Közgazdaság-tudományi Intézete az Országos Foglalkoztatási Közalapítvány támogatásával 2000-ben indította el a magyarországi munkapiac és foglalkoztatáspolitikai aktuális jellemzőit bemutató és a témakör egy-egy területét részletesen elemző *Munkaerőpiaci Tükör* című évkönyvsorozatot. A kötetek tartalmának összeállítása során arra törekedtünk, hogy az államigazgatásban dolgozó szakemberek, a foglalkoztatási szolgálat szervezeteiben, az önkormányzatokban, a civil szervezetekben, a közigazgatási hivatalokban, az oktatási intézményekben és a kutatóintézetekben dolgozó kollégák, az írott és elektronikus sajtó munkatársai napi munkájukban jól használható információkat kapjanak a magyarországi munkapiaci folyamatokról, a foglalkoztatáspolitikai jogszabályi és intézményi környezetéről, a magyarországi munkapiaccal foglalkozó hazai és nemzetközi kutatások friss eredményeiről.

Fontos szempont, hogy az évkönyvsorozatban publikált elemzések, adatok a felsőfokú oktatásban is jól felhasználható ismereteket adjanak a munkagazdaságtan, az emberierőforrás-gazdálkodás különböző témaköreiben. Olyan kiadványokat állítottunk össze, amelyek a rendelkezésünkre álló statisztikák, elméleti kutatások és empirikus elemzések alapján közérthető formában, jól áttekinthető szerkezetben mutatják be a magyarországi munkapiaci folyamatok jellemzőit és belső összefüggéseit.

**MAGYARORSZÁGI
MUNKAPIAC
2022**

BAKÓ TAMÁS & LAKATOS JUDIT

Gazdasági környezet
Foglalkoztatás
Munkanélküliség
Munkaerő-kínálat és -kereslet
Keresetek, munkajövedelem

1. 2022-ben a foglalkoztatási ráta és a foglalkoztatottak létszáma a kedvezőtlen gazdasági hatások ellenére is tovább nőtt. A 15–64 éves korosztályra számított foglalkoztatási ráta 4,6 százalékponttal haladta meg az Európai Unió megfelelő mutatóját.

2. A foglalkoztatottak létszáma a 2021 évihez viszonyítva nőtt az elsődleges hazai munkaerőpiacon, míg csökkent a közfoglalkoztatás keretében dolgozóké, és újra többen vállaltak munkát külföldön is.

3. 2022-ben a jelentősebb létszámot foglalkoztató nemzetgazdasági ágak közül a legnagyobb létszámnövekedés a szálláshely-szolgáltatás, vendéglátás nemzetgazdasági ágban következett be, ahol így az összes foglalkoztatotti létszám közelített a koronavírus-járvány előttihez.

4. A járvány idején széles körben alkalmazott home office típusú munkavégzés kiterjedtsége a járvány előtti szinten állandósult. 2022-ben a foglalkoztatottak 7,2 százaléka dolgozott legalább a munkaideje egy részében otthonról.

5. Érdemben nőtt a nyugdíj mellett dolgozók száma: a munkaerőhiány enyhítésére az elmúlt évtizedekben több – ezt közvetlenül vagy közvetve segíteni hivatott – intézkedés is született, aminek eredményeként 2022-ben éves átlagban már 134 ezer nyugdíjas dolgozott.

6. Egyre nagyobb szükség van külső munkaerőforrások bevonására is a hazai munkaerőforrás elégtelensége következtében. A járványhelyzet miatti átmeneti létszámcsökkenés után 2022-ben éves átlagban már 81 ezer külföldi állampolgárságú munkavállalót foglalkoztattak a munkáltatók.

7. 2022-ben tovább csökkent a munkanélküliek száma párhuzamosan a foglalkoztatottak létszámának növekedésével. 176,3 ezres létszámuk 10 százalékkal alacsonyabb volt az előző évinél, a munkanélküliségi ráta pedig 4,1 százalékról 3,6 százalékra mérséklődött, ami 2,6 százalékponttal volt alacsonyabb az uniós átlagnál. Az ILO-fogalom szerinti munkanélküliek számához hasonló ütemben csökkent a regisztrált álláskeresőké is, és az állományon belül tovább nőtt a pénzbeli juttatásban részesülők aránya.

8. Tovább csökkent a potenciális munkaerő-tartalékot jelentő munkanélküliek és dolgozni szándékozó inaktívok száma, miközben az előző évinél 20 százalékkal több üres vagy a közeljövőben megüresedő álláshelyet jelentettek a munkáltatók

9. A teljes munkaidőben alkalmazásban állók havi bruttó keresete – részben a választási évre időzített kormányzati intézkedések, így a minimálbér-emelés és egy sor ágazati bértárgyalás eredményeként – 2022-ben kiugró ütemben, 17,4 százalékkal 500 ezer forintra nőtt, ami az utóbbi két évtized legmagasabb nominális növekedését jelentette. Bár az év egészét tekintve a reálkereset 2,5 százalékkal emelkedett, az infláció ütemének felgyorsulása miatt a havi reálkereseti index szeptembertől már negatívba fordult.

GAZDASÁGI KÖRNYEZET

Az energia-és nyersanyagársokk miatt 2022-ben a globális GDP volumenváltozása 3,4 százalékos volt, szemben a 2021. évi 6,2 százalékkal. A magyar gazdasági folyamatokat 2022-ben jelentős részben a koronavírus-járvány utáni gyors helyreállítás okozta szűk kapacitások, valamint Oroszország Ukrajna elleni háborúja befolyásolta. Noha az év egészét tekintve a vártnál magasabb, 4,6 százalékos volt a GDP növekedése, az év második felétől jelentősen mérséklődött a gazdasági teljesítmény, és az év végére már technikai recesszió alakult ki. Érdemes azt is megemlíteni, hogy 2022-ben igen jelentős csearányromlás következett be, melynek következtében az ország reáljövedelme csak kismértékben változott, miközben a GDP volumene lényegesen nagyobb mértékben nőtt. Az év eleji egyszeri transfereknek (13. havi nyugdíj, szja-visszatérítés) köszönhetően az év első felében jelentkező erős belső kereslet megkönnyítette a cégek számára a meredeken emelkedő energia- és nyersanyagárak okozta költségnövekedés áthárítását a fogyasztókra. Az euroövezet és a régió szintjét is meghaladó infláció a monetáris politika szigorítását, valamint a költségvetés stabilizálását célzó intézkedések (például a kata-szabályok szigorítása, ágazati különadók, a rezsi-csökkentés szűkítése) meghozatalát eredményezte. Mindazonáltal a kedvezőtlenbé váló gazdasági környezet még nem érezte a hatását 2022-ben a munkapiacra.

FOGLALKOZTATÁS

A világgazdaságot 2022-ben ért újabb sokk¹ a hazai foglalkoztatás főbb számait érdemben nem befolyásolta. A foglalkoztatotti létszám, amely lényegében

már 2021-ben elérte a járvány előtti szintet, a növekvő munkaerő-keresletnek köszönhetően 2022-ben tovább nőtt. Éves átlagban 2022-ben már 4695,6 ezren minősültek foglalkoztatottnak a KSH munkaerő-felmérésének kritériumai szerint,² mintegy 60 ezer fővel többen, mint egy évvel korábban.

A 15–64 évesekre számolt foglalkoztatási ráta 74,4 százalékra nőtt, ami 1,3 százalékponttal magasabb volt a 2021. évinél, a javuláshoz azonban az is hozzájárult, hogy folytatódott a mutató bázisát jelentő megfelelő korú népesség létszámcsökkenése. Ezzel az értékkel uniós összehasonlításban Magyarország jelenleg a közepesnél jobb foglalkoztatási rátával rendelkező országok közé tartozik. 2022-ben a 15–64 évesekre számított hazai foglalkoztatási ráta 4,6 százalékponttal haladta meg az uniós átlagot, és a visegrádi négyek közül a foglalkoztatottság szintje csak Csehországban volt ennél magasabb.

2022-ben a férfiak 78,8 százalékos foglalkoztatási rátája 4,1 százalékponttal, a nők 69,9 százalékos rátája pedig 5,0 százalékponttal haladta meg az uniós átlagot. Az unió valamennyi tagországában magasabb a férfiak foglalkoztatási rátája a nőkénel, Magyarországon ez a különbség 8,9 százalékpont volt, ami némileg kisebb az uniót jellemző átlagos értéknél.³ A két nem foglalkoztatási aránya közti különbség 2022-ben valamelyest csökkent. A nőkre jellemző alacsonyabb foglalkoztatási ráta háttérben elsődlegesen a hagyományos női szerepvállalás – családi kötelezettségek, gyermek- és idősgondozás – áll. Ezt jelzi, hogy a gyermeket nevelő nők foglalkoztatási rátája a gyermekek számának növekedésével párhuzamosan csökken. Amíg a gyermektelen nők 74,6 százaléka, addig a három vagy több gyermeket nevelőknek csak 47,2 százaléka volt foglalkoztatott

¹ Az ukrán–oros háború és ennek gazdasági következményei.

² Végeztek a referenciahéten legalább egy óra jövedelemszerző munkát, vagy volt olyan jövedelemszerző tevékenységük, munkájuk, amelytől csak ideiglenesen voltak távol. 2021-től a gyed, gyes mellett dolgozókon túl azok a – korábban inaktívnak vagy munkanélkülinek számító – személyek is foglalkoztatottnak minősülnek, akik a gyermekgondozási ellátás igénybevétele előtt dolgoztak, a távollét idején pénzbeli juttatásban része-

sülnek, és az ellátás igénybe vételét követően visszatérhetnek korábbi munkahelyükre. A KSH-adatbázisokban a foglalkoztatási idősorokat 2009-ig ennek a fogalomnak megfelelően visszadolgozták.

³ Az uniós tagországokat ebben a tekintetben is a szélsőségek jellemzik, a legnagyobb, 19 százalékpontos különbség Görögország esetében volt, míg a balti államokban és Finnországban ez az különbség 1 százalékpontot sem érte el.

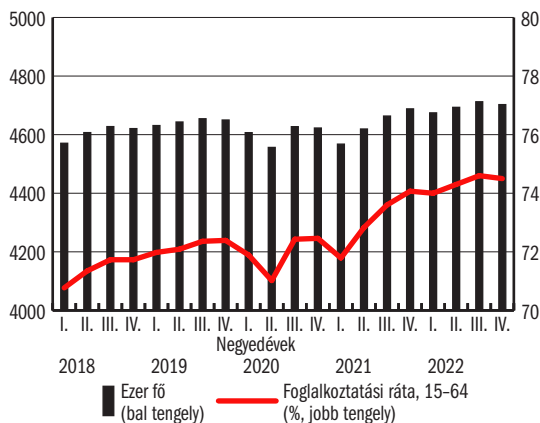
2022-ben. A nemenkénti eltéréshez emellett hozzájárult az is, hogy a 40 év jogosultsági időt szerzett nők élhetnek – és jelentős arányban élnek is – a nyugdíjba vonulási kordedvezményel.

A foglalkoztatottság éven belüli alakulása újra a szokásos mintát követte, azaz legkevesebben az év első, míg legtöbbször a szezonális munkaerő iránti igény következtében az év harmadik negyedévében dolgoztak (ekkor 4712,2 ezren), amit az év utolsó negyedévében enyhe létszámcsökkenés követett (1. ábra).

A foglalkoztatottak létszámnövekedése a hazai elsődleges munkaerőpiacon következett be, amelyet 2022-ben már 4 millió 527 ezres létszám jellemezett (1. táblázat). A koronavírus-járvány okozta átmeneti megtorpanás, illetve visszarendeződés után újra nőtt a külföldön munkát vállaló magyarok száma (13 ezerrel 93 ezer főre),⁴ míg a másodlagos munkaerőpiacon, a közfoglalkoztatási programok keretében az előző

évinél 12 ezer fővel kevesebben, éves átlagban már csak 75 ezren dolgoztak.

1. ábra: A foglalkoztatottak számának és a 15–64 évesek foglalkoztatási rátájának alakulása

Forrás: KSH MEF.

1. táblázat: A foglalkoztatottak létszámának alakulása néhány fontosabb ismérv szerint

Megnevezés	Foglalkoztatottak száma (ezer fő)			Változás 2021/2020	
	2020	2021	2022	ezer fő	százalék
Összesen	4603,2	4634,6	4695,6	61,0	101,3
Nem					
Férfi	2462,1	2471,8	2492,0	20,2	100,8
Nő	2141,2	2162,8	2203,5	40,7	101,9
Típus					
Belföldi elsődleges munkaerőpiacon	4409,3	4467,4	4527,4	60,0	101,3
Közfoglalkoztatás	92,1	86,7	75,0	-11,7	86,5
Külföldi telephely	101,8	80,5	93,1	12,6	115,7
Régió					
Budapest	878,4	872,5	888,5	16,0	101,8
Pest	644,3	658,4	671,5	13,1	102,0
Közép-Dunántúl	519,3	526,2	534,3	8,1	101,5
Nyugat-Dunántúl	498,6	502,3	503,0	0,7	100,1
Dél-Dunántúl	373,6	377,6	383,7	6,1	101,6
Észak-Magyarország	483,2	478,7	488,8	10,1	102,1
Észak-Alföld	640,7	645,9	653,9	8,0	101,2
Dél-Alföld	565,1	572,9	571,9	-1,0	99,8
Státus					
Alkalmazott	4056,6	4057,7	4106,2	48,5	101,2
Társas vállalkozás, szervezet tagja	180,1	154,5	152,0	-2,5	98,4
Vállalkozó, önálló és segítő családtag	362,5	421,1	436,4	15,3	103,6

Forrás: KSH MEF.

⁴ A munkaerő-felmérés csak azokat veszi számba külföldön dolgozóként, akikről Magyarországon élő háztartásuk adatot szolgáltat.

A régiók közül egyedül a Dél-Alföldön csökkent kis-ség foglalkoztatottak száma, míg a legnagyobb javulás a legkedvezőtlenebb helyzetű Észak-Magyarország régióiban volt. A vármegyeszintű területi különbségek továbbra is igen jelentősek, két szélső értéket képviselő Budapest és Somogy vármegye foglalkoztatási rátája közti különbség 2022-ben 12 százalékpont volt. Az foglalkoztatási ráta átlagosnál nagyobb javulása Jász-Nagykun-Szolnokra, Nógrádra és Baranyára volt jellemző, míg némi csökkenés jellemezte Vas és Békés vármegyéket.

A foglalkoztatottak több mint 87 százaléka alkalmazásban álló volt 2022-ben, ami 1,3 százalékos növekedésnek felelt meg. A társas vállalkozások tagjainak száma stagnált, míg az egyéni vállalkozók és segítő családtagjaiké éves szinten annak ellenére is enyhén nőtt, hogy a kata szabályainak 2022. szeptemberi váratlan és drasztikus szigorítása sokakat kényszerített a vállalkozásuk létjogosultságának újrarendelésére.⁵

A jelentősebb létszámot foglalkoztató nemzetgazdasági ágak közül a legnagyobb létszámnövekedés a szálláshely-szolgáltatás, vendéglátás nemzetgazdasági ágban következett be, ahol így az összes foglalkoztatotti létszám közelített a koronavírus-járvány előttihez, ezen belül az alkalmazásban állóké pedig már némileg meghaladta azt. Az átlagosnál nagyobb létszámnövekedés jellemezte többek között a kereskedelmet és az építőipart is, míg a feldolgozóiparban közel annyian dolgoztak 2022-ben, mint 2021-ben.

A foglalkoztatottak iskolai végzettség szerinti összetétele, döntően a demográfiai cserének köszönhetően folyamatosan javul, de a formális végzettség mögött álló tudással és főleg az iskolarendszer adaptivitást növelő szerepével továbbra is elégedetlenek a munkáltatók.

A hazai foglalkoztatás egyik sajátossága, hogy az jellemzően teljes munkaidős foglalkoztatást jelent.

A részmunkaidőben dolgozók aránya 2022-ben is mindössze 5,1 százalék volt, ami némileg elmaradt még az előző évi aránytól is. Annak ellenére, hogy a részmunkaidős foglalkoztatás segíti a munkavállalói és a családi szerepkör jobb összehangolását, a nőknek is mindössze 7,1 százaléka dolgozott ebben a formában. A részmunkaidő az átlagosnál jóval jellemzőbb – nemtől függetlenül – az idősebb, gyakran már nyugdíjuk mellett munkát vállalókra, illetve a tanulmányaik mellett dolgozó fiatalokra.

Mivel a koronavírus-járvány a foglalkoztatottak széles rétege számára megtapasztalhatóvá tette a távmunkát,⁶ és annak hatékonyságát a munkáltatók is megfelelőnek ítélték, az ilyen típusú munkavégzés elterjedtsége jóval a járvány előtti szint felett stabilizálódott, és jelenik meg mint lehetőség egyre több álláshirdetésben is. A *home office* formában (is) dolgozók aránya a 2020. évi kiugróan magas érték után 7–8 százalék körüli szinten állandósult, 2022-ben átlagosan 7,2 százaléknak felelt meg, ami azonban már jellemzően hibrid formát, azaz a bejárás és az otthoni munkavégzés kombinációját jelentette. Az otthoni munkát végzők körében felülreprezentáltak a 30–49 évesek, illetve a felsőfokú végzettségűek. Ez utóbbi nem független az, hogy ez a munkarend a fővárosban a legelterjedtebb, 2022-ben az itt élő foglalkoztatottak több mint kéttizede dolgozott legalább munkaidejének egy részében *home office* formában.

A 2010-es évek végétől a munkáltatók számára egyre nagyobb problémát jelentett munkaerőigényük kielégítése a munkaerő-tartalékok kimerülése miatt. Ennek oka részben a demográfiai trendek kedvezőtlen alakulása: az, hogy a munkaerőpiacra belépő korosztályok létszáma jóval elmarad a kilépő korosztályokétól. Ezt korábban részben ellensúlyozni tudta a nyugdíjkorhatár fokozatos emelése, de 2022-ben ez a hatás már nem érvényesült.⁷ A másik, ennél nagyobb súlyú

⁵ Az évközi adatokban a szigorítás hatása azonban érzékelhető, az egyéni vállalkozók száma a második és negyedik negyedév között némileg csökkent.

⁶ Bár az otthoni munkavégzésre a távmunka megnevezést szokás használni, ezt a munkarendtípust a *home office* kifejezés jobban fedi, mivel az otthondolgozás nem feltétlenül jelent egyben

informatikai hátteret feltételező távmunkát. *Home office*-ban dolgozónak a statisztika azokat tekinti, akik a KSH munkaerő-felmérésében úgy válaszoltak, hogy az elmúlt négy hétben rendszeresen vagy alkalmilag dolgoztak otthonukból is.

⁷ Továbbá változatlanul maradt a nők számára a 40 év munkaviszony utáni nyugdíjba vonulás lehetősége.

tényező a gazdaság szerkezete, az alacsony hozzáadott értékű, élómunka-igényes ágazatok, területek jelentős – és továbbra is szorgalmazott növekvő – aránya. A strukturális munkaerőhiányhoz emellett nem elhanyagolható mértékben járul hozzá a munkaerőpiaci migráció negatív egyenlege is.

A munkaerőhiány enyhítésére az elmúlt években több olyan intézkedés is született, amely közvetlenül vagy közvetve a munkaerőhiány enyhítését szolgálja. Ezen intézkedések eltérő csoportokat céloznak meg, s emiatt eltérő a hatásfokuk is.

- 2014 óta anélkül lehet akár teljes munkaidőben is dolgozni a gyed mellett, hogy az ellátásról le kellene mondani. Jogszabályba foglalták azt is, hogy a munkát vállaló anyák számára biztosítani kell gyermekük bölcsődei elhelyezését.
- 2020 júliusa óta a nyugdíj melletti munkavállalásból származó jövedelem után a munkavállalóknak nem kell társadalombiztosítási járulékot, a munkáltatóknak pedig a szociális hozzájárulási adót fizetni. Míg korábban a közszférában a munkavégzés esetén a nyugdíj folyósítását szüneteltetni kellett, ezt a korlátozást több lépcsőben részlegesen feloldották.
- 2022 óta a 25 éven aluliak jövedelemadó-mentességet élveznek, ösztönözve ezzel a fiatalokat, hogy akár a tanulmányaikkal párhuzamosan, de minél nagyobb arányban vállaljanak munkát.
- Több olyan rendelkezés is született, amely megkönnyítette a munkáltatók számára a külföldi munkavállalók foglalkoztatását.
- A közfoglalkoztatás létszámkeretének folyamatos szűkítésével és a mesterségesen alacsonyan tartott közfoglalkoztatási bérekkel részben szintén az elsődleges munkaerőpiac létszámigényének kielégítését kívánják elősegíteni.

A potenciálisan érintettek nagy száma miatt hatásában a legfontosabbak a nyugdíjasokra vonatkozó intézkedések voltak, amelyek hozzájárultak ahhoz (természetesen nem függetlenül az olyan egyéb tényezőktől, mint a nyugdíjak értékvesztése, az átlag- és a mediánnyugdíj közötti távolság növekedése, illetve a munkáltatók növekvő létszámigénye), hogy nőtt a nyugdíj mellett dolgozók száma. 2022-ben éves átlagban számuk már elérte a 130 ezer főt, míg öt évvel korábban – az alacsonyabb nyugdíjba vonulási életkor ellenére is – még csak 94,4 ezer öregségi nyugdíjas minősült foglalkoztatottnak (2. táblázat).⁸ Érettségit nem adó szakmai végzettséggel minden 5. foglalkoztatott nyugdíjas (mintegy 30 ezer fő) rendelkezett 2022-ben, így ők aligha tudtak érdemben enyhíteni a feldolgozóipar munkaerőgondjain. Az iskolai végzettség szerinti megoszlással összhangban a foglalkoztatott nyugdíjasok 22 százaléka a FEOR 2. főcsoportba tartozott (felsőfokú végzettség önálló alkalmazását igénylő munkakör), 18 százaléka pedig szolgáltatási jellegű foglalkozást folytatott. A foglalkoztatási szerkezethez hasonlóan a foglalkoztatotti státus szerinti megoszlás tekintetében is jelentősen különböznek a foglalkoztatott nyugdíjasok a teljes foglalkoztatotti sokaságtól. Mivel a nyugdíj mellett kedvező adózási konstrukcióval lehet vállalkozóként dolgozni, élve ezzel a lehetőséggel, 2022-ben három nyugdíjas foglalkoztatottból egy egyéni vagy társas vállalkozóként dolgozott.

Gyermekgondozási ellátás igénybevétele mellett közel 30 ezren dolgoztak ténylegesen is 2022-ben. Ez a nagyságrend 2019 óta – a 2020. évi koronavírus-járvány miatti enyhe csökkenéstől eltekintve – nagyjából állandó. Az ellátás mellett dolgozók iskolai végzettség szerinti megoszlása nem tér el lényegesen a teljes női foglalkoztatotti sokaságra jellemző arányoktól (3. táblázat).

⁸ Az átlag valószínűleg ennél magasabb érintett létszámot takar, mivel a nyugdíjasokat sok esetben csak meghatározott időszakokra alkalmazzák.

2. táblázat: Az öregségi nyugdíjban részesülő foglalkoztatottak létszáma, néhány fontosabb ismérv szerint, 2022 (fő)

Megnevezés	15-64 éves			65-74 éves			Összesen		
	férfi	nő	együtt	férfi	nő	együtt	férfi	nő	együtt
Összesen	983	30 843	31 826	56 687	45 525	102 212	57 670	76 368	134 039
A foglalkoztatás típusa									
Teljes munkaidős	656	16 475	17 131	38 041	20 501	58 542	38 697	36 975	75 673
Részmunkaidős	327	14 369	14 696	18 646	25 024	43 670	18 973	39 393	58 366
Iskolai végzettség									
Legfeljebb alapfokú	25	2 375	2 400	4 193	3 481	7 674	4 218	5 856	10 074
Középfokú érettségi nélkül, szakmai végzettséggel	393	6 926	7 319	17 305	5 751	23 056	17 698	12 677	30 375
Középfokú érettséggel	320	14 896	15 216	13 723	16 593	30 316	14 043	31 489	45 532
Felsőfokú	245	6 647	6 891	21 466	19 700	41 166	21 711	26 347	48 058
FEOR-besorolás									
FEOR 1	114	800	913	4 553	1 949	6 501	4 666	2 748	7 415
FEOR 2	80	4 464	4 544	12 902	11 429	24 331	12 982	15 893	28 876
FEOR 3	..	6 557	6 557	5 313	10 463	15 776	5 313	17 020	22 333
FEOR 4	20	3 418	3 439	975	4 239	5 215	996	7 658	8 653
FEOR 5	107	7 022	7 129	8 616	8 311	16 927	8 723	15 333	24 056
FEOR 6	79	397	476	3 924	1 776	5 699	4 002	2 173	6 176
FEOR 7	222	567	790	7 584	639	8 222	7 806	1 206	9 012
FEOR 8	361	3 320	3 680	8 680	1 736	10 416	9 041	5 055	14 096
FEOR 9	..	4 297	4 297	4 084	4 984	9 069	4 084	9 281	13 366
Státus									
Alkalmazott	693	25 754	26 447	33 888	29 751	63 639	34 581	55 505	90 086
Társas vállalkozás tagja	57	1 856	1 913	8 479	4 111	12 591	8 536	5 967	14 504
Önálló	233	2 868	3 101	13 736	9 987	23 723	13 969	12 855	26 824
Segítő családtag	..	366	366	584	1 676	2 260	584	2 042	2 626

Forrás: KSH MEF.

3. táblázat: A gyermekgondozási ellátás mellett ténylegesen dolgozók létszáma iskolai végzettség szerint, 2018-2022 (fő)

Megnevezés	2018	2019	2020	2021	2022
Legfeljebb alapfokú	2 205	2 242	1 766	2 485	2 526
Középfokú érettségi nélkül, szakmai végzettséggel	4 116	5 316	3 878	4 235	4 524
Középfokú érettséggel	6 135	8 373	7 855	8 873	10 055
Felsőfokú	8 662	12 101	11 661	14 050	12 572
Összesen	21 119	28 032	25 160	29 643	29 678

Forrás: KSH MEF.

A nappali tagozatos tanulmányaik mellett dolgozók létszámát az adatok forrását jelentő a KSH munka-

⁹ Ennek egyik oka, hasonlóan a nyugdíj mellett foglalkoztatottnál leírtakhoz, az átlag- és az érintett létszám közötti viszony, a másik a felvétel proxy jellege, így az, hogy helyettük munkavégzésük tényével nem feltétlenül tisztában levő felnőtt családtagjuk is válaszolhat.

erő-felmérése valószínűleg nem tükrözi pontosan (alulbecsüli), legalábbis erre enged következtetni az iskolaszövetkezetek adatközlésével való összevetés,⁹ viszont kielégítően jelzi annak időbeli alakulását – ami erősen függ a gazdaság aktuális munkaerőigényétől –, illetve annak szezonális sajátosságát (4. táblázat).

A hazai munkaerőforrás elégtelensége miatt egyre nagyobb szükség van külső munkaerőforrások bevonására is. A járványhelyzet miatti átmeneti létszámcsökkenés után 2022-ben éves átlagban már 81 ezer külföldi állampolgárságú munkavállalót, az előző évinél közel egyharmaddal többet foglalkoztattak a munkáltatók. A legtöbben 24,5 ezren Ukrajnából érkeztek, ami bár önmagában jelentős, 24 százalékos növekedés az előző évihez képest, de a háború miatt hazájukat elhagyók számához képest ez nem kiugró érték, és 2022-ben az ukránoknak az összes külföldi munka-

vállalón belüli aránya is elmaradt az előző évitől. Az ukránok után a legtöbb munkavállaló Romániából, illetve Szlovákiából érkezett, létszámuk közel 8–8 ezer körüli. Bár összességében létszámuk még nem jelentős, de igen dinamikus növekedést mutat a fejlődő országokból (például Fülöp-szigetek, Indonézia, Vietnám, Pakisztán, Mongólia) érkező dolgozóké, amit elősegít az, hogy esetükben is könnyítettek a munkavállalási engedély megszerzésének szabályain.

4. táblázat: Nappali tagozatos tanulmányai mellett dolgozók létszámának időbeli alakulása (fő)

Időszak	Férfi	Nő	Összesen
2018	9 966	13 276	23 242
2019	9 596	15 132	24 728
2020	7 598	11 924	19 522
2021	10 965	12 222	23 187
2022	14 041	12 959	27 000
2022			
1. negyedév	12 196	12 990	25 186
2. negyedév	12 480	13 329	25 809
3. negyedév	16 783	15 728	32 511
4. negyedév	14 705	9 790	24 495

Forrás: KSH MEF.

A foglalkoztatás sajátos formája a közfoglalkoztatás, amely az elsődleges munkaerőpiacról tartósan kiszakadó, jellemzően az ország munkaerőpiaci szempontból leghátrányosabb helyzetű területein élőknek kíván értékteremtő, így a társadalom által is elismert munkát kínálni, amiért cserébe az érintettek alacsony, de biztos jövedelemhez juthattak. A 2010-es évek végétől a gazdaság növekvő munkaerőigénye az alacsony képzettségűeknek is segítette az elsődleges munkaerőpiacra történő tömeges belépést, amit még a piaci és a mesterségesen alacsonyan tartott közfoglalkoztatási bérek közötti növekvő távolsága is ösztönözött. A közfoglalkoztatottak létszámának csökkenése 2022-ben is folytatódott, míg a közfoglalkoztatásért felelős Belügyminisztérium adatai szerint 2019-ben éves átlagban 106,2 ezren, 2020-ban 92,5 ezren, 2021-ben 87 ezren, 2022-ben pedig már csak 75 ezren dolgoztak ebben a formában. A közfoglalkoztatottak között fokozatosan többségbe kerültek a nők, mi-

vel a gyermekek vagy a háztartásukban élő idősök ellátása gyakran csak úgy lehetséges, ha az érintettek helyben jutnak munkához, még ha az a munka rosszul fizetett is. A férfiak közül jellemzően csak a teljesen képzetlenek vagy munkahelyi beilleszkedési problémával küzdők ragadtak bent a közfoglalkoztatásban. A közfoglalkoztatásra erős területi koncentráció a jellemző, az érintettek több mint fele 2022 végén is Szabolcs-Szatmár-Bereg, Borsod-Abaúj-Zemplén, illetve Hajdú-Bihar vármegyék valamelyikében, azoknak is jellemzően a hátrányos helyzetű kistélepedéseiben élt.

MUNKANÉLKÜLISÉG

2022-ben a foglalkoztatottak létszámának növekedésével párhuzamosan tovább csökkent a munkanélkülieké. A 176,3 ezres létszám 10 százalékkal alacsonyabb volt az előző évinél, a munkanélküliségi ráta pedig 4,1 százalékról 3,6 százalékra mérséklődött. Uniós összehasonlításban a magyar munkanélküliségi ráta a közösségi 6,2 százalékhoz képest alacsonynak számít, 2022-ben mindössze öt tagország munkanélküliségi rátája volt jobb a magyar mutatónál. Kedvező munkaerőpiaci helyzet esetén az inaktívak egy része is munkakeresővé válik, ami némileg lassíthatta 2022-ben a munkanélküliség csökkenésének ütemét. A nők munkanélküliségi rátája egy év alatt közel egy százalékponttal mérséklődött, ezzel visszaállt a 2019. évi 3,5 százalékos szintre. A férfiak munkanélküliségi rátája 3,9 százalékról 3,7 százalékra változott. A férfiak esetében érdemben nőtt a képzetlenek aránya az összes munkanélkülin belül. Mivel a munkanélküli-státusba történő beáramlás 2020-ban a korábbi éveket jellemzőnél jóval intenzívebb volt, átmenetileg csökkent a tartósan munkanélküliek aránya, és rövidült a munkanélküliként eltöltött idő átlagos hossza is. 2021-ben újra nőtt a tartósan munkanélküliek aránya és ezzel együtt a munkanélküliként eltöltött idő hossza is, és ez még erőteljesebben jellemezte a 2022 évet, amikor közel minden harmadik munkanélküli újra tartós munkanélkülinek számított (2. ábra).

2. ábra: A tartósan munkanélküliek munkakeresésének átlagos hossza (jobb tengely) és aránya az összes munkanélkülin belül (bal tengely)

Forrás: KSH MEF.

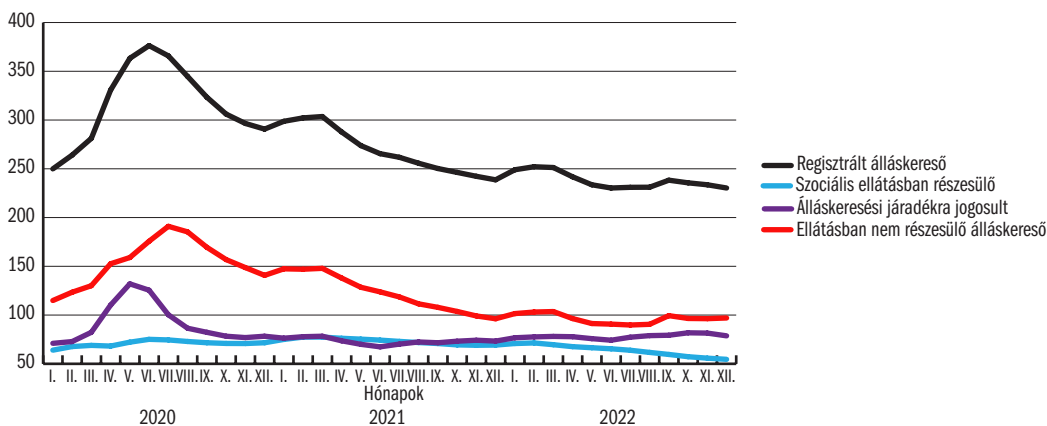
Továbbra is a 15–24 évesek munkanélküliségi rátája a legmagasabb – 2022-ben csaknem minden ötödik munkanélküli közülük került ki –, viszont az álláshelyi kínálat bővülése miatt a járványt megelőző évek értékére, 10,6 százalékra csökkent. A legjobb munka-

vállalási korúnak számító, 25–54 éves korosztály munkanélküliségi rátája is mérséklődött 2021-hez képest, ezzel szemben az idősebb korosztályé (55–64 éveseké) – akik gyakran már nyugdíj mellett szeretnének kereső tevékenységet folytatni, illetve akik állásvesztés esetén nehezebben találnak új munkát – enyhén nőtt.

2022-ben Nyugat-Dunántúl és Észak-Magyarország kivételével (ez utóbbi 6,3 százalékos rátája közel 2 százalékponttal magasabb a járvány előttinél) valamennyi régióban csökkent a munkanélküliségi ráta az egy évvel korábbihoz képest, és így nagyjából visszaállt a járvány előtti szintre. A munkanélküliségi ráta a vármegyék közül Nógrádban volt a legmagasabb, 8,5 százalék, de Szabolcs-Szatmár-Bereg esetében is 8,4 százalékot ért el, míg a legjobb helyzetű Veszprém vármegyében mindössze 1,3 százaléknak felelt meg.

A munkaerő-felmérés definíciójának megfelelő munkanélküliek és a nyilvántartott álláskeresők létszáma a járvány időszakát jellemző széttartás után 2022-ben már újra hasonlóan mozgott és a köztük lévő eltérés is stabilizálódott (3. ábra).¹⁰

3. ábra: A regisztrált álláskeresők főbb adatai, 2020–2022

Forrás: NFSZ.munka.hu.

¹⁰ A koronavírus járvány berobbanása után, 2020 márciusától a munkaerőpiaci környezet hirtelen változásának hatására a két mutató közötti – addig is meglévő, de viszonylag stabil – eltérés megnőtt a nyilvántartott álláskeresők számának megugrásával. A létszám alakulása mögött valószínűleg az áll, hogy a járvány miatt munkájukat elvesztők, de álláskeresői járadékra jogosul-

tak egy része átmenetileg az igen beszűkült keresletre való tekintettel regisztráltatta magát álláskeresőként, majd a (továbbra is igen rövid) jogosultsági időszakot követően újra elhelyezkedett. 2021-ben a regisztrált álláskeresők száma az ILO-munkanélküliek létszámánál dinamikusan mérséklődött, és lényegében visszaállt a 2019. évi szintre.

Az utóbbiak száma 12 százalékkal csökkent egy év alatt, így átlagosan 238,2 ezren voltak a regisztrált álláskeresők. Ezen belül elhelyezkedési járadékban részesülők száma enyhén nőtt, míg foglalkoztatást helyettesítő (szociális) ellátásban részesülőké jelentősen csökkent. Kedvezőtlen tény, hogy a regisztrált álláskeresők közel kétötöde legalább egy éve szerepelt a nyilvántartásokban.

Folyamatosan csökken a foglalkoztatott nélküli háztartásokban élők aránya. 2022-ben a 18–59 évesek 4,6 százaléka, a 0–17 évesek 4,2 százaléka élt ilyen háztartásban, szemben az öt évvel ezelőtti 5,3, illetve 5,5 százalékos aránnyal. Kevésbé kedvező viszont, hogy a területi különbség továbbra is igen jelentős. Míg a fővárosban a 0–17 éves gyermekeknek csak 1,3 százaléka élt aktív kereső nélküli háztartásban, addig Észak-Alföldön ez az arány még 2022-ben is 8,4 százalék volt.

MUNKAERŐ-KÍNÁLAT ÉS -KERESLET

A munkanélküliek, az alulfoglalkoztatottak, a dolgozni szándékozó, de munkát aktívan nem kereső vagy a rendelkezésre állás kritériumát nem teljesítő inaktívak együtt jelentik az úgynevezett potenciális munkaerő-tartalékokat. Ebbe a gyűjtő kategóriába 2022-ben átlagosan 285 ezer fő tartozott, ami 71 ezerrel elmaradt az egy évvel korábbtól. A munkaerő-tartalékba tartozók száma a második negyedévben volt a legalacsonyabb, még a járvány előtti szint

sem érte el, amit a harmadik negyedévtől némi növekedés követett.

A potenciális munkaerő-tartalékon belül a legnagyobb csoportot a munkanélküliek jelentették, de bizonyos szint alá egy piacgazdaságban számuk soha nem csökkenthető (illeszkedési munkanélküliség). A korábban a legjelentősebb puffert jelentő csoport, a dolgozni szándékozó inaktívok számának csökkenése is folytatódott, létszámuk 2022-ben mintegy 30 ezerrel elmaradt az előző évitől. Ennek egyik oka, hogy egy részük aktív álláskeresőként a munkanélküliek kategóriájába került át, így továbbra is a munkaerő-piaci tartalék része maradt. Folytatódott az elsődleges munkaerőpiac szempontjából szintén tartaléknak számító közfoglalkoztatottak létszámának csökkenése is, így hosszú távon velük mint érdemi forrással már nem igen lehet számolni, illetve csak abban az esetben, ha helyben sikerül munkahelyet teremteni számukra, mivel jelentős részük éppen a helyben végezhető munka miatt vállalja ezt a foglalkoztatási formát (5. táblázat).

A kereslet és kínálat egyensúlyának lehetőségét rontja az is, hogy a potenciális munkaerő-tartalék területi megoszlása egyenlőtlen, a kedvező munkaerő piaci adottságú nyugat-magyarországi régiókban és Pest megyében a tartalék minimális, míg a tartalék jelentős része továbbra is az ország észak-keleti régióira koncentrálódik

5. táblázat: A potenciális munkaerő-tartalékhoz tartozók létszámának alakulása

Megnevezés	2010	2016	2019	2021	2022	Változás	Változás
						2022-2010	2022-2021
fő							
Foglalkoztatott összesen	3873,8	4482,2	4644,6	4634,6	4695,6	821,8	61,1
Foglalkoztatottból: alulfoglalkoztatott	59,2	50,6	29,1	38,1	20,7	-38,5	-17,4
Foglalkoztatottból: közfoglalkoztatott	72,5	220,9	101,0	87,6	75,0	2,5	-12,6
Munkanélküli	469,1	234,5	158,9	195,7	176,3	-292,8	-19,4
Inaktívból: keres munkát, de nem áll rendelkezésre	10,3	6,9	5,9	9,2	7,8	-2,5	-1,4
Inaktívból: szeretne dolgozni, és rendelkezésre áll	199,6	127,0	105,0	113,3	80,6	-119,0	-32,7

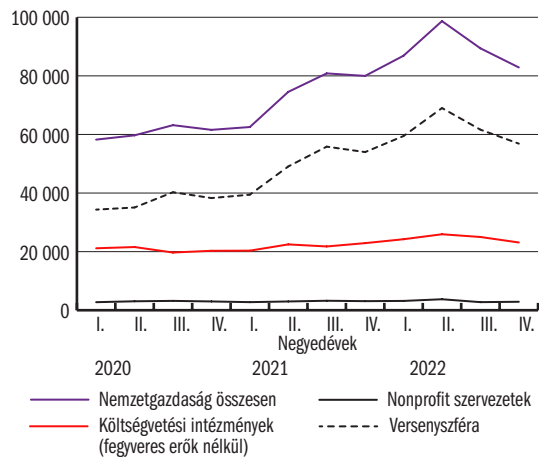
Forrás: KSH MEF.

A járványhelyzet idején a munkahelyek megtartása volt az elsődleges cél, emiatt 2020-ban jelentősen csökkent az üres álláshelyek száma. 2021-ben a gazdaság újraindítását követően ismét nőtt a pótlólagos munkaerő-kereslet, ami 2022 első félévében is tovább folytatódott. Éves szinten a 2021. évinél 20 százalékkal több, 89,5 ezer üres vagy a közeljövőben megüresedő álláshelyről számoltak be a munkáltatók, ami 2,7 százalékos üresszálláshely-arányt jelentett, szemben az előző évi 2,3 százalékkal. Az üres álláshelyek számának és arányának növekedése, ahogy a 2020. évi csökkenés is, szinte kizárólag a versenyszférát érintette. Az üresszálláshely-mutató értéke az adminisztratív szolgáltatások nemzetgazdasági ágban volt a legmagasabb (5,6 százalék), mivel ide vannak besorolva a főleg a feldolgozóipar számára toborzó munkaerő-közvetítő vállalkozások is. Ezt a permanens létszámhiánnyal küzdő egészségügy, szociális ellátás követte (4,0 százalék), de továbbra is jelentős pótlólagos munkaerő-igény jellemezte az információ, kommunikáció (3,4 százalék) területét is.¹¹

2022 végén az Európai Unióban száz álláshelyre 2,8 betöltésre váró jutott., ami némileg magasabb a hazai 2,5-ös értéknél. A legmagasabb pótlólagos munkaerő-kereslet Ausztriát jellemezte, a legalacsonyabb Bulgáriát és Romániát.

A pótlólagos munkaerő iránti kereslet az éven belül a második negyedév végén érte el maximumát (98,7 ezer álláshellyel), míg a harmadik negyedévtől némileg növekvő kínálat mellett csökkent a kereslet. 2022-ben a gazdasági nehézségek ellenére a vállalkozások igyekeztek elkerülni a dolgozóik elbocsátását, mivel a járvány időszaka bebizonyította, hogy később pótlásuk igen nehéz feladat, viszont visszafogták a munkaerő-felvételt (4. ábra).

4. ábra: A pótlólagos munkaerő iránti kereslet, szektoronként, 2020–2022

Bár a munkaerő-tartalék számszerűen meghaladja az üres álláshelyek számát, a strukturális és területi eltérés miatt ez utóbbiak egy része a potenciális munkaerő-tartalékból hosszú távon sem tölthető be.

KERESetek, MUNKAJÖVEDELEM

A teljes munkaidőben alkalmazásban állók havi bruttó keresete 2022-ben az előző évi 8,9 százalék után kiugró ütemben, 17,4 százalékkal 500 ezer forintra nőtt,¹² ami az utóbbi két évtized legmagasabb nominális növekedését jelentette.¹³ A keresetek ilyen nagyarányú növekedéséhez jelentős mértékben járultak hozzá a választási évre időzített kormányzati intézkedések, így a minimálbér-emelés és egy sor ágazati bértüzelő intézkedés. A bruttó bér 2022. évi növekedési ütemére – az érintettek nagy száma miatt – a legnagyobb hatása a minimálbéreknek, illetve a garantált minimálbéreknek volt, az előbbi 19,5 százalékkal 200 ezer forintra, az utóbbi 18,7 százalékkal 260 ezer

¹¹ A közvetítő cégek igényét is figyelembe véve a feldolgozóipar pótlólagos munkaerőigénye mintegy 30 ezer főre becsülhető, de az egészségügy, szociális ágazat esetében is közelíti ez a szám a 10 ezerhez.

¹² 2022-től 2019-ig visszamenően a KSH kereseti adatai az összes munkáltatót tartalmazzák, szemben a korábbi gyakorlattal, amikor a versenyszféra adatai csak a legalább öt főt foglalkozta-

tó szervezetekre terjedtek ki. A jelenlegi megfigyelési kör bruttó kereseti adata mintegy 3 százalékkal alacsonyabb a korábbi vonatkozási kör adatánál, mivel az öt fő alatti szervezetek esetében az átlagbér igen közel áll a mindenkorai minimálbérekhez.

¹³ Hasonlóan magas növekedési index utójára a 2001, 2002 éveket jellemezte.

forintra változott, az előző évi 4–4 százalékos emelés után. Az intézkedés közvetlenül közel 600 ezer teljes munkaidős alkalmazásban álló keresetét érintette, de a kereseti arányok megőrzésének igénye miatt a foglalkoztatottak ennél jóval nagyobb körének bérezésére volt hatással.

Az ágazati bérrendezések 2022. évi legnagyobb nyertesei a rendvédelmi és honvédelmi dolgozók voltak, akiknek illetményét két alkalommal is emelték az év folyamán, és emellett februárban jelentős összegű egyszeri kiegészítő juttatást is kaptak. A kormány és a Magyar Orvosi Kamara között létrejött háromlépcsős bérmegállapodás részeként tovább nőtt az orvosok fizetése, és átlagosan 21 százalékos fizetésemelésben részesültek az egészségügyi szakdolgozók is. Ugyancsak egy több évre szóló bérrendezési megállapodás részeként emelkedett a bírák és ügyészek illetményalapja, a felsőoktatásban dolgozók béremelésébe pedig – az alapítványi és egyházi intézmények mellett – a kormány bevonta az állami fenntartású intézményeket is. A közoktatásban dolgozók szakmai bérpótléka az alapilletmény változatlansága mellett 10 százalékról 20 százalékra változott. 20 százalékos emelésben részesültek a bölcsődei dolgozók, illetve a kulturális munkakörben foglalkoztatottak. Az alkalmazásban állók egyre zsugorodó körét kitevő közfoglalkoztatottak részére megállapított díjazás bruttó összegét január 1-től 85 ezer forintról 100 ezer forintra emelték. Ugyancsak a kormányzati intézkedések sorába tartozik az, hogy újabb csoporttal, a 25 év alattiakkal bővült a személyi adó fizetése alól mentesülők köre, ami hozzájárult ahhoz, hogy a kedvezmények figyelembevételével számított nettó kereset növeke-

dési üteme 0,7 százalékponttal meghaladta a bruttó kereset növekedési ütemét.

A költségvetési szféra jelentős részét érintő intézkedéseknek köszönhetően 2022-ben érdemben szűkült a költségvetés és a versenyszféra közötti korábban jelentősnek mondható kereseti rés, illetve a közfoglalkoztatottak nélkül számolva már az előbbiben volt magasabb a bruttó átlag kereset. A vállalkozásoknál teljes munkaidőben alkalmazásban álló 2 millió 279 ezer fő bruttó havi keresete 2022-ben 501,1 ezer forint volt, 15,7 százalékkal haladva meg az előző évi átlagot, a 672 ezer teljes munkaidős költségvetési dolgozóé pedig az átlagosan 21,1 százalékos emelés eredményeként 496,5 ezer forintra, illetve a 62 ezer közfoglalkoztatottak nélkül számolva 537,9 ezer forintra változott. Jelentősen, 24 százalékkal 499,3 ezer forintra (közfoglalkoztatottak nélkül számolva 515,2 ezer forintra) emelkedett a nonprofit szektorban dolgozók bruttó havi átlagkeresete is, de a dinamikus keresetnövekedésben jelentős szerepe volt annak, hogy több állami egyetem a modellváltás eredményeként 2022-ben átkerült a nonprofit szervezetek körébe (6. táblázat).

Míg 2021-ben az átlagbér és a mediánbér nagyjából azonos ütemben nőtt, addig 2022-ben növekedési ütemükben érdemi különbség alakult ki az előbbi javára, azaz nemzetgazdasági szinten a kereseti egyenlőtlenség nőtt. Az alacsonyabb jövedelműek leszakadása a költségvetési szférában volt jelentős, és lényegében ez határozta meg a nemzetgazdasági szintű arányokat is, mivel a 2022. évi keresetkiigazító intézkedések jellemzően az egyébként is magasabb keresetű foglalkozási csoportokat érintették.

6. táblázat: Bruttó átlag- és mediánkereset, szektoronként, 2022

	Létszám		Bruttó átlagkereset		Bruttó medián kereset	
	ezer fő	előző év=100	ezer forint	előző év=100	ezer forint	előző év=100,0
Vállalkozások	2279,3	103,8	501,4	115,6	380,0	115,9
Költségvetési intézmények	608,3	95,8	537,9	120,1	432,4	112,3
Nonprofit szervezetek	213,4	113,8	515,2	123,0	402,5	119,8
Nemzetgazdaság összesen	3101,0	102,8	509,5	116,9	395,2	115,5

Megjegyzés: Közfoglalkoztatottak nélküli adatok
Forrás: KSH–NAV.

Közfoglalkoztatottak nélkül számolva, a teljes munkaidőben foglalkoztatottak fele, több mint másfél millió munkavállaló 2022-ben 395 ezer forint alatti bruttó keresettel rendelkezett, azaz havonta 262 ezer forintnál kevesebb pénz vitt haza.¹⁴

A versenyszféra túlsúlya jellemezte nemzetgazdasági ágak béremelési ütemét jelentősen befolyásolta a minimálbér és a garantált minimálbér változása. Kiemelkedően, 20,2 százalékkal nőtt a bruttó átlagkereset a minimálbéreseket nagy arányban foglalkoztató szállás-helyszolgáltatás, vendéglátás nemzetgazdasági ágban, ahol a magas növekedési ütemhez hozzájárult az is, hogy a korona-vírusjárvány idején elbocsátott dolgozókat csak magasabb bérek ígéretével lehetett pótolni. A legnagyobb létszámot foglalkoztató nemzetgazdasági ágban, a feldolgozóiparban 15,4 százalékos keresetemelést valósult meg, és ehhez nagyon hasonló ütem jellemezte a kereskedelmet is (15,7 százalék). Némileg az átlag felett nőtt a bruttó kereset az építőiparban, amiben itt is jelentős szerepe volt a minimálbér 2022. évi emelésének. Az átlagosnál kisebb ütemben nőttek a bruttó bérek a hagyományosan magas kereset jellemezte nemzetgazdasági ágban, vélhetően azért, mert itt kevésbé volt kényszer az inflációs nyomás ellensúlyozása. A nominális kereset tekintetében továbbra is vezetőnek számító pénzügyi, biztosítási tevékenység nemzetgazdasági ágban 13,1 százalékos növekedés mellett a bruttó átlagkereset 830 ezer forintra változott. Ezt az információt, kommunikáció követte 797 ezer forintos átlagával (15,3 százalékos növekedés), míg továbbra is a villamosenergia-, gáz-, vízellátás nemzetgazdasági ág állt 736 ezer forinttal a 3. helyen – a bruttó átlagkeresetek mindössze 8,7 százalékos növekedésével. A magas 2022. évi növekedési ütem ellenére továbbra is a szállás-helyszolgáltatás, vendéglátás dolgozói kapták a legkisebb bruttó keresetet, a 315 ezer forintos átlag mindössze 20 százalékkal haladta meg a szakképzett

minimálbért. A versenyszférába tartozó nagy állami vállalatok, a Magyar Posta, a MÁV, a Volán és a köz-műszolgáltatók 2022. évi béremelési ütemét a 2021-ben megkötött három évre szóló, összesen 15 százalékos bérnövekedést előirányzó megállapodás határozta meg, míg a minimálbér-emelés nagyobb számú dolgozót csak a Magyar Postánál érintett.

Amint arról a fejezet bevezető részében már érintőlegesen volt szó, a költségvetési szféra dolgozóinak több csoportja részesült 2022-ben jelentős béremelésben, míg mások teljesen kimaradtak ebből, vagy csak kisebb arányú emelést kaptak, ami tovább növelte a szférán belüli már régóta meglévő bérfeszültségeket. A három nagy terület közül a közigazgatás, védelem, kötelező társadalombiztosítás 26,6 százalékos bruttó kereset-növekedési üteme volt a legjelentősebb. Ezen belül is a honvédelem (48,9 százalék), közbiztonság, közrend (51,5 százalék), tűzvédelem (61,9 százalék) esetében volt a teljes költségvetési szféra átlagát jelentősen meghaladó a bérkiáramlás. A fegyveres testületek dolgozói januárban 10 százalékos általános illetményemelésben részesültek, amit szeptemberben egy kétlépcsős¹⁵ keresetrendezési megállapodás eredményeként újabb átlagosan mintegy 117 ezer forintos alapilletmény-emelés követett. Emellett a járvány elleni védekezésben játszott szerepük, illetve a határok védelmében tett szolgálatuk elismeréseként februárban hathavi illetményüknek megfelelő jutalomban („fegyverpénz”) is részesültek a testület tagjai. A bírák, ügyészek hároméves illetményemelési megállapodásának utolsó éve 2022 volt. A megállapodás eredményeként a mintegy ötezer érintett illetménye három év alatt 60 százalékkal nőtt, ami 2022-ben 13 százalékos emelést jelentett. Kisebb, de nem általános hatályú bérjavító intézkedések mellett a nemzetgazdasági ág más területein is voltak.

Az egészségügy, szociális ágazat 25 százalékos bruttó kereset-növekedési üteme alig maradt le az előbbi nemzetgazdasági ágétól, viszont ebből az ütemnövekedésből több mint 3 százalékpontot a közfoglalkoztatottak létszámcsökkenése magyarázott. Az utóbbiak nélkül számolva a humán egészségügyi ellátásban

¹⁴ A különböző jövedelemadó-kedvezmények ezt néhány ezer forinttal felfelé módosítják.

¹⁵ Második lépcső: 2024. január.

dolgozók bruttó keresete 21,8 százalékkal, a szociális ellátásban dolgozóké 19,9 százalékkal haladta meg az előző évit. A humán egészségügyben dolgozók közül az orvosok a hároméves bérmegállapodás 2. ütemeként 2022-ben 28,5 százalékos emelésben részesültek, ami így már esetükben 619 ezer forintot kezdő fizetést eredményezett. A 85 ezer szakdolgozó fizetése ennél kisebb mértékben, 21 százalékkal

emelkedett, azaz az orvosok és a szakdolgozók fizetése közötti rés tovább nyílt. Az alacsony, a garantált bérminimumot csak néhány tízezer forinttal meghaladó kezdőfizetés, az életpályamodell hiánya, az orvosi és a szakdolgozói keresetek közötti rés jelentős feszültség forrás, és a permanens létszámhiány miatti munkateher-növekedés mellett esetükben a pályaelhagyás egyik fő oka.

7. táblázat: A teljes munkaidőben alkalmazásban állók bruttó kereseteinek alakulása nemzetgazdasági ágak szerint, 2021, 2022

Nemzetgazdasági ág	2021		2022	
	Bruttó átlagkereset forint/fő/hó	Bruttó átlagkereset indexe előző év azonos időszakára = 100 százalék	Bruttó átlagkereset forint/fő/hó	Bruttó átlagkereset indexe előző év azonos időszakára = 100 százalék
Mezőgazdaság	325 640	107,7	379 053	116,4
Bányászat	470 396	111,1	556 731	118,4
Feldolgozóipar	453 457	108,2	523 338	115,4
Energiaipar	676 820	104,6	735 650	108,7
Víz- és hulladékgazdálkodás	392 895	108,2	445 553	113,4
Építőipar	327 395	108,4	379 852	116,0
Kereskedelem	385 192	107,7	445 776	115,7
Szállítás és raktározás	388 647	104,3	456 010	117,3
Szálláshely-szolgáltatás, vendéglátás	261 633	106,7	314 513	120,2
Információ és kommunikáció	691 164	108,2	796 655	115,3
Pénzügyi szolgáltatás	734 200	106,5	830 036	113,1
Ingatlanügyletek	355 914	110,8	406 637	114,3
Tudományos és műszaki tevékenység	553 027	109,4	642 409	116,2
Adminisztratív szolgáltatás	350 874	107,7	408 211	116,3
Közigazgatás	493 214	105,6	624 526	126,6
Oktatás	398 903	110,2	459 930	115,3
Humán egészségügyi, szociális ellátás	363 829	121,8	454 949	125,0
Művészet és szabadidő	416 954	112,6	479 620	115,0
Egyéb szolgáltatás	312 648	106,5	328 715	105,1
Nemzetgazdaság összesen	425 915	108,9	499 980	117,4
Nemzetgazdaság összesen közfoglalkoztatottak nélkül	435 686	108,7	509 524	116,9
Ebből				
Közigazgatás	504 636	105,4	637 250	126,3
Oktatás	399 558	110,2	460 518	115,3
Humán egészségügyi, szociális ellátás	456 901	121,8	555 100	121,5

Forrás: KSH-NAV.

Keresetükkel való elégedetlenségüknek leginkább hangot adó csoport 2022-ben a közoktatásban dolgozó pedagógusoké volt, akik követeléseiket utcai demonstrációkkal és különböző munkabeszüntetési akciókkal is nyomatékosították.¹⁶ Régi sérelem, hogy a pedagógusok illetményalapja 2014 óta változatlan, az akkori 101 500 forintos minimálbér, így az alacsonyabb kereseti sávba esők, akik körébe beletartoznak még a 3–6 éve tanító mesterszakos diplomával rendelkezők is, alapilletménye a mindenkori garantált bérminimumnak megfelelően nő. 2020 óta az illetményt úgynevezett ágazati bérpótlék egészíti ki, amelynek 10 százalékos mértékét 2022-ben 20 százalékra emelték. Az emelés után egy mesterszakos tanár kezdő fizetése 312 ezer forint lett, ami nettó összegben 207,5 ezer forintot jelent. Bár a kormányzat jogosnak ismerte el az oktatásban dolgozók bérigényét, a helyzet javítását az uniós támogatás beérkezéséhez kötötte. Az oktatás nemzetgazdasági ág 15,3 százalékos bruttó keresetnövekedési üteme csak azért haladta meg érdemben az állami közoktatásban dolgozók átlagosan 9,1 százalékos keresetemelkedését, mert a felsőoktatásban dolgozó mintegy 50 ezer fő a 2021. szeptemberi 15 százalékos emelés után 2022 januárjában újabb 15 százalékos emelést kapott, illetve mert a közoktatásban egyre nagyobb súllyal szereplő egyházi fenntartású és nonprofit intézményeknél dolgozók keresete az átlagot jobban javult.

A társadalombiztosítási járulék és a személyi jövedelemadó kulcsa 2022-ben nem változott, így a kedvezmények, illetve az adó- és járulékmentességek figyelembevétele nélkül számított nettó keresetnövekedés üteme a teljes munkaidős alkalmazásban állók esetében a bruttóéval megegyezően 17,4 százalék volt, ami

nominálisan 332,5 ezer forintos átlagot eredményezett. Mivel a jövedelemadó-mentességben részesülők köre a 25 év alattiakkal bővült, és a keresetek növekedése miatt a családi adókedvezmény címén igénybe vehető összeg is nőtt, a kedvezmények, és mentességek figyelembevételével számított nettó átlagkereset növekedési üteme 18,1 százaléknak felelt meg. Az így számolt nettó átlagkereset mediánja 17,0 százalékkal volt magasabb a 2021. évinél, és 0,9 százalékponttal haladta meg a bruttó mediánkereset növekedési ütemét.

Bár az év egészét tekintve a fogyasztói árindex magas, 14,5 százalékos növekedése mellett a reálkereset még 2,5 százalékkal nőtt, az infláció ütemének felgyorsulása miatt a havi reálkereseti index szeptembertől már negatívba fordult.

A keresetek tekintetében 2022-ben Magyarország uniós pozíciója nem változott. Míg az Európai Unióban 22,9 euró volt az alkalmazásban állók egy órára jutó átlagos bruttó munkajövedelme,¹⁷ Magyarország esetében a mutató értéke 9,1 eurónak, vagyis az uniós átlag 40 százalékának felelt meg. Ennél kevesebbet csak Bulgáriában és Romániában kerestek az alkalmazásban állók. A bruttó nominális adatok összehasonlításánál azonban figyelembe kell venni, hogy az egyes tagországok jövedelemadó-rendszere eltérő, mint ahogy az árstruktúra függvényében a keresetek vásárlóereje is különböző. Annak ellenére, hogy a nemzeti valutában számítva a alkalmazásban állók munkajövedelme 16,4 százalékkal nőtt, a forint leértékelődése miatt euróban számolva ez csak 5,8 százalékos növekedésnek felelt meg. A forint árfolyamának kedvezőtlen alakulása emellett jelentős mértékben járult hozzá a fogyasztói árindex uniós szinten is kiugrónak számító növekedéséhez.

¹⁶ A demonstráció természetesen nem egyszerűen csak a béremelésről szólt, a pedagógusok emellett munkaterheik csökkentését és nagyobb tanszabadságot is követeltek.

¹⁷ Az SNA-, illetve ILO-fogalmak szerinti keresetnek a hazai statisztika munkajövedelem-fogalma felel meg, amely tartalmazza

az olyan kereseten felüli elemeket, mint például a cafeteria-juttatás. 2022-ben a teljes kör esetében a bruttó munkajövedelem 537,5 ezer forintnak felelt meg, 17,2 százalékkal meghaladva így az előző évit.

KÖZELKÉP

**TÁRSADALMI
EGYENLŐTLENSÉG
ÉS MOBILITÁS**

Szerkesztette
PETŐ RITA

Bevezetés

1. Szubjektív gazdasági egyenlőtlenségek és univerzalizmus Magyarországon
 2. Társadalmi különbségek a gyermekek egészségi állapotában Magyarországon a 21. század második évtizedében
 3. Társadalmi egyenlőtlenségek az oktatásban
 - 3.1. Oktatási és társadalmi egyenlőtlenségek Magyarországon
 - 3.2. A teszteredmények társadalmi egyenlőtlensége és az általános iskolai szegregáció
 - 3.3. Iskolai szegregáció, tanulói teljesítmény és iskolai továbbhaladás Magyarországon
 - K3.1. A kompenzációs előny szerepe az elérni kívánt legmagasabb iskolai végzettség egyenlőtlenségeiben
 - 3.4. A hatosztályos gimnáziumi szelekció és eredményesség
 - 3.5. Az iskolák heterogenitásának hozzájárulása a későbbi béregyenlőtlenségekhez a fiatal munkavállalók esetében
 - 3.6. A koronavírus-járvány és az iskolai teszteredmények egyenlőtlensége
 - 3.7. Az oktatásirányítás és -finanszírozás központosításának hatása az oktatási egyenlőtlenségekre
 - 3.8. A kötelező iskolalátogatási korhatár csökkentésének munkapiaci és gyermekvállalási hatásai
 - K3.2. 20 év alatti várandósok: mennyire jellemző és mi befolyásolja a hátrányos helyzetet?
 - K3.3. Az iskolalátogatási korhatár csökkentése – hatása a roma fiatalokra
4. Felnőttkorban megjelenő társadalmi egyenlőtlenségek
 - 4.1. A személyi tőkejövedelmek jellemzői és a jövedelemeloszlásban betöltött szerepük 2007 és 2021 között

- K4.1. A nemek közti különbség a tőkejövedelmek eloszlásában
 - 4.2. Hogyan lesz az etnikai előítéletből foglalkoztatási diszkrimináció? A kisvállalatok szerepe
 - 4.3. A szegénység helyzete Magyarországon
 - K4.2. Jövedelmi szegénység a közfoglalkoztatottak körében
 - 4.4. Szegénység és kapcsolati tőke
 - 4.5. Kapcsolathálózatok és jövedelemegyenlőtlenség a magyar városokban
 - 4.6. Az egészségi állapot egyenlőtlenségei Magyarországon
 - K4.3. Roma nők várandósgondozási és szülészeti ellátási hátránya
 - 4.7. Földrajzi és szocioökonómiai tényezők szerepe az egészségügyben – becslések országon belüli költözések alapján
 - 4.8. Generációk közötti transzferek és lakásmobilitás – fiatalok lakásszerzési lehetőségei és korlátai
5. Időskori társadalmi egyenlőtlenség – nyugdíj-egyenlőtlenségek Magyarországon
 6. Társadalmi mobilitás
 - 6.1. Mit mondanak az egyetemi évkönyvek a társadalmi mobilitásról?
 - 6.2. A társadalmi mobilitás nemek közötti egyenlőtlenségei Magyarországon
 - 6.3. Kapott vagyontranszferek és ezek hatása a háztartás vagyona
 - 6.4. A társadalom felső és alsó csoportjaiba irányuló iskolai mobilitási folyamatok Magyarországon
 - 6.5. Első generációs diplomások Magyarországon
 - 6.6. Szülői háttér és az oktatás munkaerőpiaci megtérülése, 2005–2019-ben Magyarországon – becslési kísérlet az EU-SILC-adatok alapján

BEVEZETÉS

PETŐ RITA

Az ideai Közelkép a hazai társadalmi egyenlőtlenségeket és a társadalmi mobilitási lehetőségeket kívánja bemutatni. Az elemzéseket úgy válogattuk össze, hogy azok minél szélesebb körben tárják fel az egyenlőtlenségeket a magyar társadalom különböző szegmenseiben. Az egyenlőtlenségek dokumentálásával és a mögöttes okok elemzésével a közgazdaságtan és a szociológia egyaránt foglalkozik. Bár a vizsgálati kérdés ugyanaz, a két tudományág más-más szemszögből világítja meg a kérdést, eltérő eszközökre támaszkodik a válaszadáskor. Ennek megfelelően igyekeztünk a témakört mindkét tudományág szemszögeből egymással párhuzamosan láttatni, ezzel segítve, hogy minél átfogóbb képet kapjunk a hazai helyzetről.

A Közelkép idei témáját Gáspár Attila írása vezeti be. A tanulmány azt mutatja be, hogyan gondolkodunk mi magyarok a gazdasági egyenlőtlenségekről. Az ezt követő fejezetek – akárcsak egy családi fotóalbum – egy életutat járnak végig a születéstől az időskorig, és a fontosabb mérföldköveknél pillanatfelvételeket mutatnak társadalmunkról, bemutatva az adott életszakaszban megjelenő társadalmi egyenlőtlenségeket. A kötet utolsó fejezete bepillant a hátizsákunkba, és azt a kérdést fejegeti, hogy mit kaptunk a szüleinktől, és mi mit adunk tovább gyermekeinknek.

A második fejezetben Hajdu Tamás és Kertesi Gábor életünk legelső állomását (a születést) és a kezdeti lépéseinket (gyermekkort) örökítik meg. Az itt közölt hosszabb tanulmány alapján az olvasó képet alkothat arról, hogy Magyarországon a gyermekek egészsége milyen nagy mértékben függ össze a család társadalmi helyzetével. A kérdés két okból is külön fejezetet érdemel: egyrészt a kötet talán legszomorúbb témája a gyermekek egészségállapotában is megmutatkozó társadalmi különbségek, másrészt a gyermekkori egészséges fejlődés és egészségi állapot hatással van egész életükre, későbbi egészségi állapotukra, sőt még a munkaerőpiaci sikerességre is (*Black és szerzőtársai, 2007*).

A harmadik fejezet az iskolai kapu mögé pillant be, hiszen életünk egy jelentős részét az iskolapadban töltjük, és az itt megszerzett vagy meg nem szerzett tudás legalább olyan jelentősen befolyásolja életünket, társadalmi, vagyoni és családi helyzetünket, mint egészségünk. A fejezet rávilágít arra, hogyan alakulnak Magyarországon a családi háttér szerinti oktatási egyenlőtlenségek, és bemutatja, hogyan állunk ezen a téren a nemzetközi összehasonlításban (Varga Júlia), hogyan alakulnak a különböző társadalmi háttérű diákok közötti általános iskolai teljesítménykülönbségek (Hermann Zoltán, Kertesi Gábor és Varga Júlia), az iskolai szegregáció (Hermann Zoltán és Kisfalusi Dorottya), és milyen szerepük van a hatosztályos gimnáziumoknak az egyenlőtlenségek fenntartásában (Horn Dániel). Boza István és Horn Dániel pedig megpróbálják számszerűsíteni, hogy a fiatal munkavállalók kezdeti bérkülönbségeiből mekkora hányadot magyaráz meg az, hogy mely közép-

iskolába jártak. A fejezet végén három olyan oktatást érintő reform vagy esemény hatásának vizsgálata található, melyek mindegyike az oktatásban meglévő egyenlőtlenségekre hatott valamilyen formában. Míg a koronavírus-járvány időszakának iskolabezárásairól Boza István és Herman Zoltán készít pillanatképet, addig Herman Zoltán és Semjén András az oktatásirányítás és –finanszírozás központosításának az egyenlőtlenségek felszámolására tett kísérletét mutatja be. Adamecz Anna, Prinz Dániel és Szabó-Morvai Ágnes pedig a tankötelezettségi korhatár csökkentésének következményeit dokumentálják.

A negyedik fejezettel elérkezünk a felnőttkorhoz, és így a jövedelmi és foglalkoztatási egyenlőtlenségekhez és a szegénységi mutatókhoz. Míg az előbbi esetében Krekó Judit és Tóth G. Csaba a tőkejövedelmeket veszi górcső alá, addig Kertesi Gábor, Köllő János, Károlyi Róbert és Szabó Lajos Tamás a romákkal szembeni foglalkoztatási diszkriminációt vizsgálja. Gábor András és Tátrai Annamária a hazai szegénység kiterjedésének trendjeit mutatja be, és arra a következtetésre jut, hogy bár a magyarországi szegénység az általánosan használt mutatók alapján a 2013-tól 2020-ig tartó időszakban javuló tendenciát mutatott, azonban közelebből szemlélve az eseményeket, már összetettebb a kép, és polarizáció figyelhető meg a társadalom szegényebb rétegeiben, ami a mélyszegénységben élők arányának növekedéséhez vezetett.

A fejezet azonban túlmutat ezeken a megszokott témákon, és külön figyelmet fordít a kapcsolati hálók szerepére felnőttkorban. Egy jól működő, szoros közösségnek nagy szerepe lehet a szegénység negatív hatásainak csökkentésében, a közösség tagjai támogathatják egymást anyagilag és lelkileg is (*Warren és szerzőtársai*, 2001), a kapcsolati tőke pedig a munkahelykeresésben is fontos szerepet játszik (*Goel–Lang*, 2019). A fejezetben két tanulmány részletesen foglalkozik a kapcsolati hálók szerepével. Míg az Albert Fruzsina és Hajdu Gábor tollából született tanulmány bemutatja a meglévő kapcsolatok szorosságában, sűrűségében lévő társadalmi egyenlőtlenségeket, addig Lengyel Balázs, Tóth Gergő és Johannes Wachs azt a kérdést vizsgálja, hogy mi az összefüggés a kapcsolati hálók és a jövedelmi egyenlőtlenségek között a magyar városokban. A fejezetben újra előtérbe kerülnek az egészségben és az egészségügyi ellátásban fellelhető társadalmi különbségek, azonban most már felnőttkorban (Kollányi Zsófia, valamint Elek Péter, Györfi Anita, Kungl Nóra és Prinz Dániel tanulmányai). A negyedik fejezet legvégén pedig a felnőttkor egyik sarkalatos kérdése kerül terítékre, a lakhatás (Kőszeghy Lea, Györi Ágnes és Csizmady Adrienne). A felnőtt kor utolsó szakasza, a nyugdíjas évek és a nyugdíjak közötti egyenlőtlenség az ötödik fejezet témája. Reiff Ádám és Simonovits András mutatják be az elmúlt évtizedben megfigyelhető nyugdíj-egyenlőtlenségek növekedését, és megpróbálják azok lehetséges okait bemutatni.

A kötet utolsó fejezete a mobilitás kérdését vizsgálja: Mit hoztunk magunkkal és mit adunk tovább? A magyar társadalmi mobilitás az 1945 óta eltelet időszakban lassú – mind a hátrányban lévők felzárkózását, mind az előnyben lévők előnyének csökkenését tekintve –, és ezen még a radikális intézményi változások (rendszerváltozás) sem tudtak érdemben változtatni (Gáspár Attila és Pető Rita). A mobilitás las-

sú üteme mind a férfiak, mind a nők körében megfigyelhető (Huszár Ákos, Győri Ágnes és Balogh Karolina). A kötet utolsó fejezetei a lassú mobilitás okait kutatják. Medgyesi Márton tanulmányából kiderül, hogy bár a vagyontranszferek Magyarországon is növelik a társadalom legvagyonosabb rétegébe kerülésnek az esélyét, szerepük (egyelőre) nem olyan jelentős, mint máshol Európában. A kötet utolsó három tanulmánya az oktatás szerepét vizsgálja a lassú mobilitási trendekben. Huszár Ákos, Balogh Karolina és Győri Ágnes fő kérdése, hogy a lassú/lassuló mobilitás a társadalom alján vagy tetején figyelhető-e meg. A kedvezőbb helyzetben lévő szülők sikeresebbek-e a kiváltságos társadalmi háttérük átörökítésében, vagy a kedvezőtlen helyzetben lévő szülők gyermekei képtelenek-e kitörni a szüleiktől örökölt helyzetből? Bár a felsőoktatási képzés kiugrási lehetőség lenne a hátrányos helyzetű családok gyermekei számára, Adamecz Anna elemzéséből az is kiderül, hogy Magyarországon alacsony az oktatási mobilitás nemzetközi összehasonlításban is, és a nem diplomás szülők gyermekei sokkal alacsonyabb eséllyel szereznek diplomát, mint a diplomás szülők gyermekei. Tóth István György és Csathó Ábel a szülők iskolázottságának a gyermek munkaerőpiaci körülményeire gyakorolt hatását vizsgálja.

A felsorolt hosszabb írásokon túl, Drucker Luca Flóra, Köllő János és Sebők Anna, Szabó Laura és Makay Zsuzsanna, Gábos András és Claudia Colombarolli, Szabó Laura és Veroszta Zsuzsanna, Tóth G. Csaba és Krekó Judit rövidebb írásai gazdagítják még tudásunkat a témában.

Hivatkozások

- BLACK, S. E.–DEVEREUX, P. J.–SALVANES, K. G. (2007): [From the cradle to the labor market? The effect of birth weight on adult outcomes](#). *The Quarterly Journal of Economics*, Vol. 122. No. 1. 409–439. o.
- CAPPELLARI, L.–TATSIRAMOS, K. (2015): [With a little help from my friends? Quality of social networks, job finding and job match quality](#). *European Economic Review*, Vol. 78. 55–75. o.
- GOEL, D.–LANG, K. (2019): [Social ties and the job search of recent immigrants](#). *ILR Review*, Vol. 72. No. 2. 355–381. o.
- WARREN, M. R.–THOMPSON, J. P.–SAEGERT, S. (2001): [The role of social capital in combating poverty](#). Megjelent: *Warren, M. R.–Thompson, J. P.–Saegert, S. (szerk.): Social capital and poor communities*. Russell Sage Foundation Press, New York, 1–28 o.

1. SZUBJEKTÍV GAZDASÁGI EGYENLŐTLENSÉGEK ÉS UNIVERZALIZMUS MAGYARORSZÁGON*

GÁSPÁR ATTILA

Ez a fejezet egy adatfelvétel eredményeit ismerteti, amely azt vizsgálta, hogyan gondolkoznak a magyarok a gazdasági egyenlőtlenségekről, és ezt mennyiben befolyásolja az, hogy hogyan oszlik meg figyelmük a szűkebb és a tágabb környezetük között. Először nemzetközi összehasonlításban mutatom meg, hogy Magyarországon mennyire tartják súlyosnak az egyenlőtlenségeket, és mennyire látják jól a saját helyzetüket a jövedelemeloszlásban; majd megmutatom, hogy a szubjektív egyenlőtlenségérzet szorosan összefügg az univerzalizmus értékrendjével, vagyis, hogy a hozzánk társadalmilag közelebb álló csoportokat mennyire részesítjük előnyben a társadalmilag távolabb lévő csoportokhoz képest.

Bevezető

Az, hogy milyen szakpolitikákat támogatunk, alapvetően attól függ, hogy mit gondolunk a világ állapotáról, és benne a saját, másokhoz viszonyított helyzetünkről. A politikai közgazdaságtan racionális választásra épülő alapmodelljei szerint az emberek azokra a politikusokra szavaznak, akiknek szakpolitikai javaslatai a számukra a legelőnyösebbek – például egy magasabb jövedelemmel rendelkező választó nem szavaz olyan jelöltre, aki széles körű újraelosztást tűz a zászlajára, hiszen ezt valószínűleg csak az adott választó erőteljes megadóztatásával lehetne elérni (lásd például *Persson–Tabellini*, 2002). Ez persze nem egy vastörvény. Egy gazdag ember számára is racionális lépés lehet nagyobb adókra szavazni ma, hogy elkerüljön egy jóval rosszabb kimenetet, például forradalmat holnap (*Acemoglu–Robinson*, 2000), illetve lehet egy olyan ideális képe a világról, amelyhez akkor is szubjektíve „megéri” közelednie, ha az a közvetlen anyagi érdekével nem tökéletesen egyezik (*Ansolabehere–Puy*, 2016). A közös pontja ezeknek a modelleknek az, hogy a szavazó a saját jól felfogott érdekét igyek-

szik követni, attól függetlenül, hogy a jól felfogott érdekét a nyers önérdék vagy valamilyen társadalmi szempont írja le legjobban.

Hogy a jól felfogott érdekünket mennyire sikerül követni, az azonban az információs halmazunktól is függ. Például, ha valaki széles körű gazdasági egyenlőségre törekszik, de kizárólag a saját, középosztálybeli ismerőseivel tart fenn kapcsolatot, azt gondolhatja, hogy ez az egyenlőség a meglévő adókulcsok mellett elérhető, miközben ez nem feltétlen igaz. A közgazdaságtani, szociológiai, szociálpszichológiai szakirodalom elég egyértelmű állásponton van abban, hogy a gazdasági egyenlőtlenségek tekintetében az emberek többségének információs halmaza igen csekély összehangban van a világ tényleges állapotával. Általában – több országból származó empirikus bizonyítékok alapján – rosszak vagyunk a saját helyzetünk felméréseben (lásd például *Knell–Stix*, 2020), országunk gazdasági egyenlőtlenségeinek érzékelésében (lásd például *Gimpelson–Treisman*, 2018). Ha a referenciapont nem a saját ország, hanem a világ, akkor a kevés rendelkezésünkre álló adat alapján, úgy tűnik, még rosszabbak vagyunk a helyzetünk megítélésében (a német mintán végzett felmérést lásd *Fehr és szerzőtársai*, 2022).

* A fejezethez [online függelék](#) tartozik, amely a KTI KRTK oldalán érhető el.

A szakirodalom szerint az elsődleges oka a gazdasági viszonyok felmérésének pontatlanságában az, hogy az emberek információja saját társas közegükből származik, amely a teljes társadalomnak nem reprezentatív mintája (Knell–Stix, 2020). Vagyis azt gondoljuk, környezetünk jövedelmi viszonyai az egész ország (világ) jövedelmi viszonyait tükrözik, miközben ez nem, vagy csak nagyon korlátozottan igaz. Ez a magyarázat, melyet jelentős mennyiségű empirikus bizonyíték támaszt alá, azt jósolja, hogy az emberek alulbecslik az egyenlőtlenségeket, és a társadalom közepe felé „húznak” a saját helyzetük megítélése szempontjából. Ezek az összefüggések az *átlagok* tekintetében igaznak tűnnek, azonban jelentős heterogenitást fednek el az *egyének* és az *országok* szintjén egyaránt (lásd például Gáspár és szerzőtársai, 2023 összehasonlító ábráit), vagyis indokolt teljesebb magyarázatokat keresnünk.

Ebben a folyamatban lévő kutatásban a fő kérdésem az, hogy segít-e megmagyarázni az emberek közötti keresztmetszeti heterogenitást az egyenlőtlenségek érzékelésében az, hogy mennyire térnek el az univerzalizmus tekintetében.

Az univerzalizmus vagy morális univerzalizmus fogalma nemrég került be a közgazdaságtani köztudatba a filozófiai irodalomból (Enke és szerzőtársai, 2020, 2022). Minél univerzalistább valaki, annál több figyelemmel és bizalommal fordul a tőle társadalmilag távol lévő csoportokhoz a hozzá közelebb álló csoportok rovására. Ez nem azt jelenti, hogy általában mennyire bízik valaki embertársaiban, vagy mennyire altruista, hanem azt, hogy tetszőleges altruizmus szint és bizalom mellett az altruizmusa és a bizalma hogyan oszlik el a hozzá közel, illetve távol lévő emberek között. Ha összehasonlítunk két embert, akik közül az egyik általában nagyon bízik az emberekben, a másik pedig egyáltalán nem, viszont az utóbbi egy *kicsit* jobban bízik az idegenekben, mint az ismerőseiben, akkor univerzalistább lesz az előbbinél, függetlenül attól, hogy összességében az előbbi mindenkiben jobban bízik.

Az univerzalizmus több csatornán keresztül is összefügghet azzal, hogy mit gondolunk az egyenlőtlenségekről. Egyrészt lehetséges, hogy az univerzalistább

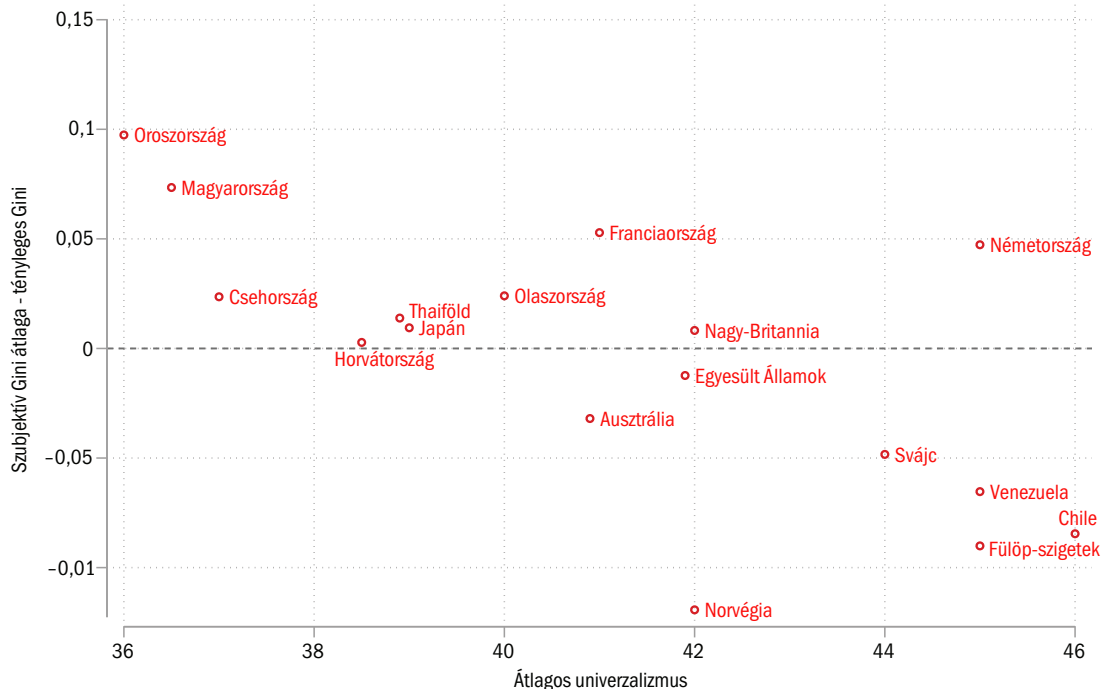
ember könnyebben jut információhoz a tőle távol lévő csoportokról (vagy éppen fordítva: aki könnyen jut információhoz a többi csoportról, az nagyobb eséllyel lesz univerzalista) – ebben az esetben minél univerzalistább valaki, annál pontosabban kellene látnia saját helyzetét, illetve az őt körülvevő egyenlőtlenségeket. Egy másik lehetőség, hogy az univerzalistább emberek magukhoz hasonlóbbnak látják a tőlük amúgy távol lévő embereket, mint valójában, ami ellentétes irányú torzítást visz a percepciókba.

A kérdést legjobb tudomásom szerint korábban nem vizsgálták; bár sok kutatás foglalkozik szubjektív egyenlőtlenségekkel (lásd feljebb) és az univerzalizmus mintázataiban fellelhető eltérésekkel országokon belül és országok között (Cappelen és szerzőtársai, 2022), nincs tudomásom olyan korábbi kutatásról, adatfelvételtől, ahol a két kérdés egymáshoz képest vizsgálták volna. Hogy ennek egyébként volna értelme, arról az *I.1. ábra* segítségével igyekszem meggyőzni az olvasót.

Az univerzalizmus-adatsor forrása: Cappelen és szerzőtársai (2022), a szubjektív Gini-együtthatókat az ISSP V adatbázisból számoltam (ISSP, 2022), a tényleges Gini-együtthatókat a Világbank adatbázisából vettem (2019-es vagy az azt megelőző legfrissebb adatot használtam).

Az ábrán azt láthatjuk, hogy a szubjektív egyenlőtlenség ténylegestől való eltérése hogyan alakul az országok között az ország átlagos univerzalizmus szintje függvényében. Az *X* tengelyen Cappelen és szerzőtársai (2022) adatfelvételéből a válaszadók átlagos univerzalizmusa szerepel országonként. A szám azt jelenti, hogy 100 hipotetikusan elosztható pénzegység közül átlagosan mennyit adtak a hozzájuk közelebb álló hipotetikus embernek a hozzájuk távolabb álló helyett. Norvégia esetében a 42 tehát azt jelenti, hogy a norvégok átlagosan 42 pénzegységet adtak volna egy nem norvégnak, és 58-at egy norvégnak, vagy éppen 42-öt adtak volna egy barátjuknak, és 58-at egy családtagjuknak. Látható, hogy az átlagos értékek általában kisebbek, mint 50, vagyis átlagosan minden országban többet adnak az emberek a saját csoportjuknak, mint az idegeneknek, de abban nagy különbségek vannak, hogy mennyivel.

1.1. ábra: Szubjektív egyenlőtlenségek és univerzalizmus országok közötti összehasonlításban

Megjegyzés: Az ábrán az X tengely mutatja az átlagos univerzalizmust országonként, az Y tengely pedig az adott országban készült reprezentatív felmérés alapján a szubjektív egyenlőtlenségérzet és a tényleges jövedelemegyenlőtlenség átlagának eltérését.

A függőleges tengelyen azt láthatjuk, hogy mennyi az adott országban az International Social Survey Program 2019-es egyenlőtlenségekről szóló adatfelvételéből (ISSP, 2022) Gáspár és szerzőtársai (2023) módszerével számolt szubjektív Gini-együttható átlagosan, levonva belőle a 2019-hez legközelebbi ismert becsült tényleges Gini-együtthatót. A 0-nál nagyobb érték tehát azt jelenti, hogy az emberek átlagosan „felülbecslik” az egyenlőtlenségeket, a negatív érték pedig azt, hogy az emberek átlagosan „alulbecslik” az egyenlőtlenségeket. Az ábrán azon országok láthatók, amelyek egyszerre szerepeltek Cappelen és szerzőtársai (2022) adatfelvételében, illetve az International Social Survey Program 2019-es, egyenlőtlenségekről szóló adatbázisában. Két országot hagytam csak ki: Dél-Afrikát (amelyik az egyenlőtlenségek tekin-

tetében *outlier* a többi országhoz képest) és Izraelt (amelyik kiugróan alacsony az univerzalizmus tekintetében).

Bár 17 megfigyelés alapján nem érdemes messze menő következtetéseket levonni, mintha egy negatív összefüggést sugallna az 1.1. ábra az univerzalizmus és az érzékelt egyenlőtlenségek között (a kapcsolat egyébként szignifikáns 1 százalékon). Ez azt sugallja, hogy ahol az emberek nagyobbak látják az egyenlőtlenségeket (a ténylegesen mérthez képest, mint például Oroszországban vagy Magyarországon), ott inkább törődnek a hozzájuk közelebbi emberekkel (családdal, barátokkal az idegen honfitársakhoz képest, illetve az idegen honfitársakkal a külföldiekhez képest).

A fenti összefüggés erősen spekulatív (hiszen két különböző módszertannal készült adatbázisból számolt statisztikákat vet össze, igen alacsony elemszám mellett), de konzisztens azzal a feltevéssel, hogy az univerzalizmus és a szubjektív egyenlőtlenség kapcsolat-

ban áll egymással. Hogy alaposabban megvizsgáljuk ezt a kérdést, saját reprezentatív felmérést végeztünk a Závecz Research segítségével, amelyen belül egyszerre kérdeztük meg azt, hogy mit gondolnak a magyarok a szubjektív egyenlőtlenségekről, a saját helyzetükről a világban, Európában és Magyarországon (akár *Fehr és szerzőtársai*, 2022), illetve hogy mennyire univerzalisták.

Kutatásomnak két célja van. Először stilizált tényeket mutatok be a gazdasági egyenlőtlenségek, illetve a saját gazdasági helyzet percepciójával kapcsolatban Magyarországon. Ezután megvizsgálom, mennyire segít megmagyarázni az egyenlőtlenségek percepciójával kapcsolatos heterogenitást az univerzalizmus fogalma. Ezzel (legjobb tudomásom szerint) először igyekszem összekötni a szubjektív egyenlőtlenségek és az univerzalizmus közgazdasági irodalmait.

Adatok

A kutatás során kérdőíves adatfelvételt végeztünk. Az adatfelvétel a Závecz Research omnibusz-kutatásához kapcsolódva készült 2022. szeptember 9. és szeptember 19. között. Az adatfelvétel személyes megkereséssel készült a felnőtt magyar lakosság reprezentatív, ezerfős mintáján.

A kérdőívben először megkértük a válaszadót, hogy sorolja kategóriába a háztartása teljes, bármilyen forrásból származó havi nettó jövedelmét; illetve megkérdeztük, hány felnőtt él a háztartásban. Erre azért volt szükség, hogy a referenciaadatként tudjuk használni a World Income Inequality Database (WIID)¹ percentiliskalkulátorát, amely háztartáson belül egy felnőttre jutó jövedelemmel számol.

Ezt követően tértünk rá a szubjektív jövedelmi helyzet, illetve a szubjektív egyenlőtlenségek vizsgálatára. A szubjektív gazdasági helyzetet *Fehr és szerzőtársai* (2022) módszerével mértük. Először megkérdeztük, hogy a válaszadók mit gondolnak arról, melyik jöve-

delmi percentilisben van a háztartásuk a magyar jövedelemeloszlásban, az európai jövedelemeloszlásban, illetve a világ jövedelemeloszlásában. Egészen pontosan azt kérdeztük, hogy szerintük a magyar háztartások, az európai háztartások, illetve a világ összes háztartásának hány százaléka keres kevesebbet a sajátjuknál.

Ezt követték az ISSP jövedelemegyenlőtlenségre vonatkozó kérdései, amely az egyik legelterjedtebb adatfelvétel az egyenlőtlenségkutatásokban (*ISSP*, 2022). E kérdések alapján kiszámoltam a válaszadók szubjektív Gini-együtthatóját, vagyis azt, hogy hogyan gondolkoznak a jövedelmi egyenlőtlenségekről Magyarországon (a konkrét módszer *Kuhn* [2015] ötletén alapul *Gáspár és szerzőtársai* [2023] változtatásaival).²

Először megkérdeztük, hogy a válaszadó szerint ma mennyi a havi nettó fizetése egy magyar nagyvállalat vezetőjének, egy Magyarországon dolgozó háziorvosnak, egy magyar miniszternek, egy Magyarországon dolgozó betanított munkásnak, illetve egy hazai bolti kisegítőnek. Azt tesszük fel, hogy az első foglalkozáscsoportra adott válaszok átlaga azt tükrözi, hogy általában a válaszadó szerint mennyit keresnek a magas jövedelműek, az utóbbi pedig azt, hogy mennyit keresnek az alacsony jövedelműek. Azt tesszük fel, hogy a közepes jövedelműek a válaszadó szerint a kettő csoport számtani átlagát keresik.

Majd a „társadalomformára” vonatkozó kérdést tettük fel, vagyis öt ábra közül ki kellett választaniuk, hogy szerintük melyik jellemző leginkább a mai magyar társadalomra. Ezek az ábrák abban térnek el, hogy mennyien vannak „alul”, „középen” és „felül”. Egy szélsőségesen egyenlőtlen társadalomban szinte mindenki alul van, felül pedig csak egy szűk elit található. Ehhez képest egy egalitárius társadalomban a középosztály a legszélesebb. Míg a jövedelmi kérdéscsoportokból arra következtettünk, hogy mennyit keresnek a gazdagok és a szegények, ebből arra következtettünk, hogy a válaszadó szerint mennyien

¹ World Income Inequality Database.

² Az egyenlőtlenségek szubjektív mérésére természetesen nem ez az egyetlen módszer; az irodalomban gyakran használják a menedzserek és a gyári munkások közötti becsült béaránynt (például *Gimpelson–Treisman*, 2018), vagy például grafikus applikációkkal

„rajzoltatják ki” az egyenlőtlenségek mértékét (*Page–Goldstein*, 2016). Az általam választott módszer előnye, hogy az egyenlőtlenség több dimenzióját képes megragadni, mégis viszonylag könnyen lekérdezhető és kiszámolható, továbbá összevethető nagy, reprezentatív adatbázisokon számolt hasonló mutatókkal.

vannak a társadalom egészéhez viszonyítva. Ehhez a kiválasztott ábrából egyszerűen leolvasható, hogy hány százaléka az ábra területének a felső két réteg („gazdagok”), a középső három réteg („középosztály”) és az alsó két réteg („szegények”). A társadalmi csoportok becslült jövedelme és becslült nagysága alapján minden válaszadó esetében kiszámoltam a becslült jövedelmi hányadokat, ezekből pedig a hozzájuk tartozó szubjektív Gini-együtthatót.

A szubjektív (érezelt) Gini-együttható azt mutatja meg, hogy mi az az implicit Gini-együttható, amelylyel konzisztensek a válaszadó egyenlőtlenségekkel kapcsolatos kérdésekre adott válaszai. Vagyis nem azt kérdezzük meg, hogy szerinte mekkora a jövedelmi Gini (erre igen kevesen tudnának válaszolni, aki mégis, az pedig tudná, hogy rossz a kérdés), hanem egy sor kérdést teszünk fel az egyenlőtlenségekkel kapcsolatban, és kiszámoljuk, hogy mekkora lenne a Gini-együttható egy olyan társadalomban, ahol a válaszok teljesen pontosak.

Végezetül a válaszadók univerzalizmusát mértük fel. Ehhez *Enke és szerzőtársai* (2022) kérdéseit használtuk, amelyeket *Cappelen és szerzőtársai* (2022) is alkalmazott. A válaszadóknak el kellett osztaniuk százezer forintot egy hipotetikus helyzetben két ember között, ahol az egyik emberhez képest jóval kisebb volt a társadalmi távolságuk. Három kérdést tettünk fel. Az elsőben egy ismeretlen magyar ember és egy közeli ismerős között kellett elosztani a pénzt; a másodikban egy ismeretlen, nem Magyarországon élő, nem magyar ember és egy Magyarországon élő magyar ember között kellett elosztani az összeget; végül egy nem Magyarországon élő, nem magyar ember és egy nem Magyarországon élő, de magyar ember között. Ugyanezeket a kérdéseket úgy is feltettük, hogy a válaszadó melyik emberben bízna jobban, mert a szakirodalom megkülönbözteti az adakozásban és a bizalomban meglévő univerzalizmus fogalmát. Mindkét kérdéscsoportból kiszámolunk egy-egy univerzalizmusindexet, amely azt mutatja, hogy a válaszadó a három kérdésben átlagosan a pénz, illetve a bizalom mekkora százalékát allokálja a tőle társadalmilag távolabb álló csoportnak.

Eredmények

A szubjektív egyenlőtlenség és az univerzalizmus összefüggését korábban még nem elemezték, viszont külön-külön mindkét fogalmat vizsgálták, ezért megnéztük, hogy az általunk mért értékek hogyan viszonyulnak az ISSP V magyarországi számaihoz a szubjektív egyenlőtlenségek tekintetében, illetve *Cappelen és szerzőtársai* (2022) adataihoz az univerzalizmus tekintetében.

Az *online függelék A.1 ábrája* egymás mellett mutatja az ISSP V alapján, illetve a saját kérdőívünkől felvett szubjektív Gini-együtthatók eloszlását. A folytonos vonal a Világbank legfrissebb adatpontja a magyarországi Gini-együtthatóról (2020-ban: 0,297). A szaggatott vonal a két minta átlagát mutatja, mely két tizedesjegy pontossággal megegyezik (0,371 illetve 0,372). A két mutató ezen túl is elég hasonló egymáshoz. Az *online függelék A.2. ábrája* azt ábrázolja, hogy miként viszonyul a magyarok átlagos szubjektív egyenlőtlenségérzete az ISSP V többi országához képest. Ehhez a szubjektív Gini-együtthatókból kivontam a Világbank adatbázisában szereplő legfrissebb (jellemzően 2020 körüli) jövedelmi Gini-együtthatót, és országonként átlagoltam az egyéni megfigyeléseket, majd ezt ábrázoltam, 95 százalékos konfidenciaintervallummal. Az ábra alapján arra a következtetésre juthatunk, hogy a magyarok a többi vizsgált országhoz (és a ténylegesen mért egyenlőtlenséghez) képest súlyosabbnak látják a hazai jövedelmi egyenlőtlenségeket.

Az *1.1. táblázat* azt mutatja, hogy milyen egyéni tényezőkkel korrelál az, ha valaki súlyosnak vagy kevésbé súlyosnak érzi a magyarországi jövedelemegyenlőtlenségeket. Ehhez szétbontottam a mintát aszerint, hogy a válaszadó szubjektív Gini-együtthatója a mediánál (38,8) alacsonyabb-e, vagy magasabb, és megnéztem, hogy a két csoport tulajdonságai mennyire különböznek egymástól. Az első oszlopban az egyenlőtlenséget alacsonyabbnak gondolók átlagai szerepelnek, a második oszlopban az egyenlőtlenséget magasabbnak gondolók átlagai, a harmadikban az első két oszlop különbsége látható, a negyedikben a különbség szignifikanciaszintje (p -értéke) szerepel.

1.1. táblázat: Leíró statisztikák

Változó	A válaszadó egyenlőtlenségérzete a mediánál				A válaszadó univerzalizmusa a mediánál			
	kisebb	nagyobb	Δ	p	kisebb	nagyobb	Δ	p
Nő	0,52	0,52	0,00	0,92	0,52	0,55	-0,03	0,41
Életkor	47,72	47,04	0,68	0,54	47,17	48,41	-1,24	0,24
Gyerekek száma	0,41	0,48	-0,07	0,22	0,48	0,4	0,09	0,14
Háztartás létszáma	2,33	2,49	-0,16**	0,03	2,44	2,34	0,10	0,17
Vallásos	0,32	0,23	0,09***	0,00	0,31	0,24	0,07**	0,01
Szubjektív Gini-együttható					36,12	38,32	-2,20**	0,02
Lakóhely								
Budapest	0,23	0,14	0,09***	0,00	0,18	0,18	0,00	0,93
Megyeszékhely	0,13	0,19	-0,06**	0,02	0,14	0,19	-0,06**	0,02
Város	0,29	0,42	-0,13***	0,00	0,32	0,38	-0,06**	0,03
Község	0,35	0,25	0,09***	0,00	0,36	0,25	0,12***	0,00
Végzettség								
Maximum nyolc általános	0,28	0,27	0,01	0,84	0,29	0,28	0,01	0,83
Szakiskola	0,23	0,22	0,00	0,89	0,22	0,22	0,00	0,94
Érettségi	0,33	0,3	0,04	0,26	0,31	0,32	-0,02	0,54
Diploma	0,16	0,21	-0,05*	0,08	0,18	0,17	0,01	0,68
Munkaerőpiaci helyzet								
Aktív kereső	0,70	0,66	0,03	0,3	0,70	0,64	0,06**	0,03
Nyugdíjas	0,21	0,24	-0,02	0,41	0,19	0,28	-0,09***	0,00
Egyéb	0,09	0,1	-0,01	0,64	0,11	0,08	0,03	0,11
Univerzalizmusindex								
Adakozásban	0,33	0,34	-0,01	0,23				
Bizalomban	0,43	0,47	-0,04***	0,00				
Jövedelem								
Nem mondja meg	0,19	0,17	0,02	0,34	0,23	0,18	0,05**	0,04
<i>Tényleges percentilis</i>								
Magyarország	37,05	34,59	2,46*	0,09	36,95	33,2	3,76***	0,00
Európa	28,52	27,05	1,47	0,14	28,53	25,99	2,54***	0,01
Világ	67,71	65,82	1,89**	0,03	67,81	65	2,80***	0,00
<i>Becsült percentilis</i>								
Magyarország	28,88	32,66	-3,79***	0,00	30,5	29,89	0,61	0,61
Európa	24,36	24,04	0,32	0,79	22,08	24,81	-2,74**	0,01
Világ	34,59	30,01	4,58***	0,00	33,67	29,29	4,38***	0,00

*** $p < 0,01$, ** $p < 0,5$ * $p < 0,1$.

A táblázat alapján az egyenlőtlenséget kisebbnek és nagyobbak tartók nem térnek el nem, életkor és nevelt gyermekek száma szerint, ugyanakkor az egyenlőtlenséget nagyak gondolók nagyobb háztartásokban élnek, és kevésbé vallásosak. Lakóhely szerint érdekes mintázatot látunk: az egyenlőtlenséget kisebbnek gondolók szignifikánsan nagyobb arányban laknak a fővárosban és a falvakban, míg az egyenlőtlenségeket nagyobbak gondolók nagyobb arányban jönnek a Budapesten kívüli városokból. Végzettség

és munkaerőpiaci helyzet tekintetében lényegében nincs különbség a két csoport között.

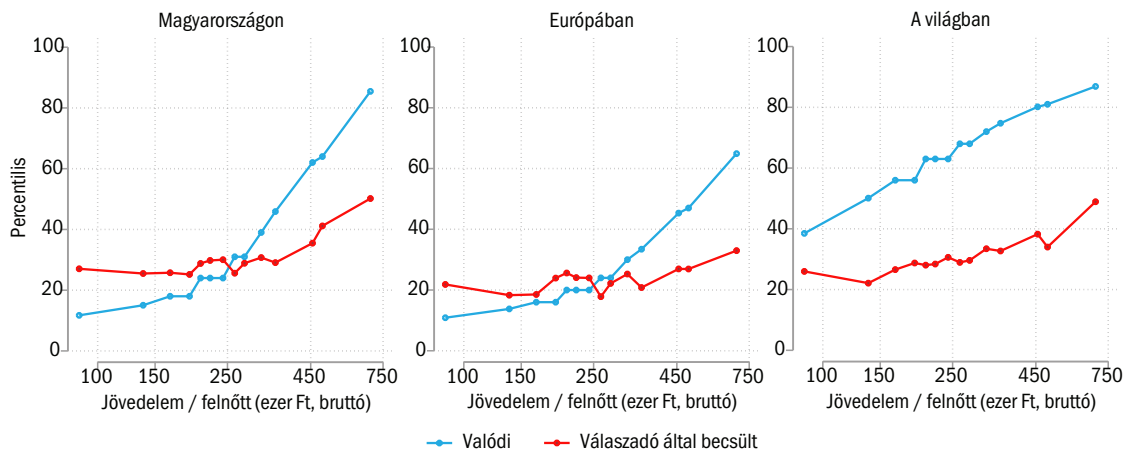
Ami elsősorban érdekes, hogy az egyenlőtlenséget nagyobbak gondolók univerzalistábbak – erősen szignifikánsan univerzalistábbak bizalomban, és nem szignifikánsan univerzalistábbak adakozásban. Apró különbség látható a két csoport között a tényleges és az érzékelt jövedelemben: az egyenlőtlenséget kisebbnek gondolók jellemzően relatíve gazdagabbak mindhárom összevetésben (az országhoz, Európához

és a világhoz képest). Szubjektív helyzet tekintetében bonyolultabb a kép: akik nagyobb egyenlőtlenségeket látnak, azok gazdagabbnak tartják magukat a többi magyarhoz képest, és szegényebbnek látják magukat a világhoz képest, továbbá azokhoz képest, akik kisebbnek gondolják a jövedelmi egyenlőtlenségeket.

Érdeemes megnézni, hogy alakul az érzékelt jövedelem a ténylegeshez képest mindhárom összevetésben. Ezt mutatja be az 1.2. ábra.

hoz, amelyeket más országokra vonatkozóan találunk a szakirodalomban (lásd *Fehr és szerzőtársai*, 2022). A magyarok is hajlamosak közép felé torzítani a saját helyzetük értékelésekor: a szegények gazdagabbnak, a gazdagok szegényebbnek látják magukat a ténylegsnél (lásd még *Knell–Stix*, 2020). A világhoz képest mindenki alulbecsüli a jövedelmi helyzetét: a legszegényebbek több mint tíz százalékponttal, a leggazdagabbak ennek mintegy háromszorosával. Ennek

1.2. ábra: Tényleges és becsült (bruttó) jövedelmi percentilisek (ezer forint)

Megjegyzés: Az ábrán az adatfelvételben szereplő válaszadók tényleges és általuk becsült jövedelmi percentilisei szerepelnek az általuk megadott egy felnőttre jutó családi jövedelem függvényében. Az első panelben a percentilisek a magyar, a másodikban az európai, a harmadikban a világ jövedelemeloszlásának percentiliseire vonatkoznak. A „valódi” percentiliseként jelzett értékeket (kék vonalak) a World Income Inequality Database becslései alapján rendeltem a válaszadók által megadott jövedelemhez. A becsült percentilisek a saját adatfelvételből származnak. A válaszadónak azt kellett megtippelnie, hogy a háztartások hány százaléka szegényebb a sajátjánál Magyarországon, Európában, illetve a világon.

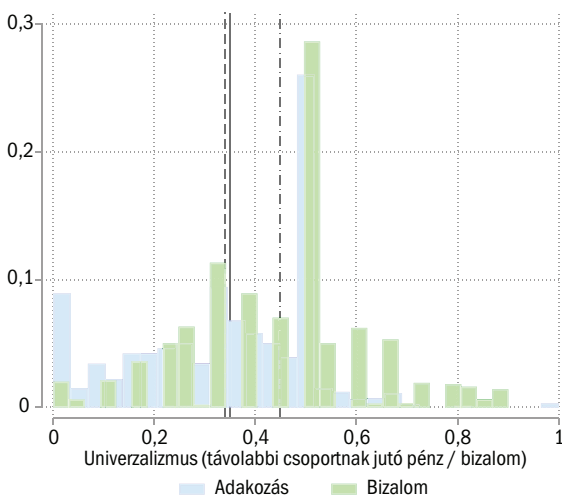
A vízszintes tengelyen logaritmikus skálán ábrázolom a családban az egy felnőttre jutó jövedelmet, amelyet a World Income Inequality Database is használ összehasonlítás céljából. A függőleges tengelyen a jövedelemhez tartozó percentilist a megfelelő eloszlásban a WIID adatai alapján üres korongok mutatják, a válaszadók által becsült átlagos percentilist pedig teli korongok. Az ábrák nagyon hasonlítanak azok-

alapiján a válaszadók Magyarországot alapvetően (és a valósággal szemben) *szegény országnak látják*.

Az 1.3. ábra az univerzalizmus eloszlását mutatja a felvett mintában. *Cappelen és szerzőtársai* (2022) egyelőre nem közölt mikroadatokat, ezért azokhoz nem tudunk hasonlítani, viszont a reprezentatív magyar mintájuk átlagát közlik, legalábbis az adakozás tekintetében: a hipotetikusan felajánlott 100 000 forintból a magyarok körülbelül 35 százalékot allokálnak a tőlük távolabbi csoportnak (folytonos vonal), amellyel a vizsgált globális minta alsó kvintilisében vagyunk univerzalizmus tekintetében (Csehország és Oroszország között). A mi adatunk nagyon hasonló: adakozás tekintetében a mintánk átlaga 34 százalék (szaggatott vonal), a mediánja 37 százalék. Ennek alapján a magyarok globális összehasonlításban a legkevésbé univerzalista nemzetek közé tartoznak. A bizalom tekintetében nincs nemzetközi

összehasonlítási adatunk, viszont a válaszadók jóval univerzalistábbak voltak: az összes bizalmuk 44,8 százalékát „osztották” a távolabbi csoportnak (ritkábban szaggatott vonal).

1.3. ábra: Univerzalizmus a mintánkban

Megjegyzés: Az ábra a megválaszolt adakozási és bizalomfelmérő kérdések (*Enke és szerzőtársai, 2022*) alapján számolt univerzalizmus eloszlását mutatja a saját adatfelvételben. A kék hisztogram az adakozásban megnyilvánuló univerzalizmust mutatja. A szaggatott vonal *Cappelen és szerzőtársai (2022)* magyar adatainak átlagát mutatja, a szaggatott vonalak a saját adatfelvételünk átlagait. A kisebb átlag az adakozási univerzalizmus átlaga, a nagyobb átlag a bizalmi univerzalizmusé.

Miben térnek el egymástól univerzalistább és kevésbé univerzalista honfitársaink? Ezt mutatta be a fenti 1.1. táblázat második négy oszlopa, amely szerint az alapvető demográfiai tulajdonságokban nincsenek szignifikáns különbségek a két csoport között. Az univerzalistábbak kevésbé vallásosak, és nagyobbak tartják a jövedelmi egyenlőtlenségeket Magyarországon (ahogy azt korábban is láttuk). Nagyobb eséllyel laknak Budapesten kívüli városokban, és kisebb eséllyel laknak falvakban. Végzettség alapján nem látunk eltérést a két csoport között, viszont a nyugdíjasok felül-, míg az aktív keresők alulreprezentáltak az univerzalistábbak körében. A kevésbé univerzalisták nagyobb eséllyel nem mondták el a jövedelmüket

a kérdezőbiztosnak, viszont akik a kevésbé univerzalisták közül elmondták, azok átlagosan gazdagabbak. Ez is arra utal, hogy akik nem árulták el jövedelmüket, azok valószínűleg a jövedelemeloszlás jobb széléről (a gazdagabbak közül) hiányoznak. Érdekes módon az univerzalistábbak gazdagabbnak látják magukat Európához képest, viszont szegényebbnek a világhoz képest, mint a nem univerzalisták. Az előbbi esetben ez pontosabb, az utóbbi esetben átlagosan kevésbé pontos becslést jelent a ténylegeshez képest.

Végül azt nézem meg, hogy mennyire szoros a kapcsolat az univerzalizmus és az egyenlőtlenségek érzékelése között. Regresszálom a válaszadók szubjektív Gini-együtthatóját az univerzalizmusindexekre (a páratlan számú oszlopokban az adakozásra, a páros számúakban a bizalom tekintetében vett univerzalizmusra). Az eredményeket a 1.2. táblázat tartalmazza. Az első két oszlopban nem kontrollálok semmire, a második kettőben az 1.1. táblázatban szereplő összes változóra kontrollálok (a hiányzó válaszok miatt itt csökken az elemszám). A táblázatból az látszik, hogy pozitív összefüggés van az univerzalizmus és az érzékelt egyenlőtlenségek között, ez a kapcsolat azonban csak a bizalom dimenziójában szignifikáns: egy teljesen univerzalista ember átlagosan 8–11 százalékponttal nagyobbak látja az egyenlőtlenséget, mint egy minden egyébben hozzá hasonló, de egyáltalán nem univerzalista ember. Ez valamivel nagyobb érték, mint amennyivel a szubjektív Gini-együtthatók átlaga (37,1 százalékpont) eltér a 2020-ban ténylegesen mért Gini-együtthatótól (29,7).

1.2. táblázat: a szubjektív Gini-együttható (százalékpontban) és az univerzalizmus közti kapcsolat

	Adakozás	Bizalom	Adakozás	Bizalom
	(1)	(2)	(3)	(4)
Univerzalizmus	1,66 (3,12)	11,21*** (2,96)	0,31 (3,164)	8,26*** (3,107)
N	724	724	724	724
R ²	0,000	0,021	0,125	0,134
Kontrollváltozók	Nincsenek	Nincsenek	Vannak	Vannak

Megjegyzés: A szubjektív Gini-együttható átlaga a mintában 37,4.
*** $p < 0,01$, ** $p < 0,05$ * $p < 0,1$.

Összefoglalás

Ez a fejezet egy új kutatás első eredményeit mutatja be, amely tudomásom szerint elsőként próbálja az univerzalizmusban megfigyelhető eltérésekkel magyarázni az érzékelt egyenlőtlenségekben megfigyelhető keresztmetszeti heterogenitást. A magyarok nemzetközi összehasonlításban nagynak tartják országuk jövedelmi egyenlőtlenségeit (a ténylegesen mért értékekhez képest). Ennek némileg ellentmond, hogy saját helyzetük megítélésében a közép felé torzítanak, a többi országhoz hasonlóan: a szegények gazdagabbnak, a gazdagok szegényebbnak látják magukat, mint valójában. Vagyis *kívülről* nagynak látják az egyenlőtlenségeket, mindeközben a *saját* helyzetüket kedvezően ítélik meg. A Budapesten, illetve a községben élők, a maga-

sabb jövedelműek és az aktív keresők kevésbé tartják nagynak az egyenlőtlenségeket. Viszont akik nagynak tartják az egyenlőtlenségeket, azok átlagosan magukat jómódúbbnak *tartják* azoknál, mint akik nem.

Bár az eredmények nagyon koraiak, a potenciális mechanizmusok egy részét már segítenek kizárni. Az adatainkban nem látunk arra bizonyítékot, hogy az univerzalistább emberek pontosabban becsülnék a jövedelemegyenlőtlenségeket, ahogy arra sem látunk meggyőző bizonyítékot, hogy az univerzalizmus – vagy akár az egyenlőségérzet – összefüggene az iskolázottsággal. Vagyis nem valószínű, hogy az univerzalizmus az információhoz való hozzáférés költségén keresztül függ össze az érzékelt jövedelmi egyenlőtlenséggel.

Hivatkozások

- ACEMOGLU, D.–ROBINSON J. A. (2000): [Why Did the West Extend the Franchise? Democracy, Inequality, and Growth in Historical Perspective](#). *The Quarterly Journal of Economics*, Vol. 115. No. 4. 1167–1199. o.
- ANSOLABEHÉRE, S.–PUY, M. S. (2016): [Identity Voting](#). *Public Choice*, Vol. 169. No. 1–2. 77–95. o.
- CAPPELEN, A. W.–ENKE, B.–TUNGODDEN, B. (2022): [Universalism: Global Evidence](#). NBER Working Papers, No. 30157.
- ENKE, B.–RODRÍGUEZ-PADILLA, R.–ZIMMERMANN, F. (2020): [Moral universalism and the structure of ideology](#). NBER Working Papers, No. 27511.
- ENKE, B.–RODRÍGUEZ-PADILLA, R.–ZIMMERMANN, F. (2022): [Moral universalism: Measurement and economic relevance](#). *Management Science*, Vol. 68. No. 5. 3590–3603. o.
- FEHR, D.–MOLLERSTROM, J.–PEREZ-TRUGLIA, R. (2022): [Your place in the world: Relative income and global inequality](#). *American Economic Journal: Economic Policy*, Vol. 14. No. 4. 232–268. o.
- GÁSPÁR ATTILA–CERVONE, C.–DURANTE, F.–MAASS, A.–SUITNER, C.–VALTORTA, R. R.–VEZZOLI, M. (2023) [A twofold subjective measure of income inequality](#). *Social Indicators Research*, Vol. 168. No. 1–3. 23–43. o.
- GIMPELSON, V.–TREISMAN, D. (2018): [Misperceiving inequality](#). *Economics & Politics*, Vol. 30. No. 1. 27–54. o.
- ISSP (2022): [International Social Survey Programme: Social Inequality V – ISSP 2019](#). GESIS. ISSP Research Group, Köln, ZA7600 Data file Version 3.0.0.
- KNELL, M.–STIX, H. (2020): [Perceptions of inequality](#). *Journal of Political Economy*, Vol. 65. 101927.
- KUHN, A. (2015): [The individual perception of wage inequality: a measurement framework and some empirical evidence](#). IZA DP No. 9579.
- PAGE, L.–GOLDSTEIN, D. G. (2016): [Subjective beliefs about the income distribution and preferences for redistribution](#). *Social Choice and Welfare*, Vol. 47. No. 1. 25–61. o.
- PERSSON, T.–TABELLINI, G. (2000): *Political Economics. Explaining Economic Policy*. The MIT Press, 2000 Cambridge, MA.

2. TÁRSADALMI KÜLÖNBSEGEK A GYERMEKEK EGÉSZSÉGI ÁLLAPOTÁBAN MAGYARORSZÁGON A 21. SZÁZAD MÁSODIK ÉVTIZEDÉBEN*

HAJDU TAMÁS & KERTESI GÁBOR

Tanulmányunk a magyarországi gyerekek egészségi állapotában fennálló társadalmi különbségeket vizsgálja a 2010-es években. Az elemzésekhez összegyűjtöttük és egységes statisztikai keretbe rendeztük a témában releváns, Magyarországon fellelhető adminisztratív és kérdőíves adatforrásokat, melyek alapján feltárhatók a gyermekek egészségi állapotában tapasztalható társadalmi egyenlőtlenségek és lehetséges okaik. Vizsgálatunk rámutat arra, hogy a gyermekek egészsége nagymértékben összefügg azzal, hogy milyen társadalmi közegbe születtek, milyen életkörülmények és jövedelmi viszonyok között élnek, és milyen viselkedési sajátosságok jellemzik őket és családjaikat.

Bevezetés

Az itt következő tanulmány képet kíván adni a magyarországi gyermekek egészségi állapotában fennálló társadalmi különbségekről a 2010-es évtizedben adminisztratív és survey-jellegű információforrások alapján. Beszámolónk összegyűjti, egységes keretbe rendezve a rendelkezésre álló mikroszintű adatok jó részét, és a laikus közvélemény számára is követhető formában értelmezi őket. A bemutatott adatok alapján az olvasó képet alkothat arról, hogy a gyermekek egészsége milyen nagy mértékben függ össze azzal, hogy milyen társadalmi közegbe születtek, hogy szüleikkel és más családtagjaikkal milyen életkörülmények és jövedelmi viszonyok között élnek, illetve hogy milyen (jövedelmi, vagyoni, iskolázottsági körülményektől függő) viselkedési sajátosságokkal rendelkeznek. Jelentésünk – szűken véve és csak a 0–18 év közötti gyerekeket és fiatalokat számolva – egymil-

lió-nyolcszázezer gyerekről szól. Ha beleértjük a szülőket és más együttélő családtagokat is, akkor a gyermekes családok teljes népességét érinti: több mint négy millió embert. Írásunk leíró statisztikai jelentés: a megfigyelhető társadalmi különbségek mértékét szeretnénk minél több, jelentős, társadalmi figyelemre számot tartó indikátor segítségével bemutatni.

Azt hihetné az olvasó, hogy ezt az összegző munkát a szakma már rég elvégezte. Ez azonban nincs így. Noha számos kiváló tanulmány és meglepően sok információ áll ezen a téren rendelkezésre, tudomásunk szerint még senki sem vállalkozott arra, hogy a meglévő adminisztratív adatforrásokat és survey-adatokat összegyűjtse, és az adatgyűjtések elsődleges céljaitól elszakadva, a társadalmi egyenlőtlenségek perspektívájából rendezze újra meglévő ismereteinket. Az első feladat egységes standardok szerint megmérni az így feltáruló különbségeket és a szakértő és laikus

* Köszönettel tartozunk kutatási asszisztenseinknek (*Benyák Barnabásnak, Károlyi Róbertnek és Nagy Kristófnak*) hozzáértő, lelkiismeretes és pontos munkájukért. *Tir Melinda* (KRTK Adatbank) útmutatásai nélkül nehezen igazodtunk volna el az adminisztratív adatfelvételek bonyolult útvesztőiben. Köszönetet mondunk *Csordás Ágnesnek*, a Magyar Védőnők Egyesülete korábbi elnökének, aki minden elképzelhető formában (információkkal, kapcsolatokkal, az adatokhoz való hozzáférés útjainak egyengetésével) támogatta munkánkat. Köszönettel tartozunk *Pető Ritának* segítőkész szakmai és szerkesztői javaslataiért,

a KSH munkatársainak (*Branyiczkiné Géczy Gabriellának, Kovács Marcellnak és Tokaji Károlynénak*), *dr. Gallai Mária* gyermek-pszichiáternek, valamint *dr. Altorjai Péter, dr. Kádár Ferenc, dr. Kálmán Mibály és dr. Kovács Ákos* gyermekorvosoknak, akik szakmai tanácsokkal segítették munkánkat. A szövegben található esetleges hibákért és tévedésekért a szerzőké a felelősség. Tanulmányunk az NKFIH K-132484 projektjének és az MTÁ Lendület programjának (LP2018–2/2018) támogatásával készült. A fejezethez [online függelék](#) tartozik, amely a KTI KRTK oldalán érhető el.

A [fejezetben használt adatok](#) a KTI KRTK oldalán érhetőek el.

közönség számára jól áttekinthető képet adni erről a többnyire ismeretlen univerzumról. Mélyebb összefüggésekről (okokról, terápiákról, szakpolitikai programokról) csak a tények alaposabb ismeretében beszélhetünk.

A gyermekegészség vizsgálatát több körülmény is indokolja. Először is: a csecsemő- és gyermekkori egészség fontos előrelézője a felnőttkori egészségnek (*Case és szerzőtársai*, 2002, 2005, *Case–Paxson*, 2010, *Currie*, 2009). A beteg gyerekek nagyobb valószínűséggel lesznek beteg felnőttek. Másodsorban: a kisgyermekkori egyenlőtlenségek a társadalmi igazságosság szempontjából is komoly figyelmet érdemelnek. Még a teljesítményelv legelszántabb hívei is nehezen találnak erkölcsi támpontot ahhoz, ha az egyenlőtlenségek közül a gyermekeket érintő egyenlőtlenségek társadalmi elkerülhetetlenségét kellene megindokolniuk, vagy ha ezeknek az egyenlőtlenségeknek bármilyen járulékos pozitív hatásairól akarnának szót ejteni. Kevés igazságtalanabb társadalmi egyenlőtlenséget ismerünk a gyerekeket érintő egyenlőtlenségeknél. Harmadsorban: a gyerekkori egészség hatással van a felnőtt élet egészére, a munkaerőpiaci sikerességre, a tágran értelmezett társadalmi érvényesülésre (*Bharadwaj és szerzőtársai*, 2018, *Black és szerzőtársai*, 2007, *Case és szerzőtársai*, 2005, *Case–Paxson*, 2009, *Currie*, 2009, *Figlio és szerzőtársai*, 2014, *Flores–Wolfe*, 2022, *Smith*, 2009). A gyerekekre és fiatalokra irányuló oktatási és egészségi programok hasznai különösen jelentős mértékűek lehetnek, mivel az egész életpályát befolyásolhatják, és hosszú időn keresztül képesek jótékony hatásukat kifejteni (*Heckman*, 2006). A megfelelően megtervezett és kivitelezett gyermekkori programok költség–haszon értelemben vett hatékonysága a tapasztalatok szerint igen nagy (*Karoly és szerzőtársai*, 2006, *Nores–Barnett*, 2010).

Adatforrások és módszertan

Tanulmányunkban nagy hangsúlyt helyezünk a teljes népességre kiterjedő adminisztratív adatok használatára. E sokféle adatforrás magában foglalja a KSH demográfiai regisztereit (élveszületés, csecsemőha-

landóság, halálozás), a legutóbbi mikrocenzus adatait, a Központi Statisztikai Hivatal (KSH) háziorvosi körzetekben gyűjtött teljes körű morbiditási adatait, az Nemzeti Népegészségügyi Központ (NNK) védőnői körzet szintre aggregált védőnői jelentéseinek adatait, a Nemzeti Egészségbiztosítási Alapkezelő (NEAK) által finanszírozott járó- és fekvőbeteg események adatait. Adminisztratív adatok mellett olyan survey-adatokat is használtunk, amelyek segítségünkre lehetnek abban, hogy jobban megértsük a gyerekek egészségi állapotában tapasztalható társadalmi egyenlőtlenségek jellemzőit és lehetséges okait. Ezek a következők: a KSH által lebonyolított európai lakossági egészségfelmérés (ELEF), az iskoláskorú gyermekek egészségmagatartása (*Health Behaviour in School-aged Children, HBSC*) adatfelvétel, az Országos Gyógyszerészeti és Élelmezés-egészségügyi Intézet (OGYÉI) a gyermektápláltsági állapot vizsgálatának (*Childhood Obesity Surveillance Initiative, COSI*) adatbázisa, a Nemzeti Népegészségügyi Központ országos gyermek légúti felmérése (OGYELF) és a KSH háztartási költségvetési és életkörülmények (HKÉF) adatfelvétele. A felhasznált adatbázisok főbb jellemzőit az *online* függelékben mutatjuk be (A1. táblázat).

A társadalmi különbségeket a jövedelemmel mérjük. Mivel az elemzéshez használt adatbázisokban különböző információk állnak rendelkezésre a gyermekek és családjaik anyagi helyzetéről, ezért a mérés sem lehetett teljesen egységes. Az adminisztratív adatbázisok jellemzője, hogy meghatározott céllal történik a gyűjtésük és ennek során jellemzően nem mérik fel az érintettek vagyoni-jövedelmi helyzetét. Ezekben az esetekben a társadalmi különbségeket az érintett személyek lakóhelyének egy lakosra jutó jövedelemszintjével mérjük. Az adat forrása a NAV településszintre aggregált személyi jövedelemadó (adóalap, befizetett szja) adatai (ebben a budapesti kerületek külön-külön szerepelnek). A települések jövedelemszintjét a 2010 és 2018 közötti évek szja-adóalap adatainak települési átlagaival mérjük. Erre a mutatóra a településen lakók egy főre jutó háztartási jövedelmének *közelítő* mérő-

számaként tekintünk. A településszintű jövedelmek alapján húsz település csoportot képeztünk, amelyek mindegyikébe a magyarországi népesség nagyjából 5 százaléka (csoportonként fél-fél millió ember) tartozik. A legalsó jövedelmi kategória így a népesség legszegényebb településeken éló 5 százalékát foglalja magában, míg a legmagasabb jövedelmi csoport a leggazdagabb településeken éló 5 százalékot. Ugyanezt a módszert használjuk az OGYELF és COSI adatbázisok esetében is, ahol nem állnak rendelkezésre családi/ház tartási jövedelem adatok, ugyanakkor ismerjük a gyerekek lakóhelyét.

Más esetekben rendelkezésre állnak háztartási jövedelmi adatok (ELEF, HKÉF), ilyenkor az ekvivalens (egy fogyasztási egységre jutó) jövedelem alapján képzett ötödöket vizsgáljuk. A legalsó kategória a népesség legszegényebb 20 százalékhöz tartozókat, míg a legfelső csoport a leggazdagabb 20 százalékhöz tartozókat foglalja magában. A HBSC-felmérésben a társadalmi különbségeket a *Family Affluence Scale* (FASIII) alapján vizsgáljuk. Ez a szintetikus mutató egy 0–13 közötti skálán méri a gyermek családjának anyagi helyzetét olyan kérdések segítségével, amelyek alapvetően a család anyagi javait veszik számba. A kisebb esetszámok és az anyagi helyzet kevésbé pontos mérése miatt a HBSC-adatbázisban jövedelmi huszadok helyett jövedelmi tizedeket alakítottunk ki. A FASIII-skálán felvett értékük alapján soroltuk decilisekbe a gyerekeket úgy, hogy minden csoportba a minta 10 százaléka kerüljön.

Eredményeinket szemléletes grafikonok formájában mutatjuk be. Ezek az ábrák az egészségindikátorokat, életkörülményeket és egészségmagatartási jellemzőket a társadalmi különbségeket tükrözó jövedelemcsoportok függvényében, a nyers adatokra nem-parametrikus módon illesztett görbékkel¹ mutatjuk be.² Az ábrákban, a jobb áttekinthetőség kedvéért, a szélső

pólusokat egyszerűen csak „Szegény”, illetve „Gazdag” nevekkkel jelöljük.

Tanulmányunknak az a jellemzője, hogy a társadalmi különbségeket a jövedelemmel mérjük, nem jelentí egyszerűen azt is, hogy jövedelemhatásokat mérünk. A szegény településeken lakó családok gyerkeinek sokféle hátrányát nem feltétlenül tekinthetjük mind olyan hátrányoknak, melyeket közvetlen pénzbeli támogatással lehetne megszüntetni vagy mérsékelni, bár e hátrányok között nyilvánvalóan vannak olyanok is, melyeket magasabb jövedelemből ki lehetne egyenlíteni. A kutatásunkban érintett legnehezebb elméleti probléma éppen ez: milyen mechanizmusokon keresztül adódnak át a társadalmi hátrányok a következó generációnak, milyen áttételeken keresztül válnak gyermekeinket sújtó egészségí hátrányokká. Mekkora szerepet játszik ebben a pénz, és mekkorát a jövedelemmel összefüggó egyéb hátrányok: a tudásbeli lemaradás, információhiány, viselkedési sajátosságok, szokások vagy éppen a társadalompolitika és a jóléti rendszer kezdetlegességei, akár politikai elfogultságai? Hogyan tud ezeken egy tudományos alapokra támaszkodó és egyenlőségelvű társadalompolitika fogást találni? Ezekre a nagy kérdésekre tanulmányunk leíró jellegéből adódóan nem tudunk megnyugtató válaszokat adni.

Tanulmányunk a születéstől kezdve a felnőtté válásig vizsgálja a gyerekek egészségí állapotában és egészségmagatartásában fennálló különbségeket. Két fontosabb témára nem térünk ki: a tinédzserek terheiségeire és a fogak állapotára. Előbbivel korábbi statisztikai jelentésünkben részletesen foglalkoztunk (*Hajdu–Kertesi*, 2021), utóbbinak külön tanulmányt szenteltünk (*Hajdu és szerzótársai*, 2023).

A továbbiakban hat részre bontva tekintjük át a gyermekegészségügy mai helyzetét. Először az újszülöttek állapotát jellemző mutatókat, illetve a cse-

¹ Jövedelmi ötödök esetében a trendgörbét másodfokú regresszióval becsüljük.

² A tanulmányhoz tartozik egy Excel-formátumú adatfüggelék, amely minden ábrához egy-egy Excel-fülon táblázatos formá-

ban megadja az ábrán bemutatott jövedelemcsoport-mélységű regresszióval simított adatok mellett az eredeti nyers adatok értékeit is.

csemő- és gyermekhalálozás helyzetét vizsgáljuk. Ezt követően a kisgyermekkorú fejlődést mutatjuk be. A krónikus betegségek előfordulásában megfigyelhető társadalmi különbségek, illetve az orvos–beteg találkozások társadalmi mintázatainak tárgyalása után két nagyobb, egészséggel összefüggő témakörrel – a lakáskörülményekkel és az egészségmagatartással – foglalkozunk. Végül egy rövid összegző fejezetben megfogalmazzuk az eredményeinkből leszűrhető szakpolitikai következtetéseinket.

Eredmények

Születéskori egészség és halandóság

A társadalmi egyenlőtlenségek újratermelődésének különösen elszomorító mechanizmusa, hogy a szegény, iskolázatlan, hátrányos társadalmi csoportokhoz tartozó anyák már a várandósságuk ideje alatt átörökítik hátrányaik egy részét a következő generációra. A gyermekkorú fejlődéssel foglalkozó társadalomtudományi irodalom egyik legrobosztusabb összefüggése ez. A szegénységben élő társadalmi csoportok gyermekeinek fejlődési mutatói már születésük pillanatában rendre rosszabbak társadalmuk átlagánál: testsúlyuk alacsonyabb, gyakrabban jönnek koraszülöttként a világra.

A szakirodalomban koraszülöttnek tekintik azokat az újszülötteket, akik a terhesség 37. hete előtt, alacsony súlyú újszülöttnek pedig azokat, akik 2500 grammnál alacsonyabb súllyal születtek. A fejlődési mutatókban kimutatható társadalmi különbségek mérésekor az egyes szülésekre összpontosítunk. Az adatok forrása a KSH teljes körű élveszületési regisztere.

A 2.1. ábra A része a kis súlyú és a koraszülött csecsemők arányának alakulását mutatja az egyes szülések között (az ikerszületéseket figyelmen kívül hagyva) a 2010 és 2018 közötti időszak egy átlagos évében. Az ábra tanúsága szerint igen szoros kapcsolat van az anyák társadalmi helyzete, illetve a koraszülöttség vagy alacsony születési súly előfordulása között. A társadalmi különbségek pedig rendkívül nagyok: a koraszülöttség gyakoriságában 4 százalékpontnyi, az alacsony születési testsúly gyakoriságában pedig csaknem

7 százalékpontnyi különbség mutatkozik a legszegényebb és leggazdagabb csoport között. A relatív jövedelmi helyzet különbségei különösen sokat számítanak az alsó jövedelmi harmadban, a jövedelemeloszlás középső és felső szakaszában (az alsó középosztálytól a felső rétegekig) a társadalmi csoportok közti relatív különbségek lényegesen kisebbek.

Csecsemőhalandóságnak nevezik az élveszületések után egy éven belül bekövetkező halálozásokat. Ezen belül a neonatális (korai) csecsemőhalandóság a 27 napon belüli, a posztneonatális (késői) csecsemőhalandóság pedig a 28–364. nap között bekövetkezett eseményeket jelöli. A csecsemőhalandósági adatokat az adott évi élveszületések ezrelékében szokás kifejezni: ezt a mutatót csecsemőhalálozási rátának nevezik. Hasonlóképpen definiáltak a neonatális és posztneonatális csecsemőhalálozási ráták is. Mindennek megfelelően a csecsemőhalálozási ráta a neonatális és posztneonatális csecsemőhalálozási ráták összege.

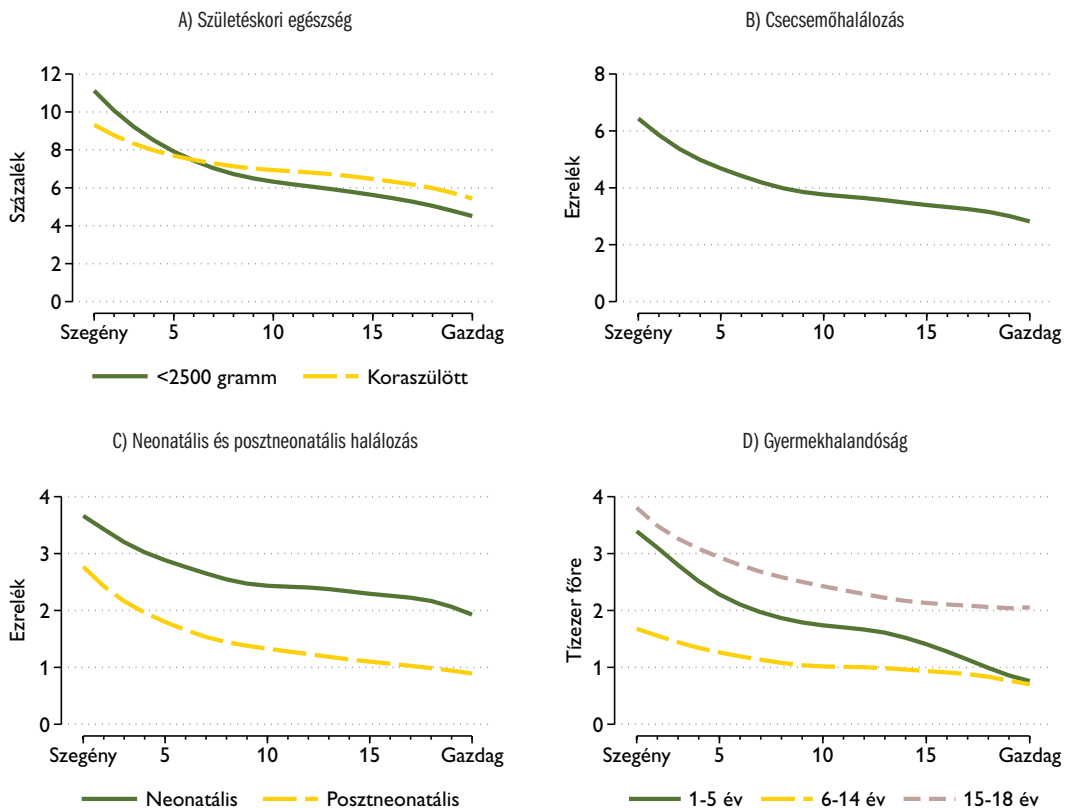
A 2010 és 2018 közötti csecsemőhalálozási (és élveszületési) adatok alapján az átlagos csecsemőhalálozási ráta tekintetében több mint kétszeres eltérés mutatkozik a legszegényebb és leggazdagabb települések között (a 2.1. ábra B része). A legszegényebb jövedelmi csoportokban az átlagos csecsemőhalálozási ráta 6 ezrelék feletti, míg a leggazdagabb csoportokban 3 ezrelék alatti volt a vizsgált időszakban. A neonatális csecsemőhalálozási ráta esetében a társadalmi különbség nagyjából kétszeres, míg posztneonatális csecsemőhalálozási ráta esetében két és félszeres (a 2.1. ábra C része). Mindez azt jelenti, hogy a relatív különbség a szegény és gazdag településen élők között jelentősebb a késői csecsemőhalandóság esetében. Ez az eltérés nem meglepő annak a fényében, hogy a késői csecsemőhalálozási eseményekre többnyire a családok otthonában kerül sor, szemben a korai halálozásokkal, amelyek inkább egészségügyi intézményekben következnek be. A leginkább veszélyeztetett (nagyon koraszülött, nagyon alacsony súlyú) újszülötteket életük első szakaszában (első néhány hetében) magas szintű ellátást biztosító perinatális intenzív centrumokban gondozzák, amelyek valamilyen szintig képesek tompítani a születéskor

meglevő társadalmi különbségek hatásait. Az egészségügyi ellátó rendszer látóköréből kikerülő szegény sorban élő újszülötteknél ez a hatás már nem érvényesül, így a késői csecsemőhalálozások esetében a társadalmi különbségek nagyobbá válnak.

A gyermekhalandóság az 1–18 éves korú gyermekek halálózását jelenti. A halálózási rátákat tízezer főre vetítve mutatjuk be, és külön vizsgáljuk az 1–5, 6–14 és 15–18 évesek halálózási rátáját (a 2.1. ábra D része). A gyermekhalandósági ráták azt mutatják meg, hogy tízezer adott korú gyermek közül hányan haltak meg átlagosan egy évben a 2010 és 2018 közötti halálózási

si adatok alapján. A gyermekhalandóság szerencsére ritka esemény, ugyanakkor számottevő különbség mutatkozik a szegény és gazdag településeken élők között. A legszegényebb településeken az 1–5 évesek halálózási rátája 3,4, szemben a gazdag településeken tapasztalt 0,8-as értékkel. A 6–14 és 15–18 évesek halálózási rátája a legszegényebb huszad esetében sorrendben 1,7 és 3,8, míg a gazdagok esetében 0,7 és 2,1. A legszegényebb és leggazdagabb csoport közti relatív különbség az 1–5 éves korcsoportban több mint négyszeres, míg az idősebb korosztályokban csökkenő, a 15–18 éveseknél nagyjából kétszeres.

2.1. ábra: Születés kori egészség és halandóság (KSH-regiszterek, 2010–2018)

Megjegyzés: A 2010–2018 közötti időszak átlagos értékei. A *kis súlyú* (2500 gramm alatti) és a *koraszülött* (37. hét előtt megszületett) csecsemők aránya az egyes születésű újszülöttek között. *Csecsemőhalálozás*: 0–365. napon belüli halálozás, *neonatális halálozás*: 0–27. napon belüli cse-

csemőhalálozás, *posztneonatális halálozás*: 28–365. napon belüli csecsemőhalálozás. *Jövedelemadat*: a lakóhely településének szja-adata alapján.

Forrás: KSH élveszületési, csecsemőhalálozási, halálózási és demográfiai regiszterek.

Kisgyermekkori fejlődés

Az iskolába még nem járó, 0–7 éves korú kisgyermeknek egészségi állapotáról, a *teljeskörűség igényével* a területi védőnők gyűjtenek információkat. A védőnők feladatai közé tartozik, hogy a körzetükben élő gyermekek fejlődését rendszeresen – meghatározott életkorokban – monitorozzák. Ezek az egyéni szűrővizsgálatok rögzített protokollok szerint történnek 1, 2, ..., 9 hónapos életkorban, illetve az 1., 2., ..., 7. életévek betöltése után.³ A szűrővizsgálatokat a védőnő a szülővel együttműködve végzi el. A szűréseket a szülő részéről megelőzi egy kérdőív kitöltése, amelyben a szülőt standardizált módon kikérdezik a gyerekről. Az egyéni szinten elvégzett mérések eredményeiből a házi gyermekorvosok, a védőnők és az érintett szülők együtt dönthetik el, hogy milyen beavatkozásokra lehet szükség a gyermek testi vagy lelki fejlődésének elősegítése érdekében. Az így keletkező *egyéni szintű* egészségügyi információk nem kerülnek be semmilyen adatbázisba (anonimizált adatbázisba se), ezért közvetlen céljukon túl népegészségügyi elemzésekre sem használhatók.

Létezik viszont egy másik nyilvántartás, amit a Nemzeti Népegészségügyi Központ felügyel, amelyben a területi feladatokat ellátó védőnők *körzetszintre aggregált mutatók révén* számolnak be a körzetükhöz tartozó gyerekek, várandós anyák és családok egészségi állapotáról, illetve az általuk az adott naptári évben elvégzett feladatokról. A Védőnői jelentés nevű adatlap, amelyen a területi feladatokat ellátó védőnők regisztrálják ezeket az adatokat, részét képezi a KSH egységes éves adatgyűjtési programjának is.

A területi védőnői jelentésekben a védőnők – többek között – beszámolnak az általuk elvégzett szűrővizsgálatok közül az 1, 3, illetve 5 éves kori szűrések során felszínre került egészségi problémák, eltérések, elváltozások mértékéről. Mivel a megfelelő életkori szűrések elvileg teljes körűek, a területi védőnők teljes körű áttekintéssel rendelkeznek ezekről az elválto-

zásokról. A kérdőív *aggregált* információkat gyűjt, de az aggregált információk alapja a védőnő által egyéni szinten és teljes körben elvégzett szűrések. A védőnői jelentések körzetszintű adatai alapján ellenőrizni lehet, hogy a szűrések valóban teljes körben megtörténtek-e: a védőnőnek az ellátandó összes gyereket számba kell vennie, és meg kell számolnia azokat, akikre a szűrések kiterjedtek. A két szám között csaknem teljes az egyezés. A szűrések valóban teljes körűnek tekinthetők.

A védőnői ellátás, mely a lakosság egészét teljeskörűen lefedi, összesen körülbelül négyezer védőnői körzetre bontva van területileg megszervezve. A védőnői körzetek gyakran több települést érintő, településszinten egymástól nehezen szétválasztható földrajzi egységet alkotnak. Ezt a technikai nehézséget úgy hidaljuk át, hogy a négyezer körzetet tovább aggregáltuk, és kevesebb (nagyjából 1600), egymástól világosan elválo település-klaszterbe vontuk össze, majd a már diszjunkt klasztereket osztottuk be, az érintett települések szja-adatai alapján, húsz egyenlő lakosságszámú jövedelemcsoportba.

A védőnő által elvégzett 1, 3 és 5 éves kori szűrővizsgálatok hat területre terjednek ki: a beszédfejlődésre, a pszichés, motoros, mentális, szociális fejlődési és magatartásproblémák vizsgálatára, a mozgásszervek vizsgálatára, a testi fejlődésre (ez testtömegvizsgálatot jelent), látásproblémákra, hallásproblémákra. Az egyéni szintű adatgyűjtés életkori csoportokra optimalizált kérdőíveken alapszik, amelyek területenként általában több itemből állnak.⁴ Ezek alapján dönti el a védőnő, hogy a körzeti jelentésben egy megfelelő korú gyereket bizonyos fejlődési probléma, fejlődési eltérés által érintett gyerekként vesz-e számításba. A fejlődési területek közül a nagyon vegyesnek tekinthető, úgynevezett „pszichés, motoros, mentális, szociális fejlettség és magatartásproblémák” terület szorul több magyarázatra. E fejlődési terület egyaránt magában foglal kognitív készségeket, finommotoros készségeket (például kézügyesség), szociális jártasságokat és magatartási problémákat. A „mozgásszervi problémák” – ellentétben az itt érintett finommotoros problémákkal – inkább a végtagokat érintő nagymozgásos készségekre vonatkoznak.

³ Lásd a koraigermekkor.hu oldalon, a letölthető szülői kérdőíveknél.

⁴ Az 1, 3 és 5 éves kori védőnői szűrővizsgálatok kérdőíveit lásd a koraigermekkor.hu oldalon, a letölthető szülői kérdőíveknél.

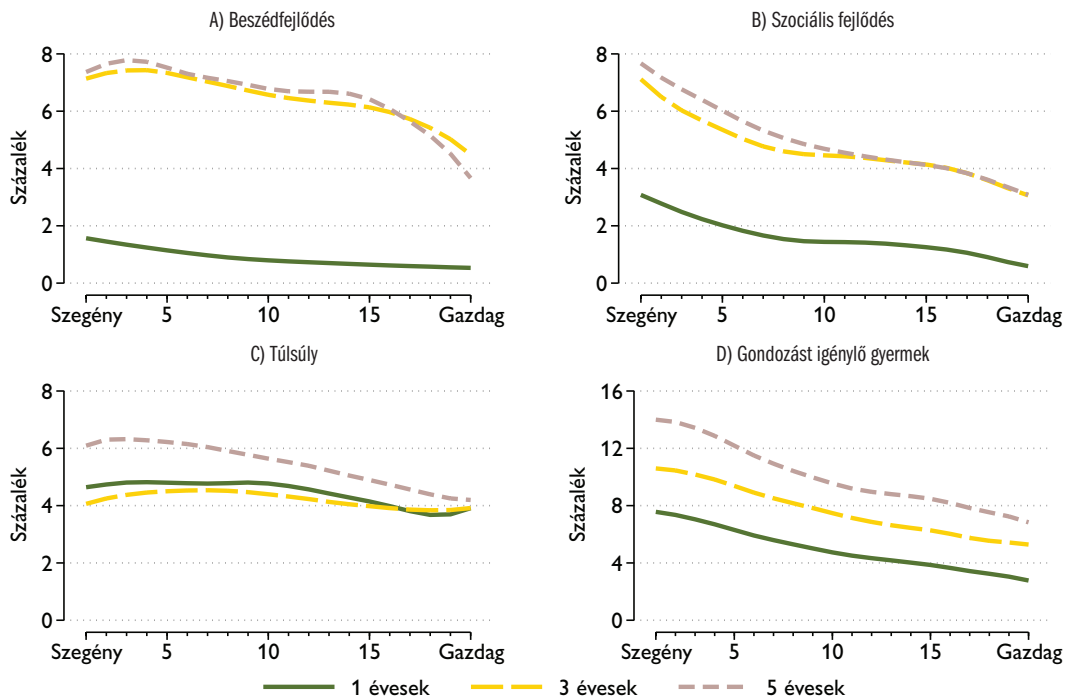
A Védőnői jelentés kérdőíve felkéri a védőnőt arra is, hogy – figyelembe véve mindegyik indikátort, amelyre életkorspecifikus szűrési eredmények állnak a rendelkezésére – adja meg azt is, hogy (halmozódásoktól mentesen) összesen hány olyan gyerek van a praxisában, aki a mért elváltozások közül legalább egy elváltozás alapján gondozásra szorul.

A beszédfejlődési és szocializációs lemaradásoknak komoly tétje van a gyermekek későbbi iskolai sikerességében. Az alacsony iskolázottságú, szegény szülők gyermekeinek beszédfejlődési hátrányait kutató nyelvészeti szakirodalom a nyelvi interakciók pontos mérésével igazolta, hogy a gyerekek nyelvi lemaradásai szorosan összefüggenek a családok belső működésének társadalmi különbségeivel (Hart–Risley, 1995, Hoff, 2003). „A gyermekek már az iskola előtti élet-

korban rengeteg nyelvhasználati, interakciós, kapcsolatteremtő, együttműködési készséget sajátítanak el, amelyek alapvetően fontosak az olvasás és írás eszközszerű használatának későbbi elsajátításához, s az írott-nyomatott szövegekhez kapcsolódó iskolai kommunikációhoz.” (Réger, 1995, 103. o.)

Az 5.2. ábrán a védőnők által felmért hat fejlődési területből hármat mutatunk be: olyan mutatókat, amelyekben korábbi ismereteink alapján jelentős társadalmi különbségekre számítottunk. Mindegyik indikátor azt méri, hogy a védőnők által szűrt gyerekek körében milyen gyakorisággal fordult elő az adott eltérés, elváltozás, fejlődési probléma. Ezt egészíti ki a felmérések alapján gondozást igénylő gyerekek aránya. Mindegyik részabra az 1, 3, és 5 évesekre külön mutatja települési jövedelemhuszadonként az adott probléma előfordulását.

2.2. ábra: Beszédfejlődési, szociális fejlődési problémákkal diagnosztizált, túlsúlyos, illetve gondozást igénylő gyerekek aránya (NNK területi védőnői jelentés, 2018)

Szociális fejlődési probléma: szociális, pszichés, motoros, mentális vagy magatartási probléma. *Túlsúlyos:* testi fejlettsége korcsoportjának 90. percentilise fölött van. *Gondozást igénylő gyermek:* akinél a beszédfejlődése, szociális fejlődése, mozgásfejlődése, testi fejlettsége, illetve a hal-

lása vagy a látása miatt valamilyen problémát diagnosztizált a védőnő. *Jövedelemadat:* a lakóhely településének szája-adata alapján.

Forrás: NNK területi védőnői jelentés 2018, az 1, 3, 5 éves kori védőnői szűrővizsgálatok eredményei.

Egyértelmű negatív összefüggés mutatható ki a jövedelem és a beszédfejlődési lemaradások előfordulása (a 2.2. *ábra A* része), illetve a szociális, pszichés, kismotoros, mentális és magatartási problémák gyűjtőnéven összefoglalt problémák gyakorisága (a 2.2. *ábra B* része) között. A társadalmi háttértől függő lemaradások korán kialakulnak. A beszédfejlődés esetében már 3 éves korban. A szociális-pszichés stb. kérések esetében a társadalmi lejtő már 1 éves kortól kialakul, az összefüggés meredeksége nem változik később sem, csak a szintje lesz magasabb 3 éves kortól. Az elhízás esetében (a 2.2. *ábra C* része) 5 éves korra jelenik meg egyértelműen a jövedelem szerinti lejtő. A szűrővizsgálatokkal alátámasztható gondozási igények egyértelmű és igen meredek negatív társadalmi lejtőn helyezkednek el (2.2. *ábra D* része). A társadalmi grádiens már az 1 évesek esetében is fennáll, és az életkor növekedésével meredekebbé válik.

Krónikus gyermekbetegségek

A gyerekekre jellemző tartós betegségek egyik gyakori formája a krónikus légzőszervi betegségek. A krónikus légzőszervi betegségek jellegzetes tüneteit – a hörghurutos, illetve asztmatikus tüneteket – és az ezekkel kapcsolatos orvosi ellátásokat rendszeres időközönkénti lakossági megkérdezések segítségével a 3. évfolyamra járó iskolás gyerekek populációjában a teljeskörűség igényével méri fel Nemzeti Népegészségügyi Központ országos gyermek légúti felmérése (OGYELF).⁵ A 2010. évi OGYELF-adatfelvétel megkeresésére kicsit több mint 67 ezer gyermek szülei válaszoltak; a nem válaszolásból adódó torzításokat a 2011. évi népszámlálás mikrodadatai alapján átsúlyozással korrigáltuk. Az így reprezentatívá tett adatbázis alapján képet kaphatunk e két nagyobb krónikus tünetcsoport előfordulásának társadalmi különbségeiről.

Az adatfelvétel készítői krónikus hörghurutos (bronchitiszes) tüneteket felmutató gyerekeknek tekintette azokat, akiknek a szülei a kérdéses tünetek azonosítása céljából feltett négy kérdés – a) rend-

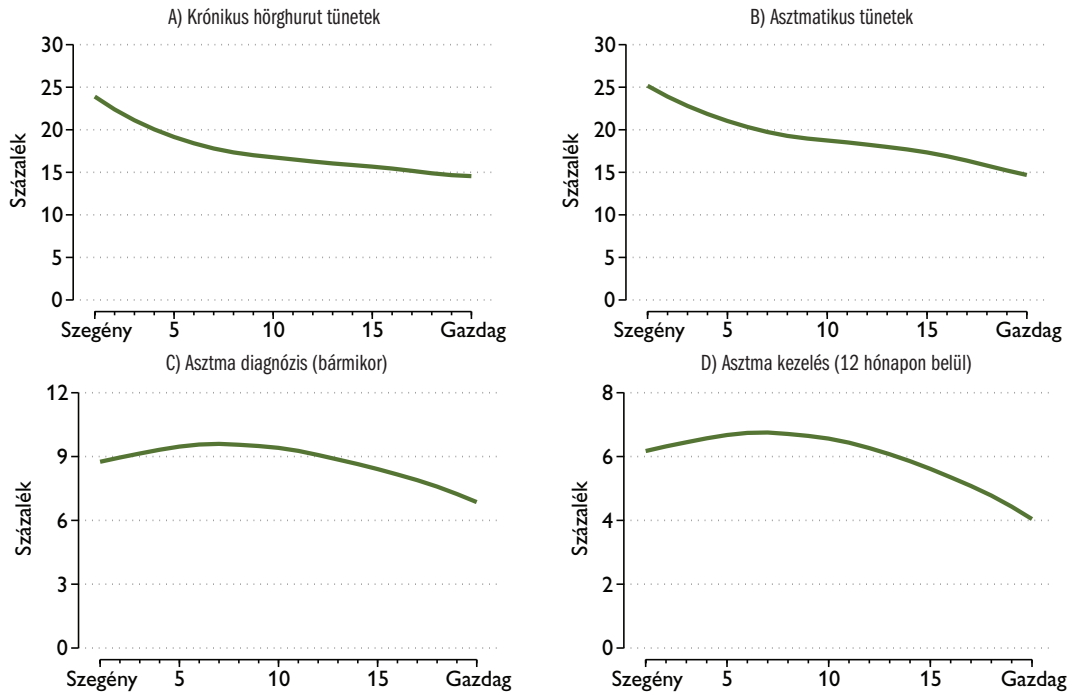
szeres köhögés reggelente az őszi-téli időszakban; b) rendszeres köhögés nappal vagy éjszaka az őszi-téli időszakban; c) köhögés legalább három hónapon át majdnem minden nap az őszi-téli időszakban; d) nem megfázáshoz kapcsolódó rendszeres köhögés köpetürítéssel – közül legalább egyre igennel válaszoltak. Ezeket a válaszokat látjuk a 2.3. *ábra A* részében. Az asztmatikus tünetek azonosítására, hasonló módon, az előző 12 hónap eseményeire vonatkozó kérdések – a) mellkasi sípolás, zihálás; b) száraz éjszakai köhögés; c) ébredés zihálásra – alapján került sor. Az asztmatikus tünetek előfordulásának társadalmi különbségeit a 2.3. *ábra B* részén követhetjük nyomon.

Az asztmás tünetek előfordulása nem azonos az orvosi diagnózissal megerősített asztma betegséggel. A szülői megítélés alapján azonosított asztmatikus tünetek nem feltétlenül esnek egybe a tüdőgyógyász szakorvos értékelésével; és nem is minden szülő viszi el ilyen tünetekkel a gyermekét szakorvosi vizsgálatra. A kezeléseket ezért az adatfelvétel két másik kérdéssel is – a) állapított-e meg orvos bármikor asztmát a gyermeknél; b) kezelte-e orvos asztma miatt az előző 12 hónapban a gyermeket – megpróbálta bemérni. Ezeket a válaszokat látjuk a 2.3. *ábra C* és *D* részén.

A bronchitiszes és asztmatikus tünetek előfordulásában egyértelmű és jelentős meredekségű negatív társadalmi grádiens látunk. A tünetek előfordulása a legszegényebb társadalmi csoportban 60–70 százalékkal magasabb, mint a legjobb anyagi helyzetben élő gyermekek esetében – mindkét tünetcsoport esetében. A bármikor diagnosztizált asztma és az előző évi asztmakezelések esetében – jóval alacsonyabb szintek mellett – hasonló társadalmi grádienseket látunk, a tünetek előfordulásának monotonitásával szemben azonban azzal különbséggel, hogy az alsó jövedelmi tercilisben visszahajló görbét tapasztalunk. Ezek a visszahajló görbék, tekintetbe véve az asztmás *tünetek* esetében tapasztalt monotonitást, azt sejtetik, hogy a szegény sorban élő gyermekeket, hasonló tünetek mellett is, kevésbé viszik el a szülei orvoshoz, vagy a házi orvosok kisebb arányban utalják be őket tüdőgyógyász szakorvoshoz.

⁵ A felmérés részleteiről lásd *Rudnai* (2015).

2.3. ábra: Légzőszervi betegségek előfordulása a 3. évfolyamra járó (8–10 éves) gyermekek között (OGYELF, 2010)

Krónikus hörghurutos tünetek: rendszeres köhögés reggelente az őszi-téli időszakban vagy rendszeres köhögés nappal vagy éjszaka az őszi-téli időszakban vagy köhögés legalább három hónapon át majdnem minden nap az őszi-téli időszakban vagy nem megfázáshoz kapcsolódó rendszeres köhögés köpetürítéssel. **Asztmatikus tünetek** (az előző 12 hónapban): mellkasi sípolás, zihálás vagy száraz éjszakai köhögés, vagy ébredés zihálásra. **Asztmadiagnózis:** Állapított meg orvos bármikor asztmát a gyermeknél? **Asztmakezelés:** Kezelte-e orvos asztma miatt az előző 12 hónapban a gyermeket? **Jövedelemadat:** a lakóhely településének szja-adata alapján.

Forrás: OGYELF, 3. évfolyamra járó gyermekek, 2010/11. tanév.

Általánosabban fogalmazva: az ellátatlanság tényét akkor lehet igazolni, ha a betegség tényéről – vagy legalábbis az erre utaló tünetek előfordulásáról –, illetve az adott betegséget érintő kezelésekről *egyaránt* rendelkezünk információkkal. Ilyen adatok ritkán állnak a kutatók rendelkezésére, az asztma esetében látott összefüggések azonban arra utalnak, hogy a legszegényebbek ellátatlansága más betegségek esetében

is fennállhat. Különösen olyan betegségeknel számíthatunk erre, ahol a tünetek nem követelik meg az *azonnali* orvosi ellátást, vagy nehezen megállapítható, hogy a tünetek mögött milyen betegség húzódik meg. Ezt figyelembe véve érdemes a következőkben bemutatott összefüggéseket értelmezni.

A 0–18 éves korú gyerekek és fiatalok tartós betegségeinek előfordulásáról a KSH háziorvosi jelentések nevű rendszeres adatgyűjtése⁶ alapján alkothatunk képet. Az adatfelvételben évente körülbelül háromezer, gyermekeket ellátó háziorvosi körzetben praktizáló orvos számol be a betegállományának demográfiai összetételéről, illetve az ezekben a demográfiai csoportokban leggyakrabban előforduló krónikus betegségekről. A morbiditási adatlapokon 38 gyakori betegségcsoportra (BNO-csoportra) gyűjt adatokat a kérdőív. A betegállományra vonatkozó adatokat minden évben, a morbiditási adatokat pedig minden páratlan évben gyűjti a KSH. A háziorvosok ezeken az adatlapokon nem és életkor szerint külön csoportokra bontva adják meg, hogy a betegkörükbe tartó

⁶ KSH: Jelentés a háziorvosok és a házi gyermekorvosok tevékenységéről.

zó megfelelő demográfiai csoportban hány személynél fordultak elő az illető naptári évben az adott diagnózisok. Például: ha egy 16 éves korú lány két különböző diagnózis által is érintett volt a megkérdezés évében – mondjuk asztma és elhízás miatt is kezelték –, akkor ezt két helyen is rögzítette a háziorvosa, ami az asztma, illetve az elhízás által érintett 15–18 éves fiatal lányok jelentett számát egy-egy fővel növelte. Az adott körzetben ellátott demográfiai csoportok létszámára standardizálva lehet a megfelelő diagnózisokra országosan összehasonlítható mutatókat számolni.

A háziorvosi körzetek – akárcsak a védőnői körzetek – gyakran több települést érintő, településszinten egymástól nehezen szétválasztható földrajzi egységeket alkotnak. Emiatt a körzeteket tovább aggregáltuk, és kevesebb (nagyjából 1700), egymástól világosan elváható településklaszterbe vontuk össze, majd a már diszjunkta klasztereket osztottuk be, az érintett települések szja-adatai alapján, húsz egyenlő lakosságszámú jövedelmecsoportba – az eddig is alkalmazott eljárást követve.

Először ebben a fejezetben ismertetünk olyan adatokat, amelyekben a betegségek előfordulásáról, gyakoriságáról szóló információkat egészségügyi *ellátási* adatokból merítjük. Az ilyen típusú adatoknak jól megkülönböztethető sajátosságai vannak. A házi gyermekorvosi praxisokat ellátó orvosok teljes körű adatokkal rendelkeznek a magyarországi 0–18 éves korú gyermeknépességről. Ez a teljes körű és kötelező hazai egészségbiztosítás következménye: minden magyar állampolgárságú gyermeknek alanyi jogon van egészségbiztosítása és társadalombiztosítási azonosítója, amellyel legkésőbb az első kötelező védőoltásai révén bekerül az egészségügyi ellátórendszerbe. Az viszont, hogy bizonyos diagnózisokkal érintettként hányat tart számon közülük a háziorvosa, több körülménytől is függ. Függ attól, hogy valóban beteg-e a gyerek, mutat-e olyan tüneteket, amelyek alátámaszthatják az orvosa számára ezeket a diagnózisokat, de attól is függ, hogy háziorvosa egyáltalán tudomást szerzett-e ezekről a tünetekről. Elvitték-e a gyermeket a szülei orvoshoz ezekkel a tünetekkel? E két szempontnak megfelelő események társadalmilag teljesen

ellentétes módon szóródnak, ahogy a kérdőíves adatok alapján az asztma esetében láttuk.

A szegény településeken élő gyermekek egészségi állapota általában rosszabb, mint a gazdagabb településeken élő gyermekeké; a szegényebb, iskolázatlanabb szülők gyermekei valóban betegebbek. Az eddig bemutatott adatokból egyértelműen ezt a következtetést szűrhetjük le. Viszont a szegény és iskolázatlan szülők gyermekei sok esetben kisebb eséllyel jutnak el orvoshoz, mint a gazdagabb és iskolázottabb szülők gyermekei, és ezért betegségeik egy része az egészségügyi rendszer előtt rejtve marad. Legalább három ok miatt: A szegényebb családok lakóhelyeitől fizikailag távolabb vannak az egészségügyi rendszer intézményei (háziorvosi rendelők, gyógyszerárak, szakrendelők, kórházak); a közlekedés *számukra* magasabb pénzületi, időbeli és logisztikai költségei csökkentik az orvoshoz fordulás valószínűségét. A szegény, iskolázatlanabb szülők kevesebb információval rendelkeznek az egészséges életformáról és a betegségekről, rosszabbul képesek azonosítani a betegségek tüneteit, alacsonyabb jövedelmükből adódóan kevésbé tudják megfizetni az egészséges életformához szükséges javakat és szolgáltatásokat, illetve a gyógyszereket. Mindez nyilvánvalóan kihat az orvoshoz fordulás valószínűségére. A szegények a gyakorta hosszú várakozási idő miatt kevésbé tudnak hozzáférni bizonyos diagnosztikus vizsgálatokhoz, amelyeket a magasabb jövedelműek magánellátási keretek között azonnal meg tudnak vásárolni maguknak. Ilyen jellegű magánegészségügyi szolgáltatások közbeiktatása nélkül gyakran nem lehet megbízható módon azonosítani bizonyos betegségeket.

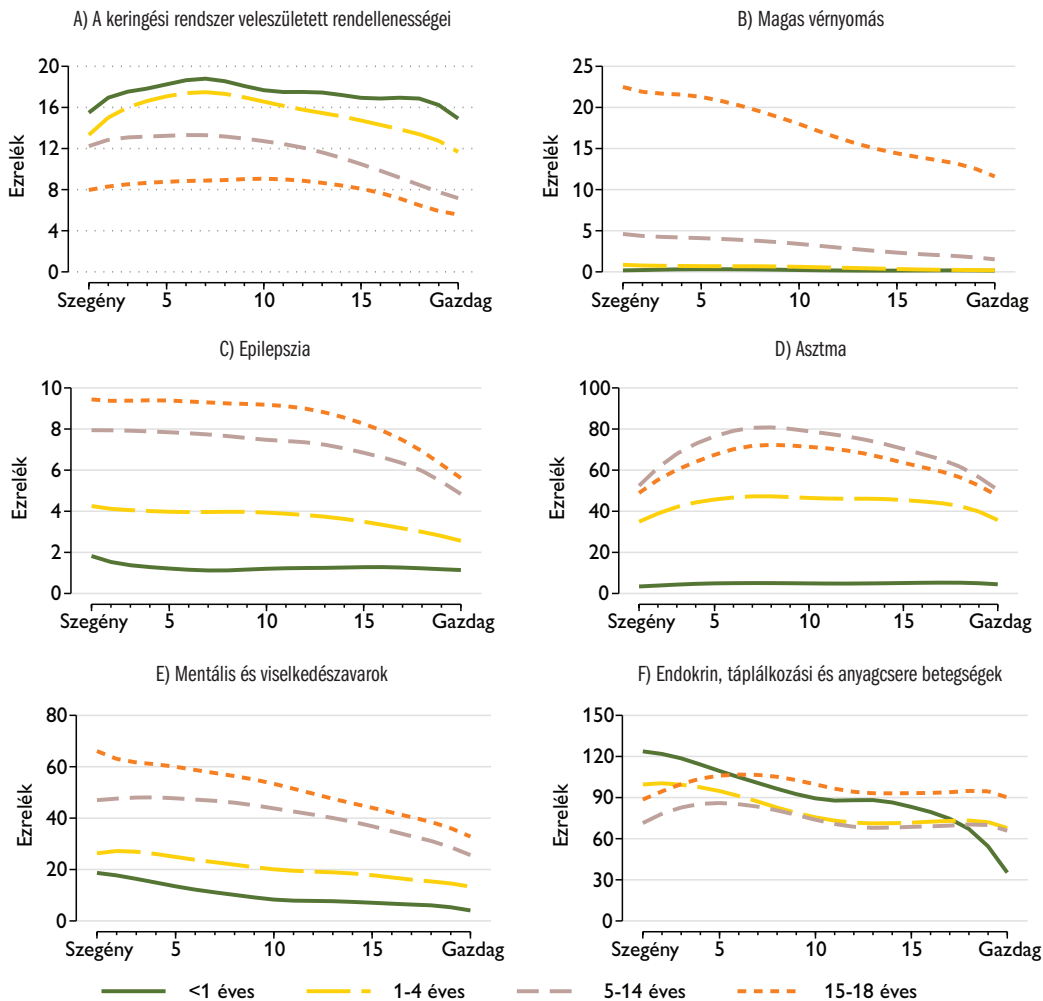
Ha tehát a betegségek prevalenciájának társadalmi heterogenitását az egészségügyi rendszer tényleges igénybevételét mérő információkból próbáljuk megállapítani – mint jelen esetben a háziorvosok praxisában felmerülő betegségek előfordulásából –, elkerülhetetlenül számolnunk kell az ilyen jellegű szelekciós torzításokkal. Minél kisebb ezeken a mérési pontokon a rendszer szereplőinek (orvosoknak, betegeknek és családjaiknak) a döntési szabadsága, annál kisebb

a látencia, és annál kisebb ez a fajta szelekciós torzítás; minél nagyobb a szereplők döntési szabadsága, annál nagyobb.

A 2.4. ábrán kiemeljük azokat a krónikus gyermekbetegségeket, amelyeknek jövedelmi grádiensei a torzító tényezők tompító hatása ellenére is erős társadalmi meghatározottságról tanúskodnak. Ha képesek lennének kiszűrni a szelekciós torzítás hatásait, akkor

e jövedelmi grádiensek talán valamivel meredekebbek lennének, és esetleg más krónikus betegségeknél is ki tudnánk hasonló összefüggéseket mutatni. A házi orvosok beszámolóí alapján azonban meggyőzően hat betegségcsoportot (BNO-csoportot) tudunk szegény gyerekekre jellemzőbb tartós betegségeként azonosítani. Az ábra jegyzeteiben megadjuk az adott betegség BNO-kódját is.

2.4. ábra: Tartós betegségek előfordulása (KSH házi orvosi jelentés, 2017/2019)

BNO-kódok: keringési rendszer veleszületett rendellenességei: Q20–Q28, magas vérnyomás: I10–I15, epilepszia: G40, asztma: J45, mentális és viselkedészavarok: F00–F99, endokrin, táplálkozási és anyagcsere-betegségei: E00–E90. *Jövedelemadat*: a lakóhely településének szja-adata alapján.

Forrás: KSH: Jelentés a házi orvosok és házi gyermekorvosok tevékenységéről, a 2017. és a 2019. év átlagos értékei.

A keringési rendszer veleszületett rendellenességeinél (a 2.4. ábra A része) a csecsemőkori értékek a legnagyobbak, a későbbi életkorban mért értékek kisebbek; a társadalmi lejtő meredeksége azonban, még 5–14 éves életkorban is meglehetősen nagy. A magas vérnyomás (a 2.4. ábra B része) későbbi komoly betegségeknek megágyazó krónikus állapot, az epilepszia (a 2.4. ábra C része) pedig súlyos krónikus betegség. A háziiorvosi beszámolók alapján mindkét diagnózis előfordulásában jelentős társadalmi különbségeket tapasztalhatunk. A jövedelem szerinti relatív különbségek az életkorral szintben és meredekségben is növekednek: a magas vérnyomás esetében a lakóhelyi jövedelem mentén folyamatosan, az epilepszia esetében inkább a közepesnél magasabb jövedelműek körében (a 10–20. jövedelemhuszad közötti tartományban).

A kisiskolások és a kamaszok körében elterjedt betegségnek számító asztma (a 2.4. ábra D része) inkább a közepes és alacsonyabb jövedelmű lakóhelyi csoportokban mutat magasabb értékeket. A háziiorvosi jelentések alapján készült ábrán pontosan ugyanolyan visszahajló társadalmi grádienszt látunk, mint a szülői beszámolókon nyugvó *kezelési* adatokon (a 2.3. ábra C és D részei). Mivel a legszegényebb társadalmi csoportok gyermekeinél a legmagasabb az asztmatikus tünetek előfordulási gyakorisága (a 2.3. ábra B része), azt gyanítjuk, hogy a szegényebb települések háziiorvosainak jelentéseiben aluldiagnosztizáltak az asztmaesetek a valóságos prevalenciájukhoz képest: az egészségügyi ellátórendszer kisebb eséllyel szerez tudomást ezekről, mint a magasabb jövedelmű és jobban tájékozott szülők hasonló tünetektől szenvedő gyerekeinek betegségéről (a 2.3. ábra C és D részei, valamint a 2.4. ábra D része).

A mentális és viselkedésvizavarok betegségcsoportjában (a 2.4. ábra E része) magas prevalenciaértékű, az

életkor előrehaladtával növekvő szintű és egyre meredekebb társadalmi grádienseket látunk. A kamaszoknál a gazdagok és szegények közötti távolság eléri a 4 százalékpontot, ami ezeknél a szinteknél – a gazdagoknál 3 százalék, a szegényeknél közel 7 százalék – igen nagy különbséget jelent.

Az endokrin, táplálkozási és anyagcsere-betegségek (a 2.4. ábra F része) esetében is igen nagyok a társadalmi különbségek, különösen a legkisebb gyerekek körében. Amíg a gazdag települések 1 év alatti gyerekeinek 4 százalékát kezelték ilyen tünetekkel, addig legszegényebb településeken élő gyerekek 12 százalékánál állapított meg ehhez a csoporthoz tartozó betegségeket a háziiorvosa. Idősebb korban a társadalmi különbségek eltűnni látszanak, de kérdés, hogy a szelekciós torzításoknak ebben milyen mértékű a szerepük.

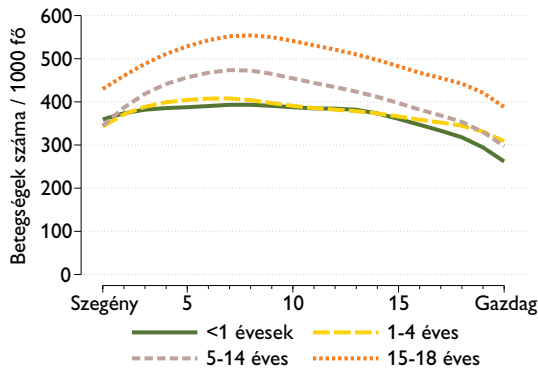
A háziiorvosi jelentés morbiditási adatlapján szereplő krónikus betegségekből egy aggregált mutatót is képezhetünk, és kiszámolhatjuk, hogy a különböző jövedelemcsoportokba tartozó gyerekekre hány – *bármilyen típusú* – krónikus betegség jut. A háziiorvosi jelentés morbiditási adatlapján szereplő 38 betegségből, értelemszerűen csak a magasabb hierarchikus szintű BNO-kódokkal megjelölt eseteket vesszük figyelembe: szám szerint 26 krónikus állapotot.⁷ A mutatót úgy képeztük, hogy minden demográfiai csoport esetében összeadtuk a megjelölt betegségekkel diagnosztizált gyerekek számát, és ezt a számot standardizáltuk az érintett demográfiai csoport összlétszámára. Azaz a vizsgált mutató nem a krónikus betegséggel érintettek arányát mutatja, hanem az 1000 gyerekre jutó krónikus betegségek számát. Ugyanakkor, ha a betegségek halmozódása hasonló mértékű a különböző jövedelemcsoportok esetében, akkor a mutató erősen korrelál a tartós betegséggel érintettek arányával.

⁷ Daganatok (C00–C97), vérképzőszervek betegségei (D50–D89), endokrin, táplálkozási és anyagcsere-betegségek (E00–E90), mentális és viselkedésvizavarok (F00–F99), epilepszia (G40), csecsemőkori agyi bénulás (G80), szemizmok stb. betegségei (H49–H52), vakság és csökkentlátás (H54), hallásvesztés (H90–H91), magas vérnyomás (I10–I15), asztma (J45), gyomor-, bél- stb. fekély (K25–K28), bélrendszeri felszívódási rendellenességek (K90), atópiás dermatitisz (L20), psoriasis (L40), fiatalkori ízületi gyulladás (M08), deformáló dorsopathiák (M40–M43),

fiatalkori degeneratív medencei csont- és porcelváltozások (M91), vesebetegségek (N00–N08, N10–N16), visszamaradt magzati növekedéshez kapcsolódó rendellenességek (P05–P07), idegrendszer veleszületett rendellenességei (Q00–Q07), keringési rendszer veleszületett rendellenességei (Q20–Q28), ajak- és szápadhasadék (Q35–Q37), húgyrendszer veleszületett rendellenességei (Q60–Q64), csípő veleszületett deformításai (Q65). A morbiditási adatlapon szereplő „elhanyagolás és elhagyás (Y06)” diagnóziskód alá tartozó eseteket *nem* vettük figyelembe.

A krónikus betegségek már gyerekkorban kialakulnak, és az életkor előrehaladtával növekvő mértékűek; ez tükröződik a jövedelem szerinti prevalenciagörbék emelkedő szintjeiben (2.5. ábra). A görbék alakján világosan tükröződik az orvoshoz fordulás valószínűségében mutatkozó és a szegények viselkedését jellemző erős szelekciós torzítás.

2.5. ábra: Háziorvosa szerint valamilyen tartós betegsége van (KSH háziiorvosi jelentés, 2017/2019)

Bármilyen tartós betegség: ha a KSH háziiorvosi jelentés morbiditási betétlapján szereplő 1–2, 5, 11, 16–24 és 26–37 kódszámú betegségek előfordulásának összesített száma. Ha valakinek több betegsége van, az több előfordulásnak számít. **Jövedelemadat:** a lakóhely településének szja-adata alapján.

Forrás: KSH: Jelentés a háziorvosok és házi gyermekorvosok tevékenységéről, a 2017. és a 2019. év átlagos értékei.

Amíg a 7. jövedelmi huszad és a 20. huszad közötti jövedelemtartományban – ez a társadalom „felső” hetven százaléka – szabályos negatív társadalmi lejtőt látunk valamennyi korcsoportban (a különbségek terjedelme nagyjából 15 százalékpont), addig a görbéknek a társadalom „alsó” harminc százaléka jellemző visszahajló szakaszai nem azt jelentik, hogy a szegény és iskolázatlan szülők gyermekei jobb egészségi állapotban vannak, hanem azt, hogy a szegények szűkös anyagi lehetőségeik, közlekedési nehézségeik, illetve információs és tudásbeli korlátaik

miatt kevésbé jutnak el orvoshoz. Az orvos–beteg találkozások befolyásoló, társadalmilag kondicionált szelekciós torzításokhoz a 15–18 éves korcsoportban hozzáadódik az életkor hatása is: ezeknek a fiataloknak egy része már maga dönti el, hogy bizonyos tünetekkel elmegy-e orvoshoz, vagy sem. A két-fajta hatás eredőjét látjuk abban, hogy a szegényebb jövedelemhuszadokban a legidősebb korcsoportban a legnagyobb a jövedelmi grádiensek visszahajló szakaszán a görbék meredeksége.⁸

Az elhízás egyike a legsúlyosabb népbetegségeknek. A gyermekkori túlsúly és elhízás aláássa a fizikai, szociális és pszichés jóllétet, és komoly kockázati tényezője a felnőttkori elhízásnak és számos egyéb krónikus megbetegedésnek (Dietz, 2004, Goran, 2016, Gunnell és szerzőtársai, 1998, Juonala és szerzőtársai, 2011, Llewellyn és szerzőtársai, 2016). A WHO *Childhood Obesity Surveillance Initiative* (COSI) adatfelvételi programjának keretében Magyarország 2010 óta vesz részt – nemzetközileg egységes protokoll alapján, országosan reprezentatív mintán lefolytatott, egységesített mérőműszeres mérésekkel – a 6–8 éves (1. és 2. évfolyamra járó) gyerekek testtömegmérésében és tápláltsági állapotának vizsgálatában.⁹ A 2.6. ábrán a legfrissebb (2019. évi) mérések eredményeit mutatjuk be. Túlsúlyosnak, illetve elhízottnak számít az a gyermek, akit az *International Obesity Task Force* (IOTF) nemzetközileg standardizált, nem és év/hónap pontosságú életkorspecifikus testtömegindex-táblázatai alapján az adatfelvétel készítői (az OGYÉI szakértői) egy négyfokozatú – sovány, normál súlyú, túlsúlyos, elhízott – osztályozásban túlsúlyosnak vagy elhízottnak tekintettek.

Az elhízásban egyértelmű társadalmi gradiens mutatható ki: a legszegényebb 6–8 éves gyerekek körében az elhízás prevalenciája több mint kétszerese a leggazdagabb gyerekeknél mért adatnak (12,5 versus 5,2 százalék), a túlsúly esetében hasonló (bár kisebb meredek-

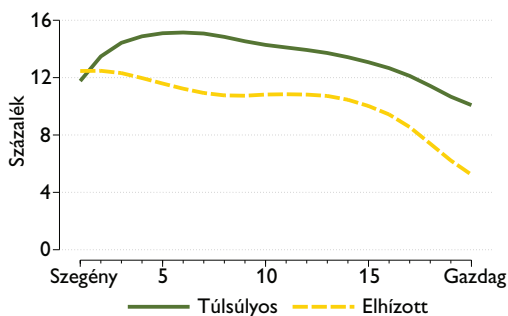
⁸ Bár elméletileg elképzelhető, hogy a magasabb jövedelműek esetében a magánorvosi ellátás igénybevétele csökkenti a háziorvos által nyilvántartott betegségek számát, a gyakorlatban ennek csekély jelentősége lehet. Figyelembe véve, hogy a háziiorvosi jelentés a krónikus betegségeket veszi számba, még a magánel-

látás alkalmoszerű igénybevétele mellett is valószínűtlen, hogy a súlyos krónikus állapotokról ne tudna a háziorvos, aki egyéb – enyhébb és szakorvost nem igénylő betegségekkel – rendszeresen kezeli a gyermeket.

⁹ A magyar COSI-felmérésekről jó áttekintést nyújt Erdei és szerzőtársai (2018) tanulmánya.

ségű) trend látszik, a legszegényebbeket leszámítva. Ha a túlsúlyos és elhízott gyerekek részarányát összeadjuk, akkor azt látjuk, hogy az alsó 15 jövedelemhuszadhoz tartozó gyerekek negyede már 6–8 éves korban, jövedelemtől függetlenül szinte egységesen súlyproblémával küszködik. Egyedül a felső öt jövedelemcsoportban láttunk a jövedelem (és minden bizonnyal az iskolázottság függvényében) meredeken csökkenő prevalenciaértékeket. Ugyanakkor még a leggazdagabbak esetében is 15 százalékos a súlyproblémával rendelkező gyerekek aránya. Az egészséges táplálkozás és életmód követése – úgy tűnik – inkább a legjobb anyagi helyzetű családok gyerekeire jellemző, és nem jellemző a gyerekes családok túlnyomó többségére.

2.6. ábra: Túlsúlyos és elhízott gyermekek aránya a 6–8 éves gyermekek között (COSI, 2019)

Túlsúlyos, illetve elhízott: akit az *International Obesity Task Force* (IOTF) nemzetközileg standardizált nem- és életkorspecifikus testtömegindex-adatok alapján egy négyfokozatú – sovány, normál súlyú, túlsúlyos, elhízott – osztályozásban túlsúlyosnak vagy elhízottnak tekintett. A mérés nemzetközileg egységes protokoll alapján, egységesített mérőműszerekkel történt. *Jövedelemadat:* a lakóhely településének szja-adata alapján.

Forrás: OGYÉI COSI (a gyermekek tápláltsági állapotának vizsgálata, 2019).

Hasonló trendeket látunk a HBSC 2014. és 2018. évi felmérésének egyesített keresztmetszeti mintáján¹⁰ az 5. és 7. évfolyamra, valamint a 9. és 11. évfolyamra járó

fiatalok *önbevallásos* testmagasság- és testsúlyadataiból számolt testtömegindex adatai alapján (lásd A2. ábra az *online* függelékben). A túlsúly és elhízás küszöbértékeit a HBSC-vizsgálat is az IOTF nem- és életkorspecifikus standardjai alapján számolta. A tapasztalatok szerint azonban az önbevallásos adatokon nyugvó testtömegindexek lefelé torzítottak; a túlsúlyos és elhízott személyek hajlamosak a testsúlyadataikat alulbecsülni (*Bálint és szerzőtársai*, 2019), ugyanakkor ennek a torzításnak a jövedelemmel való kapcsolatát nem ismerjük.

Kórházi és szakrendelői ellátás

A háziorvosi ellátás mellett a kórházi és szakrendelői ellátás a másik két nagy egészségügyi ellátási forma, ahol információk keletkeznek a biztosítottak, köztük a gyerekek egészségi állapotáról. A társadalombiztosítás által finanszírozott kórházi és szakrendelői eseményeket teljeskörűen a NEAK tartja nyilván. Ebben a fejezetben ilyen forrású anonimizált egyéni szintű adatokból településszintre aggregált információk¹¹ alapján elemezzük az 1–8 éves gyerekek kórházi és szakrendelői orvos-beteg találkozásait.¹²

A forrásadatok a 2008 és 2014 között született összes gyerek 2009 és 2017 közötti valamennyi járó- és fekvőbeteg-eseményét és vénykiváltását magukban foglalják. Arra törekedtünk, hogy a számítások alapjául szolgáló adatbázis az érintett születési évszámokat teljeskörűen lefedje. A 2014-ben született gyerekeknek volt a legkevesebb idejük (három naptári évük) arra, hogy érintett gyerekként bekerüljenek az adatbázisunkba, a 2008-ban született gyerekeknek pedig a legtöbb idő (nyolc teljes naptári év) állt rendelkezésére ugyanehhez. Ez az eljárás megfelelően biztosította valamennyi születési évszám teljes körű részvételét.¹³ Hogy a kórházi és a szakellátás igénybe-

¹⁰ A felmérésekről részletes információt nyújt *Németh-Költő* (2016), illetve *Németh-Várnai* (2019) tanulmánya.

¹¹ A felhasznált adminisztratív adatok anonimizáltak (személyi azonosításra alkalmatlanok), azok az Állami Egészségügyi Ellátó Központ (ÁEEK) és a KRTK között kötött megállapodás keretében álltak rendelkezésünkre. A kutatásban részt vevő kutatók titoktartási kötelezettség mellett fértek hozzá az adatokhoz. Az

adatok feldolgozása a KRTK Adatbankjának biztonságos szerverén történt.

¹² Technikai okok miatt az egyévesnél fiatalabb gyerekeket kizártuk az elemzésből.

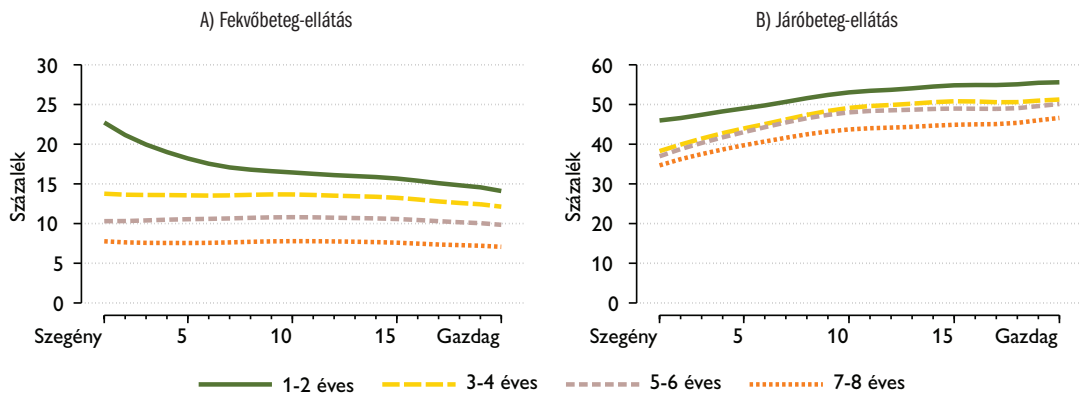
¹³ A KSH élveszületési regiszterének adataival összevetve, azt tapasztaltuk, hogy a 2008 és 2014 között megszületett gyerekek 99 százalékát sikerült bevonni az elemzésbe.

vételében megmutatkozó társadalmi különbségeket az előző fejezetekben alkalmazott egységes mérési keretben tudjuk kezelni, ahhoz tovább kellett egyszerűsíteni adataink szerkezetét: a gyerekek panelszerűen rendelkezésre álló adatait egyesített keresztmetszeti szerkezetűvé alakítottuk át, amelyben a 2008–2014 közötti születési évjáratok gyerekei a születésük utáni évek mindegyikében szerepelnek (természetesen más-más életkorú gyerekeként). A 2008-as születési évjárat például nyolc különböző életkori csoportként (1, 2, ..., 8 évesként), a 2014-es évjárat pedig három különböző életkori csoportként (1, 2 és 3 évesként). A társadalmi helyzet közelítő mérőszámaként itt is a lakóhelyi információkat, a lakóhely településének átlagos jövedelemszintjét (a jövedelmi huszadokat) használjuk. A könnyebb áttekinthetőség kedvéért nem korévekre, hanem korévpárokra (1–2, 3–4, 5–6, 7–8 évesekre) számoltunk mutatókat. Minden mutatót először korévekre számoltunk, és azután átlagoltuk korévpárokra. Ezekon az adatokon megvizsgálhatjuk, hogy a különböző társadalmi háttérű és életkorú gyerekek hány százaléka feküdt 2009 és 2017 között egy

átlagos naptári évben kórházban, illetve hány százalékukat vitték el a szülei egy átlagos naptári évben valamilyen szakrendelésre.

A 2.7. ábra A része a kórházi ellátásban részesült gyerekek arányát mutatja korcsoportonként és települési jövedelemhuszadok szerint. Két nagyon világos szabályszerűséget látunk. a) A kisebb gyerekek sérülékenyebbek, mint a nagyobbak. A fekvőbeteg-események jóval gyakoribbak az 1–2 éves korú gyerekeknél, mint – mondjuk – a 7–8 éveseknél; és ez a jövedelemhuszadokra is igaz. b) A legfiatalabb és legsérülékenyebb (1–2 éves) gyerekek esetében a szegény gyerekek nagyobb valószínűséggel kerülnek kórházba, mint a gazdagabbak. Nagyobb gyerekeknél a kórházba kerülés esélyében nincs érdemi különbség, ugyanakkor ha a kórházba kerülés gyakoriságát is figyelembe vesszük, akkor egyértelműen az látszik, hogy a szegényebb gyerekek gyakrabban jelennek meg a fekvőbeteg-ellátásban. A *legalább kétszer* kórházban kezelt gyerekek aránya ugyanis lényegesen magasabb a szegényebb gyerekek körében, mind a négy vizsgált életkori csoportban (lásd A3. ábra az *online* függelékben).

2.7. ábra: Bármilyen tünettel kórházban ápolott, illetve szakrendelőben kezelt 1–8 éves gyermekek aránya (NEAK, 2009–2017)

Jövedelemadat: a lakóhely településének szja-adata alapján.
 Forrás: NEAK betegrekordok, KRTK Adatbank (2008–2014 között született gyerekek 2009–2017 közötti eseményei).

Bár a betegrekordok nem adtak lehetőséget arra, hogy az 1 évesnél fiatalabb gyerekek kórházi tartózkodását is elemezzük, a Kohorsz '18 Magyar Születési Kohorszvizsgálat eredményei szerint már a csecsemőkori hospitalizáció esetében is jelentős társadalmi különbségek állnak fent: a legszegényebb ötödbe tartozó csecsemők a leggazdagabb ötödbe tartozókhöz viszonyítva fél éves korukig több mint kétszer nagyobb eséllyel kerülnek kórházba (*Veroszta*, 2022).

Noha a szegényebb gyermekek egészségi állapota általánosságban rosszabb, mint a jobb társadalmi körülmények között élő gyermekeké, a szakrendelői vizitek gyakoriságában jól érzékelhető lemaradásban vannak az utóbbiakhoz képest (a 2.7. *ábra B* része). A legszegényebbek és leggazdagabbak közötti távolság valamennyi itt tárgyalt korcsoportban nagyjából 10 százalékpontot tesz ki. Az életkorhatás ugyanúgy működik, mint a kórházi tartózkodások esetében: a nagyobb gyerekeknek kevesebb egészségi problémájuk van: a jövedelem/szakrendelői vizit görbék mindegyik életkorban ugyanazt az összefüggést mutatják; a szintek viszont az idősebb gyerekek esetében alacsonyabbak.¹⁴

Kórházba többnyire azért kerülnek a betegek, mert aktuális tüneteik súlyosak vagy ellátásuk nem tűr halasztást. Ezért a kórházi ellátásba bekerült gyerekek adataiban kevésbé számíthatunk szelekciós torzításokra, mint a szakrendelői ellátásoknál. Szakrendelői kezelést a kórházi ellátáshoz képest kevésbé súlyos tünetek vagy inkább halasztható ellátások esetében vesznek igénybe. Itt inkább előfordulhat, hogy a gyerekek

egy része ellátást igénylő tünete ellenére nem jut el orvoshoz. A 2.8. *ábrán* szemléltetjük ezt a megfigyelésünket: egy kisebb gyakorisággal előforduló, de súlyos tünetekkel járó krónikus betegség (az epilepszia) és két nagy gyakorisággal előforduló akut betegségcsoport (a fertőző betegségek és a légúti betegségek) példáján.

A 2.8. *ábra A és B* részén az epilepszia (G40) diagnózisaival kórházban és szakrendelőben kezelt esetek gyakoriságát mutatjuk be. Az epilepsziánál – amely ismétlődő tünete miatt folyamatos odafigyelést igényel – a társadalmi lejtő nemcsak a kórházi, de a szakrendelői ellátási adatokban is megmutatkozik. Mivel a háziorvosi jelentések adatain – amelyek közvetlenül a prevalenciértékekről számolnak be – hasonló irányú társadalmi grádiens (a 2.4. *ábra C* része)¹⁵ figyelhetünk meg, nem tartjuk valószínűnek, hogy a kezelési adatokon megfigyelt grádiens pusztán szelekciós torzítás eredménye volna.¹⁶

A gyakori akut diagnózisok – a légúti betegségek (J00–J99) és a fertőző betegségek (A00–B99) – kezelésében azonban nagyon világosan megmutatkoznak a halaszthatatlan beavatkozást igénylő kórházi, illetve a halaszthatóbb beavatkozásokat igénylő szakrendelői esetek eltérő társadalmi mintázatai. A 2.8. *ábra C és F* részén e két betegségcsoport diagnózisainak gyakoriságait látjuk. A kórházi és szakrendelői kezeléseket mintázatainak jellegzetes különbségei leginkább az 1–2 évesek korcsoportjában mutatkoznak meg. A legszegényebb csoporthoz tartozó gyerekeket kétszer akkora arányban kezelték kórházban fertőző betegségekkel, illetve légúti betegségekkel, mint a magasabb jöve-

¹⁴ Noha a magánorvosi ellátás nem képezi részét a NEAK adatoknak, a 2.7. *ábra* esetében ennek torzító szerepe elhanyagolható mértékű. A fekvőbeteg-ellátásban a magánszféra szerepe rendkívül csekély, különösen a kisgyerekek körében. Ami a járóbeteg-ellátást illeti, ott az ebből eredő hiba azért lehet kicsi, mert éves szintű igénybevétele valószínűségeket vizsgálunk, ahol csak abban a ritka esetben jelentene valóban torzítást az, ha – *tévesen* – szakrendelésen nem járt személyként könyvelnénk el egy gyereket, ha annak *minden egyes* járóbeteg-ellátását (*akármilyen* tünetekkel) *magánorvos* végezte volna el. Végül pedig a magánorvosi szakrendelői ellátások igénybevétele a gazdagabbak esetében jelentősebb, ezért ha van is kismértékű torzítás, akkor a becsült társadalmi grádiens az általunk mértnél még meredekebb. Ter-

mészetesen jó lenne, ha rendelkeznének magánellátási adatokkal is, ezek hiánya azonban nem változtat a következtetéseinken.

¹⁵ Megismételve a 8. lányszövegben hivatkozott érvet: még a magasabb jövedelműeknél gyakrabban előforduló magánorvosi ellátásokról való közvetlen információ hiánya sem jelenti azt, hogy az epilepsziához hasonló súlyos krónikus állapotokról ne tudna a háziorvos, aki egyéb – enyhébb és szakorvost nem igénylő betegségekkel – *rendszeresen* kezeli a gyermeket.

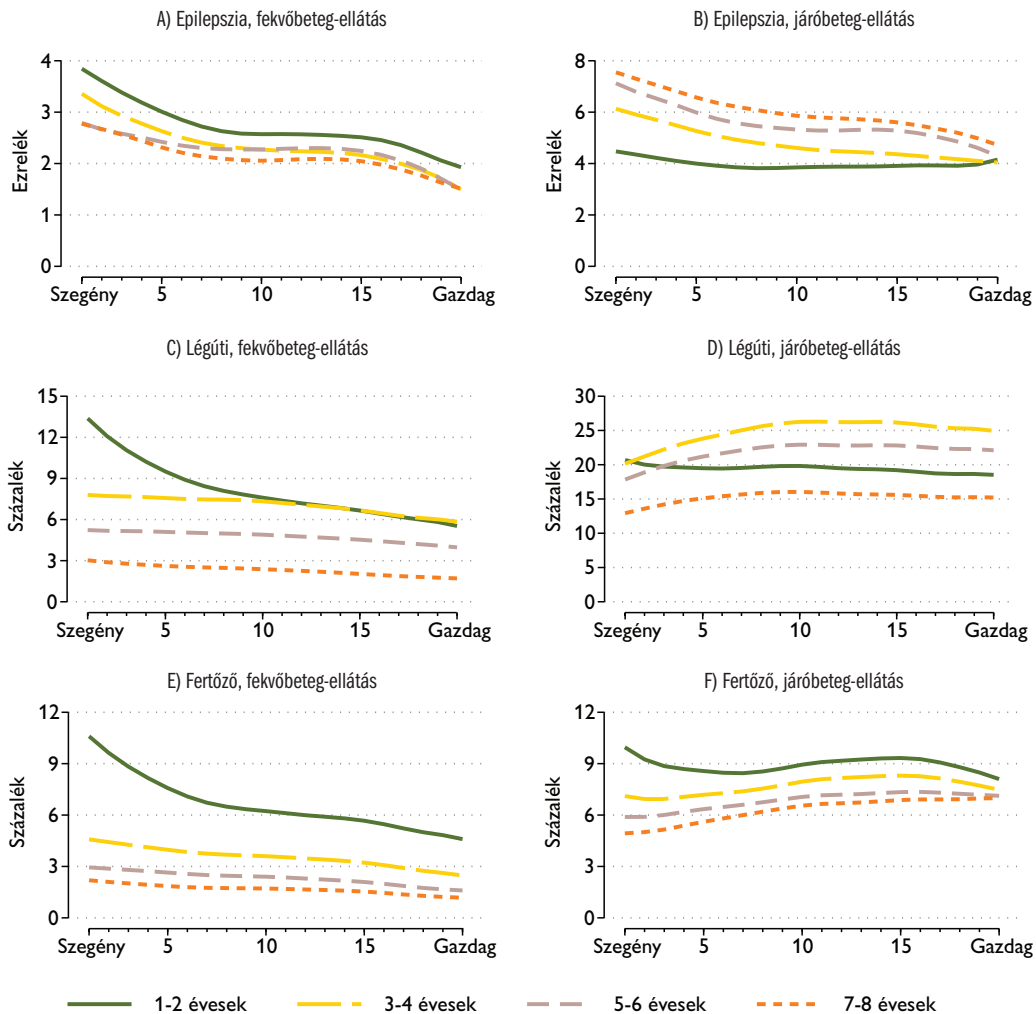
¹⁶ A *kezeléseket* jellemző társadalmi grádiens meredekségének mértékéhez ugyanakkor hozzájárulhat az is, hogy az iskolázottabb szülők feltehetően jobban ügyelnek a megfelelő gyógyszer-szedésre, így gyermekeik valóban kevésbé szorulnak szakrendelői és kórházi ellátásra.

delmő családok gyermekeit. Ez legalábbis azt jelenti, hogy a szegényebbek körében jóval magasabb lehet a súlyosabb esetek aránya.

A szakrendelői kezeléseknél, ezzel szemben – jóllehet az átlagos prevalenciáértékek itt is nagyon magasak –, nem látunk semmilyen összefüggést a jövedelem és a kezelések gyakorisága között. Aligha hihető,

hogy a kevésbé súlyos esetek előfordulásában ne lennének társadalmi különbségek ugyanabban a betegségcsoportokban. Inkább arra gyanakodhatunk, hogy enyhébb tünetek vagy halaszthatóbb ellátások esetében a szegények gyerekei kisebb eséllyel jutnak el a szakorvoshoz, mint a magasabb jövedelmő, iskolázottabb és informáltabb szőlők gyermekei.

2.8. ábra: A kórházi és szakrendelői kezelések egy ritka krónikus betegség (az epilepszia), illetve két gyakori akut betegségcsoport (a légőti és fertőző betegségek) esetében (NEAK 2009–2017)

Epilepszia: G40, légőti betegségek: J00–J99, fertőző és parazitás betegségek: A00–B99 BNO-kódok. *Jövedelemadat:* a lakóhely településének szja-adata alapján.

Forrás: NEAK betegrekordok, KRTK Adatbank (2008–2014 között született gyerekek 2009–2017 közötti eseményei).

Lakáskörülmények

A gyermekek közvetlen fizikai környezete, lakáskörülményei közvetlen hatással vannak a betegségek előfordulásának gyakoriságára, a gyermekek életmódjára. A megfelelő fűtés és vízellátás hiánya, a nedves, huzatos, penészes lakás, a beltéri légszennyezés a közvetlen mikrokörnyezet olyan indikátorai, amelyek előrejelezhetik a gyermekbetegségek előfordulását (*Freeman és szerzőtársai*, 2017, *Geruso–Spears*, 2018, *Headey–Palloni*, 2019, *Ingham és szerzőtársai*, 2019, *Lee és szerzőtársai*, 2020, *Murray és szerzőtársai*, 2020, *Wolf és szerzőtársai*, 2022, *Younger és szerzőtársai*, 2022), így az ezekben a mutatókban mért társadalmi különbségek vizsgálata hozzájárulhat az egészségbeli különbségek alaposabb megértéséhez. Bár az alapvető higiéniai szükségletek hiányát jellemzően a szegényebb és fejlődő országok problémájának szokás tartani, a fejlett országokban élő hátrányos helyzetű csoportok is szenvednek a rossz higiéniai körülmények és a beltéri légszennyezés következményeitől (*Anthonj és szerzőtársai*, 2020, *Ferguson és szerzőtársai*, 2020, *Mueller–Gasteyer*, 2021). A füstszennyeződés komoly légzőszervi panaszokhoz vezethet, a falakon megjelenő penész pedig egyike az allergiás asztma kiváltó okainak.

A következőkben a 2016. évi mikrocenzus lakásadatai alapján vizsgáljuk a településszintű jövedelmek alapján képzett húsz jövedelmi csoport lakáskörülményeit és lakókörnyezetét. Ezt egészítik ki az országos gyerek légúti felmérés (OGYELF) és a KSH háztartási költségvetési és életkörülmények adatfelvétele alapján képzett mutatók.

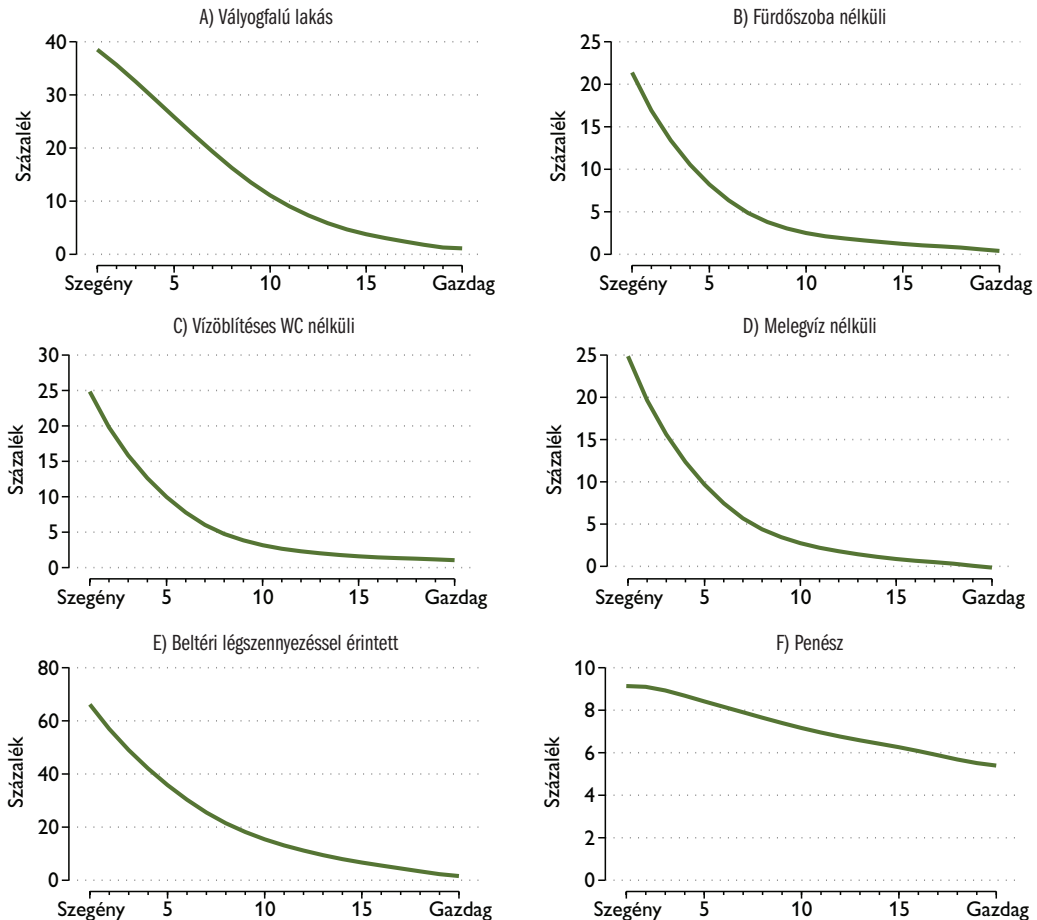
A 2.9. ábra A–E részei a 2016. évi mikrocenzus adatai alapján veszik számba a lakáskörülményekben megnyilvánuló kirívó egyenlőtlenségeket. Valamennyi ábra azt mutatja, hogy az adott jövedelmehuszádba tartozó 0–6 éves gyermekek hány százaléka lakik higiéniai szempontból elfogadhatatlanul rossz – melegvíz, fürdőszoba, vízüblítéses WC nélküli, vályogfalú –

lakásokban, illetve beltéri légszennyezésnek erősen kitett, helyiségenként egyedileg fával, szénnel, fűtőolajjal fűtött lakásokban. Az ábra F része az OGYELF 2010. évi felmérése alapján azonosítja azokat a 3. évfolyamra járó (8–10 éves korú) gyerekeket, akik penészes falú lakásokban laknak.

Valamennyi ábra drámai társadalmi különbségekről tanúskodik. A jövedelmi skála alsó húsz százalékában élő, szegény gyerekek 15–20 százaléka él fürdőszoba, vízüblítéses WC nélküli vagy melegvíz nélküli lakásban, míg egyharmaduk vályogfalú lakásokban lakik. A szegény gyerekek fele beltéri légszennyezettségnek kitett, szilárd tüzelőanyagú egyedi fűtésű helyiségekben lakik, a harmadik évfolyamra járó szegény gyerekek 8–9 százalékának lakásában pedig penészgomba van a falakon. A gazdagabb gyerekek esetében a lakáskörülmények lényegesen jobbak. Az alapvető higiéniai szükségletek hiánya szinte elenyésző arányban érinti őket, és a penészedés is ritkábban van jelen az ő otthonaikban.

A KSH háztartási költségvetési és életkörülmények (HKÉF) adatfelvétele lehetőséget nyújt arra, hogy az egészségtelen lakáskörülmények egyéb jellemzőit is számba vegyük. Az adatfelvétel kérdőíve alapján azonosíthatók azok a lakások, amelyekben beázik a mennyezet, rosszak a nyílászárók (emiat huzatos a lakás), nedves a falazat és nem jut be elég fény a lakásba. A mérés céljaira a 2017. és 2018. évi adatfelvételekből leválogattuk azokat a lakásokat, amelyekben 0–18 éves korú gyermekek élnek, és az egész mintára (nemcsak a gyerekes családokra) becsült egy főre jutó háztartási jövedelem-ötödönként kiszámítottuk, hogy az adott jövedelemcsoportba tartozó családok hány százaléka él beázó, nedves, sötét vagy huzatos lakásban. Az eredmények elszomorítóak: a legszegényebb jövedelmi kvintilisbe tartozó gyerekes családok egyharmada él huzatos, nagyjából 15 százaléka nedves és sötét, 10 százaléka pedig beázó lakásokban, szemben a gazdag családok néhány (2–5) százalékos arányával (2.10. ábra).

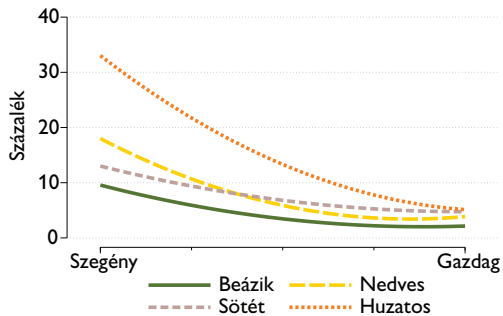
2.9. ábra: Rossz higiéniai körülmények között élő gyermekek aránya (Mikrocenzus, 2016, OGYELF, 2010)

Beltéri légszennyezéssel érintett: olyan lakásban lakik, ahol helyiségenként külön fűtenek, és fát, szenet vagy fűtőolajat használnak. *Penész:* legalább egy tenyérnyi penészedés, nedvesedés a lakás bármelyik helyiségében. *Jövedelemadat:* a lakóhely településének szja-adata alapján.

Forrás: A–E ábra: KSH mikrocenzus, 2016, 0–6 éves korú gyermekek (OGYELF); F rész: 3. évfolyamra járó (8–10 éves korú) gyermekek, 2010/11. tanév.

2.10. ábra: Egészségtelen lakások aránya a gyermekeket nevelő családok körében (HKÉF, 2017/2018)

Beázik: beázik a mennyezet. *Huzatos:* rossz nyílászárók. *Nedves:* nedves falú. *Sötét:* nem elég világos a lakás. *Jövedelemadat:* egy főre jutó háztartási jövedelem alapján meghatározott lakosságjövödelem-ötödök.

Forrás: KSH háztartási költségvetési és életkörülmények adatfelvétel, a 2017. és 2018. évekre számolt értékek számtani átlagai.

Egészségmagatartás

A gyermekek egészségét – a táplálkozástól a testmozgáson át az egészséges és egészségtelen szokásokig – sokféle egészségmagatartási tényező befolyásolja. Ebből a nagyszámú tényezőtől kiemelünk néhány olyan viselkedési jellemzőt, amelyek jelentős hatást gyakorolnak a gyermekek egészségére, és többnyire módosítható magatartási tényezőknél tekinthetők. Ezek legalább két szempontból is feladatot jelentenek egy egyenlőségelvű társadalompolitika számára: egyrészt azért, mert társadalmi igazságérzetünket sérti, ha a jövedelmi szegénység a gyermekek nélkülözésében vagy nagyfokú egészségi hátrányaiban ölt testet, ezért e hátrányokat megfelelő jövedelempolitikával kell orvosolnunk, másrészt pedig azért, mert a várandósokat és a kisgyermeket érintő védőnői ellátás teljességi hiánya, illetve az óvodákban és iskolákban való kötelező és teljes körű részvétel soha vissza nem térő lehetőséget biztosít a korszerű egészségnevelési programok számára, amelyek – ha jól vannak megtervezve, és megfelelő költségvetési támogatást élveznek – egész életre kiható módon képesek befolyásolni a gyerekek és szüleik egészségmagatartási szokásait. E beruházások ráfordításai az életpálya későbbi fázisaiban sokszorososan megtérülnek, és nemcsak az érintett személyek számára jelentenek majd komoly megtakarításokat, de a költségvetésnek is. Jó példa erre a világ egyik legnagyobb, legrégebben működő és professzionális mérésekkel szakmailag sokszorosán ellenőrzött hatású (*Bitler–Currie, 2005, Currie–Rossin-Slater, 2020*) szociális programja, az amerikai speciális kiegészítő táplálkozási program nők, csecsemők és gyermekek számára (*Special Supplemental Nutrition Program for Women, Infants and Children, WIC*).

A WIC egy speciális táplálékkiegészítő program szegénységben élő várandós és szoptató anyák, újszülöttek és öt éven aluli gyermekek részére. A program pótolja az érintetteknek leginkább hiányzó minőségi táplálkozási összetevőket (vitaminokat, ásványi anyagokat és fehérjéket), részletesen kidolgozott és az érintettek készségeihez szabott táplálkozási és egészségmagatartási tanácsadást biztosít, valamint standardizált szűrőprogramokkal és megfelelő betegirányítással igyekszik elejét venni a betegségek és egyéb fejlődési problémák elhanyagolásának.¹⁷

A rendelkezésünkre álló adatok alapján három tényezőt vizsgálunk meg részletesebben: a csecsemők kizárólagosan anyatejrel táplálását, a várandósság alatti dohányzást, az iskoláskor alatti kisgyermekek passzív dohányzását, a kamasz gyerekek aktív dohányzását, valamint az egészséges és egészségtelen élelmiszerek napi rendszerességű fogyasztását.

A szoptatás és az anyatejrel való táplálás jelentőségét a csecsemők fejlődésében (és a kismamák egészségében) aligha lehet túlértékelni (*Chowdhury és szerzőtársai, 2015, Victora és szerzőtársai, 2016, Wambach–Riordan, 2019*). A csecsemőkorukban szoptatott gyerekek körében alacsonyabb a súlyos alsó légúti megbetegedés, a hallójáratokat érintő fertőzés, az emésztőszerveket érintő fertőzés, az asztma, az elhízás, illetve az 1-es típusú diabétesz kockázata, ritkábban fordul elő hirtelen csecsemőhalál (SIDS). A csecsemőkorukban szoptatott gyerekek körében később ritkábban fordul elő fogszuvasodás.

A szoptatás támogatja az anya és gyermeke közötti kötődést, elősegítve ezzel a gyermekek nyugodt pszichés fejlődését. A szoptatott vagy hosszabb ideig szoptatott csecsemők jobb intellektuális képességekkel és kognitív fejlettséggel rendelkeznek, mint a nem vagy

¹⁷ A WIC-program 1972 óta működik az Egyesült Államokban, és 8–9 millió érintettre (várandós anyára, újszülöttrre és öt éves kor alatti kisgyermekre) terjedt ki. A program kormányzati honlapja: <http://www.fns.usda.gov/wic>. Egy ilyen méretű és kidolgozott szociális program hazai adaptálása nyilvánvalóan nem lenne egyszerű feladat, a legfontosabb erőforrás azonban a világon szinte egyedülálló módon rendelkezésre áll Magyarországon: az ország egészét teljeskörűen lefedő védőnői hálózat. A védő-

nő jelenleg az egyetlen olyan állami alkalmazott, aki minden gyermeket ismer, minden – még a nyomorban élő, másoktól elzárkózó – család otthonába is eljut. Olyan információk birtokában van, amelyekre jól lehet építeni. A védőnői szolgálat abban a kivételes helyzetben van, hogy a várandósságtól a kisgyermekkor végéig a családokkal közvetlen, személyes kapcsolata van. Egy WIC-programhoz hasonló hazai program adaptálásához egyedülállóan jó feltételek állnak rendelkezésre Magyarországon.

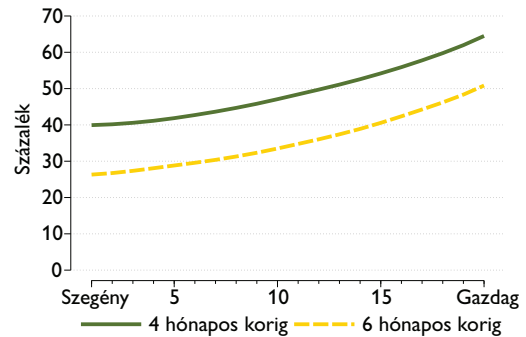
rövidebb ideig szoptatottak. A szoptatás kedvező hatással van az anya egészségére is: csökkenti a magas vérnyomás, a 2-es típusú cukorbetegség, a petefészkek- és az emlődagaganatok kockázatát. E sokféle előnyös következmény miatt az amerikai gyermekorvosokat tömörítő szakmai szervezet hivatalos állásfoglalása egyértelműen javasolja a kismamáknak, hogy gyermekeiket 6 hónapos korukig kizárólagosan anyatejjel táplálják, szoptassák, és csak azután térjenek át táplálékkiegészítőkre.¹⁸ Hasonló ajánlásokat fogalmaz meg a WHO, illetve a magyarországi Szoptatást Támogató Nemzeti Bizottság is.¹⁹ A szoptatás és az anyatejjel való kizárólagos táplálás elterjedtségéről Magyarországon a Nemzeti Népegészségügyi Központ (NNK) területi védőnői szintű jelentéseiből alkothatunk képet.

A 2.11. ábra a 4, illetve 6 hónapos korukig kizárólagosan szoptatott csecsemők arányát mutatja lakóhelyi jövedelemhuszadonként. Az összefüggés szoros és nagyon erős: a szoptatási arányok a jövedelemmel monoton módon, a lineárisnál nagyobb mértékben emelkednek. A társadalmi különbségek hatalmasak. Amíg a társadalom legszegényebb rétegeihez tartozó anyák 40 (alig több mint 25) százaléka szoptatja négy hónapos (fél éves) koráig kizárólagosan gyermekét, addig a legjobb anyagi helyzetben levők körében ugyanez az adat 65 (illetve 50) százalék. A szegények lemaradása igen jelentős mértékű: mindkét indikátor esetében 25 százalékpont. Egyéni szintű kérdőíves adatok alapján hasonlóan jelentős társadalmi különbséget talált *Kopcsó és szerzőtársai* (2022) tanulmánya. A magyar adatok összhangban vannak a nemzetközi megfigyelésekkel: a legtöbb fejlett ország szoptatási arányaiban hasonló mértékű társadalmi diszparitás figyelhető meg.

A dohányfüstnek való kitétség egyértelmű negatív hatással van az újszülöttek egészségére és későbbi fejlődésére, illetve a kisgyermekkorú egészségre (*Been és szerzőtársai*, 2014, *Faber és szerzőtársai*, 2017). Különösen veszélyes az, ha várandósok dohányoznak.

A magzatok szervezetébe dohányzó édesanyáik vérkeringésén keresztül, közvetlen módon bejutnak a dohányfüstben levő toxikus anyagok. A szakirodalom szerint az anya dohányzása 150–250 grammal csökkenti a születési súlyt, növeli a koraszülés és a születési rendellenességek kockázatát.

2.11. ábra: Kizárólagosan szoptatott csecsemők aránya (NNK területi védőnői jelentés, 2018)

Jövedelemadat: a lakóhely településének szja-adata alapján. Forrás: NNK területi védőnői jelentés 2018.

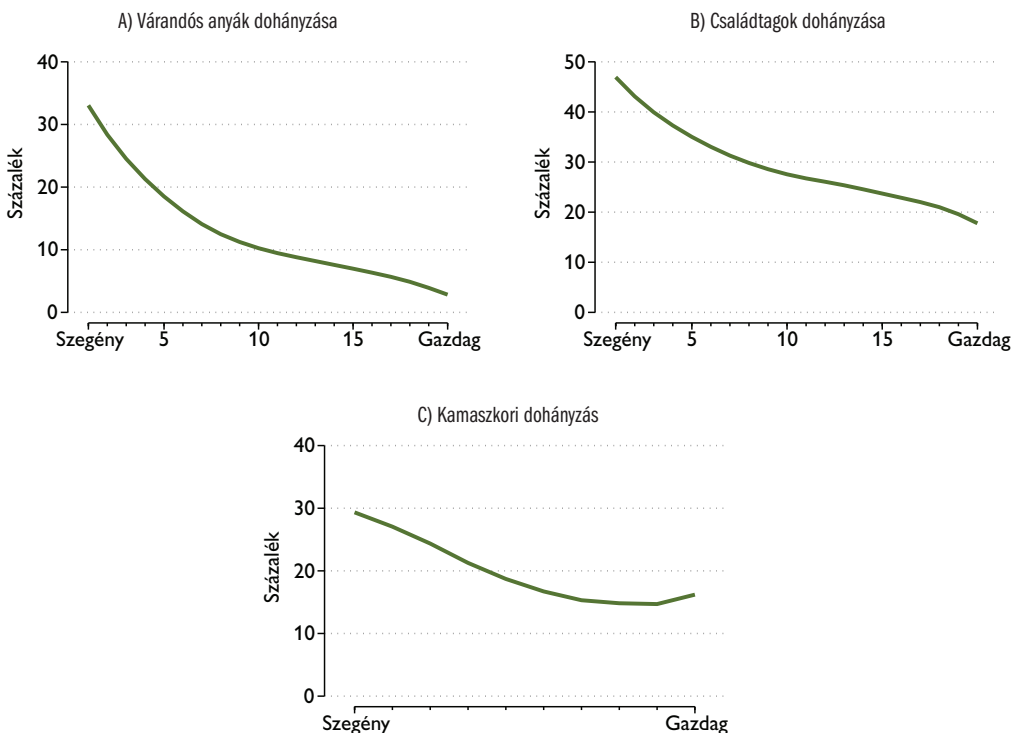
A védőnői adatok szerint a legszegényebb jövedelmi csoportban a várandós nők egyharmada dohányzik, szemben a leggazdagabb csoporttal, ahol csak minden harmincadik (a 2.12. ábra A része). A dohányzó várandósok aránya erőteljesen csökken a jövedelem növekedésével, és a csökkenés a jövedelmi rangsor alapján jelentősebb.

Az iskoláskor alatti kisgyermekek dohányfüstnek való kitétsége is nagyon magas Magyarországon. Az NNK területi védőnői adatfelvétele révén teljeskörű adatokkal rendelkezünk arról, hogy a különböző társadalmi helyzetű csoportokban mennyire elterjedt ma Magyarországon a szülők és más együttélő családtagok körében a dohányzás, és ennek következtében milyen mértékben vannak az érintett gyerekek a dohányfüstben levő ártalmaknak családjukban, lakásukban kitéve.

¹⁸ Lásd pediatrx.aapublications.org.

¹⁹ Lásd WHO.

2.12. ábra: A dohányzás társadalmi különbségei (NNK területi védőnői jelentés, 2018 és HBSC, 2014/2018)

Családtagok dohányzása: a gondozott családok közül a gyermekkel, várandós anyával közös háztartásban élő családtagok rendszeres dohányzása. *Gondozott család:* van várandós anya vagy 0–6 éves gyermek vagy 7–18 éves, iskolába *nem járó* gyermek. *Kamaszkori dohányzás:* 9. és 11. évfolyamra járó tanulók közül a napi rendszeresség-

gel dohányzó fiatalok aránya. *Jövedelemadat,* A és B rész: a lakóhely településének szja-adata alapján; C rész: *family affluence scale* alapján képzett vagyoni-jövedelmi tized. Forrás: A és B rész: NNK területi védőnői jelentés 2018; C rész: a HBSC 2014. és 2018. évi felméréseinek egyesített keresztmetszeti adatai (9. és 11. évfolyamra járó tanulók).

Az adatfelvételben a védőnők arról számolnak be, hogy az általuk gondozott családokban a gyermekkel, várandós anyával közös háztartásban élő családtagok közül dohányzik-e rendszeresen valaki. A védőnő szempontjából a „gondozott család” magában foglal minden olyan családot, amelyben legalább egy 0–6 éves korú gyermek él, vagy várandós anya van, vagy iskolába *nem járó* 7–18 éves korú gyerek él. A „gondozott családok” többsége – a 0–6 évesekre vonatkozó teljes körű gondozási kötelezettség miatt – iskoláskor alatti kisgyermeket nevelő családnak tekinthető. Az az információ tehát, amelyet a védőnők rögzítenek – kisebb mérési hibákkal ugyan –, a *teljeskörűség* igényével tükrözi a 0–6 éves gyermekek családjaiban

a dohányfüstnek való kitettség mértékét. Ezeket az adatokat mutatjuk be, a már megszokott mérési keretben a 2.12. ábra B részének segítségével.

Az országos átlag nagyon magas (csaknem 30 százalék), ami azt jelenti, hogy 2018-ban Magyarországon csaknem minden harmadik, 0–6 éves korú gyereket nevelő családban rendszeresen dohányzik valaki, aminek a káros hatásai alól nyilvánvalóan nem tudják kivonni magukat a gyermekek. A társadalmi heterogenitás – a várandós kismamák dohányzásához hasonlóan – a kisgyermek passzív dohányzásában is nagyon nagy. A legszegényebb kisgyermekes családok közül minden második ilyen, a leggazdagabb családok közül pedig minden ötödik. Ezek a különbségek a ka-

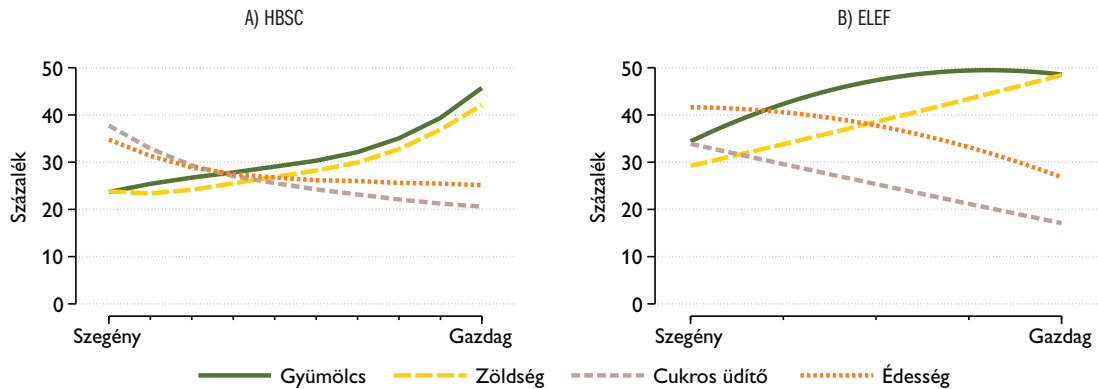
maszok dohányzásában is megmutatkoznak. Hasonló trendeket látunk a 9–11. évfolyamos tanulók dohányzását vizsgálva is (a 2.12. ábra C része).

A szegények hátrányai az egészséges és egészségtelen élelmiszerek fogyasztásában is megmutatkoznak. Ezekben a fogyasztási mutatókban egyszerre nyilvánulnak meg a preferenciák különbségei – az iskolázatlanabb emberek kevésbé vannak tudatában az egészséges táplálkozás szabályainak –, de egyszerűen a lehetőségek hatalmas különbségeit is tükrözik: az egészséges élelmiszerek (zöldség, gyümölcs, tejtermék, hús) többnyire drágák, az egészségtelenek

(cukros üdítők, édességek) pedig viszonylag olcsóbbak. Sajnálatos módon az óvodai, iskolai étkezésekből is gyakran hiányoznak az egészséges élelmiszerek (Bakacs és szerzőtársai, 2018).

A 2.13. ábra két országosan reprezentatív adatfelvétel – az iskolás gyerekek egészségmagatartása (HBSC) és a KSH európai lakossági egészségfelmérése (ELEF) – adatai alapján mutatja be az egészséges (zöldség, gyümölcs), illetve az egészségtelen (cukros üdítő, édesség) élelmiszerek napi rendszerességű fogyasztásában a gyerekek és a fiatalok körében tapasztalható társadalmi egyenlőtlenségeket.

2.13. ábra: Egészséges és egészségtelen élelmiszerek napi rendszerességű fogyasztása (HBSC, 2014/2018, ELEF, 2014/2019)

Forrás: A HBSC 2014. és 2018. évi felméréseinek egyesített keresztmetszeti adatai (5., 7., 9. és 11. évfolyamra járó tanulók), jövedelemadat: family affluence scale alapján képzett vagyoni-jövedelmi tizedek; KSH európai egészségfelméré-

sének (ELEF) 2014. és 2019. évi egyesített keresztmetszeti adatai (15–19 éves fiatalok), jövedelemadat: egy fogyasztási egységre jutó (ekvivalens) háztartási jövedelem alapján képzett ötödök.

Bármely indikátort tekintjük, a szegény gyerekek hátrányai igen nagyok. Egyszerűen megfogalmazva: a szegény gyerekek kevés egészséges ételt és sok egészségtelen ételt fogyasztanak. A HBSC adatai szerint a legjobb anyagi helyzetben levő gyerekek fogyasztásához képest feleannyian fogyasztanak napi rendszerességgel valamilyen zöldséget és gyümölcsöt, és másfélszer annyian fogyasztanak naponta cukros üdítőt és édességeket (2.13. ábra A része). Hasonló különbségeket tükröznek a KSH egészség-felmérésének

(ELEF) adatai is (2.13. ábra B része), illetve a HKÉF adatfelvétele a 0–18 éves gyerekeket nevelő családok élelmiszer- (kenyér, tejtermék-, zöldség- és gyümölcs-) fogyasztásáról (lásd A4. ábra az online függelékben).

Az egészséges élelmiszerek hiánya és az egészségre ártalmas cukros üdítők és édességek túlzott fogyasztása megjelenik a túlsúlyos és elhízott szegény gyerekek magasabb számában (2.6. ábra), és tükröződik a szegény gyerekek és fiatalok gyakran szuvaszá váló fogaiban (Hajdu és szerzőtársai, 2023).

Összegzés

Tanulmányunkban adminisztratív és kérdőíves adatforrások alapján igyekeztünk átfogó képet adni a magyarországi gyermekek egészségi állapotáról. Bár megpróbáltuk összegyűjteni és bemutatni a témánk szempontjából releváns információkat, nyilvánvalóan maradtak megválaszolatlan kérdések. A kérdések egy része adatforrások hiányában maradt megválaszolatlanul, egy másik része pedig az adatforrásaink többségében rejlő torzítások miatt. A lakossági kikérdezésen alapuló, kérdőíves adatok mérési hibákkal tükrözik a megkérdezett személyek egészségi állapotát és egészségmagatartását. Ha pedig az egészségügyi rendszer tényleges igénybevételét mérő információkból indulunk ki, akkor elkerülhetetlenül számolnunk kell jelentős mértékű szelekciós torzításokkal. Ilyen jellegű torzításoktól csak azok az adminisztratív adatforrások mentesek, amelyek teljeskörűen és objektív módon mérik fel egy adott időpontban a gyermekek egészségi jellemzőit. Ilyen információk nyerhetők például az élveszületési és a halálozási regiszter, illetve a védőnői adatszolgáltatás adataiból.

Ha torzításoktól mentes képet szeretnénk kapni az egészségi egyenlőtlenségekről, akkor olyan adatfelvételi programra lenne szükségünk, mint például az egyesült államokbeli National Health and Nutrition Examination Survey (NHANES).²⁰ A NHANES olyan kivételes minőségű egészségfelmérési program, amely interjúkat és fizikai vizsgálatokat kombinálva méri fel a felnőttek és gyermekek egészségét és táplálkozási szokásait. Az NHANES-program az 1960-as évek elején kezdődött, és jelenleg évente körülbelül ötezer főből álló, országosan reprezentatív mintát vizsgál. A résztvevők vizsgálata orvosi, fogászati és fiziológiai mérésekből, valamint laboratóriumi vizsgálatokból áll, amelyeket magasan képzett egészségügyi személyzet végez. Ezeket a méréseket egy demográfiai, társadalmi-gazdasági, étrendi és egészséggel kapcsolatos kérdéseket tartalmazó interjú egészíti ki. Egy hasonló program magyarországi megteremtése nyilván-

valóan költséges vállalkozás lenne, de egy megújult és a mainál hatékonyabb egészségpolitika fontos információs bázisa lehetne.

A védőnői (illetve szülészeti és házi gyermekorvosi) szolgáltatásokat szabályozó törvények és rendeletek nagy számban írnak elő kötelezően elvégzendő méréseket a várandósság, a szülés, a születés körülményeiről, illetve a kisgyermek fizikális, mentális és környezeti állapotáról a gyermek különböző életszakaszaiban. Ezek az információk – sok egyéb funkciójuk mellett – nagy jelentőségűek lehetnének a gyerekek élete során az egészségügyi ellátásban, az iskolaéretlenség és a későbbi iskolai kudarcok előrejelzésében, illetve a kudarcok korai megelőzésében. Megfelelő informatikai összehangolás hiányában azonban a különböző életszakaszokban, illetve a különböző intézményeknél keletkező egyéni szintű adatok nem érnek össze, az információk nagy része elvesz, nem hasznosul, nem kerül vissza értelmezhető formában sem az érintett családokhoz, sem – megfelelően kidolgozott beavatkozási protokollokhoz köthető módon – az érintett szakemberekhez (házi gyermekorvoshoz, házi orvoshoz, védőnőhöz). Ezt a meglehetősen széteső rendszert felül kellene vizsgálni, elemeit össze kellene hangolni egymással, az adatgyűjtést elektronikus alapra kellene helyezni, és a gyűjtött információk tartalmára támaszkodva, egységes beavatkozási protokollokat kellene kidolgozni. A védőnői hálózat országos kiépítettségére támaszkodva biztosítani kellene, hogy a későbbi iskolai kudarcok által fenyegetett hátrányos helyzetű kisgyermek és családjaik nagy számban részesülhessenek mindazokban a megelőző segítő szolgáltatásokban, tanácsadásokban, amelyekre egy megújuló védőnői szolgálat képes lehetne.

A gyermekegészségben kimutatható nagymértékű társadalmi egyenlőtlenségek is halaszthatatlan szakpolitikai beavatkozások szükségességére hívják fel a figyelmet. Az egészségproblémáktól szenvedő – többnyire szegény – gyerekek eleve nagy hátrányokkal kezdik meg az életüket, amelyeknek következményeit egész életükben viselni fogják. Megfelelő megelőző rendszerek működtetésével és hozzáértő beavato-

²⁰ Lásd [CDC](#).

zásokkal ezek a hátrányok csökkenthetők. De ha az asztmatikus tünetek előfordulási gyakorisága és az ellátási adatok között látott jelentős diszkrpanciára gondolunk, akkor annyira nyilvánvaló ellátatlansági problémát is látunk, amelyet a szakpolitikának azon-

nal kezelnie kellene. Ezeknek az üzeneteknek a címzettje nyilvánvalóan nem lehet más, mint a magyar állam. Vajon rendelkezésre állnak-e ehhez az erőforrások: szaktudás, költségvetés, felhatalmazás és közös akarat?

Hivatkozások

- ANTHONJ, C.–SETTY, K. E.–EZBAKHE, F.–MANGA, M.–HOESER, C. (2020): [A systematic review of water, sanitation and hygiene among Roma communities in Europe: Situation analysis, cultural context, and obstacles to improvement](#). *International Journal of Hygiene and Environmental Health*, Vol. 226. 113506.
- BAKACS MÁRTA–KAPOSVÁRI CSILLA–NAGY BARBARA–VARGA ANITA–ZENTAI ANDREA (2018): Országos iskolai MENZA körkép 2017. Országos Gyógyszerészeti és Élelmezés-egészségügyi Intézet, Budapest.
- BÁLINT LAJOS–BOROS JULIANNA–BAKACS MÁRTA (2019): [Az önbevalláson alapuló testtömegindex használatának tapasztalatai: OTÁP adatok elemzése](#). *Demográfia*, 62. évf. 2–3. sz. 271–299. o.
- BEEN, J. V.–NURMATOV, U. B.–COX, B.–NAWROT, T. S.–VAN SCHAYCK, C. P.–SHEIKH, A. (2014): [Effect of smoke-free legislation on perinatal and child health: A systematic review and meta-analysis](#). *The Lancet*, Vol. 383. No. 9928. 1549–1560. o.
- BHARADWAJ, P.–LUNDBORG, P.–ROOTH, D.–O. (2018): [Birth Weight in the Long Run](#). *Journal of Human Resources*, Vol. 53. No. 1. 189–231. o.
- BITLER, M. P.–CURRIE, J. (2005): [Does WIC work? The effects of WIC on pregnancy and birth outcomes](#). *Journal of Policy Analysis and Management*, Vol. 24. No. 1. 73–91. o.
- BLACK, S. E.–DEVEREUX, P. J.–SALVANES, K. G. (2007): [From the Cradle to the Labor Market? The Effect of Birth Weight on Adult Outcomes](#). *The Quarterly Journal of Economics*, Vol. 122. No. 1. 409–439. o.
- CASE, A.–FERTIG, A.–PAXSON, C. (2005): [The lasting impact of childhood health and circumstance](#). *Journal of Health Economics*, Vol. 24. No. 2. 365–389. o.
- CASE, A.–LUBOTSKY, D.–PAXSON, C. (2002): [Economic Status and Health in Childhood: The Origins of the Gradient](#). *American Economic Review*, Vol. 92. No. 5. 1308–1334. o.
- CASE, A.–PAXSON, C. (2009): [Early Life Health and Cognitive Function in Old Age](#). *American Economic Review*, Vol. 99. No. 2. 104–109. o.
- CASE, A.–PAXSON, C. (2010): [Causes and consequences of early-life health](#). *Demography*, Vol. 47. No. 1. S65–S85. o.
- CHOWDHURY, R.–SINHA, B.–SANKAR, M. J.–TANEJA, S.–BHANDARI, N.–ROLLINS, N.–BAHL, R.–MARTINES, J. (2015): [Breastfeeding and maternal health outcomes: A systematic review and meta-analysis](#). *Acta Paediatrica*, Vol. 104. No. S467. 96–113. o.
- CURRIE, J. (2009): [Healthy, Wealthy, and Wise: Socioeconomic Status, Poor Health in Childhood, and Human Capital Development](#). *Journal of Economic Literature*, Vol. 47. No. 1. 87–122. o.
- CURRIE, J.–ROSSIN-SLATER, M. (2020): [Does the WIC program promote equality of opportunity in early life? Megjelent: Tach, L.–Dunifon, R.–Miller, L. \(szerk.\): Confronting inequality: How policies and practices shape children's opportunities](#). *American Psychological Association*, 49–66. o.
- DIETZ, W. H. (2004): [Overweight in Childhood and Adolescence](#). *New England Journal of Medicine*, Vol. 350. No. 9. 855–857. o.
- ERDEI GERGŐ–BAKACS MÁRTA–ILLÉS ÉVA–NAGY BARBARA–KAPOSVÁRI CSILLA–MÁK ERZSÉBET–SARKADI NAGY ESZTER–CSERHÁTI ZOLTÁN–KOVÁCS VIKTÓRIA ANNA (2018): [Substantial variation across geographic regions in the obesity prevalence among 6–8 years old Hungarian children \(COSI Hungary 2016\)](#). *BMC Public Health*, Vol. 18. No. 1. Article 1.
- FABER, T.–KUMAR, A.–MACKENBACH, J. P.–MILLET, C.–BASU, S.–SHEIKH, A.–BEEN, J. V. (2017): [Effect of tobacco control policies on perinatal and child health: A systematic review and meta-analysis](#). *The Lancet Public Health*, Vol. 2. No. 9. e420–e437. o.
- FERGUSON, L.–TAYLOR, J.–DAVIES, M.–SHRUBSOLE, C.–SYMONDS, P.–DIMITROULOPOULOU, S. (2020): [Exposure to indoor air pollution across socio-economic groups in high-income countries: A scoping review of the literature and a modelling methodology](#). *Environment International*, Vol. 143.
- FIGLIO, D.–GURYAN, J.–KARBOWNIK, K.–ROTH, J. (2014): [The Effects of Poor Neonatal Health on Children's Cognitive Development](#). *American Economic Review*, Vol. 104. No. 12. 3921–3955. o.
- FLORES, M.–WOLFE, B. L. (2022): [Childhood Health Conditions and Lifetime Labor Market Outcomes](#). *Amer-*

- ican Journal of Health Economics, Vol. 8. No. 4. 506–533. o.
- FREEMAN, M. C.–GARN, J. V.–SCLAR, G. D.–BOISSON, S.–MEDLICOTT, K.–ALEXANDER, K. T.–PENAKALAPATI, G.–ANDERSON, D.–MAHTANI, A. G.–GRIMES, J. E. T.–REHFUESS, E. A.–CLASEN, T. F. (2017): [The impact of sanitation on infectious disease and nutritional status: A systematic review and meta-analysis](#). International Journal of Hygiene and Environmental Health, Vol. 220. No. 6. 928–949. o.
- GERUSO, M.–SPEARS, D. (2018): [Neighborhood Sanitation and Infant Mortality](#). American Economic Journal: Applied Economics, Vol. 10. No. 2. 125–162. o.
- GORAN, M. I. (szerk.): (2016): [Childhood Obesity: Causes, Consequences, and Intervention Approaches](#). CRC Press.
- GUNNELL, D. J.–FRANKEL, S. J.–NANCHAHAL, K.–PETERS, T. J.–DAVEY SMITH, G. (1998): [Childhood obesity and adult cardiovascular mortality: A 57-y follow-up study based on the Boyd Orr cohort](#). The American Journal of Clinical Nutrition, Vol. 67. No. 6. 1111–1118. o.
- HAJDU TAMÁS–KERTESI GÁBOR (2021): [Statisztikai jelentés a gyermekegészség állapotáról Magyarországon a 21. Század második évtizedében](#). KRTK-KTI Műhelytanulmányok, No. 8.
- HAJDU TAMÁS–KERTESI GÁBOR–FADGYAS-FREYLER PETRA (2023): [Társadalmi különbségek a magyarországi gyerekek fogainak állapotában és egészségmagatartásában](#). Közgazdasági Szemle, 70. évf. 5. sz. 453–516. o.
- HART, B.–RISLEY, T. R. (1995): [Meaningful differences in the everyday experience of young American children](#). Paul H. Brookes Publishing.
- HEADLEY, D.–PALLONI, G. (2019): [Water, Sanitation, and Child Health: Evidence From Subnational Panel Data in 59 Countries](#). Demography, Vol. 56. No. 2. 729–752. o.
- HECKMAN, J. J. (2006): [Skill Formation and the Economics of Investing in Disadvantaged Children](#). Science, Vol. 312. No. 5782. 1900–1902. o.
- HOFF, E. (2003): [The Specificity of Environmental Influence: Socioeconomic Status Affects Early Vocabulary Development Via Maternal Speech](#). Child Development, Vol. 74. No. 5. 1368–1378. o.
- INGHAM, T.–KEALL, M.–JONES, B.–ALDRIDGE, D. R. T.–DOWELL, A. C.–DAVIES, C.–CRANE, J.–DRAPER, J. B.–BAILEY, L. O.–VIGGERS, H.–STANLEY, T. V.–LEADBETTER, P.–LATIMER, M.–HOWDEN-CHAPMAN, P. (2019): [Damp mouldy housing and early childhood hospital admissions for acute respiratory infection: A case control study](#). Thorax, Vol. 74. No. 9. 849–857. o.
- JUONALA, M.–MAGNUSSEN, C. G.–BERENSON, G. S.–VENN, A.–BURNS, T. L.–SABIN, M. A.–SRINIVASAN, S. R.–DANIELS, S. R.–DAVIS, P. H.–CHEN, W.–SUN, C.–CHEUNG, M.–VIIKARI, J. S. A.–DWYER, T.–RAITAKARI, O. T. (2011): [Childhood Adiposity, Adult Adiposity, and Cardiovascular Risk Factors](#). New England Journal of Medicine, Vol. 365. No. 20. 1876–1885. o.
- KAROLY, L. A.–KILBURN, M. R.–CANNON, J. S. (2006): [Early Childhood Interventions: Proven Results, Future Promise](#). Rand Corporation.
- KOPCSÓ KRISZTINA–BOROS JULIANNA–LEITHEISER FRUZZINA–VEROSZTA ZSUZSANNA (2022): [A szoptatás és a kizárólagos anyatejes táplálás gyakorisága és korrelátumai a csecsemő születésétől hat hónapos koráig](#). Statisztikai Szemle, Vol. 100. No. 5. 468–490. o.
- LEE, K. K.–BING, R.–KIANG, J.–BASHIR, S.–SPATH, N.–STELZLE, D.–MORTIMER, K.–BULARGA, A.–DOUDESIS, D.–JOSHI, S. S.–STRACHAN, F.–GUMY, S.–ADAIR-ROHANI, H.–ATTIA, E. F.–CHUNG, M. H.–MILLER, M. R.–NEWBY, D. E.–MILLS, N. L.–MCALLISTER, D. A.–SHAH, A. S. V. (2020): [Adverse health effects associated with household air pollution: A systematic review, meta-analysis, and burden estimation study](#). The Lancet Global Health, Vol. 8. No. 11. e1427–e1434. o.
- LLEWELLYN, A.–SIMMONDS, M.–OWEN, C. G.–WOOLACOTT, N. (2016): [Childhood obesity as a predictor of morbidity in adulthood: A systematic review and meta-analysis](#). Obesity Reviews, Vol. 17. No. 1. 56–67. o.
- MUELLER, J. T.–GASTEYER, S. (2021): [The widespread and unjust drinking water and clean water crisis in the United States](#). Nature Communications, Vol. 12. 3544. Article 1.
- MURRAY, C. J. L és szerzőtársai (2020): [Global burden of 87 risk factors in 204 countries and territories, 1990–2019: A systematic analysis for the Global Burden of Disease Study 2019](#). The Lancet, Vol. 396. No. 10258. 1223–1249. o.
- NÉMETH ÁGNES–KÖLTŐ ANDRÁS (szerk.): (2016): [Egészség és egészségmagatartás iskoláskorban 2014](#). Nemzeti Egészségfejlesztési Intézet, Budapest.
- NÉMETH ÁGNES–VÁRNAI DÓRA. (szerk.) (2019): [Kamaszéletmód Magyarországon](#). ELTE PPK–L'Harmattan Kiadó, Budapest.
- NORES, M.–BARNETT, W. S. (2010): [Benefits of early childhood interventions across the world: \(Under\) Investing in the very young](#). Economics of Education Review, Vol. 29. No. 2. 271–282. o.
- RÉGER ZITA (1995): [Cigánygyerekek nyelvi problémái és iskolai esélyei](#). Iskolakultúra, 5. évf. 24. sz. 102–106. o.
- RUDNAI PÉTER (szerk.): (2015): [Országos gyermek légúti felmérés \(OGYELF\)](#). Országos Közegészségügyi Központ, Budapest.
- SMITH, J. P. (2009): [The Impact of Childhood Health on Adult Labor Market Outcomes](#). The Review of Economics and Statistics, Vol. 91. No. 3. 478–489. o.

- VEROSZTA ZSUZSANNA (2022): [Születni Magyarországon – esélykülönbségek csecsemőkorban](#). Megjelent: *Kolosi Tamás–Szelényi Iván–Tóth István György* (szerk.): Társadalmi Riport, 2022. Tárki, 137–155. o.
- Victora, C. G.–Bahl, R.–Barros, A. J. D.–França, G. V. A.–HORTON, S.–KRASEVEC, J.–MURCH, S.–SANKAR, M. J.–WALKER, N.–ROLLINS, N. C. (2016): [Breastfeeding in the 21st century: Epidemiology, mechanisms, and lifelong effect](#). *The Lancet*, Vol. 387. No. 10017. 475–490. o.
- WAMBACH, K.–RIORDAN, J. (2019): Szoptatás és humán laktáció. Semmelweis Kiadó és Multimédia Stúdió, Budapest.
- WOLF, J.–HUBBARD, S.–BRAUER, M.–AMBELU, A.–ARNOLD, B. F.–BAIN, R.–BAUZA, V.–BROWN, J.–CARUSO, B. A.–CLASEN, T.–COLFORD, J. M.–FREEMAN, M. C.–GORDON, B.–JOHNSTON, R. B.–MERTENS, A.–PRÜSS-USTÜN, A.–ROSS, I.–STANAWAY, J.–ZHAO, J. T.–COMMING, O.–BOISSON, S. (2022): [Effectiveness of interventions to improve drinking water, sanitation, and handwashing with soap on risk of diarrhoeal disease in children in low-income and middle-income settings: A systematic review and meta-analysis](#). *The Lancet*, Vol. 400. No. 10345. 48–59. o.
- YOUNGER, A.–ALKON, A.–HARKNETT, K.–JEAN LOUIS, R.–THOMPSON, L. M. (2022): [Adverse birth outcomes associated with household air pollution from unclean cooking fuels in low- and middle-income countries: A systematic review](#). *Environmental Research*, Vol. 204. 112274.

3. TÁRSADALMI EGYENLŐTLENSÉGEK AZ OKTATÁSBAN

3.1. OKTATÁSI ÉS TÁRSADALMI EGYENLŐTLENSÉGEK MAGYARORSZÁGON

VARGA JÚLIA

A modern gazdaságokban az emberek túlnyomó többségének megélhetése alapvetően munkajövedelmen alapul, amely elsősorban az oktatás révén megszerzett készségektől, képességektől, ismeretektől, a felhalmozott emberi tőke nagyságától függ. A felhalmozott emberi tőke magyarázza a munkajövedelmek országokon belüli és országok közötti eltéréseinek jelentős hányadát (lásd például *Castelló-Climent-Doménech*, 2014, *Coady-Dizioli*, 2018, *Deming*, 2022). Bár az utolsó évtizedekben a fejlett országokban – országonként eltérő mértékben – megfigyelhető a munkajövedelmek arányának csökkenése és az egyenlőtlenségek növekedése felé mutató általános trend (például *Erauskin*, 2015, *ILO*, 2019, *Kónya és szerzőtársai*, 2021, *Guerriero*, 2019, *Velasquez*, 2023), a jövedelmi egyenlőtlenségek mérséklésének továbbra is az egyik fontos eszköze lehet az oktatási egyenlőtlenségek csökkentése. Részben az oktatási egyenlőtlenségek magyarázzák a generációk közötti alacsony társadalmi mobilitást is (*Róbert*, 2018, *Brandén*, 2019, *Black-Devereux*, 2011, *Blanden*, 2013, *Card és szerzőtársai*, 2022). Ha csak a tehető és sikeres szülők gyermekei jutnak hozzá jó oktatási lehetőségekhez, akkor a generációk közötti egyenlőtlenség tartósabb lesz, mint egy olyan társadalomban, amelyben az oktatás kevésbé függ a családi háttértől. Az iskolázottsági különbségek nemcsak a munkaerőpiacon elért jövedelmi és a foglalkoztatási esélyekben megfigyelhető különbségek jelentős részét magyarázzák, hanem az emberek jólétét meghatározó egyéb előnyökben meglévő különbségek jó részét is. Így például az egészségi állapot különbségeit (például *Eide-Showalter*, 2011, *Galama és szerzőtársai*, 2018, *Hajdu és szerzőtársai*, 2023), a várható élettartamban megfigyelhető differenciákat (például *Murtin és szerzőtársai*, 2017, *Bá-*

lint, 2020), az életkorral összefüggő kognitív hanyatlás különbségeit (*Ardila és szerzőtársai*, 2000) vagy az általános életelégedettségben látható eltéréseket is (*Lelkes*, 2003, *Powdthavee és szerzőtársai*, 2015). Az oktatási egyenlőtlenségek természetének és meghatározó tényezőinek megértése ezért alapvető a gazdasági egyenlőtlenségek tanulmányozásához.

Az elmúlt évtizedekben a nemzetközi és hazai szakirodalom is nagy előrelépéseket tett az oktatási egyenlőtlenségek mérése, forrásainak megértése és hosszú távú következményeinek bemutatása terén, valamint annak vizsgálatában is, hogy milyen mechanizmusokon keresztül alakulnak ki az oktatási egyenlőtlenségek, hogy az oktatási rendszerek mely jellemzői hatnak azokra, továbbá hogy milyen szakpolitikák alkalmazása csökkenthetné az oktatási egyenlőtlenségeket (lásd erről például *Woessmann*, 2016, *Blanden és szerzőtársai*, 2023).

Ebben az alfejezetben egyszerű leíró elemzés segítségével bemutatjuk, hogy hogyan alakultak a családi háttér szerinti oktatási egyenlőtlenségek Magyarországon az európai országokkal összehasonlítva, hogy milyen különbségek figyelhetők meg a különböző társadalmi-gazdasági háttérű fiatalok közötti teszteredményekben, a továbbtanulási valószínűségeken, és hogy e különbségek hogyan változtak az elmúlt tíz évben. Majd nagyon röviden összefoglaljuk, hogy az oktatás-gazdaságtani kutatások eredményei szerint melyek azok a legfontosabb mechanizmusok, amelyek az egyenlőtlenségek kialakulásáért és fennmaradásáért felelősek.

Különbségek a teszteredményekben

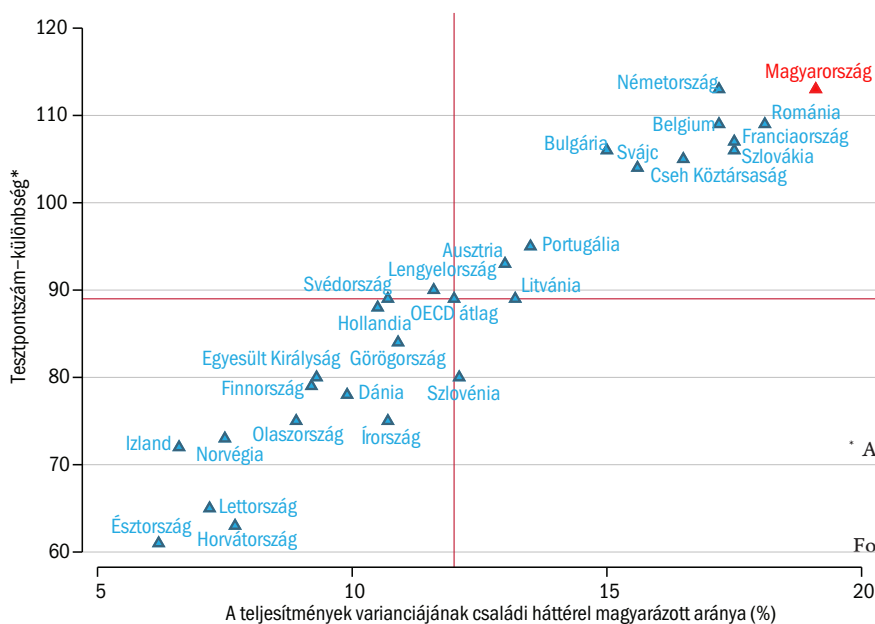
A különböző családi háttérű gyerekek, fiatalok közötti oktatási egyenlőtlenségek mindenütt jelen van-

nak. Az egyenlőtlenségek megmutatkoznak mind az oktatás eredményességben, (amelyet leggyakrabban a teszteredményekkel mérik), mind a továbbtanulási valószínűségekből, mind a különböző családi háttérű tanulók legmagasabb iskolai végzettségében. A kapcsolat erőssége és változása azonban országonként nagyon eltérő. Magyarország oktatási rendszere az egyik, egyes mérőszámok szerint pedig már a legegyenlőtlenebb az európai országok között. Magyarországon nagyon nagyok a különbségek a tanulók teszteredményeiben a tanulók társadalmi-gazdasági háttérének szerint. Az 3.1.1. ábra az OECD PISA¹ nemzetközi tanulói teljesítménymérés 2018. évi adatfelvételének adatai alapján azt mutatja be, hogy mekkora az átlagos tesztpontszám-különbség a családi háttér szerinti legjobb és a legrosszabb ötödbe tartozó 15 éves tanulók között olvasás-szövegértésből (Y tengely). Valamint azt, hogy az olvasás-szövegértési teljesítmény variációjának mekkora hányadát magyarázza a tanu-

lók családi háttérét leíró index (X tengely) az egyes európai országokban, és az OECD-országok átlagában. (Az OECD átlagot jelzi a két segédvonal.)

A családi háttér szerinti felső és alsó ötödbe tartozó tanulók közötti 113 pont tesztpontszám-különbség nagyjából három év iskolai tanulmányi időnek megfelelő különbséget jelent. Ez az egyik legnagyobb az európai országok között, és jóval nagyobb, mint az OECD-országok átlagában. A tanulók társadalmi helyzete Magyarországon magyarázza a legnagyobb (19,1 százalékos arányban) arányban a tanulók olvasás-szövegértési teszteredményét. A matematikai és természettudományi eredményekre is Magyarország esetében hat a legnagyobb mértékben a tanulók társadalmi-gazdasági helyzete az európai országok között, a hatás erőssége még az olvasási-szövegértési eredményeknél bemutatott mértékekénél is nagyobb (24, illetve 20 százalék), és jóval meghaladja az OECD-országok átlagát (14, illetve 13 százalék) (OECD, 2019).

3.1.1. ábra: Társadalmi-gazdasági különbségek a 15 éves diákok olvasás-szövegértési teszteredményeiben, 2018

¹ PISA (Programme for International Student Assessment). Az OECD 15 éves tanulók körében háromévente végzett, nemzetközileg összehasonlítható, reprezentatív teljesítménymérése.

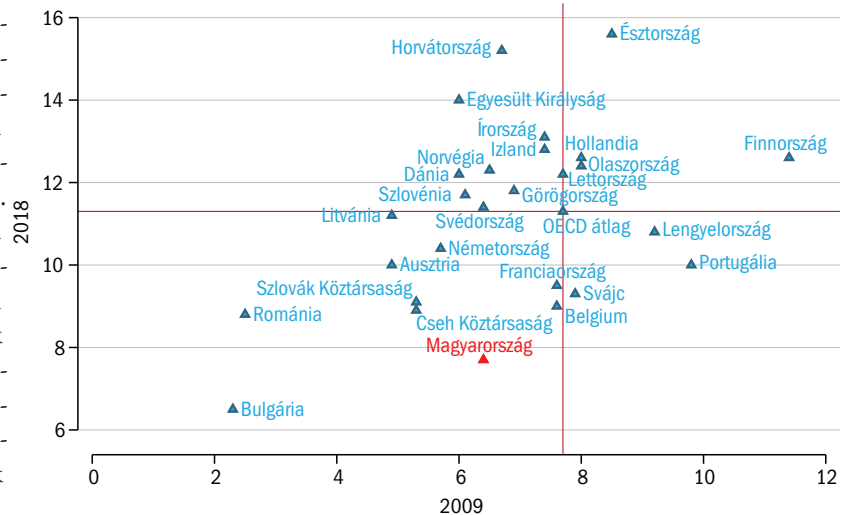
A legjobb és legrosszabb családi háttérű ötödhez tartozó tanulók közötti tesztpontszám-különbségek minden országban kisebbek matematikából és természettudományból, mint olvasás-szövegértésből. Ezt látjuk a magyar 15 éves diákok családi háttér szerinti tesztpontszám-különbségében is (48, illetve 46 pont), ami nagyjából egyévi iskolai tanulmányi időnek megfelelő különbség. A többi európai országgal és az OECD átlagával összevetve azonban ismét nagyobb egyenlőtlenségeket lehet megfigyelni Magyarországon. Az európai országok között matematikából a második, természettudományból a harmadik legnagyobb a magyar különbség a családi háttér szerinti legjobb és legrosszabb ötödbe tartozó tanulók tesztpontszáma között. A magyar eltérés ezekből a tárgyakból is jóval nagyobb az OECD átlagánál (mindkét tárgyból 36 pont) (OECD, 2019).

A családi háttér szerinti magyar tesztpontszám-különbségek más nemzetközi mérések szerint is nagyok, és időben növekvők nemzetközi összehasonlításban. A PIRLS² az általános iskola 4. évfolyamos tanulóinak szövegértési képességeit mérő teszt eredményei szerint az eltérő családi háttérű tanulók teljesítménykülönbsége Magyarországon nagyobb, mint a nemzetközi átlag (PIRLS, 2021). A TIMMS³ nemzetközi adatfelvétel eredményei szerint a családi háttér szerinti tesztpontszám-különbségek szignifikánsan és nagymértékben nőttek a családi háttérindex felső és alsó negyedéhez tartozó tanulók

között Magyarországon (Broer és szerzőtársai, 2019). A családi háttérnek a teszteredményekre gyakorolt hatása a magyar kompetenciamérések adatai alapján is nagy, és időben növekvő (ezt mutatja be a 3.2 alfejezet).

Azt, hogy az oktatási rendszer mennyire sikeres a családi háttérből adódó hátrányok kompenzálásában, azt átlagos teszteredmények mellett az is jellemzi, hogy a rossz családi háttérű tanulók milyen arányban tudnak a jól teljesítők közé kerülni, hogy az oktatási rendszer képes-e felismerni és fejleszteni a tehetséges, hátrányos helyzetű tanulókat. A 3.1.2. ábra a PISA adatai alapján (OECD, 2019b) azt mutatja be, hogy mekkora volt az európai országokban és az OECD átlagában azoknak a hátrányos helyzetű diákoknak az aránya, akik a PISA családi háttér-indexe szerint az alsó, legrosszabb negyedbe tartoztak a saját országukban, de az adott ország olvasás-szövegértési teszteredményének az első, legjobb negyedébe tudtak kerülni 2009-ben és 2018-ban.

3.1.2. ábra: A jól teljesítő,* rossz családi háttérű** 15 éves tanulók aránya az európai országokban, 2009 és 2018 (százalék)

² PIRLS (Progress in International Reading Literacy Study) az IEA (International Association for the Evaluation of Educational Assessment) adatfelvétele, mely 5 évente méri fel a 4. évfolyamos tanulók szövegértési képességeit.

³ A TIMMS (Trends in International Mathematics and Science Study) az IEA 4 évenként megismételt adatfelvétele, mely a 4. és 8. évfolyamos tanulók matematikai és természettudományi képességeit méri fel.

* Eredményük a felső negyedben van az országban.

** Családi háttérindexük szerint az alsó tizedbe tartozó tanulók.

Forrás: 2009: PISA 2009 OECD (c II.3.6. ábra; PISA 2018: OECD (2019d) II.3.1 ábra.

Ezek a tanulók társadalmi-gazdasági helyzetük ellenére, nemzeti mércével mérve, kiváló oktatási eredményeket tudtak elérni. Magyarország 2009-ben az országoknak abba a harmadába tartozott, ahol a rossz családi háttérű tanulók közül csak nagyon kevesen tudtak a legjobban teljesítők közé bekerülni, de ekkor még számos országban a magyarhoz hasonló arányokat lehetett megfigyelni. 2019-re már csak Bulgáriában volt kisebb a jól teljesítő, rossz családi háttérű diákok aránya, mivel a többi európai országban nagyon komolyan nőtt a megfigyelt tíz évben azoknak a hátrányos helyzetű tanulóknak az aránya, akik tanulmányaikban sikeresek. Magyarország viszont a többi európai országgal összevetve egyre kevesebb eredményt tud felmutatni a hátrányos helyzetű tanulók tehetséggondozásában.

A tanulói teszteredményeknek közvetlen munkaerőpiaci hozama van, a jobb teszteredmények azonos formális iskolai végzettség esetén is nagyobb munkaerőpiaci sikerességgel járnak együtt: jobb foglalkoztatási esélyekkel, nagyobb keresetekkel. Ezt az összefüggést igazolták a nemzetközi (például *McIntosh–Vignoles*, 2001, *Chiswick és szerzőtársai*, 2003, *Hampf és szerzőtársai*, 2017, *Lin és szerzőtársai*, 2018) és a magyar vizsgálatok is (*Csillag és szerzőtársai*, 2021, *Varga*, 2021, *Sebők*, 2021, *Hermann és szerzőtársai*, 2022).

Különbségek a továbbtanulási valószínűségeken

Az oktatás eredményessége, a tanulmányi vagy teszteredmények a továbbtanulási valószínűségeken keresztül befolyásolják a legmagasabb iskolai végzettség szintjét. A továbbtanulási valószínűségeken meglévő különbségek azonban nem teljes egészükben annak a következménye, hogy a jobb módú családok gyermekei jobban teljesítenek az iskolában (amint

azt az előző szakaszban dokumentáltuk). A családi háttérnek országonként és időszakonként eltérő, önálló, közvetlen hatása akkor is megfigyelhető – vagyis a továbbtanulási valószínűségek akkor sem egyformák – társadalmi-gazdasági különbségek szerint, ha a teljesítmények, a tesztpontszámok nem különböznek. A magas jövedelmű családokból származó fiatalok azonos tanulmányi vagy teszteredmények mellett is nagyobb valószínűséggel folytatják tanulmányukat a felsőoktatásba vezető középiskolai programokban (például *Malamud–Pop-Eleches*, 2011, *Hermann*, 2005, *Adamecz–Völgyi*, 2018). Nagyobb valószínűséggel vesznek részt a felsőoktatásban is (például *Marchin–Vignoles*, 2004, *McIntosh–Munk*, 2007, *Róbert*, 2018). Ha pedig részt vesznek, akkor kisebb valószínűséggel morzsolódnak le, és nagyobb valószínűséggel fejezik be tanulmányaikat és szereznek diplomát (*Powdthavee–Vignoles*, 2019, *Aina*, 2013, *Aina és szerzőtársai*, 2022, *Józsa*, 2020).

A 3.1.3. ábra a középfokon 10. évfolyamra járó tanulók megoszlását mutatja programtípus szerint, külön a hátrányos helyzetű⁴ (HH) és a nem hátrányos helyzetű tanulókra. A nem HH tanulók több mint kétszer nagyobb eséllyel járnak érettségit adó, és több mint három és félszer nagyobb eséllyel általános gimnáziumi képzésre, mint a HH tanulók. 2013-ig viszonylag stabilak voltak a megoszlások, majd 2013 és 2019 között a HH tanulók körében jelentősen csökkent az érettségit adó képzésre járók aránya (52,7 százalékról 37,6 százalékra). Ezzel egy időben a nem HH tanulók körében nőtt az érettségit adó képzésre és ezen belül is a gimnáziumba járók aránya, vagyis növekedtek az egyenlőtlenlégek. Ez az összehasonlítás nem mutatja, hogy a középfokon tanulók közül a két csoport (HH és nem HH tanulók) között mekkora a különbség annak valószínűségében, hogy végül ki fejezi be eredményesen a középiskolát, tovább-

⁴ Hátrányos helyzetű az a rendszeres gyermekvédelmi kedvezményre jogosult gyermek és nagykorúvá vált gyermek, akire legalább egy körülmény igaz a következőkből. 1. A gyermeket nevelő szülők vagy gyám mindegyike legfeljebb alapfokú iskolai végzettséggel rendelkezik. 2. A szülők bármelyike vagy a gyám aktív korúak ellátására jogosult, vagy a rendszeres gyermekvédelmi

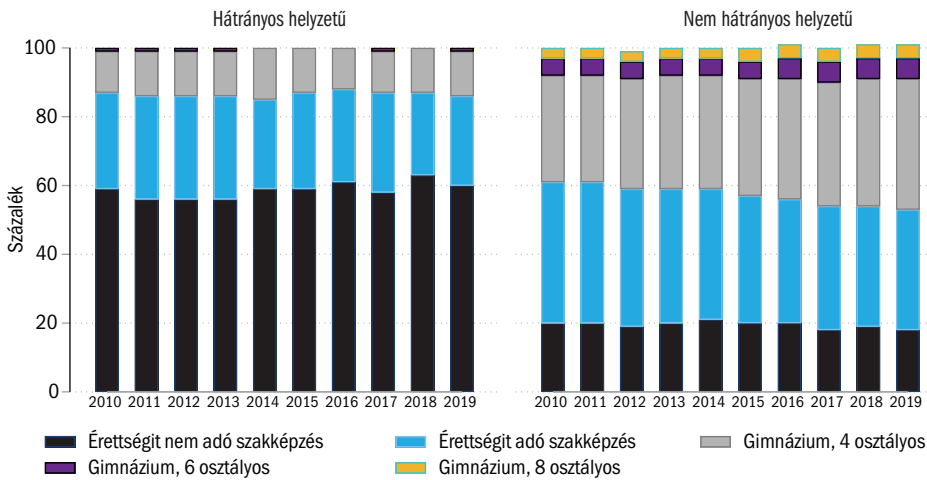
kedvezmény igénylésének időpontját megelőző 16 hónapon belül legalább 12 hónapig álláskereső volt. 3. Szegregátumnak nyilvánított lakókörnyezetben vagy félkomfortos, komfort nélküli vagy szükséglakásban, illetve olyan lakáskörülmények között él, ahol korlátozottan biztosítottak az egészséges fejlődéséhez szükséges feltételek.

bá nem veszi figyelembe azt sem, hogy a különböző családi és szociális háttérű diákok az alapfokú képzés elvégzését követően eltérő eséllyel fejezik be tanulmányukat a középiskola megkezdése nélkül. Ezért a hátrányos és nem hátrányos helyzetűek közötti középfokú iskolai végzettség szerinti egyenlőtlenségnek alsó becslését mutatja.

A magyar felsőoktatás korábban, 2011 előtt is meglehetősen egyenlőtlenséges volt az európai országokkal összehasonlítva (lásd például *Palmisano és szerzőtársai*, 2022),

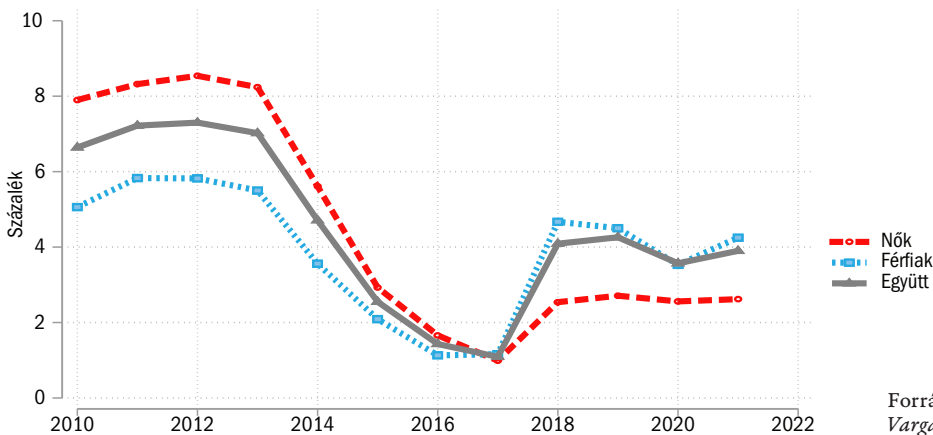
2014 után az egyenlőtlenségek tovább nőttek. A 3.1.4. ábra azt mutatja be, hogy hogyan változott 2010 és 2022 között a felsőoktatásba felvett hátrányos helyzetű fiatalok aránya nemek szerint és összességében. 2013 és 2017 között a korábbi 7 százalékos arányról 1 százalékra csökkent a felsőoktatásba felvett HH tanulók aránya. 2017 után az arány kis mértékben nőtt, de így is jóval kisebb maradt, mint 2014 előtt. Különösen nagy csökkenést látunk a hátrányos helyzetű nők továbbtanulási arányában.

3.1.3. ábra: A középfokon 10. évfolyamon tanulók megoszlása programtípus szerint, hátrányos helyzet szerint, 2010–2019 (százalék)

Forrás: Varga (szerk.) 2022. C3.13. indikátor.

3.1.4. ábra: A felsőoktatásba felvett hátrányos helyzetű tanulók az összes felvett arányában, 2010–2022 (százalék)

Forrás: Varga (szerk.) 2022. C3.15. indikátor.

Az oktatási egyenlőtlenségekhez vezető mechanizmusok

Az oktatási egyenlőtlenségek magyarázatát, az egyenlőtlenségek kialakulásához és fennmaradásához vezető mechanizmusokat vizsgáló kutatások a lehetséges okok és mechanizmusok nagyon széles körét tárgyalják. A tanulmányok egy része a családi beruházások és azok időzítése (például *Kertesi–Kézdi, 2012, Francesconi–Heckman, 2016*), a szülők nevelési szokásai, az otthoni nevelési környezet (például *Kertesi–Kézdi, 2011, 2012b, Doepke–Zilibotti, 2017*) hatását elemzi. Más tanulmányok a szomszédság és a kortársak hatásának szerepét (például *Del Bello és szerzőtársai, 2015*), a pénzügyi korlátok (például *Chevalier és szerzőtársai, 2013, Corak, 2013, Szabó–Morvai–Kiss, 2020*), az információ és a bizonytalanság szerepét vizsgálják (például *Dizon-Ross, 2019*) az iskolázási döntések egyenlőtlenségeiben.

A kutatások egy másik csoportja az iskolai inputok szerepével foglalkozik, valamint azokkal a mechanizmusokkal, intézményi feltételekkel, amelyek

felelősek lehetnek az egyenlőtlen oktatási eredményekért. Bár a sikeres, az egyenlőséget biztosító oktatási rendszerek nagyon eltérő szervezeti, pénzügyi és intézményi környezetben is működhetnek (*Deng–Gopinathan, 2016*), egyre több bizonyíték van arra, hogy a tanulók társadalmi háttere szerinti teljesítménykülönbségek szisztematikusan összefüggnek az oktatáspolitikában, az iskolarendszerek szervezésében és irányításában mutatkozó egyes különbségekkel (lásd például *Hanushek–Woessmann, 2011, Ammermueller, 2013; Blanden és szerzőtársai, 2023* összefoglaló munkáit).

A következő alfejezetek a szegregáció (3.2 és 3.3. alfejezetek), a korai szelekció, a kisdgimnáziumok hatását (3.4 alfejezet), a tankötelezettség változásainak következményit (3.8. alfejezet) vizsgálják a magyar oktatási egyenlőtlenségekre. A 3.6. alfejezet pedig azt mutatja be, hogy a koronavírus-járvány miatti iskola-bezárások milyen hatással voltak nálunk az oktatási egyenlőtlenségekre, a 6.4–6.6. alfejezet pedig az oktatási mobilitás kérdését elemzi több szempontból.

Hivatkozások

- ADAMECZ-VÖLGYI ANNA (2018): [Increased Compulsory School Leaving Age Affects Secondary School Track Choice and Increases Dropout Rates in Vocational Training Schools](#). KRTK KTI, BWP 1.
- AINA, C. (2013): [Parental background and university dropout in Italy](#). Higher Education, Vol. 65. No. 4. 437–456. o.
- AINA, C.–BAICI, E.–CASALONE, G.–PASTORE, F. (2022): [The determinants of university dropout: A review of the socio-economic literature](#). Socio-Economic Planning Sciences, Vol. 79. 101102.
- AMMERMUELLER, ANDREAS (2013): Institutional features of schooling systems and educational inequality: Cross-country evidence from PIRLS and PISA. German Economic Review 14, no. 2. 190–213. o.
- ARDILA, A.–OSTROSKY-SOLIS, F.–ROSSELLI, M.–GÓMEZ, C. (2000): Age-related cognitive decline during normal aging: the complex effect of education. Archives of Clinical Neuropsychology, Vol. 15. No. 6. 495–513. o.
- BÁLINT LAJOS (2020): [A javuló iskolázottság hatása az élettartamokra Magyarországon](#). Demográfia, 63. évf. 1. sz. 73–112. o.
- BLACK, S. E.–DEVEREUX, P. J. (2011): [Recent developments in intergenerational mobility](#). Handbook of Labor Economics, Vol. 4. 1487–1541. o.
- BLANDEN, J.–DOEPKE, M.–TUHLER, J. (2023): Educational inequality. Megjelent: *Hanushek, E. A.–Machin, S.–Woessmann, L.*: Handbook of the Economics of Education. North-Holland Elsevier, 405–499. o.
- BLANDEN, J. (2013): Cross-national rankings of intergenerational mobility: a comparison of approaches from economics and sociology. Journal of Economic Surveys, Vol. 27. No. 1. 38–73. o.
- BRANDÉN, G. (2019): [Does Inequality Reduce Mobility? The Great Gatsby Curve and its Mechanisms](#). Working Paper, No. 2019:20, Institute for Evaluation of Labour Market and Education Policy (IFAU).
- BROER, M.–BAI, Y.–FONSECA, F. (2019): [Socioeconomic inequality and educational outcomes: Evidence from twenty years of TIMSS](#). Springer Nature.
- CARD, D.–DOMNISORU, C.–TAYLOR, L. (2022): [The intergenerational transmission of human capital: Evidence from the golden age of upward mobility](#). Journal of Labor Economics, Vol. 40. No. S1. 39–95. o.

- CASTELLÓ-CLIMENT, A.–DOMÉNECH, R. (2014): [Human capital and income inequality: Some facts and some puzzles](#). Retrieved from BBVA Research, Working Paper, No. 12/28.
- CHEVALIER, A.–HARMON, C.–O’SULLIVAN, V.–IAN WALKER, I. (2013): [The impact of parental income and education on the schooling of their children](#). IZA Journal of Labor Economics, Vol. 2. No. 1. 1–22. o.
- CHISWICK, B. R.–LEE, Y. L.–MILLER, P. W. (2003): [Schooling, literacy, numeracy and labour market success](#). Economic Record, Vol. 79. No. 245.165–181. o.
- COADY, D.–DIZIOLI, A. (2018): [Income inequality and education revisited: persistence, endogeneity and heterogeneity](#). Applied Economics, Vol. 50. No. 25. 2747–2761. o.
- CORAK, M. (2013): Income inequality, equality of opportunity, and intergenerational mobility. Journal of Economic Perspectives, Vol. 27. No. 3. 79–102. o.
- CSILLAG MÁRTON–MUNKÁCSY BALÁZS–BLAZSEK RÉKA–SCHARLE ÁGOTA (2021): [Problémaspecifikus jelentés a PIAAC eredményeiből a foglalkoztatottság témakörén belül](#). Budapest, 2021.
- DEL BELLO, CARLO L.–PATACCHINI, E.–ZENOVI, Y. (2015): Neighborhood Effects in Education, IZA Discussion Papers, No. 8956, Institute for the Study of Labor (IZA), Bonn.
- DEMING, D. J. (2022): [Four Facts about Human Capital](#). Journal of Economic Perspectives, Vol. 36. No. 3. 75–102. o.
- DENG, Z.–GOPINATHAN, S. (2016): [PISA and high-performing education systems: Explaining Singapore’s education success](#). Comparative Education, Vol. 52. No. 4. 449–472. o.
- DIZON-ROSS, R. (2019): [Parents’ beliefs about their children’s academic ability: Implications for educational investments](#). American Economic Review, Vol. 109. No. 8. 2728–2765. o.
- DOEPKE, M.–ZILIBOTTI, F. (2017): [Parenting with style: Altruism and paternalism in intergenerational preference transmission](#). Econometrica, Vol. 85. No. 5. 1331–1371. o.
- EIDE, E. R.–SHOWALTER, M. H. (2011): [Estimating the relation between health and education: What do we know and what do we need to know?](#) Economics of Education Review, Vol. 30. No. 5. 778–791. o.
- ERAUSKIN, I. (2020): [The labor share and income inequality: some empirical evidence for the period 1990–2015](#). Applied Economic Analysis, Vol. 28. No. 84. 173–195. o.
- FRANCESCONI, M.–HECKMAN, J. J. (2016): [Child Development and Parental Investment: Introduction](#). The Economic Journal, Vol. 126. No. 596. F1–F27. o.
- GALAMA, T. J.–LLERAS-MUNEY, A.–VAN KIPPERSLUIJS, H. (2018): The Effect of Education on Health and Mortality: A Review of Experimental and Quasi-Experimental Evidence. NBER Working Paper, No. 24225.
- GUERRIERO, M. (2019): [The Labor Share of Income around the World: Evidence from a Panel Dataset](#). ADBI Working Paper, 920. Asian Development Bank Institute, Tokió.
- HAJDU TAMÁS–KERTESI GÁBOR–FADGYAS-FREYLER PETRA (2023): [Társadalmi különbségek a magyarországi gyerekek fogainak állapotában és egészségmagatartásában](#). Közgazdasági Szemle, 70. évf. 5. sz. 453–516. o.
- HAMPF, F.–WIEDERHOLD, S.–WOESSMANN, L. (2017): [Skills, earnings, and employment: exploring causality in the estimation of returns to skills](#). Large-scale Assessments in Education, Vol. 5. No. 1. 1–30. o.
- HANUSHEK, E. A.–WOESSMANN, L. (2011): [The economics of international differences in educational achievement](#). Handbook of the Economics of Education, Vol. 3. 89–200. o.
- HERMANN ZOLTÁN (2005): A helyi munkaerőpiac hatása a középfokú továbbtanulási döntésekre. Közgazdasági Szemle, 52. évf. 1. sz. 39–60. o.
- HERMANN ZOLTÁN–HORN DÁNIEL–KÖLLŐ JÁNOS–SEBŐK ANNA–SEMJÉN ANDRÁS–VARGA JÚLIA (2022): [A kompetenciaeredmények hatása a munkaerőpiaci sikerességre](#). Közgazdasági Szemle, 69. 2. sz. 177–198. o.
- ILO (2019): [The Global Labour Income Share and Distribution. Data Production and Analysis Unit](#), ILO Department of Statistics. Methodological description. ILO, július.
- JÓZSA GABRIELLA (2020): Lemorzsolódási kockázat és jelentkezés a felsőoktatásba. Képzés és Gyakorlat, 18. évf. 1–2. sz. 55–66. o.
- KERTESI GÁBOR–KÉZDI GÁBOR (2012a): Az óvodáztatási támogatásról. Egy feltételekhez kötött kézzel-támogatási program értékelése. Közgazdasági Szemle, 59. évf. 10. sz. 1045–1085. o.
- KERTESI GÁBOR–KÉZDI GÁBOR (2012b): A roma és nem roma tanulók teszteredményei közti különbségekről és e különbségek okairól. Közgazdasági Szemle, 59. évf. 7–8. sz. 798–853. o.
- KERTESI GÁBOR–KÉZDI GÁBOR (2011): [The Roma/Non-Roma Test Score Gap in Hungary](#). The American Economic Review, Vol. 101. No. 3. 519–525. o.
- KÓNIA ISTVÁN–KREKÓ JUDIT–OBLATH GÁBOR (2021): [A bérhányad alakulása Magyarországon és Európában](#). Közgazdasági Szemle, 68. évf. 10. sz. 1021–1054. o.
- LELKES ORSÓLYA (2003): A pénz boldogít? A jövedelem és hasznosság kapcsolatának empirikus elemzése. Közgazdasági Szemle, 50. évf. 5. sz. 383–405. o.
- LIN, D.–LUTHER, R.–RUHM, C. J. (2018): [Cognitive performance and labour market outcomes](#). Labour Economics, Vol. 51. 121–135. o.

- MACHIN, S.–VIGNOLES, A. (2004): Educational inequality: the widening socio-economic gap. *Fiscal Studies*, Vol. 25. No. 2. 107–128. o.
- MALAMUD, O.–POP-ELECHES, C. (2011): School tracking and access to higher education among disadvantaged groups. *Journal of Public Economics*, Vol. 95. No. 11–12. 1538–1549. o.
- MCINTOSH, J.–MUNK, M. D. (2007): Scholastic ability vs family background in educational success: evidence from Danish sample survey data. *Journal of Population Economics*, Vol. 20. 101–120. o.
- MCINTOSH, S.–VIGNOLES, A. (2001): Measuring and assessing the impact of basic skills on labour market outcomes. *Oxford Economic Papers*, Vol. 53. No. 3. 453–481. o.
- MURTIN, F.–MACKENBACH, J.–JASILIONIS, D.–MIRA D'ERCOLE, M. (2017): *Inequalities in longevity by education in OECD countries: Insights from new OECD estimates*. OECD Statistics Working Papers, 2017/02.
- OECD (2019a): *PISA 2018 Results (Volume I): What Students Know and Can Do, PISA*. OECD Publishing, Párizs.
- OECD (2019b): *PISA 2018 Results (Volume II): Where All Students Can Succeed, PISA*. OECD Publishing, Párizs.
- OECD (2019d): *PISA 2009. Results: Overcoming Social Background Equity in Learning Opportunities and Outcomes (Vol. II.)*.
- OECD (2019b): *PISA 2018. Results (Vol. II.) Where All Students Can Succeed*.
- OH (2023): *PIRLS 2021 Összefoglaló jelentés*. Oktatási Hivatal. Budapest, 2023.
- PALMISANO, F.–BIAGI, F.–PERAGINE, V. (2022): *Inequality of opportunity in tertiary education: evidence from Europe*. *Research in Higher Education*, Vol. 63. 514–565. o.
- PIRLS (2021): *Összefoglaló jelentés*. Oktatási Hivatal, Budapest.
- POWDTHAVEE, N.–LEKFUANGFU, W. N.–WOODEN, M. (2015): *What's the good of education on our overall quality of life? A simultaneous equation model of education and life satisfaction for Australia*. *Journal of Behavioral and Experimental Economics*, Vol. 54. 10–21. o.
- POWDTHAVEE, N.–VIGNOLES, A. (2009): The socio-economic gap in university dropout. *The BE Journal of Economic Analysis & Policy*, Vol. 9. No. 1.
- RÓBERT PÉTER (2018): *Intergenerációs iskolai mobilitás az európai országokban a válság előtt és után*. Megjelent: *Kolosi Tamás–Tóth István György* (szerk.): *Társadalmi Riport, 2018*. Társ. Budapest, 64–80. o.
- SEBŐK ANNA (2021): *A kognitív készségek hatása a diplomások bérére*. KRTK-KTI Műhelytanulmányok, 15. sz.
- SZABÓ-MORVAI ÁGNES–KISS HUBERT JÁNOS (2020): *Locus of control and Human Capital Investment Decisions: The Role of Effort, Parental Preferences and Financial Constraints*. CERS-IE WP, 2020/55.
- VARGA JÚLIA (2021): *Problémaspecifikus jelentés a PIA-AC eredményeiből az oktatás témakörén belül*. Budapest, 2021.
- VARGA JÚLIA (szerk.) (2022): *A közoktatás indikátorrendszere, 2021*. KRTK KTI, Budapest.
- VELASQUEZ, A. (2023): *Production Technology, Market Power, and the Decline of the Labor Share*. IMF Working Papers WP/23/32.
- WOESSMANN, L. (2016): The Importance of School Systems: Evidence from International Differences in Student Achievement. *Journal of Economic Perspectives*, Vol. 30. No. 3. 3–32. o.

3.2. A TESZTEREDMÉNYEK TÁRSADALMI EGYENLŐTLENSÉGE ÉS AZ ÁLTALÁNOS ISKOLAI SZEGREGÁCIÓ*

HERMANN ZOLTÁN, KERTESI GÁBOR & VARGA JÚLIA

Tanulmányunk a különböző társadalmi háttérű diákok közötti általános iskolai teljesítménykülönbségek és a szegregáció alakulását mutatja be a 2006 és 2019 közötti időszakban. Számításaink szerint az adott időszakban jelentős mértékben nőtt a különböző társadalmi helyzetű diákok iskolák közötti elkülönülése, és különösen az alacsony státusú (az alsó jövedelmi ötödbe tartozó) diákok szegregációja növekedett. Az időszak második felében növekedtek a teszteredmények társadalmi helyzet szerinti különbségei is. A szegregáció és a tanulói teljesítmények társadalmi státus szerinti egyenlőtlenségei között is összefüggést találtunk: azokban a járásokban és városokban, ahol erősebb a szegregáció, jellemzően nagyobbak a teszteredmények társadalmi egyenlőtlenségei is.

Bevezetés

A magyar közoktatási rendszer teljesítményének egyik alapvető jellemzője, hogy az egyéni eredmények szóródása nemzetközi összehasonlításban is kiemelkedően nagy mértékben tükrözi a tanulók közötti társadalmi különbségeket. A 2015. évi PISA-felmérés adatai szerint például a természettudományos teszteredmények szóródását a felmérésben részt vevő országok közül Magyarországon magyarázta legnagyobb arányban a diákok társadalmi háttere (OECD, 2018). Ugyanezt a tendenciát figyelhettük meg már a kilencvenes években is: az 1995. és a 1999. évi TIMSS-mérések szerint a családi háttér hatása a matematikatesztek eredményeire több mint ötven ország közül Magyarországon volt a negyedik legerősebb (Schütz és szerzőtársai, 2008).

A magyar közoktatás egy másik alapvető vonása az általános iskolai oktatásban tapasztalható nagyfokú szegregáció. A különböző családi háttérű diákok elkülönülése nemzetközi összehasonlításban is jelentős mértékű (Csapó és szerzőtársai, 2008). Számos érv szól

amellett, hogy a közoktatási rendszer e két jellemzője egymással is szorosan összefügg. A hátrányos helyzetű diákok szegregált oktatása többféle áttételen keresztül növelheti a tanulói teljesítmények társadalmi különbségeit, az iskolák, illetve a diákok közötti különbségek pedig erős ösztönzőt jelentenek a szülők számára, hogy a tágabb lakóhelyi környezetükben elérhető jobb minőségű és diákösszetételű iskolába írassák a gyerekeiket, amivel maguk is hozzájárulnak a diákok közötti társadalmi elkülönülés újratermeléséhez (Kertesi–Kézdi, 2005).

Ez a tanulmány a társadalmi háttér szerinti teljesítménykülönbségek és a szegregáció időbeli változását mutatja be leíró jelleggel a 2006 és 2019 közötti időszakban. Elemzésünk alapját egy folytonos társadalmi státusmutató képezi, amelyet az országos kompetenciamérés tanulói kérdőívének adatai alapján hoztunk létre, a korábbi gyakorlattól némileg különböző eljárást alkalmazva, amelynek fontosabb részleteit az adatokról szóló részben ismertetjük.

A társadalmi háttér szerinti teljesítménykülönbségeket egy egyszerű mutatóval, a társadalmi háttér és a tesztponszámok közötti kapcsolat erősségével mérjük. A tanulók társadalmi helyzet szerinti iskolai el-

* A fejezethez [online Függelék](#) tartozik, amely a KTI KRTK oldalán érhető el.

különülését az előzőkben hivatkozott társadalmi státusmutató eloszlásának alsó, illetve felső kvintiliséhez tartozó – a legrosszabb, illetve a legjobb társadalmi helyzetben levő (szegény, illetve jobb módú) – gyerekek iskolai elkülönülésével mérjük. A szegregáció vizsgálatánál két kérdést veszünk szemügyre. Milyen mértékben szorúlnak ki a szegény gyermekek a társadalom nem szegény többségének iskoláiból? Milyen mértékben különülnek el a társadalom felső rétegének gyermekei mindenki mástól olyan iskolákban, amelyek csak korlátozott mértékben hozzáférhetőek a kevésbé jómódú gyerekek számára? A diákok iskolák közötti társadalmi elkülönülését emellett egy általánosabb mutatóval, a társadalmi státusmutató iskolák közötti varianciájának a teljes variancián belüli részarányával is mérjük. Írásunk utolsó részében a tanulói teljesítmények társadalmi meghatározottságának és az iskolák közötti társadalmi elkülönülésnek az összefüggéseit vizsgáljuk, kihasználva a járások, illetve városok közötti keresztmetszeti heterogenitásokat.

Az iskolai szegregációt kiterjedt szociológiai és közgazdasági irodalom vizsgálja Magyarországon. Ez az irodalom nagyobb részben az etnikai szegregációt, kisebb részben pedig a legszegényebb (halmozottan hátrányos helyzetű) diákok szegregációját vizsgálta (*Havas–Liskó, 2006, Kertesi–Kézdi, 2009*). A szegregáció időbeli változására vonatkozóan kevesebb adat áll rendelkezésre (*Kertesi–Kézdi, 2012, Varga, 2022*). Az itt következő beszámoló több társadalmi csoportra – a társadalmi hierarchia alsó és felső ötödére – koncentrálna, és a vizsgált időszak minden évében azonos mérési eljárást alkalmazva vizsgálja a gyerekek iskolák közötti elkülönülését. Az időbeli változások így, reményeink szerint, pontosabban megragadhatók, tekintve hogy a mérési eljárásunk nincs kitéve olyan torzításoknak, mint a hátrányos vagy a halmozottan

hátrányos helyzet időben változó definíciói, amelyekről a korábbi elemzések nem tudhatták függetleníteni magukat.¹

Adatforrások és módszertan

Elemzésünk az országos kompetenciamérés 2006 és 2019 közötti hullámainak adataira épül. A kompetenciamérés a 6., 8. és 10. évfolyamra járó tanulók matematikai és szövegértésbeli készségeit méri fel standardizált tesztek alapján, néhány kivételtől (elsősorban speciális nevelési igényű diákoktól) eltekintve, teljeskörűen. A diákok és szüleik egy háttérkérdőívet is kitöltenek, amely fontos információkat tartalmaz a család társadalmi jellemzőiről.

A tanulói háttérkérdőív adatai (a szülők iskolázottsága, a lakásban található könyvek száma, egyes tartós fogyasztási cikkek, különböző iskolai és iskolán kívüli állami támogatások megléte stb.) alapján létrehoztunk egy folytonos társadalmi státusindexet. (Az index létrehozásához felhasznált változók listáját az *online Függelék A1. táblázata* tartalmazza.) A felhasznált változók aggregálásához a súlyokat a szövegértési teszteredményeken becsült regressziós modell paramétereiből nyertük. A becslés a 2006–2019-es időszak egyesített keresztmetszeti mintáján, a standardizált szövegértéspontszámon történt. Az így kapott nyers társadalmi háttérindex értékeit ezután évenként és évfolyamonként standardizáltuk, az átlag és szórás így minden évben 0 és 1. A társadalmi háttérindex létrehozását az *online Függelék A részében* mutatjuk be részletesen.

A társadalmi háttérindex létrehozásának legnagyobb nehézségét a hiányzó értékek nagy száma jelentette. A háttérkérdőívet évente hozzávetőlegesen a diákok ötöde nem tölti ki. Ezt a problémát nagyobb részt úgy hidaltuk át, hogy kihasználtuk az országos kompetenciamérés adatainak paneltulajdonságait – hogy minden diákot háromszor,² 6., 8. és 10. évfolyamos korában mérnek fel –, és a hiányzó adatokat az időben stabilnak tekinthető változók (például a szülők iskolázottsága) esetében egy másik naptári év, másik évfolyamán meglévő adatokkal pótoltuk.

¹ A roma etnicitás mérése a 2006 és 2019 közötti kompetencia mérések háttérkérdőívi adatai alapján az időszak egészében hasonló. Időben változó definíciókkal akkor szembesülünk, ha az időbeli összehasonlítást kiterjesztjük 1992-re, illetve az 1980 és 1992 közötti időszakokra is.

² Az évfolyamisméltó tanulók háromnál többször is előfordulhatnak a kompetenciamérésekben.

Az adathiányok kisebb részét egy imputálási eljárás segítségével pótoltuk. Olyan diákok esetében, akikre nézve semmilyen forrásból nem állt rendelkezésre kérdőívi háttéradat, de volt teszteredmény, a megfigyelt teszteredmények és a *mindkét* adattal rendelkezők teszteredményének és társadalmi háttérindexének együttes eloszlása alapján inputáltunk háttérindexértékeket. A társadalmi háttérindexnek ezt a változatát használjuk a szegregáció mérése során, míg a teszteredmények társadalmi háttér szerinti egyenlőtlenségének elemzésekor, értelemszerűen, nem használunk imputált értékeket.

A tanulói teljesítmények társadalmi háttér szerinti egyenlőtlenségét a teszteredmények és a társadalmi háttérindex közötti kapcsolat erősségével mérjük. Évenként és évfolyamonként kétváltozós regressziókat becsülünk, ahol a függő változó a tesztpontszám, a jobb oldali változó pedig a társadalmi háttérindex. Mindkét változót évenként és évfolyamonként standardizáltuk. Az egyenlőtlenség mérőszáma a társadalmi háttérindex standardizált regressziós együtthatója, amely azt mutatja meg, hogy egy szórás egységgel magasabb társadalmi státusérték hány szórás egységgel magasabb tesztpontszámmal jár együtt. Egy lineáris regressziós együttható nyilvánvalóan akkor ragadja meg jól a társadalmi háttér szerinti egyenlőtlenséget, ha a státus és a tesztpontszám közötti összefüggés lineáris, azaz ha a státusértékek a teljes eloszlás mentén, annak valamennyi szegmensében hasonló arányú tesztpontszám-különbségeket jeleznek előre. A 3.2.1. ábra a 2019-ben 8. évfolyamra járó tanulók példáján mutatja be, hogy az összefüggés valóban lineáris (az összefüggés a többi év valamennyi évfolyamán hasonló mintázatú).

Az iskolai elkülönülést kétféle mutatószámmal mérjük. Az egyik az iskolák közötti variancia részaránya a társadalmi háttérindex teljes varianciáján belül. Minél nagyobb ez az arány, annál nagyobb mértékben különülnek el különböző iskolákban a különböző társadalmi státusú diákok, és annál homogénebb az iskolák belső összetétele.

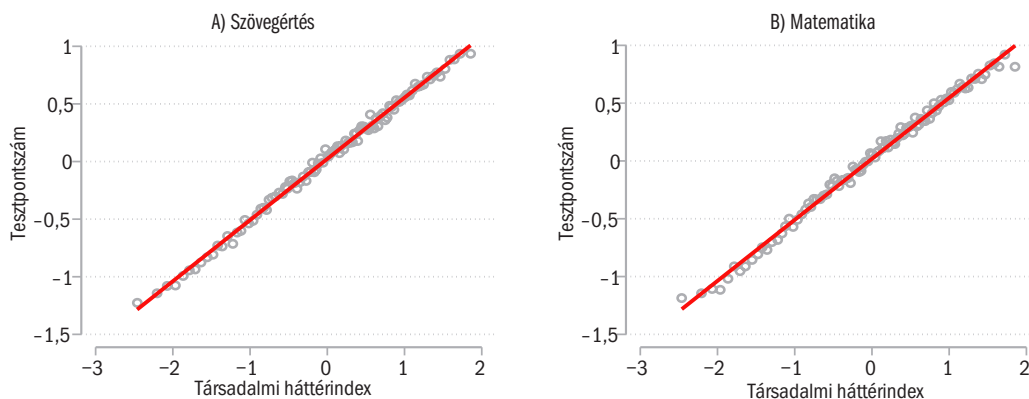
A másik mérőszám a szegregációs index, amelyet a társadalmi háttérindex alsó, illetve felső kvintiliséhez tartozó, szegény (A), illetve jobb módú (B) gyerekek iskolák közötti elkülönülésének mérésére számoltunk ki. Az iskolák közötti szegregációs index azt mutatja meg, hogy egy adott területi egységen belül egy társadalmi csoport (A vagy B) és a komplementere ($\sim A$ vagy $\sim B$) közötti véletlenszerű kontaktusok valószínűsége hány százalékkal alacsonyabb annál, mint amekkora abban a hipotetikus esetben lenne, ha az A (vagy a B) társadalmi csoporthoz tartozó tanulók eloszlása egyenletes lenne az adott területi egység iskoláiban. Intuitív megfogalmazással: a szegregációs index azt mutatja meg, hogy a különböző társadalmi csoportok között lehetséges kontaktusok hány százaléka hiúsul meg e tanulók iskolák közötti elkülönülése következtében.³

A szegregációs mutatók 0 és 1 közötti értékeket vehetnek fel; 0 érték a szegregáció teljes hiányára, 1 érték pedig tökéletes szegregációra utal. A külső variancia részaránya és a szegregációs index értéke közvetlenül nem hasonlítható össze egymással, időbeli trendjeik vagy keresztmetszeti szóródásuk azonban igen. A szegregáció mérése rendkívül érzékeny arra, hogy mérőszámainkat milyen kiterjedésű területi egységekre számoljuk ki. Minél nagyobb területi egységekre – akár az egész országra – számolunk szegregációs mutatókat, annál inkább befolyásolja a mérőszámok értékét a különböző társadalmi csoportok eltérő földrajzi elhelyezkedése. Minél inkább egybeesnek ezek a földrajzi egységek a valódi iskolapiacokkal – amelyeken belül a diákok lakóhelyük és az iskola között többségében ingáznak –, annál jobban ki tudjuk küszöbölni a szegregációs indexek értékéből a lakóhelyi elhelyezkedés földrajzi-társadalmi különbségeiből adódó összetételhatásokat.

Az iskolai szegregáció mérése során az országos kompetenciamérésben megfigyelt telephelyeket tekintjük iskolának. Az elemzésben a speciális nevelési igényű (SNI) diákok nem szerepelnek. Kihagyásukkal mind a szegregáció mértékét, mind pedig a teszteredményekben tükröződő társadalmi egyenlőtlenségek mértékét inkább alulbecsüljük.

³ A szegregációs index képletszerű levezetését lásd például Kertesi-Kézdi (2009) írásának függelékében.

3.2.1. ábra: A társadalmi státus és a tesztpontszám összefüggése (státusindex szerinti percentilisekben mérve, 2019, 8. évfolyamos tanulók)

Megjegyzés: A társadalmi háttérindex és a tesztpontszám standardizált értékei szórásegységekben mérve.

Mérési eredményeinket a 8. évfolyamra járó diákokra nézve mutatjuk be. A 8. évfolyamos diákokra vonatkozó becslések a teljes intézményi kínálatot átfogják: ezen az évfolyamon már a hatosztályos gimnáziumok hatása is érvényesül.

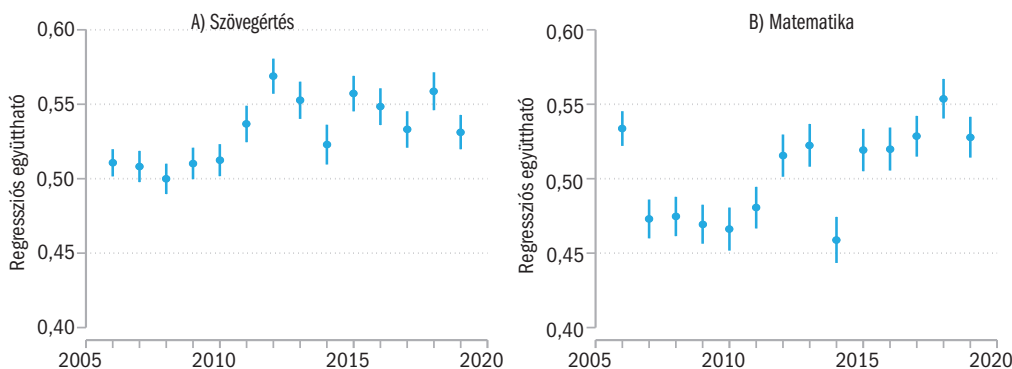
Eredmények

A teszteredmények társadalmi egyenlőtlenségének időbeli alakulása

A 3.2.2. ábra a teszteredmények társadalmi egyenlőtlenségének időbeli alakulását mutatja be a 2006 és 2019 közötti időszakban a mindenkor 8. évfolyamos

tanulók mintáján, ismételt keresztmetszeti becslések segítségével, amelyekben a standardizált teszteredményeket regresszáltuk a társadalmi háttérindex standardizált értékein. Az együttthatók értékeit a 95 százalékos konfidenciasávokkal együtt közöljük. A becslült együttthatók értékei többségében szignifikánsan magasabbak az időszak második felében, mint az időszak elején, ami az egyenlőtlenségek növekedését jelzi. Matematikából egy szórásegységnyi társadalmi státus-különbség 2007 és 2011 között 0,47–0,48 szórás-egységnyi tesztpontszám-többlettel járt együtt, míg a 2012–2019-es időszakban 0,52–0,53 szórás-egységnyivel, ami jelentős, 10 százalékos növekedést jelent.

3.2.2. ábra: A társadalmi háttér hatása a 8. évfolyamon mért tesztpontszámokra (kétváltozós standardizált regressziós együttthatók), 2006–2019

Megjegyzés: Minden pont egy kétváltozós regressziós modell eredményét mutatja, ahol a függő változó a standardizált tesztpontszám, a jobb oldali változó pedig az éven-

ként és évfolyamonként standardizált társadalmi háttérindex. Az ábra a becslült együttthatókat mutatja, 95 százalékos konfidenciaintervallumokkal (iskolaszinten klaszterezett standard hibák alapján).

Szövegértésben is hasonló változást látunk. A 6. évfolyamos diákok esetében kevésbé egyértelműen tapasztalható az egyenlőtlenségek növekedése (lásd az *online Függelék B1. ábráját*).

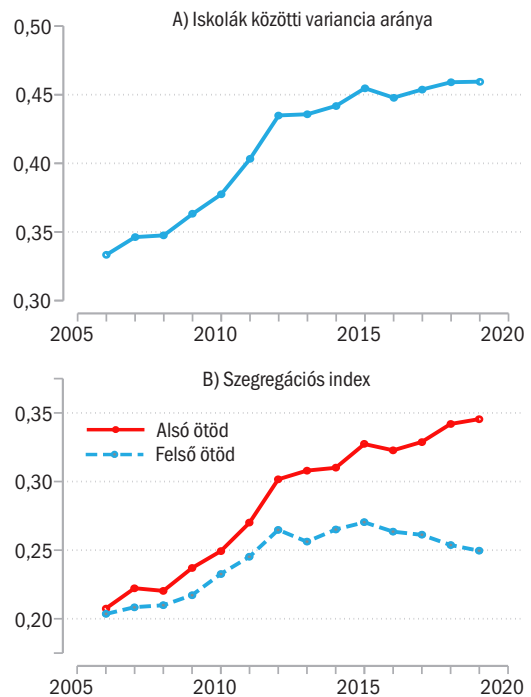
A szegregáció időbeli alakulása

A 3.2.3. ábrán a szegregációs mutatók alakulását követhetjük nyomon, Magyarországot egyetlen nagy iskolapiacnak tekintve. A szegregációt az iskolák közötti variancia részarányával mérve, azt tapasztaljuk, hogy társadalmi státus szerinti elkülönülés az időszak egészében folyamatosan nőtt, bár a növekedés üteme 2015 után valamennyire lelassult. Az időszak egészét tekintve azonban a növekedés jelentős mértékű: az iskolák közötti variancia aránya 0,33-ról 0,46-ra nőtt, ami csaknem negyvenszázalékos növekedést jelent. Az elkülönülés általános növekedése mögött azonban rendkívül heterogén folyamatok állnak. Az alsó és felső ötödbe tartozó diákok szegregációs indexei 2012-ig nagyjából hasonló meredekségű trend szerint emelkedtek, 2012 után azonban az alacsony státusú diákok szegregációja tovább nőtt, miközben a felső ötöd szegregációs indexe lényegében változatlan maradt. A társadalmi helyzet szerinti növekvő elkülönülés mögött elsősorban a szegény diákok erősödő szegregációja áll. Ez a változás drámai mértékű: az alsó ötöd szegregációs indexe bő egy évtized alatt több mint másfélszeresére emelkedett.

A szegregáció növekedése azonban nemcsak abból adódhat, hogy egy-egy térségen belül nő a szegények és a gazdagok iskolái közötti elkülönülés, hanem abból is, hogy a szegények és gazdagok területi koncentrációja nő, azaz a fejlett térségek lakóhelyeiről egyre inkább kiszorulnak a szegény családok, a leszakadó területekről pedig egyre inkább elköltöznek a jobb módúak. Ezeket az összetételhatásokat úgy tudjuk kiküszöbölni, ha a valódi iskolapiacokhoz – tipikus iskolai ingázási körzetekhez – hasonló, homogénebb

lakosságú földrajzi körzetekre (járásokra és városokra)⁴ számolunk átlagos szegregációs mutatókat. A járások és még inkább a városok olyan iskolapiacoknak tekinthetők, melyekben ésszerű (fél-egy óránál nem több időt igénylő) napi tömegközlekedési ingázási távolságon belül vannak az iskolák a gyerekek lakóhelyeitől, így a közlekedési hálózat *elvileg* bárki számára elérhetővé teszi a körzet teljes iskolakínálatát.

3.2.3. ábra: Az iskolák közötti társadalmi elkülönülés mérőszámainak alakulása országosan (2006–2019, 8. évfolyamos tanulók)

A 3.2.4. ábra a járásokra és többszörös városokra kiszámított szegregációs mérőszámok átlagainak alakulását mutatja be. Ezek a mérőszámok már nem tartalmazzzák a területi koncentráció változásának hatását; csak a járásokon, illetve városokon belüli átlagos szegregációs tendenciákat tükrözik. Becsléseink megerősítik a 3.2.3. ábra alapján megfogalmazott megfigyeléseket: a szegregáció növekedése nem pusztán összetétel-változások következménye; a szegregáció az

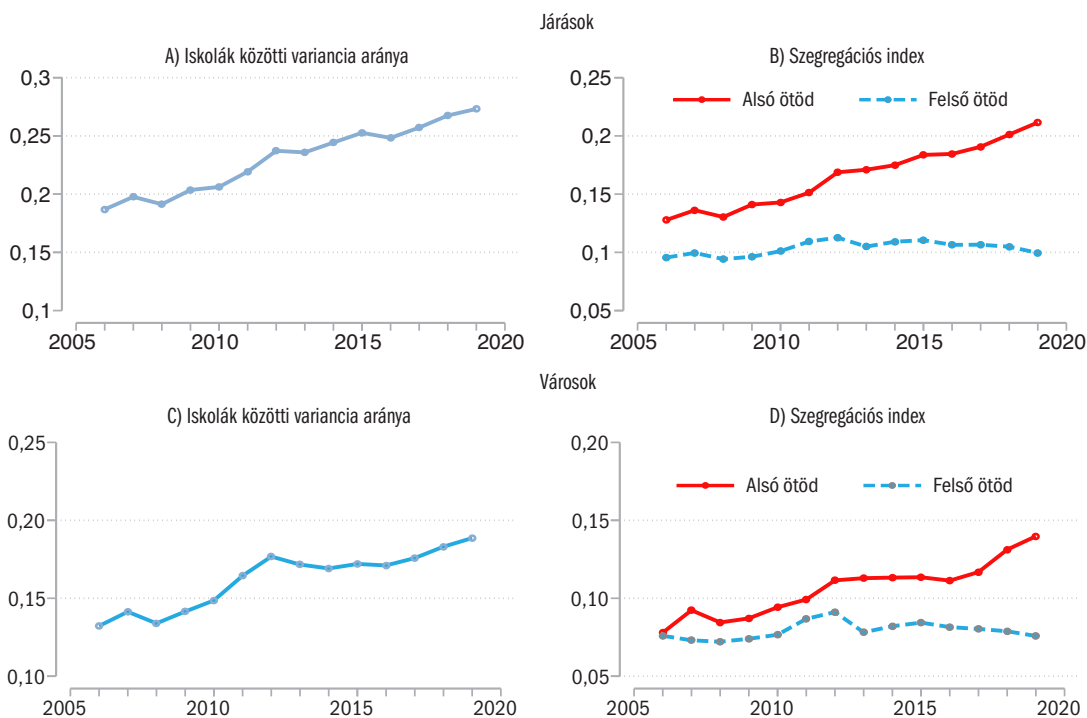
⁴ Budapestet összevontan egyetlen járásnak tekintjük, a városok közül csak azok jönnek számításba, ahol legalább két iskola működik. Egyiskolás településeken nem beszélhetünk iskolák közötti szegregációról.

iskolapiacokon *belül* is valóban jelentős mértékben és folyamatosan növekedett. Ezek mögött a változások mögött azonban – ahogy az országos trendek bemutatásánál hangsúlyoztuk – társadalmilag igen heterogén folyamatok állnak: miközben a jómódú családok gyerkeinek iskolai elkülönülése a társadalom többi részétől az időszak egészében mérsékeltek és nagyjából állandónak tekinthető, addig a szegény tanulók egyre nagyobb mértékű kiszorulása a nem szegény többség iskoláiból a magyar iskolarendszer egyik végzetes fejleményének tekinthető: olyan jelentős társadalmi változásnak, amely beláthatatlan ideig rontani fogja a szegény tanulók felnőttkori életésélyeit.⁵

A szegregáció mértéke és a teszteredmények egyenlőtlensége közötti összefüggés

A szegregáció és a tanulói teljesítmények társadalmi státus szerinti egyenlőtlensége között is van kapcsolat. A szegregált iskolák növelhetik a szegény diákok lemaradását, a nagyobb egyenlőtlenségek pedig fokozhatják a magasabb társadalmi státusú szülők elkülönülés iránti igényét. Empirikusan ezt az összefüggést a keresztmetszeti területi különbségek alapján mutatjuk be. *Card–Rothstein* (2007) megközelítését alkalmazva, megvizsgáljuk, hogy azokban a térségekben, ahol erősebb a szegregáció, jellemzően nagyobbak-e

3.2.4. ábra: Az iskolák közötti társadalmi elkülönülés mérőszámainak alakulása (a járások, illetve városok szintjén mérve, 2006–2019, 8. évfolyamos tanulók)

Megjegyzés: Az egyes járásokra, illetve városokra számolt szegregációs mutatók adott évre vonatkozó súlyozatlan átlagai. Budapest egyetlen járásként szerepel ($N = 175$).

Csak a teljes időszakban legalább két iskolával rendelkező városokra számoltunk szegregációs mutatókat ($N = 174$).

⁵ A 3.2.4. ábrán látható összefüggések akkor is fennállnak, ha az alsó és felső ötödöket nem az országos eloszlás alapján definiáljuk. Amint arról az online Függelék B2. ábrája alapján meggyőződhetünk, a já-

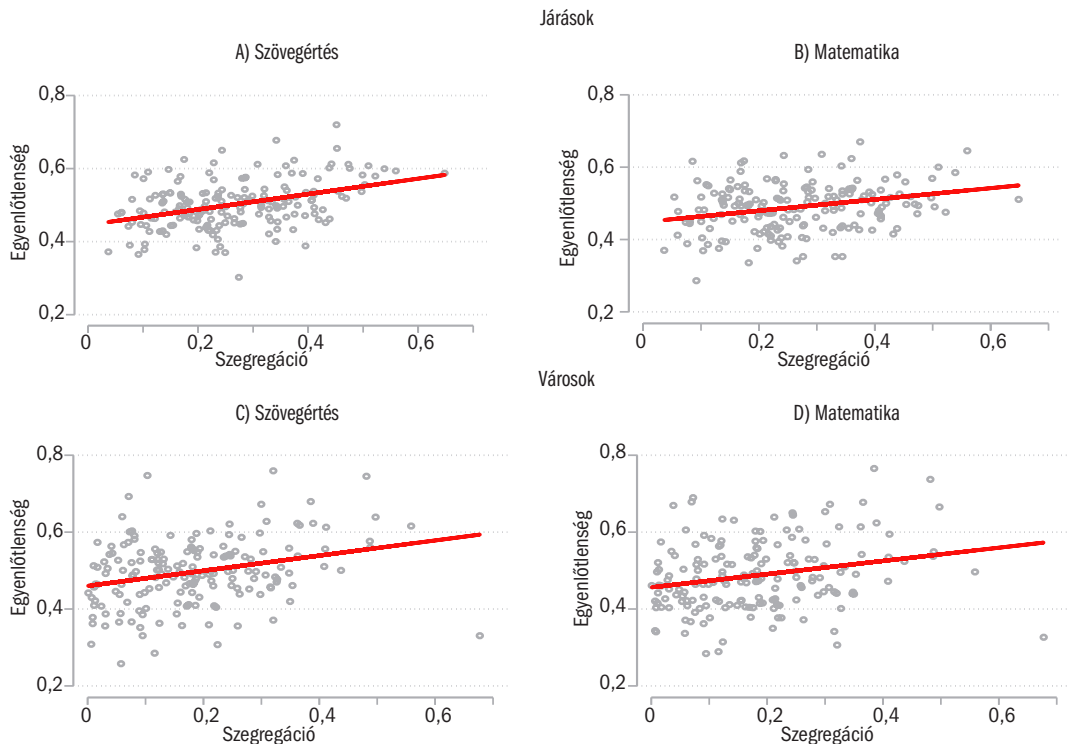
rások, illetve városok szintjén mért szegregációs indexek akkor is a 3.2.4. ábrához hasonló, divergens trendeket követik, ha az alsó és felső ötödöket nem az országos eloszlás alapján, hanem a járásokon, illetve városokon belüli egyedi eloszlások alapján határozzuk meg.

a társadalmi státus szerinti iskolai teljesítménykülönbségek. Egyszerű kétváltozós összefüggéseket mutatunk be, amelyek későbbi részletesebb kutatások alapjául szolgálhatnak.

A 3.2.5. ábra alapjául szolgáló számítások megfigyelési egységei a járások és többiskolás városok. Ezekre a területi egységekre számoltunk a 2017 és 2019 közötti időszak minden egyes évére szegregációs mérőszámokat, valamint kétváltozós tesztpontszám-háttérindex regressziókat, melyeknek regressziós együtthatóival mérjük az illető területi egységet jellemző egyenlőtlenségeket. A szegregációs és egyenlőtlenségi mérőszámokat minden járásra és minden városra, továbbá a 2017 és 2019 közötti időszak minden

egy évére kiszámoltuk, majd az így kiszámított értékeket a 2017–2019-es időszak éveire átlagoltuk, hogy méréseink véletlenszerű hibáit csökkentsük. A 3.2.5. ábra paneljeinek vízszintes tengelyén a szegregáció mértékét az iskolák közötti variancia részarányával mérjük. A függőleges tengelyen pedig az egyenlőtlenségi mutatók értékeit (a regressziós paraméterértékek átlagait) ábrázoljuk. A 3.2.5. ábra A) és B) panelje a járások, C) és D) panelje pedig városok szintjén mutatja be a szegregáció mértéke és a teszteredmények egyenlőtlensége közötti összefüggést, a matematikai és szövegértési teszteredményekre vonatkozóan. Az összefüggést a két változóra illesztett lineáris regressziós egyenesek mutatják.

3.2.5. ábra: A szegregáció és a teszteredmények társadalmi egyenlőtlenségének összefüggése (a járások, illetve városok szintjén mérve, 2017–2019, 8. évfolyamos tanulók)

Szegregáció: a társadalmi háttérindex iskolák közötti varianciájának aránya a teljes variancián belül. **Egyenlőtlenség:** a mutatót kétváltozós regressziós modellekből becsültük, amelyekben a függő változó a standardizált tesztpontszám, a jobb oldali változó pedig az évenként és évfolyamonként standardizált társadalmi háttérindex.

Az ábrán az egyes járásokra és városokra a 2017–2019 közötti időszak minden egyes évére számolt értékek súlyozatlan átlagai szerepelnek. Budapest összevontan egyetlen járásként szerepel ($N = 175$). Csak a teljes időszakban legalább két iskolával rendelkező városokat vettük figyelembe ($N = 174$).

Az eredmények azt mutatják, hogy az erősebb szegregáció a teszteredmények nagyobb egyenlőtlenségével jár együtt mind a járások, mind a városok szintjén. Az összefüggés minden esetben szignifikáns, erősségét tekintve pedig közepesnek mondható. Nyilvánvalóan mindkét tényezőt a járások és városok számos egyéb, itt figyelmen kívül hagyott jellemzője is befolyásolhatja. A korrelációs együtthatók (p -értékek) a járások esetében a szövegértésre 0,39 (0,0000), a matematikára pedig 0,27 (0,0004); ugyanezek a számok a városokra: 0,29 (0,0001) és 0,24 (0,0014).

Összegzés

Tanulmányunkban a társadalmi háttér szerinti iskolai teljesítménykülönbségek és a szegregáció időbeli változását vizsgáltuk egyszerű leíró eszközökkel. Az eredmények alapján három megállapítást tehetünk. Először, 2006 és 2019 között jelentős mértékben nőtt az alacsony státusú (az alsó ötödbe tartozó) diákok iskolai szegregációja. Másodszor, növekedtek a tesz-

eredmények társadalmi helyzet szerinti különbségei. Harmadszor, azokban a járásokban és városokban, ahol erősebb szegregációt mértünk, jellemzően nagyobbak találtuk a teszteredmények társadalmi egyenlőtlenségeit is.

E megfigyelések mögötti folyamatok megértése további részletes elemzéseket igényel, pusztán ezekből a megállapításokból nem vonhatunk le messzemenő következtetéseket. Különösen igaz ez a szegregáció és a teszteredmények egyenlőtlenségei közötti összefüggésre: a megfigyelt keresztmetszeti korreláció alapján nem állíthatjuk, legfeljebb további kutatások számára igazolandó hipotézisként fogalmazhatjuk meg, hogy a szegregáció növekedése is hozzájárulhatott az iskolai egyenlőtlenségek növekedéséhez. Mindezen fenntartások mellett kimondhatjuk: a szegény tanulók iskolai szegregációjának drámai mértékű növekedése az oktatási rendszeren túlmutató, nagy és megoldásra váró társadalmi problémákra hívja fel a figyelmet.

Hivatkozások

- CARD, D.–ROTHSTEIN, J. (2007): [Racial segregation and the black-white test score gap](#). *Journal of Public Economics*, Vol. 91. No. 11–12. 2158–2184. o.
- CSAPÓ BENŐ–MOLNÁR GYÖNGYVÉR–KINYÓ LÁSZLÓ (2009): A magyar oktatási rendszer szelektivitása a nemzetközi összehasonlító vizsgálatok eredményeinek tükrében. *Iskolakultúra*, 19. évf. 3–4. sz. 3–13. o.
- HAVAS GÁBOR–LISKÓ ILONA (2006). Szegregáció a roma tanulók általános iskolai oktatásában. Megjelent: *Havas Gábor–Liskó Ilona: Óvodától a szakmáig*. Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest, 40–127. o.
- KERTESI GÁBOR–KÉZDI GÁBOR (2005): Általános iskolai szegregáció I. Okok és következmények. *Közgazdasági Szemle*, 52. évf. 4. sz. 317–355. o.
- KERTESI GÁBOR–KÉZDI GÁBOR (2009): Általános iskolai szegregáció Magyarországon az ezredforduló után. *Közgazdasági Szemle*, 61. évf. 11. sz. 959–1000. o.
- KERTESI GÁBOR–KÉZDI GÁBOR (2012): Ethnic segregation between Hungarian schools. Long-run trends and geographic distribution. *Statistikai Szemle*, 90. évf. 16. sz. 18–45. o.
- OECD (2018): [Equity in Education. Breaking Down Barriers to Social Mobility](#). OECD, Párizs.
- SCHÜTZ, G., H. W.–URSPRUNG, L.–WÖSSMANN (2008): [Educational policy and equality of opportunity](#). *Kyklos*, Vol. 61. No. 2. 279–308. o.
- VARGA JÚLIA (szerk.) (2022): [A közoktatás indikátorrendszere, 2021](#). KRTK KTI, Budapest.

3.3. ISKOLAI SZEGREGÁCIÓ, TANULÓI TELJESÍTMÉNY ÉS ISKOLAI TOVÁBBHALADÁS MAGYARORSZÁGON*

HERMANN ZOLTÁN & KISFALUSI DOROTTYA

A tanulmány azt vizsgálja, hogy a szegregált általános iskolákba járó diákok teszteredményekkel mért teljesítménye és iskolai továbbhaladása mennyiben marad el a nem szegregált általános iskolába járó társaikétól. A diákok megfigyelhető egyéni jellemzőinek (családi háttér, települési jellemzők) hatását regressziós módszerekkel szűrjük ki. Az eredmények azt mutatják, hogy a szegregált iskolákban tanulók 0,06–0,2 szórás-egységnyivel gyengébben teljesítenek a szövegértéstezteszteken, 2–5 százalékponttal kisebb valószínűséggel szereznek középfokú végzettséget és érettségit, és 1–2 százalékponttal kisebb valószínűséggel vesznek részt a felsőoktatásban, mint a hozzájuk hasonló, de nem szegregált iskolában tanuló diákok. A matematikai teszteredményekben nincsen szignifikáns különbség.

Bevezető

A magyar oktatási rendszer egyik legfontosabb problémája a hátrányos helyzetű, illetve roma diákok nagyfokú iskolai szegregációja. A szegregáció a kilencvenes és a kétezres években is növekvő trendet követett (Kertesi–Kézdi, 2005b, 2009, Varga, 2022, valamint a jelen Közélpép 3.2. alfejezete). Nemzetközi összehasonlításban is kiugróan erős a hátrányos helyzetű diákok szegregációja az általános iskolai oktatásban Magyarországon (Csapó és szerzőtársai, 2009). Mindez feltehetően hozzájárul ahhoz, hogy nemzetközi összehasonlításban is kiemelkedően nagyok a társadalmi háttér szerinti különbségek a tanulói teljesítményekben (az esélyegyenlőtlenség mértékére vonatkozóan lásd például Schütz és szerzőtársai, 2008).

A szakirodalomban többféle mechanizmus ismert, amelyeken keresztül a szegregált iskolák kedvezőtlen hatással lehetnek a tanulók teljesítményére és továbbhaladására. Ezekben az iskolákban alacsonyabb lehet

az oktatás minősége, egyrészt a tanári szelekció (Boyd és szerzőtársai, 2003, Havas–Liskó, 2005, Kertesi–Kézdi, 2005a, Varga, 2009), másrészt finanszírozásbeli különbségek miatt (Varga, 2000, Hermann–Semjén, 2021, valamint a jelen Közélpép 3.7. alfejezete). A tanulókkal szembeni alacsonyabb tanári elvárások szintén csökkenthetik a tanulói teljesítményt és aspirációkat (Thrupp és szerzőtársai). A szegregált iskolákban a kortárs csoportban kialakult normák is negatívan befolyásolhatják a pedagógusi munka hatékonyságát és a tanulók teljesítményét (Kertesi–Kézdi, 2005a).

Az, hogy a szegregáció milyen mértékben járul hozzá az esélyegyenlőtlenséghez, végső soron empirikus kérdés. A nemzetközi irodalomban számos tanulmány kimutatta, hogy a szegregált iskolákban tanulók átlagosan alacsonyabb pontszámokat érnek el a standardizált teszteken – lásd van Ewijk–Slegers (2010) összefoglaló tanulmányát –, és később alacsonyabb iskolai végzettséget szereznek (Langenkamp–Carbonaro, 2018, Palardy, 2013) mint a többségi iskolák diákjai.

Ebben az alfejezetben magyar adatok alapján becsüljük meg, hogy a szegregált általános iskolákba járó diákok teljesítménye és iskolai továbbhaladása mennyiben marad el a nem szegregált általános iskolába

* Az alfejezet alapjául szolgáló közlemény: Hermann–Kisfalusi (2023). Az elemzés a PIONEERED projekt keretében az Európai Unió Horizont 2020 kutatási és innovációs programjának támogatásával készült (szerződésszám 101004392). A szerzők köszönik a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Hivatal – NKFIH támogatását (H. Z.: K124989, K. D.: FK137765).

járó társaiktól. Továbbá megvizsgáljuk azt is, hogy az iskolai továbbhaladás terén megjelenő különbségek mennyiben magyarázhatók a tesztpontszám-különbségekkel. Az elemzés során nem az etnikai, hanem a társadalmi szegregációt vizsgáljuk. Ugyanakkor a kettő Magyarországon nagyon szorosan összefügg (lásd alább), és a szegregáció hatásmechanizmusai is hasonlóak (Kertesi és Kézdi, 2005a).

Adatok

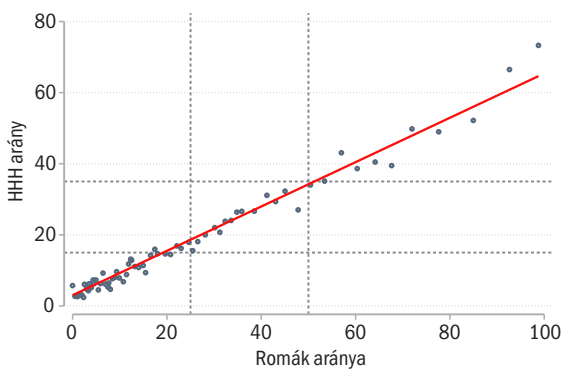
Az elemzéshez a Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont összekapcsolt adminisztratív adatokat tartalmazó Admin3 adatbázisát használjuk, amely egyéni szinten tartalmazza a magyar népesség 50 százalékának adatait a 2003–2017 közötti periódusban (Sebők, 2019). Az adatbázis három olyan kohorszt tartalmaz, akiknek az esetében rendelkezünk mind a nyolcadikos tesztpontszámokra, mind a középfokú végzettségre és a felsőoktatási részvételre vonatkozó adatokkal. Az elemzési minta azokat a 2008-ban, 2009-ben, és 2010-ben nyolcadik évfolyamos tanulókat tartalmazza, akik az országos kompetenciamérés keretein belül kitöltötték a nyolcadik évfolyamos kompetenciatesztet és annak háttérkérdőívét, továbbá a nyolcadik osztályt az általános iskolai képzés keretei között végezték el (a hat és nyolcévfolyamos gimnáziumok, valamint a sajátos nevelési igényű tanulók számára speciális képzést nyújtó általános iskolák diákjai nem szerepelnek az elemzésben). Az elemzési mintánk így 118 535 tanulót tartalmaz (1. kohorsz: 39 787, 2. kohorsz: 38 576, 3. kohorsz: 40 172).

Az elemzés kimeneti változói a nyolcadik évfolyamos matematika- és szövegértés-tesztpontszám, a középfokú végzettség, illetve az érettségi megszerzése (legfeljebb 6 évvel nyolcadik után), valamint a felsőoktatásban való részvétel (legfeljebb 7 évvel nyolcadik után).

A szegregációt tekintve az iskolákat három csoportba soroltuk a halmozottan hátrányos helyzetű (HHH) tanulók aránya alapján. Halmozottan hátrányos helyzetű az a gyermek, akinek az esetében az

alábbi körülmények közül legalább kettő fennáll: 1. a szülő vagy a családba fogadó gyám alacsony iskolai végzettségű, 2. alacsony foglalkoztatottságú, 3. a gyermek elégtelen lakókörnyezetben, illetve lakáskörülmények között él. Halmozottan hátrányos helyzetű továbbá a családjából kiemelt, szakellátást nyújtó intézményekben elhelyezett, nevelésbe vett gyermek. A nem szegregált csoportba azok az iskolák kerültek, melyekben a HHH tanulók aránya 15 százalék alatti. Közepesen szegregált iskoláknak tekintjük azokat az iskolákat, melyekben a HHH tanulók aránya 15–35 százalék közötti. Az erősen szegregált iskolák csoportjába azok az iskolák tartoznak, amelyekben a HHH tanulók aránya 35 százalék felett van. A mintánkban a diákok 78,2, 15,3 és 6,5 százaléka tanul az iskolák három csoportjában.

3.3.1. ábra: A roma diákok becsült aránya és a HHH diákok aránya az iskolák romaarány szerinti percentiliseiben (százalék)

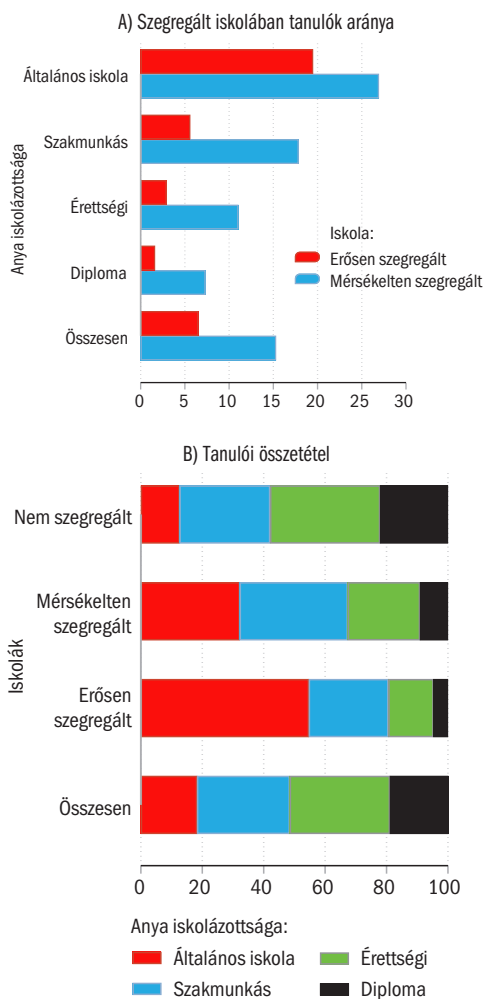

Megjegyzés: A HHH-arány a HHH diákok részaránya 8. évfolyamon az országos kompetenciamérés teljes körű egyéni adatai alapján. A romaarány a roma diákok igazgatók által becsült aránya az országos kompetenciamérés telephelyi kérdőívének adatai alapján.

Ez a definíció összhangban van az etnikai szegregációval foglalkozó korábbi hazai tanulmányokkal, amelyek általában azokat az iskolákat tekintették közepesen, illetve erősen szegregáltak, ahol a roma tanulók aránya 25–30 százalék közötti, illetve 50 százalék feletti (például Havas–Liskó, 2005). A 3.3.1. ábrán látható, hogy a HHH tanulók aránya alapján meghatározott 15 százalékos és 35 százalékos küszö-

bértékek nagyjából megfelelnek a roma tanulók aránya alapján meghatározott 25 százalékos és 50 százalékos küszöbértékeknek. A roma tanulók becslült aránya és a HHH tanulók aránya közötti iskolaszintű korreláció 0,78.

3.3.2. ábra: A szegregált iskolában tanulók aránya az anya iskolázottsága szerint és tanulói összetétel a szegregált és nem szegregált iskolákban (százalék)

Megjegyzés: Az A) panel azt mutatja, hogy a különböző végzettségű anyák gyermekei milyen arányban tanulnak erősen vagy mérsékelten szegregált iskolákban. A B) panel az erősen, mérsékelten és nem szegregált iskolák átlagos tanulói összetételét mutatja be az anya iskolázottsága szerint.

A 3.3.2. ábra az iskolák szegregáltságának szintje és a tanulók családi háttere közötti összefüggést szemlélteti. Az A) panel azt mutatja be, hogy az anya iskolai végzettsége szerint definiált tanulói csoportok milyen arányban tanulnak közepesen, valamint erősen szegregált iskolákban. Látható, hogy a legfeljebb általános iskolát végzett anyák gyermekeinek közel fele, a szakmunkás végzettségű anyák gyermekeinek közel negyede szegregált iskolában tanul. A B) panel a szegregált és nem szegregált iskolák tanulói összetételét szemlélteti az anya iskolai végzettsége szerint. A nem szegregált iskolákhoz képest a szegregált iskolákban jóval magasabb az alacsony iskolai végzettségű anyák gyermekeinek aránya.

Módszerek és eredmények

Az alábbiakban először leíró elemzés keretében mutatjuk be, majd többszintű lineáris regressziós modellekkel vizsgáljuk, hogy a szegregált általános iskolákba járó diákok teljesítménye és iskolai továbbhaladása mennyiben marad el a nem szegregált általános iskolába járó társaikétól. A regressziós elemzéssel kiszűrjük a diákok családi hátterének és a lakóhely településjellemzőinek hatását. Az iskolai továbbhaladási kimenetek esetében lineáris valószínűségi modelleket becslünk.

A 3.3.1. táblázat az átlagos tanulói teljesítményt és az iskolai továbbhaladást mutatja be a nem szegregált, a közepesen szegregált, valamint az erősen szegregált iskolák tanulóinak esetében. A tesztpontszámokat évenként standardizáltuk, országosan az átlaguk 0, szórásuk 1. A közepesen szegregált iskolák tanulóinak átlagos teljesítménye mind matematikából, mind szövegértésből jelentősen elmarad a nem szegregált iskolákban tanuló diákok teljesítményétől, a különbség matematikából 0,3, szövegértésből 0,4 szóráségség körül van. Az erősen szegregált iskolák esetében ez a különbség még nagyobb, matematikából átlagosan több mint 0,5, szövegértésből több mint 0,7 szóráségség.

3.3.1. táblázat: Átlagos tanulói teljesítmény és iskolai végzettség a szegregált és nem szegregált iskolákban

	Nyolcadik osztályos tesztpontszám		Iskolai végzettség és továbbhaladás		
	matematika	szövegértés	középfokú végzettség	érettségi	felsőoktatási részvétel
Nem szegregált	0,022	0,049	0,876	0,744	0,370
Közepesen szegregált	-0,275	-0,347	0,784	0,582	0,220
Erősen szegregált	-0,520	-0,716	0,642	0,424	0,130
Összesen	-0,059	-0,061	0,847	0,699	0,331

Megjegyzés: A standardizált tesztpontszámok átlaga a teljes mintában 0, az elemzési mintában ennél kevesebb, elsősorban a kisgimnáziumban tanulók kihagyása miatt.

A táblázat második fele az iskolai végzettségben és továbbtanulásban jelentkező különbségeket mutatja be. Míg a nem szegregált általános iskolák tanulóinak 88 százaléka szerez később középfokú végzettséget, ez az arány a közepesen szegregált iskolák esetében 78 százalék, az erősen szegregált iskolák esetében 64 százalék. Hasonló mintázatot látunk az érettségi megszerzése és a felsőoktatási részvétel esetében is.

A 3.3.1. táblázatban látható különbségek nem mutatják meg az iskolák hatását – ezek fakadhatnak abból, hogy a szegregált iskolákban alacsonyabb végzettségű szülők gyermekei tanulnak, akik a kedvezőtlen családi háttér miatt érnek el átlagosan gyengébb teljesítményt. Ezt az összetételhatást regressziós módszer segítségével szűrjük ki. Kontrollálva a megfigyelhető jellemzőkre olyan diákok eredményét tudjuk összehasonlítani, akiknek a családi háttere azonos, de különböző iskolába járnak.

A 3.3.2. táblázatban többszintű lineáris regressziós modellekkel vizsgáljuk, hogy a tanulók családi háttérének és lakóhelyi jellemzőinek hatásait kiszűrve is látunk-e különbséget a tanulói teljesítményben és továbbhaladásban. Mindegyik függő változó esetében négy modellt becsültünk. A referenciakategóriát a nem szegregált iskolák jelentik, a becsült regressziós együtthatók így azt mutatják, hogy a nem szegregált iskolákhoz képest mekkora a különbség a közepesen, valamint az erősen szegregált iskolák

esetében az egyes kimenetekben. Minden modellben kontrollálunk a tanulók számos egyéni és családi jellemzőjére (nem, speciális nevelési igényű, illetve HHH státus, a szülők iskolázottsága és munkanélkülisége, a könyvek száma, a testvérek száma, lakóhelyi jellemzők), valamint a településtípusra (falukisváros, nagyváros). A (2) és (4) modellben emellett kontrollálunk a település méretére és az átlagos jövedelemre a településen, valamint megye fix hatásokat is bevonunk az elemzésbe. Az utóbbi specifikációkban kiszűrjük a helyi középiskolai kínálat és a munkaerőpiac különbségeit, és a diákok nem megfigyelt jellemzőinek esetleges területi különbségeit, így ezt tekintjük a legjobb specifikációnak és ennek az eredményeit interpretáljuk. A (3) és (4) modellben a végzettség és továbbhaladás kimenetekre a tanulók nyolcadikos teszteredményeire is kontrollálunk. Ezek a modellek a szegregáció közvetlen, nem a tanulói teljesítmény által közvetített hatására adnak becslést.

Az (1) és (2) modellben látható, hogy míg a nyolcadikos matematika-tesztpontszámok esetében nincs szignifikáns különbség a nem szegregált és a szegregált iskolák között, addig a szövegértés-tesztpontszámok esetében jelentős különbségeket látunk. A településváltásokra és a megye fix hatásokra is kontrollálva a közepesen szegregált iskolák diákjai átlagosan 0,06, az erősen szegregált iskolák diákjai 0,18 szórásegységgel alacsonyabb pontszámokat érnek el, mint a nem szegregált iskolák tanulói ([2] modell).

Az iskolai végzettség és továbbhaladás esetében, ha ugyanazon a megyén belül és hasonló jellemzőjű településeken élő tanulókat hasonlítunk össze egymással ([2] modell), a szegregált iskolák becsült hatása mindhárom kimenet esetében negatív. A közepesen szegregált iskolák 2 százalékponttal, az erősen szegregált iskolák 2–5 százalékponttal alacsonyabb végzettségi és továbbtanulási valószínűséggel járnak együtt. A felsőfokú részvétel esetében akkor is van hatás (2–3 százalékpont, ez nem szerepel a táblázatban), ha csak az érettségizettek körében vizsgáljuk a szegregált iskolák hatását.

3.3.2. táblázat: A szegregált iskolába járás hatására vonatkozó regressziós becslések a tanulói teljesítményre és iskolai végzettségre

	(1)	(2)	(3)	(4)
Matematika-tesztpontszám nyolcadikban				
Közepesen szegregált iskolák	0,017 (0,019)	0,013 (0,020)		
Erősen szegregált iskolák	-0,029 (0,023)	-0,027 (0,026)		
Szövegértés-tesztpontszám nyolcadikban				
Közepesen szegregált iskolák	-0,067*** (0,014)	-0,059*** (0,015)		
Erősen szegregált iskolák	-0,208*** (0,018)	-0,181*** (0,020)		
Középfokú végzettség megszerzése				
Közepesen szegregált iskolák	-0,000 (0,004)	-0,019*** (0,004)	0,004 (0,004)	-0,016*** (0,004)
Erősen szegregált iskolák	-0,026*** (0,006)	-0,046*** (0,006)	-0,011* (0,006)	-0,035*** (0,006)
Érettségi megszerzése				
Közepesen szegregált iskolák	0,010* (0,005)	-0,023*** (0,005)	0,017** (0,005)	-0,017*** (0,005)
Erősen szegregált iskolák	0,013* (0,007)	-0,031*** (0,007)	0,041*** (0,007)	-0,008 (0,007)
Felsőoktatási részvétel				
Közepesen szegregált iskolák	0,013* (0,005)	-0,015** (0,005)	0,015** (0,005)	-0,012* (0,005)
Erősen szegregált iskolák	0,016* (0,007)	-0,019** (0,007)	0,022*** (0,007)	-0,014* (0,007)
Kontrollváltozók				
Tanulói jellemzők és településtípus	igen	igen	igen	igen
Településméret és átlagos jövedelem a településen	nem	igen	nem	igen
Megye fix hatás	nem	igen	nem	igen
Tesztpontszámok nyolcadikban	nem	nem	igen	igen

Megjegyzés: Többszintű regressziós modellekből származó becslések. A közepesen szegregált iskolák és az erősen szegregált iskolák hatását egy modellben becsültük. Zárójelben a standard hibák.

*** $p < 0,001$, ** $p < 0,01$, * $p < 0,05$, + $p < 0,1$.

A (3) és a (4) modellben a tanulók nyolcadikos teszt-eredményeire is kontrollálva vizsgáljuk a szegregált iskolák hatását az iskolai végzettségre és továbbhaladásra. A regressziós becslések a legtöbb esetben nagyon hasonlóan az (1) és (2) modellben kapott becslésekhez. Ez arra utal, hogy a szegregált iskolák hatása az iskolai végzettségre elsősorban nem a tanulmányi teljesítményen keresztül érvényesül, hanem más csatornákon keresztül közvetlen hatást gyakorol. Azaz a szegregált iskolák tanulói nem elsősorban azért sze-

reznek később alacsonyabb végzettséget, mert a rosszabb tanulmányi teljesítményük miatt lemorzsolódnak vagy alacsonyabb szintű középiskolába veszik fel őket. Az iskola hatással lehet a továbbtanulási döntésekre, iskolaválasztásra vagy az iskolai pályafutás során nagy szerepet játszó nem kognitív képességekre is.

A becsült hatások nagyságát önmagában is értékelhetjük, de érdemes megvizsgálni azt is, hogy mekkorák ezek a hatások a családi háttér szerinti oktatási egyenlőtlenségekhez mérten. A 3.3.3. táblázat a legfeljebb általános iskolát végzett és az érettségizett anyák gyermekei közötti különbséghez viszonyítva mutatja be a hatásnagyságot. Az eredményeink alapján az alacsony iskolázottságú anyák gyermekeinek lemaradá-

sa szövegértésből 7–22 százalékkal csökkenne, ha nem szegregált iskolában tanulnának. A középfokú végzettség megszerzését tekintve a lemaradás 6–16 százaléka tulajdonítható a szegregált iskoláknak, az érettségi és a felsőfokú továbbtanulás esetében 4–6 százaléka.

3.3.3. táblázat: A regressziós becslés hatásnagysága a legfeljebb általános iskolai végzettségű és az érettségizett anyák gyermekei közötti átlagos különbség százalékában

	Tesztpontszám nyolcadikban		Iskolai végzettség és továbbhaladás		
	matematika	szövegértés	középfokú végzettség	érettségi	felsőoktatási részvétel
Közepesen szegregált iskolák	1,73	-7,07	-6,42	-4,68	-4,27
Erősen szegregált iskolák	-3,58	-21,69	-15,55	-6,30	-5,40

Megjegyzés: A hatásnagyság számításához kiszámoltuk, hogy az alapfokú végzettségű és az érettségivel rendelkező anyák gyermekei között milyen különbségek vannak az egyes tanulmányi kimenetekben, majd a regressziós együtthatókat (3.3.2. táblázat [2] oszlop) elosztottuk ezzel a különbséggel.

Összefoglalás

A tanulmányban az országos kompetenciamérés és összekapcsolt adminisztratív adatok alapján mutatuk be, hogy a szegregált általános iskolákba járó diákok teszteredményekkel mért teljesítménye és iskolai továbbhaladása mennyiben marad el a nem szegregált általános iskolába járó társaiktól. A diákok megfigyelhető egyéni jellemzőinek (családi háttér, települési jellemzők) hatását regressziós módszerekkel szűrjük ki. Az eredmények azt mutatják, hogy a szegregált iskolákban tanulók 0,06–0,2 szórásegységnyivel gyengébben teljesítenek a szövegértésteszteken, 2–5 százalékponttal kisebb valószínűséggel szereznek középfokú végzettséget és érettségit, és 1–2 százalékponttal kisebb valószínűséggel vesznek részt a felsőoktatásban, mint a hozzájuk hasonló, de nem szegregált iskolában tanuló diákok. A matematika-teszteredményben nincsen szignifikáns különbség. A teszteredmények esetében eredményeinket össze-

tudjuk hasonlítani egy korábbi metaelemzés eredményeivel is (*van Ewijk–Slegers*, 2010). Ez alapján az általunk kimutatott hatás a szövegértés teszteredményeire a nemzetközi tanulmányokban talált átlagos hatáshoz képest valamivel alacsonyabb. A továbbhaladás esetében hasonló összehasonlítást nem tudunk tenni, mivel erre vonatkozóan nincsenek más országokra vonatkozóan közvetlenül összehasonlítható eredmények.

Fontos megjegyezni, hogy annak ellenére, hogy a diákok számos megfigyelhető jellemzőjének hatását kiszűrtük, az eredmények nem tekinthetők jól identifikált oksági becsléseknek. Mivel a diákok nem véletlenszerűen szelektálódnak a szegregált és nem szegregált iskolák között, és a szegregált iskolában járók esetében a szülők átlagosan valószínűleg kevésbé tekintik fontosnak az iskola minőségét, vagy kevésbé férnek hozzá a nem szegregált iskolákhoz, a bemutatott eredmények minden bizonnyal *felülbecsülik* a szegregált iskolák tényleges hatását (*Lauen–Gaddis*, 2013).

A becsült hatások nagyságát a legfeljebb általános iskolát végzett és érettségizett anyák gyermekei közötti különbséghez viszonyítva, azt mondhatjuk, hogy végzettséghez kapcsolódó kimenetek esetében a társadalmi helyzet szerinti különbség viszonylag kis részét, *legfeljebb* 4–16 százalékat magyarázzák a szegregált iskolák. A szövegértés-teszteredmények esetében ez az arány magasabb, *legfeljebb* 7–22 százalék.

Végül, az eredmények arra utalnak, hogy a középfokú végzettséget és felsőfokú továbbtanulást elsősorban nem a tanulói teljesítmények közvetítésével, hanem más csatornákon keresztül befolyásolja a szegregált iskolában tanulás.

Összességében az eredmények megerősítik azt, hogy a szegregált iskolákban tanulók tényleges hátrányt szenvednek az oktatás alacsonyabb minősége és a diákösszetétel hatása miatt. És bár ezek a hátrányok csak kisebb részben magyarázzák az alacsony iskolázottságú szülők gyermekeinek lemaradását, a szegregáció csökkentésével az oktatáspolitikai javíthatná az esélyegyenlőséget a közoktatásban.

Hivatkozások

- BOYD, D.–LANKFORD, H.–LOEB, S.–WYCKOFF, J. (2003): [Understanding teacher labor markets: Implications for educational equity](#). Megjelent: *Monk, D. H.–Plecki, M. L.* (szerk.): *School Finance and Teacher Quality – Exploring the Connections*. Routledge, 55–84. o.
- CSAPÓ BENŐ–MOLNÁR GYÖNGYVÉR–KINYÓ LÁSZLÓ (2009): A magyar oktatási rendszer szelektivitása a nemzetközi összehasonlító vizsgálatok eredményeinek tükrében. *Iskolakultúra*, 19. évf. 3–4. sz. 3–13. o.
- HAVAS GÁBOR–LISKÓ ILONA (2005): Szegregáció a roma tanulók általános iskolai oktatásában. Felsőoktatási Kutatóintézet, Budapest.
- HERMANN ZOLTÁN–KISFALUSI DOROTTYA (2023): [School segregation, student achievement, and education attainment in Hungary](#), *International Journal of Comparative Sociology*, megjelenés alatt.
- HERMANN ZOLTÁN–SEMJÉN ANDRÁS (2021): [The effects of centralisation of school governance and funding on inequalities in education lessons from a policy reform in Hungary](#). KRTK-KTI, Műhelytanulmányok, No. 38.
- KERTESI GÁBOR–KÉZDI GÁBOR (2005a): Általános iskolai szegregáció, I. Okok és következmények. *Közgazdasági Szemle*, 52. évf. 4. sz. 317–355. o.
- KERTESI GÁBOR–KÉZDI GÁBOR (2005b): Általános iskola szegregáció, II. Az általános iskolai szegregálódás folyamata Magyarországon és az iskolai teljesítménykülönbségek. *Közgazdasági Szemle*, 52. évf. 5. sz. 462–479. o.
- KERTESI GÁBOR–KÉZDI GÁBOR (2009): Általános iskolai szegregáció Magyarországon az ezredforduló után. *Közgazdasági Szemle*, 56. évf. 11. sz. 959–1000. o.
- LANGENKAMP, A. G.–CARBONARO, W. (2018): [How School Socioeconomic Status Affects Achievement](#). *Growth across School Transitions in Early Educational Careers*. *Sociology of Education*, Vol. 91. No. 4. 358–378. o.
- LAUEN, D. L.–GADDIS, S. M. (2013): [Exposure to Classroom Poverty and Test Score Achievement: Contextual Effects or Selection?](#) *American Journal of Sociology*, Vol. 118. No. 4. 943–979. o.
- PALARDY, G. J. (2013). [High School Socioeconomic Segregation and Student Attainment](#). *American Educational Research Journal*, Vol. 50. No. 4. 714–754. o.
- SCHÜTZ, G.–URSPRUNG, H. W.–WÖSSMANN, L. (2008). [Education Policy and Equality of Opportunity](#). *Kyklos*, Vol. 61. No. 2. 279–308. o.
- SEBŐK ANNA (2019): [A KRTK Adatbank Kapcsolt Államigazgatási Paneladatbázisa](#). *Közgazdasági Szemle*, 66. évf. No. 11. 1230–1236. o.
- THRUPP, M.–LAUDER, H.–ROBINSON, T. (2002). [School composition and peer effects](#). *International Journal of Educational Research*, Vol. 37. No. 5. 483–504. o.
- VAN EWIJK, R.–SLEEGERS, P. (2010). [The effect of peer socioeconomic status on student achievement: A meta-analysis](#). *Educational Research Review*, Vol. 5. No. 2. 134–150. o.
- VARGA JÚLIA (2000): A közoktatás-finanszírozási rendszer hatása az egyenlőségre, 1990–1997. *Közgazdasági Szemle*, 47. évf. 7–8. sz. 531–548. o.
- VARGA JÚLIA (szerk.) (2022): [A közoktatás indikátorrendszere, 2021](#). KRTK KTI, Budapest.
- VARGA JÚLIA (2009): A tanárok elosztása a különböző szociokulturális háttérű tanulókat tanító iskolák között. Megjelent: *Fazekas Károly* (szerk.): *Oktatás és foglalkoztatás*. MTA KTI. 65–83. o.

K3.1. A kompenzációs előny szerepe az elérni kívánt legmagasabb iskolai végzettség egyenlőtlenségeiben*

DRUCKER LUCA FLÓRA

Szülők és gyermekeik iskolai végzettsége között szoros összefüggés van. 2012-es adatok szerint az OECD-országokban átlagosan a 25–32 évesek 52 százalékának volt ugyanaz a legmagasabb iskolai végzettsége, mint a szüleinek (OECD, 2015). Ezt az összefüggést több tényező magyarázza. A magasabban és alacsonyabban iskolázott szülők például eltérnek abban, hogy hogyan és milyen mértékben foglalkoznak a gyermekekkel egészen kiskorban, ez pedig látható különbségekhez vezet különböző kognitív és nem kognitív képességekben (Falk és szerzőtársai, 2019). Amellett, hogy a gyermekek különböző képességekkel kerülnek iskolába, a családi háttér azt is befolyásolja, hogyan képesek megküzdenni kisebb és nagyobb nehézségekkel, amelyek az iskolában érik őket. A magasabban iskolázott szülők gyermekeinek pályáján kevésbé nagy nyomot egy negatív esemény – például ha rossz jegyet szereznek, vagy kevésbé jó iskolába kerülnek –, mint az alacsonyabban képzett szülők gyermekei. Ezt a jelenséget a jobb családi háttér kompenzációs előnyének nevezi a szociológiai irodalom (például Bernardi, 2014).

Én ez utóbbi mechanizmust vizsgálom, azon belül is egy kevésbé vizsgált kimenetet: a gyerekek elérni kívánt legmagasabb iskolai végzettségét (a továbbiakban: aspiráció). Arra keresem a választ, hogy magasabban és alacsonyabban iskolázott szülők gyermekei különbözőképpen adaptálják-e aspirációikat egy elég jelentős nehézség – az iskolai évismétlés – után. Ehhez a KRTK Adatbank két adatbázisát használom: az országos kompetenciamérés adatait, amely 2008 és 2017 között minden hatodik, nyolcadik és tizedik évfolyamos magyar diákról tartalmaz különböző iskolai és családi háttérrel kapcsolatos változókat. A másik adatbázis pedig az Admin3, amely a teljes magyar népesség feléről tartalmaz 2003 és 2017 között végzettség-

gel, egészségügygel, foglalkoztatással kapcsolatos adminisztratív adatokat.

Arra a kérdésre keresem a választ, hogy a hetedik osztály ismétlése hogyan hat a nyolcadik osztályos aspirációkra, amennyiben figyelembe vesszük az ismétlést megelőző (hatodik osztályos) aspirációkat. Az alábbi két ábra leíró jellegű; az alacsonyán és magasán képzett szülők gyermekeinek átlagos nyolcadikos aspirációit mutatják attól függően, hogy ismételték-e a hetedik osztályt vagy sem, és attól, hogy hatodik osztályban milyen végzettségre aspiráltak. Az aspirációkat befejezett iskolaévekben mérem, a szülői képzettség kategóriáit pedig úgy definiálom, hogy az számít magasán képzett szülők gyermekeinek, akinek legalább az egyik szülője rendelkezik legalább érettségivel. A K3.1.1. ábra három fontos tanulsággal szolgál: 1. a hatodikoshoz képest a nyolcadikos aspirációk magasabbak a magasabban képzett szülők gyermekeinél bukás nélkül is; 2. mindkét családháttér-kategóriában a bukottak lejjebb adják az aspirációikat nyolcadik osztályra; 3. a magasán képzett szülők gyermekeinél ez a különbség bukottak és nem bukottak között kicsi és állandó, míg az alacsonyán képzett szülők gyermekeinél a különbség aszerint növekszik, hogy hatodikban milyen végzettséget szerettek volna elérni.

Mivel a bukottak és a nem bukottak már a bukás előtti jellemzőikben is különböznek, ezért az eredeti tanulmányban regressziós módszerrel kiszűrtem minden olyan megfigyelhető tényezőt, ami a bukást befolyásolhatta. A regressziók eredményei hasonló képet festenek, mint a K3.1.1. ábra: a nem bukottak átlagosan 15 évig szeretnének tanulni nyolcadikban, ami egy egyetemi alapképzésnek felel meg. A bukottak ezzel szemben 2,5–3 évvel alacsonyabb végzettségre aspirálnak – ez pontosan az érettségit jelenti. A bukás utáni jellemzők azonban nagyon különböznek szülői végzettség és hatodikos aspirációk szerint. Az alacsonyán képzett szülők gyermekei minél magasabb végzettségre aspi-

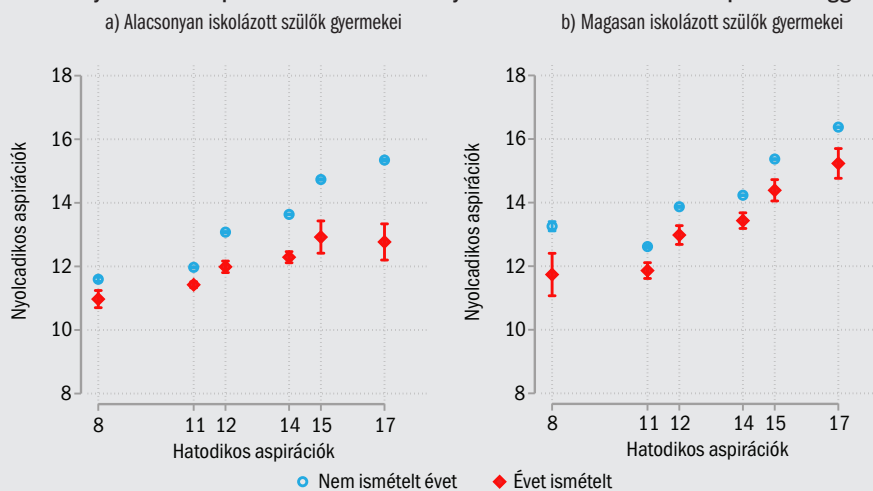
* A keretes írás alapjául szolgáló kutatást lásd: Drucker (2023).

ráltak hatodik osztályban, ha megbuknak, annál alacsonyabb végzettséget szeretnének elérni nyolcadikban. A magasan képzett szülők gyerekeinél azonban ez az összefüggés nincs jelen, és az alapkülönbség is kisebb bukottak és nem bukottak között.

Mivel az, hogy ki ismételt évet egy osztályban és ki nem, végső soron a tanári kar döntésén múlik, sajnos a megfigyelhető jellemzők bevonásával sem tudunk minden, a bukásra ható tényezőt kiszűrni. Ezért a kutatás jelen formájában nem tudja a bukás hatását mérni, csak a bukás összefüggését az aspi-

rációkkal családi háttér szerint. Az viszont biztos, hogy az alacsonyabb végzettségű szülők gyermekei bukás után lejjebb adják az aspirációikat, mint a magasabb végzettségű szülők gyermekei, még azonos képességek, érdemjegyek és minden egyéb megfigyelhető változó mellett is. Érdeemes lenne további kutatásokban ennek az okát megvizsgálni, és ennek megfelelően támogatni az alacsonyabb végzettségű szülők gyermekeit abban, hogy egy esetleges évismétlés ne jelentsen ekkora visszaesést a pályájuk alakulásában.

K3.1.1. ábra: Nyolcadikos aspirációk a hetedik osztály ismétlése és a hatodikos aspirációk függvényében

Megjegyzés: Az ábrák a nyolcadik osztályban elérni kívánt legmagasabb iskolai végzettség átlagát mutatják minden hatodik osztályos aspirációszint mellett (8 év = általános iskola, 11 év = szakiskola, 12 év = érettség, 14 év = posztsekunder szakképzés, 15 év = alapképzéses diploma, 17 év = mesterképzés vagy doktori képzés). A kék körök azon diákok átlagai, akik nem ismételték a hetedik osztályt, a piros rombuszok pedig azokéi, akik ismételték. A bal oldali ábra az alacsonyan iskolázott szülők gyermekeinek átlagait ábrázolja, a jobb oldali pedig a magasan iskolázott szülők gyermekeiét. A vonalak 95 százalékos konfidenciaintervallumokat jeleznek.

Hivatkozások

BERNARDI, F. (2014): Compensatory Advantage as a Mechanism of Educational Inequality: A Regression Discontinuity Based on Month of Birth. *Sociology of Education*, Vol. 87. No. 2. 74–88. o.

DRUCKER, L. FLÓRA (2023): *Compensatory Advantage and Inequality in Educational Aspirations*. Draft.

FALK, A.–KOSSE, F.–PINGER, P.–SCHILDBERG-HÖRISCH, H.–DECKERS, T. (2019): *Socio-Economic Status and Inequalities in Children’s IQ and Economic Preferences*. *Journal of Political Economy*, Vol. 129. No. 9. 2504–2545. o.

OECD (2015): *Education at a Glance 2015: OECD Indicators*. OECD Publishing.

3.4. A HATOSZTÁLYOS GIMNÁZIUMI SZELEKCIÓ ÉS EREDMÉNYESSÉG

HORN DÁNIEL

A tanulmány az országos kompetenciamérés adatai segítségével mutatja meg, hogy a 12 éves korban kezdődő, hatosztályos gimnáziumi programokban a jobb képességű és jobb családi háttérű tanulók tanulnak, továbbá hogy ezek a programok jobban növelik a tanulók kompetenciáit, mint az alternatív tanulási utak. E két mechanizmus együtt azt jelenti, hogy a hatosztályos gimnáziumi képzések növelik a társadalmi szelekciót.

Bevezető

Az 1989-es rendszerváltást követő években a magyar közszolgáltatások rendszere és ezen belül a közoktatási rendszer jelentősen átalakult. Az átalakulási folyamat egyik fontos eleme egy addig ismeretlen iskolatípus, a hat- és nyolcosztályos gimnázium (összefoglaló néven: kiskimnázium) létrejötte volt (a politikai folyamatról lásd bővebben: *Horn, 2010b*). E programok kimondott célja volt a legtehetségesebb tanulók képzése és egyetemi továbbtanulásra való felkészítése. Mivel a kiskimnáziumok – szemben a hagyományos négyosztályos gimnáziummal – nem 14 éves korban, hanem korábban, 10 vagy 12 éves korban kezdik el oktatni a tanulókat, így már kialakulásuk során is felmerült, hogy növelni fogják az egyébként is számottevő oktatási egyenlőtlenségeket. Az intuíció egyszerű: ha a legjobb tanulókat kiválogatjuk az általános iskolákból, és jobb minőségű oktatást kapnak, illetve nyolc éven keresztül, mint a társaik, akkor a különbségek a legjobb és a többi tanulók között növekedni fognak. Ráadásul mivel a szelekciós mechanizmus során nagyon nehéz csupán a „tehetséget” figyelembe venni, illetve a megfigyelhető tehetség nagyon nagy mértékben jár együtt a jó családi háttérrel, így a különbségek a társadalmi státus szerint is növekedni fognak.

A hat- és nyolcosztályos gimnáziumok eredményességéről már születtek tanulmányok. A tavalyi, 2021-es Munkerőpiaci Tükörben például Csóka Imola és Horn Dániel azt mutatta meg, hogy a hatosztályos

gimnáziumok tanulói nagyobb valószínűséggel tanulnak tovább akkor is, ha a korábbi iskolai eredményeiket, a kompetenciaeredményüket és a szüleik társadalmi státusát is figyelembe vesszük. Sőt ez a kicsiny, körülbelül 3 százalékpontos előny akkor is fennmarad, ha iskolán belül, a négyosztályos gimnáziumba járókhoz hasonlítjuk őket (*Csóka–Horn, 2022*).

Korábban *Horn* (2010a), (2013), illetve *Divényi János* és *Sóvágó Sándor* az országos kompetenciamérés (OKM) eredményeit használva igyekezett megmutatni, hogy a kiskimnáziumok jobb minőségűek, mint a többi iskolatípus (*Divényi–Sóvágó, 2021*). Eltérő módszerekkel ugyan, de mindkét tanulmány azt találta, hogy a 10. évfolyamra a kiskimnáziumba járó tanulók – *ceteris paribus* – jobb eredményeket értek el, mint a társaik.

Az említett szerzők arra is rávilágítottak, hogy a kiskimnáziumokba jellemzően az átlagosnál jobb képességű és jobb családi háttérű gyerekek kerülnek (*Divényi–Sóvágó, 2021, Horn, 2010a, 2013*). Ezt a szelekciós folyamatot *Berényi Eszter* vizsgálta meg alaposan, sorra véve a tanulók és a szülők motivációit és költségeit a kiskimnáziumi jelentkezés során. A kérdőíves adatokon és interjúkon alapuló kutatása kiválóan megmutatja, hogy milyen adminisztratív, anyagi és információs korlátokkal kell megküzdenie a családoknak, ha kiskimnáziumba szeretnének jelentkezni. Ez a hozzávetőlegesen egyéves folyamat erősen „megszűri” azok körét, akik ide szeretnének jelentkezni, és így szinte csak a társadalom felsőbb rétegei számára nyújtanak valós opciót (*Berényi, 2022*).

Az eddigi tanulmányok eredményei arra utalnak, hogy a kisgimnáziumok jellemzően jó társadalmi háttérű és jó képességű tanulókat tudnak még tovább fejleszteni, ezáltal is növelve a társadalmi különbségeket. Ebben a tanulmányban *Horn* (2013) elemzését folytatom immár egy sokkal nagyobb adatbázis (több elérhető év) segítségével. A 2013-as tanulmány csak egy kohorsz adatait tudta felhasználni, most azonban már egy teljes évtized adatai állnak rendelkezésünkre. A korábbi cikkhez képest a nagyobb adatbázis lehetővé teszi immár, hogy a hozzáadottérték-típusú becslések mellett iskolán belüli becsléseket is lehessen futtatni, csakúgy mint *Csóka–Horn* (2022), azaz a kisgimnáziumok hatását középiskolán belül és azonos általános iskolából érkező tanulóakra is meg lehet becsülni. A kisgimnáziumok oksági hatását éppen a szelekció miatt nagyon nehéz megbecsülni, de ez a gazdag adatbázis lehetővé teszi, hogy a legfontosabb tényezőket figyelembe véve, talán tudunk az eredményességéről a feltételezett oksági hatáshoz közeli becslést adni.

Adatok

Az országos kompetenciamérés 2001-ben kezdődött, és néhány próbaév után 2008-ban öltött végleges formát, azóta minden évben (a koronavírus-járvány miatt a 2020-as év kivételével) összehasonlítható módon felméri a 6., a 8. és a 10. évfolyamos tanulók matematikai és szövegértési kompetenciáit. A diákok adatai az egyes felmérések között is összekapcsolhatók, valamint a felmérés lehetővé teszi a tesztek eredményeinek összehasonlítását évfolyamok között is: minden évfolyam és év tesztpontszáma az 2008. évi 6. évfolyamhoz viszonyítva értékelhető. A korai években a felmérések papíralapú tesztekkel történtek, de 2022-től a diákok már számítógépeken töltik ki a teszteket. Mivel a koronavírus-járvány várhatóan jelentősen befolyásolta a tanulók tesztpontszámait (lásd a jelen Közelkép 3.6. alfejezetét), így ebben az alfejezetben csak a 2008–2019-es évek közötti egyéni panelt használok fel.

Az OKM adatbázisa nemcsak a diákok szövegértési és matematikai kompetenciáit tartalmazza, ha-

nem egy tanulói és két intézményi (telephelyi és iskolai) háttérkérdőívet is. A tanulói háttérkérdőív rögzíti a diákok jellemzőit (nem, életkor, évfolyam, programtípus, tagozat, érdemjegyek stb.), valamint családi háttérük fontos adatait (szülői iskolázottság, munkavállalási jellemzők, könyvek száma stb.). Emellett számos kérdés szól a diákok egyéb jellemzőiről is (például, hogy körzeti iskolába járnak-e, részt vettek-e felkészítő vagy egyéb foglalkozásokon stb.). A telephelyi és iskolai kérdőíveket a vezetők töltik ki, és ezek a kérdések az adott telephely vagy az egész iskola jellemzőire vonatkoznak. A kérdőívek külön blokkokat tartalmaznak az infrastrukturális ellátottságról, a tanári kar állapotáról és az értékelési, felvételi eljárásokról. Az egyes programtípusoknak eltérő kérdőívekkel kell válaszolniuk. (Az OKM-ről lásd bővebben: *Balázs–Ostorics*, 2020, *Horn*, 2022, *Sinka*, 2010).

Empirikus munka és eredmények

Alkalmazott módszerek

A következőkben leíró statisztikákkal és egyszerű lineáris regressziókkal próbálok megvizsgálni, hogy a családi háttér (CSH), illetve a képességek (tesztpontszámok) hogyan függenek össze a hatosztályos kisgimnáziumba kerüléssel. A tanulók CSH-indexét az oktatási hivatal a háttérkérdések segítségével számolja ki minden évben (lásd *Auxné és szerzőtársai*, 2010, 54. o.).

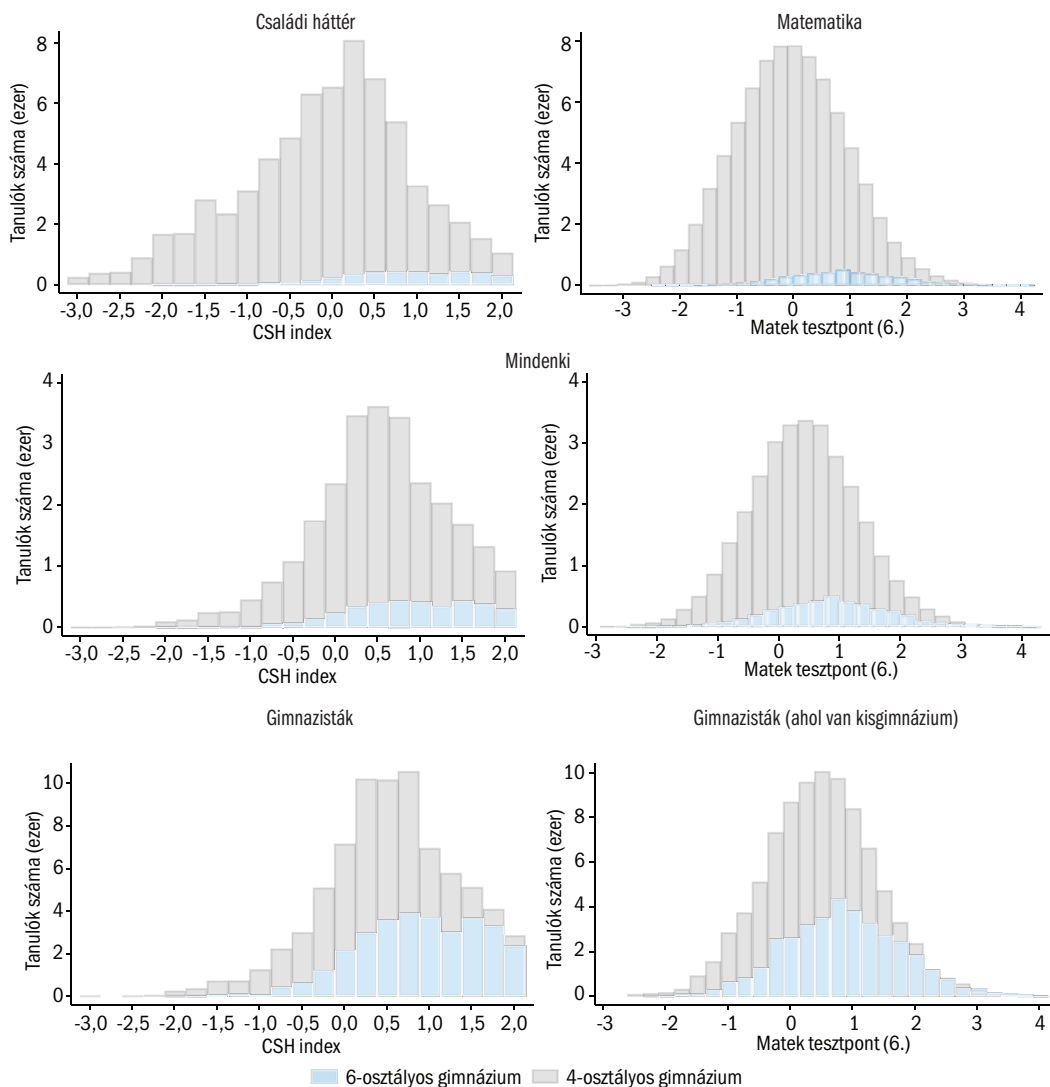
Ezt követően egyszerű hozzáadottérték-típusú mutatókat számolok, és középiskolán belül vetem össze a hatosztályos és a sima négyosztályos gimnáziumi programba járó tanulókat, illetve figyelembe veszem a 6. évfolyamos általános iskolát is. Az időszak elején, 2008-ban, 147 hatosztályos gimnáziumi program volt az országban, ami 2019-re 125-re csökkent. A hatosztályos gimnáziumi programok jellemzően olyan iskolákban érhetőek el, ahol a hagyományos négyosztályos képzés is létezik: 2008-ban 121, míg 2019-ben 111 olyan hatosztályos program volt az országban, ahol volt mellette párhuzamosan négyosztályos gimnáziumi program is. Azért szűkítettem a mintát a hatosztályos gimnáziumi tanulóakra, mert esetükben rendelkezésre állt a beiratkozás előtti, 6. évfolyamos tesztpontszám is, míg

a nyolcosztályos gimnáziumok esetében a 6. évfolyamot már a képzés ideje alatt mérték fel.

A regressziós becslés lehetővé teszi, hogy a hatosztályos gimnáziumi tanulókat az adott középiskolán belüli olyan négyosztályos gimnáziumi programba járó tanulókkal hasonlítsam össze, akik ugyanabba az általános iskolába jártak 6. évfolyamon, ugyanolyan családi háttérrel rendelkeztek, 6. osztályos matematika és szövegértési teszteredményeik azonosak

voltak, valamint azonos volt a nemük és életkoruk. Ez a becslés módszertanilag még így sem tekinthető oksági becslésnek – azaz nem tudjuk biztosan azt mondani, hogy a kisgimnázium-hatását mutatjuk meg –, de ha feltesszük, hogy minden olyan fontos tényezőt megfigyelünk, amely közvetlenül befolyásolhatja a tanulók 10. évfolyamos tesztpontszámát, akkor valójában az oksági hatáshoz nagyon közeli becsléseket kapunk.

3.4.1. ábra: A családi háttér index és a matematika tesztpontszám megoszlása, 2014

Szelekció a kisgimnáziumok esetében

Az egyes kohorszok körülbelül 9 százaléka tanul a nyolc- és hatosztályos kisgimnáziumokban. Ezen belül is 3,5 százalék a nyolcosztályos, míg körülbelül 5,5 százalék a hatosztályos kisgimnáziumokban.

A 3.4.1. ábra mutatja be a később hatosztályos kisgimnáziumba járó tanulók 6. évfolyamon felmért CSH-indexét illetve matematika-tesztpontszámát összehasonlítva a teljes általános iskolás populációval (1. sor); a később négyosztályos gimnáziumba járó tanulókkal (2. sor) illetve azon gimnazista tanulókkal, akik olyan gimnáziumok 4. évfolyamos képzésére járnak, ahol van hatosztályos program is (3. sor).

Jól láthatóan a kisgimnáziumi tanulóknak még a kisgimnáziumba kerülés előtt sokkal jobbak családi háttérük és a tesztpontszámaik, mint az általános iskolás társaiknak, mint a későbbi négyosztályos gimnazistáknak, de még azoknál is, akik később ugyanabban a gimnáziumban lesznek négyosztályos iskolatársaik.

A 3.4.1. táblázat ugyanezen összefüggést már lineáris modellkeretben, regresszió segítségével vizsgálja. A regressziós becslés alapján azt mondhatjuk, hogy mind a családi háttérnek, mind a képességeknek szerepe van a kisgimnáziumba kerülésben.

3.4.1. táblázat: A családi háttér és a tesztpontszám összefüggése a hatosztályos gimnáziumba kerüléssel (OLS)

	(1)	(2)	(3)
Tesztpont (standardizált)	0,035*** (0,004)	0,033*** (0,003)	0,065*** (0,006)
CSH-index (standardizált)	0,041*** (0,004)	0,042*** (0,004)	0,057*** (0,005)
Tesztpont × CSH-index		0,036*** (0,004)	0,038*** (0,004)
Minta	teljes	teljes	van hat- és négy osztályos gimnázium is
Középiszkola fix hatás	nem	nem	igen
Esetszám	483 214	483 214	102 973
Korrigált R ²	0,064	0,086	0,238

Megjegyzés: A függő változó 1, ha a tanuló hatosztályos gimnáziumba jár, és 0 különben. Születési év, hó, a felmérés éve és a nem minden becslésben kontrollálva. A (3) modellben a középiskola fix hatás is szerepel (csak azon iskolák vannak benne, ahol van hat- és négyosztályos program is). Középiszkolai szinten klaszterezett standard hibák a zárójelben

* $p < 0,10$, ** $p < 0,05$, *** $p < 0,01$, **** $p < 0,001$

A jobb képességű (tesztpontszámú) és jobb családi háttérű gyerekek könnyebben kerülnek ilyen programokba, még akkor is, ha azokkal a tanulókkal vetjük őket össze, akik később – négyosztályos programban – az iskolatársaik lesznek. A tesztpontszám és a családi háttér hatása ráadásul kiegészítő, vagyis a jobb családi háttérű gyerekek közül is nagyobb valószínűséggel tanulnak ilyen programokban a jobb képességűek, illetve fordítva is, a jobb képességűek közül is a jobb családi háttérűek.

A kisgimnáziumok hozzáadott értéke

A 3.4.2. és 3.4.3. táblázat a hatosztályos kisgimnáziumok „hozzáadott értékét” mutatja: azt hogy azok a tanulók, akik hatosztályos kisgimnáziumba járnak, mennyivel magasabb tesztpontszámot értek el matematikából (3.4.2. táblázat) és szövegértésből (3.4.3. táblázat), mint azok, akik nem ilyen programba jártak. Regressziós módszer használatával ki tudjuk szűrni a fentebb bemutatott mechanizmust, amely szerint az amúgy is jobb képességű, jobb családi háttérű diákok járnak kisgimnáziumokba. Azaz azonos családi háttérrel, azonos 6. évfolyamos tesztpontszámmal rendelkező tanulókat hasonlítottunk össze, akik ráadásul azonos neműek és életkorúak is. Az (1) modellek a kisgimnazistákat a teljes populációhoz viszonyítják (csak azokhoz, akiknek volt 6. osztályos és 10. osztályos tesztpontszáma is), a (2) modellek már középiskola fix hatásokat is tartalmaznak, azaz két olyan diákot hasonlítanak össze, akik ugyanabba a gimnáziumba járnak, csak egyikük annak hatosztályos programjában, míg a másik a négyosztályos programban vesz részt (természetesen ezen összehasonlítást csak azon iskolákra lehet elvégezni, ahol négy- és hatosztályos program is van). A (3) modellek még ennél is tovább lépnek egyet, és olyan gyerekeket hasonlítanak össze, akik ezen felül ugyanazon általános iskolából jöttek, azaz már figyelembe veszik a küldő általános iskola jellemzőit is (például ezek minőségét).

3.4.2. táblázat: A kisgimnázium hozzáadott értéke – matematika

	(1)	(2)	(3)
Hatosztályos gimnázium	0,175*** (0,015)	0,101*** (0,015)	0,102*** (0,014)
Középiszkola fix hatás	nem	igen	igen
Általános iskola fix hatás	nem	nem	igen
Esetszám	445 423	96 123	95 963
Korrigált R ²	0,552	0,646	0,658

Kontrollváltozók: CSH-index (első és másodfokú), 6. évf. tesztpont (matematika és szövegértés, első és másodfokú), születési év, hó, nem.
* $p < 0,05$, ** $p < 0,01$, *** $p < 0,001$.

3.4.3. táblázat: A kisgimnázium hozzáadott értéke – szövegértés

	(1)	(2)	(3)
Hatosztályos gimnázium	0,137*** (0,013)	0,064*** (0,012)	0,063*** (0,011)
Középiszkola fix hatás	nem	igen	igen
Általános iskola fix hatás	nem	nem	igen
Esetszám	445 665	96 170	96 010
Korrigált R ²	0,570	0,625	0,633

Kontrollváltozók: CSH index (első és másodfokú), 6. évf. tesztpont (matematika és szövegértés, első és másodfokú), szül. év, hó, nem.
* $p < 0,05$, ** $p < 0,01$, *** $p < 0,001$.

A táblázatokból jól látható, hogy a kisgimnáziumi tanulók az átlagos, hasonló jellemzőjű társaiknál 0,175, illetve 0,137 szórással nagyobb matematikai, illetve szövegértési tesztpontszámot érnek el. Ha az azonos iskolába járó, azonos általános iskolából jövő és azonos családi háttérrel és 6. évfolyamos eredményű tanulókhoz viszonyítjuk őket, akkor is 0,1, illetve 0,06 szórással nagyobb eredményeket érnek el.

Miközben ezek az eredmények már nagyon sok olyan változót figyelembe vesznek, amelyek befolyásolhatják a programtípusok közötti különbségeket,

fontos megjegyezni, hogy nem lehet egyértelműen oksági hatásként értelmezni ezeket. A felhasznált módszertan nagyon érzékeny a „kihagyott változóra”, vagyis olyan jellemzőkre, amelyek befolyásolhatják mind a kisgimnáziumba kerülést, mind a tesztpontszámokat, de nincsenek figyelembe véve a becslésekben. Ilyen változók lehetnek például a szülők motivációja, a tanulók nem kognitív képességei vagy a tanulók erőfeszítése. Gyaníthatóan mind a három felsorolt nem megfigyelt tényező pozitívan korrelál mind a kisgimnáziumba kerülés esélyével, mind a 10. évfolyamos tesztpontszámokkal, ami azt jelenti, hogy a becsült együtthatók felültorzítottak, azaz nagyobb-nak látszanak, mint amekkorák valójában.

Összefoglalás

Ha az általános iskolák legjobb tanulói jobb minőségű iskolákba mennek, mint a többi tanuló, az növelni fogja a tanulók képességei közötti különbségeket. Ha ez a szelekció a képességek mellett a családi háttérrel is érinti – azaz a jobb családi háttérűek mennek jobb iskolákba –, akkor a társadalmi egyenlőtlenségek is növekedni fognak.

Az országos kompetenciamérés adatain elemezve jól látszik ez a folyamat. A hatosztályos gimnáziumi programokba a jobb képességű és a jobb családi háttérű tanulók mennek – ráadásul ez a két tényező nem helyettesítő, hanem kiegészítő viszonyban áll egymással –, és a kisgimnáziumi programoknak a minősége is jobb. A 10. évfolyamos kisgimnáziumi tanulók matematikai (szövegértési) tesztpontszámai 0,1 (0,06) szórással jobbak, mint az ugyanabban az iskolába járó, ugyanabból az általános iskolából jövő, 6. évfolyamon ugyanolyan kompetenciájú és ugyanolyan családi háttérű tanulók.

Vagyis összességében azt lehet mondani, hogy a jelenlegi adataink szerint a hatosztályos kisgimnáziumok növelik a társadalmi különbségeket.

Hivatkozások

- AUXNÉ BÁNFI ILONA–BALÁZSI ILDIKÓ–BALKÁNYI PÉTER–BALOGH VIRÁG KATALIN–GYAPAY JUDIT–LAK ÁGNES ROZINA–OSTORICS LÁSZLÓ ISTVÁN–PALINCÁSÁR ILDIKÓ–RÁBAINÉ SZABÓ ANNAMÁRIA–RÓZSA CSABA–SZABÓ ÁGNES–SZABÓ LÍVIA DÓRA–SZEPESI ILDIKÓ–SZIPŐCSNÉ KROLOPP JUDIT–VADÁSZ CSABA (2010): Techikai leírás. Országos Kompetenciamérés. Oktatási Hivatal, Budapest.
- BALÁZSI ILDIKÓ–OSTORICS LÁSZLÓ (2020): The Hungarian Educational Assessment System. Megjelent: *Harju-Luukkainen, L.–McElwany, N.–Stang, J.* (szerk.): *Monitoring Student Achievement in the 21st Century. European Policy Perspectives and Assessment Strategies*, Springer International Publishing, Cham, 157–169. o.
- BERÉNYI ESZTER (2022): [Social selection step by step](#). *Intersections*, Vol. 8. No. 2. 59–79. o.
- CSÓKA IMOLA–HORN DÁNIEL (2022): A kisgimnáziumok hatása az egyetemekre való bekerülés esélyére. Megjelent: *Szabó-Morvai Ágnes–Lengyel Balázs* (szerk.) *Munkaerőpiaci tükrök*, 2021. KRTK Közgazdaságtudományi Intézet, Budapest, 171–177. o.
- DIVÉNYI JÁNOS–SÓVAGÓ SÁNDOR (2021): [Do Elite Schools Benefit Their Students?](#) SSRN Electronic Journal.
- HORN DÁNIEL (2013): [Diverging performances: the detrimental effects of early educational selection on equality of opportunity in Hungary](#). *Research in Social Stratification and Mobility*, Vol. 32. 25–43. o.
- HORN DÁNIEL (2022): Az Országos kompetenciamérés kutatói adatbázisa és felhasználása. Megjelent: *Szabó-Morvai Ágnes–Lengyel Balázs* (szerk.) *Munkaerőpiaci tükrök*, 2021. KRTK Közgazdaságtudományi Intézet, Budapest, 178–179. o.
- HORN DÁNIEL (2010b): [The Political Background of Structural Changes in the Educational System of Hungary, 1985–1994](#). Center for Policy Studies Working Paper, No. 1.
- HORN DÁNIEL (2010a): A kisgimnáziumok szerepe a szelekcióban. Megjelent: *Kolosi Tamás–Tóth István György* (szerk.): *Társadalmi Riport*, Társi, Budapest, 408–429. o.
- SINKA EDIT (2010): [OECD Review on Evaluation and Assessment Frameworks for Improving School Outcomes](#). Hungary. Country Background Report.

3.5. AZ ISKOLÁK HETEROGENITÁSÁNAK HOZZÁJÁRULÁSA A KÉSŐBBI BÉREGYENLŐTLENSÉGEKHEZ A FIATAL MUNKAVÁLLALÓK ESETÉBEN*

BOZA ISTVÁN & HORN DÁNIEL

Írásunk célja annak számszerűsítése, hogy a fiatal munkavállalók kezdeti bérkülönbségeiből mekkora hányadot magyaráz meg az, hogy mely középiskolába jártak; valamint az ezen különbségekhez hozzájáruló csatornák (leíró jellegű) szétválasztása. Az elemzés a KRTK Admin3 adatbázisán alapul, kihasználva, hogy egyes kohorszok esetén a fiatalok középiskolái (és a tanulók iskolai kompetenciamérésének pontszámai), valamint a fiatakkori bérkimenetek egyszerre figyelhetők meg. Bérdekompozíciós módszerek segítségével a céges és foglalkozási szelekció csatornái elválaszthatók a továbbtanulás hozamától. Elemzésünk alapján a 18–25 éves (és már dolgozó) fiatalok teljes bérszóródásából körülbelül 10 százalék iskolai szinten keletkezik. Ez azt is jelenti, hogy egy tetszőleges diák és tetszőleges iskolatársának bére közötti korreláció 0,1. Ez nemzetközi szinten magas szám, azonban az életkor előrehaladtával várhatóan csökken. Az alfejezet újdonságát az is adja, hogy megmutatjuk, a hatások egy része foglalkozási, valamint vállalati szelekciónak köszönhető (például egy reálbeállítottá-gú iskola diákjai később nagyobb eséllyel mennek jól fizető programozói állásokba). Ha ezeket a szelekciós hatásokat kiszűrjük, akkor az iskolák hatása a bérszóródásra 4 százalékra zsugorodik. A fejezet végén különböző iskolai jellemzők (például átlagos tesztpontszám) alapján is összehasonlítunk eltérő minőségű iskolákat, amellyel meg tudjuk mutatni a fenti szelekciós csatornák szerepét is.

Bevezető

Abban talán minden társadalomkutató egyetért, hogy az iskolák – akár közép-, akár felsőfokról van szó – jelentős szerepet játszanak az egyének felnőttkori lehetőségeinek, valamint viselkedésének alakításában, akár demográfiai (gyerekvállalás, egészségügy), akár gazdaságtani (munkapiac) szempontokról. Az alapvető és a szakmai képességek, kompetenciák elsajátítása mellett az iskolák meghatározó szerepet játszanak a fiatakkori szocializációban, illetve a társas kapcsolatok kialakításában is. Az iskolák „hozzáadott értéke” azonban nagyon különböző lehet: minőségük

eltérhet, ígymás mértékben tudják a tanulók eredményeit befolyásolni. Ez a különbség függhet megfigyelt (például fenntartó, iskolatípus, régió) és nem megfigyelt (például tanári minőség) tényezőktől is. Az eltérő iskolai minőség mellett a beiratkozó diákok összetétele is eltérhet, és ez a két tényező ráadásul korrelál egymással, vagyis a jobb képességű, illetve családi háttérű gyerekek feltehetően a jobb iskolákba is járnak. Sőt az egyéni és az iskolai jellemzők együtt járása egymást erősítő is lehet: az egyes (jobb) iskolák feltehetően például erősebb kapcsolati hálózatokat tudnak létrehozni, amelynek a hatását akár a munkaerőpiacon is meg lehet figyelni.

Nem meglepő tehát azt várni, hogy az adott iskolába járó tanulók jövőbeli (munkaerőpiaci) helyzete

* Az alfejezet a szerzők KRTK KTI műhelytanulmány-sorozatában megjelent tanulmányára épít (Boza–Horn, 2023).

korrelál: vannak iskolák ahonnan a kikerülő tanulók szisztematikusan jobb, és vannak ahonnan szisztematikusan rosszabb kimenetűek lesznek. A szakirodalomban a legtöbb tanulmány elsődlegesen a továbbtanulási kimeneteket vizsgálja, amelyek összefoglalásáért lásd *Hermansen és szerzőtársai* (2020) tanulmányát. Jövedelmekre vonatkozóan – a szükséges adatigény miatt – főként skandináv országokból rendelkezünk empirikus becslésekkel az ilyen iskolai szintű összefüggések mértékére vonatkozóan. Két tetszőleges, egy iskolában tanuló diák (fiatal) felnőttkori béreit összevetve *Altonji–Mansfield* (2011) 0,11 erősségű korrelációt talál kérdőíves adatokon az Egyesült Államokban. Svédországban ez a szám 0,02 (*Lindahl*, 2011), Norvégiában 0,02–0,06 közötti (*Raaum és szerzőtársai*, 2006) vagy még kevesebb (*Hermansen és szerzőtársai*, 2020). Amennyiben a családi háttér hatását (azaz az iskolai szelekciót) kiszűrjük, az említett szerzők mind még gyengébb kapcsolatot találnak. Ezeket a mutatókat úgy is értelmezhetjük, hogy a (fiatal) felnőttkori bérszóródásból mekkora hányadot magyaráznak meg az iskolák, azaz mennyire jelentős az iskolák különbözőségének (heterogenitásának) hozzájárulása a későbbi béregyenlőtlenségekhez.

A fenti irodalomhoz magyarországi eredményeinkkel ez az alfejezet azzal járul hozzá, hogy nem csupán a nyers (vagy csupán részben korrigált) béreket veszi figyelembe, de azt is, hogy az iskolák hozamának jelentős része keletkezhet főleg a foglalkozási, illetve akár céges szelekció csatornáin keresztül (*Cardoso és szerzőtársai*, 2018) is. Ezen csatornák hozzájárulását számszerűsítjük, továbbá külön is vizsgáljuk az e tényezőktől megszűrt, egyéni szintű bérkomponens, azaz a diákok általános kereseti potenciáljának (emberi tőkéjének) összefüggőségét.

Adatok

A tanulmány a KRTK adatbankja által gondozott Admin3 adatbázison alapul, amely 2003–2017 között, havi bontásban tartalmazza a magyar népesség 50 százalékának munkaerőpiaci kimeneteit, és amely számos, nemzetközileg is kiemelkedő, kiegészítő mo-

dullal rendelkezik. Ehhez a kutatáshoz azt használjuk ki, hogy 2008-tól kezdődően az országos kompetenciamérés eredményei és ezzel együtt az iskolai azonosítók hozzákapszolhatók néhány olyan évfolyam hallgatóihoz, akiknek béreit már a munkaerőpiacon is meg tudunk figyelni (legalább egy évben), és így a bérek változatosságát elemezni tudjuk.

Az iskolák tekintetében azokat a középiskolákat vizsgáljuk, pontosabban azokat az intézményeket, ahova a vizsgált egyének a (legutóbbi) tizedik osztályos kompetenciamérésük idején jártak. Egy intézményen belül az egyszerűség kedvéért nem különböztetjük meg a különböző fizikai címen létező telephelyeket. A nemzetközi tanulmányok általában 30–35 éves kor közötti kimeneteket használnak, ám sajnos nekünk (jelenleg még) erre nincs lehetőségünk. A 2008-ban tizedikes évfolyam (akikre a legkorábbi adat elérhető) 2017-ben is még csak 26–27 éves. Ezen kohorsz mellett szerepeltetjük még a 2009–2011 között tizedikes évfolyamokat is. Vagyis összesen négy kohorsz tanulóit figyeljük meg, akik maximum hét évet töltöttek el a munkaerőpiacon. Az összevetettség kedvéért a 18–25 éves kor közötti jövedelmi kimeneteket vizsgáljuk, minden évben csak az egyének októberi bérét figyelembe véve (2010-től kezdődően). Megjegyezzük, hogy ekkor még nem minden egyénünk hagyta el a felsőoktatást, így annak hozzájárulására vonatkozó becsléseink korlátozott érvényűek. Tehát eredményeinket leginkább a felsőoktatásban nem részt vevő vagy csak rövid ideig részt vevő egyének munkaerőpiaci kimenetelei mozgatták.

Empirikus munka és eredmények

Alkalmazott módszertan

A tanulmányban *Torres és szerzőtársai* (2018), illetve *Boza* (2021) módszertanát alapul véve, két lépcsőben bontjuk fel a béreket megfigyelhető és nem megfigyelhető, egyéni, vállalati és foglalkozási jellemzőkre. Az első lépcsőben az AKM-modellek (*Abowd és szerzőtársai*, 1999) logikáját követve szétválasztjuk az időben állandó egyéni (például képesség, nem), az időben állandó céges változókat (például általánosan, azaz min-

den dolgozónak magas/alacsony béreket fizető cég), valamint az egyéb tényezők hozzájárulását a bérekhez. Ez a modell kiegészül az időben változó tulajdonságokkal (életkor és cégméret), illetve a foglalkozások közötti átlagos bérkülönbségeket megragadó foglalkozás (FEOR-kategória) hatásával. A második lépcsőben a megfigyelhető egyéni és a céges hatásokat szűrjük ki a bérekből. Ilyen megfigyelhető hatások a cégek legjellemzőbb ágazata, többségében hazai vagy külföldi tulajdonosi kézben van-e a cég, illetve az egyének neme és legmagasabb elért iskolai végzettsége.

Ezen részkomponensek birtokában elemzéseinkben elindulunk a teljes megfigyelt (nyers) bértől, majd jellemzőcsoportonként kivonjuk egyes tényezők becsült hatását. Ily módon válik láthatóvá, hogy az iskolák közötti különbségek melyik csatornákon keresztül jelentkeznek. A tényezők kivonása több sorrendben is történhetne, melyek közül mi az alábbi logikát követjük.

1. A teljes (nyers) bérből először kivonjuk az alapvető demográfiai jellemzők, a nem és az életkor hatását. Ezután a munkaviszony hosszának, a naptári évnek és a dolgozó lakhelyének hatását szűrjük ki, megfogva a regionális és időbeli különbségeket. Az így kapott mértéket nevezhetjük egyszerű feltételes bérnek, ami sok esetben informatívabb összevetéseket tesz lehetővé, mint a nyers bér, hiszen itt már az egyén nemétől és életkorától, illetve a helyi munkaerőpiac jellemzőitől (lakóhely) és a makrogazdasági körülményektől (idő) független bért kapjuk meg.

2. A következő lépcsőben sorra kivonjuk a cégek megfigyelt (ágazat, méret) és nem megfigyelt, de időben állandó (cég fix hatások) jellemzőit, majd a foglalkozások (és köz-/magánszféra) hatását. Az így megmaradó bérkomponens méri az egyének kereseti potenciálját, azaz hogy bármilyen tetszőleges cégben és foglalkozásban, azonos feltételek mellett várhatóan mennyivel keresnének jobban az átlagos (azonos nemű és korú) dolgozóhoz képest. Ez közgazdasági értelemben lényegében az emberi tőkének egy egyszerű mérőszáma.

3. Ezt az egyéni megmaradt bérkomponenst bontjuk az utolsó lépcsőben három tényezőre: 1. a valaha elért végzettség által magyarázott kereseti potenciál-

ra, 2. a végzettség által nem magyarázott részekből az iskolák által megfogott átlagos szintekre (iskola fix hatások), 3. az attól való egyéni eltérésekre (ami akár a véletlen hatása is lehet).

Modellünk egy kibővített változatában megpróbáljuk a kognitív képességekben lévő különbségek hatását is leválasztani a tizedikes kompetenciamérés matematika-pontszámai segítségével. Csupán a tizedikes pontszámok szerepeltetésével ugyan nem választjuk szét a középiskolai szelekciót és az iskolák hozzáadott értékét, de ebben a bővített modellben az iskola hatása már a tanulók kompetenciáitól független nem kognitív képességek, illetve az egyéb előnyök (például szociális tőke, az iskolában kialakult kapcsolatháló) hatását próbálják meg megragadni.

Ebben a keretrendszerben maradva három kérdést teszünk fel. Először leíró jelleggel megnézzük, hogy a fenti komponensek mekkora hányadot magyaráznak a mintákban szereplő fiatal munkavállalók kereseti különbségeiből. Másodszor megnézzük, hogy a teljes bérből, a szűrt bérek közül, illetve az egyéni kereseti potenciálok szóródásából mennyit magyaráz meg egy egyszerű, csak iskolai hatásokat tartalmazó modell. Végül megvizsgáljuk, hogy mekkorák és milyen csatornákon keresztül keletkezhetnek egyes iskolatípusok közötti különbségek.

Eredmények

Kutatásunk fő eredményeit a 3.5.1. és a 3.5.2. táblázat foglalja össze. Az 3.5.1. táblázat oszlopai százalékos formában számszerűsítik az egyes komponensek hozzájárulását a teljes bérszóródáshoz a megfigyelt mintában. Jól látható, hogy a béreket jelentős mértékben befolyásolja az, hogy ki milyen foglalkozásban, de főleg hogy azon belül milyen cégnél (mely iparágban) helyezkedik el. Míg a demográfiai jellemzők összesen 16 százalékban, a céges jellemzők már összesen 68 százalékban magyarázzák a bérek varianciáját. Az iskolához köthető és a maradék egyéni jellemzők (egyéni kereseti potenciál) viszont már összesen is csak 15 százalékos szóródást magyaráznak, és az utolsó sorban látható, hogy ebből csupán 1 százalék az, ami iskolai

szinten szisztematikusan tetten érhető. Amennyiben az utóbbi lépésben a pontszámokat is szerepeltetjük (és egyben szűkítjük a mintát azokra, akikre elérhető a tizedikes matematika-pontszám, rendkívül hasonló felbontást kapunk. (A mintánk kifejezetten fiatalokból áll. Összevetésképp: *Boza* (2021) alapján a teljes népesség körében az egyéni jellemzők 50 százalék körül, a céges jellemzők 22 százalék, míg a foglalkozások 8 százalék körül magyaráznak a teljes bérszóródásból.)

3.5.1. táblázat: Az egyes bérkomponensek hozzájárulása a bérek szóródásához, illetve az egyes bérmutatókból az iskola által magyarázott hányadok (százalék)

	Alapmodell	Pontszámok modell
Log bér	100,0	100,0
Nem és életkor	4,5	4,4
Munkaviszony hossza, naptári év, régió	12,1	12,0
Korrigált bér		
Cég (tulajdonos, szektor, méret és nem megfigyelhető)	40,9	40,9
Foglalkozás (és ágazat)	10,4	10,4
Nem magyarázott egyéb	17,0	17,1
Egyéni kereseti potenciál		
Elért végzettség	1,3	0,9
Pontszám (tizedik)	-	1,2
Nem magyarázott egyéni	12,5	12,3
Középiscola	1,4	0,9

A 3.5.2. táblázat oszlopai az egyes bérelemektől sorrendben megfosztott bérmutatókat vizsgálja, és azt mutatja, hogy az adott mutató szóródásából a középiskola mekkora hányadot képes megmagyarázni. Ez a mutató egybeesik a csoporton belüli korreláció (*intraclass correlation, ICC*) értékével. Az első sorban található 11,3 százalékot kétféleképpen is értelmezhetjük. Egyrészt mondhatjuk, hogy az iskolák heterogenitása – azaz az a tény, hogy a középiskolák egymástól mindenféle megfigyelhető és nem megfigyelhető tulajdonságaikban különböznek – kicsit több, mint 11 százalékot képes megmagyarázni a fiatalkori bérek teljes szóródásából. Ez egyben azt is jelenti, hogy egy tetszőleges diákot egy tetszőleges osztálytársával összehasonlítva a két diák 18–25 év közötti bérszintjeinek korrelációja 0,11 lesz. Ez

a szám nagyjából *Altonji–Mansfield* (2011) amerikai eredményeinek megfelel, azonban nagyobb, mint a skandináv országok eredményei.

3.5.2. táblázat: Az egyes bérmutatókból a középiskolák által magyarázott hányadok (százalék)

	Alapmodell	Pontszámok modell
Log bér	11,3	8,3
Korrigált bér	11,3	8,6
Cégek hatása nélkül	6,8	5,2
Cégek és foglalkozások hatása nélkül	2,6	2,1
Egyéni kereseti potenciál	4,6	3,8
Elért végzettség hatása nélkül	3,7	3,4
Pontszám hatása nélkül		3,3

A további sorokban már az egyes tényezőkkel korrigált bér szóródást magyarázzuk a középiskolával. A második sorban, az általános jellemzők hatását (nem, életkor, régió, év, munkaviszony hossza) kiszűrve, a fentihez nagyon hasonló mutatót kapunk. Eredményeink azonban azt mutatják, hogy a különbségek jelentős hányada keletkezik ebben az összefüggésben is a vállalati szelekció szerint. Például, ha már a cégen belüli bérszóródást tekintjük (3. sor), akkor az iskolák már csupán 6,8 százalékos szóródást magyaráznak. Ez akkor lehetséges, ha az iskola összefügg a későbbi cégválasztással: vannak iskolák, amelyekből szisztematikusan jobb, és vannak, amelyekből szisztematikusan rosszabb cégekhez kerülnek a diákok.

Az is látszik, hogy a bérkülönbségek fontos forrása, hogy más-más iskolákból szisztematikusan más (eltérő bérű) foglalkozásokat választanak a diákok. Adott foglalkozáson belül (és hasonló céges átlagbér mellett) a bérek csupán 2,6 százalékát magyarázza, hogy ki melyik középiskolából jött. Ez természetesen nem meglepő, hiszen szakiskolák és gimnáziumok is szerepelnek a mintában. Az egyéb, időben változó, nem magyarázott tényezőktől megfosztott, az emberi tőkét megtestesítő egyéni kereseti potenciálok (egyen fix hatás) szóródásából összesen ennél kicsit többet, 4,6 százalékot lehet betudni a középiskolák különbözőségének. (A 4. és 5. sorok közötti növekedést az okozhatja, hogy azok, akiknek az iskoláiból a hallgatók szisztematiku-

san alacsony [magas] bérű foglalkozásokba kerülnek, jellemzően a vártnál jobb [rosszabb] béreket érnek el a munkaerőpiacon.) E szóródás körbülül egyötöde, amelyet ki lehet szűrni a hallgatók elért legmagasabb végzettségének bevonásával (4,6 helyett 3,7 százalék). A továbbtanulási csatorna kiszűrésével azt mondhatjuk, hogy az iskolák a végzettségtől és a későbbi szelekciós csatornáktól megfosztott bér szóródásából is még 3,7 százalékot képesek megmagyarázni. Más szóval két tetszőleges iskolatárs nyers kereseti potenciálja – amennyire jól vagy rosszul tudnának keresni tetszőleges munkahelyen és foglalkozásban – között is 0,04 körüli korreláció figyelhető meg.

Végül, amennyiben a dekompozíciókban szerepeltetjük a tizedik osztályos matematika pontszámokat, akkor sem csökken jelentősen ez a mutató. Tehát nem csupán a mérhető képességekben rejlő iskolák közötti különbségek okozzák a látott mintázatokat. (A minta szűkítése a pontszámmal rendelkező hallgatókra némileg csökkenti a teljes bérszóródásból magyarázott hányadot, ami feltehetően a kompetenciamérésről való hiányzás nem véletlenszerű eloszlásából fakad.)

A 3.5.3. táblázatban iskolákat vetünk össze néhány mutató szélső értékei alapján, és arra vagyunk kíváncsiak,

hogy a köztük lévő, várható jövőbeli bérekben meglévő különbséget milyen mértékben magyarázzák az adott tényezők. Vagyis ezek a különbségek milyen csatornákon keletkeznek. A táblázat első sora a nyers bérekben látható különbséget mutatja (ezért lesz ez mindig 100 százalék), míg a legutolsó sor tartalmazza a semmi mással nem magyarázott, azonban iskolai szintű szisztematikus különbségeket.

Az első (1) oszlopokban az összevetés az iskola tanulói által 18–25 éves kor között várható nyers bérek alapján képzett rangsor legjobb, illetve legrosszabb negyedébe tartozó iskolák közötti átlagos különbségeket mutatja be. Egy így definiált jobb középiskolában végző diák várhatóan 0,366 logponttal (azaz közel 44 százalékkal) magasabb bérré számíthat. A különbség majdnem fele a jobb cégbe (iparágba) történő elhelyezkedéssel magyarázható, de a foglalkozásokba való szelekció is 21 százalékot magyaráz. A különbségeknek csak alig 10 százaléka magyarázható azzal, hogy előbbi iskolák diákjai magasabb végzettséget érnek el (3,1 százalék), vagy jobb megfigyelhető (matematikai) készségekkel rendelkeznek (5,7 százalék), azonban 8 százalék betudható egyéb iskolai szintű szisztematikus különbségeknek.

3.5.3. táblázat: Az egyes bérkomponensek hozzájárulása különböző iskolák közötti különbségekhez

	Nyers bér felső - alsó negyed (1)		Matematikapont felső - alsó negyed (2)		Gimnázium - érettségit nem adó képzések (3)	
	különbség	(százalék)	különbség	(százalék)	különbség	(százalék)
Log bér	0,366	100,0	0,281	100,0	0,154	100,0
Nem és életkor	0,010	2,8	0,007	2,4	-0,002	-1,2
Munkaviszony, év, régió	0,036	9,8	0,039	13,7	0,026	17,1
Cég (megfigyelt + nem megfigyelt)	0,173	47,4	0,093	32,9	0,028	18,4
Foglalkozás (és ágazat)	0,077	21,0	0,084	30,1	0,071	46,1
Nem magyarázott egyéb	0,005	1,3	0,004	1,4	0,004	2,9
Elért végzettség	0,011	3,1	0,013	4,8	0,010	6,8
Pontszám	0,021	5,7	0,026	9,4	0,014	8,8
Nem magyarázott egyéni	0,005	1,2	0,002	0,8	0,000	0,0
Középiskola	0,028	7,7	0,013	4,5	0,002	1,2

Ha a matematikai kompetenciateszten a felső és alsó negyedben tartozó iskolákat vetjük össze (2), az első összevetéshez nagyon hasonló eredményeket kapunk. A céges és foglalkozási szelekció magyarázza a legtöbbet, míg a középiskola csak a teljes különbség elenyésző 4,5 százalékát magyarázza. Végül, a gimnáziumok és a szakmát adó iskolák közötti összevetésből látjuk (3), hogy ez a csatorna mozgatja jelentősen a foglalkozási szelekciót: nem meglepő módon a középfokon szakmával rendelkezők más foglalkozásokat választanak, mint a gimnáziumot végzett, de felsőfokon nem továbbtanulók. Érdekes azonban, hogy az utolsó sorban nem találunk jelentős különbséget, ami arra utal, hogy mind a gimnáziumok, mind a szakközépiskolák között található a jövőbeli bérek szempontjából jobban, illetve rosszabbul teljesítő intézmények, vagyis nem a két típus közötti különbség a bérkülönbségek fő forrása.

Összegzés

Mit mondhatunk tehát mindezen eredmények fényében a középiskolák jelentőségéről a jövőbeli jövedelmi különbségek tekintetében? Elsőre talán kevésnek hangozhat a 4–10% közötti hozzájárulás, de ahogy a nemzetközi példák is mutatják, egyáltalán nem jelentéktelen. Sőt, valójában az, hogy 14 évesen ki melyik középiskolába került már akár a tíz évvel későbbi bérének egytized részét is meghatározza egészen megdöbbentő eredmény. Fontos hangsúlyozni azonban, hogy a modellünkben mi még nem kontrolláltunk a családi háttérre, illetve az egyének gyerekkori lakhelyére, amelyek szorosan összefügghet-

nek az iskolaválasztással, bekerüléssel is, így valószínű felülbecsüljük az iskolák szerepét. E mellett fontos különbség, hogy a nemzetközi példákhoz képest mi az adatok miatt egy jelentősen fiatalabb korosztályt nézünk, amely körében a felsőfokú végzettségűek még csak pályakezdőként (vagy egyes kohorszokból még úgy sem) jelennek meg az adatok között. Mivel a magasabb végzettségűek esetében a középiskolák alacsonyabb (közvetlen) szerepét várjuk, miközben őket kevésbé tudjuk az megfigyelni, a mért átlagos hatások felülbecsültek lehetnek. Ezt azonban némi képp ellensúlyozza, hogy várhatóan éppen azokból az iskolákból tanulnak inkább tovább a diákok, amelyek egyébként is nagy hatást fejtenek ki a bérre.

Ahhoz tehát, hogy ez a kutatás akár a szakirodalom, akár a szakpolitika számára pontosabb becslésekkel tudjon szolgálni, elengedhetetlen az újabb évfolyamok bevonása, amire a következő időszakban az Admin4 adatbázis megjelenése fog lehetőséget kínálni. Mindazonáltal már a mostani eredmények is figyelemreméltók abban a tekintetben, hogy az iskolák közötti különbségek látszólag nem csupán a továbbtanulás és ily módon a foglalkozási, ágazati szelekció lévén meghatározók, hanem ezen kívül is van (közvetlen) magyarázó erejük. Ráadásul ezek a különbségek sem tudhatók be pusztán a megfigyelhető, a pontszámokban is tetten érhető, képességbeli különbségeknek, hanem azokon felül is van hatásuk, feltehetően más non kognitív képességek fejlesztésén, azok iskola általi szignálolásán vagy a társadalmi kapcsolati tőke növelésén keresztül. A pontos csatornák megértése és szétválasztása azonban további kutatás tárgyát képezi.

Hivatkozások

- ABOWD, J. M.–KRAMARZ, F.–MARGOLIS, D. N. (1999): High wage workers and high wage firms. *Econometrica*, Vol. 67. No. 2. 251–333. o.
- ALTONJI, J. G.–MANSFIELD, R. K. (2011): The role of family, school, and community characteristics in inequality in education and labor-market outcomes. Megjelent: *Duncan, G. J.–Murnane, R. J.* (szerk.): *Whither Opportunity? Rising Inequality, Schools, and Children’s Life Chances*. Russell Sage Foundation, 339–358. o.
- BOZA ISTVÁN (2021): [Wage Structure and Inequality: The role of observed and unobserved heterogeneity](#). KRTK-KTI Working Papers, No. 31.
- BOZA ISTVÁN–HORN DÁNIEL (2023): [Contribution of high-school heterogeneity to future wage variation of young workers](#). KRTK-KTI Working Papers, No. 30.
- CARDOSO, A. R.–GUIMARÃES, P.–PORTUGAL, P.–REIS, H. (2018): The Returns to Schooling Unveiled. *IZA Discussion Papers*, No. 11419. 1–45. o.
- HERMANSEN, A. S.–BORGES, N. T.–MASTEKAASA, A. (2020): [Long-Term Trends in Adult Socio-Economic Resemblance between Former Schoolmates and Neighbouring Children](#). *Sociological Review*, Vol. 36. No. 3. 366–380. o.
- LINDAHL, L. (2011). [A comparison of family and neighborhood effects on grades, test scores, educational attainment and income-evidence from Sweden](#). *Journal of Economic Inequality*, Vol. 9. No. 2. 207–226. o.
- RAAUM, O.–SALVANES, K. G.–SØRENSEN, E. (2006): [The neighbourhood is not what it used to be](#). *Economic Journal*, Vol. 116. No. 508.
- TORRES, S.–PORTUGAL, P.–ADDISON, J. T.–GUIMARÃES, P. (2018): [The sources of wage variation and the direction of assortative matching: Evidence from a three-way high-dimensional fixed effects regression model](#). *Labour Economics*, Vol. 54. 47–60. o.

3.6. A KORONAVÍRUS-JÁRVÁNY ÉS AZ ISKOLAI TESZTEREDMÉNYEK EGYENLŐTLENSÉGE*

BOZA ISTVÁN & HERMANN ZOLTÁN

Ez az alfejezet azt vizsgálja, hogy a koronavírus-járvánnyal kapcsolatos iskolabezárás és az online oktatás milyen változásokkal járt a tanulók teszteredményeiben, és a tanulási veszteségek mértéke hogyan függ össze a diákok és az iskolák jellemzőivel. Részletesen bemutatjuk, hogy hogyan változtak a tanulói teszteredmények családi háttér szerinti egyenlőtlenségei Magyarországon a járvány időszakában. Az elemzés az országos kompetenciamérés adataira épül. Az adatok alapján a 10. és 8. évfolyamon nem látható egyértelmű visszaesés a tanulói teljesítményekben, míg a hatodikos teszteredmények jelentős tanulási veszteséget mutatnak. Eredményeink alapján a hatodikosok körében a visszaesés a magasabb társadalmi státusú diákok, illetve a jó tanulók körében volt a legnagyobb mértékű. Így, némileg meglepő módon a tanulási egyenlőtlenségek csökkenését tapasztaltuk.

Bevezetés

A koronavírus-járvány miatti iskolabezárások negatív hatása az oktatási kimenetekre első pillantásra is nyilvánvalónak tűnt, számos elemzés felhívta a figyelmet ezekre a várható negatív hatásokra (elsőként *Burgess–Sievertsen*, 2020), illetve próbálta meg korábbi adatok alapján a hatás mértékét is megbecsülni; például Magyarországra vonatkozóan *Varga* (2020). Az elmúlt két évben számos olyan tanulmány készült, amely már a tanulók aktuális teszteredményei alapján becsülte meg a tényleges tanulási veszteséget. Ezek döntő többsége megerősítette, hogy a tanulók teljesítménye ténylegesen visszaesett (lásd *König–Frey*, 2022, *Patrinós és szerzőtársai*, 2022, *Bethhäuser és szerzőtársai*, 2023 összefoglalóit), és hogy a visszaesés mértéke összefügg az iskolai lezárások időtartamával (*Patrinós*, 2023). A tanulási veszteségek emellett jellemzően nagyobbak voltak matematikából, mint szövegértésből (*Bethhäuser és szerzőtársai*, 2023).

A tanulási veszteségek átlagos mértéke mellett különösen fontos kérdés az is, hogy mely tanulói csoportok esetében volt a legnagyobb a visszaesés. Az eredmények jellemzően azt mutatják, hogy a lezárások negatív hatása különböző mértékben érintette az eltérő társadalmi helyzetű csoportokat; a hátrányos helyzetű, alacsony iskolázottságú családból származó diákok esetében az átlagosnál nagyobbak a tanulási veszteségek, és így a járvány időszakában növekedtek az oktatási egyenlőtlenségek (lásd *Bethhäuser és szerzőtársai*, 2023 összefoglaló tanulmányát, továbbá *Engzell és szerzőtársai*, 2021, *Maldonado–de Witte*, 2022, *Ma és szerzőtársai*, 2022 és *Oikawa és szerzőtársai*, 2022). Kevésbé egyértelműek az eredmények arra vonatkozóan, hogy a korábban jól vagy gyengén teljesítő diákok esetében nagyobbak-e a tanulási veszteségek. *Oikawa és szerzőtársai* (2022) Japánban az általános iskolákban és *Contini és szerzőtársai* (2023) Olaszországban a középiskolákban azt találta, hogy a gyenge tanulók esetében volt a legnagyobb a visszaesés, míg *Borgonovi–Ferrara* (2023) Olaszországban az általános iskolákban azt figyelte meg, hogy a közepes tanulók teljesítménye csökkent a leginkább, *Are-*

* Az alfejezet folyamatban lévő kutatás eredményei alapján készült. A fejezet eredményeit *Boza és szerzőtársai* (m. a.) mutatja be. A fejezethez [online függelék](#) tartozik, amely a KTI KRTK oldalán érhető el.

nas–Gortazar (2022) pedig Baszkföldön a jó tanulók esetében mérte a legnagyobb veszteséget.

Magyarországi adatokon korábban csak néhány elemzés készült a tanulási veszteségekről. *Holb és szerzőtársai* (2022) kérdőíves adatok alapján mutatja be, hogy a tanárok és az iskolaigazgatók többségének értékelése szerint az iskolai lezárások számottevő tanulási veszteséggel jártak. *Molnár–Hermann* (2023) nagymintás, de nem reprezentatív adatokon azt találta, hogy a tanulási veszteségek nagyobbak az alsó tagozaton, mint felsőben, és különösen nagyok azokban az iskolákban, ahol magas a hátrányos helyzetű diákok aránya. *Vit* (2023) az országos kompetenciamérés adatai alapján azt találta, hogy a hátrányos helyzetű diákok iskolái között magasabb azoknak az aránya, ahol az átlagteljesítmény csökkent 2021-ben 2019-hez mérten.

Ebben az alfejezetben az országos kompetenciamérés egyéni adatai alapján vizsgáljuk a tanulási veszteségeket. Megbecsüljük az veszteségek átlagos mértékét, valamint ennek a családi háttér és otthoni fizikai környezet, korábbi tanulói teljesítmény és az iskolák diákösszetétele szerinti különbségeit. A 10. és 8. évfolyamon nem tudjuk egyértelműen azonosítani a tanulási veszteségeket, ezért az egyenlőtlenségeket a hatodikosok körében vizsgáljuk.

Adatok és módszerek

Az elemzés az országos kompetenciamérés (OKM) tanulói szintű adataira épül. Az OKM adatbázis a 6., 8. és 10. évfolyamon néhány tanulói csoport kivételével teljeskörűen méri a diákok matematikai és szövegértésbeli készségeit. Ezt egészíti ki egy családi háttérkérdőív, amely alapján mérhető és számszerűsíthető a diákok társadalmi helyzete (például a szülők iskolázottsága, a könyvek száma). Az elemzés során a 2010 és 2021 közötti időszak teszteredményeit használjuk fel. 2020-ban azonban az országos kompetenciamérés elmaradt. Ily módon egy év kihagyás után tudjuk összevetni a 2021-es eredményeket a két évvel korábbi és az azt megelőző évekkel.

Az elemzés során két elemzési mintát használtunk. Az átlagos teszteredmények változását bemutató leíró

3.6.1. *ábra* átlagaiban minden diák szerepel, aki az adott évben megírta a tesztet, és beleszámított az Oktatási Hivatal által közölt átlagba (ebben nem szerepel a speciális nevelési igényű diákok többsége, a továbbiakban: SNI diákok). Az elemzés során a mérésben részt vevő hatodikosok azon almintáját használtuk, akiknek van érvényes teszteredménye, és kitöltötték a háttérkérdőívet is. 2021-ben az OKM-ben a hatodikos diákok 77,6 százaléka szerepelt a mintában, a 2015–2019-es időszakban ez az arány 80 százalék volt. A kisebb arány azonban nem járt a minta szisztematikus átalakulásával.

Az elemzés kimeneti változói a matematika- és szövegértés-tesztpontszámok. 2008-tól a teszteredmények mérési skálája azonos, így az eredmények az évek között elvileg összehasonlíthatók. A rögzített skála átlaga 1500, szórása 200 pont volt 2008-ban a 6. évfolyamon (*Oktatási Hivatal*, 2022)

A 2021-es tesztpontszám-változás heterogenitását öt szempont szerint vizsgáltuk: a diákok neme, a család társadalmi-gazdasági státusza (*socioeconomic status*, *SES* – lásd jelen Közelkép 3.2. alfejezet), az előző év végi átlagjegy, az otthoni tanulási környezet és az iskola diákösszetétele. A SES-index alapján minden éven belül tíz decilisbe, illetve öt kvintilisbe soroltuk a diákokat, ez tehát a relatív társadalmi pozíciót mutatja. Az iskolák diákösszetételét a SES-index átlagával mértük a 2010–2021-es időszakra összesítve, telephelyi szinten, majd az iskolákat a diáklétszámmal súlyozva öt kvintilisbe soroltuk. Az otthoni tanulási környezetet négy változóval írtuk le. Az első három az internet-hozzáférés, a saját számítógép és a saját íróasztal hiányát mutatja. Negyedik jellemzőként azt jelöltük, ha a háztartástagok egy szobára jutó száma kettő vagy több volt. Az előző évi átlagjegy alapján is öt csoportba soroltuk a diákokat.

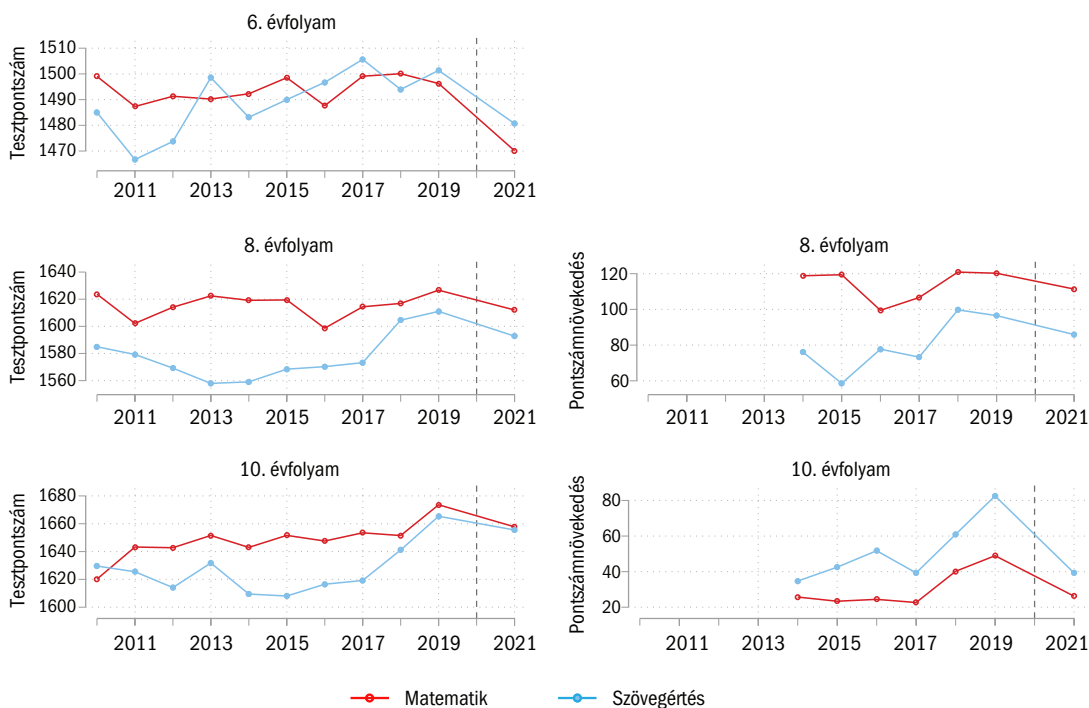
Az átlagjegy a 2021-es mérés hatodikos diákjai esetében a 2020 év végi átlag, amelyet az iskolai lezárások első hulláma során kaptak a diákok, így ezt elvileg befolyásolhatják a lezárásokból fakadó tanulási veszteségek. Az adatok arra utalnak, hogy a 2020. végi, ötödikes osztályzatokat még nem változtatta meg a járvány

első hulláma: az átlagjegymutató megoszlása és családi háttérrel való korrelációja is a korábbi évekkal azonos. Fontos hangsúlyozni, hogy az átlagjegy változója ezzel együtt is csak korlátozottan alkalmas a korábbi tanulói teljesítmény jellemzésére. Egyrészt, a háttérkérdőívet kitöltők egy része – a tesztpontszámok alapján elsősorban a gyengébb tanulók – nem válaszol az átlagjegyre vonatkozó kérdésre (a hatodikos elemzési mintában 2021-ben a diákok 14,7 százaléka, 2015–19-ben 20,2 százaléka esetében hiányzik az átlagjegy). Másrészt, az átlagjegyek iskolák között nem összehasonlíthatók, hiszen az osztályozás mércéje eltérő lehet. Végül, az átlagjegy változójának a mérési hibája feltehetően nagyobb, mint a családi háttér-változóké (a válaszadók nem feltétlenül emlékeznek

rá pontosan). Ezzel együtt az átlagjegy alkalmas arra, hogy – némi mérési hibával – megkülönböztessük a gyenge, közepes és jó tanulókat.

Az elemzés leíró ábrákra és egyszerű regressziós becslésekre épül. A becslések fő magyarázó változói a 2021-es évet jelölő indikátorváltozó, illetve a heterogenitás elemzése során ennek a nemmel, SES-indexekkel, átlagjegymutatókkal és diákösszetétel-kvintilisekkel, illetve az otthoni tanulási környezet változóival képzett interakciói. Kontrollváltozóként egyéni (nem, SNI-státus), családi háttér (az anya és az apa iskolai végzettsége, a könyvek száma, a tanulónak van saját könyve, SES-index decilisei) és iskolai (osztályméret, tagozatos osztály, képzéstípus) jellemzők szerepelnek a becslésekben.

3.6.1. ábra: OKM-tesztpontszámok 2010–2019 között és 2021-ben, átlagok és átlagos növekmények

Megjegyzés: *Pontszám-növekedés*: 10. évfolyamon a tizedikes és a nyolcadikos tesztpontszám különbsége, 8. évfolyamon a nyolcadikos és hatodikos tesztpontszám különbsége.

lyamon a nyolcadikos és hatodikos tesztpontszám különbsége.

Eredmények

Átlagos tanulási veszteség

Először megvizsgáltuk, hogy miként alakultak a nyers tesztpontszámok átlagai a koronavírus-járvány kitörését megelőző évtizedben, illetve a 2021-es felmérés során. A 3.6.1. ábrán láthattuk mind a matematika, mind a szövegértés pontszámok alakulását mindhárom felmért évfolyamon. Az ábrásor második oszlopában a hatodikról nyolcadikra, illetve a nyolcadikról tizedikre történő, egyéni szintű pontszám-növekedés átlagát ábrázoltuk.

Az ábrázolt mutatók alapján úgy látszik, hogy míg a hatodikos teszteredmények markáns visszaesést mutatnak, ezek a mintázatok a többi évfolyam esetében nem egyértelműek. A 8. és 10. évfolyam esetében a 2019-hez képesti visszaeséseket nem tudjuk egyértelműen interpretálni. Azok ugyanúgy illeszkehetnek egy korábbi trendbe, mutathatnak látszólagos visszaesést a kiugró 2019-es eredményekhez képest, vagy jelezhetik egy felfutó trend megtörését is.

Hasonlóképpen, az egyéni tesztpontszám-növekedés átlagának változása sem mutat egyértelmű visszaesést. Míg 8. évfolyam esetén nincs nagy különbség a korábbi évekhez képest, a tizedikes minták a néhány évvel korábbi számokhoz képest nem térnek el jelentősen.

Az előzetes elemzés során mindhárom évfolyamra regressziós becslésekkel teszteltük, hogy az egyéni jellemzők hatását kiszűrve statisztikailag szignifikánsan különbözik-e a 2021-es év átlaga a 2011–2019-es évektől, az éveket páronként összehasonlítva. A 8. és 10. évfolyamon minden esetben – azaz mindkét kompetenciaterületet és a pontszámokat és a tesztpontszám-növekedést tekintve is – találunk legalább egy olyan korábbi évet, amelytől nem térnek el szignifikánsan lefelé a 2021-es eredmények. Ezzel szemben a 6. évfolyamon 2021-ben bármelyik korábbi évhez mérten statisztikailag szignifikáns a visszaesés. Így az elemzés további részében csupán a hatodikosokat vizsgáljuk.

Az online függelék F1. táblázata a 6. évfolyamra mutatja be a becsült tanulási veszteségeket négy kü-

lönböző referencia-időszakhoz mérten, kiszűrve az egyéni jellemzők hatását. A táblázat alsó paneljében szereplő egyenletek lineáris trendeket is tartalmaznak, a becsült tanulási veszteség itt azt jelenti, hogy mennyivel maradtak el az eredmények átlagosan attól, amit a korábbi trend fennmaradása esetén várhattunk volna 2021-ben.

Az eredmények matematikából 22–30 pontos (0,11–0,15 szórás), szövegértésből 9–30 pontos (0,05–0,15 szórás), nem elhanyagolható visszaesést mutatnak. A trendek hatása nem jelentős, és a különböző referencia-időszakokban eltérő előjelű.

A tanulási veszteségek a diákok különböző csoportjaiban

A tanulási veszteségek családi háttér és átlagjegy szerinti heterogenitását leíró jelleggel mutatja be a 3.6.2. ábra. A leíró elemzés során a családi háttér az édesanya végzettségével és a családi háttér (SES) több változó alapján képzet indexének éven belüli tizedeivel mértük. Az ábrán már az időbeli átlagoktól megfosztott pontszámokat mutatjuk. Egy-egy pont azt mutatja meg, hogy a járvány előtti öt év átlagához képest az adott évben mennyivel jobb pontszámot írtak adott háttérrel rendelkező diákok.

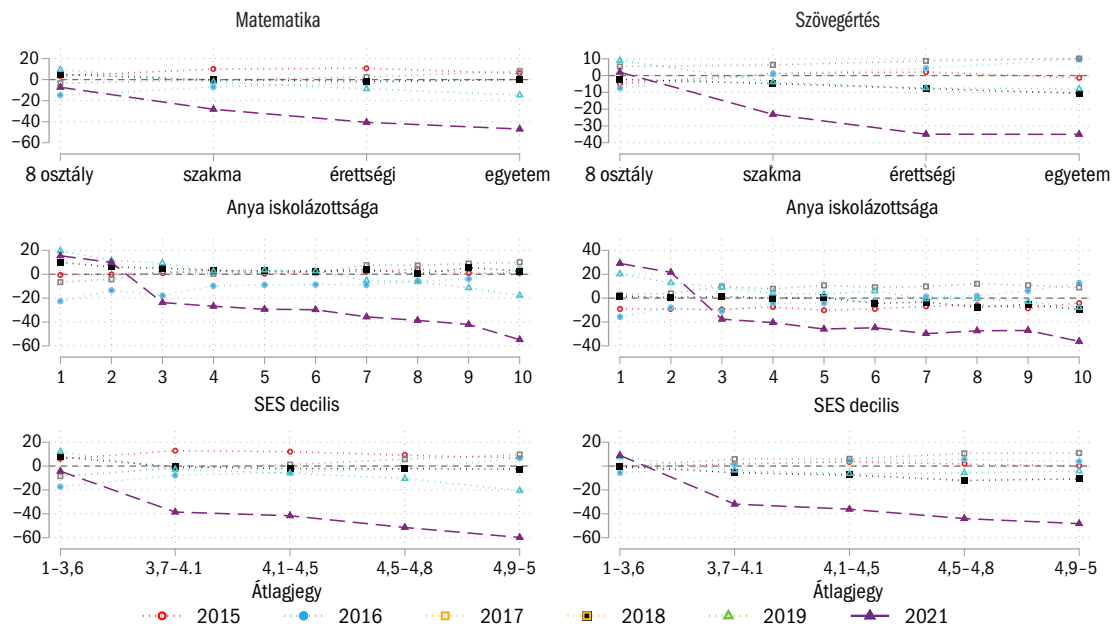
Az ábra azt mutatja, hogy az alacsony státusú (általános iskolai végzettségű anyák, a SES-index szerint az alsó két tizedbe tartozók) és a leggyengébb tanulók esetében 2021-ben nem csökkentek a tesztpontszámok. A többi esetben azt látjuk, hogy az adott csoport tagjai 2021-ben írták a legrosszabb eredményt. És amíg évek között felfedezhetők ingadozások, a 2021-es kilengés sokkal markánsabb. Ráadásul a tanulási veszteségek mértéke a társadalmi státussal és a korábbi tanulmányi eredménnyel nő (szemben számos nemzetközi példával).

A tanulási veszteségek egyéni heterogenitását regressziós modellekkel is megbecsültük, kiszűrve az egyéni jellemzők szerinti összetétel esetleges változásának hatását. A 3.6.1. táblázat a 2015–2019-es referencia-időszakhoz mért, trend nélküli becslések eredményeit mutatja be. Az (1) és (4) oszlopban a nem és

a SES-index szerinti ötödök szerinti heterogenitást becsültük meg, a (2) és (5) oszlopban bevontuk az

átlagjegyet is, a (3) és (6) oszlopban pedig az otthoni környezet jellemzőit is.

3.6.2. ábra: Relatív tesztpontszámok 2010–2019 között és 2021-ben, családi háttér és átlagjegy szerinti bontásban

Megjegyzés: Relatív tesztpontszám: eltérés az adott tanulói csoport 2015–2019-re számított átlagától.

Az eredmények azt mutatják, hogy szövegértés terén a lányok körében lényegesen nagyobb a tanulási veszteség. Összességében matematikából is szignifikánsan nagyobb a lányok vesztesége, de a különbség csekély. Ráadásul a hasonló tanulmányi eredményű fiúkhöz mérten a lányok valamivel kevesebbet veszítettek.

A társadalmi háttér szerepe matematikából különösen erős; a közepes helyzetűekhez mérten az alacsonyabb státusú diákok sokkal kisebb veszteséget szenvedtek el, a magasabb státusúak pedig szignifikánsan nagyobbat. Szövegértésből a középső és a két felső ötöd között nincsen szignifikáns különbség, de az alacsony státusúak veszteségei itt is lényegesen kisebbek. Mivel a családi háttér és a korábbi tanulói teljesítmény között szoros korreláció van, az átlagjegy bevonása valamelyest tompítja a családi háttér sze-

rinti különbségek mértékét, de nem szünteti meg azt. Másrészt, a korábbi tanulmányi eredmény szerinti különbségek is szignifikánsak: a gyenge tanulók kisebb, a jó tanulók nagyobb veszteséget szenvedtek, a családi háttér szerinti heterogenitás hatását kiszűrve is.

Végül azt vizsgáltuk, hogy a tanulási veszteségeket hogyan befolyásolták az otthoni fizikai környezet egyes jellemzői, a megfelelő tanulótér és zsúfoltság, illetve a távoktatáshoz való hozzáféréshez szükséges „infrastruktúra”, azaz a számítógép és az internet mint alapfeltételek megléte. Összességében a fizikai környezet megfigyelt hiányosságai 5–10 ponttal növelték a tanulási veszteségeket. (Kivéve az internet hiányát, amelyre nem szignifikáns, pozitív paramétereket becsültünk. A társadalmi státus szerinti becslült különbségek ezen tényezők bevonásával nem változnak – feltehetően azért, mert a fizikai környezet hiányosságai elsősorban az alsó ötödon belül jellemzők.)

3.6.1. táblázat: A 2021-re becsült átlagos veszteségek heterogenitása nem, családi háttér és átlagjegy szerint

	Matematika			Szövegértés		
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
2021 (kétértékű változó)	-29,08*** (1,772)	-40,61*** (1,985)	-28,72*** (1,790)	-17,83*** (1,771)	-32,16*** (2,025)	-17,78*** (1,792)
2021, kétértékű változóval képzett interakciók						
Nem (refenciakategória: fiú)						
lány	-2,750** (1,324)	4,226*** (1,230)	-2,779** (1,323)	-17,81*** (1,386)	-10,64*** (1,283)	-17,83*** (1,383)
Családi háttér (SES-ötöd, refenciakategória: 3. ötöd)						
1. ötöd	41,40*** (3,088)	29,97*** (3,013)	43,44*** (2,913)	50,54*** (2,842)	39,33*** (2,808)	52,03*** (2,865)
2. ötöd	7,557*** (1,880)	4,428** (1,742)	8,658*** (1,879)	10,64*** (1,983)	8,222*** (1,821)	11,65*** (1,991)
4. ötöd	-7,171*** (1,896)	-5,965*** (1,761)	-7,342*** (1,897)	-2,139 (2,040)	-1,927 (1,863)	-2,222 (2,045)
5. ötöd	-16,13*** (2,129)	-9,717*** (2,069)	-16,34*** (2,128)	-1,840 (2,168)	2,877 (2,074)	-1,894 (2,170)
Előző tanév végi átlagjegy (refenciakategória: 3. ötöd)						
átlagjegy hiányzó		36,39*** (2,328)			39,47*** (2,459)	
1. ötöd		23,16*** (2,238)			27,32*** (2,248)	
2. ötöd		3,905** (1,895)			3,242 (1,985)	
4. ötöd		-7,339*** (1,865)			-3,579* (2,011)	
5. ötöd		-16,08*** (2,043)			-9,278*** (2,078)	
Otthoni fizikai környezet						
Nincs internet			3,585 (5,556)			5,244 (5,346)
Nincsen számítógép			-5,732** (2,358)			-9,138*** (2,365)
Tanulónak nincsen saját íróasztala			-3,078 (3,114)			-2,189 (2,957)
Két vagy több fő / szoba			-5,127*** (1,882)			-2,666 (1,918)
<i>N</i>	443 603	443 603	443 603	443 603	443 603	443 603
<i>R</i> ²	0,298	0,411	0,299	0,346	0,457	0,347

Megjegyzés: A 2021-es évet jelölő kétértékű változó, és az egyéni jellemzők és a 2021 kétértékű változó interakcióinak együttműködési. Kontrollváltozók az összes modellben: nem, SNI-státus, anya, apa iskolai végzettsége, könyvek száma, tanulónak van saját könyve, SES-index decilisei, osztályméret, tagozat, képzéstípus. További kontrollváltozók: átlagjegy szerinti ötödök ([2] és [5]), fizikai környezet jellemzői ([3] és [6]).

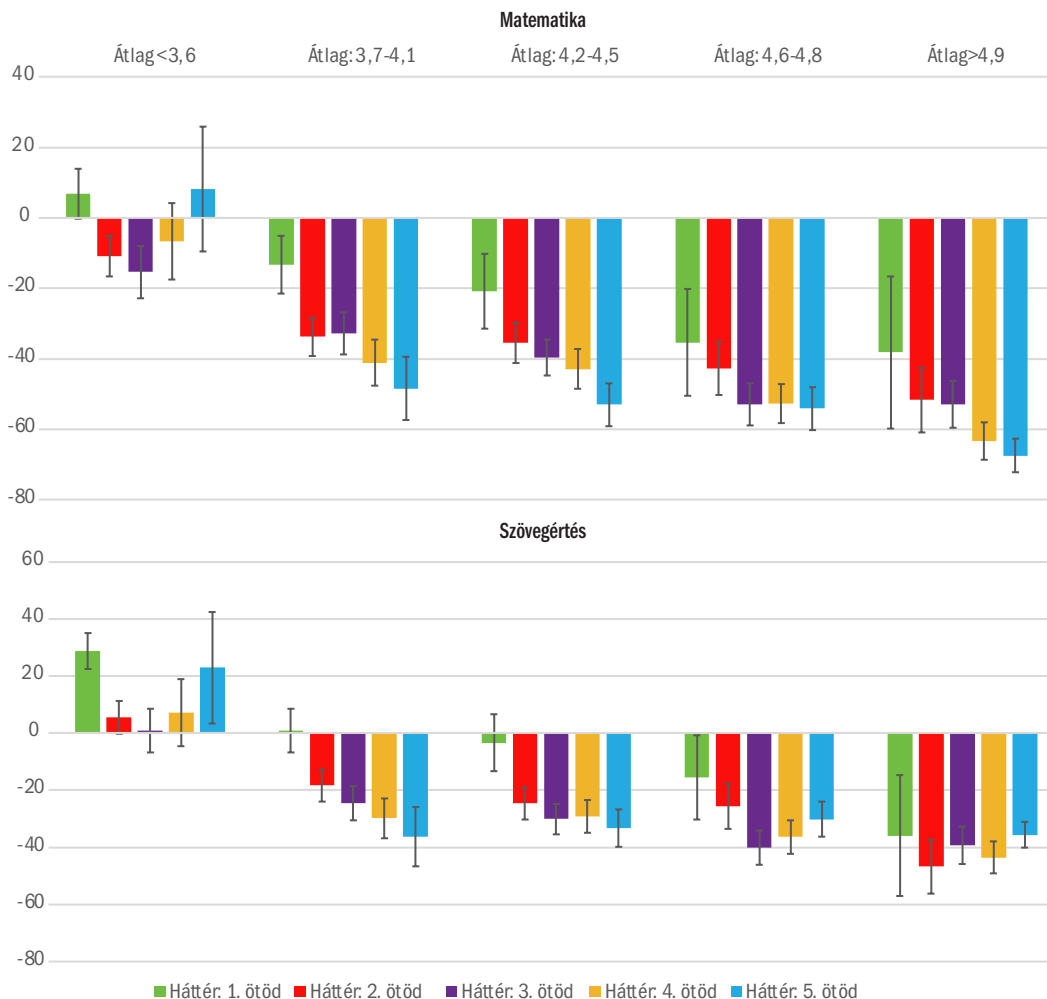
Zárójelben az iskola szinten klaszterezett standard hibák.

*** $p < 0,01$, ** $p < 0,05$, * $p < 0,1$

A 3.6.1. táblázat becslései azt feltételezik, hogy a társadalmi helyzet és a tanulmányi eredmény szerinti

heterogenitás egymástól függetlenül érvényesül. Ezt a feltevést feloldva a SES-index és az átlagjegy ötödeknek minden lehetséges kombinációjára vonatkozóan megbecsültük a tanulási veszteségeket. Az eredményeket a 3.6.3. ábra mutatja be. Fontos megjegyezni, hogy a „szélső” csoportokba (magas státus és nagyon gyenge átlagjegy, alacsony státus és kiemelkedő tanulmányi eredmény) kevés, egy-egy évben néhány száz diák tartozik, ezt jelzik az ábrán a széles konfidenciasávok is.

3.6.3. ábra: Becsült tesztponszám-változás 2021-ben 2015–2019-hez mérten, családi háttér és korábbi átlagjegy szerinti bontásban

Megjegyzés: A családi háttér és átlagjegy szerinti csoportok és a 2021 kétértékű változója interakcióinak együtthatói. *Kontrollváltozók:* nem, SNI státus, anya, apa iskolai végzettsége, könyvek száma, tanulónak van saját könyve, SES-index decilis, osztályméret, tagozat, képzéstípus, családi háttér és átlagjegy szerinti csoportok. 95 százalékos konfidencia-intervallum.

Összességében az eredmények a 3.6.1. táblázat eredményeihez hasonló képet mutatnak. A leggyengébb tanulmányi eredményű diákok csoportjai a többiek-től markánsan eltérnek: itt jellemzően nincsen szignifikáns tanulási veszteség, kivéve a második és har-

madik SES-ötödbe tartozó diákokat matematikából. Sőt akár szignifikánsan magasabb tesztponszámokat is látunk egyes csoportokban.

A nem nagyon gyenge tanulók minden csoportjában visszaestek a tesztponszámok (kivéve szövegértésből a legalacsonyabb státusú gyenge és közepes tanulókat). A társadalmi státus szerinti különbségek a gyenge és a közepes tanulók esetében tűnnek a leg erősebbnek, de matematikából a jó és kiemelkedő tanulók között is számottevők.

A tanulási veszteségek az iskolák különböző csoportjaiban

Az egyéni jellemzők mellett megvizsgáltuk az iskola tanulói összetétele és a tanulási veszteségek mértéke közötti összefüggést is. A diákösszetétel (SES-index iskolai átlaga) szerint öt kvintilisbe soroltuk a tanulókat, és a tesztpontszámok változásának a heterogenitását a fentiekhez hasonló regressziós keretben vizsgáltuk ezekre a csoportokra. Az eredményeket a 3.6.2. táblázat mutatja be.

3.6.2. táblázat: A 2021-re becsült átlagos veszteségek heterogenitása az iskola diákösszetétele, a nem és a családi háttér szerint

	Matematika		Szövegértés	
	(1)	(2)	(3)	(4)
2021 (kétértékű változó)	-33,92*** (2,565)	-34,87*** (2,869)	-27,26*** (2,276)	-25,27*** (2,662)
2021 kétértékű változóval képzett interakciók				
Az iskola diákösszetétele (referenciakategória: 3. ötöd)				
1. ötöd	30,63*** (4,783)	9,400* (4,801)	33,85*** (3,966)	10,77*** (3,983)
2. ötöd	11,11*** (3,928)	5,144 (3,949)	11,69*** (3,361)	5,663* (3,374)
4. ötöd	1,588 (3,355)	6,484* (3,366)	3,635 (3,025)	7,645** (3,026)
5. ötöd	-1,571 (3,290)	9,503*** (3,336)	6,208** (3,044)	14,04*** (3,143)
Nem (referenciakategória: fiú)				
lány		-2,702** (1,317)		-17,75*** (1,381)
Családi háttér (SES-ötöd, referenciakategória: 3. ötöd)				
1. ötöd		39,17*** (2,794)		48,05*** (2,726)
2. ötöd		7,581*** (1,868)		11,01*** (2,007)
4. ötöd		-7,864*** (1,892)		-3,317 (2,042)
5. ötöd		-17,98*** (2,060)		-5,033** (2,215)
<i>N</i>	443,603	443,603	443,603	443,603
<i>R</i> ²	0,299	0,300	0,349	0,350

Megjegyzés: A 2021-es évet jelölő kétértékű változó, és az iskolai és egyéni jellemzők és a 2021 kétértékű változó interakcióinak együtthatói. Iskolai diákösszetétel: SES-index iskolai átlaga, létszámmal súlyozott ötödök. Kontrollváltozók az összes modellben: nem, SNI-státusz, anya, apa iskolai végzettsége, könyvek száma, tanulónak van saját könyve, SES-index decilisei, osztályméret, tagozat, képzéstípus és a diákösszetétel szerinti ötödök. Zárójelben az iskola szinten klaszterezett standard hibák.

*** $p < 0,01$, ** $p < 0,05$, * $p < 0,1$

Ha az egyéni heterogenitást nem vesszük figyelembe ([1] és [3] oszlop), akkor a kedvezőtlen tanulói összetételű iskolákban a középső kategóriához mérten lényegesen kisebb a tanulási veszteség, a jó összetételűekben pedig matematikából ugyanakkora, szövegértésből valamivel nagyobb. Ha kiszűrjük az egyéni heterogenitás hatását ([2] és [4] oszlop), akkor az iskolák közötti különbségek kisebbek. A matematika és szövegértés esetében is egy fordított *U* alakú mintázat rajzolódik ki: a közepes összetételű iskolákban volt a legnagyobb a tanulási veszteség. Tehát itt is az irodalom eddigi eredményeitől eltérő mintázatokat találtunk.

Összefoglalás

Ebben az alfejezetben megvizsgáltuk, hogy miként hatottak a koronavírus-járvány által szükségessé vált iskolabezárások és a távoktatás bevezetése a tanulók iskolai teljesítményére, különös tekintettel a hatodik évfolyamon tanuló diákokra. Az ezen évfolyamon tapasztalt, nem elhanyagolható mértékű tanulási veszteségek szintjének dokumentálása mellett célunk volt, hogy megvizsgáljuk a veszteségek szerepét a tanulási egyenlőtlenségek alakulásában.

Tanulmányunk fő célja tehát a tanulási veszteség családi háttér szerinti egyenlőtlen eloszlásának megmutatása volt. Elsőre meglepő, de nem hihetetlen módon azt találjuk, hogy valójában a jó háttérrel vagy jó képességgel rendelkező diákokat érintette súlyosabban a járvány, illetve az ahhoz kapcsolódó lezárások és a jelenléti oktatás kimaradásai. Ezzel szemben a rossz háttérű diákok eredményeit, különösen a leghátrányosabb helyzetben lévőkét már nem tudta a járvány tovább rontani. Elképzelhető, hogy ezen diákoknak az iskolai jelenléte egyébként is alacsony lett volna a gyakori betegség, a nagy családból fakadó kényszerű otthonmaradás, a motiváció hiánya, illetve egyéb csatornák miatt. Összességében tehát a koronavírus-járvány a pontszámok egyenlőbb megoszlásához vezetett, de sajnos nem az alsó rétegek felzárkózása, hanem a felső csoportok nagy veszteségei miatt.

Hivatkozások

- ARENAS, A.–GORTAZAR, L. (2022): [Learning loss One Year After School Closures: Evidence from the Basque Country](#). EsadeEcPol Center for Economic Policy Working Paper.
- BETTHÄUSER, B.A.–BACH-MORTENSEN, A.M.–ENGZELL, P. (2023): [A systematic review and meta-analysis of the evidence on learning during the COVID-19 pandemic](#). *Nature Human Behaviour*, Vol. 7. 375–385. o.
- BORGONOVI, F.–FERRARA, A. (2023) [COVID-19 and inequalities in educational achievement in Italy](#). *Res Soc Stratif Mobil. Research in Social Stratification and Mobility*, Vol. 83. 100760.
- BOZA ISTVÁN–HERMANN ZOLTÁN–HORN DÁNIEL (m. a.): Heterogeneity of learning losses in Hungary. Megjelent: *Schnepf, S.–Volante, L.–Klinger, D. A.–Giancola, O.–Salmieri, L.* (szerk.): *The pandemic, socioeconomic disadvantage, and learning outcomes: cross-national impact analyses of education policy reforms*. Előkészületben.
- BURGESS, S.–SIEVERTSEN, H. H. (2020): [Schools, skills, and learning: The impact of COVID-19 on education](#). VoxEU.org, április 1.
- CONTINI, D.–DI TOMMASO, M. L.–MURATORI, C.–PIAZZALUNGA, D.–SCHIAVON, L. (2023): [A Lost Generation? Impact of COVID-19 on High School Students' Achievements](#), IZA DP, No. 16008.
- ENGZELL, P.–FREY, A.–VERHAGEN, M. D. (2021): [Learning loss due to school closures during the COVID-19 pandemic](#), PNAS, Vol. 118. No. 17.
- HOLB ÉVA–KHAYOUTI SÁRA–KISFALUSI DOROTTYA–MESSING VERA–VARGA KINGA–VARGA JÚLIA (2022): [A távolléti oktatás időtartama, az iskolák, pedagógusok és diákok felkészültsége, tanulási elmaradás a pedagógusok véleménye szerint](#). Megjelent: *Horn Dániel–Bartal Anna Mária* (szerk.): *Fehér könyv a Covid-19-járvány társadalmi-gazdasági hatásairól*. ELKH KRTK, Budapest, 108–129. o.
- KÖNIG, C.–FREY, A. (2022): [The Impact of COVID-19-Related School Closures on Student Achievement. A Meta-Analysis](#). *Educational Measurement Issues and Practice*, Vol. 41. No. 1. 16–22. o.
- MA, S.–LIAO, H.–XUE, H. (2022): [Does School Shutdown Increase Inequality in Academic Performance? Evidence from Covid-19 Pandemic in China](#).
- MALDONADO, E. J.–DE WITTE, K. (2022): [The Effect of School Closures on Standardized Student Test Outcomes](#). *British Educational Research Journal*, Vol. 48. No. 1. 49–94. o.
- MOLNÁR GYÖNGYVÉR–HERMANN ZOLTÁN (2023): [Short- and long-term effects of COVID-related kindergarten and school closures on first- to eighth-grade students' school readiness skills and mathematics, reading and science learning](#), *Learning and Instruction*, Vol. 83.
- OIKAWA, M.–TANAKA, R., BESSHO, S.–KAWAMURA, A.–NOGUCHI, H. (2022): [Do Class Closures Affect Students' Achievements? Heterogeneous Effects of Students' Socioeconomic Backgrounds](#). IZA DP, No. 15751.
- OKTATÁSI HIVATAL (2022): [Országos Kompetenciamérés, 2021](#). Országos Jelentés.
- PATRINOS, H. A.–VEGAS, E.–CARTER-RAU, R. (2022): [An Analysis of COVID-19 Student Learning Loss](#). Policy Research Working Paper;10033. World Bank, Washington, DC.
- PATRINOS, H. A. (2023) [The Longer Students Were Out of School, the Less They Learned](#). *Journal of School Choice*, Vol. 17. No. 2. 161–175. o.
- VARGA JÚLIA (2020): [Tanulási veszteség a Covid következtében – szimulációs eredmények](#). Megjelent: *Fazekas Károly–Kónya István–Krekó Judit* (szerk.): *Munkaerőpiaci Tükör*, 2020. KRTK ELKH, Budapest, 220–223. o.
- VIT ESZTER (2023): [The ability of low- and High-SES schools to inhibit learning losses during the COVID-19 pandemic](#). *Social Sciences & Humanities Open*, Vol. 7. No. 1.

3.7. AZ OKTATÁSIRÁNYÍTÁS ÉS -FINANSZÍROZÁS KÖZPONTOSÍTÁSÁNAK HATÁSA AZ OKTATÁSI EGYENLŐTLENSÉGEKRE*

HERMANN ZOLTÁN & SEMJÉN ANDRÁS

Írásunk adminisztratív államigazgatási adatok és az országos kompetenciamérés adatainak felhasználásával azt vizsgálja, hogy a 2013-ban elkezdett oktatásirányítási és finanszírozási centralizáció – amely az iskolák finanszírozását és az oktatásirányítást önkormányzati hatáskörből központi kormányzati feladattá tette – milyen hatással volt az egy tanulóra jutó oktatási kiadások egyenlőtlenségére, és mennyiben volt képes gyengíteni a települési átlagos jövedelem, illetve a családi háttér hatását a tanulói teljesítményekre. A reform előtt a gazdagabb (magasabb átlagos jövedelmű lakosokkal rendelkező) települések átlagban többet költöttek egy tanuló oktatására, mint az alacsonyabb jövedelmű, kevésbé módos települések. A reform sikeresen csökkentette, szinte felszámolta ezeket a jövedelemhez kapcsolódó fajlagos kiadási egyenlőtlenségeket. Ugyanakkor a kompetenciamérések eredményei azt mutatják, hogy a fajlagos oktatási kiadások kiegyenlítése gyakorlatilag nem volt érzékelhető hatással a gazdagabb és szegényebb települések tanulói közötti teljesítménykülönbségek mértékére, és a tanulók családjának társadalmi-gazdasági státuskülönbségei továbbra is jelentősen hatnak a tanulói teszteredményekre.

Bevezetés

Az alap- és középfokú oktatás igazgatása, az iskolák fenntartása és finanszírozása a rendszerváltás óta alapvetően önkormányzati feladat volt Magyarországon. Bár a központi kormányzat az önkormányzatoknak nyújtott különféle transzfereken keresztül hozzájárult az iskolák finanszírozásához, az önkormányzatok eltérő bevételi lehetőségeinek és közpo-

litikai preferenciáinak betudhatóan mégis jelentős fajlagos kiadási egyenlőtlenségek alakultak ki a különböző települések iskolái között. (A kiadási egyenlőtlenségek mértékéről lásd például *Varga*, 2000 és *Hermann*, 2008.) A korábbi kutatások azt is kimutatták, hogy a tanulói teljesítmények jobbak a magasabb jövedelmű és magasabb fajlagos oktatási kiadásokat biztosító településeken, még a tanulók egyéni jellemzőiben mutatkozó különbségek hatásának figyelembevétele után is (*Hermann*, 2010).

2013-ban az oktatásirányítás és finanszírozás drasztikus központosítása ment végbe, aminek hatására a közszektorban az oktatási intézmények fenntartása, irányítása és finanszírozása a központi kormányzat feladatává vált. A kezdetben működési nehézségekhez is vezető túlzottan centralizált irányítási modell idővel némileg ugyan racionálisabbá vált, a központi kormányzat dominanciáját az irányítási modell mérsékelt decentralizálása azonban lényegében nem érintette.¹ Az oktatásirányítási és finanszírozási központosítás

* Az alfejezet alapjául a *Hermann–Semjén* (2021) tanulmány szolgált.

¹ A reform fázisairól bővebben lásd *Semjén és szerzőtársai*, 2018. Az első fázisban a központ (KLIK) gyakorlatilag közvetlenül próbálta meg irányítani 198 tankerület oktatási intézményeit, a tankerületek a központi akarat egyszerű végrehajtoi voltak. Az intézményvezetők döntési jogköre, autonómiája drasztikusan csökkent. Mivel kezdetben az egyszerű problémákról is magas szinten döntöttek, a rendszer szükségtelenül bürokratikus volt, és a rutin döntések is szükségtelenül hosszú időt vettek igénybe. Ez a kezdetektől működési nehézségekkel küzdő rendszer néhány év után jelentősen átalakult, racionálisabbá és bizonyos mértékig decentralizálttá vált. A tankerületek száma jelentősen lecsökkent (eleinte 58-ra, majd 60-ra), és az intézményekre vonatkozó döntések jelentős részét tankerületi szintre delegálták. A tankerületek autonómiája azonban erősen korlátozott maradt, és az önkormányzatok szerepe az intézmények fenntartásában tovább csökkent.

deklarált célja (*Semjén és szerzőtársai*, 2018) a fajlagos kiadási egyenlőtlenségek csökkentése mellett a települések anyagi helyzetének a tanulói teljesítményekre gyakorolt, korábban jelentősnek mutakozó hatásának (*Hermann*, 2010) csökkentése volt. Ugyanakkor ezen túl más kormányzati célok is szerepet játszhattak a centralizált rendszerre való áttérésben (*Semjén és szerzőtársai*, 2018). Alfejezetünk az elérhető adatok tükrében azt vizsgálja, mennyire volt sikeres ez a centralizációs reform saját deklarált céljainak elérésében. Vizsgálatunk más intézményi környezetben gazdagítja a nemzetközi irodalom azon vonulatát, amely az oktatási erőforrások allokációjának hatásaival vagy az inputalapú oktatáspolitikai hatásosságával foglalkozik (például *Cobb-Clark-Jha*, 2016, *Guryan*, 2001, *Hanushek*, 2003).

Jóllehet az irányítási és finanszírozási centralizáció közvetlenül csak a korábban önkormányzati fenntartású állami iskolákat érintette, amelyekbe továbbra is a tanulók túlnyomó többsége jár (azaz nem volt közvetlen hatással az egyetemeken által fenntartott gyakorlóiskolákra, valamint az egyházi, illetve alapítványi magániskolákra sem) vizsgálatunk fenntartótól függetlenül a kritériumainknak megfelelő összes általános iskolára vonatkozik. Emellett szólt egyfelől az, hogy az oktatási (a finanszírozásban és a tanulói teljesítményekben megfigyelhető) egyenlőtlenségek vizsgálata az általános iskolák teljes tanulói népességére érdekes, másfelől pedig éppen az egyházi iskolák a vizsgálati időszak során is növekvő aránya és szerepe és az ezekbe bekerülő tanulók kiválasztódása miatt az eredmények nehezen értelmezhetők lennének, ha csak a reform után mindvégig állami (tankerületi) fenntartásban maradó iskolákra szorítkoznánk. Ugyanakkor fő következtetéseink egy szűkebb (csak a 2013-tól végig kormányzati fenntartású iskolákra szorító) mintán is érvényesek.

Adatok

Annak érdekében, hogy a vizsgálatunkban szereplő intézmények fajlagos költségei összehasonlíthatók legyenek, elemzésünkbe csak azon intézményeket von-

tuk be, melyek 1. 1–8. osztályos képzést nyújtanak; 2. nem nyújtanak felső középfokú képzést; 3. nem üzemeltetnek kollégiumot; 4. és amelyekben a speciális nevelési igényű, úgynevezett SNI-tanulók aránya nem éri el az 50 százalékot. Ezeket a továbbiakban az egyszerűség kedvéért általános iskoláknak hívjuk. A jogilag egy oktatási intézményt alkotó, de több telephelyen működő iskolák egyes telephelyeit vizsgálatunkban külön-külön intézményekként kezeltük.

A fajlagos, *egy tanulóra jutó iskolai költségadatok* meghatározásához két adminisztratív adatbázis, a KIRINTGAZD és a KIRSTAT adatait használtuk. Az intézményi szintű költségadatok 2012 és 2019 között a KIRINTGAZD adatbázisából álltak rendelkezésünkre. A reform előtti időkre mindösszesen egyetlen év, 2012 adatai alapján tudunk következtetni a korábbi költségadatok elérhetetlensége miatt.

Tanulói létszámadatok (beiskolázási létszámok), továbbá egyéb iskolai szintű kontrollváltozók a KIRSTAT-ból voltak elérhetők a 2001 és 2018 közötti időszakra. A költségadatok naptári évekre, a létszámadatok pedig a tanév kezdetére vonatkoznak. Az egy tanulóra jutó fajlagos kiadási, illetve költségadatok meghatározásakor azzal a feltételezéssel éltünk, hogy egy intézményen belül a tanulói létszám a tanév során mindvégig állandó, és az adott naptári évre vonatkozó létszám a tavaszi és őszi félév létszámadatának súlyozott átlaga. Számos iskola több (egy esetben nem is egyetlen településen található) telephelyen működik. A fajlagos költségek elemzésekor feltételezzük, hogy az egy tanulóra jutó költségadatok egy-egy iskola minden telephelyén azonosak.

A *tanulói teljesítményekre* (amelyeket a matematikai és olvasás-szövegértési kompetenciamérési teszteredményeivel közelítettünk), illetve a tanulók családi hátterére vonatkozó adatokat az országos kompetenciamérés hatodikos és nyolcadikos méréseinek a 2008 és 2017 közti évekre vonatkozó anonimizált tanulói szintű adataiból vettük. A kompetenciamérési eredményekből azonban nem vettük figyelembe 1. a hat- és nyolcosztályos középiskolákba járó tanulók és 2. az SNI-tanulók eredményeit.

Fő magyarázó változónk az intézménynek ott-hont adó *településen élők átlagos jövedelme* volt. Ennek becslésére az egy lakosra jutó 2012. évi személyi jövedelemadó alapját használtuk. Mivel minden évben ugyanazokat a településeket soroltuk a szegény és gazdag települések közé, így az eredményeket nem befolyásolja a csoportok összetételének változása, illetve az, hogy változott-e a gazdag és szegény települések közötti jövedelemkülönbségek mértéke. Regressziós becsléseinkben a standardizált átlagjövedelmet használtuk, hogy az eredmények interpretációját egyszerűbbé tegyük. A településeken élők átlagjövedelmi adataihoz a KSH adatainak (TSTAR és TEIR) felhasználásával jutottunk.

Vizsgálati módszerek

Az alábbiakban regressziós módszerek segítségével azt vizsgáljuk, hogy a reform hogyan hatott egyrészt az iskolai ráfordítások területi egyenlőtlenségére, másrészt a tanulói teljesítmények területi egyenlőtlenségére.

A ráfordítások esetében arra a kérdésre keressük a választ, hogy a gazdagabb településeken nagyobb-e az egy tanulóra jutó kiadás az adott évben. Mivel az iskola egy tanulóra jutó kiadásait a települések jövedelmi szintje mellett számos egyéb tényező is befolyásolhatja, ezek hatását megpróbáljuk kiszűrni. Ezek a jellemzők vizsgálatunkban a tanulói létszám logaritmus, amely a volumengazdaságosság megragadását szolgálja, valamint néhány más, a fajlagos iskolai költségekkel összefüggő tényező (a telephelyek száma, az SNI-tanulók aránya, az óvodások aránya a tanulólétszámon belül, valamint indikátorváltozók a művészi képzésre, a kiegészítő pedagógiai szolgáltatások jelenlétére, vagy az adott éven belül csak az egyik félévben működő iskolákra vonatkozóan).

A települések gazdagságát az ott élők 2012-es átlagjövedelmével mértük. Az átlagjövedelem és a fajlagos iskolai kiadások kapcsolatát a vizsgált időszakban minden évre külön-külön megbecsültük, majd a kapcsolat erősségét mutató regressziós együtthatók

időbeli változását vizsgáltuk. Az elemzésünkhöz használt módszerek részletesebb leírását az eredeti tanulmány (*Hermann–Semjén, 2021*), valamint *Hanushek (2020)* cikke tartalmazza.

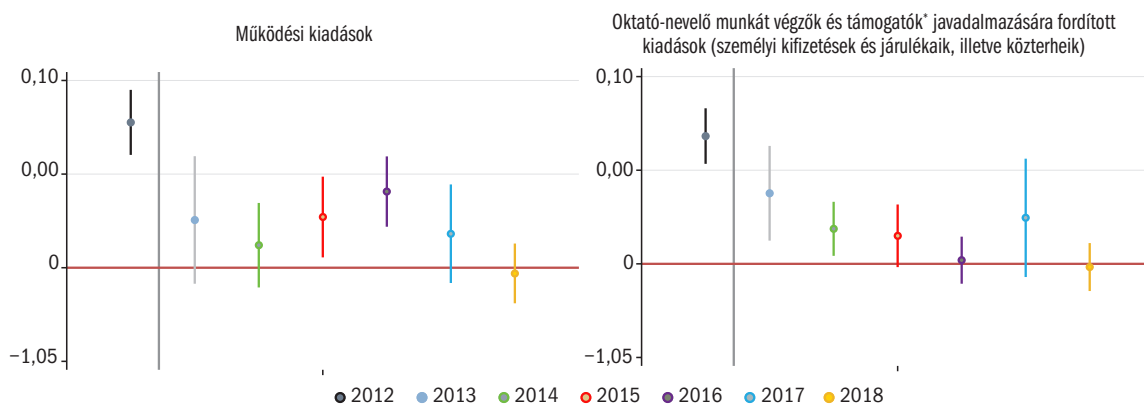
Az átlagjövedelem és az egy tanulóra fordított oktatási kiadások közötti kapcsolat két okból is fontos. Amikor az iskolák fenntartása az önkormányzatok kezében volt, az utóbbiak költségvetési kapacitása (ami a fajlagos iskolai kiadások egyenlőtlenségéhez vezetett) nagyban függött a települési átlagjövedelemtől. Egy sikeres egyenlősítő politikának éppen ezért meg kellene szüntetnie, vagy legalább jelentősen gyengítenie kellene a két tényező kapcsolatát.

Az elemzés második részében a tanulói teszteredmények egyenlőtlenségét vizsgáltuk. Annak megálapítására, hogy a finanszírozási reform (az iskolai erőforrásellátottság változása) hatott-e a tanulói teljesítményekre (kompetenciamérési teszteredményekre), és ha hatott, hogyan, szintén regressziós módszerekhez folyamodunk. Itt a település jövedelmi szintje és az ott lévő iskolában tanuló gyerekek kompetenciavizsgálaton elért eredményei közötti kapcsolat erősségét becsültük meg minden évre. Az általunk használt módszer segítségével ki tudjuk szűrni az olyan egyéb tényezők hatását, amelyek mind a teszteredményekkel, mind a településen lévő jövedelmi szinttel összefügghetnek (ezek: nem, az anya és az apa iskolai végzettsége, könyvek száma a háztartásban). Amennyiben azt látjuk, hogy a tanulói teljesítmények és a települési jövedelem közötti kapcsolat szorossága csökken a reform utáni években, akkor a reformnak egyenlősítő hatása volt.

Főbb eredmények

Az *3.7.1. ábrán* azt mutatjuk be, hogyan alakult a települési átlagjövedelem és a fajlagos oktatási kiadások közötti összefüggés erőssége a reform bevezetése után. Az ábra pontjai azt mutatják, hogy a települési átlagjövedelem 1 szórásegységnyi növekedése átlagosan hány százalékpontos fajlagos iskolai kiadásnövekedéssel járt együtt az adott évben.

3.7.1. ábra: A települési átlagjövedelem hatása az egy tanulóra jutó oktatási kiadásokra, 2012–2018

* Oktató-nevelő munkát végzők és támogatók: 1. főállásban foglalkoztatott pedagógusok és 2. oktatási és nevelő munkát segítők (például pedagógiai asszisztensek), illetve 3. óraadók.

Megjegyzés: Az átlagjövedelem együtthatói a fajlagos kiadások logaritmusaára évenként becslült keresztmetszeti regressziók alapján, 95 százalékos konfidencia-intervallummal.

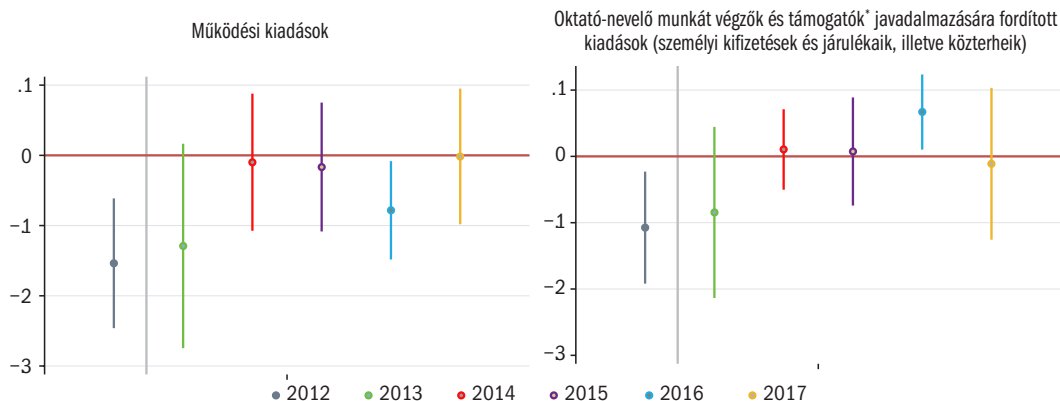
Jól látható, hogy a reform előtt, 2012-ben 1 szórás egységgel magasabb települési átlagjövedelem 7 százalékkal magasabb (egy tanulóra jutó) fajlagos költségszinttel járt együtt átlagosan. A reform után ez a jelentős különbség gyakorlatilag eltűnik. Bár 2015-ben és 2016-ban 1 szórás egységnyi jövedelemnövekedés átmenetileg újra szignifikánsan emelte a fajlagos oktatási kiadásokat, de már jóval kisebb mértékben, mint a reform előtt. Eredményeink robusztusak maradtak alternatív specifikáció, illetve az általános iskola eltérő definíciói (például az óvodát vagy művészeti képzést is biztosító iskolák kihagyása a mintából) esetén is.

Bár a gazdag és szegény települések közötti fajlagos kiadási különbségek csökkentése/eltüntetése önmagában is pozitív fejlemény lehet, de elsősorban akkor örvendetes, ha hatására a szegényebb településeken a korábbinál kevésbé csorbul a jó minőségű oktatáshoz való hozzáférés lehetősége. A kiadási esélyegyenlőség megvalósulását egyértelműbben mutatja, ha igazolható, hogy a reform eredményeképpen csökken a szegényebb és gazdagabb családokból jövő tanulóakra költött oktatási erőforrások egyenlőtlensége. Megnéztük, hogyan hatott a reform az egy tanulóra jutó erőforrások egyenlőtlenségére az iskola tanulóinak szociális

összetételétől (az alacsonyabb iskolázottságú anyák gyermekeinek arányától) függően. Eredményeinket a 3.7.2. ábrán láthatjuk. Az ábra pontjai azt mutatják, hogy az alacsony iskolázottságú anyák gyermekei arányának 1 szórás egységnyi növekedése átlagosan hány százalékpontnyi fajlagos iskolai kiadáscsökkenéssel járt együtt az adott évben. A reform előtt az átlagos fajlagos oktatási kiadások egyértelműen alacsonyabban voltak azokban az iskolákban, ahol magasabb volt az alacsony iskolázottságú anyák gyermekeinek aránya, a reform utáni években ez a hatás gyakorlatilag eltűnik: a fajlagos működési kiadások tekintetében egyedül 2016-ban van szignifikáns, de kismértékű negatív hatása a tanulói összetételnek. A pedagógiai munka díjazására fordított személyi kifizetések egyenlőtlenül eseten pedig ennél is egyértelműbb a szociális összetétel negatív hatásának eltűnése.

A jelen tanulmány forrását képező közleményünkben (Hermann–Semjén, 2021) külön-külön a városokra és a falvakra is megvizsgáltuk, hogy a jövedelem és a tanulói összetétel milyen hatást gyakorol a fajlagos oktatási kiadásokra, valamint ezen belül az egy tanulóra jutó személyi kiadásokra. Ami a jövedelem hatását illeti, ez mindkét településcsoportban meglehetősen hasonlóan bizonyult, bár a falvakban kicsit erősebb volt a kiegyenlítődség a reform után. Ami a tanulói szociális összetétel hatását illeti, itt a kiegyenlítődség elsősorban a falvakban bekövetkező változásoknak volt köszönhető.

3.7.2. ábra: Az alacsony iskolázottságú anyák gyermekei iskolán belüli arányának hatása a fajlagos oktatási kiadásokra, 2012–2017

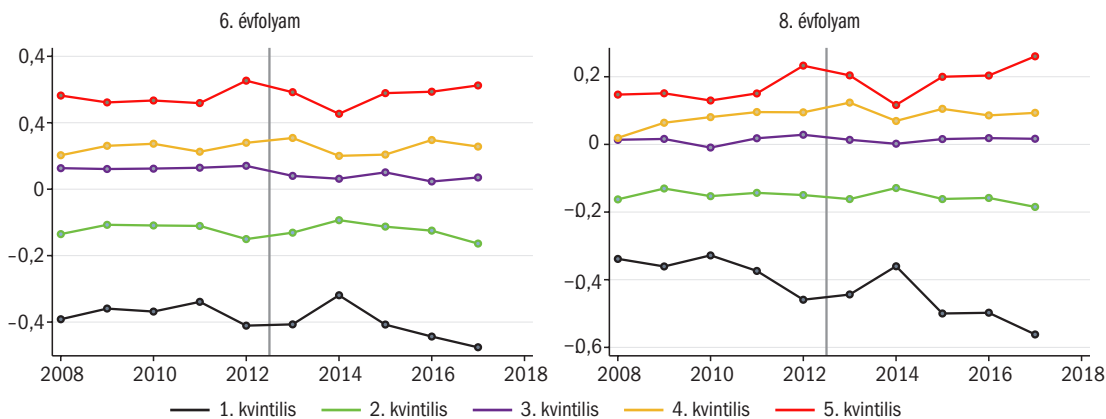
* Oktató-nevelő munkát végzők és támogatók: 1. főállásban foglalkoztatott pedagógusok és 2. oktatási és nevelő munkát segítők (például pedagógiai asszisztensek), illetve 3. óraadók.

Megjegyzés: Az alacsony iskolázottságú anyák gyermekei arányának együtharthatói a fajlagos kiadások logaritmusára évenként becslült keresztmetszeti regressziók alapján, 95 százalékos konfidencia-intervallummal

Mint láttuk, a központosító irányítási/finanszírozási reform tehát az iskolai erőforrások egyenlőtlen elosztásának jelentős kiegyenlítődesét eredményezte.

Ahhoz azonban, hogy a reformot egyértelműen sikeresnek mondhassuk, az is szükséges lenne, hogy az erőforrások egyenlőbb elosztásával párhuzamosan a tanulói teljesítményeket tükröző teszteredmények egyenlőtlenségei is érdemben csökkenjenek. A továbbiakban ezt is megvizsgáljuk. A 3.7.3. ábra a települések jövedelemkvintiliseire külön-külön is bemutatja az átlagos standardizált teszteredményeket matematikából a 2008 és 2017 közti évekre.

3.7.3. ábra: Átlagos standardizált teszteredmények alakulása matematikából a települések átlagjövedelem szerinti kvintilisei szerint, 2008–2017

Eszerint az egyes jövedelmi kvintilisek átlagos teszteredményei közötti különbségek mindvégig elég jelentősek (olvasás-szövegértés esetén is hasonló a hely-

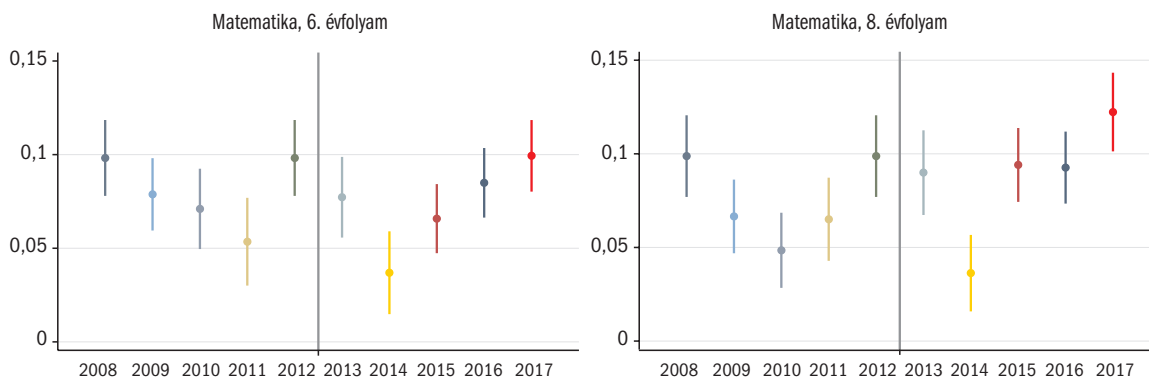
zet, bár ott kicsit kevésbé markáns a jövedelem hatása, ezért is tekintünk el az olvasási teszteredményekre vonatkozó ábra bemutatásától). A legfelső és legalsó

kvintilis közötti különbség mintegy 0,6–0,8 szórás-egység. Matematikából ráadásul az alsó és felső kvintilis közötti teljesítményolló jól láthatóan ki is nyílt a 2010 utáni években.

Az ábra nyilvánvalóan egyidejűleg tükrözi a tanulók családi hátterének és a települések, illetve iskoláik erőforrás-ellátottságának hatását. A tanulók családi háttere, szociális összetétele és a települési jövedelem ráadásul össze is függenek. Annak érdekében, hogy elkülöníthessük az iskolai erőforrások reallokációjának hatását a többitől, megbecsültük a települési átlagjövedelem hatását a teszteredményekre, miközben kontrolláltunk a tanulók bizonyos egyéni jellemzőire (nemükre, családi hátterükre, ezen belül szüleik iskolai végzettségére, a könyvek számára a háztartásban

stb.). A reform sikerét az mutatta volna, ha a települési jövedelem teszteredményekre gyakorolt hatása a reform utáni években egyértelműen fokozatosan csökkent volna, hiszen ahogy haladunk előre az időben, a későbbi kohorszok tanulói egyre több időt töltöttek az iskolában a finanszírozási változások érvénybe lépésétől számítva. Ez azonban nem figyelhető meg az évenkénti becslések eredményeit bemutató 3.7.4. ábrán (az olvasás-szövegértés esetében hasonló az eredmények). 2014-ben ugyan szembeötlően gyenge a kapcsolat jövedelem és a tesztpontszámok között, de ez egy kilógó (*outlier*) év, feltehetően az adott évi tesztek a többitől eltérő sajátosságai miatt. 2014 után azonban az ábrán egyáltalán nem látható a várt fokozatos csökkenés a kapcsolat erősségében.

3.7.4. ábra: A települési átlagjövedelem hatása a teszteredményekre

Megjegyzés: Az átlagjövedelem együtthatói a matematika tesztpontszámra évenként becsült tanulói szintű keresztmetszeti regressziók alapján, 95 százalékos konfidencia-intervallummal.

Eredményeink tehát nem támasztják alá, hogy a reform hatására a települési átlagjövedelem teszteredményekre gyakorolt hatása egyértelműen csökkent volna. Az alacsony és magas iskolai végzettségű anyák gyermekei teszteredmény-különbségeinek alakulása is azt mutatja, hogy a társadalmi különbségek teszteredmény-különbségekre gyakorolt hatása sem csökkent érdemben a finanszírozási egyenlőtlenségek a reform hatására bekövetkező mérséklődése következtében (Hermann–Semjén, 2021).

Összefoglalás és konklúzió

Ebben az alfejezetben empirikusan megvizsgáltuk az oktatásirányítási centralizáció és a hozzá kapcsolódó oktatásfinanszírozási változások hatásait az oktatási erőforrás-closztás egyenlőtlenségére és a tanulói teljesítményeknek (kompetenciamérési eredményeknek) a települési átlagjövedelemtől, illetve a tanulók összetételétől függő egyenlőtlenségére. Eredményeink azt mutatják, hogy a centralizációs reform jelentős mértékben átalakította a korábbi, jövedelemfüggő kiadási egyenlőtlenségeket, és az oktatási erőforrások jelentős mértékű átcsoportosításához vezetett a szegényebb települések javára. Ugyanakkor nem teljesül-

tek az oktatáspolitikai azon várakozásai, hogy az egy tanulóra jutó kiadások kiegyenlítése majd csökkenti a szegény és a jómódú települések tanulói közötti vagy a család társadalmi/gazdasági helyzete szerint eltérő tanulói összetételű iskolák közötti teljesítménykülönbségeket.

A települési jövedelem, illetve a családi háttér okozta tanulói teljesítménykülönbségek érzékelhető csökkenésének, a teszteredmények kiegyenlítésének elmaradása meglehetősen tűnhet, különösen, ha elfogadjuk azokat az állításokat, amelyek szerint a centralizáció és az erőforrások egyenlőbb elosztásának célja az volt,

hogy a gyengén teljesítő iskolák tanulói is magas minőségű oktatásban részesüljenek. Ugyanakkor érdemes megjegyezni, hogy ez az eredményünk sokkal inkább összhangban áll a hagyományos oktatási termelési függvény-irodalom korábbi megállapításaival (ezeket jól összefoglalja *Hanushek*, 2020), mint az újabb keletű amerikai oktatásfinanszírozási reformok irodalmának ezeket részben cáfoló következtetéseivel (lásd például *Jackson és szerzőtársai*, 2016). Valószínűsíthető, hogy ez a látszólagos ellentmondás a hazai és az amerikai reformok elméleti megalapozottságában mutatkozó jelentős különbségeknek tudható be.

Hivatkozások

- COBB-CLARK, D. A.–JHA, N. (2016): *Educational Achievement and the Allocation of School Resources*. Australian Economic Review. Vol. 49. No. 3. 251–271. o.
- GURRYAN, J. (2001): *Does Money Matter? Regression-Discontinuity Estimates from Education Finance Reform in Massachusetts*. NBER Working Paper, No. 8269.
- HANUSHEK, E. A. (2003): *The failure of input-based schooling policies*. Economic Journal, Vol. 113. No. 485. F64–F98. o.
- HANUSHEK, E. A. (2020): *Education Production Function*, Megjelent: *Bradley, S.–Green, C.* (szerk.): *The Economics of education*, 2. kiadás, Academic Press, London, 161–170. o.
- HERMANN ZOLTÁN (2008): *Iskolai kiadási egyenlőtlenségek, 1992–2005*. Kormányzás, Közpénzügyek, Szabályozás 3. évf. 2. sz. 177–198. o.
- HERMANN ZOLTÁN (2010): *Az önkormányzatok költségvetési helyzete és a kompetenciamérési eredmények települések közötti különbségei*. Megjelent: *Kolosi Tamás–Tóth István György* (szerk.): *Társadalmi Riport 2010*, Társadalmi Riport, Budapest, 430–450. o.
- HERMANN ZOLTÁN–SEMJÉN ANDRÁS (2021): *The effects of centralisation of school governance and funding on inequalities in education. Lessons from a policy reform in Hungary*. KRTK KTI Műhelytanulmányok, No. 38.
- JACKSON, C. K.–JOHNSON, R. C.–PERSICO, C. (2016): *The Effects of School Spending on Educational and Economic Outcomes: Evidence from School Finance Reforms*. The Quarterly Journal of Economics, Vol. 131. No. 1. 157–218. o.
- SEMJÉN ANDRÁS–LE, M.–HERMANN ZOLTÁN (2018): *The goals and Consequences of the Centralization of Public education in Hungary*. Acta Educationis Generalis, Vol. 8. No. 3. 9–34. o.
- VARGA JÚLIA (2000): *A közoktatás-finanszírozási rendszer hatása az egyenlőségre, 1990–1997*. Közgazdasági Szemle, 47. évf. 7–8. sz. 531–548. o.

3.8. A KÖTELEZŐ ISKOLALÁTOGATÁSI KORHATÁR CSÖKKENTÉSÉNEK MUNKAPIACI ÉS GYERMEKVÁLLALÁSI HATÁSAI*

ADAMECZ ANNA, PRINZ DÁNIEL & SZABÓ-MORVAI ÁGNES

Magyarországon 2012-ben 18-ról 16 évre csökkentették a kötelező iskolalátogatás korhatárát. Kutatásunkban azt vizsgáljuk, hogy milyen hatása volt a korhatárcsökkentésnek az érintett fiatalok munkaerőpiaci integrációjára és gyermekvállalására. Elemzésünkhöz az Admin3 kapcsolt államigazgatási paneladatbázis részletes foglalkoztatási, oktatási és egészségügyi adatait használjuk. Különbségek különbsége regressziós becsléseket alkalmazunk, amelyek során a reform által még nem érintett (a reform előtt nyolcadik osztályt végzett) diákokat (kontrollcsoport) és a reform által már érintett (a reform után nyolcadik osztály végzett) diákokat (kezelt csoport) hasonlítjuk össze 15, illetve 19 évesen (amikor a korhatárcsökkentés még/már nem volt közvetlen hatással a fiatalokra) és 16–18 évesen, amikor a korhatárcsökkentés közvetlen hatással lehetett a kezelt csoportra. Bemutatjuk, hogy a korhatárcsökkentésnek milyen hatása volt 16–18 éves korban az iskolából való lemorzsolódásra, a közmunkában való részvételre, az elsődleges munkaerőpiacon való foglalkoztatás esélyeire, a NEET-státusba kerülésre, valamint a szülések és az abortuszok számára. Eredményeink azt mutatják, hogy a reform hatására sokan estek ki az iskolából, de közülük kevesen találtak munkát az elsődleges munkaerőpiacon. Ugyanakkor a reform hatására emelkedhetett a tinédzserkori terhességek száma. Ezek a hatások jobban érintették az alacsonyabb társadalmi helyzetű családok gyermekeit, azaz a korhatárcsökkentés növelte a társadalmi egyenlőtlenségeket Magyarországon.

Bevezető

Az elmúlt évtizedekben a legtöbb ország fokozatosan növelte a tankötelezettség időtartamát. Bár a hosszabb iskolában töltött idő előnyös gazdasági és társadalmi hatásait részletesen bemutatja az irodalom, az iskolai képzés egyéni és társadalmi költségei is számottevők. Nem feltétlenül előnyös minden gyermek számára hosszabb időt tölteni az iskolában, illetve elképzelhető, hogy az akaratukon kívül iskolában tartott idősebb gyermekek viselkedése hátráltathatja a többiek tanulását. Az iskolából való korábbi kilépés és a munkapiacra való belépés tehát bizonyos gyermekek és a társadalom számára elméletileg akár előnyös

is lehetne. Ezekkel az érvekkel indokolta a magyar kormány is a kötelező iskolalátogatási korhatár 18-ról 16 évre csökkentését, amely 2012-től van érvényben.

Tanulmányunkban (*Adamecz-Völgyi és szerzőtársai, 2021*) azt vizsgáltuk meg, hogy mi volt ennek az intézkedésnek a hatása az iskolából kieső fiatalok munkapiaci kimeneteire és gyermekvállalására, összehasonlítva a reform által már éppen nem érintett kohorszokat az első érintett kohorszokkal. Eredményeink azt mutatják, hogy a reform hatására sokan estek ki az iskolából, de közülük kevesen találtak munkát az elsődleges munkaerőpiacon (az összes foglalkoztatás, kivéve a külföldi telephelyen dolgozókat, valamint a közfoglalkoztatásban részt vevőket). Ugyanakkor a reform hatására emelkedhetett a tinédzserkori terhességek száma. Ezek a hatások jobban érintették az

* A tanulmány alapjául szolgáló közlemény: *Adamecz-Völgyi és szerzőtársai* (2021).

alacsonyabb társadalmi helyzetű családok gyermekeit, azaz a reform növelte a társadalmi egyenlőtlenségeket Magyarországon.

A kötelező iskolalátogatási korhatár csökkentése

A kötelező iskolalátogatási korhatárt egy korábbi reform során, 1996-ban emelték fel 16-ról 18 évre. Ez a reform nem bizonyult sikeresnek abból a szempontból, hogy nem növelte meg a középfokú végzettséghez jutás valószínűségét. Hiába maradtak a lemorzsolódással fenyegetett diákok két évvel hosszabb ideig az oktatásban, az évismétlések miatt ez a két év a végzettség megszerzésére nem volt elég (Adamecz-Völgyi, 2021). 2012 szeptemberétől a kormány 16 évre csökkentette vissza a kötelező iskolalátogatási korhatárt. Ez a gyakorlatban azt jelentette, hogy azoknak a diákoknak, akik 2011-ben vagy azelőtt iratkoztak be középiskolába, 18 éves korukig volt kötelező iskolába járniuk, míg akik 2012-ben vagy azután iratkoztak be, 16 éves korukban elhagyhatták az iskolát. A korhatárcsökkentésnek három célja lehetett. Először, az érintett középiskolák terheinek csökkentése. Másodszor, az osztálytársakra gyakorolt esetleges (bár empirikusan sosem vizsgált és nem is bizonyított) negatív hatások mérséklése. Harmadszor, lehetővé kívánták tenni az érintett tinédzserek számára, hogy munkát vállaljanak a kötelező iskolába járás helyett, azaz megőrizni a kényszerű munkavállalók munkakínálatát.

A reform 5–7 százalékponttal növelte a lemorzsolódó diákok számát 17–18 éves korban (Hermann, 2019). Ugyanakkor idősebb életkorban már nem látszanak a különbségek a végzettségekben, vagyis a reform nagy valószínűséggel nem csökkentette a középfokú végzettséghez jutás valószínűségét. Köllő–Sebők (2019) arra következtetésre jutottak, hogy a reformot követően növekedni kezdett a 17 évesek aránya a NEET- (foglalkoztatásban, oktatásban vagy képzésben részt nem vevő) csoportban és a közmunkások között. 2011 és 2016 között az iskolai lemorzsolódás aránya a roma fiatalok körében különösen megnőtt (Köllő–Sebők, 2021).

Vizsgálati módszer

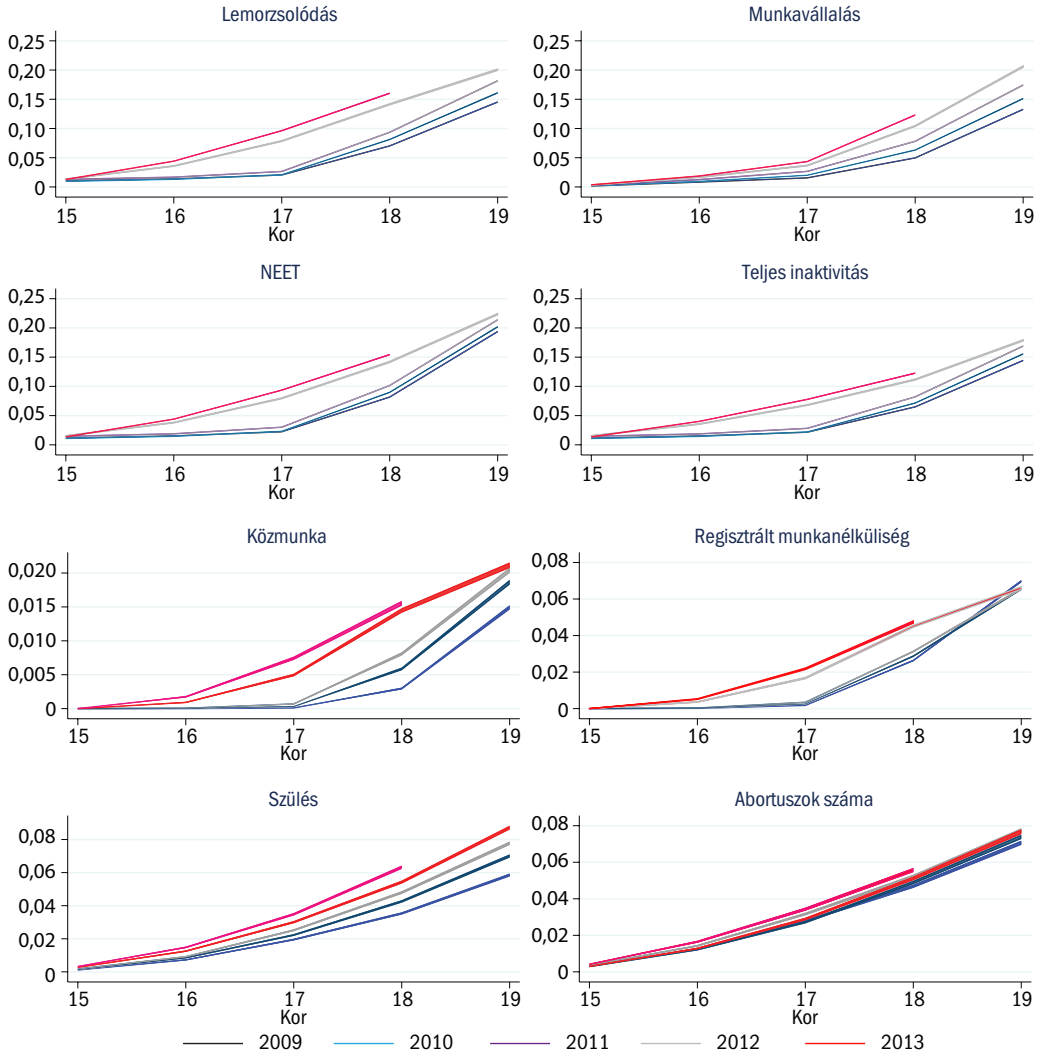
A vizsgálatunkhoz az Admin3 adminisztratív paneladatbázist használjuk, amely a magyar lakosság véletlenszerűen kiválasztott 50 százalékára közöl többek közt foglalkoztatási, oktatási és egészségügyi adatokat egyéni szinten, havi gyakorisággal, anonim módon (Sebők, 2019). A foglalkoztatási adatok 2003 és 2017 közötti évekre érhetők el. Ebben az alfejezetben azokat a fiatalokat vizsgáljuk, akik 2009 és 2013 között fejezték be az általános iskolát; ők jellemzően 1991 és 2002 között születtek. A reform előtt, azaz 2009–2011 között nyolcadik osztályt végzett diákokból áll a kontrollcsoportunk, mivel rájuk még a 18 éves kötelező iskolai korhatár szabály vonatkozik. A kezelt csoport a 2012-ben vagy 2013-ban nyolcadik osztályt végzett diákokat foglalja magában.

A kezelt és a kontrollcsoportok összehasonlítására különbségek különbsége regressziós becsléseket alkalmazunk, amelyek során a kezelt és a kontrollcsoportokat hasonlítjuk össze 15, illetve 19 évesen (amikor a korhatárcsökkentés még/már nem volt közvetlen hatással a fiatalokra) és 16–18 évesen, amikor a korhatárcsökkentés közvetlen hatással lehetett a kezelt csoportra. Az ábrák és regressziók segítségével azt mutatjuk meg, hogy a korhatárcsökkentésnek milyen hatása volt 16–18 éves korban az iskolából való lemorzsolódásra, a közmunkában való részvételre, az elsődleges munkaerőpiacon való foglalkoztatás esélyeire, a NEET-státusba kerülésre, valamint a szülések és az abortuszok számára.

Eredmények

A 3.8.1. ábrán a nyers eltéréseket figyelhetjük meg a kezelt (2012–2013-ban 8. osztályt végzett) és a kontroll- (2009–2011-ben 8. osztályt végzett) csoportok között. A szabályozás változását követően a kezelt csoportban a lemorzsolódás látványosan megemelkedett a 16, 17, valamint a 18 évesek körében is. A kezelt csoportban magasabb lett a közmunkában való elhelyezkedés valószínűsége, valamint annak az esélye is nőtt, hogy valaki sem nem foglalkoztatott, sem pedig oktatásban vagy képzésben nem vesz részt (NEET).

3.8.1. ábra: A reform előtti (2009–2011) és a reform utáni (2012–2013) iskolai kohorszok iskolai, munkapiaci és fertilitási kimenetei

Forrás: Adamecz-Völgyi és szerzőtársai (2021).

A regressziós becsléseink hasonló eredményeket hoznak (a regresszió pontos módszertanát és a részletes eredményeket lásd Adamecz-Völgyi és szerzőtársai, 2021). Akiknek már az alacsonyabb iskolai korhatár volt előírva, azok esetében statisztikailag kimutathatóan emelkedett a lemorzsolódás esélye (69 százalékkal), a közfoglalkoztatás (97 százalékkal) és a NEET-státusba kerülés valószínűsége (63 százalé-

kal). Ugyanakkor az elsődleges munkaerőpiacon való foglalkoztatás valószínűsége statisztikai értelemben nem nőtt meg. Némileg emelkedett a születések (28 százalékkal) és az abortuszok száma (16 százalékkal), bár ez utóbbi eredmény nem minden specifikációban szignifikáns statisztikailag.

A teljes mintát ezután almintákra bontottuk, és ezen belül vizsgáltuk meg a hatásokat. Összességében

elmondható, hogy a fő eredményekben látott hatások felerősödnek a hátrányosabb helyzetű tanulók esetében. Például a közmunkába kerülés valószínűsége a szabályváltozás hatására 97 százalékkal nő a teljes mintában, de ha a hatodik osztályban írt országos kompetenciamérés matematikateszt pontszámai alapján öt részre osztjuk a mintát, akkor a legalacsonyabb tesztpontszámot elért legelső ötödben ez a hatás 100 százalék, míg a legfelső ötödben csupán 67 százalék (azzal együtt, hogy a közmunkába kerülés valószínűsége a reform előtt és után is összességében alacsony, a 3.8.1. táblázat szerint 10,5 százalék). A NEET-státusba kerülés valószínűsége, amely eredetileg 7 százalék volt, a teljes mintában 63 százalékkal (vagyis 4,41 százalékponttal) nőtt meg a szabályozás változás hatására. Ez a hatás azonban nagyon eltér aszerint, hogy a lakóhelyen mekkora a foglalkoztatási ráta. A legalacsonyabb foglalkoztatási rátával rendelkező települések esetében a hatás 75 százalék, míg a legmagasabb foglalkoztatási rátájú térségekben csupán 46 százalék.

3.8.1. táblázat: A 2009–2013 között nyolcadik osztályt végzett, az iskolából lemorzsolódott 16–18 éves tinédzserek közfoglalkoztatása

	Fő	Százalék
Egyszer sem dolgozott közmunkásként a vizsgált időszakban	39 853	89,53
Legalább egy hónapot dolgozott közmunkásként	4 662	10,47
Összesen	44 515	100,00

A korhatárcsökkentés a lemorzsolódás valószínűségét a lányok körében 66 százalékkal, a fiúk esetében 72 százalékkal növelte meg. A NEET-státusba kerülés valószínűsége a lányok esetében 59 százalékkal, míg a fiúk esetében 67 százalékkal nőtt meg. A gyermekvállalás és az abortuszok száma az alacsonyabb végzettségű szülők gyermekeinél, az alacsonyabb matematika tesztpontszámokat elért, valamint a legal-

acsonyabb foglalkoztatottsági rátájú régiókban lakó lányoknál nő meg jelentősen.

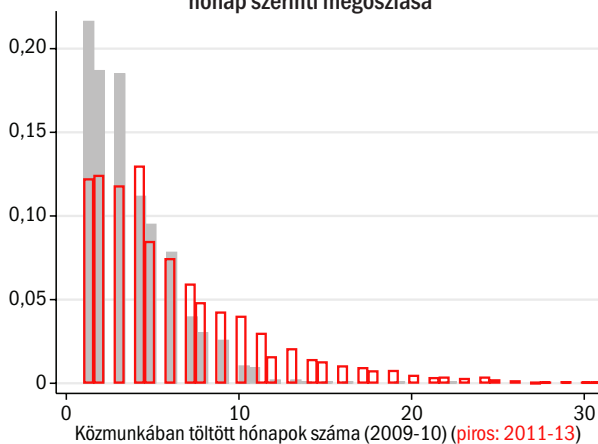
Az elemzésben azt találjuk, hogy az iskolai korhatár csökkentése jelentősen megnövelte a lemorzsolódás valószínűségét. Ugyanakkor nem látjuk az elsődleges munkaerőpiacon való elhelyezkedés esélyének növekedését, hanem a lemorzsolódáshoz hasonló nagyságrendű NEET-státusba kerülést figyelünk meg az adatokban. A szakpolitikaalkotói elképzelésekkel ellentétben a korhatár csökkentése alig befolyásolta a fiatalok elhelyezkedési esélyeit. Ez az eredmény logikusnak tűnik annak fényében, hogy a lemorzsolódó fiatalok munkatapasztalat és középfokú végzettség hiányában valószínűleg rossz esélyekkel indulnak a munkaerőpiacon. Ráadásul az oktatásból való lemorzsolódásnak erős negatív üzenete lehet a munkáltatók felé a fiatal képességeit, termelékenységét illetően.

16 és 18 éves kor között a lemorzsolódott diákok 58 százaléka egyáltalán nem tudott elhelyezkedni (3.8.2. táblázat). Azok, akik elhelyezkedtek, átlagosan 3,5 hónapig tudtak állásban maradni. Az elhelyezkedők több mint fele olyan foglalkozásokban dolgozott, amelyhez nem volt szükség semmilyen szakképesítésre, mint például a takarító, kukás vagy rakodómunkás. A 3.8.2. ábra alapján az is látszik, hogy nemcsak a közmunkába kerülés valószínűsége, hanem a közmunkában töltött napok száma is emelkedett a reform utáni években.

3.8.2. táblázat: A 2009–2013 között nyolcadik osztályt végzett, az iskolából lemorzsolódott 16–18 évesek elsődleges munkaerőpiaci foglalkoztatottsága

	Fő	Százalék
Egyszer sem dolgozott az elsődleges munkaerőpiacon a vizsgált időszakban (közmunka nélkül)	25 976	58,35
Legalább egy hónapot dolgozott az elsődleges munkaerőpiacon	18 539	41,65
Összesen	44 515	100,00

3.8.2. ábra: A 2009–2013 között nyolcadik osztályt végzett, az iskolából lemorzsolódott 16–18 éves tinédzserek közmunkában töltött hónap szerinti megoszlása

Forrás: Saját szerkesztés.

Következtetések

Tanulmányunk legfontosabb következtetése, hogy az iskolakötelezettség korhatárának csökkentése úgy

növelte meg a lemorzsolódás esélyét, hogy az iskolából kikerülő fiatalok (legalábbis rövid távon, 16–18 éves koruk között) nem tudtak beilleszkedni a munkaerőpiacra. Emellett pedig nőhetett a tinédzserkori terhességek és abortuszok száma is, ami hosszabb távon is hátrányosan hathat az érintett nők munkai és társadalmi beilleszkedésére. Mivel a reform hátrányos hatásai jóval erősebbek a rosszabb társadalmi helyzetű gyermek között, az iskolakötelezettség korhatárának csökkentése a társadalmi egyenlőtlenségeket is növelhette.

Összességében eredményeink más kutatásokkal (Hermann, 2019, Köllő–Sebők, 2019, Köllő–Sebők, 2021) összhangban azt mutatják, hogy a kormányzati közpolitikai szándékokkal ellentétben az iskolakötelezettség korhatárának csökkentése rövid távon a bemutatott hátrányos hatások mellett nem járt előnyös hatásokkal sem az érintett fiatalok, sem a szélesebb társadalom számára. Ugyanakkor jövőbeli kutatásoknak kell majd megvizsgálniuk az intézkedés hosszabb távú előnyeit és hátrányait.

Hivatkozások

ADAMECZ-VÖLGYI ANNA (2021): [Is raising the school leaving age enough to decrease drop-ping out?](#) Global Labor Organization (GLO), Discussion Paper Series, No. 985.

ADAMECZ-VÖLGYI ANNA–PRINZ DÁNIEL–SZABÓ-MORVAI ÁGNES–VUJIĆ, S. (2021): The Labor Market and Fertility Impacts of Decreasing the Compulsory Schooling Age. CERS IE Working Papers, No. 40.

HERMANN ZOLTÁN (2019): [A tankötelezettségi korhatár csökkentésének hatása a lemorzsolódásra.](#) Megjelent: Fazekas Károly–Csillag Márton–Hermann Zoltán–

Scharle Ágota (szerk.): Munkaerőpiaci tükrök, 2018. KRTK, Budapest, 69–75. o.

KÖLLŐ JÁNOS–SEBŐK ANNA (2019): [Mivel foglalkoznak azok a 17 évesek, akik nem járnak iskolába?](#) Megjelent: Fazekas Károly–Csillag Márton–Hermann Zoltán–Scharle Ágota (szerk.): Munkaerőpiaci tükrök, 2018. KRTK, Budapest, 76–77. o.

KÖLLŐ JÁNOS–SEBŐK ANNA (2021): The Aftermaths of Lowering the School Leaving Age – Effects on Roma Youth. Kézirat.

SEBŐK ANNA (2019): [A KRTK Adatbank Kapcsolt Államigazgatási Paneladatbázisa.](#) Közgazdasági Szemle, 66. évf. No. 11. 1230–1236. o.

K3.2. 20 év alatti várandósok: mennyire jellemző és mi befolyásolja a hátrányos helyzetet?*

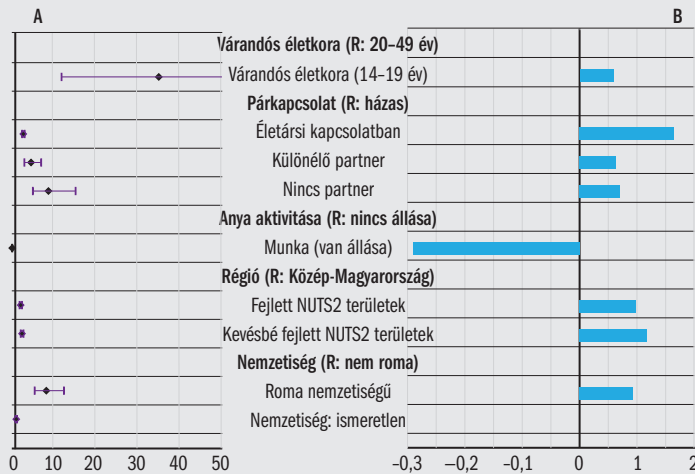
SZABÓ LAURA & MAKAY ZSUZSANNA

Az 1970-es évektől a fejlett országokban számottevően csökkent a 20 év alatti nők gyermekvállalása. Magyarországon a legalacsonyabb értéket, 18 ezreléket, 2010-ben figyelték meg. Ezt követően néhány évig ismét emelkedett ez az érték, és az újabb csökkenés előtt, 2016-ban, 24,8 élveszületés jutott ezer 20 év alatti fiatalra; 2022-ben ez az érték az előzetes adatok szerint 20,2 (KSH, 2022). Ez még mindig igen magasnak számít, összevetve például az Európai Unió átlagértékével, amely 2020-ban 9,2 ezrelék volt (World Bank, 2020). A fiatalkori gyermekvállalás nagymértékben kötődik az alacsony társadalmi státusú, gazdasági, etnikai és földrajzi szempontból hátrányos helyzetben lévő csoportokhoz (WHO, 2018), és ez Magyarországra is jellemző (Pongrácz, 1987, Makay, 2019). A fiatalkori teher-

beesésre emellett erőteljesen kihat az oktatásban eltöltött idő is (Humlum és szerzőtársai, 2017, valamint a jelen Közlekedés 3.8. alfejezete).

A hátrányos társadalmi pozíció az iskolai sikertelenséggel együtt a gyermekvállalás mozgatórugója is lehet: a fiatal nők a további tanulmányi előmenetelüket negatívan, a munkaerőpiaci helyzetüket kilátástalannak ítélik, ami az anyaság melletti választásra sarkallja őket (Suri, 1994). Ilyen szempontból az oktatási rendszer egyszerre fékezheti, de okozhatja is a fiatalkori gyermekvállalást. De vajon a fiatal életkor akkor is hátrányos társadalmi-gazdasági helyzettel jár együtt, ha kiszűrjük a hátrányos helyzettel összefüggő egyéb tényezőket? Ezt vizsgáltuk a Szabó–Makay (2020) tanulmányunkban.

K3.2.1. ábra: A várandósok hátrányos társadalmi-gazdasági helyzetét magyarázó logisztikus regressziós elemzés modelljei, esélyhányadosok 95 százalékos konfidencia-intervallummal (A panel) és parciális regressziós együtthatók (B panel)

Megjegyzés: Az adott kovariáns parciális regressziós együtthatója nem más, mint a logisztikus regressziós elemzésben az adott kovariánshoz tartozó értékeknek az alábbi képlettel számolt együtthatója:

$$(\text{beta előjele}) \times \sqrt{\frac{\text{Wald} - 2 \times \text{df}}{-2LL(0)}}$$

A 14–19 éves várandósok száma 414 fő. R: referenciakategória.

Forrás: KSH–NKI Kohorsz '18, várandós és féléves kutatás.

* A keretes írás a Szabó–Makay (2020) tanulmány alapján készült.

Eredményeink alátámasztják, hogy a 20–49 éves várandósokhoz képest a fiatal életkor önmagában is erőteljes előrejelzője az alacsony társadalmi státusnak: a 20 év alatti várandós nők 34,9-szer nagyobb eséllyel hátrányos helyzetűek, mint az ennél idősebb várandósok (lásd K3.2.1. ábra A paneljének első sorát).

A parciális regressziós együtthatók – amelyek a bevont kovariánsok egymáshoz viszonyított fontossági sorrendjét mutatják – mégis azt jelzik, hogy az elemzésünkbe bevont kovariánsok közül az életkor relatív fontossága a legkisebb (0,06) (lásd K3.2.1. ábra B paneljének első sora), míg a foglalkoztatottsági helyzeté a legnagyobb (–0,29) abszolút értékben, ami arra utal, hogy a hátrányos társadalmi-gazdasági státusnak a munkaerőpiaci helyzet a legfontosabb előrejelzője.

Hivatkozások

- Humlum, M. K.–Kristoffersen, J. H. G.–Vejlin, R. (2017): *College admissions decisions, educational outcomes, and family formation*. Labour Economics, Vol. 48. 215–230. o.
- KSH (2022): *Ezer megfelelő korú nőre jutó elveszületések*.
- MAKAY ZSUZSANNA (2019): *Fiatalkori gyermekvállalás Magyarországon*. Korfa Népesedési Hírlevél, 1. sz. KSH Népeségtudományi Kutatóintézet.
- PONGRÁCZ TIBORNÉ (1987): *Serdülőkori terheltségek társadalmi-demográfiai vonatkozása*. KSH Népeségtudományi Kutatóintézet Kutatási Jelentései, 32. sz.
- SURI, K. B. (1994): *The Problem of Teenage Pregnancy: An Educational Imperative*. Journal of Multicultural Social Work, Vol. 3. No. 3. 35–48. o.
- SZABÓ LAURA–MAKAY ZSUZSANNA (2020): *20 év alatti várandósok: mennyire jellemző és mi befolyásolja a hátrányos helyzetet?* Demográfia, 63. évf. 2–3. sz. 229–258. o.
- WHO (2018): *Adolescent Pregnancy Fact Sheet*. World Health Organization.
- WORLD BANK (2020): *World Development Indicators. Adolescent fertility rate (births per 1,000 women ages 15-19)*.

K3.3. Az iskolalátogatási korhatár csökkentése – hatása a roma fiatalokra*

KÖLLŐ JÁNOS & SEBŐK ANNA

Írásunk alapjául szolgáló Köllő–Sebők (2023) tanulmány a 17 éves fiatalok oktatási részvételét vizsgálja a 2011-es népszámlálás és a 2016-os mikrocenzus adatai alapján. (A 17 évesek 2011-ben valamennyien iskolakötelesek voltak, 2016-ban egyikük sem volt az.) A jelen Közelműködés a korhatárcsökkentés következményeit adminisztratív adatok segítségével elemző 3.8. alfejezete rámutat, hogy az alacsonyabb társadalmi helyzetű családok gyermekeinek oktatási részvétele az átlagosnál nagyobb mértékben esett vissza, és körükben különféle kedvezőtlen következmények is gyakrabban fordultak elő. Eredményeiket a romákra vonatkozó számításokkal egészítjük ki, kiaknázva, hogy a cenzusok – az államigazgatási regiszterekkel szemben – tartalmaznak az etnikai hovatartozásra vonatkozó adatokat.

Mint az K3.3.1. táblázat mutatja, 2011 és 2016 között mély szakadék nyílt a nem roma és a magu-

kat első- vagy másodsorban romának mondó fiatalok között. Előbbieknél kevesebb mint 4 százalékponttal, utóbbiaknál közel 20 százalékponttal csökkent az oktatásban részt vevő (vagy már végzett) 17 évesek számaránya. 2016-ban a nem romák 8 százaléka, a romák 42 százaléka nem járt iskolába ebben az életkorban. A foglalkoztatásuk növekedett ugyan, de a munkanélküliségük és az inaktivitásuk ennél is nagyobb mértékben nőtt.¹

A tanulmány három kérdést jár körül: a) A romák oktatási részvételi hátránya milyen mértékben függ össze az e szempontból kedvezőtlenebb egyéni és családi jellemzőikkel? b) Erősebb hatást gyakorolt-e a roma fiatalokra a munkanélküliségi esélyek 2011 és 2016 közötti változása? c) Vajon nem a gyengébb iskolai teljesítményük, illetve az ezt a korábbiaknál is kevésbé toleráló iskolai gyakorlat vezetett-e az aránytalan mértékű lemorzsolódásukhoz?

* A keretes írásban foglaltak részleteit lásd Köllő–Sebők (2023).

¹ Minden itt hivatkozott számítást elvégeztünk a fiúkra és a lányokra külön-külön is. Erre itt nem térünk ki.

K3.3.1. táblázat: A 17 évesek aktivitása 2011 és 2016 októberében^a

	Nem roma			Roma ^b		
	2011	2016	változás	2011	2016	változás
Végzett középiskolában	0,1	2,1	2,0	0,1	3,8	3,7
Iskolában tanul	97,5	91,6	-5,9	78,6	57,6	-21,0
Tanfolyamon tanul	0,8	1,1	0,3	4,2	1,9	-2,3
Végzett vagy tanul	98,4	94,8	-3,6	82,9	63,3	-19,6
Dolgozik ^c	0,1	1,3	1,2	0,5	9,5	9,0
Végzett, tanul, vagy dolgozik	98,5	96,1	-2,4	83,4	72,8	-10,6
Munkanélküli ^d	0,2	1,2	1,0	1,6	9,4	7,8
Inaktív	1,5	2,7	1,2	15,0	17,8	2,8
Nem dolgozik, nem tanul	1,7	3,9	2,2	16,6	27,2	10,6
Összesen (álló sorok)	100,0	100,0		100,0	100,0	
Megfigyelések száma	112 706	6 872		7 820	725	

^a 17 éves: a számlálás időpontjában betöltötte 17. életévét, de nem érte el a 18-adikat.

^b Roma, aki magát első- vagy másodsorban annak mondta.

^c A kérdezést megelőző héten legalább egy órányi jövedelemtermelő munkát végzett.

^d Nincs munkája, a kérdezést megelőző hónapban aktívan állást keresett.

Forrás: KSH 2011-es népszámlálás, 2016-os mikrocenzus.

a) A K3.3.2. táblázat alapján, a 17 éves romák 2011-ben 19, 2016-ban 33 százalékponttal kisebb arányban jártak iskolába.

K3.3.2. táblázat: A roma etnicitás becsült hatása a 17 éves kori iskolába járásra (százalékpont)

Regressziós modellek különféle kontrollváltozókkal	2011	2016
(1) Egyváltozós regresszió (csak egy roma kétértékű változó a jobb oldalon)	-19	-33
(2) + nem, az együttélő szülők száma, iskolázottsága és foglalkoztatása ^a	-12	-15
(3) + a napi életvitelt akadályozó fogyatékos-ság, gyermeknevelés, túlkorosság ^b	-7	-13
(4) + számlálókörzeti roma arány ^c	-6	-10

Minta: 17 éves, nincs középfokú végzettsége, családban él.

^a A legmagasabb végzettségű szülő végzettsége, a két szülő közül hány dolgozik, az egyedülálló szülő dolgozik-e.

^b Túlkoros: 17 évesen még nincs általános iskolai végzettsége

^c A számlálókörzeteket négy kategóriába soroltuk és az egyéni roma változóval interakcióban szerepeltettük.

Az együttélő szülők számára, iskolázottságára és foglalkoztatására kontrollált egyenletekben a romák hátránya 2011-ben 12, 2016-ban pedig 15 százalékosnak adódik, a nyers adatokban látott romlás tehát elsősorban nem az etnikai hovatartozással, hanem

² Ezek a számok a középfokú végzettséggel nem rendelkező, családban élő 17 évesekre vonatkoznak.

a társadalmi háttérrel összefüggő okokból következett be.² Az egyéni változók és a lakóhelyi (számlálókörzeti) roma népességarány bevonása tovább csökkenti az etnikai hovatartozás becsült hatását, amit végül is 4 illetve 7 százalékpontosnak mérünk.

b) Az adatok a középfokú képzettséggel nem rendelkező fiatalok (18–35 évesek) foglalkoztatási esélyének jelentős javulására utalnak 2011 és 2016 között, amennyiben a közmunkát a hivatalos statisztika szellemében foglalkoztatásnak tekintjük. Ha nem (a közmunkásokat a nemzetközi gyakorlatnak megfelelően foglalkoztatáspolitikai programban részt vevő munkanélküliként számoljuk el), akkor a növekedés lényegesen szerényebb mértékű. Hogy végül is romlottak vagy javultak-e a munkaerőpiaci kilátásaik, az alapvetően attól függ, hogy mit gondolnak a közmunkáról mint megélhetési forrásról. A várankozásunk azonban nem csak emiatt bizonytalan: az is nyitott kérdés, hogyan reagálnak a családok a munkaerőpiaci változásokra: vajon egy esetleges javulás az iskola korai elhagyására ösztönöz, vagy éppen ellenkezőleg, a maradásra, ha egyidejűleg a szülői generáció állaskilátásai is javulnak és a családnak kevésbé van szüksége a kamaszkorú gyermek keresetére. E kérdéseket nyitva hagyva megvizsgáltuk, hogy a középiskolát nem végzett fiatalok és idősebbek (36–55 évesek) járási szintű, a közmunkával illetve anélkül számított foglalkoztatási mutatóinak öt éves változása hogyan hatott a romák és nem romák oktatási részvételére 2016-ban. A piaci foglalkoztatás esetében semmilyen összefüggést nem tudtunk kimu-

tatni. A reform után kialakult etnikai rés valamivel szűkebb volt ott, ahol az idősebb romák közmunkával együtt számított állásalkilatásai az átlagosnál nagyobb mértékben javultak.

c) A harmadik kérdést nem tudjuk közvetlenül vizsgálni, mert nincs olyan adatbázis, amely egyidejűleg tartalmazna adatokat a reform utáni, 17 éves kori iskolába járásról, az etnikai hovatartozásról és a korábbi kompetenciateszt eredményeiről. Ezért kerülő utat választunk, amely az alábbi lépésekben halad. Elsőként az Admin3 adatbázis (Sebők, 2019) felhasználásával megbecsültük, hogyan függött össze a 17 éves kori iskolába járás az adott személyek 8. osztályos kompetenciatesztjeinek eredményeivel és a legfontosabb családi háttérváltozóikkal. Ebben az adatbázisban az etnikai hovatartozás nem ismert.³ Ennek pótlására, négy kérdőíves felvételre támaszkodva kiszámoltuk, hogy a roma és nem roma fiúk és lányok átlagosan milyen eredményeket értek el a vizsgált kompetenciaméréseken matematikából és szövegértésből, majd a mikrocenzusból előállítottuk a 14–15 éves, nagyrészt nyolcadikos romák és nem romák megoszlását azon alapvető családi háttérváltozók szerint, amelyek az első lépésben becsült függvényben szerepeltek. Ezeket az adatokat visszahelyettesítettük az iskolalátogatási egyenletbe.

Eredményeink szerint két azonos családi háttérrel rendelkező fiatal között 2,6–4,2 százalékpontos 17 éves kori iskolába járási esélykülönbséget valószínűsített, ha egyikük a nem romákra, másikuk a romákra jellemző teszteredményt ért el nyolcadikos korában. (A konkrét érték függ a nemtől és hogy a teszteredményeket melyik adatfelvételtől merítjük). Ezeket a számokat a *K3.3.2. táblázat* 2. sorában található specifikációval lehet összevetni, amely 15 százalékra becsülte az etnikai hovatartozás hatását az iskolába járás valószínűségére azonos családi háttér esetén. Ebből az a következtetés adódik, hogy ha a mikrocenzusban figyelembe lehetett volna venni a teszteredményeket, az a meg nem

³ A becsléshez (instrumentumként) szükségünk volt a 6. osztályos kompetenciateszt eredményeire, melyek csak a 2016-ban 17 évesekre álltak rendelkezésre. Ezért a fenti számítások csak erre az évre készültek el.

magyarozott etnikai részt nagyjából egynegyedével-egyötödével tovább csökkentette volna.

Az iskolalátogatási korhatár leszállítását követően tehát alapvetően a társadalmi háttér szerinti szelekció/önszelekció változott: főként az alacsony iskolázottságú, munkanélküli családok gyermekei buktak vagy léptek ki az oktatásból. Ehhez adódott a gyengébb iskolai teljesítmény hatása. A „tisza” etnikai rés ehhez képest kicsi volt, és érdemben nem változott.

Adatok hiányában nem tudjuk megvizsgálni, hogy miből adódik a roma–nem roma iskolába járási különbségnek az alapvető családi háttérváltozókkal és teszteredményekkel nem magyarozott, viszonylag kis része (nagyjából egynegyede). Ebben szerepet játszhat az iskolai szegregáció, az iskolázás és a bejárás anyagi terhe, a gyakoribb hiányzás, a dokumentált, de kellően még meg nem értett tendencia, hogy a roma tanulók azonos családi háttér, iskolai teljesítmény és továbbtanulási ambíciók mellett is kisebb valószínűséggel végeznek, teszik le az érettségit (Kézdi, 2021), az osztálytársak ellenséges magatartásában vagy a tanárok osztályozási gyakorlatában megnyilvánuló diszkrimináció (Hajdu és szerzőtársai, 2018, Kisfalusi, 2018, Kisfalusi és szerzőtársai, 2021), valamint a biztatás és a dicséret gyakori hiánya, amit bőségesen rendelkezésre álló eseti megfigyelésekből ismerünk.

Hivatkozások

- HAJDU TAMÁS–KERTESI GABOR–KÉZDI GÁBOR (2018): *Inter-Ethnic Friendship and Hostility Between Roma and non-Roma Students in Hungary: The Role of Exposure and Academic Achievement*. The B.E. Journal of Economic Analysis & Policy.
- KÉZDI GÁBOR (2021): *A magyarországi roma fiatalok leértékelésének esélyeiről*, Megjelent: *Köllő János* (szerk.): Kertesi 70. 17–30. o.
- KISFALUSI DOROTTYA (2018): *Bullies and victims in primary schools. Intersections*. East European Journal of Society and Politics, Vol. 4. No. 1. 133–158. o.
- KISFALUSI DOROTTYA–JANKY BÉLA–TAKÁCS KÁROLY (2021): *Grading in Hungarian Primary Schools: Mechanisms of Ethnic Discrimination against Roma Students*. European Sociological Review, Vol. 37. No. 6. 899–917. o.
- KÖLLŐ JÁNOS–SEBŐK ANNA (2023): *The Aftermaths of Lowering the School Leaving Age – Effects on Roma Youth*. KRTRK-KTI WP, No. 31. (Megjelenés alatt.)
- SEBŐK ANNA (2019): *A KRTRK Adatbank Kapcsolt Államigazgatási Paneladatbázisa*. Közgazdasági Szemle, 66. évf. No. 11. 1230–1236. o.

4. FELNŐTTKORBAN MEGJELENŐ TÁRSADALMI EGYENLŐTLENSÉGEK

4.1. A SZEMÉLYI TŐKEJÖVEDELMEK JELLEMZŐI ÉS A JÖVEDELEMELOSZLÁSBAN BETÖLTÖTT SZEREPÜK 2007 ÉS 2021 KÖZÖTT*

KREKÓ JUDIT & TÓTH G. CSABA

A személyi tőkejövedelmek, amelyek az szja-bevallásokban szereplő teljes adóköteles jövedelem 8–12 százalékát tették ki a 2007 és 2021 közötti időszakban, jóval egyenlőtlenebbül oszlanak meg az adófizetők között, mint a munkajövedelmek. Nagyobb eséllyel van tőkejövedelme az 50 év feletti, budapesti és magas munkajövedelmű férfi adófizetőknek. Az adózott összes jövedelem egyenlőtlenségi mutatói a vizsgált időszakban érdemben növekedtek. Az egyenlőtlenségi mutatók 2007 és 2015 között bekövetkezett markáns emelkedése jórészt annak tulajdonítható, hogy az egykulcsos adórendszer bevezetését követően jelentősen nőtt az adózás utáni munkajövedelmek koncentrációja. Az adózási utáni összes jövedelem egyenlőtlensége 2015 és 2021 között kismértékben tovább erősödött, ami a tőkejövedelmek súlyának emelkedésére vezethető vissza. A legjobban kereső 1 százalék tőkejövedelmének az aránya az összes tőkejövedelmen belül 2007 és 2015 között nagymértékben emelkedett, és átlépte a 70 százalékot, miközben a legfelső 10 százalék súlya kis lépésekben 90 százalék fölé nőtt.

Bevezetés

A 2010-es évek közepe óta korábban nem látott szakmai és közéleti érdeklődés övezi a jövedelmi egyenlőtlenségek alakulását, illetve a tőkejövedelmek szerepét ebben a folyamatban. Noha Ázsia gazdasági felemelkedésnek köszönhetően az elmúlt évtizedekben globálisan csökkent az egyenlőtlenség (*Milano-vic, 2022*), az országon belüli különbségek számos országban növekedtek. Ebben jelentős szerepet játszott a magasabb koncentrációjú tőkejövedelmek arányának emelkedése az összes jövedelmen belül (*Piketty, 2015, Ranaldi, 2021*).

Magyarországon a jövedelmi egyenlőtlenségek a kétezres évek közepétől kezdtek újra emelkedni, amit felgyorsított előbb a 2008-as válság, majd a 2011 és 2013 között végrehajtott egykulcsos adóreform (*Benczúr és szerzőtársai, 2012; Tóth–Virovác, 2013*). A 2010-es évtized első felét tehát a jövedelmi különbségek növekedése jellemezte (*Tóth–Szelényi, 2018*). *Svraka* (2021) ugyanakkor a 2012 és 2019 közötti időszakra vonatkozóan azt találta, hogy az adózás előtti összes jövedelem egyenlőtlenségének növekedése a munkajövedelmek koncentrációjának csökkenése és a tőkejövedelmek egyenlőtlenségének erősödésének eredményeképp alakult ki. Ez rávilágít arra, hogy az elmúlt néhány évtizedben a munkajövedelmek mellett a tőkejövedelmek is egyre inkább fontos szerepet játszottak a jövedelemeloszlás alakulásában. Ez nem kizárólag, de különösen igaz a legmagasabb jövedelműek csoportjára, hiszen az ösz-

* A fejezet a „Termelékenység és szektorális átrendeződés rövid- és hosszútávon” című OTKA-kutatásra támaszkodik. A kutatást a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Hivatal támogatta (projektszám: K-143420). A fejezethez [online Függelék](#) tartozik, amely a KTI KRTK oldalán érhető el.

szes jövedelem alapján számolt legfelső 0,1 százalék és a legfelső 1 százalék jövedelméből 2008-ban már több mint 50, illetve 25 százalék tőkejövedelem volt (*Mavridis–Mosberger*, 2017).

A tőkejövedelem részarányának emelkedése az összes jövedelmen belül azonban nem feltétlenül növeli az összes jövedelem szintjén az egyenlőtlenséget. A Gini-index alapján mért egyenlőtlenséget a teljes jövedelem tekintetében három tényező határozza meg. Egyrészt a munka- és tőkejövedelem aránya, e kettő koncentrációja, illetve az egyes jövedelemtípusok és az összes jövedelem közötti korreláció, azaz hogy a jövedelemszerzők csoportjai között mekkora az átfedés. Vélhetően a kapcsolat összetettségével magyarázható, hogy a témában végzett kutatások eredményei eltérnek egymástól. Miközben több vizsgálat (*Bengtsson–Waldenström*, 2018, *Fräjsdorf és szerzőtársai*, 2011) is arra jutott, hogy a tőkejövedelem növekedése erősíti a jövedelmi egyenlőtlenségeket, mások (például *Francese–Mulas–Granados*, 2015) nem találtak kapcsolatot a két változó között. Ebből kiindulva kutatásunkban a személyi tőkejövedelmek jellemzői mellett arra keressük a választ, hogy 2007 és 2021 között miként változott Magyarországon az adózás előtti és adózás utáni tőke-, illetve munkajövedelem koncentrációja, illetve hogy e két tényező hogyan alakította az összes jövedelem eloszlását.

Adatok

Az elemzéshez a Nemzeti Adó- és Vámhivatal (NAV) szja-bevallások egyéni szintű anonimizált adatbázisait használtuk. A 2015-ös, 2019-es és a 2021-es évre a bevallások teljes körű adatbázisa, a 2007-es évre a bevallások 10 százalékos véletlen mintájának adatait tartalmazó adatbázisa áll rendelkezésünkre. Az adóbevallásokat tartalmazó adminisztratív adatbázisok több szempontból pontosabb képet festenek az adóköteles jövedelmekről, mint a lakossági felmérések. A népesség alsó és felső jövedelmi rétegét is tartalmazzák, és a kérdezői vagy válaszadói hibák sem okoznak bennük torzítást. *B. Kis–Tóth* (2016) a lakossági kérdőíves felmérések (az európai szintű EU-

SILC és a magyar háztartásokat tartalmazó Tárki Monitor) adminisztratív adatokkal történő összevetése alapján arra a következtetésre jutott, hogy a kérdőíves felmérések jellemzően egyáltalán nem találják meg a népesség legfelső jövedelmi századait, és a jövedelemeloszlást a ténylegesnél szűkebbnek mutatják.

Meg kell jegyeznünk, hogy az egyéni adóbevallási adatoknak szintén megvannak a saját korlátai. Egyrészt egyéneket, és nem háztartásokat tartalmaznak, azaz a háztartáson belüli esetleges kiegyenlítődést nem mutatják, mivel a háztartások egyes tagjait nem lehet összekötni. Az adóbevallásokban nem szerepelnek a külföldi befektetésekből származó és kizárólag külföldön adózó jövedelmek sem, valamint számos, az szja-bevallásba nem kerülő jövedelem (például cafeteria). A személyi tőkejövedelmek között az szja-bevallásokban nem szerepel a bankbetétek, állampapírok után szerzett kamatjövedelem, valamint a kifizetők által kezelt pénzügyi befektetések árfolyamnyeresége. Emellett nem jelennek meg a nem legálisan szerzett és be nem vallott jövedelmek.

Tanulmányunkban a munkajövedelmeket alapvetően az szja-bevallásban szereplő összevont adóalap, a tőkejövedelmeket pedig az elkülönülten adózó jövedelmek és a külföldről származó, de belföldön (is) adóköteles jövedelmek képviselik. Közgazdasági megfontolások miatt, valamint az egyes évek összehasonlíthatóságának biztosítása érdekében e jövedelemkategóriák kisebb módosításaival, egyes jövedelmek átcsoportosításával vagy kizárásával határoztuk meg elemzésünk elsődleges mutatóit, a munka- és tőkejövedelmeket, amelyek együttesen kiadják az összes jövedelmet (a számítás részleteit az *online A Függelék* tartalmazza).

Eredmények

A személyi tőkejövedelmek jellemzői

A személyi tőkejövedelmek (a továbbiakban: tőkejövedelmek) a munkajövedelmeknél jóval kisebb súlyt képviselnek az adózók összes jövedelmében. Az adózók 5–7 százalékának van bevallott tőkejövedelme, amelynek teljes összege az összes jövedelem 8–12 szá-

zaléka körül mozgott 2007–2021 között (4.1.1. táblázat). A tőkejövdelem aránya függ a gazdasági ciklustól. 2008 és 2010 között, a pénzügyi válság idején erős visszaesést mutatott, a konjunktúra fellendülésével ismét növekedni kezdett,¹ és 2021-ben már meghaladta a 2007-es arányt. A tőkejövdelem legnagyobb csoportja az osztalékjövdelem (évtől függően 50–70 százalék), emellett jelentős jövdelem származik ingatlan-bérbeadásából, ingatlan-értékesítésből, illetve pénzügyi befektetések árfolyamnyereségéből (lásd online A Függelék 1. táblázat).

4.1.1. táblázat: Az szja adatbázisok összefoglaló adatai

	2007	2015	2019	2021
Adóbevallások száma	4 568 170	4 624 677	5 061 292	4 998 343
Jövdelemmel rendelkezők száma	3 638 860	4 342 602	4 807 840	4 679 774
Munkajövdelemmel rendelkezők száma	3 604 350	4 275 552	4 702 775	4 580 901
Tőkejövdelemmel rendelkezők száma	237 360	243 385	342 673	344 551
Tőkejövdelemmel rendelkezők aránya (százalék)	6,5	5,3	6,8	6,9
Tőkejövdelem aránya a teljes jövdelemhez képest százalék	10,5	8,0	10,1	11,5

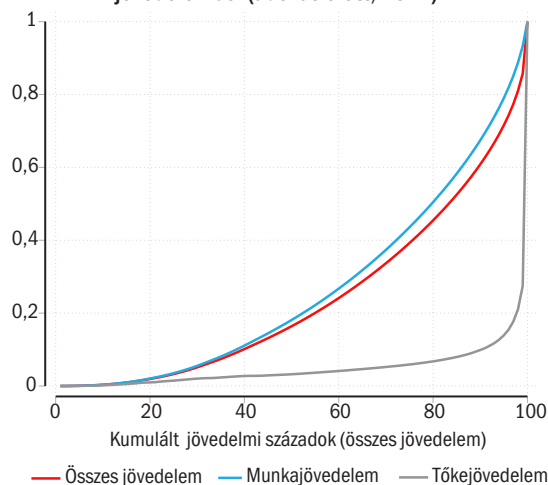
Forrás: NAV szja-adatbázis.

A következőkben a tőke- és munkajövdelem sajátosságait a 2021-es adatok alapján mutatjuk be. Bár a tőkejövdelem aránya összességében viszonylag kicsi, az eloszlásuk – a nemzetközi trendekhez hasonlóan – jóval egyenlőtlenebb, mint a munkajövdelemké. Az adózás előtti tőke- és munkajövdelemeket megjelenítő Lorenz-görbe (4.1.1. ábra) azt mutatja, hogy a tőkejövdelem a legfelső jövdelem századoknál koncentrálnak. A legfelső jövdelem tized részese-
désének aránya az összes jövdelemből 40 százalékot, a tőkejövdelemből azonban 90 százalékot tesz ki.

Az összes jövdelem megoszlása a munkajövdelem és a tőkejövdelem között azt mutatja, hogy a tőkejövdelem csak a legfelső jövdelem századok-

ban játszanak meghatározó szerepet: arányuk csak a legfelső jövdelem században haladja meg a 20, és a felső három jövdelem ezredben pedig az 50 százalékot (4.1.2. ábra). A tőkejövdelem aránya a jövdelemeloszlás legteteje mellett az eloszlás legalján haladja meg a 10 százalékot. Figyelembe kell azonban venni, hogy a két alsó jövdelem szegmensben alacsony, a minimálbér alatti jövdelem szerepelnek, amelyek jelentős része rendszertelen vagy egyszeri jövdelem, így a tőkejövdelem arányának ingadozása nem meglepő.

4.1.1. ábra: Lorenz-görbe – az egyes jövdelem századok részesedése a tőke- és munka-, valamint az összes jövdelemből (adózás előtt, 2021)

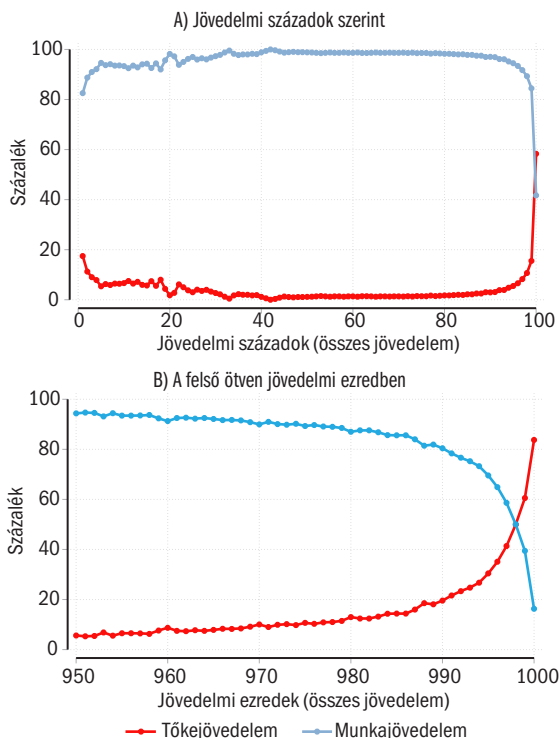

Forrás: NAV szja-adatbázis.

Szoros kapcsolat van a munkajövdelem szintje és a tőkejövdelemmel rendelkezők aránya között: a munkajövdelem alapján képzett alsó nyolcvan jövdelem században az adózók 7 százaléka rendelkezik tőkejövdelemmel, az arány azonban a jövdelemeloszlás teteje felé haladva meredeken nő, és a legmagasabb munkajövdelemű egy százalék körében meghaladja a 30 százalékot (4.1.3. ábra). Emellett számottevő (12 százalék) a tőkejövdelemet vallók aránya azok körében, akiknek a munkajövdelemük a garantált bérminimumnak felel meg.

¹ Forrás: NAV évkönyvekben, elkülönülten adózó jövdelemek aggregált adata.

4.1.2. ábra: A tőke- és munkajövedelmek aránya az összes jövedelemben, 2021

Forrás: NAV szja-adatbázis.

4.1.3. ábra: A tőkejövedelemmel rendelkezők aránya a munkajövedelem századai szerint, 2021

Forrás: NAV szja-adatbázis.

A tőkejövedelem meglétével és összegével összefüggő tényezők részletesebb vizsgálatához regressziós elemzést végeztünk (4.1.2. táblázat). Először egy lineáris valószínűségi modell, illetve egy logit modell segítsé-

gével azt vizsgáltuk, milyen tényezőkkel függ össze, hogy egy adózó rendelkezik-e bármekkora tőkejövedelemmel. A modell magyarázó változói az adózó neve, életkora, a lakóhely megyéje, valamint a munkajövedelem szerinti jövedelmi tizede.

4.1.2. táblázat: Regressziós eredmények – a tőkejövedelemmel összefüggő tényezők, 2021

	OLS	Logit (esélyhányados)	OLS (van tőkejövedelem)
	van tőkejövedelem		(ezer forint)
	(1)	(2)	(3)
Munkajövedelem			
8. tized	0,0181*** (0,000478)	1,798*** (0,0219)	
9. tized	0,0324*** (0,000479)	2,311*** (0,0272)	
10. tized	0,107*** (0,000486)	4,850*** (0,0538)	
Munkajövedelem (ezer forint)			0,330*** (0,00786)
Életkor			
31-40 éves	0,0189*** (0,000326)	2,615*** (0,0263)	476,3 (773,3)
41-50 éves	0,0383*** (0,000311)	3,817*** (0,0364)	3042*** (728,9)
50 év felett	0,0535*** (0,000300)	4,947*** (0,0462)	3833*** (701,7)
Férfi	0,00996*** (0,000212)	1,246*** (0,00540)	4706*** (302,4)
Budapest	0,0334*** (0,000690)	1,720*** (0,0246)	3219*** (980,8)
Konstans	0,00247*** (0,000790)	0,0116*** (0,000192)	-2102* (1,158)
Megfigyelések száma	4 506 834	4 506 834	341 375
R ²	0,037		0,007

Megjegyzés: Zárójelben a standard hibák szerepelnek.
*** $p < 0,01$, ** $p < 0,05$, * $p < 0,1$
Forrás: NAV szja-adatbázis.

A 4.1.3. ábrával összhangban a magas munkajövedelem növeli a tőkejövedelem valószínűségét: a munkajövedelem legfelső tizedébe tartozók több mint négyszeres eséllyel rendelkeznek tőkejövedelemmel, mint a legalsó munkajövedelmi tizedbe tartozók. A magasabb életkor és a budapesti lakóhely szintén növeli annak a valószínűségét, hogy egy adózónak van tőkejövedelme. Hasonló tényezők befolyásolják a tőkejö-

vedelem összegét azoknál az adófizetőknel, akiknek van valamennyi tőkejövedelmük, de az egyes változók jelentősége eltérő. Az, hogy valaki rendelkezik-e tőkejövedelemmel, csak kismértékben függ az adózó nemétől, a tőkejövedelem összegét tekintve viszont ez a legfontosabb tényező. (A tőkejövedelmek nemek közti különbségeiről részletesebben lásd a K4.1. keretes írást).

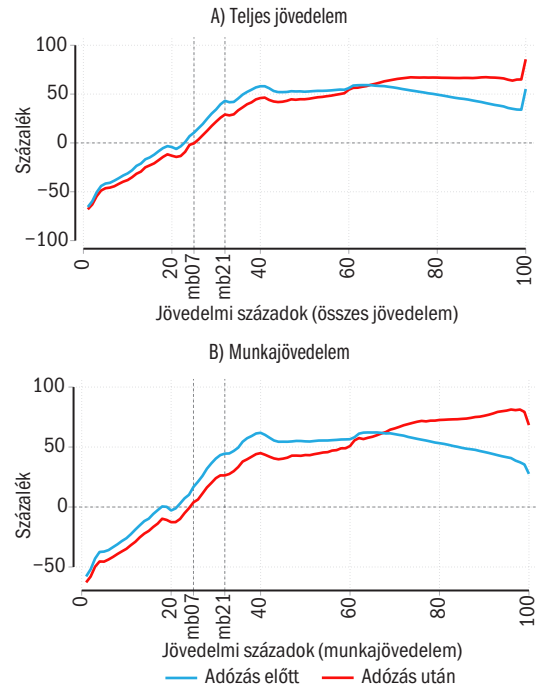
A jövedelmek reálértékének változása

A következőkben megvizsgáltuk, hogy mekkora volt a különböző jövedelmek növekedése az egyes jövedelmi századokban 2007 és 2021 között. Az elemzés egyik kérdése, hogy a jövedelemeloszlás változásában mi az adórendszer szerepe, így külön tárgyaljuk az adózás előtti és az adózás utáni jövedelmeket. Az adózás utáni jövedelmeknél a személyi jövedelemadó mellett az adózók által fizetendő járulékokat is figyelembe vettük (a számítás részleteit és a leíró statisztikákat lásd az online A Függelékét).

Az adózás előtti összes jövedelem reálnövekedése egyenlőtlen képet mutat a jövedelemeloszlás mentén: míg az alacsony jövedelmeknél a növekedés elmaradt az infláció emelkedésének a mértékétől, a 23. századtól, amely körülbelül a 2007-es minimálbérnek felel meg, a jövedelmek reálnövekedése pozitívvá válik. A legmagasabb, 50 százaléknál feletti reálnövekedést a közepes jövedelmeknél, a 37. és a 70. percentilis között tapasztalható, efelett ismét csökken a növekedés mértéke (4.1.4. ábra A panel). Az adózás utáni összes jövedelem reálnövekedése ezzel szemben a magasabb jövedelmi századok felé haladva folyamatosan nő. A 70. század felett az adózás utáni, alatta az adózás előtti jövedelmek növekednek jobban, vagyis az adórendszer növelte az adóköteles jövedelmek közötti egyenlőtlenséget. A munkajövedelmek reálnövekedése az eloszlás legtetejétől eltekintve az összes jövedeleméhez hasonló mintázatot mutat, ami arra utal, hogy az összes jövedelem eloszlásának változását elsősorban a munkajövedelmek növekedése határozta meg (4.1.4. ábra B panel). A legfelső jövedelmi századokban azonban a munkajövedelmek reálnövekedésé-

nek csökkenésével párhuzamosan az összes jövedelem növekedése adózás előtt és után is megugrik, ami arra utal, hogy a legfelső századokat a tőkejövedelmek kiugró emelkedése jellemezte.

4.1.4. ábra: Adózás előtti és adózás utáni jövedelmek reálnövekedése 2007 és 2021 között

Megjegyzés: A jövedelmeket a fogyasztói árindexszel defláztuk. A szaggatott függőlegesek a 2007-es és a 2021-es minimálbér helyét jelzik.

Forrás: NAV szja-adatbázis.

Egyenlőtlenségi mutatók változása 2007 és 2021 között

A következőkben több különböző mutató felhasználásával igyekszünk átfogó képet adni arról, hogy miként alakult az adózás előtti és adózás utáni jövedelmek egyenlőtlensége 2007 és 2021 között. Az egyes indikátorok eltérő eredményt adhatnak attól függően, hogy az eloszlás mely részét ragadják meg.

A Gini-index a teljes eloszlás koncentrációját méri, nulla abban az esetben, ha mindenkinek pontosan ugyanannyi a jövedelme és egy az értéke, ha az összes jövedelem egy ember kezében összpontosul. A mun-

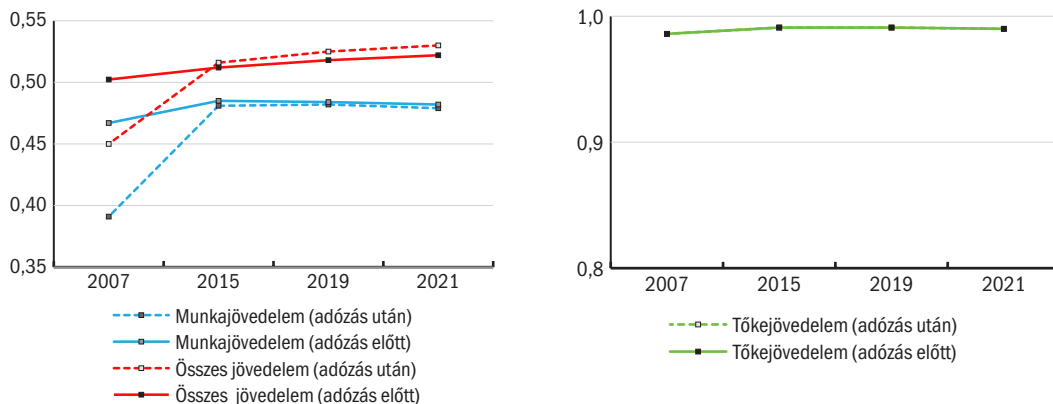
kajjévedelmek esetében az adózás előtti jövedelmet tekintve nem változott érdemben az egyenlőtlenség, a Gini-index értéke 0,47–0,49 között ingadozott (4.1.5. ábra). Ezzel szemben az adózás utáni munkajövedelmeknél a mutató markánsan, a 2007-es 0,39-ről 2015-re 0,48-ra emelkedett, és ezen a szinten stabilizálódott a vizsgált időszak végéig. A jövedelemkülönbségek jelentős növekedése a vizsgált időszak első felében alapvetően az egykulcsos adórendszer 2011-es bevezetésével és az adójóváírás fokozatos kivételével magyarázható, míg a járuléklafon eltörlése kis mértékben mérsékelte ezek hatását. Az a tény, hogy 2015-től kezdődően az adózás előtti és adózás utáni munkajövedelem koncentrációja megegyezett, azt jelzi, hogy az állami újraelosztás ezen formája gyakorlatilag érintetlenül hagyta a jövedelmek koncentrációját, ami összhangban áll *Krekó és szerzőtársainak* (2023) eredményeivel. Fontos azonban hangsúlyozni, hogy ez nem azt jelenti, hogy 2015 után már általában nem valósult meg jövedelemújraelosztás az adórendszeren keresztül, hiszen például a gyermekek száma befolyásolta az adókötelezettséget, ám ez összességében nem változtatott a jövedelemeloszlás egyenlőtlenségén.

A tőkejövedelmek esetében akár az adózás előtti, akár az adózás utáni jövedelmeket nézzük, rendkívül magas, 0,99 a Gini-index értéke, és nem változott érdemben

a vizsgált időszakban. A munkajövedelmeket és a tőkejövedelmeket magában foglaló összes jövedelem esetén az adózás előtti egyenlőtlenség enyhén emelkedett a vizsgált időszakban a 2007-es a Gini-index 0,50-es értékéről 2021-re 0,52-re. Ezzel szemben az adózás utáni összes jövedelemnél, a munkajövedelem esetén megfigyelt változások miatt 2007 és 2015 között 0,45-ről 0,52-re ugrott a mutató, ami az egyenlőtlenség jelentős növekedését jelzi. Ezt követően 2021-ig minimális mértékben tovább emelkedett 0,53-ra.

A bevezetőben már említettük, hogy a tőkejövedelem és a munkajövedelem alakulása több csatornán keresztül befolyásolhatja az összes jövedelem esetében megvalósuló egyenlőtlenséget. Amint arra *Schechtman–Yitzhaki* (1999) a Gini-index dekomponálásával rámutatott az összes jövedelem szintjén az egyenlőtlenség akkor növekedhet, ha bármelyik jövedelemtípus esetében növekszik az egyenlőtlenség, ha növekszik annak a jövedelemtípusnak a súlya, amely esetében nagyobb az egyenlőtlenség, illetve ha növekszik az egyes jövedelemtípusok és az összes jövedelem közötti korreláció, azaz a jövedelemszerzők csoportjai közötti átfedés. Ha ily módon dekomponáljuk az egyenlőtlenség változását, akkor azt kapjuk, hogy az adózás előtti összes jövedelem esetében a Gini-index enyhén emelkedése 2007 és 2015 között

4.1.5. ábra: A Gini-index változása az összes jövedelem, a munkajövedelem és tőkejövedelem esetében (2007–2021)

alapvetően a munkajövedelmek koncentrációjának enyhe emelkedésére vezethető vissza, aminek mérsékelte a hatását, hogy 10,5-ről százalékról 8,0 százalékra csökkent a sokkal nagyobb koncentrációjú tőkejövedelem aránya. Ez utóbbi tipikus jelenség gazdasági válságok idején. Ezt követően viszont épp az növelte az adózás előtti összes jövedelem koncentrációját, hogy a tőkejövedelem az évtized második felében ismét növekedésnek indult, és aránya 2021-re elérte a 11,5 százalékot.

A korszakolás hasonló az adózott jövedelmek esetében is, a változás azonban jóval nagyobb volt. 2007 és 2015 között az összes jövedelmi egyenlőtlenség első sorban azért emelkedett jelentősen, mert nőtt a munkajövedelmek koncentrációja (nagy rész a 2011-es adóreform eredményeként), illetve kisebb mértékben támogatta ezt a folyamatot, hogy növekedett a korreláció, azaz az átfedés a jövedelemszerzők csoportjai között az összes jövedelem és a munkajövedelem esetében. Mérsékelte ugyanakkor ezek hatását a tőkejövedelem súlyának már említett csökkenése. A következő időszakban 2015 és 2021 között minimálisan emelkedett csak az egyenlőtlenség az összes jövedelem esetében, amely alapvetően arra vezethető vissza, hogy a tőkejövedelmek súlya emelkedett, miközben a többi tényező hatása nem változott érdemben.

A legmagasabb jövedelműek relatív helyzetét méri az adófizetőkön belül a következő mutató, amely az összes jövedelem alapján számolt legfelső jövedelmi század együttes jövedelmét viszonyítja az adófizetők összes jövedelméhez (a 4.1.6. ábra felső sora). A munkajövedelmek esetében a legjobban kereső 1 százalék összes jövedelme 6–8 százalék között ingadozott mind az adózás előtti, mind az adózás utáni jövedelem esetében, azaz nagyjából változatlan maradt a vizsgált időszakban. A tőkejövedelmek tekintetében azonban a mutató mind az adózás előtt, mind az adózás után a 60 százalék körüli értékről 72–73 százalékra ugrott 2007 és 2015 között, és ezen a szinten stabilizálódott a hátralévő időben. A tőkejövedelem koncentrációjának eredményeképpen kismértékben az összes jövedelem esetében is emelkedett a felső 1 százalék jövedelmének aránya. Az

adózás előtti jövedelmek esetében 2007 és 2021 között 13-ról 14 százalékra nőtt a mutató, az adózás utáni jövedelmeknél 13-ról 16 százalékra.

A magas jövedelműek egytel tágabb körének relatív jövedelmi helyzetét méri a felső 10 százalék jövedelmének aránya az adófizetők összes jövedelméhez képest (a 4.1.6. ábra középső sora). Az adózás előtti munkajövedelmek esetében ez az arány a vizsgált időszakban egy kisebb emelkedés után enyhén csökkent, de alapvetően 33 és 35 százalék között ingadozott. Az adózott munkajövedelmek esetében 2007 és 2015 között – az egykulcsos adóreform bevezetése nyomán – a magas keresetűek jövedelmének aránya 28 százalékról 34 százalékra ugrott, majd 2021-re 32 százalékra mérséklődött. Az adózás előtti és adózás utáni munkajövedelem esetében a mutatók együtt mozgása 2015 és 2021 között azt jelzi, hogy a legfelső jövedelmi tized esetében a munkajövedelem arányának kismértékű mérséklődése az összes munkajövedelemen belül alapvetően a piaci jövedelmek változására vezethető vissza, az adópolitika hatása ebből a szempontból semleges volt.

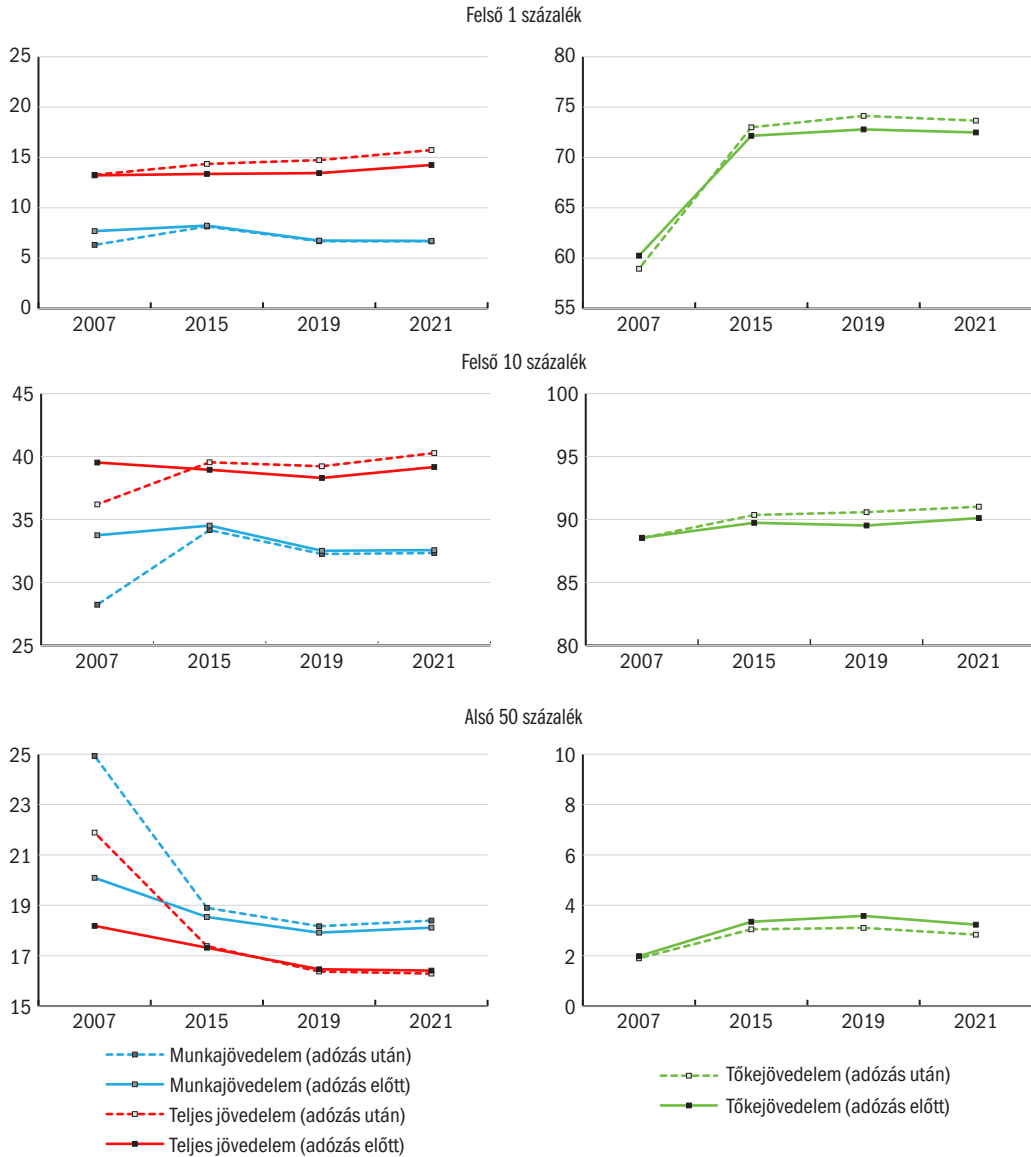
A felső 10 százalék esetében nem látható olyan jelentős megugrás a tőkejövedelmek koncentrációjában, mint a felső 1 százalék esetében. A mutató 89 százalékról indult, és az adózás előtti jövedelmek esetében 1 százalékponttal, az adózás utáni jövedelmeknél 2 százalékponttal emelkedett 2007 és 2021 között, tehát hozzávetőlegesen az egész időszakra igaz, hogy az összes tőkejövedelem nagyjából 90 százaléka azokhoz került, akik az összes jövedelem alapján a legjobban kereső 10 százalékhoz tartoztak. Az eltérés a felső 1 és a felső 10 százalék részesedésének időbeli változásában arra utal, hogy míg a legfelső tized keresetelőnye nem változott a tőkejövedelmek tekintetében, addig a legfelső század tőkejövedelme sokkal gyorsabban emelkedett 2007 és 2015 között, mint az összes adófizetőé.

Az összes jövedelem esetében a felső 10 százalék részarányának időbeli alakulása némileg hasonló, mint a munkajövedelmeké. Az adózás előtti jövedelmeknél 38 és 40 százalék között ingadozott a legnagyobb keresetű tized jövedelmének aránya. Az adózott jöve-

delmeknél 2007 és 2015 között 36-ról 40 százalékra emelkedett a mutató, és nagyjából ezen a szinten maradt 2021-ig. Ez utóbbi azzal magyarázható, hogy

a felső 10 százalék esetében a munkajövedelem részarányának csökkentését ellensúlyozta a tőkejövedelem részarányának emelkedése.

4.1.6. ábra: A felső 1 százalék (felső sor), a felső 10 százalék (középső sor) és az alsó 50 százalék (alsó sor) jövedelmének aránya az összes jövedelem, a munkajövedelem és tőkejövedelem esetén (2007–2021)

Megjegyzés: A felső 1, a felső 10 és az alsó 50 százalék az összes jövedelem alapján képzett eloszlás felső 1 századá-

hoz, felső 10 századához és az alsó 50 százalékához tartozó adózókat jelenti.

A jövedelemeloszlás másik felét, azaz a mediánjövedelemnél kevesebbet keresők relatív helyzetét ragadja meg a következő mutató, amely az alsó 50 százalék jövedelmét hasonlítja az összes adófizető jövedelméhez (a 4.1.6. ábra alsó sora). Az adózás előtti munkajövedelmek esetében ez az arány 2007 és 2021 között 20 százalékról fokozatosan 18 százalékra mérséklődött. Ezzel szemben az adózás után jövedelmeknél a mutató 2007 és 2015 között 25-ről 19-re csökkent jórészt az egykulcsos adórendszer bevezetése és az adójóváírás eltörlése miatt, majd további egy százalékponttal mérséklődött 2021-ig. A tőkejövedelmeknél akár az adózás előtti, akár az adózás után jövedelmeket nézzük, két százalékról 1–2 százalékponttal emelkedett az alsó 50 százalék jövedelmének aránya. Mivel a mediánjövedelemnél kisebb keresetűek körében nagyon alacsony a tőkejövedelem aránya, ezért az összes jövedelem esetében a mutató hasonló képet fest, mint a munkajövedelmeknél. Az adózás előtti összes jövedelem esetében az alsó 50 százalék jövedelmének aránya fokozatosan csökkent a vizsgált időszakban, míg adózás után a mutató az adórendszer átalakítása miatt 2007 és 2015 között előbb jelentősen visszaesett, majd ezt követően kismértékben tovább mérséklődött.

Hivatkozások

- B. KIS ANNA–TÓTH ISTVÁN GYÖRGY (2016): [Makrosokkok – mikroválaszok: sikeres és sikertelen háztartási alkalmazkodás a válság idején Magyarországon](#). A Társi Háztartás Monitor kutatás 2. kötete.
- BENCZÚR PÉTER–KÁTAY GÁBOR–KISS ÁRON (2012): [Assessing changes of the Hungarian tax and transfer system: A general-equilibrium microsimulation approach](#). MNB Working Papers, No. 7.
- BENGTSSON, E–WALDENSTRÖM, D. (2018): [Capital Shares and Income Inequality: Evidence from the Long Run](#). Journal of Economic History, Vol. 78. No. 3. 712–743. o.
- FRANCESE, M–MULAS-GRANADOS, C. (2015): [Functional Income Distribution and Its Role in Explaining Inequality](#). IMF Working Paper, No. 244.
- FRÄSSDORF, A–GRABKA, M. M.–SCHWARZE, J. (2011): [The impact of household capital income on income](#)

Összefoglaló

Az adózók 5–7 százaléka rendelkezett befektetésből vagy vállalkozásból származó tőkejövedelemmel 2007 és 2021 között, ami az összes adóköteles személyi jövedelem közel tizedét tette ki. A tőkejövedelmek ugyanakkor a munkajövedelmeknél sokkal egyenlőtlenebbül oszlanak meg az adózók között: míg 2021-ben a felső tized a munkajövedelmek egyharmadát birtokolta, a tőkejövedelmeknél ez az arány 90 százalék volt. A nemek közötti különbség is nagyobb a tőkejövedelmek esetében: miközben a férfiaknak átlagosan 23 százalékkal több a munkajövedelme, addig a tőkejövedelmek esetében háromszorosa a nők előnye.

A legmagasabb jövedelműek több szempontból is jól jártak a 2007 és 2021 közötti időszakban. A vizsgált időszak első felében a 2011-es adóreform, 2015 után pedig a magas jövedelműek kezében koncentrálódó tőkejövedelem súlyának növekedése okozta, hogy a jövedelemeloszlás aljától felfelé haladva egyre nagyobb mértékben emelkedett az egyes jövedelmi csoportok adózott jövedelme. Emellett a legfelső jövedelmi század kezében koncentrálódó tőkejövedelem 60 százalékról közel 75 százalékra emelkedett, így az ő jövedelmi helyzetük még általában a magas keresetűekhez képest is kiugró mértékben javult.

[inequality-a factor decomposition analysis for the UK, Germany and the USA](#). The Journal of Economic Inequality, Vol. 9. No. 1. 35–56. o.

KREKÓ JUDIT–ERŐS HANNA–GRESKOVICS BÉLA–HAJNAL ÁRON–SCHARLE ÁGOTA (2023): [The redistributive effect of the Hungarian flat tax and family allowance system](#). Acta Oeconomica, Vol. 73. No. 3. 1–23.

MAVRIDIS, D.–MOSBERGER, P. (2017): [Income Inequality and Incentives The Quasi-Natural Experiment of Hungary 1914–2008](#). WID. World Working Paper Series, No. 17.

MILANOVIĆ, B. (2022): [The Three Eras of Global Inequality, 1820–2020 with the Focus on the Past Thirty Years](#). Stone Center On Socio-Economic Inequality Working Paper Series, No. 59.

PIKETTY, T. (2015): [A tőke a 21. században](#). Kossuth Kiadó, Budapest.

- RANALDI, M. (2021): [Global Distributions of Capital and Labor Incomes: Capitalization of the Global Middle Class](#). Stone Center On Socio-Economic Inequality Working Paper Series, No. 30.
- SCHECHTMAN, E–YITZHAKI, S. (1999): [On the proper bounds of the Gini correlation](#). Economics Letters, Vol. 63. No. 2. 133–138. o.
- SVRAKA ANDRÁS (2021): [Recent trends in income inequalities in Hungary using administrative data](#). MoF Taxation Working Papers, No. 8.
- TÓTH G. CSABA–VIROVÁ CZ PÉTER (2013): [Nyertesek és vesztesek. A magyar egykulcsos adóreform vizsgálata mikroszimulációs módszerrel](#). Pénzügyi Szemle, 58. évf. 4. sz. 385–400. o.
- TÓTH ISTVÁN GYÖRGY–SZELÉNYI IVÁN (2018): [Bezáródás és fluiditás a magyar társadalom szerkezetében – Adatolt esszé a felső középosztály bezáródásáról](#). Megjelent: *Kolosi Tamás–Tóth István György* (szerk.): Társadalmi Riport 2018. Tárki Zrt., 25–46. o.

K4.1. A nemek közti különbség a tőkejövedelmek eloszlásában

KREKÓ JUDIT & TÓTH G. CSABA

A nők összességében kevesebb tőkejövedelmet szereznek, mint a férfiak (lásd 4.1. alfejezetet). Felmerül a kérdés, hogy a tőkejövedelmekben lévő nemek közötti különbség miként viszonyul a bérkülönbségekhez. Közismert tény, hogy a férfiak átlagos keresete jellemzően meghaladja a nőkéét, és ez a különbség Magyarországon az európai országok között az egyik legnagyobb.¹ A *K4.1.1 táblázat* alapján látható, hogy az szja-bevallások szerint a férfiak munkából származó éves jövedelme átlagosan 24 százalékkal haladta meg a nőkéét. A tőkejövedelmekben a munkajövedelmeknél jóval nagyobb a nemek közötti különbség: a férfi adófizetőknek átlagosan közel háromszor magasabb a bevallott tőkejövedelme, mint a nőké. A különbség minden típusú tőkejövedelemre jellemző, de különböző mérték-

ben: a férfiak átlagos osztalékjövedelme 3,3-szorosa a nőkének, míg az ingatlan bérbeadásából származó jövedelem esetén a különbség csak 23 százalék.

K4.1.1. táblázat: Átlagos jövedelmek nemek szerinti bontásban, 2021 (ezer forint)

	Munkajövedelem	Tőkejövedelem	Teljes	Tőkejövedelem (ezer forint, ha van tőkejövedelem)
Nő	3483	267	3750	3856
Férfi	4315	732	5047	9408
Férfi/nő	1,24	2,74	1,35	2,44

Megjegyzés: A táblázat első három számszlopa az összes, bármilyen jövedelmet bevalló adófizető átlagos jövedelmeit mutatja. A negyedik oszlopban az átlagok a tőkejövedelemmel rendelkező adófizetőkre vonatkoznak.

A női adófizetők valamivel kisebb hányadának van tőkejövedelme, mint a férfi adófizetőknek (6,9 százalék, illetve 7,7 százalék). Ugyanakkor azok között, akiknek van tőkejövedelmük, a férfiakra

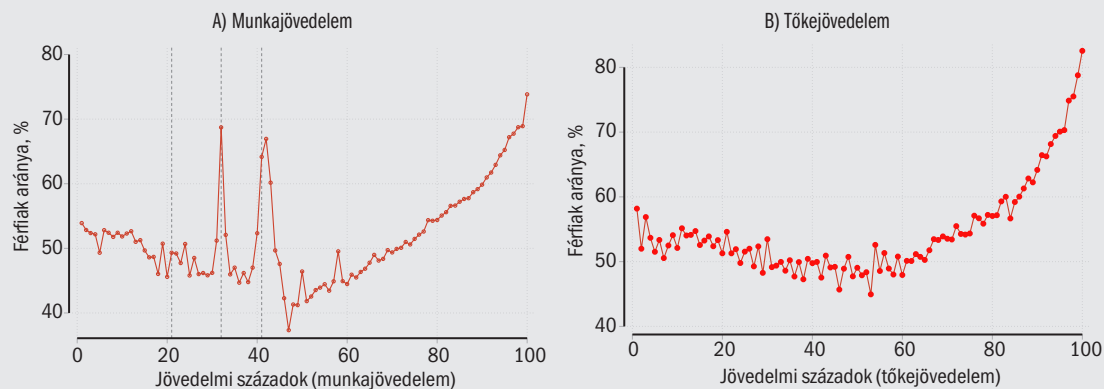
¹ A nemek közötti munkapiaci egyenlőtlenségeket részleteiben tárgyalja a 2017-es Munkaerőpiaci tükör (*Fazekas–Szabó*, 39–202. o.).

jutó összeg közel két és félszerese a nőkre jutó összegnél (lásd a *K4.1.1. táblázat* 4. oszlopát). Mind a munkajövedelmekre, mind a tőkejövedelmekre jellemző, hogy a jövedelemeloszlás tetejéhez közeledve nő a férfiak aránya, ez az eltolódás azonban a tőkejövedelmek esetén még markánsabb (*K4.1.1. ábra*). A munkajövedelmek mellett tehát a tőkejövedelmek tovább erősítik a nemek közötti különbséget.

A tőkejövedelmekben megfigyelhető nemek közötti különbségek mögött összetett, a munkajövedelmekétől részben eltérő okok húzódnak meg. A munkajövedelmek közötti bérkülönbséghez a bérdiszkrimináción túl számos egyéb tényező – például az eltérő foglalkoztatási szerkezet, a gyermekneveléssel otthon töltött idő miatt kieső munkatapasztalat, vezetői státus kisebb valószínűsége – is hozzájárul, bár e tényezők jelentős része is összefügg a nők munkapiaci hátrányaival.

Ezzel szemben a tőkejövedelemben megmutatkozó különbségek okairól sokkal kevesebbet tudunk a szakirodalom alapján, de a kevesebb felhalmozott munkajövedelem mellett az eltérő kockázatvállalási preferenciák, illetve a vagyon családon belüli könyvelése is jelentősen hozzájárulhat. *Bessière–Gollac (2022)* amerikai adatokon azt is megmutatta, hogy az örökösödési, válási, házasodási szokások és jogszabályok is súlyosbítják a nemek közötti egyenlőtlenséget a felhalmozott vagyon mértékében. Azonban az okok mélyebb ismerete nélkül is kijelenthetjük, hogy a nők rendre kisebb jövedelmet és vagyont szereznek. A családon belüli jövedelemkiegyenlítő hatás miatt ez a különbség viszont nem feltétlenül csapódik le a nők tényleges jövedelmi helyzetében és életkörülményeiben. Ugyanakkor hozzájárulhat a családon belüli és a társadalmi hierarchia fenntartásához, valamint erősíti a nők anyagi kiszolgáltatottságát.

K4.1.1. ábra: A férfiak aránya jövedelmi századok szerint, 2021

Forrás: NAV szja-adatbázis.

Hivatkozások

BESSIÈRE, C–GOLLAC, S. (2023): *The Gender of Capital How Families Perpetuate Wealth Inequality*. Harvard University Press.

FAZEKAS KÁROLY–SZABÓ-MORVAI ÁGNES (szerk.) (2018): *Munkaerőpiaci Tükör, 2017*. MTA KRTK KTI, Budapest.

4.2. HOGYAN LESZ AZ ETNIKAI ELŐÍTÉLETBŐL FOGLALKOZTATÁSI DISZKRIMINÁCIÓ? A KISVÁLLALATOK SZEREPE*

KERTESI GÁBOR, KÖLLŐ JÁNOS, KÁROLYI RÓBERT & SZABÓ LAJOS TAMÁS

Bevezetés

A magyarországi romák és nem romák foglalkoztatási esélyei között a rendszerváltás éveiben szakadékszerű különbség keletkezett, és maradt fenn napjainkig. A 2011. évi népszámlálás szerint az érettséginel alacsonyabb iskolai végzettségű, nem tanuló, 15–60 éves népességben a különbség a férfiaknál 31, a nőknél 34 százalékpont volt. A férfiaknál a nyers hátrány kétharmada, a nőknél az ötödöde még ezen a viszonylag homogén népességen belül is összetétel-különbségekből (főleg az eltérő iskolázottságból, a munkavállalási szempontból kedvezőtlen lakóhelyből, a nőknél a magasabb gyerekszámából) adódik, de az etnikai reziduum is jelentékeny: a férfiaknál 11, a nőknél 6 százalékpont volt.

Az átlagértékek mögött azonban nagy földrajzi különbségek húzódnak meg: a romák *járásokon belüli* foglalkoztatási hátránya (a fent említett részpopulációban, a két nemre együttesen) 1 és 56, az egyéni és környezeti változókra kontrollált hátrányuk pedig 2 és 47 százalékpont közé esett.

Hogyan jöhetnek létre ilyen mértékű területi eltérések a romák reziduális (könnyen megfigyelhető jegyekkel nem magyarázható) foglalkoztatási hátrányában? Ennek egy lehetséges magyarázata, hogy – miközben a diszkriminációval szembeni jogi védelem hasonló egy országon belül – nagy különbségek lehetnek az előítéletesség fokában és a piaci struktúrákban. Írásunkban a helyi népességben élő *erős előítéletesség* mint ok és a *vállalatméret-eloszlás* mint közve-

títő szerepének feltárására teszünk kísérletet. Célunk nem az etnikai elutasítás okozta teljes foglalkoztatási hátrány számszerűsítése, hanem annak a hipotézisnek a tesztelése, amely szerint egy kisvállalatok uralta munkaerőpiacon az előítéletesség könnyebben vezet foglalkoztatási diszkriminációhoz.

Ha a munkáltatók, az alkalmazottak, illetve a fogyasztók között magasabb a kisebbséget elutasítók aránya, az a munkaerőpiacon egyaránt vezethet nagyobb fokú előítéletes (*taste-based, animus*), valamint statisztikai diszkriminációhoz. Ez utóbbi révén a nem feltétlenül előítéletes munkáltató csoportszintű információt használ az egyéni jellemzők előrejelzéséhez, ezen belül – és ez elemzésünk szempontjából különösen fontos – megpróbálhatja csökkenteni a kisebbségi és többségi munkatársak konfliktusos viszonyából vagy a fogyasztók idegenkedéséből eredő, vélt vagy valós veszteségeket.

Ezek a mechanizmusok nem azonos eséllyel lépnek működésbe kisvállalati és nagyvállalati környezetben. A nagy szervezetekben a keresési és felvételi gyakorlat kisebb fokú személyességének, a döntés több személy közötti megosztásának köszönhetően, valamint az antidiszkriminációs eljárás és a kedvezőtlen médiavisszhang magasabb kockázata miatt a társadalmi környezetben uralkodó előítéletesség nem befolyásolja olyan erővel a személyzeti döntéseket, mint a kis cégeknél. A kisvállalati világban az informális döntések dominálnak, a diszkriminatív döntéseket nehéz tetten érni. Gyakoribb a beajánláson alapuló felvétel, amiről a szakirodalom alapján megmutatható, hogy noha a termelékenység szerinti kiválasztást hivatott segíteni, etnikai szempontból nem semleges. A vásárlók előítéletessége is könnyebben vezet diszkriminációhoz, mert több az olyan munkakör, ahol a dolgozók

* Ez az alfejezet az azonos című *Kertesi és szerzőtársai* (2022) cikket foglalja össze, amely a Közgazdasági Szemle Kézdi Gábor-emlékszámban jelent meg

közvetlen kapcsolatba kerülnek a fogyasztókkal. Egy kis szervezetben egy-egy kisebbségi dolgozó bekerülése erősebb hatást gyakorol az etnikai összetételre. Végül: az etnikai konfliktusokból eredő kooperációs zavarokat a kisvállalati vezető pontosabban érzékeli, ugyanakkor az azok elhárítására szolgáló eszköztára szegényesebb.

Adatok, a kulcsváltozók mérése

A helyi népesség *etnikai előítéletességének* mérésére kivételes alkalmat kínál, hogy 2010 táján, az akkor nyíltan romaellenes programmal fellépő Jobbik megjelenésével átmenetileg láthatóvá váltak a romák elutasításában meglévő regionális különbségek. A cigányok előítéletes megkülönböztetése sem ezt megelőzően, sem ezt követően nem nyilvánult meg olyan erővel a pártszimpátiákban, mint a 2010-es országgyűlési választáson. A Tárki omnibusz-adatfelvételei szerint a legdurvább cigányellenes sztereotípiákkal egyetértők aránya 2000 és 2008 között pártszimpátia szerint szűk sávban szóródott.¹ A helyzet azonban 2010-re megváltozott: a Jobbik mágnesként vonzotta magához az előítéletet osztókat, miközben az egyetértők aránya csökkent vagy nem változott az akkori két nagy párt szavazóinak (és az összes megkérdezettnek) körében. Ami az előítéletesség földrajzi eloszlását illeti, a Tárki életpálya-vizsgálat 2009-es hullámának tizennégy – a cigányokkal kapcsolatos sztereotípiák elfogadottságára vonatkozó – kérdését felhasználva megmutatható, hogy azok a 17–22 éves nem roma fiatalok, akik a Jobbikot erősen vagy nagyon erősen támogató járásokban éltek, sokkal nagyobb arányban értettek egyet a romákat elutasító állításokkal.

A Jobbik járási listás szavazatarányát a *valasztas.hu* regiszterből számítottuk. Figyelembe vettük, hogy a cigányellenesség mellett az adósok megmentése volt a Jobbik 2010-es kampányának másik – sikeresnek

bizonyult – üzenete, továbbá a párt támogatottságát erősíthette a gazdasági teljesítmény visszaesése is. Az előítéletesség mértékétől független, de a párt sikerességére hatást gyakorló tényezőknek a hatását regressziós módszerrel kiszűrtük, és a becslőfüggvény reziduumát használtuk a jobbikos szavazatokban megnyilvánuló előítéletesség közelítő változójaként. A reziduumra a „Jobbik reziduális támogatottságaként” hivatkozunk.

A *kisvállalatok részarányára* vonatkozó járási szintű adatokat a Bértarifa-felvételtől, illetve a Gazdasági Szervezetek Regiszteréből számítottuk. A tanulmányban a 30 fősnél kisebb munkáltatónál foglalkoztatottak arányával számoltunk. A vállalatméret számít: a KSH munkaerő-felmérésének adataival megmutatható, hogy a romák az átlagosnál kisebb eséllyel kerülnek be kisvállalatokhoz, és még annál is kevésbé olyan kisvállalati álláshelyekre, amelyek csapatmunkát vagy a vásárlókkal való kapcsolattartást feltételeznek.

Az *elemzési mintát* a 0–8 osztályt vagy szakiskolát végzettekre szűkítjük, mert a 2011-es népszámlálás adatai szerint a roma népességben az érettségivel vagy diplomával rendelkezők aránya mindössze 6,5 százalékot tett ki, szemben a nem roma népességben mért 54 százalékkal. A két teljes populáció összehasonlítása ezért nehezen értelmezhető eredményeket szolgáltatott volna.

A következőkben a bér munka világában előforduló foglalkoztatási esélykülönbséget vizsgáljuk, ezért eleve kizárjuk a mintából az önfoglalkoztatókat és a segítő családtagjaikat, azokat a foglalkoztatottakat, akiknek a házas- vagy élettársa egy vagy két alkalmazottal működő egyéni vállalkozást visz, az alkalmi és közmunkásokat, továbbá a nappali tagozaton tanulókat.

Empirikus elemzés

A romák *járásai szintű reziduális foglalkoztatási hátrányát* egyéni szintű egyenletekkel becsültük a 2011-es népszámlálás teljes körű adatain. A férfiakra és nőkre külön-külön becsült egyenletekben a roma etnikai hovatartozást (r kétértékű változó, 0 vagy 1), a kisvállalatok járáson belüli foglalkoztatási súlyát (K), a Job-

¹ A két állítás: 1. A bűnözési hajlam a cigányok vérében van. 2. Csak helyeselni lehet, hogy még vannak olyan szórakozóhelyek, ahová a cigányokat nem engedik be.

bik támogatottságát (J) és ezek interakcióit ($r \times K$, $r \times J$, $r \times K \times J$) szerepeltetjük, számos (konkrétan: 50) kontrollváltozó (X) mellett. Érdeklődésünk tárgya elsősorban a hármas interakció ($r \times K \times J$) együttműködése, amely azt méri, hogy hogyan befolyásolja az előítélet növekedése egy roma személy ($r = 1$) foglalkoztatási esélyét egy nem romához ($r = 0$) képest a kisvállalat-sűrűség alacsony vagy magas értékei mellett. Ha ez az együttműködés negatív, az arra utal, hogy a romák foglalkoztatását erősebben csökkenti az előítéletesség ott, ahol magas a kisvállalat-sűrűség.²

A becsült paraméterek felhasználásával roma foglalkoztatási hátrányt prediktáltunk J és K kitüntetett értékeinél. A kisvállalati részarány esetében ezek az értékek 20, 25, 30, 35, 40 és 45, a Jobbik reziduális támogatottsága esetében pedig -5 , 0 , 5 és 10 voltak. Az értékek megválasztásánál – a mintán kívülre becslést elkerülendő – figyelembe vettük J és K együttes eloszlását, és nem prediktáltunk azokra az értékpárookra, amelyek mögött nem állt elég eset.

Az így számított predikciók adnak választ arra a kérdésre, hogy a nem roma munkavállalókkal azonos demográfiai, családi, munkaerőpiaci és társadalmi helyzetűnek feltételezett (tehát az X -ekben azonos) roma munkavállalók foglalkoztatási hátránya hogyan alakult, ha magasabb volt a Jobbikra leadott szavazatok részaránya, és nagyobb a kisvállalatok súlya.

Eredmények

Fő eredmények

Fő egyenletünkben a roma etnicitás, a kisvállalati részarány és a Jobbik szavazati aránya hármas interakciójának ($r \times K \times J$) együttműködése várakozásunknak megfelelően negatív. A férfiaknál a roma–nem roma foglalkoztatási rés az átlagosnál 20–40 százalékkal szélesebb erős Jobbik-támogatottság és sok kis-

vállalat esetén. A roma nők esetében nem találunk bizonyítékot a vizsgált keresleti oldali összefüggésre. A férfiakra vonatkozó eredményt a 4.2.1. táblázat mutatja.

A 4.2.1. táblázat az átlagos J és K szintek közelében lévő $J = 0$, $K = 30$ pontból kiindulva érdemes olvasni.³ Innét balra vagy jobbra haladva az értékek alig változnak. Azon járások esetén, ahol alacsony a Jobbik támogatottsága ($J = -5$) a hátrány még valamelyest csökken is, ahogy a kisvállalat-sűrűség magasabb értékei felé haladunk. Ahol erősebb a Jobbik támogatottsága ($J = 5$), ott a hátrány súlyosbodik K növekedésével, és ez különösen igaz, ha a párt támogatottsága még ennél is erősebb ($J = 10$). Az alacsony (20 százalékos) és a közepesnek számító 30 százalékos kisvállalat-sűrűséghez tartozó predikciók közötti különbség ebben az esetben 4,3 százalékpont.

4.2.1. táblázat: Prediktált roma–nem roma foglalkoztatási esélykülönbség a Jobbik reziduális támogatottságának és a kisvállalat-sűrűségnek kitüntetett értékeinél (Férfiak)

A Jobbik reziduális támogatottsága ^a	Kisvállalatok súlya (százalék)					
	20	25	30	35	40	45
-5	-0,121 (0,007)	-0,113 (0,007)	-0,105 (0,012)	-0,097 (0,017)	-0,089 (0,023)	-0,081 (0,029)
0	-0,112 (0,005)	-0,114 (0,005)	-0,116 (0,006)	-0,118 (0,009)	-0,120 (0,013)	-0,121 (0,016)
5	-0,103 (0,007)	-0,115 (0,006)	-0,127 (0,006)	-0,139 (0,009)	-0,150 (0,012)	-0,162 (0,015)
10	-0,095 (0,010)	-0,116 (0,009)	-0,138 (0,012)	-0,159 (0,016)	-0,181 (0,021)	-0,202 (0,027)

^a A Jobbik támogatottságának a fő egyenletünkben számított reziduuma.

Megjegyzés: Az átlagos ($J = 0$, $K = 30$), valamint a releváns szélső értékeket vastagon, a mintán kívülre becslő értékeket pedig dőlt számokkal szedtük. Zárójelben a becslő értékek standard hibája.

Oszlop szerint haladva azt látjuk, hogy a hátrány a Jobbik támogatottságának függvényében alacsony kisvállalat-sűrűség ($K = 20$) esetén csökken, $K = 25$ esetén nem változik, ennél nagyobb kisvállalat-sűrűség esetén viszont súlyosbodik. A táblázatban átlósan, a bal felső sarokból jobbra lefelé haladva, jól látszik,

² Formálisan, ha $r \times J$ együttműködése b_1 , $r \times K \times J$ -é pedig $b_2 < 0$, és $r = 1$ (a romákat vizsgáljuk), akkor J marginális hatása a foglalkoztatásra $b_1 + b_2 K$.

³ Emlékeztetőül: $J = 0$ az jelenti, hogy a járásban az országos átlagnak megfelelő volt a Jobbik reziduális (a válság hatásától megtisztított) támogatottsága. $K = 30$ azt jelenti, hogy a kisvállalatok járásban belül a dolgozók 30 százalékát foglalkoztatják.

ahogy a romák foglalkoztatási hátránya egyre súlyosabbá válik *J* és *K* együttes növekedésének hatására. A táblázatban látható mintázat pontosan megfelel az előítéletesség mint ok, valamint a kisvállalat-sűrűség mint közvetítő szerepével kapcsolatos előfeltevésünknek.

Két okot említhetünk arra, hogy a nők esetében a várt összefüggés miért nem teljesül. Egyfelől, a roma nők legnagyobb számban olyan foglalkozásokban dolgoznak, amelyek jellemzően nagy szervezetekben fordulnak elő, ami csökkenti a diszkriminációnak való kitettségüket. Másfelől, a nőknél a hipotézisünkben feltételezett, tisztán keresleti oldali mechanizmus az etnikai különbségnek eleve viszonylag kis részét magyarázhatja. A kínálati döntések itt többet számítanak: amikor alapegyenletünkben a családösszetételre, az ingázási lehetőségekre és más, a munkavállalási döntés szempontjából fontos tényezőkre kontrolláltunk, az a férfiaknál az egyharmadára, a nőknél viszont az egyhatodára szűkítette az etnikai rést.

Robosztusság, alternatív magyarázatok

A Jobbik-szavazatok használata az előítélet közelítő változójaként egy foglalkoztatási egyenlet jobb oldalán két okból is kétségeket ébreszthet. Egyfelől, a párt támogatottságát szignifikánsan növelte a devizahitelek 2009-ben megemelkedő törlesztési terhe. Számításaink alátámasztják ezt az eredményt, de arra utalnak, hogy ennél is erősebben hatottak a népesség erős előítéletességében meglévő nagy területi különbségek. Megmutatjuk, hogy a Jobbik 2010-es eredménye a 2001-es etnikai foglalkoztatási rést is hasonlóképpen „magyarázza” (az akkori roma változóval és kisvállalat-sűrűséggel együtt), ami az előítéletesség földrajzi szóródásának időbeli stabilitására enged következtetni.

Továbbá felvetődhet, hogy az okság fordított irányú: a roma–nem roma foglalkoztatási rés a cigányok alacsonyabb munkakínálatára vezethető vissza, és éppen ez erősítette a Jobbikot. Megvizsgáltuk, hogy a nem foglalkoztatott romák és nem romák mekkora része keresett aktívan állást – tanújelét adva annak,

hogy bár állása nincs, szeretne dolgozni –, és hogy ez hogyan hatott a Jobbik támogatottságára, valamint a romák munkakerüléséről szóló közismert sztereotípiá elfogadottságára. Az eredmények nem igazolják, hogy az erős előítéletességben meglévő területi különbségeket a cigányok munkavállalási hajlandóságában meglévő területi különbségek magyaráznák.

Ha a romákat súlyos hátrány éri a bérmunka piacán, elvileg kárpótolhatnák magukat azzal, hogy vállalkozásba kezdenek, vagy alkalmi, illetve közmunkába lépnek. Megvizsgáltuk, hogy a roma népességben gyakoribb-e a vállalkozás, az alkalmi munka és a közfoglalkoztatás ott, ahol szélesebb a bérmunka világán belül mért etnikai rés. Az eredmények szerint minél nagyobb a cigányok hátránya a bérmunka piacán, annál kisebb valószínűséggel vállalkoznak vagy végeznek alkalmi munkát, viszont (legalábbis a férfiak) annál nagyobb arányban lépnek közmunkába. Figyelembe véve, hogy a közmunkásbér még a minimálbérnél is jóval alacsonyabb, ez nem tekinthető a piaci munkavállalás vagy a vállalkozás teljes értékű alternatívájának. A valódi munkaerőpiacon a munkalehetőségek pozitívan korrelálnak.

Eredményeink a mérési változók többféle specifikációjára robusztusak, és kiállják az alternatív magyarázatok próbáját. A foglalkoztatási egyenletet megbecsültük a nyers Jobbik-változóval és egy alternatív modellből becült reziduummal is. A minket leginkább érdeklő hármas interakció paramétere minden specifikációban, a férfiakra és a nőkre egyaránt negatív, szignifikáns és mértékét tekintve számottevő. Nem kapunk értelmezhető eredményeket, ha a kisvállalati részarányt az ágazati összetételt mérő változókkal helyettesítjük, vagy ha az előítélet-mutatónk helyett – az azonos iskolázottságú roma és nem roma munkaerő nehezen mérhető minőségbeli különbségének hatására gyanakodva – azt az iskolai szegregáció múltbeli mértékével próbáljuk megmagyarázni.

Összefoglalás

A diszkriminatív gyakorlat elleni fellépést az itt vizsgált mechanizmus működése megnehezíti, mert a jog-

szabályok és a civil kontroll kevésbé hatnak a kisvállalatokra. Megfontolandó ezért olyan támogatási formákat választani, amelyek elősegítik, hogy a roma álláskeresőket bekerülhessenek a kisüzemekbe, boltokba és szolgáltató egységekbe, ahol a munkáltató tapasztalatot szerezhet a termelékenységükről, valamint a munkatársak és a vásárlók reakcióiról. Ezt nem pótolja a valódi munkaerőpiactól élesen elkülönülő közfoglalkoztatás.

Hivatkozás

KERTESI GÁBOR–KÖLLŐ JÁNOS–KÁROLYI RÓBERT–SZABÓ LAJOS TAMÁS (2022): [Hogyan lesz az etnikai előítéletből foglalkoztatási diszkrimináció? A kisvállalatok szerepe](#). *Közgazdasági Szemle*, 69. évf. 11. 1345–1376. o.

Ám a probléma gyökerét ez sem kezeli. A diszkriminatív gyakorlat mögött mélyebb megkülönböztetés húzódik meg: a *stigma*, aminek jelenlétét világosan jelzi a romákat elutasító sztereotípiákkal való széles körű egyetértés. Ennek felszámolásához elsősorban nem jogi és foglalkoztatáspolitikai eszközökkel, sokkal inkább az oktatásban, a civil szerveződésekben, valamint a médiában és a közbeszédet befolyásoló más terepeken kell dolgozni.

4.3. A SZEGÉNYSÉG HELYZETE MAGYARORSZÁGON*

GÁBOS ANDRÁS & TÁTRAI ANNAMÁRIA

Írásunkban, az EU–SILC adatállományára támaszkodva, azt vizsgáljuk, hogy milyen jellegzetességei voltak a hazai szegénység javuló trendjeinek a pénzügyi és gazdasági válságot követő fellendülés időszakában, az elmúlt két évtized folyamatainak kontextusában. Elemzésünk az eltérő szegénységfogalmak szerint meghatározott mérőszámok trendjeinek vizsgálatán alapul. Emellett időbeli összehasonításban, illetve meghatározott társadalmi-demográfiai jellemzők szerint csoportspecifikus bontásokban vizsgáljuk a kérdést. A magyarországi szegénység kiterjedtsége a 2010-es évek elején volt a legnagyobb, de ezt követően, 2020-ig javuló tendenciát figyelhettünk meg. Az Európai Unió átlagától némileg eltérően, de a régió országaihoz hasonlóan, a szegénységi trendek javulása minden mutató esetében megfigyelhető a fellendülés időszakában Magyarországon. A relatív jövedelmi szegénységi ráta eltérő küszöbök szerinti vizsgálata azonban azt mutatja, hogy a jövedelmek ebben az időszakban egyre inkább feltorlódtak a mediánjövedelem 60 és 70 százaléka közötti sávban, miközben növekedett a mélyszegénységben élők (tehát az ekvivalens mediánjövedelem 40 százalékánál kevesebb jövedelemmel rendelkezők) aránya. A hosszú távú trendek és azok mozgatórugóinak megértése segítheti a szakpolitikai döntéshozatalt, különösen a jelenlegihez hasonló, gazdasági nehézségekkel és az életszínvonal csökkenésével jellemezhető időszakokban.

Bevezető

Az elmúlt két évtized során a magyarországi szegénység – eltérő szegénységfogalmak alapján meghatározott mutatók alapján – 2012/2013-ban, a pénzügyi és gazdasági válság idején volt a legkiterjedtebb, de 2020-ig – a koronavírus-járvány, az inflációs környezet romlása és Oroszország Ukrajna elleni háborúja időszakáig – javuló tendencia jellemezte (KSH, 2021).

Írásunkban azt vizsgáljuk, hogy milyen jellegzetességei voltak a hazai szegénység javuló trendjeinek a pénzügyi és gazdasági válságot követő fellendülés időszakában, az elmúlt két évtized folyamatainak tükrében. Az alábbiakban, a felhasznált adatok és indiká-

torok bemutatását követően, különböző mérőszámok segítségével részletesebben is elemezzük a szegénység magyarországi trendjeit, majd a relatív jövedelmi szegénység alakulását alternatív szegénységi küszöbök használatával is vizsgáljuk.

Adatok és mérőszámok

Írásunk az Eurostat által harmonizált, a nemzeti statisztikai hivatalok által lebonyolított, az Európai Unió jövedelem és életkörülmények vizsgálatának (*European Union Statistics on Income and Living Conditions, EU–SILC*) magyarországi¹ és nemzetközi adatállományára támaszkodik. A kutatás háztartásmintán alapul, a mintába kerülőkkel háztartási, valamint a 16 év feletti személyekkel személyi kérdőív készül. A hazai hullámok elemszáma jelentősen eltér: 2005–2020 között évenként 6530–11 700 háztartásban 14–29 ezer között mozgott a részt vevő személyek

* A kutatás az NKFIH OTKA K 132883. számú projektje keretében készült. Az alfejezet alapjául szolgáló publikáció: *Gábos–Tátrai* (2022).

¹ A KSH által lebonyolított háztartási költségvetési és életkörülmények felvétel (HKÉF).

száma. A valószínűségi mintán megvalósított adatfelvétel súlyozott eredményeiből részletes képet kaphatunk – többek között – a háztartások jövedelemeloszlásáról és egyéb fontos társadalmi indikátorokról. Az írásban feltüntetett évszámok – az Eurostat protokolljának megfelelően – az adatfelvétel évét jelölik, a jövedelmi adatok referenciaidőszaka viszont minden esetben az azt megelőző év. A Központi Statisztikai Hivatal (KSH) kiadványai ez utóbbit tüntetik fel.

Az eredmények bemutatásakor a szegénység eltérő megközelítései alapján kialakított mérőszámokat használunk.

A relatív jövedelmi megközelítésen alapul a *szegénységi ráta*, amely az éves ekvivalens, tehát a háztartások méretgazdaságosságát figyelembe vevő, nemzeti mediánjövedelem 60 százalékánál alacsonyabb jövedelemből élő személyek arányát jelenti a teljes népességen belül.² Az uniós és a nemzeti szintű nyomon követési rendszerek az így számított medián 60 százalékában meghatározott szegénységi küszöb alatt élőket tekintik szegénynek, de ugyancsak tartalmazzák a medián 40, 50, és 70 százalékában megállapított küszöbök szerinti rátákat is. Írásunkban mindezeket mi is alkalmazzuk.

A *szegénységi rés* (más néven szegénységirés-arány) arról ad képet, hogy a szegénységben élők jövedelme mennyivel marad el a szegénységi küszöbtől. Technikai értelemben ez az indikátor a szegénységben élők ekvivalens háztartási jövedelmének mediánja és a szegénységi küszöb közötti különbségnek a küszöbhez viszonyított arányát jelenti. A mérőszám tehát azt mutatja meg, hogy egy adott küszöb szerint szegények körében az ekvivalens háztartási jövedelem medián-

jának küszöbtől vett távolsága hány százalékkal marad el a szegénységi küszöbtől.

A nem a jövedelmen alapuló mutatók közül a leggyakrabban használt indikátor az anyagi deprivációs ráta. *Súlyos anyagi deprivációban* élőknek tekintünk valakit akkor, ha a háztartás pénzügyi nehézségeinek percepcióját és tartós fogyasztási cikkekkel való ellátottságát felölő kilenc tétel közül legalább négy esetében depriváltként azonosítható. A kilenc tétel: 1. váratlan kiadások fedezése, 2. évi egy hét nyaralás az otthonon kívül, 3. tartozások törlesztése, 4. legalább másnaponta hús, halétel vagy ezek vegetáriánus megfelelőjének fogyasztása, 5. az otthon megfelelő fűtése, valamint 6. mosógéppel, 7. színes tévével, 8. telefonnal vagy 9. autóval való rendelkezés.³

A *megélhetési nehézségekkel küzdők* aránya azoknak a személyeknek a számát jelenti a teljes népességre vetítve, akiknek háztartásában – a háztartásgazda megítélése szerint – a rendelkezésre álló jövedelemből csak nehézségek vagy nagy nehézségek árán tudnak megélni. Ez a mutató tehát az objektív pénzügyi helyzet szubjektív megítélésén alapul.

A szegénység trendjei Magyarországon

A szegénység fő trendjei eltérő megközelítések alapján

Magyarországon az éves ekvivalens háztartási jövedelem mediánjának nominális értéke az elmúlt tizenöt évben jelentősen nőtt, bár a növekedés elmaradt a közép- és kelet-európai régió más országaitól (*Gábos és szerzőtársai*, 2022). A mediánjövedelem növekedését, akár nominálisan, akár reálértéken vizsgáljuk, a 2008-as pénzügyi és gazdasági válság megszakította, de 2013 óta újra emelkedő tendencia figyelhető meg. A reáljövedelem 2020-ra elérte a 2013-as érték közel másfélszeresét. A mediánjövedelem növekedésével párhuzamosan a medián 60 százalékában meghatározott szegénységi küszöb is emelkedett.

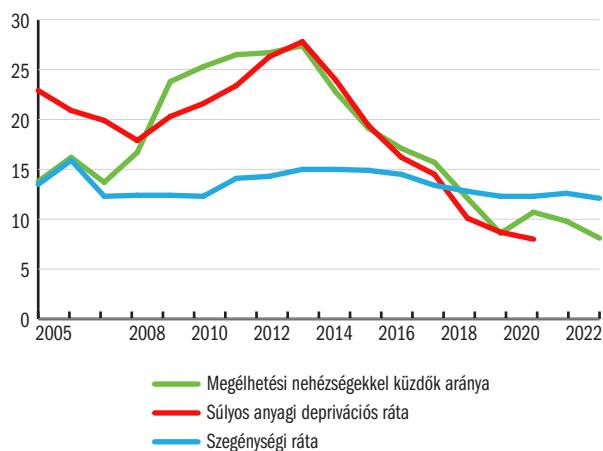
A 4.3.1. ábra három különböző szegénységi mérőszám időbeli alakulását mutatja 2005 és 2022 között. A válság időszakában a reáljövedelem csökkenését a szegénységi mutatók romlása, míg a fellendülés éveit

² Az egyfős háztartások esetében egy egységgel számolunk. Más háztartásoknál a további, legalább 14 éves személyek 0,5 egységet, a 14 évnél fiatalabb gyermekek 0,3 egységet jelentenek. Egy két felnőttből álló háztartás tehát 1,5 fogyasztási egységet jelent, két felnőtt és egy 14 év alatti gyerek összesen 1,8 fogyasztási egységet, két felnőtt és két kisgyermek pedig 2,1 fogyasztási egységet képvisel.

³ Az indikátor elnevezése (súlyos anyagi és társadalmi depriváció) és definíciója, a tételek részleges cseréje és azok számának kilencről tizenháromra növekedése miatt (*Guio és szerzőtársai*, 2017), 2019-től (a magyarországi adatfelvételben 2020-tól) megváltozott.

ben a jövedelmek és így a szegénységi küszöb növekedését a szegénységi mutatók jelentős javulása kísérte. A szegénységi ráta (az ábrán kék vonal jelöli) a 2007–2008-as 12–13 százalékról a pénzügyi és gazdasági válság társadalmi következményeinek mélypontján, 2013–2014-re 15 százalékra emelkedett. Az ezt követő fellendülés időszakában azonban javulás történt: 2018-ban a ráta értéke 12,8 százalék, 2019-ben és 2020-ban 12,3 százalék volt. Ezek a trendek csak részben egyeznek az Európai Unión belül megfigyelt folyamatokkal. Az Eurostat adatai szerint a szegénységi ráta az EU-tagországok átlagában nem csökkent jelentősen a válságot követő fellendülés éveiben, és országoként jelentős varianciát mutatott (4.3.2. ábra).

4.3.1. ábra: A szegénység különböző megközelítésekre alapuló mérőszámainak alakulása Magyarországon, 2005–2022

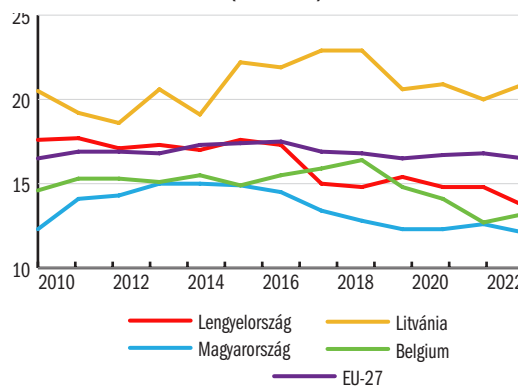
Megjegyzés: A súlyos anyagi deprivációs ráta csak 2020-ig áll rendelkezésre. Az Eurostat 2020 óta egy új indikátorral, az úgynevezett súlyos anyagi és társadalmi deprivációs rátával méri a szegénységnek ezt a dimenzióját.

Forrás: Saját számítások az EU-SILC 2021-2 (2021.11.30.) alapján.

Még ennél is gyorsabb volt az abszolút szegénység fogalmán alapuló mérőszámok alapján megfigyelt javulás: a súlyos anyagi nélkülözési ráta (piros vonal a 4.3.1. ábrán) 2013-ban 28 százalékon tetőzött (a 2008-as 18 százalékhoz képest), majd 2018-ban 10,1, 2019-ben 8,7, 2020-ban pedig 8 százalékra csökkent. A megélhetési gondokkal küzdő háztartásokban élők

aránya (zöld vonal a 4.3.1. ábrán) hasonló trendet mutatott: a 2008-as 14 százalékról 2013-ra 27,4 százalékra nőtt, majd 2018-ra 12,1, 2019-re pedig 8,6 százalékra csökkent. A súlyos anyagi depriváció és a megélhetési nehézségek kiterjedtsége Magyarországon, más közép-kelet-európai országokhoz hasonlóan, az időszak végén alacsonyabb volt, mint a válság előtti.

4.3.2. ábra: A szegénységi ráta az EU-tagországok átlagában és egyes tagországokban, 2010–2022 (százalék)

Forrás: Eurostat.

A magyarországi szegénységnek a válság időszakában megfigyelt növekedésének okai viszonylag jól ismertek. A szakirodalom, többek között, a rendszerváltást követő átmeneti sokkokból eredő és a szociális segélyezési rendszer ösztönözte magas szintű gazdasági inaktivitást, az állam kiadásainak a 2000-es évek elejére jellemző, fenntarthatatlan bővülését, a szociális védelmi rendszer 2006 óta tartó erózióját, valamint a válság okozta recesszió külső sokkját említi (Gábos–Tóth, 2017). A jövedelmi szegénységgel a rendszerváltást követő időszakban mindvégig szoros korreláló egyéni és háztartási jellemzők (például életkor, a háztartásfő iskolázottsága, gazdasági aktivitása, etnikai hovatartozása, a lakóhely nagysága és földrajzi elhelyezkedése) szerepe növekedett (Gábos és szerzőtársai, 2015). Kevesebbet tudunk azonban a szegénység közelmúltbeli csökkenésének gazdasági, társadalmi és politikai mozgatórugóiról. Branyiczki–Gábos (2019) eredményei arra utalnak,

hogy közvetlenül a válság után a szegénységből kilépők között többségben voltak azok az alsóközép- és középrétegekhez tartozók, akik a recesszió időszakában kerültek a szegénységben vagy a társadalmi kirekesztettségben élők közé.

A fellendülés időszakában azonban ezek a korábban tartós minták fellazultak. Mind a leíró statisztikák, mind pedig a többváltozós elemzések azt mutatják, hogy a szegénység magas kockázatának kitett társadalmi-demográfiai csoportok – mint a gyermekes családokban, az alacsony iskolai végzettségű háztartásfővel és az alacsony munkaintenzitás⁴ háztartásokban élők – javították relatív helyzetüket a jövedelemeloszlásban. Ezzel szemben más, korábban alacsony szegénységi kockázatú csoportok, köztük az idősek és a felsőfokú végzettségű háztartásfővel rendelkező háztartások tagjai esetében nőtt a jövedelmi szegénység kockázata. Ez a társadalmi homogenitás növekedésére utal a jövedelemeloszlásban, ami összhangban van más kutatási eredményekkel (például Huszár, 2022). Ezzel szemben a nem jövedelmi mérőszámok esetében a korábbi mintázatok tartósabbnak mutatkoztak.

A 2010 után végrehajtott szakpolitikai lépések jelentős szerepet játszhattak ezekben a változásokban. A szociális segélyeknek mind a reálértéke, mint pedig a megfelelősége csökkent, ami a munkaerőpiachoz nem, vagy csak lazán kapcsolódó háztartások tagjait kiszolgáltatottá tette (Gábos–Tátrai, 2022, Gábos–Tomka, 2022). A dolgozó családok nettó jövedelme azonban jelentősen nőtt a minimálbér emelkedése, a közmunkaprogramok (amelyek a szociális juttatásoknál magasabb, de a minimálbérnél alacsonyabb béreket biztosítanak) kiterjesztése, valamint a család-

di adókedvezmények bővítése nyomán. Utóbbinak jelentős munkaösztönző hatása volt, mind az elsődleges munkaerőpiac, mind a közmunkaprogramok tekintetében (Gábos–Tomka, 2022).

A relatív jövedelmi szegénység fő trendjei eltérő küszöbök mellett

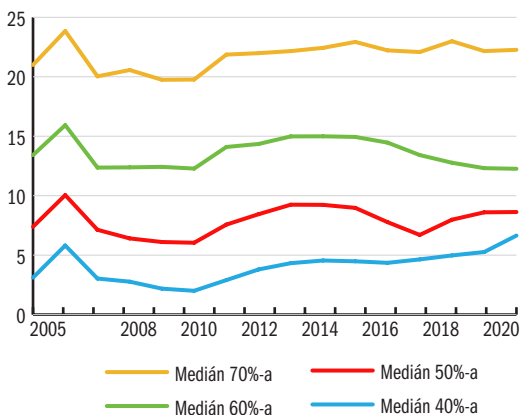
A pénzügyi és gazdasági válságot megelőző időszakban, 2005 és 2010 között, a relatív jövedelmi szegénységi ráták minden általunk vizsgált – tehát a mediánjövedelem 40, 50, 60 és 70 százalékában megállapított – küszöb mellett lassan és folyamatos csökkenést vagy stagnált (4.3.3. ábra). 2010 és 2011 között azonban a szegénységi ráta már mindegyik küszöb alkalmazása mellett emelkedett. Ezt követően viszont az egyes küszöbök szerint eltérő trendeket tapasztalunk. A fő indikátor – azaz a 60 százalékos küszöbérték – szerinti szegénységi ráta 2016 és 2019 között folyamatosan és jelentősen csökkent. Az 50 százalékos küszöbértéknél lassabb csökkenés volt tapasztalható, míg a 70 százalékos küszöbérték viszonylag stabil maradt az egész időszakban. Jelentős – és az 50, illetve a 60 százalékos küszöb esetében megfigyelt – trenddel ellentétes irányú elmozdulás történt a medián 40 százaléka alatt élő népesség arányában, amely a 2010-es 2 százalékról 2020-ra 6,7 százalékra emelkedett. Elmondhatjuk tehát, hogy a fellendülés időszakában a jövedelemeloszlás alján a jövedelmek feltorlódtak a mediánjövedelem 60 és 70 százaléka közötti sávba. Ennek eredményeként, a 40 és 60 százalékos küszöb alkalmazása mellett szegénynek tekintett népesség aránya közötti különbség a felére csökkent, míg a mediánjövedelem 40 százalékánál kevesebb jövedelemből élők aránya nőtt, akárcsak azoké, akiknek jövedelme a medián 60 és 70 százaléka közötti sávba esett.

Ezek az adatok arra utalnak, hogy a mediánjövedelem növekedéséhez a 60 százalékos szegénységi küszöb körül élők jövedelmeinek emelkedése is hozzájárult, miközben a jövedelemeloszlás legalján lévők jövedelmének változása nem tudta követni ezt a trendet. 2013-ig a négy küszöb használata melletti sze-

⁴ A munkaintenzitás a háztartás tényleges és potenciális munkakínálatának aránya. A munkaintenzitás kiszámítása során az aktív korú háztartástagok által a felvételt megelőző évben a munkaerőpiacon foglalkoztatottként eltöltött hónapok számát a háztartástagok által potenciálisan ledolgozható hónapok számához viszonyítjuk. Értéke 0, ha a megelőző egyetlen aktív korú háztartástag sem dolgozott egyetlen hónapot sem, és 1 akkor, ha minden aktív korú háztartástag teljes munkaidőben 12 hónapot dolgozott. Alacsony vagy nagyon alacsony munkaintenzitásúnak tekintjük azokat a háztartásokat, ahol a mutató értéke nem éri el a 0,2-t.

gényességi rés arányainak trendjei eléggé hasonlóan alakulnak. Ezt követően viszont a mediánjövedelem 70 százalékában megállapított küszöb szerinti rés aránya csökkent, míg a másik három küszöb szerinti – némileg eltérő pályán, de – növekedést mutat. Utóbbiak közül mindenekelőtt az 50 százalékos, de különösen a 60 százalékos küszöbök szerinti folyamatok tűnnek egyértelműnek. A szegénységben élők jövedelme tehát egyre inkább távolodott a szegénységi küszöb értékétől, egyre nagyobb erőfeszítés, egyre jelentősebb élethelyzet-változás szükséges a szegénységből való kikerüléshez (Gábos–Tátrai, 2022).

4.3.3. ábra: A szegénységi ráta alakulása Magyarországon különböző küszöbértékek mellett, 2005–2020 (százalék)

Forrás: Saját számítások az EU-SILC 2021-2 (2021.11.30.) alapján.

A csoportspecifikus szegénységi ráták és a szegénységben élők társadalmi-demográfiai jellemzők szerinti összetételének vizsgálata részben megerősíti azt a feltételezést, hogy a növekvő mélyszegénység összefüggésben van a munkaerőpiaci fellendülésből kimaradók helyzetének romlásával. A nagyon alacsony munkaintenzitású és az iskolázatlan háztartásfővel rendelkező háztartásokban, továbbá a falvakban és az anyagilag súlyos deprivációban élők körében az átlagosnál és a többi szegénységi küszöb esetében megfigyeltnél is nagyobb mértékben emelkedett a medi-

ánjövedelem 40 százalékánál szegényebbek aránya. Ennek ellenére, a javuló foglalkoztatottságnak és a reáljövedelmek emelkedésével egyidejűleg csökkenő deprivációnak köszönhetően ezeknek a csoportoknak az aránya – esetenként jelentősen – csökkent a szegények körében, miközben a korábban alacsony szegénységi kockázatúaké (például a nagyon magas munkaintenzitású vagy idős háztartásban élők, diplomásoké, fővárosiaké) növekedett.

Összefoglalás

Elemzésünk a magyarországi szegénység összetett dinamikáját mutatja be 2005 és 2020 között. Az elmúlt két évtized során a magyarországi szegénység – eltérő megközelítések szerinti mutatók alapján – 2012–2013-ban, a pénzügyi és gazdasági válság idején érte el a csúcspontját, de 2020-ig, vagyis a koronavírus-járvány, az inflációs környezet romlása és Oroszország Ukrajna elleni háborúja időszakig javuló tendenciát mutatott (KSH, 2021). A relatív jövedelmi szegénységi ráta esetében – az általános javuló trend mellett – a leggyakrabban alkalmazottól (az éves ekvivalens háztartási jövedelem 60 százaléka) eltérő küszöbök használata ennél összetettebb képet mutat, mind a szegénység mértéke, mind a szegénység mélysége tekintetében. A jövedelmek ebben az időszakban egyre inkább feltorlódtak a mediánjövedelem 60 és 70 százaléka közötti sávban, miközben a szegénységben élők egyre távolabb kerülnek a sáv alsó határától. Ezzel párhuzamosan, a magyar társadalomban növekedett a mélyszegénységben élők (tehát az ekvivalens mediánjövedelem 40 százalékánál kevesebb jövedelemmel rendelkezők) aránya. Ugyanakkor, valamelyest bizonytalanok vagyunk abban, hogy becsléseink egy része összefüggésben állhat-e a mikroadatokhoz kapcsolódó problémákkal (lásd még Huszár, 2022). Az eredmények között egyes években vannak például kiugró, a trendtől jelentősen eltérő értékek, de az eredmények interpretálása során óvatosságra int a csoportszintű becslések 2015-öt követő jelentős ingadozása is.

Hivatkozások

- BRANYICZKI RÉKA–GÁBOS ANDRÁS (2019): Poverty dynamics during the economic crisis in Hungary. Megjelent: *Tóth István György* (szerk.): Hungarian Social Report, 2019. Társadalmi Monitor, Budapest, 177–195. o.
- GÁBOS ANDRÁS–SZIVÓS PÉTER–TÁTRAI ANNAMÁRIA (2015): [Jövedelmi szegénység és társadalmi kirekesztettség jellemzői Magyarországon](#). Megjelent: *Szivós Péter–Tóth István György* (szerk.): Jól nézünk ki (...?!). Háztartások helyzete a válság után. Társadalmi Monitor Jelentések, 2014. Társadalmi Monitor, Budapest, 44–71. o.
- GÁBOS ANDRÁS–TÁTRAI ANNAMÁRIA (2022): A jövedelmi szegénység kiterjedtsége és mélysége 2005 és 2020 között – eltérő küszöbértékek mentén. Megjelent: *Kolosi Tamás–Szelényi Iván–Tóth István György* (szerk.): Társadalmi Riport 2022, Társadalmi Monitor, Budapest, 243–260. o.
- GÁBOS ANDRÁS–TOMKA ZSÓFIA (2022): [Developments in minimum income benefits levels in Europe](#). Euroship Working Paper, No. 11. Oslo Metropolitan University.
- GÁBOS ANDRÁS–TOMKA ZSÓFIA–TÓTH ISTVÁN GYÖRGY (2022): [Diversity and change in citizenship: mapping poverty in Europe](#). Euroship Working Paper, No. 2. Oslo Metropolitan University.
- GÁBOS ANDRÁS–TÓTH ISTVÁN GYÖRGY (2017): Recession, Recovery, and Regime Change: Effects on Child Poverty. Megjelent: *Cantillon, B.–Chzhen, Y.–Handa, S.–Nolan, B.* (szerk.): Children of Austerity: Impact of the Great Recession on Child Poverty in Rich Countries. Oxford University Press, Oxford, 118–145. o.
- GUIO, A.-C.–GORDON, D.–NAJERA, H.–POMATI, M. (2017): [Revising the EU material deprivation variables – 2017 edition](#). Publications Office of the European Union.
- HUSZÁR ÁKOS (2022): [Osztályszerkezet és jövedelemelosztás Magyarországon 1982 és 2019 között](#). Megjelent: *Kolosi Tamás–Szelényi Iván–Tóth István György* (szerk.): Társadalmi riport 2022. Társadalmi Monitor, Budapest, 159–173. o.
- KSH (2021): [Háztartások életszínvonala, 2020. Jövedelmi helyzet](#). Központi Statisztikai Hivatal, Budapest.

K4.2. Jövedelmi szegénység a közfoglalkoztatottak körében*

GÁBOS ANDRÁS & CLAUDIA COLOMBAROLLI

A 2010-es évek meghatározó hazai aktív munkaerőpiaci programjának nemzetközi összefüggéseivel, foglalkoztatási hatásaival és a programokban részt vevők összetételével (például *Csoba, 2010, Fazekas–Varga, 2014, Szabó, 2022*), illetve politikai gazdaságtani vetületével (*Szombati, 2018*) már foglalkozott a hazai szakirodalom, de keveset tudunk a programoknak a résztvevők és háztartásaik relatív jövedelmi helyzetére gyakorolt hatásáról. Kutatásunkban azt feltételeztük, hogy a közmunkások az alacsony bérek miatt nagyobb mértékben vannak kitéve a jövedelmi szegénység kockázatának, mint más munkavállalók. Ugyanakkor jobb hely-

zetben vannak, mint a tartósan munkanélküliek, mivel béreik az adó-visszatérítésekkel együtt magasabbak, mint az aktív korúak számára elérhető szociális segély. Továbbá, várakozásaink szerint, ez a kockázat kisebb, ha a közmunkás a második jövedelemmel rendelkező személy a háztartásban.

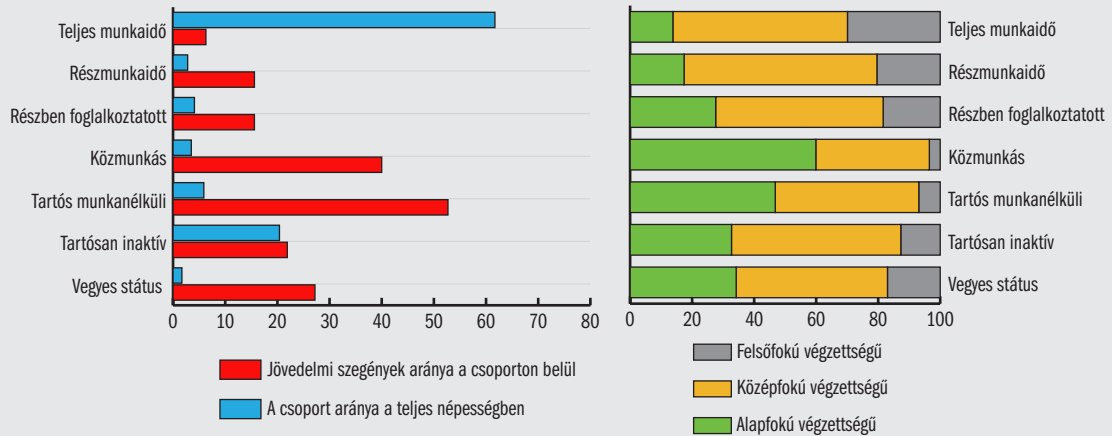
Az elemzés az Eurostat által koordinált és harmonizált, a nemzeti statisztikai hivatalok által lebonyolított, az Európai Unió jövedelmi és életkörülményekre (*European Union Statistics on Income and Living Conditions, EU–SILC*) vonatkozó adatgyűjtés 2014 és 2019 közötti,¹ a magyarországi HKÉF² adatállományából származó változókkal kibővített verziójának használatával készült. A KSH 2014 óta gyűjt adatokat a közmunka-programokban való részvételről az önbevalláson alapuló munkaerőpiaci státusra vonatkozó kérdés keretében. Az alábbiakban leíró statisztikákat mutatunk be. Az általunk használt fontosabb mutatók meghatározását a *K4.2.1. ábra* alatti megjegyzésekben tüntettük fel.

* A keretes írás a *Colombarolli–Gábos* (2023) tanulmány alapján készült. A kutatást az NKFIH OTKA K 132883. számú projekt keretében végeztük el.

¹ Az írásban feltüntetett évszámok – az Eurostat protokolljának megfelelően – az adatfelvétel évét jelölik, a jövedelmi adatok referenciadőszaka viszont minden esetben az azt megelőző év. A Központi Statisztikai Hivatal (KSH) kiadványai ez utóbbi tüntetik fel.

² A KSH által lebonyolított háztartások költségvetési és életkörülmények felvétel (HKÉF).

K4.2.1. ábra: Az aktív korú népesség munkaerőpiaci státus szerinti megoszlása és az egyes csoportok szegénységi rátája (bal oldali panel), valamint a munkaerőpiaci státusa szerinti csoportok megoszlása iskolázottság szerint (jobb oldali panel), összevont minta, 2014–2019 (személyek, százalék)

Megjegyzés. Súlyozott adatok.

Teljes munkaidő: az év mind a 12 hónapjában foglalkoztatott volt, többségében teljes munkaidőben ($N = 34\,230$). *Részmunkaidő:* az év mind a 12 hónapjában foglalkoztatott volt, többnyire részmunkaidőben ($N = 1537$). *Részen foglalkoztatott:* az évnek legalább 7 és legfeljebb 11 hónapjában foglalkoztatott ($N = 2484$). *Közmunkás:* az év legalább 7 hónapjában foglalkoztatott, legalább 3 hónapjában közmunkás volt ($N = 2647$). *Tartós munkanélküli:* az év legalább 6 hónapjában munkanélküli volt ($N = 3254$). *Tartósan inaktív:* az év legalább 6 hónapjában inaktív volt ($N = 13\,831$). *Vegyes státus:* a válaszadót az év 12 hónapja során valamilyen vegyes munkaerőpiaci státuskombináció jellemezte, az előző csoportokba nem sorolható be (például 7 hónapnál rövidebb ideig foglalkoztatott; $N = 1124$).

Forrás: Saját számítások az EU–SILC bővített magyar, 2014–2019 közötti összevont adatállományán.

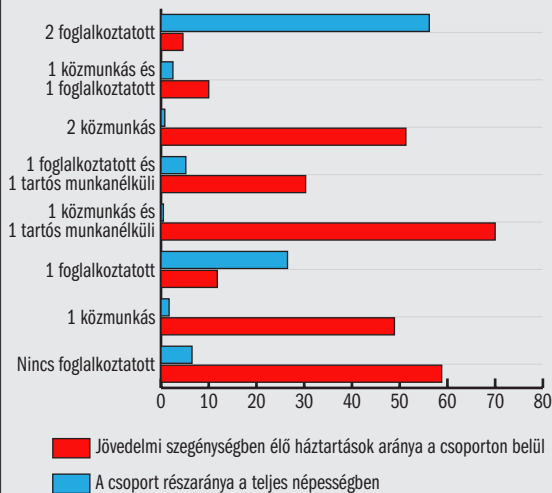
Az EU–SILC alapú becslések szerint 2014 és 2019 között a magyarországi munkavállalók körében a teljes munkaidős foglalkoztatotti státus volt domináns (62 százalék). Eközben a tartósan inaktív aránya 20, a tartósan munkanélkülieké 6, a közmunkásoké pedig 3,5 százalék volt (K4.2.1. ábra, kék oszlopok). A 12 hónapos megfigyelési időszakot tekintve a közmunkaprogramokban való foglalkoztatás átlagos időtartama tíz hónap – úgy, hogy a közmunkások mintegy 60 százaléka egész évben ebben a státusban volt. A társadalmi-demográfiai profilt tekintve, a közmunkások között lényegesen magasabb az alacsony iskolai végzettségűek aránya (60 százalék,

zöld sáv), mint a többi foglalkoztatottnál, és ez az arány csak a közmunkások körében haladja meg a középfokú végzettségűekét (sárga sáv). Emellett a közmunkások között van arányait tekintve a legtöbb roma (13,7 százalék), falvakban élő (69 százalék) és kelet-magyarországi (72,7 százalék) személy (Colombaroli–Gábor, 2023). Végül, a közmunkások több mint fele él együtt egy másik munkavállalóval (körülbelül 56 százalék), de ez az arány lényegesen alacsonyabb, mint a többi csoporté (a tartós munkanélküliek kivételével). Háztartásszinten a közmunkások körében a leggyakoribb konfiguráció az, amikor egy közmunkás egy másik foglalkoztatottal él együtt (az összes, legalább két aktív korú taggal rendelkező háztartások 2,5 százaléka). Ezt követik azok a háztartások, amelyekben a közmunkás egyedül foglalkoztatott (1,7 Százalék) és ahol két közmunkás él együtt (0,8 százalék).

A foglalkoztatottak körében a közmunkások jövedelmi szegénysége a legmagasabb (40 százalék), míg a részmunkaidősöké 16 százalék, a teljes időben foglalkoztatottaké pedig csupán 6 százalék (K4.2.1. ábra). A közmunkásoknál csak a tartós munkanélküliek jövedelmi szegénysége nagyobb (53 százalék). A két aktív korú felnőttet számláló háztartások (K4.2.2. ábra) közül azokban, ahol az egyetlen foglalkoztatott közmunkás, vagy ahol

mindkét aktív korú tag közmunkás, minden második tekinthető szegénynek (49, illetve 51 százalék). Ennél nagyobb eséllyel szegény egy háztartás, ha a közmunkás mellett a második felnőtt tag tartósan munkanélküli (70 százalék), vagy ha egyáltalán nincs foglalkoztatott tag (59 százalék).

K4.2.2. ábra: Relatív jövedelmi szegénységi ráta a legalább két aktív korú taggal rendelkező háztartásokban, a háztartás munkaerőpiaci státusa szerint (háztartások, százalék)

Megjegyzés: A háztartás munkaerőpiaci státusának kategóriáihoz használt személyi szintű státusok meghatározását lásd a *K4.2.1. ábra* alatt.

Forrás: Saját számítások az *EU-SILC* bővített magyar, 2014–2019 közötti összevont adatállományán.

Lényegesen alacsonyabb viszont a szegénység kockázata, ha a közmunkás egy nem közmunkás foglalkoztatottal él egy háztartásban (körülbelül 10

százalék). Ezeket az eredményeket az egyéb egyéni és háztartásjellemzőkre (például az adatfelvétel éve, nem, kor, településtípus, régió, háztartás mérete és összetétele) való kontrollálást követően, a regressziós becsléseink is megerősítették.

A háztartási szintű adatfelvételek – mint az EU-SILC hazai verziója is – évek óta lehetővé teszik a különböző gazdasági aktivitási helyzetben lévők jövedelmi helyzetének, szegénységi kockázatának elemzését, még akkor is, ha a relatíve alacsonyabb esetszám miatt a becslések bizonytalansága nagyobb. Összességében az eredmények, várakozásainknak megfelelően, azt mutatják, hogy a közmunkaprogramban való részvétel – a 2014 és 2019 közötti időszakot figyelembe véve – csökkenti a szegénység kockázatát a tartósan munkanélküli helyzethez viszonyítva, de ez a hatás lényegesen kisebb, mintha a foglalkoztatotti státus az elsődleges munkaerőpiachoz kapcsolódik. Ezt a kockázatot jelentősen befolyásolja a háztartásban jelenlévő, más aktív korú tag helyzete.

Hivatkozások

- COLOMBAROLLI, CLAUDIA–GÁBOS ANDRÁS (2023): In-work poverty and public works. Evidence from Hungary. Kézirat.
- CSOBA JUDIT (2010): A közfoglalkoztatás régi-új rendszere. Útközben az „Út a munkához” programban. *Esély*, 21. évf. 1. sz. 4–24. o.
- FAZEKAS KÁROLY–VARGA JÚLIA (szerk.) (2015): *Munkaerőpiaci tükrök, 2014*. MTA KRTK KTI, Budapest.
- SZABÓ LAJOSTAMÁS (2022): *A közfoglalkoztatottak jellemzői*. *Közgazdasági Szemle*, 69. évf. 5. sz. 1114–1156. o.
- SZOMBATI KRISTÓF (2021): *The Consolidation of Authoritarian Rule in Rural Hungary: Workfare and the Shift from Punitive Populist to Illiberal Paternalist Poverty Governance*. *Europe-Asia Studies*, Vol. 73. No. 9. 1703–1725. o.

4.4. SZEGÉNYSÉG ÉS KAPCSOLATI TŐKE*

ALBERT FRUZZSINA & HAJDU GÁBOR

Tanulmányunkban azt vizsgáltuk, hogy hogyan függ össze a súlyos anyagi deprivációban élés az egyének társas kapcsolathálózatának méretével, összetételével és a társas kapcsolataik szubjektív megítélésével. Az elemzéshez egy 2015-ös magyar reprezentatív kérdőíves felmérés adatait használtuk. Az eredmények szerint a súlyos anyagi deprivációban élők kapcsolathálózatának mérete kisebb, összetétele pedig kevésbé erőforrásgazdag, mint a jobb helyzetűeké. Ezeknél is jelentősebb a depriváltak hátránya, ha a társas interakciók gyakoriságát, valamint a kapcsolatok, társadalmi integráltság szubjektív értékelését tekintjük. Az eredményeinkből levonható egyik legfontosabb következtetés, hogy az anyagi kirekesztettség és a kapcsolati kirekesztettség összekapcsolódása egy „lefelé tartó kirekesztettségi spirálhoz” vezethet, ezért a szegénység csökkentését célzó szakpolitikának érdemes lehet tekintettel lenni a szegények kapcsolathálózati hátrányaira, támogatni a meglévő kapcsolatok fenntartását és más kapcsolatok (újra)létesítését.

Bevezető

A társadalmi egyenlőtlenséggel, szegénységgel foglalkozó kutatások évtizedek óta kiemelik, hogy a gazdasági természetű erőforrások hiányának társadalmi következményei vannak (például *Sen*, 1983, *Townsend*, 1973). A szegénységben élők számára a személyközi hálózatokon keresztül elérhető társadalmi támogatás különösen fontos, mivel csökkentheti hátrányos gazdasági helyzetük negatív hatásait, például a munkahelykeresés segítése a stressz jobb kezelése révén, vagy azáltal, hogy a szegények könnyebben juthatnak pénzügyi forrásokhoz és közszolgáltatásokhoz (*Saegert és szerzőtársai*, 2001). A társadalmi tőke elmélete azt is hangsúlyozzák, hogy az a személyközi kapcsolatokban testesül meg, és bizonyos esetekben gazdasági tőkévé alakítható (*Bourdieu*, 1986, *Coleman*, 1988). A társas kapcsolatok önmagukban is fontosak, nem csupán erőforrásként. A társadalmi dezintegráció szorongást és depressziót okozhat,

csökkentheti a jóllétet, és a megbetegedések és a halálozás növekedéséhez vezethet (*Putnam*, 2000, *Wilkinson*, 1996).

A szegénység és a társas kapcsolatok közötti összefüggés kétféle lehet (*Böhnke*, 2008).

1. *Akkumulációs hipotézis*. A kapcsolatok fenntartása és a másokkal való találkozás olyan erőforrások befektetését igényli, amelyekkel a szegény emberek nem rendelkeznek (például pénz, idő, megfelelő lakáskörülmények stb.), így nemcsak a találkozásra, hanem a szívességek viszonzására és a támogatás nyújtására is korlátozott lehetőségük van, ezért a kapcsolatok egyensúlya nem tartható fenn, és az egyének visszavonulhatnak vagy kirekesztődhetnek a – elsősorban a szoros családi kötelekeken túlmutató – kapcsolatokból. Emellett a szegénységből fakadó esetleges szégyénérzet, a társadalmi elvárásoknak való nehezebb megfelelés is megnehezítheti a kapcsolatok fenntartását. Ezért a szegénység társadalmi dezintegrációhoz és kisebb személyközi kapcsolathálózathoz vezethet.

2. *Kompenzációs hipotézis*. Lehetséges, hogy az anyagi hátrányokat kompenzáló a szolidaritás és a tár-

* Az alfejezet alapjául szolgáló publikáció: *Albert-Hajdu* (2020).

sas támogatás növekszik, ha valaki hátrányos helyzetbe kerül.

Korábban több kutatás vizsgálta a szegénység és a kapcsolathálózati jellegzetességek közötti összefüggéseket, jellemzően egy-egy szegénységi indikátorra és néhány kapcsolati jellemzőre vonatkozóan, és mutatta ki azt, hogy a legelesettebb helyzetben lévők rendelkeznek a legkisebb és erőforrásokban is szegényebb kapcsolathálózatokkal (például *Pichler–Wallace*, 2008). Paneladatokon azt is kimutatták, hogy a szegénység leginkább a gyengébb kötésekre, távolabbi ismeretségekre hat negatívan, de a szoros családi kapcsolatokra, közeli barátokra vonatkozóan kevésbé jelentős a hatás (*Böhnke–Link*, 2017, *Mood–Jons-son*, 2016).

Az alfejezet alapjául szolgáló tanulmányunkban azt vizsgáltuk, hogy hogyan függ össze a szegénység a kapcsolati tőke különböző dimenzióival Magyarországon: az alacsony életszínvonal inkább az emberi kapcsolatok beszűkülésével vagy – épp ellenkezőleg – a kapcsolatok fontosabbá válásával és erősödésével jár-e együtt. A korábbi szakirodalomhoz való hozzájárulást elsősorban a vizsgált indikátorok széles köre jelenti (négy szegénységi indikátor, a kapcsolati tőkét, társas beágyazottságot mérő indikátorok hét csoportja). Ebben az összefoglalóban azokat az eredményeket mutatjuk be röviden, amelyek arra vonatkoznak, hogy a súlyos anyagi deprivációban élők kapcsolati hálója és annak szorossága hogyan különbözik a többiekétől.

Adatok

Az elemzéshez egy 2015-ös magyar reprezentatív kérdőíves felmérés adatait használtuk (*Kovács és szerzőtársai*, 2018). Az elemzett minta nagysága 1986 fő volt.

A súlyos anyagi depriváció a szegénységben vagy társadalmi kirekesztettségben élés egyik indikátora azt jelzi, hogy az adott háztartás életkörülményeit az anyagi források hiánya korlátozza. Egy háztartás akkor tekinthető súlyos anyagi nélkülözésben élőnek, ha kilenc problémából, amelyek az anyagi nehézségekre, a tartós fogyasztási cikkek hiányára és a lakha-

tással kapcsolatos problémákra terjednek ki, legalább négy jellemző rá (lásd a jelen Közelkép 4.3. alfejezetét). Mintánkban a súlyos anyagi deprivációban élők aránya 23,2 százalék volt.

Ebben az összefoglalóban kilenc kapcsolati változóra vonatkozó eredményeket mutatunk be. A kapcsolati változók közül három a kapcsolathálózat méretére, három az összetételére, egy a társas interakciókra, kettő pedig a szubjektív társadalmi, társas integráltságra vonatkozott. 1. A bizalmas, fontos beszélgetési kapcsolathálózat (*core discussion network*, *CDN*) nagysága, amely azt mutatja meg, hogy hány olyan személy van, akivel a kérdezett meg tudja beszélni a fontosabb dolgait, problémáit. 2. Az instrumentális erős kötések száma azt mutatja meg, hogy hány olyan ember van, akire a válaszadó számíthat, segítséget kaphat a mindennapokban előforduló kisebb-nagyobb feladatok megoldásában. 3. A barátok száma a bizalmas kapcsolathálózatnál némileg tágabb, de még mindig a szorosabb, erősebb kapcsolatokat méri a „Hány barátja van Önnek?” kérdésre adott válasszal. 4. Az úgynevezett pozíciógenerátor technikát használva, a kérdőívben 21 foglalkozás esetében kellett megválaszolni, hogy a kérdezett ismer-e adott foglalkozású személyt. A nexusdiverzitás változója a megjelölt foglalkozások számát mutatja, és a kérdezett kapcsolatainak (gyenge kötéseinek) összetételéről ad képet. 5. A magasan végzettségűek aránya a CDN-ben a legalább érettségi-vel rendelkezők arányát mutatja a kérdezett bizalmas, fontos beszélgetési kapcsolathálózatában. 6. A kérdezett által ismert foglalkozások közül (a Treiman-féle *Standard International Occupational Prestige Scale* alapján [*Treiman*, 1977]) a legmagasabb presztízssű presztízspontszáma. 7. A társas interakciókat a baráti összejöveteleken való rendszeres részvétellel mértük. 8. A családi kapcsolatokkal való elégedettség változója egy 11-fokú skálán méri, hogy a kérdezett mennyire elégedett a családon belüli kapcsolataival. 9. A szubjektív kirekesztettség változója négy alkérdés segítségével mérte, hogy a válaszadók magukat a társadalomba, a szűkebb közösségbe integrálnak tartják-e, illetve mennyire érzik magukat kirekesztettnek.

Empirikus elemzés és eredmények

Alkalmazott módszerek

Regressziós módszerek segítségével azt vizsgáljuk, mi a kapcsolat a súlyos anyagi deprivációban élés és a kapcsolathálózat jellemzői között. A módszer segítségével ki tudjuk szűrni az olyan változók hatását, amelyek feltételezhetően hathatnak mind a kapcsolati hálózat jellemzőire, mind arra a tényre, hogy a megfigyelt személy súlyos anyagi deprivációban él. Elemzésünk során két olyan személyt hasonlítottunk össze, akiknek azonos a neme, életkora, iskolai végzettsége, családi állapota, munkaerőpiaci helyzete és egészségügyi állapota, valamint ugyanazon etnikumhoz tartozónak vallja magát, ugyanazon régióban ugyanolyan település típuson, ugyanolyan méretű háztartásban él.

Eredmények

A 4.4.1. táblázat a súlyos anyagi deprivációban élők és a nem deprivált háztartásban élők kapcsolathálózati jellemzői szerinti különbségeket foglalja össze. Az anyagi deprivációban élők minden kapcsolati jellemző szerint rosszabb helyzetben vannak, mint a nem depriváltak. A kapcsolati hálójuk jelentősen, 10–20 százalékkal kisebb (1–3. sorok). A súlyos anyagi deprivációban élőknek 0,21-dal kisebb a bizalmas, fontos beszélgetési kapcsolathálózata, 0,27-dal kevesebb instrumentális erős kötéssel és 0,53-dal kevesebb baráttal rendelkeznek. Mindhárom esetben nemcsak statisztikailag, hanem szubsztantív értelemben is érdemi, 0,15–0,21 szórásegység a hátrányuk.

A kapcsolathálózat összetételére vonatkozó eredmények a 4–6. sorokban szerepelnek. A depriváltak (a vizsgált 21 foglalkozás közül) átlagosan 0,8-dal kevesebb foglalkozás esetében választották azt, hogy ismernek adott foglalkozású személyt, ami 0,16 szórás-egység különbségnek felel meg. A nem depriváltak bizalmas, fontos beszélgetési kapcsolathálózatában (az összetételbeli különbségeket is figyelembe véve) átlagosan 51 százalék az érettségizettek aránya, míg az anyagi deprivációban élőkében 41 százalék. Mivel többek között a válaszadók iskolai végzettségére és

életkorára is kontrolláltunk, a 0,21 szórás-egység különbség nem a két csoport eltérő iskolázottságából vagy életkori összetételéből következő kapcsolati homofiliából adódik, hanem az eltérő anyagi és társadalmi státussal függ össze. Végül, a kapcsolathálózatban a legmagasabb presztízsű személy foglalkozási presztízs-pontszáma átlagosan 4,2 ponttal alacsonyabb az anyagi deprivációban élők esetében, ami jelentős, 0,3 szórás-egység eltérést jelent. Az utóbbi két eredmény arra utal, hogy az anyagi deprivációban élőknek nem csupán kevesebb a társas kapcsolata, de azok – túlmutatva a méretből fakadó hátrányon is – kisebb mértékű kapcsolati erőforrást jelentenek.

4.4.1. táblázat: A depriváltak és a nem depriváltak kapcsolathálózati jellemzői szerinti különbségek

Kapcsolati változó	Súlyos anyagi depriváció	Nincs depriváció	Különbség	SH
1. CDN	2,017	2,230	-0,214**	(0,084)
2. Instrumentális erős kötések	1,886	2,151	-0,266***	(0,082)
3. Barátok száma	2,188	2,713	-0,525**	(0,222)
4. Nexsdiverzitás	7,864	8,683	-0,819***	(0,268)
5. Magas végzettségűek aránya a CDN-ben	0,414	0,508	-0,093***	(0,022)
6. Legmagasabb presztízsű foglalkozás a kapcsolathálóban	55,49	59,74	-4,253***	(0,959)
7. Rendszeres baráti összejövetelek	0,560	0,729	-0,169***	(0,029)
8. Családi kapcsolatokkal való elégedettség	7,515	8,325	-0,811***	(0,148)
9. Szubjektív társadalmi kirekesztettség	2,594	2,000	0,595***	(0,057)

Megjegyzés: A táblázat minden sorában egy-egy OLS-regresszió eredményei szerepelnek. A harmadik (Különbség) számoszlopban a súlyos anyagi deprivációban élés indikátorváltozójának koefficiense, A negyedik számoszlopban a robusztus standard hiba szerepel. Az első és a második számoszlopban a regressziók alapján (az összetételbeli eltérésekre korrigált) becslések szerepelnek a súlyos anyagi deprivációban élőkre és a nem depriváltakra vonatkozóan.

* $p < 0,10$, ** $p < 0,05$, *** $p < 0,01$.

Ahogy a bevezetőben is jeleztük, a másokkal való kapcsolattartás időbeli és anyagi erőforrás-ráfordítást igényel, valamint a társadalmi elvárásoknak való megfelelés is befolyásolhatja. Ennek megfelelően, miközben a nem depriváltak 73 százaléka vesz részt rendsze-

resen lakáson tartott baráti összejöveteleken, addig a depriváltak esetében csupán 56 százalék ugyanez az arány, ami igen nagy, 0,37 szóráségyesség különbségnek felel meg. (Mivel a baráti összejöveteleken való részvétel összefügg a barátok számával, ezért ebben a regresszióban a barátok számára is kontrolláltunk.)

A szubjektív változók esetében még jelentősebb a két csoport közti különbség. A súlyos anyagi deprivációban élők átlagosan 0,8 ponttal elégedetlenebbek a családi kapcsolataikkal, mint a többiek, ami az elégedettség szórásának 0,38-nak felel meg. Azaz az anyagi nehézségek még a legszorosabb kapcsolatok minőségével is negatívan korreálnak. Még ennél is jelentősebb a nem depriváltak és az anyagi deprivációban élők társadalmi kirekesztettség érzése közti különbség. Az 1. és 5. pont közötti skálán az átlagosan 0,6 pont különbség hatalmas, 0,67 szóráségyesség eltérést jelent.

Összefoglalás

Eredményeink egyértelműen az akkumulációs hipotézist támasztják alá: a szegények kevésbé integráltak a társas kapcsolathálózatokba, mint a jobb módúak. A súlyos anyagi deprivációban élők kapcsolathálózatának mérete kisebb, összetétele pedig kevésbé erőforrásgazdag, mint a jobb helyzetűeké. A depriváltak kapcsolathálózati hátránya jobban érvényesül a kapcsolatok összetétele, a kapcsolati erőforrások (a kapcsolatok iskolázottsága, presztízse) esetében, mint a bizalmas kapcsolatok és a barátok száma esetében. Ennél is jelentősebb a depriváltak hátránya, ha a társas interakciókra és a kapcsolatok, társadalmi integráltság szubjektív értékelésére tekintünk.

A szegénység és a kapcsolathálózat jellemzői közötti kapcsolat oksági iránya természetesen kétféle is lehet. Paneladatokon végzett elemzések alátámasztják a szegénység negatív kapcsolathálózati hatásait (*Böhnke-Link, 2017, Mood-Jonsson, 2016*), ugyanakkor a kapcsolatok – különösen a szegények esetében – fontos megbirkózási erőforrást jelenthetnek. A kapcsolatok fontos szerepet játszhatnak a szegénység megelőzésében és az abból való kilábalásban (*Israel, 2016*), vala-

mint a társas támogatás csökkentheti a rossz anyagi helyzet negatív (pszichológiai, egészségügyi vagy erőforrásbeli) következményeit is.

Az eredményeinkből levonható egyik legfontosabb következtetés, hogy az anyagi kirekesztettség és a kapcsolati kirekesztettség összekapcsolódása egy „lefele tartó kirekesztettségi spirálhoz” (*Mood-Jonsson, 2016*) vezethet, azaz a gazdasági hátrányok a társas kapcsolatok gyengülésével vagy elvesztésével járhatnak együtt, a társadalmi tőke csökkenésének pedig további negatív gazdasági következményei lehetnek. Ez a kirekesztettségi spirál egészülhet ki a kapcsolathátrány és a dezintegráltság egyéb következményeivel (*Putnam, 2000, Wilkinson-Pickett, 2010*), ami tovább súlyosbíthatja a társadalmi kirekesztettség negatív hatásait. Az oksági kapcsolat irányától függetlenül a szegénység csökkentését célzó szakpolitikának érdemes lehet tekintettel lenni a szegények kapcsolathálózati hátrányaira, támogatni a meglévő kapcsolatok fenntartását és más kapcsolatok (újra)létesítését. Az eredmények a közösségi szociális munkának a társas kapcsolathálózatok megerősítésében betöltött szerepének fontosságát is alátámasztják (*Rodríguez-Ferreira, 2018*).

Érdemes hangsúlyozni, hogy miközben az irányadó szegénységi indikátorok (jövedelmi szegénység, alacsony munkaintenzitású háztartásban élés, súlyos anyagi depriváció) kizárólag vagy elsősorban az anyagi dimenzióval foglalkoznak, a társas kapcsolatok szerepét pedig nem vizsgálják, addig a szegénység helyett manapság inkább használatos társadalmi kirekesztődés fogalma explicit módon is magában foglalja azt, hogy a társas kapcsolatok a társadalmi integráció alapvető jellemzői (*Levitas, 2006*). Tanulmányunk – ebben az összefoglalóban nem szereplő – eredménye szerint a jövedelmi szegénység indikátora kevésbé függ össze a kapcsolathálózati hátrányokkal, mint a súlyos anyagi depriváció vagy a szubjektív anyagi nehézségek indikátorai. Noha a jövedelmi szegénység a talán leggyakrabban használt szegénységi indikátor, az utóbbi kettő mégis jobban tükrözi a szegénység és társadalmi kirekesztettség többdimenziós jellegét.

Hivatkozások

- ALBERT FRUZSINA–HAJDU GÁBOR (2020): [Association between poverty indicators and social relations](#). *Journal of Poverty and Social Justice*, Vol. 28. No. 3. 401–423. o.
- BÖHNKE, P. (2008): [Are the poor socially integrated? The link between poverty and social support in different welfare regimes](#). *Journal of European Social Policy*, Vol. 18. No. 2. 133–150. o.
- BÖHNKE, P.–LINK, S. (2017): [Poverty and the Dynamics of Social Networks: An Analysis of German Panel Data](#). *European Sociological Review*, Vol. 33. No. 4. 615–632. o.
- BOURDIEU, P. (1986): The forms of capital. Megjelent: *Richardson, J. (szerk.): Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*. Greenwood, Westport, 241–258. o.
- COLEMAN, J. S. (1988): [Social Capital in the Creation of Human Capital](#). *American Journal of Sociology*, Vol. 94. 95–120. o.
- ISRAEL, S. (2016): More than Cash: [Societal Influences on the Risk of Material Deprivation](#). *Social Indicators Research*, Vol. 129. No. 2. 619–637. o.
- KOVÁCH IMRE–SZABÓ ANDREA–HAJDU GÁBOR–KRISTÓF LUCA–GERŐ MÁRTON (2018): [Integrative and Desintegrative Processes in the Hungarian Society](#). [Data Collection], Research Documentation Centre (RDC) at the Centre for Social Sciences.
- LEVITAS, R. (2006): [The concept and measurement of social exclusion](#). Megjelent: Pantazis, C.–Gordon, D.–Levitas R. (szerk.): *Social Exclusion in Britain*, The Policy Press, 123–160. o.
- MOOD, C.–JONSSON, J. O. (2016): [The Social Consequences of Poverty: An Empirical Test on Longitudinal Data](#). *Social Indicators Research*, Vol. 127. No. 2. 633–652. o.
- PICHLER, F.–WALLACE, C. (2009): [Social Capital and Social Class in Europe: The Role of Social Networks in Social Stratification](#). *European Sociological Review*, Vol. 25. No. 3. 319–332. o.
- PUTNAM, R. D. (2000): *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community*. Simon & Schuster.
- RODRÍGUEZ, M. D.–FERREIRA, J. (2018): [The contribution of the intervention in social networks and community social work at the local level to social and human development](#). *European Journal of Social Work*, Vol. 21. No. 6. 863–875. o.
- SAEGERT, S.–THOMPSON, J. P.–WARREN, M. R. (szerk.): (2001): *Social Capital and Poor Communities*. Russell Sage Foundation.
- SEN, A. (1983): [Poor, Relatively Speaking](#). *Oxford Economic Papers*, Vol. 35. No. 2. 153–169. o.
- TOWNSEND, P. (1979): [Poverty in the United Kingdom: A survey of household resources and standards of living](#). University of California Press.
- TREIMAN, D. J. (1977): *Occupational Prestige in Comparative Perspective*. Academic Press, New York.
- WILKINSON, R. G. (1996): *Unhealthy Societies: The Afflictions of Inequality*. Routledge.
- WILKINSON, R. G.–PICKETT, K. (2010): *The Spirit Level: Why Greater Equality Makes Societies Stronger*. Bloomsbury Press.

4.5. KAPCSOLATHÁLÓZATOK ÉS JÖVEDELEMEGYENLŐTLENSÉG A MAGYAR VÁROSOKBAN*

LENGYEL BALÁZS, TÓTH GERGŐ & JOHANNES WACHS

A társadalmi hálózatok felerősítik az egyenlőtlenségeket, mert a kapcsolatok kialakulásának alapvető mechanizmusai – mint a homofília (a tendencia, hogy a hasonló egyének között a kapcsolatok gyakoribbak) és a háromszög-bezáródás (a barátoknak sok közös ismerősük van, akikkel a kapcsolataik háromszöget alkotnak) – a társadalmi kapcsolatok széttöredezett hálózataikhoz vezetnek, ami kiélezi a szegregációt. A földrajzi akadályok – mint a távolság és a fizikai vagy közigazgatási határok – szintén erősítik a szegregációt. Keveset tudunk ugyanakkor a társadalmi kapcsolatok hálózati szerkezetének, a városok topológiájának és az egyenlőtlenségeknek az összefüggéseiről. Ebben az alfejezetben egy online társadalmi hálózatot elemzünk, és azt találjuk, hogy a társadalmi hálózatok széttöredezettsége jelentősen nagyobb azokban a városokban, amelyekben a lakónegyedeket fizikai akadályok – például folyók vagy vasútvonalak – választják el. Megmutatjuk, hogy a városokon belüli földrajzi akadályok a társadalmi hálózatok széttöredezetségén keresztül szignifikáns kapcsolatban állnak a jövedelmi egyenlőtlenséggel. Más szóval, egy város földrajzi jellemzői a társadalmi hálózatokon keresztül súlyosbíthatják a gazdasági egyenlőtlenségeket.

Bevezető

A társadalmi hálózatokkal foglalkozó kutatások hangsúlyozzák, hogy a kapcsolatok biztosítják az egyének számára a gazdasági lehetőségekhez való hozzáférést. A társadalmi hálózatok fenntartják, sőt fel is erősítik az egyenlőtlenségeket, ha a gazdasági státus szerepet játszik a társadalmi kapcsolatok kialakításában (*Di Maggio–Garip, 2012*). A társadalmi kapcsolatok kialakulásának egyik legfontosabb mechanizmusa a homofília, azaz a hasonlóság növeli az egyének közötti kapcsolatok valószínűségét (*McPherson és szerzőtársai, 2001*). A közös ismerősök szintén növelik a barátság valószínűségét, ami tovább fokozza a homofília hatását a kapcsolatok kialakulásában (*Kossinets–Watts, 2009*). Mivel a legtöbb társadalomban a vagyon a társadalmi kapcsolatok egyik legjelen-

tősebb korlátja, a különböző társadalmi-gazdasági státusú csoportok hálózatai elkülönülnek egymástól. Az ily módon szegregált hálózati topológia a csoportok közötti egyenlőtlenségek növekedéséhez vezethet, ha az erőforrásokhoz vagy információkhoz való hozzáférés a hálózaton keresztül történik. A földrajzi távolság, valamint a fizikai vagy közigazgatási határok is csökkentik a kapcsolatok valószínűségét (*Expert és szerzőtársai, 2011*). Mégis, nagyon keveset tudunk arról, hogyan függ össze társadalmi kapcsolathálózat, a városok földrajzi adottságaival és a jövedelem egyenlőtlenséggel.

Az alfejezet alapjául szolgáló *Tóth és szerzőtársai* (2021) tanulmányban körülbelül 2 millió – mintegy 500 magyarországi városban élő – egyént tartalmazó online kapcsolathálózatot elemeztük. Statisztikai összefüggést találtunk a városon belüli kapcsolathálózatok széttöredezettsége és a jövedelmi egyenlőtlenség között. A széttöredezett kapcsolathálózatok idővel sú-

* Az alfejezet alapjául szolgáló publikáció: *Tóth és szerzőtársai* (2021).

lyosbítják a jövedelmi egyenlőtlenséget. A városföldrajzi jellemzők, amelyek rövid távon meglehetősen statikusak és változatlanok, statisztikai kapcsolatot mutatnak a hálózatok töredezettségével. Az eredményeink arra utalnak, hogy a város földrajzi jellemzői és a jövedelmi egyenlőtlenségek közötti kapcsolatot a társadalmi hálózatok közvetítik.

Adatok és módszer

A jövedelmi egyenlőtlenségek szintjét és változását 2011 és 2016 között 474, legalább 2500 lakosú magyarországi városban vizsgáljuk. A Központi Statisztikai Hivatal a mintánkban szereplő minden egyes városban a személyi jövedelemadókra vonatkozó bejelentésekről bontott adatokat szolgáltat, beleértve a jövedelem teljes összegét és az adófizetők számát az egyes bontásokban. A jövedelemegyenlőtlenség városi mértékét a Gini-indexel ragadjuk meg.

A városokon belüli társadalmi kapcsolathálózat szerkezetének vizsgálatához az iWiW online közösségi hálózatból származó adatokat használjuk. Az iWiW egykor népszerű közösségi médiaplatform volt, amelyet az ország lakosságának közel 40 százaléka használt. Az iWiW-ben hozzáférünk a felhasználók lakóhelyének településéhez, és elemezni tudjuk a felhasználók által 2011 végéig létrehozott több mint 300 millió baráti kapcsolatot. Korábbi kutatások kimutatták, hogy a közigazgatási és földrajzi határok képezik az iWiW-hálózat térbeli határait (*Lengyel és szerzőtársai, 2015*), és kapcsolatot találtak a hálózati struktúra mutatói, valamint a korrupció vélt szintje között a városokban (*Wachs és szerzőtársai, 2019*).

Egy városon belüli társadalmi hálózat széttöredezettségének vizsgálatakor csak azokat a kapcsolatokat vesszük figyelembe, amelyek ugyanazon városban élő, iWiW-felhasználók között állnak fenn. A Louvain-algoritmust használjuk, amely úgy csoportosítja a hálózati csomópontokat, hogy a csoportokon belül sűrű legyen a hálózat, a csoportok között pedig kevés kapcsolat legyen (*Blondel és szerzőtársai, 2008*).

A városok földrajzi tagoltságát az OpenStreetMap szabadon hozzáférhető adataiból számszerűsítjük.

A városok lakóövezetbe sorolt területeinek adatait vesszük alapul, és ezek poligonjait a településen található folyók, főutak és vasutak alapján felosztjuk. Ezután kiszámítjuk az földrajzi akadályok által felosztott lakóterület-poligonok területének szórását. Az így kapott fizikai korlát mutatójának értéke kicsi azokon a településeken, amelyekben lakóterületeket nem választanak szét akadályok, és nagy azokon, ahol az akadályok a lakóterületek nagy részét szétválasztják.

Az elemzés során először a hálózatok töredezettsége és a jövedelemegyenlőtlenség közötti kapcsolatot vizsgáljuk. Ezt követően a jövedelemegyenlőtlenség 2011 és 2016 közötti változását becsüljük a 2011-es értékkel, illetve a hálózat töredezettségével, valamint a hálózati mutató marginális hatását a 2011-es jövedelemegyenlőtlenség szintjei mellett számítjuk ki. Végül kétlépcsős legkisebb négyzetek módszerrel becsüljük a városi tagoltság, a kapcsolathálózati töredezettség és a jövedelemegyenlőtlenségek közötti kapcsolatokat. Az elemzések részletei megtalálhatók az alfejezet alapjául szolgáló, teljes publikációban (*Tóth és szerzőtársai, 2021*).

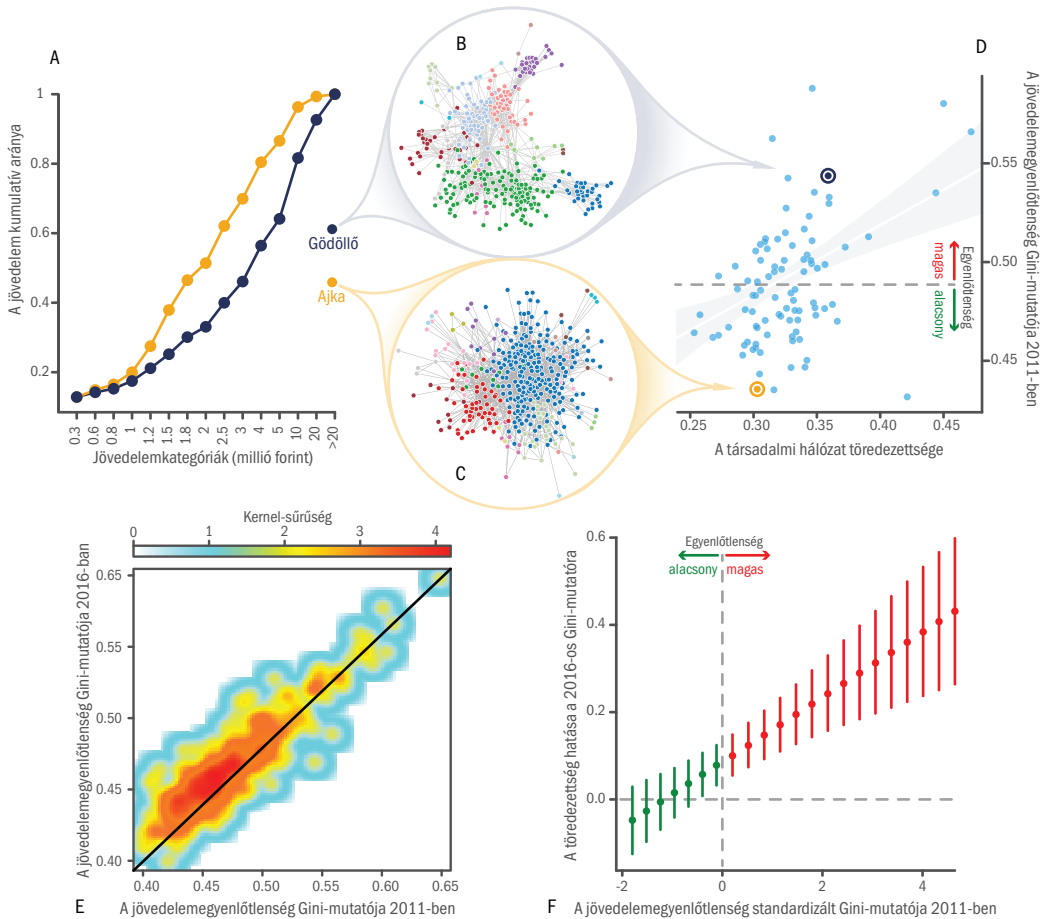
Eredmények

Példaként az *4.5.1. ábra A)* részén összehasonlítjuk a bruttó jövedelem kumulatív eloszlását 2011-ben. A kumulatív eloszlás azon a településen mutat alacsony egyenlőtlenséget, ahol a jövedelemkategóriákon felfele haladva egyenletesen nő a kumulatív összeg (Ajka, sárga színnel), és ott mutat magas egyenlőtlenséget, ahol a kumulatív növekmény kezdetben lassú, majd felgyorsul (Gödöllő, sötétkék színnel). Gödöllőn a viszonylag magas jövedelemegyenlőtlenség meglehetősen széttöredezett és lazán összekapcsolt alhálózatokra bomlik (*4.5.1. ábra B)* része), szemben a viszonylag alacsony jövedelemegyenlőtlenségű Ajka hálózatával (*4.5.1. ábra C)* része), ahol a hálózati alcsoportok között sűrűbbek a kapcsolatok. A *4.5.1. ábra D)* része szemlélteti a 2011-es évre számolt jövedelemegyenlőtlenségi Gini-mutató és a hálózatok széttöredezettsége közötti pozitív korrelációt (a Pearson korreláció $\rho = 0,44$ a 15 ezer főnél népesebb

városok, és $\rho = 0,29$ az összes város esetében). Ez azt jelenti, hogy a jövedelmi egyenlőtlenségek általában

magasabbak azokban a városokban, ahol a társadalmi hálózat széttörédezett.

4.5.1. ábra: A kapcsolathálózatok töredezettsége és jövedelemegyenlőtlenség

A) Az egyenlőtlen (Gödöllő) és egyenlő (Ajka) jövedelemeloszlással rendelkező városok; B) kapcsolathálózatait jobban és C) kevésbé töredezték. D) Az egyenlőtlenség és hálózatok töredezettsége korrelál a 15 ezer főnél nagyobb városok között. E) A jövedelemegyenlőtlenség 2011-ben és 2016-ban mért értékei erősen korrelálnak. F) Azokban a városokban járul hozzá a kapcsolathálózat töredezettsége a jövedelemegyenlőtlenségek növekedéséhez, ahol a kezdeti jövedelemegyenlőtlenségek magasak.

A városok jövedelemegyenlőtlenségének 2011 és 2016 évi értékei között erős korrelációt találunk ($\rho = 0,9$) (4.5.1. ábra E) része). A legtöbb városban az egyenlőtlenség általános szintjének enyhe növekedését figyel-

hetjük meg, a 2011-es 0,474-es átlagos Gini-indexről 2016-ban átlagosan 0,484-re (a Mann–Whitney-féle U -teszt szerint a változás szignifikáns, $p < 0,001$).

Annak elemzésére, hogy a városi hálózat töredezettsége hogyan függ össze az egyenlőtlenség változásával, lineáris regressziót alkalmazunk, amelyben a városi jövedelemegyenlőtlenség Gini-mutatóval mért 2016-os szintjét becsüljük az egyenlőtlenség 2011-es szintjével, a kapcsolathálózat töredezettségével, illetve ezek interakciós tagjával, amely az egyenlőtlenség és a társadalmi hálózat töredezett-

ségének kölcsönhatását méri. A becslésben a városok népsűrűségét és az iWiW-felhasználók teljes népességen belüli arányát használtuk kontrollváltozóként.

A regressziós becslés eredményét az 4.5.1. ábra F) része mutatja be, amelyben a kapcsolathálózat töredezettsége és a városi jövedelemegyenlőtlenségek 2011 és 2016 közötti változása közötti kapcsolatot ábrázoljuk az egyenlőtlenség különböző szintjei mellett. A társadalmi hálózatok széttöredezettsége csak akkor van pozitív kapcsolatban a jövedelemegyenlőtlenség jövőbeli szintjeivel, ha az egyenlőtlenségek kezdeti szintjei is magasak. Ez az eredmény empirikusan alátámasztja azt az elméletet, hogy a társadalmi hálózatok növelhetik az egyenlőtlenségeket, ha a kapcsolatrendszerben megfigyelt töredezettség az eltérő jövedelmű társadalmi osztályok mentén keletkezik (Di Maggio–Garip, 2012).

Annak a hipotézisnek a tesztelésére, hogy a városokban található fizikai akadályok a kapcsolathálózatok töredezettségén keresztül összefüggenek a jövedelmi egyenlőtlenséggel, kétlépcsős legkisebb négyzetek módszere (2SLS) regressziós modellt alkalmaztunk (4.5.1. táblázat). Bár nem állíthatjuk, hogy ok-okozati hatásokat tudunk kimutatni, számos kiegészítő teszt alkalmazásával próbáltuk kizárni a fenti összefüggések közötti alternatív magyarázatot (Ananat, 2011).

A 2SLS modell első lépésében a társadalmi hálózat széttöredezettségét becsljük a fizikai korlát mutatóval. Mind az épített infrastruktúra, mint például a főútvonalak és a vasúti sínek, mind a természetes akadályok, mint például a folyók, köztudottan elősegítik a szegregációt a városokban (Cutler–Glaeser, 1997). Mivel ezek az akadályok a kapcsolathálózatok szempontjából exogénnek tekinthetők, korábban instrumentális változóként használták őket a faji szegregációnak a jövedelmi különbségekre gyakorolt hatásának mérésére (Ananat, 2011). A fizikai szegregáció társadalmi-gazdasági eredményekre gyakorolt hatása rendkívül tartós. Például a posztindusztriális brit városok keleti részeinek jövedelme ma alacsonyabb, mert a 19. században kevésbé kívánatos lakóhelynek számítottak, amikor a nyugatról keletre fújó

szél a szennyezést ott koncentráta (Hebllich és szerzőtársai, 2020).

4.5.1. táblázat: Összefüggések a városok kapcsolathálózatának töredezettsége, a városok fizikai korlátok általi megosztottsága és a jövedelemegyenlőtlenségek között* (N = 473), 2SLS becslés

	Koefficiens	Standard hiba
Első lépés		
(függő változó: a kapcsolathálózat töredezettsége)		
Fizikai korlátok a városban	0.168***	0.044
Felhasználók aránya a városban	0.344***	0.044
Konstans	-0.000	0.042
R ²	0.185	
F-statisztika	53.259***	
Második lépés		
(függő változó: jövedelemegyenlőtlenség 2016-ban)		
Kapcsolathálózat töredezettség	0.288***	0.138
Népsűrűség	-0.067	0.053
Országhatártól vett távolság	-0.254***	0.058
Konstans	-0.380	0.372
R ²	0.245	
Wu–Hausman-teszt	0.011	
Sargan teszt	1.400	
Első lépés F-statisztika	26.754***	

* A második lépésben megye fix hatásokat és további kontrollokat (felsőfokú végzettségük aránya, átlagos életkor, munkanélküliségi ráta, külföldi beruházások értéke 2011-ben és 2016-ban) alkalmazunk.

*** $p < 0,001$ szinten szignifikáns.

A magyar városokkal kapcsolatban arra számítunk, hogy a társadalmi hálózatok töredezettennek a fizikailag is szegregált városokban, egyrészt azért, mert a fizikai akadályok csökkentik a személyes interakciók valószínűségét (Lengyel és szerzőtársai, 2015), másrészt azért, mert egyértelmű határokat szabnak a városrészek között, ezzel megkönnyítik az új beköltözők eltérő városrészek közötti választását (Benton, 2017). Bár nem tudjuk kimutatni a fizikai korlátok okozati hatását a hálózat töredezettségére, a fordított oksági kapcsolat valószínűtlen, mivel az akadályok vagy természetesek és változatlanok, vagy pedig sok évtizeddel ezelőtt építették őket.

A modell első lépésének eredménye megerősíti, hogy szignifikáns pozitív korreláció áll fenn a társadalmi hálózat töredezettsége és a városok fizikai korlátok általi

tagoltsága között (4.5.1. táblázat). Ez a városszerkezeti mutató jobban magyarázza a városok hálózatainak töredezettségét, mint azok etnikai, vallási, oktatási és politikai egyenlőtlenségeit számszerűsítő mutatók (Tóth és szerzőtársai, 2021). A modell második lépésében a prediktált hálózati töredezettséget használjuk arra, hogy a jövedelemegyenlőtlenség 2016-os szintjét megbecsüljük. Eredményeink szerint a fizikai korlátok mutatójával prediktált hálózati töredezettség pozitívan kapcsolódik a jövedelmi egyenlőtlenséghez. Ez az eredmény erős bizonyíték a társadalmi hálózat széttöredezettsége és az egyenlőtlenség közötti, általunk javasolt kapcsolatra. Arra is utal, hogy a városszerkezet töredezettsége a társadalmi hálózat töredezettségén keresztül áll kapcsolatban az egyenlőtlenséggel.

Összefoglalás

Ebben a tanulmányban kimutattuk, hogy a társadalmi hálózati struktúra széttöredezettsége összefügg a jövedelmi egyenlőtlenségekkel a magyar városokban. Ez a kapcsolat dinamikus, a hálózati töredezettség és a meglévő egyenlőtlenségek kölcsönhatása az

egyenlőtlenségek növekedését jósolja a jövőben. Egy város lakóterületeinek fizikai elrendezése, a társadalmi interakciók helyszínei szintén kapcsolatban állnak a társadalmi hálózatok széttöredezettségével. Ha a városi térszerkezetben a fizikai akadályok elválasztják egymástól a lakosságot, a társadalmi hálózatok általában töredezettebbek. A földrajzi tagoltság és az egyenlőtlenség közötti kapcsolat a széttöredezett hálózatoknak köszönhető.

Nem tudjuk bizonyítani az oksági viszonyt, miszerint a rosszul tervezett városok által széttöredezik a társadalmi kapcsolathálózat, és ezáltal felerősödik a gazdasági egyenlőtlenség. A városnegyedek hosszú távú fejlődése ugyanis összetett jelenség, amely olyan mechanizmusokat és visszacsatolásokat foglal magában, amelyeket ebben a tanulmányban nem tudtunk értékelni. Mindazonáltal megfigyeléseink alapján javasolhatjuk, hogy a városokban az egyenlőtlenségek növekedését jó várostervezéssel tompítani lehet. A városrészek közötti hozzáférés javítása és a keveredés elősegítése helyrehozza a társadalmi kapcsolatokat töredezett hálózatait, és segíthet felzárkóztatni a leszakadó városrészeket.

Hivatkozások

- ANANAT, E. O. (2011): [The wrong side\(s\) of the tracks: The causal effects of racial segregation on urban poverty and inequality](#). *American Economic Journal*, Vol. 3. No. 2. 34–66. o.
- BENTON, M. (2017): [„Just the Way Things Are Around Here”: Racial Segregation, Critical Junctures, and Path Dependence in Saint Louis](#). *Urban History*, Vol. 44. No. 6. 1113–1130. o.
- BLONDEL, V. D.–GUILLAUME, J. L.–LAMBIOTTE, R.–LEFEBVRE, E. (2008): [Fast unfolding of communities in large networks](#). *Journal of Statistical Mechanics*, No. 10.
- CUTLER, D. M.–GLAESER, E. L. (1997): [Are ghettos good or bad?](#) *Quarterly Journal of Economics*, Vol. 112. No. 3. 827–872. o.
- DI MAGGIO, P.–GARIP, F. (2012): [Network effects and social inequality](#). *Annual Review of Sociology*, Vol. 38. No. 93. 93–118. o.
- EXPERT, P.–EVANS, T. S.–BLONDEL, V. D.–LAMBIOTTE, R. (2011): [Uncovering space-independent communities in spatial networks](#). *National Academy of Sciences*, Vol. 108. No. 19. 7663–7668. o.
- HEBLICH, S., TREW, A. & ZYLBERBERG, Y. [East side story: Historical pollution and persistent neighborhood sorting](#). *J. Pol. Econ.*
- KOSSINETS, G.–WATTS, D. J. (2009). [Origins of homophily in an evolving social network](#). *American Journal of Sociology*, Vol. 115. No. 2. 405–450. o.
- LENGYEL, BALÁZS–VARGA ATTILA–SÁGVÁRI, BENCE–JAKOBI ÁKOS–KERTÉSZ JÁNOS (2015): *Geographies of an online social network*. *PloS one* 10, e0137248 (2015).
- MCPHERSON, M.–SMITH-LOVIN, L.–COOK, J. M. (2001): [Birds of a feather: homophily in social networks](#). *Annual Review of Sociology*, Vol. 27. No. 1. 415–444. o.
- TÓTH GERGŐ–WACHS, J.–DI CLEMENTE, R.–JAKOBI ÁKOS–SÁGVÁRI BENCE–KERTÉSZ JÁNOS–LENGYEL BALÁZS (2021): [Inequality is rising where social network segregation interacts with urban topology](#). *Nature Communications*, Vol 12 No. 1. 1143.
- WACHS, J.–YASSERI, T.–LENGYELBALÁZS–KERTÉSZ JÁNOS (2019): [Social capital predicts corruption risk in towns](#). *Royal Society Open Science*, Vol 6. No. 4.

4.6. AZ EGÉSZSÉGI ÁLLAPOT EGYENLŐTLENSÉGEI MAGYARORSZÁGON

KOLLÁNYI ZSÓFIA

Azzal, hogy a magyar népesség egészségi állapota átlagosan rossz, a legtöbben tisztában vannak, azzal azonban kevésbé, hogy emögött mély egyenlőtlenségek húzódnak meg. Jóllehet a gazdasági rendszer komplexitása miatt nem feltételezhető, hogy ezen egyenlőtlenségek csökkenése, az alacsonyabb státusú társadalmi rétegek egészségének javulása azonnal és közvetlenül növelné a gazdaság teljesítményét, ezek a súlyos egyenlőtlenségek óriási terhet jelentenek – túl a társadalmi struktúrájának a mélyen igazságtalan természetén is. Ebben az alfejezetben ennek szellemében mutatjuk be – különböző mutatók és különböző (társadalmi és földrajzi) dimenziók szerinti bon-tásban – a magyarországi egészségegyenlőtlenségeket.

Bevezető

Ez az alfejezet az elérhető legfrissebb adatok tükrében mutatja be az egészségi állapot egyenlőtlenségeinek alakulását a magyar társadalomban.

Az az egészséget az emberi élet számos jellemzője együttesen határozza meg: fizikai körülményeink, anyagi lehetőségeink, tudásunk, társas környezetünk, a különféle erőforrások és szolgáltatások mennyisége, minősége, hozzáférhetősége és így tovább (*Solar–Irwin*, 2010). Egy társadalom tagjainak egészségi állapotát és annak a társadalom különböző csoportjai közötti eloszlását, vagyis az egészségi állapot egyenlőtlenségeinek mértékét ezért tulajdonképpen egyféle végső mérőszámként is tekinthetjük az adott társadalom fejlettségét, „jóságát” illetően.

Témánk kontextusában mindennek az egészség(i állapot) és a gazdaság(i teljesítmény és teljesítőképeség) közötti kölcsönös meghatározottság ad különös jelentőséget. Az összefüggés mind egyéni, mind makroszinten könnyen belátható: az egyén rosszabb anyagi helyzete a legkülönbélebb csatornákon keresztül vezet rosszabb egészséghez, a rosszabb egészség pedig csökkenti az egyén munkaképességét, teherbírást, termelékenységét, ennél fogva jövedelmét is (lásd például *Blakely és szerzőtársai*, 2021). Makroszinten az alacsonyabb jövedelmű társadalmi csoportoknak

rosszabb lesz az egészségi állapota, ugyanakkor az átlagosan rosszabb egészségi állapotú népességgel jellemezhető gazdaságokban alacsonyabb lesz a munkakínálat, a termelékenység, a megtakarítások szintje, ezért összességében a makrogazdasági teljesítmény (például az egy főre jutó GDP) is. Az az ország tehát, ahol rosszabb a társadalom tagjainak egészsége, gazdasági értelemben is hátrányba kerülhet (lásd például *Bloom és szerzőtársai*, 2018). Kifejezetten az egészségegyenlőtlenségek is jelentős gazdasági veszteségeket okozhatnak (*Mackebach és szerzőtársai*, 2011), s ezeket az összefüggéseket a gazdaság komplex rendszerének keretében kell értelmezni (*Rodríguez–López-Valcárcel*, 2011).

Régóta tudott, de nem széles körben felismert tény, hogy a magyar népesség közmondásosan rossz átlagos egészségi állapota mögött valójában az egészségi állapot mély egyenlőtlenségei húzódnak meg – hasonlóan a többi visegrádi országhoz. Nem arról van tehát szó, hogy Magyarországon mindenkinek ugyanannyival rosszabbak az életkilátásai, mint például a nyugat-európai országok (átlagos) lakosainak, hanem hogy bár a magasabb státusúak is rosszabb valamennyivel, mint a hasonló helyzetű nyugat-európaiaké, az alacsony státusúak viszont drámai mértékben rövidebb életre számíthatnak.

Adatok

Az egészségi állapot és különösen az egészségi állapot egyenlőtlenségeinek bemutatásánál szót kell ejteni az egészség mérhetőségének kérdéseiről. A két fő irány az objektív, jellemzően valamilyen adminisztratív adatbázisban képződő, mortalitási vagy morbiditási adatok köre, valamint a szubjektív, önbevalláson alapuló adatoké, amelyek vonatkozhatnak az egészségi állapotra általában vagy valamilyen betegség meglétére.

A legegységesebb, torzítástól leginkább mentes ezek közül a hivatalból gyűjtött halálozási adatokon alapuló adatok köre (például halálozási ráták, várható élettartam) (Nosrati, 2022). Ezek az adatok viszonylag pontosan és megbízhatóan rendelkezésre állnak nemzetközileg és hosszú időre visszamenőleg, ráadásul külön adatfelvétel nélkül. Hátrányuk azonban, hogy egyrészt az egészségnek csak a halálzással összefüggő dimenzióját ragadják meg, az életminőséget befolyásoló, de halálzással nem járó betegségek hatásait nem. Másrészt, a halálozási egyenlőtlenségek mérése ezen adatok alapján is csak további adatfelvétellel lehetséges, mert az adminisztratív módon gyűjtött halálozási adatok nem tartalmaznak az elhunyt társadalmi státusára (például iskolázottságára vagy jövedelmére) vonatkozó információt.

Ugyanez igaz az adminisztratív morbiditási adatokra: az egészségügyi rendszerben alapvetően finanszírozási célból gyűjtött forgalmi adatoknak nem része az ellátottak társadalmi státusára vonatkozó információ. Ezek az adatok ugyanakkor ezenfelül is csak korlátozottabban használhatók, mint a halálozási adatok, hiszen azt, hogy hozzájut-e valaki egészségügyi ellátáshoz, nemcsak az egészségi állapota, hanem számos más tényező is befolyásolja: a tudása, az ellátás (fizikai) elérhetősége és így tovább. Ez tükröződik például abban, hogy az alacsony státusúak jellemzően alulreprezentáltak a járóbeteg-szakellátásban.

Az adatok másik köre az önbevalláson, önbecslésen alapuló, szubjektív adatoké. Ezek közül a legismertebb az általános egészségi állapot önértékelése, ami meglehetősen standard módon fordul elő számos magyar és nemzetközi felmérésben. A nemzetközi ada-

tok összevetése ugyanakkor korlátozott, mert ez az önbecslésen alapuló mérőszám szükségszerűen valamilyen elváráson alapul, ezek pedig jellemzően összefüggenek a kérdezett saját közegével mint referenciacsoporttal (Sen, 2002). Ugyanakkor a tapasztalatok azt is mutatják, hogy ezek az adatok nagymértékben korrelálnak az objektív, például halálozási adatokkal (Huisman és szerzőtársai, 2007). A szubjektív adatok más jellemző csoportja nem általában az egészségre, hanem specifikusan valamilyen egészségprobléma léteire vonatkoznak. Ennek korlátai hasonlóak az adminisztratív morbiditási adatokéihoz: ahhoz, hogy valaki elmondhassa, hogy van valamilyen krónikus egészségproblémája, tisztában kell ezzel lennie, esetleg diagnózissal is kell rendelkeznie stb., ezek pedig részben a társadalmi státus (és mint látni fogjuk, akár a nem) függvényei is.

Az alábbiakban az Eurostat különféle aggregált adatkörei alapján mutatom be az egészségi állapot egyenlőtlenségeire vonatkozó legfrissebb, elérhető adatokat.

A társadalmi státus szerinti várható élettartamok jelenleg 2017-re érhetők csak el. Ismertek ugyanakkor a halálozás földrajzi különbségei, amelyek ugyan nem feleltethetők meg egy az egyben a társadalmi rétegződés szerinti egyenlőtlenségeknek, de szolgáltathatnak releváns információt, mivel Magyarországon a társadalmi egyenlőtlenségeknek erőteljes földrajzi leképeződése is tapasztalható.

A következőkben a halálozási adatok mellett az önbevalláson alapuló általános egészségi állapotra és a valamilyen krónikus egészségprobléma meglétére vonatkozó adatokat mutatom be társadalmi státus (iskolázottság, jövedelem) szerinti bontásban.

Az elvégzett munka és eredmények

A már említett, 2017-es, a társadalmi státus szerinti bontást is tartalmazó várható élettartam-adatok szerint Magyarországon a középiszokai végzettséggel sem rendelkező férfiak születéskor várható élettartama több mint 11 évvel volt rövidebb, mint a felsőfokú végzettségűeké (67,2 év *versus* 78,4 év). Az ebben az

évben adatot szolgáltató országok közül sem a mediterrán (4,3 év), sem a skandináv országokban (5,2 év) nem voltak ilyen nagy különbségek, de hasonlóan mélyek voltak az egyenlőtlenségek a többi visegrádi országban: Lengyelországban 12,5, Szlovákiában majdnem 16 évvel kevesebbre számíthattak az alacsony, mint a magas képzettségű férfiak. A nőknél

lényegesen kisebbek a különbségek, Szlovákia kivételével minden országban 5 év alatt maradnak.

A 4.6.1. ábrán különböző, gyakoribb krónikus betegségek és egészségproblémák előfordulásának gyakorisága látható, nem és iskolázottság szerinti bontásban, Magyarországon és az EU27 országokban (az Egyesült Királyság nélkül).

4.6.1. ábra: A különböző krónikus betegségek gyakorisága a férfiak és a nők körében, 2019 (százalék)

Megjegyzés: Az alapfokú végzettség az Eurostat iskolázottsági klasszifikációjának, az ISCED 0–2 szintjeinek felel meg, a középfokú az ISCED 3–4 szinteknek, a felsőfokú az ISCED 5–8 szinteknek.

Forrás: Eurostat Database, (HLTH_EHIS_CD1E] adatkör. Letöltés ideje: 2023. július.

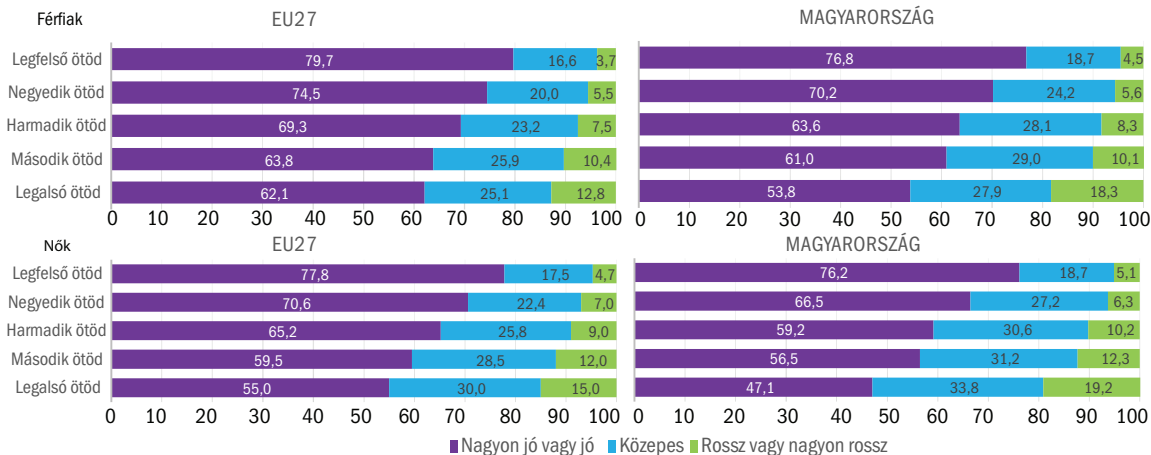
A bemutatott egészségproblémák egy része (artrózis, gerincbántalmak) jellemzően nem vezetnek halálozáshoz, önmagában a cukorbetegség is csak relatíve ritkán, a magas vérnyomás és a magas vérzsírszint ellenben a leggyakoribb halálokot jelentő szív- és érrendszeri betegségek fő rizikófaktorai. Az ábrán egyrészt látszik, hogy a legtöbb egészségprobléma tekintetében Magyarországon rosszabb a helyzet, mint az EU27 átlagában. Másrészt, feltűnő, hogy a nők a férfiaknál nagyobb arányban jelezték a kérdezett egészségproblémákat, és hogy körükben mindkét helyen kifejezetten a társadalmi egyenlőtlenségek. Előbbi jelenség azzal van összefüggésben, hogy ez a mutató is önbemvalláson alapul: – aki nincs tisztában a saját egészségi állapotával, betegsége nem diagnosztizált, nem kezelt vagy ha kulturálisan ez kevésbé támogatott, akkor egy kérdőívben sem fogja ezt jelezni.

Az egyenlőtlenségeket illetően a magyar férfiaknál egyik betegségcsoport tekintetében sem fedezhető fel a várt társadalmi „lejtő”: a legtöbb betegségcsoportnál a középfokú végzettségűek érintettsége a legnagyobb, a magas vérnyomást illetően pedig éppen fordított a jelzett prevalencia, mint amit az egészség társadalmi

meghatározóinak modellje alapján várnánk. A korábban jelzett mérési problémák alapján azonban kétséges, hogy ennek az alacsony végzettségű magyar férfiak jobb egészségi állapota volna a magyarázata, már csak azért is, mert a halálozási adatok ennek éppen az ellenkezőjét jelzik. Sokkal valószínűbb, hogy az egészségi állapotra vonatkozó tudás vagy az ellátáshoz való hozzáférés hiányosságai magyarázzák a váratlan és a halálózással inkonzisztens eredményeket.

A 4.6.2. ábrán az egészségi állapot önértékelésének megoszlását látjuk ezúttal jövedelmi ötödök szerint, szintén az EU27 országaiban és Magyarországon, nemek szerint, a 16 év fölötti lakosság körében. Látható, hogy az EU27 értékei mindkét nemben és minden ötödben jobbak, mint a magyarok adatok, miközben mindkét térségben és szintén minden ötödben jobbnak tűnik a férfiak egészségi állapota a nőkénel. A „jobbnak tűnik” megfogalmazás a férfiak és a nők objektív és szubjektív egészségi állapota közötti ellentmondásra utal, vagyis arra, hogy bár a férfiak rövidebb ideig élnek, mégis jobbnak ítélik meg a saját egészségüket. Ez rávilágít az önbecslésen alapuló egészségi állapot mérőszámának korlátaira.

4.6.2. ábra: Önértékelt egészségi állapot jövedelmi ötödök szerint, 2022

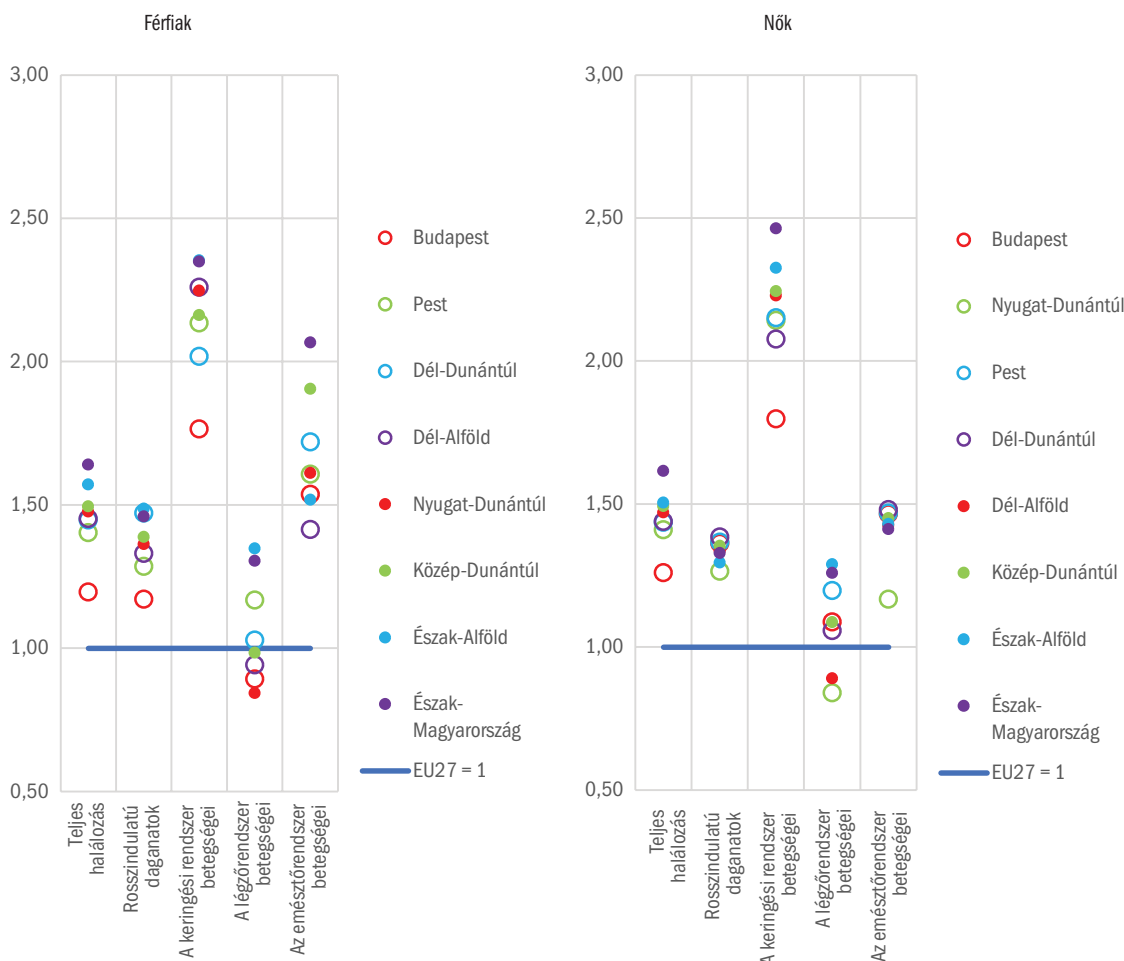
Forrás: Eurostat Database, (HLTH_SILC_10) adatkör. Letöltés ideje: 2023. július

Az egyenlőtlenség nagyobb Magyarországon: míg az EU27 átlagában 3–3,5-szer annyian ítélik a saját egészségüket rossznak vagy nagyon rossznak az alsó, mint a felső ötödben, Magyarországon ez az arány négyszeres; az egészségüket jónak vagy nagyon jónak ítélok arányában is lényegesen – 10–15 százalékkal – nagyobb a különbség Magyarországon, mint az EU27-ben. Ezek a különbségek ugyanakkor nem drámaiak, ami egybecseng az önértékelésen nyugvó egészségi állapot mutatójának limitációiról koráb-

ban elmondottakkal. A vizsgált társadalmakon belül ezek az értékek érvényesek lehetnek, de nyilvánvalóan nem arányosak a két vizsgált ország(csoport) egymáshoz képesti, objektívan ismert egészségkockázataival.

Erről a 4.6.3. ábrán bemutatott, a fő halálokok szerinti, korra és nemre standardizált halálzási ráták különbségei alapján juthatunk (regionális) információhoz. Az ábrákon szerepeltetett négy fő halálokozati kategória az EU27-ben együttesen a teljes halálzási ráta 60 Magyarországon közel 80 százalékaért felel.

4.6.3. ábra: A magyarországi régiók fő halálokozati szerinti, standardizált, regionális halálzási rátáinak aránya az EU27 átlagához képest, 2020 (E27 = 1)

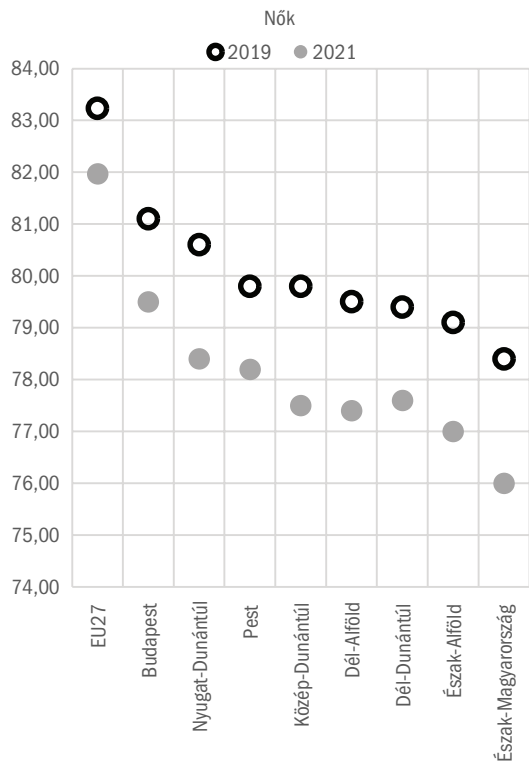
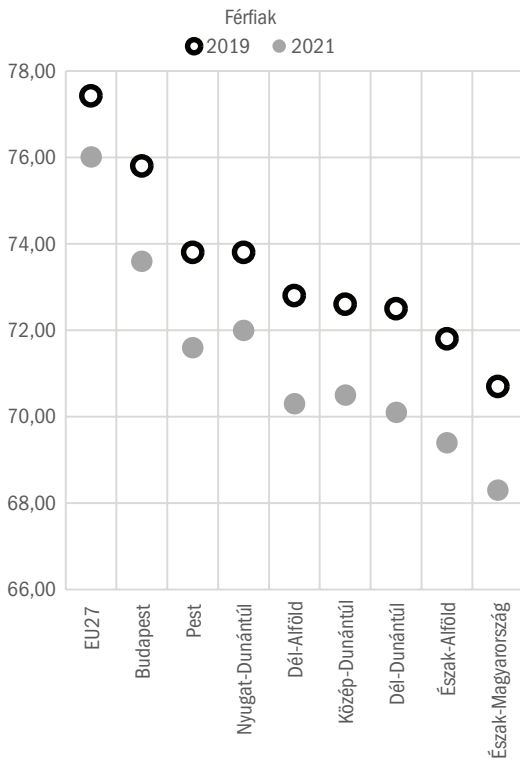

Forrás: Eurostat Database, (HLTH_CD_AS DR2) adatkör.
Letöltés ideje: 2023. július

A légzőrendszer betegségeitől eltekintve valamennyi halálóki csoportban, minden régióban rosszabbak a magyar adatok, mint az EU27 átlaga. Kiemelkednek az emésztőrendszer és különösen a keringési rendszer betegségei, amelyek önmagukban az EU-s halálozás 30, és a magyar halálozás 40–50 százalékáért felelnek. A regionális egyenlőtlenségek valamennyi halálok tekintetében jelentősek: Észak-Magyarországon és Észak-Alföldön 30–40 százalékkal magasabb a halálozás, mint a legtöbb halálok szerint legalacsonyabb kockázatú Budapesten.

Szintén regionális adatokat mutat a 4.6.4. ábra. Itt 2019 (a koronavírus-járvány előtti utolsó év) és 2021 halálozási adatain alapuló várhatóélettartam-adatokat hasonlíthatjuk össze, az EU27 országaiban és a magyarországi régiókban. Látható, hogy a koronavírus-járvány mindenhol előidézte a várható élettartam csökkenését, de nagyon eltérő mértékben: míg Budapesten átlagosan másfél, addig Észak-Magyarországon 2,5 év körüli mértékben. Bár két év kevésnek tűnhet, de ezzel például a nők esetében Budapest a 2009-es, Észak-Magyarország a 2004-es szintre esett vissza.

4.6.4. ábra: Születéskor várható élettartam nemek és régiók szerint, 2019 és 2021

Megjegyzés: Az EU átlagos értéke az adatot szolgáltató 22 ország adatain alapuló súlyozatlan átlag.

Forrás: Eurostat Database, (DEMO_R_MLIFEXP) adatkör. Letöltés ideje: 2023. július.

Összefoglalás

A magyar lakosság egészségi állapotát továbbra is jelentős mértékű egyenlőtlenségek jellemzik. Ez tetten érhető a szubjektív (önbecslésen alapuló) egészségi állapot jövedelem szerinti – itt bemutatott – különbségeiben, valamint a halálzási adatok regionálisan eltérő értékeiben is. Az ételviták ezek az egyenlőtlenségei egyrészt visszatükrözik a szélesebb értelemben vett társadalmi egyenlőtlenségek hatásait is, másrészt magukban hordozzák az egyenlőtlenségek

újratermelésének veszélyét. Az egészség és a gazdasági teljesítőképesség közötti kölcsönös meghatározottság következtében az, hogy az alacsonyabb státusú társadalmi csoportok egészségi állapota tartósan és súlyosan elmarad a magasabb státusúakétól, nem csak a szegények „ügye”, mert a teljes gazdaság és társadalom fejlődését korlátozza. Ugyanakkor a nemzetközi adatok azt mutatják, hogy az ilyen nagymértékű egyenlőtlenségek léte nem szükségszerű: az alacsonyabb státusú rétegek egészsége is lehet jobb.

Hivatkozások

- BLAKELY, T.–SIGGLEKOW, F.–IRFAN, M.–MIZDRAK, A.–DIELEMAN, J.–BABLANI, L.–CLARKE, P.–WILSON, N. (2021): [Disease-related income and economic productivity loss in New Zealand: A longitudinal analysis of linked individual-level data](#). PLoS Medicine, Vol. 18. No. 11. 1003848.
- BLOOM, D.–KUHN, M.–PRETTNER, K. (2018): Health and economic growth. IZA Institute of Labor Economics Discussion Paper, No. 11939.
- HUISMAN, M.–LENTHE, F. VV.–MACKENBACH, J. (2007): [The predictive ability of self-assessed health for mortality in different educational groups](#). International Journal of Epidemiology, Vol. 36. No. 6. 1207–1213. o.
- MACKENBACH, J.–MEERDING W.– KUNST A. (2011): [Economic costs of health inequalities in the European Union](#). Journal of Epidemiology & Community Health, Vol. 65. No. 5. 412–419. o.
- NOSRATI, E. (2022): [Harnessing administrative data to study health inequality](#). The Lancet, Vol. 7. No. 9. 726–727. o.
- RODRÍGUEZ, M.–LÓPEZ-VALCÁRCEL, B. G. (2011): [Alas, there are no shortcuts to the complexities of the economy](#). Journal of Epidemiology & Community Health, Vol. 65. No. 5. 399–400. o.
- SEN, A. (2002): [Health: perception versus observation](#). BMJ, Vol. 324. No. 7342. 860–861. o.
- SOLAR, O.–IRWIN, A. (2010): A conceptual framework for action on the social determinants of health. Social Determinants of Health Discussion Paper, No. 2. WHO, Genf.

K4.3. Roma nők várandósgondozási és szülészeti ellátási hátránya*

SZABÓ LAURA & VEROSZTA ZSUZSANNA

A roma nők általánosan kedvezőtlenebb egészségi helyzetük mellett a várandósgondozási és szülészeti ellátásuk tekintetében is sok szempontból rosszabb helyzetben vannak, mint a nem roma anyák. Sőt a szakorvosi ellátáson belül épp a szülészeti-nőgyógyászat területén tapasztalták a roma nők a legtöbb és legsúlyosabb megkülönböztetést és elfogadhatatlan bánásmódot (*Gyukits, 2000*). E bánásmód jelenlegi körülményeit és okait részletes elemzéssel tárja fel egy ezen keretes írás alapjául szolgáló tanulmány a Kohorsz '18 Magyar Születési Kohorszvizsgálat adataira támaszkodva (*Szabó–Veroszta, 2022*).

Az ellátási hátrányokat a várandósgondozás esetében jól érzékelteti, hogy a megkésett, második terhességi trimeszterre csúszott védőnői gondozásba vétel nagyobb arányban jellemzi a roma etnikumú anyákat, a szűrővizsgálatok a roma anyák esetében nagyobb arányban tolnak ki, illetve nem valósulnak meg az előírt időben. A roma várandósok emellett a nőgyógyászati várandósgondozási szakrendeléseket sokkal gyakrabban veszik igénybe kizárólag társadalombiztosítás által finanszírozott formában, mint a nem roma nők.

A szülészeti ellátás kapcsán a roma anyák kedvezőtlenebb helyzetét jól mutatja a hüvelyi szülések lezajlásának alakulása, a testhelyzet szabad megválasztása a vajúdas és kitolás szakaszában: a roma anyák esetében szignifikánsan kisebb arányban zajlott szabadon megválasztható pozícióban a vajúdas

és szülés. Pedig a hazai kutatási irodalom a testhelyzet szabad megválasztásának – a szülő nő számára biztosított egyéni kontrollnak – szimbolikus jelentőséget tulajdonít, amely amellet, hogy a WHO irányelveihez igazodik (*WHO, 2009*), a tiszteletteljes bánásmóddal azonosítható (*Szebik és szerzőtársai, 2018*).

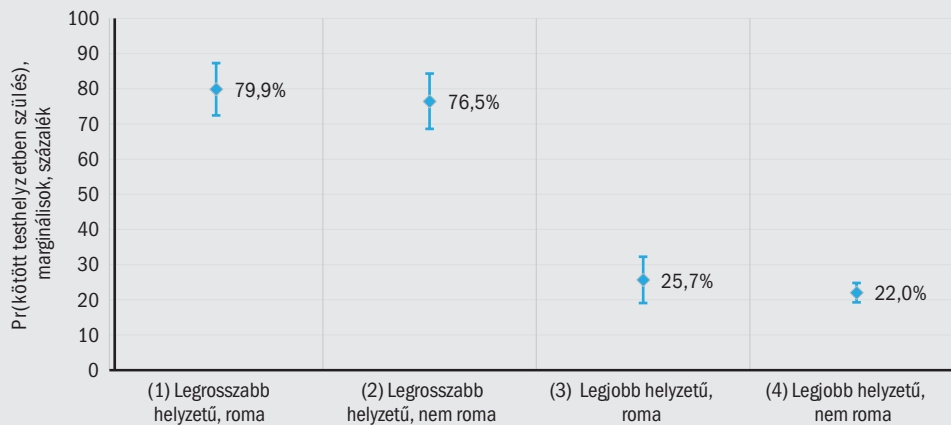
A kedvezőtlenebb bánásmód mögötti okok feltárása során a direkt etnikai hatásnál erősebbnek tűnik a roma népességet általánosan jellemző hátrányos társadalmi-gazdasági tényezők szerepe. Jól érzékelteti ezt, ha megvizsgáljuk a kötött testhelyzetben szülés becsült valószínűségét egyes eltérő (hipotetikus) társadalmi paraméterű csoportokban. A minden (vizsgált) szempontból (lásd *K4.3.1. táblázat*) legkedvezőbb helyzetben lévő nők körében 22,0 százalék annak a becsült valószínűsége, hogy kötött testhelyzetben szüljenek (*K4.3.1. ábra*). Ezzel szemben, a mindezen szempontokból a legrosszabb helyzetű nők körében ez a becsült valószínűség 79,9 százalék. Ezen legrosszabb helyzetű nők közül azoknál, akik nem roma nemzetiségűnek vallották magukat, a kötött testhelyzetben szülés becsült valószínűsége 76,5 százalék, míg azon legjobb helyzetű nők közül, akik roma nemzetiségűek, a becsült valószínűség 25,7 százalék. Az (1) és (2), illetve a (3) és (4) csoportokhoz tartozó nők körében a kötött pozícióban szülés valószínűsége nem különbözik szignifikánsan (*K4.3.1. ábra*).

K4.3.1. táblázat: A vizsgálatba bevont négy csoport jellemzői (a kovariánsok rögzített értékei a marginális hatások kiszámításához a négy kiválasztott csoportban)

	Legrosszabb helyzetű, roma	Legrosszabb helyzetű, nem roma	Legjobb helyzetű, roma	Legjobb helyzetű, nem roma
	(1)	(2)	(3)	(4)
Nemzetiség	roma	nem roma	roma	nem roma
Szülésnél jelen	ügyeletes orvos	ügyeletes orvos	választott orvos	választott orvos
Hozzátartozó a szülésnél	nincs jelen	nincs jelen	jelen van	jelen van
Végzettség	alapfokú	alapfokú	középfok+	középfok+
Szubjektív jóvedelem	rossz	rossz	jó	jó
Településméret	1000 fő alatti	1000 fő alatti	1000+ fős	1000+ fős
A lakóhely régiója	nem Közép-Magyarország	nem Közép-Magyarország	Közép-Magyarország	Közép-Magyarország

* A keretes írás *Szabó–Veroszta (2022)* alapján készült.

K4.3.1. ábra: A kötött testhelyzetben szülés becsült valószínűsége a hüvelyi úton szült, adott csoporthoz tartozó nők körében, kiigazított marginálisok (95% CI)

Megjegyzés: Logisztikus regressziós elemzés, ahol a függő változó a kötött pozícióban szülés (1)/nem szülés (0) és a dichotom kovariánsok a nemzetiség (anya öndefiníciója szerint roma/nem roma); szülésnél jelen (ügyeletes orvos vagy fogadott szülész/nőgyógyász jelenlétében zajlott szülés/nem így zajlott); hozzátartozó a szülésnél (apa vagy más rokon/barát jelen volt a szülésnél/nem volt jelen); végzettség (anya iskolai végzettsége legfeljebb alapkú/legább középfokú); szubjektív jövedelem (az anya háztartása nehezen/könnyen tudja fedezni szokásos kiadásait); településméret (anya várandós kori lakóhelyénél lakosság száma 1000 fő alatti/1000 fő feletti); lakóhely régiója (anya várandós kori lakóhelye: közép-magyarországi régió/többi régió). Kontrollváltozók: működik-e szülészeti osztály a településen (igen/nem); anya életkora szüléskor (20 év alatt/legább 20 éves); paritás (3+ gyermek/1–2 gyermek); párkapcsolati helyzet szüléskor (házas/nem házas). Az ábrán a kontrollváltozók alapján kiigazított marginális hatásokat mutatjuk be az adott rögzített kategóriák által határolt csoportokban, $N = 3774$.

Forrás: *Népességtudományi Kutatóintézet – Kohorsz18 Magyar Születési Kohorszvizsgálat. Várandós és féléves adatbázis.*

Hivatkozások

- GYUKITS GYÖRGY (2000): *Az egészségügy vesztesei. A romák orvosi ellátásának kérdőjelei.* Beszélő, 4. évf. 5. sz. 98–106. o.
- SZABÓ LAURA–VEROSZTA ZSUZSANNA (2022): *A folyosó végén. Roma nők a várandósgondozás és szülészeti ellátás rendszerében.* Esély, Vol. 33. No. 3. 3–24. o.
- SZEBIK, IMRE–SUSÁNSZKY, ÉVA–SZÁNTÓ ZSUZSA–SUSÁNSZKY ANNA–RUBASHKIN, N. (2018): *Ethical Implications of Obstetric Care in Hungary: Results from the Mother-Centred Pregnancy Care Survey,* European Journal of Mental Health, Vol. 13. No. 1. 51–69.
- WHO (2009): *European Union Standards for Nursing and Midwifery.* Information for Accession Countries.

4.7. FÖLDRAJZI ÉS SZOCIOÖKONÓMIAI TÉNYEZŐK SZEREPE AZ EGÉSZSÉGÜGYBEN – BECSLÉSEK ORSZÁGON BELÜLI KÖLTÖZÉSEK ALAPJÁN*

ELEK PÉTER, GYÖRFI ANITA, KUNGL NÓRA & PRINZ DÁNIEL

Jól ismert az egészségügyi ellátások igénybevételében meglévő jelentős területi egyenlőtlenség Magyarországon, amely egyrészt a különböző helyeken élő lakosság eltérő egészségi állapotából és preferenciáiból, másrészt az ellátórendszer eltérő helyi kínálati tényezőiből származik. Tanulmányunkban egyéni szintű adminisztratív adatokat használva bontjuk fel a különböző szocioökonómiai csoportokban látható területi egyenlőtlenségeket „páciensszintű” és „helyszintű” tényezőkre, kihasználva az országon belüli költözéseket. Megmutatjuk, hogy a helyszintű tényezőknek a járóbeteg-ellátásban van a legfontosabb szerepük, valamint, hogy a helyszintű tényezők a rosszabb szocioökonómiai helyzetű csoportokat erősebben befolyásolják a járóbeteg-ellátás igénybevételében, mint a jobb helyzetűeket. Eredményeink arra utalnak, hogy az egészségügyi ellátáshoz való tényleges hozzáférés még egy formálisan univerzális lefedettségű egészségügyi rendszerben is korlátozott, elsősorban az alacsony jövedelműek körében.

Bevezető

Számos tanulmány vizsgálja az egészségi állapot és az egészségügyi kiadások földrajzi és szocioökonómiai tényezők szerinti egyenlőtlenségeit Magyarországon. *Bíró és szerzőtársai* (2021) és a jelen Közlekedés 4.6. alfejezete dokumentálják, hogy az alacsonyabb jövedelmű településeken, illetve alacsonyabb jövedelmű régiókban élők a magasabb jövedelmű lakóhelyekhez képest lényegesen alacsonyabb várható élettartammal számolhatnak. Mint *Bíró és szerzőtársai* (2020) bemutatja, az egészségügyi ellátások igénybevételében már összetettebb a kép: a járóbeteg-esetszám inkább pozitív, a fekvőbeteg-tartózkodás valószínűsége és a krónikus betegségek (gyógyszerfogyasztáson alapuló) előfordulási gyakorisága inkább negatív kapcsolatban van a járási jövedelemmel (legalábbis a 75 év alatti korosztályban). Egyéni szinten *Bíró–Prinz* (2020) dokumentálja, hogy a (munka)jövedelem és

a mortalitás között negatív, a (munka)jövedelem és az egészségügyi kiadások között pozitív kapcsolat van. Az egyéni egészségi állapot és jövedelem közötti összefüggéseket jelen Közlekedés 4.6. alfejezete is bemutatja kérdőíves adatok alapján.

Alfejezetünkben az egészségügyi ellátórendszer igénybevételében megtalálható járási szintű különbségeket bontjuk „páciensszintű” és „helyszintű” tényezőkre a *Finkelstein és szerzőtársai* (2016) tanulmányára támaszkodó irodalom módszereit használva. (Az irodalom összefoglalásáról lásd *Bíró és szerzőtársai*, 2023 könyvfejezetét.) A felbontás szakpolitikai szempontból hasznos, hiszen ebből tudhatjuk meg, hogy a különböző járási egészségügyi igénybevételek mögött elsősorban páciensszintű „keresleti” tényezők (például a lakosság eltérő egészségi állapota) vagy helyszintű „kínálati” tényezők (például az egészségügyi ellátások elérhetősége) bújnak meg. Amennyiben a különbségek a kínálati oldal eltéréseiből fakadnak, az egyenlőtlenségek mindenhol azonos színvonalú ellátást célzó intézkedésekkel csökkenthetők.

* Az alfejezet alapjául szolgáló tanulmány: *Elek és szerzőtársai* (2023). A kutatást a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Hivatal OTKA FK 134573. sz. programja támogatta.

Adatok

Az Admin3 adatbázis

Tanulmányunkban főként az Admin3 adatbázist használjuk, amelyben a 2009–2017. közötti évekre vonatkozó, kapcsolt demográfiai, munkapiaci és egészségügyi adatok találhatóak a magyar lakosság felének véletlen mintájára. Az egészségügyi adatok tartalmazzák az egyén járóbeteg-megjelenéseinek, kórházban töltött napjainak és kiváltott vényeiinek számát, valamint a járóbeteg-, fekvőbeteg- és gyógyszerkiadást. A járóbeteg-ellátáson belül a különböző szakmacsoportok, a gyógyszerfogyasztáson belül pedig az ATC (*Anatomical Therapeutic Chemical*) kódok szerinti csoportok állnak rendelkezésre. A munkapiaci adatok tartalmazzák többek között a foglalkoztatási státust, foglalkozást (FEOR-kód szerint), bér- és nyugdíjvedelmet. Az adatok anonimizált formában, a KRTK Adatbankjának biztonságos szerverén kutathatók.

Az adatok tartalmazzák az egyén lakóhelyének járását (Budapesten a kerületét) is. A mérési hibák csökkentése érdekében azt tekintjük költözőnek, aki pontosan egyszer költözött 2010 és 2016 között, kihagyva azokat, akik megyén belül vagy Budapest és Pest megye között változtatták lakóhelyüket. (A költözők definíciójának többi részletkérdéseiről lásd az alfejezet alapjául szolgáló *Elek és szerzőtársai*, 2023 tanulmányt.)

Járásszintű egészségügyi, földrajzi és szocioökonómiai adatok

Az egészségügyi ellátásra, a földrajzi elhelyezkedésre és szocioökonómiai helyzetre vonatkozó járási szintű adatokat is használunk, az Országos Kórházi Főigazgatóság Pulvita-adatbázisából, a Nemzeti Egészségbiztosítási Alapkezelőtől (NEAK) és a KSH területi információs rendszeréből (TSTAR). A járóbeteg-ellátás elérhetőségét az egy főre jutó járóbeteg-kapacitással (heti szakorvosi járóbeteg-óraszám), a fekvőbeteg-ellátás elérhetőségét az egy főre jutó kórházi ágyak számával mérjük, földrajzi változóként a megyeszékhelytől való távolságot, általános szocioökonómiai indikátorként pedig az egy főre jutó adóköteles jövedelmet használjuk.

Empirikus elemzés és eredmények

Alkalmazott módszerek

Az egészségügyi ellátás igénybevétele gyakorisági és kiadási változókkal mérhető, mint például a járóbeteg-megjelenések, kórházban töltött napok vagy kiváltott vények száma, illetve a járóbeteg-, fekvőbeteg- és gyógyszerkiadás. Ezek egyrészt egyéni szintű „keresleti tényezőktől” függenek, például az egyén egészségi állapotától, preferenciáitól és egyéb, rövid távon állandónak feltételezhető jellemzőitől, másrészt járási szintű „kínálati tényezőktől”, például a járásban elérhető egészségügyi szolgáltatásoktól (beleértve a járás földrajzi elhelyezkedését is). Ezenkívül az igénybevétel évek között is változhat, és függhet egyéni szintű, időben változó megfigyelhető tényezőktől is, amelyekre kontrollálhatunk.

Ha nem lennének költözők, akkor a keresleti és kínálati tényezők nem lennének elkülöníthetők egymástól, hiszen minden egyén mindig ugyanabban a járásban lakna. A költözés viszont lehetővé teszi, hogy ugyanazt az egyént két különböző kínálati jellemzőjű helyen is megfigyeljük. Mivel a „keresleti tényező” állandó marad (az egyén nem változik), és csupán a „kínálati tényező” módosul, a költözés után az egészségügyi igénybevételben megfigyelt változás a helyszintű tényezők megváltozásának tulajdonítható.

A kétfajta tényező fixhatás-modellkeretben megbecsülhető és szétválasztható. A költözés körüli változások szemléletes bemutatása érdekében eseményvizsgálati (*event study*) és különbségek különbsége (*difference-in-differences*) típusú regressziós egyenleteket is becsültünk, az utóbbiakat mutatjuk be itt. (Részletesebben lásd az alfejezet alapjául szolgáló *Elek és szerzőtársai*, 2023 tanulmányt.) Fő magyarázó változónk a költöző egyén érkezési és indulási járása átlagos igénybevételének különbsége logaritmus skálán (azaz közelítően százalékos eltérésként értelmezve). Az ehhez tartozó, számunkra érdekes θ paraméter azt mutatja meg, hogy a költöző egyén egészségügyi ellátási igénybevétele milyen mértékben változik az érkezési és indulási járás átlagos igénybevételi különbségének arányában. Ennek illusztrálására képzeljük el

a két szélsőséges esetet, amikor kizárólag a hely vagy kizárólag az egyén határozza meg az igénybevételt. Ha csak a hely (kínálati oldal) határozná meg, hogy az egyének milyen mértékben kapnak egészségügyi ellátást, akkor a költözők igénybevétele teljes mértékben az új lakóhely átlagos igénybevételéhez igazodna, és $\theta = 1$ lenne. Ellenkező esetben, ha a hely nem, csak az egyén egészségi állapota és preferenciája számítana, akkor a költözés előtti és utáni igénybevétel megegyezne, azaz $\theta = 0$ lenne. A θ paraméter a helyszintű tényezők részaránya a területi különbségekben, azaz úgy is értelmezhető, hogy amennyiben minden járásban ugyanazt a kínálatot tudnánk biztosítani, a jelenleg megfigyelt területi különbségek θ arányban tűnnének el.

Ezt a θ részarányt becsüljük meg különböző egészségügyi kimeneti változók esetén és különböző szocioökonómiai csoportokra. Ez lehetővé teszi annak összehasonlítását, hogy mely ellátástípusban és mely csoportok számára leginkább meghatározó a kínálati oldal.

Végül azt vizsgáljuk meg közelebbről, hogy a járássok egészségügyi kínálata (például járóbeteg-kapacitás, kórházi ágyak száma), illetve egyéb földrajzi és szocioökonómiai jellemzői milyen mértékben befolyásolják a költözők egészségügyi ellátási igénybevételét.

Eredmények

A leíró statisztikák azt mutatják, hogy jelentősek a járási szintű nyers különbségek az egészségügyi ellátások igénybevételében. Ha összehasonlítjuk az átlagos kiadás szempontjából a járássok felső és alsó 25 százalékat (kvartilisét), akkor a járóbeteg-, fekvőbeteg- és gyógyszerkiadás esetén (kiadási kategóriától függően) 25–60 százalékos különbséget látunk.

A 4.7.1. táblázat mutatja, hogy a járási szintű tényezők a járóbeteg-esetszám és -kiadás varianciájának mintegy kétharmadát, a kiváltott (gyógyszer)vények száma varianciájának mintegy ötödét és a gyógyszerkiadás varianciájának körülbelül harmadát magyarázzák, a fennmaradó rész a különböző helyeken élő

páciensek eltérő – például egészségi állapot szerinti – összetételéből adódik. A fekvőbeteg-kiadás esetén ugyanakkor a járási szintű tényezőknek nincs statisztikailag szignifikáns hatása. Megjegyzendő még, hogy míg a járóbeteg-ellátáson belül a különböző szakmacsoportoknak nagyságrendileg hasonló a helyszintű részaránya, a gyógyszereken belül jelentősebb eltérések vannak: a fertőzés elleni szerek (beleértve az antibiotikumok) esetén legnagyobb a hely szerepe (lásd még *Bíró és szerzőtársai*, 2023 elemzését az antibiotikum-fogyasztás helyszintű meghatározóiról).

4.7.1. táblázat: A helyszintű tényezők részaránya (becsült θ paraméterek) különböző kimeneti változók esetén

	Járóbeteg-ellátás	Fekvőbeteg-ellátás	Gyógyszer
Igénybevételi gyakoriság	0,676*** (0,040)	-0,011 (0,171)	0,189*** (0,050)
Kiadás	0,679*** (0,034)	0,107 (0,227)	0,351* (0,204)

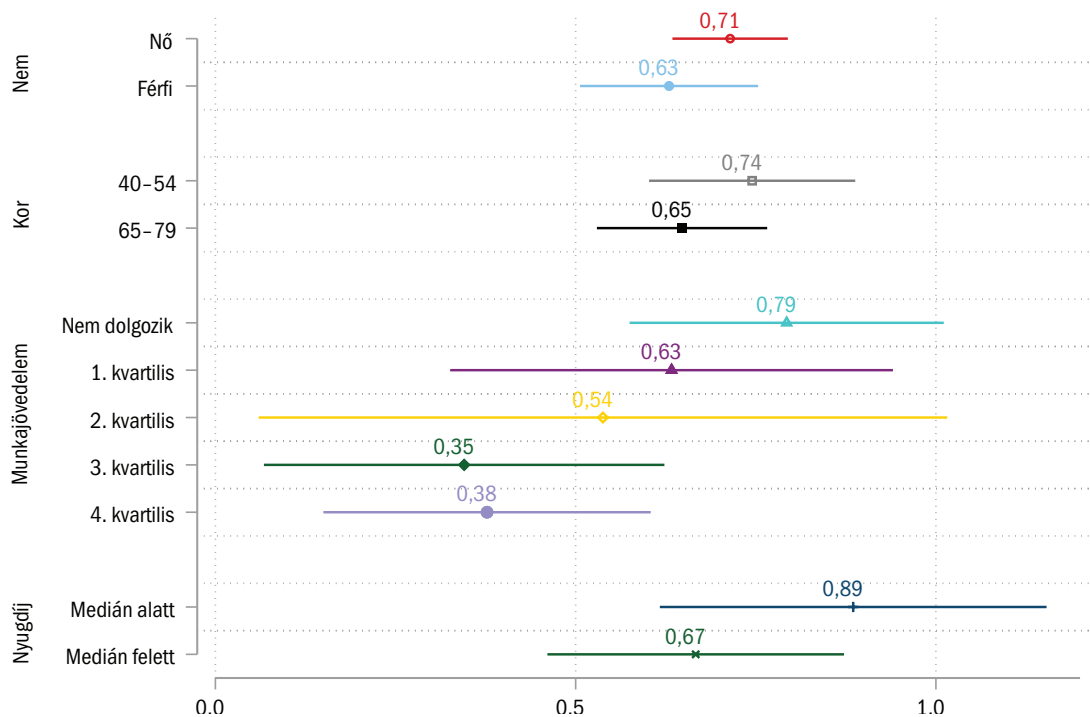
Gyakorisági változók: járóbeteg-esetszám, fekvőbeteg- (kórházi) napok száma, kiváltott vények száma. Kontrollváltozók: korcsoport \times nem interakciók, naptáriév-hatások. Megfigyelések száma: 245 742 egyén-év.

Robusztus standard hibák zárójelben.

*** $p < 0,01$, ** $p < 0,05$, * $p < 0,1$.

A 4.7.1. ábra mutatja a járóbeteg-ellátás esetén a becsült helyszintű részarányok (θ) eltéréseit szocioökonómiai csoportok szerint. A nők és a fiatalabb (40–54 éves) korosztály esetében némiképp magasabbak a részarányok, mint a férfiak és az idősebb (65–79 évesek) esetében. Ennél sokkal jelentősebb különbségek vannak jövedelmi csoportok szerint: a helyspecifikus tényezők a nem foglalkoztatott munkaképes korúak esetében a járóbeteg-kiadás varianciájának közel 80 százalékát, a mediánál nagyobb bérjövdelemmel rendelkezők (a 3. és a 4. kvartilisben levők) esetében viszont kevesebb mint 40 százalékát magyarázzák. Visszatérve a fenti példánkhoz ez azt jelenti, hogy amennyiben minden járásban megegyezne a kínálat hozzáférhetősége és minősége, akkor a nem dolgozók körében megfigyelt területi különbségek 80 százaléka tűnne el, míg a magasabb jövedelműek közötti különbségek jóval kisebb mértékben, 40 százalékkal csökkennének.

4.7.1. ábra: A helyszintű tényezők részaránya (becsült Θ paraméterek) a járóbeteg-ellátás esetén különböző szocioökonómiai csoportokban

Megjegyzés: Pontbecslések 95 százalékos konfidencia-intervallumokkal. Kontrollváltozók: korcsoport \times nem interakciók, naptáriév-hatások. Bérjövdelem-kategóriákat a 40–54 évesekre definiáltuk. A pozitív bérjövdelemmel rendelkezőket négy kvartilisre osztottuk: 1. kvartilis a legalacsonyabb jövdelemmel rendelkező 25 százalékot, 2. kvartilis a 25–50 százalékot, 3. kvartilis az 50–75 százalékot, míg 4. kvartilis a felső 25 százalékot. Nyugdíjjövdelem-kategóriákat a 65–79 évesekre definiáltuk, alsó és felső 50 százalékra bontva. A jövdelemet a költözés előtt két évvel mérjük. Megfigyelések (egyén-évek) száma: $N = 125\,334$ (nők), $N = 112\,693$ (férfiak), $N = 74\,387$ (40–54 évesek), $N = 30\,896$ (65–79 évesek).

A fentiek azt igazolják, hogy a helyszintű tényezőknek a járóbeteg-ellátásban van a legfontosabb szerepük, valamint hogy a helyszintű tényezők a rosszabb szocioökonómiai helyzetű csoportokat erősebben befolyásolják a járóbeteg-ellátás igénybevételében, mint a jobb helyzetűeket. Ennek oka lehet, hogy a rosszabb szocioökonómiai háttérű betegek alacsonyabb színvonalú ellátáshoz férnek hozzá, s pénzügyi korlátok

miatt is nehezebben jutnak el egy távolabbi (esetlegesen jobb ellátást nyújtó) intézménybe, illetve kevesebb információval rendelkeznek az ellátókról.

A költözők segítségével azt is vizsgálhatjuk, hogy melyek az igénybevételt befolyásoló járasszintű egészségügyi kínálati és egyéb tényezők. Azért érdemes megint a költözőket vizsgálni, mert így ugyanazon személyek egészségügyi igénybevételét tudjuk összehasonlítani eltérő járási környezetben. Azt találjuk (részletesen lásd az *Elek és szerzőtársai*, 2023 tanulmányban), hogy az egy főre jutó heti óraszámmal mért járási járóbeteg-ellátási kapacitások pozitívan hatnak a járóbeteg-ellátás igénybevételére, ráadásul ez a hatás nemlineáris – erősebb az alacsony kapacitású járáásokban. A járási részarányokra vonatkozó fenti elemzéshez hasonlóan ráadásul azt kapjuk, hogy a nők és az alacsonyabb keresetű munkaképes korúak

erősebben reagálnak az „érkezési” és „indulási” járás kapacitásainak különbségére, mint a férfiak, illetve a magasabb keresetűek.

Összefoglalás

Az országon belüli költözések vizsgálatával „kínálati” és „keresleti” tényezőkre bontottuk az egészségügyi ellátások igénybevételében megfigyelhető terü-

leti különbségeket. Azt kaptuk, hogy az alacsonyabb szocioökonómiai helyzetűek körében nagyobb a helyszintű, „kínálati” tényezők szerepe. Eredményeink tehát azt mutatják, hogy az egészségügyi ellátáshoz való tényleges hozzáférés még a magyarországi – formálisan univerzális lefedettségű – egészségügyi rendszerben is korlátozott, elsősorban az alacsony jövedelműek körében.

Hivatkozások

- BÍRÓ ANIKÓ–PRINZ DÁNIEL (2020): [Healthcare spending inequality: Evidence from Hungarian administrative data](#). Health Policy, Vol. 124. No. 3. 282–290. o.
- BÍRÓ ANIKÓ–ELEK PÉTER–HAJDU TAMÁS–KERTESI GÁBOR–PRINZ DÁNIEL (2020): [A mortalitás és morbiditás jövedelmi egyenlőtlenségei](#). Megjelent: *Fazekas Károly–Elek Péter–Hajdu Tamás* (szerk.) Munkaerőpiaci tükör 2019. KRTK, Budapest, 91–98. o.
- BÍRÓ ANIKÓ–HAJDU TAMÁS–KERTESI GÁBOR–PRINZ DÁNIEL (2021): [Life expectancy inequalities in Hungary over 25 years: The role of avoidable deaths](#). Population Studies, Vol. 75. No.3. 443–455. o.
- BÍRÓ ANIKÓ–ELEK PÉTER–KUNGL NÓRA (2023): [Multi-dimensional panels in health economics with an application on antibiotics consumption](#). Megjelent: *Mátyás László* (szerk.): The Econometrics of Multi-dimensional Panels – Theory and Applications, 2nd edition, megjelenés alatt.
- ELEK PÉTER–GYÖRFI ANITA–KUNGL NÓRA–PRINZ DÁNIEL (2023): [Geographic and socioeconomic variation in healthcare: Evidence from migration](#). KRTK KTI Working Paper, 18. sz.
- FINKELSTEIN, A.–GENTZKOW, M.–WILLIAMS, H. (2016): [Sources of geographic variation in health care: Evidence from patient migration](#). Quarterly Journal of Economics, Vol. 131. No. 4. 1681–1726. o.

4.8. GENERÁCIÓK KÖZÖTTI TRANSZFEREK ÉS LAKÁSMOBILITÁS – FIATALOK LAKÁSSZERZÉSI LEHETŐSÉGEI ÉS KORLÁTAI*

KŐSZEGHY LEA, GYÓRI ÁGNES & CSIZMADY ADRIENNE

A tanulmány két, egymással összefüggő témában vizsgálja a magyarországi fiatalok lakásútjának és az ebben tapasztalható társadalmi egyenlőtlenségeknek egyes elemeit. Egyrészt, elemzi az intergenerációs transzferek hatását a fiatalok lakásútjára a lakásút egy szegmense – a jelenlegi és előző lakás – vizsgálata alapján. Másrészt, megvizsgálja, hogy alkalmazható-e a nemzetközi szakirodalomban egyre több figyelmet kiváltó „bérleti generáció” fogalma Magyarországon? Rámutat, hogy az intergenerációs transzferekhez való hozzáférés növelte a fiatalok esélyét arra, hogy a lakástulajdonosi szektoron belül legyenek mobilak, és csökkentette annak esélyét, hogy a bizonytalanabbnak tekinthető bérleti szektoron belül vagy a bérleti szektor irányába mozogjanak. Bemutatja továbbá, hogy a fiatalok lakhatásában körvonalazódni látszik egy magyarországi „bérleti generáció”, ugyanakkor a bérleti szektorban élő fiatalok lakhatási tapasztalataiban és várható lakásútjában is tapasztalhatók – a kutatások által egyelőre csak részben feltárt – társadalmi eltérések.

Bevezetés

Az elmúlt időszak gazdasági, társadalmi makrotrendjei jelentős hatással vannak a háztartások lakásútjára. Az előző évtizedekben a különböző területek lakáspiacai közötti különbségek ellenére többé-kevésbé azonosítható volt egy tipikusnak mondható lakásút: a háztartások életciklusuk egy pontján – akár egy a szülői házból történő elköltözést követő, a bérleti szektorban eltöltött időszak után – lakástulajdonosá váltak, majd a háztartás méretének, jövedelmének, pénzügyi stabilitásának növekedésével egyre feljebb léptek a „lakástulajdonosi létrán” növekvő méretű, értékű, jobb elhelyezkedésű lakásokba. A gyermekek elköltözése után a lakásfogyasztás jellemzően csökkent, a háztartás vagyona pedig a következő generációra öröklődött (Hegedűs, 2001). Ezt a tipikus lakásutat azonban egyre jobban kikezdi egy sor társadalmi-gazdasági változás, így a munkaerőpiac növekvő rugal-

massága, csökkenő biztonsága, valamint a lakás piac változásai, ezek között a növekvő ingatlanárak, a jelzáloghitelhez való nehezebb hozzáférés, a szociális bérlakásszektor csökkenése és rezidualizációja – azaz, hogy a szektor egyre inkább csak alacsony státusú háztartások számára nyújt lakhatási megoldást – és az alternatív lakásformák, például a közösségi lakóhelyek (*co-housing*) új formáinak megjelenése.

A nemzetközi kutatások tapasztalatai szerint az egyik fontos közvetítő tényező a háztartások lakásútjának változásában az intergenerációs transzferek növekvő szerepe a lakástulajdon-szerzésben. Ezek a transzferek sok formát ölthetnek, ideértve a közvetlen, nem visszafizetendő pénzbeli támogatást, a családon belüli kölcsönt, jelzáloghitel-kezeséget, természetbeni támogatást, valamint az olyan, nem anyagi jellegű támogatást, mint a szülői házban maradás vagy oda való visszatérés lehetőségét. A transzferek mértéke és jellege függ a szülők anyagi helyzetétől: a jobb anyagi helyzetű szülők nagyobb eséllyel képesek pénzügyi támogatást nyújtani gyermekeiknek. Ezáltal a lakhatáshoz nyújtott intergenerációs transz-

* Az alfejezet a következő tanulmányok alapján készült: Csizmady és szerzőtársai (2022) és Csizmady–Kőszeghy (2022).

ferek hozzájárulnak a társadalmi egyenlőtlenségek újratermeléséhez.

Az átalakuló lakásútmintákkal összefüggő egyik látványos változás a bérleti szektor növekvő szerepe. A nemzetközi szakirodalomban egyre több elemzés foglalkozik egy „bérloői generáció” kialakulásával: azaz, hogy a fiatal korosztályok nagyobb arányban élnek lakásbérloőként, mint a megelőző korosztályok, és sokan közülük várhatóan életük későbbi szakaszában is bérloők maradnak, a lakástulajdonhoz jutás lehetősége nélkül (például *Blackwell–Park*, 2011, *McKee*, 2012). Mások azt emelik ki, hogy nem feltétlenül az életkor, hanem társadalmi-gazdasági tényezők vezetnek ilyen lakásutakhoz: a sérülékeny, szűkös erőforrásokkal rendelkező háztartások tagjaik életkorától függetlenül akár egész lakásútjukat a bérleti szektorban járhatják be.

Az alábbiakban először azt elemezzük, hogy hogyan alakul az intergenerációs transferek szerepe a fiatalok lakásútjában, a lakásút egy szegmense: a jelenlegi és előző lakás vizsgálata alapján. Ezt követően – figyelembe véve a magánbérletlakásszektor jelentőségét a fiatalok lakhatásában – azt vizsgáljuk, alkalmazható-e a „bérloői generáció” fogalma Magyarországon, figyelembe véve a magyarországi lakásrezsim¹ sajátosságait? Elsőként áttekintjük a magyarországi lakásrezsim, illetve lakásrendszer² néhány sajátosságát, majd az elmúlt időszakban a Társadalomtudományi Kutatóközpont Szociológiai Intézetében készült kutatások adatai alapján³ keresünk választ a fenti kérdésekre.

A magyarországi lakásrezsim néhány sajátossága

A lakásállomány tulajdoni szerkezete

Nemzetközi összehasonlításban a saját tulajdonú lakásban élők aránya Magyarországon kiugró, a lakosság mintegy 90 százaléka saját tulajdonú lakásban

él. A közösségi bérlakásszektor, amely szinte kizárólag önkormányzati tulajdonú bérlakásokból áll, korlátozott – a lakásállomány kevesebb mint 3 százaléka –, csökkenő, rezidualizált, és térben rendkívül egyenlőtlenül oszlik el, lényegében csak városokban elérhető. A bérlakásszektorra vonatkozó *laissez faire* állami szabályozás (*Kováts*, 2017) egyik következményeképpen az önkormányzati bérlakások – ezen belül a szociális alapon bérbe adott lakások – hozzáférési feltételei, valamint a lakbér mértéke településenként, Budapesten kerületenként jelentősen eltérnek egymástól, a kialakított szabályozás számos területen korlátozza a sérülékeny háztartások hozzáférését (*Czirfusz–Pósfai*, 2015, *Hegedüs*, 2017).

A magánbérletlakásszektor szintén korlátozott, a teljes lakásállomány körülbélül 6–8 százaléka, bár aránya növekszik. A laza állami szabályozás, a jogszabályok betartatását, illetve vitarendezést célzó hatékony intézményrendszer hiánya (*Kováts*, 2017), valamint egyéb tényezők (például a nemzetközi összehasonlításban is magas ingatlanpiaci áremelkedés) következtében a lakásszektorban ebben a szegmensében a lakhatás jogi biztonsága és megfizethetősége is problémát jelent.

A lakások tulajdoni szerkezete jelentősen befolyásolja a lakásmobilitás lehetőségeit. A tulajdonos által lakott lakások szegmensében a lakásmobilitás magas tranzakciós költségei (*Hegedüs*, 2001) korlátozzák a lakásmobilitást. A vidéki kistélepeleéseken – egyéb tényezők, mindenképp az ingatlanárak jelentős területi különbségei mellett – ezt a saját lakástulajdon alternatíváinak hiánya tovább fokozza, ezeken a településeken ugyanis szinte nincs jelen a bérlakásszektor. Így a bérleti szektoron belüli, illetve a bérleti szektorba történő ki- és befele mobilitás gyakorlatilag csak a városok esetében reális lehetőség.

¹ Lakásrezsim: a lakásellátás- elosztás- és fogyasztás társadalmi, politikai és gazdasági rendszere (*Kemény* 1981), amely meghatározza az adott korszak lakáspiaci lehetőségeit, így a lakásrendszer tulajdoni szerkezete, a lakástámogatások és jogszabályok, a lakásrendszer intézményi szerkezete, tipikus szereplőinek (például bankok, kivitelezők, önkormányzatok) viselkedése (*Hegedüs*, 2001).

² *Augustyniak és szerzőtársai* (2019) alapján lakásrendszeren a lakhatással kapcsolatos intézmények, szereplők, szabályok összességét értjük, amelynek a lakásrezsim az értelmezési kerete.

³ NKFIH K109333. számú „Lakáshitellel eladósodott családok vizsgálata” című projekt és az MTA Kiválósági Együttműködési Program Mobilitás Kutatási Centrum projektje keretében valósult meg.

Megfizethetőség

A magyarországi lakásrendszer kiemelt problémája a lakhatás megfizethetősége, mind a lakásberuházás (vásárlás, építés, felújítás), mind a lakhatással kapcsolatos folyamatos kiadások tekintetében. Az MNB adatai szerint a lakásár/jövedelem hányados az elmúlt években folyamatosan nő.⁴ 2023 májusára Budapesten 11,9 évnyi átlagjövedelem, a régióközpontok közül a legmagasabb értéket mutató Debrecenben 13,5 évnyi átlagjövedelem volt szükséges egy 75 négyzetméteres, mediánárszintű lakás megvételéhez.

Ami a lakhatás folyó kiadásait illeti, a KSH adatai szerint 2020-ban a háztartások kiadásainak átlagosan 18,6 százalékát tette ki a lakásfenntartás és a háztartási energia fogyasztása – jelentős eltérésekkel a különböző jövedelmi csoportok között: míg a legmagasabb decilisbe tartozó háztartások kiadásai 18 százalékát, a legalacsonyabb decilisbe tartozók kiadásai 23,2 százalékát fordították erre a célra. A nemzetközi szakirodalom szerint súlyos megfizethetőségi problémát jelző, 40 százalék fölötti lakhatási kiadás-arányra vonatkozóan néhány évvel korábbi adatok elérhetők: a KSH 2015-ös lakásfelvételének adatai alapján a 2010-es évek közepén lakáshitel-törlesztés nélkül a háztartások 10 százaléka, hiteltörlesztéssel együtt 14 százaléka küzdött súlyos megfizethetőségi problémával. A magánbérletben élők, és a hitellel rendelkező lakástulajdonosok között kiemelkedően sokan voltak érintettek (36–36 százalék). A lakhatás megfizethetőségének javítását célzó támogatási rendszer a központi lakásfenntartási támogatás 2015-ben történt megszüntetése, és a települési támogatások önkormányzati hatáskörbe sorolt rendszerének kialakítását követően fragmentálttá és kiszámíthatatlanabbá vált, továbbá szűkülte, elsősorban a kisebb településeken elérhetlenné vált (*Átol és szerzőtársai*, 2016, *Kopasz–Gábor*, 2018, *Kováts*, 2015).

⁴ A mutató a 75 négyzetméteres mediánárszintű lakások (új és használt összesen) és az adott megyére jellemző átlagos éves nettó jövedelmek hányadosa.

⁵ A tanulmány terjedelmi korlátai miatt a lakhatással kapcsolatos szakpolitika részletesebb elemzésére itt nincs mód, ilyen elemzést lásd ezen alfejezet alapjául szolgáló két tanulmányban, valamint *Czírjusz* (2022)-ben.

Lakhatással kapcsolatos szakpolitika

A lakhatással kapcsolatos szakpolitika a rendszerváltást követően túlnyomórészt a saját tulajdonú lakás-szerzést (ezen belül is elsősorban az új építésű tulajdon szerzését) favorizálta, ez a jellemzője 2010 – és különösen 2015 – után tovább erősödött, a családi otthonteremtési kedvezmény (CSOK) bevezetésével, illetve kiterjesztésével, az új építésű lakásokra vonatkozó áfa csökkentésével és a magánérs lakásépítésre vonatkozó áfa-visszatérítés lehetőségével. Az intézkedések feltételrendszeréből következően azok általában szisztematikusan kevésbé hozzáférhetőek a lakáscélra fordítható erőforrásokkal nem rendelkező vagy kismértékű erőforrásokkal rendelkező háztartások számára. További (megtakarításból, intergenerációs transzferből, hitelből származó) források híján a támogatások önmagukban nem elégségesek a lakásvásárláshoz, illetve -építéshez, különösen olyan területeken, amelyeken jók a munkalehetőségek, az intézményi és szolgáltatásellátottság. Bizonyos támogatások, például a csökkentett áfa, illetve áfa-visszatérítés eleve csak olyan háztartások számára állnak nyitva, amelyek képesek egy új építésű lakás megvásárlására, illetve építésére összegyűjteni a forrást. Ezen túlmenően bizonyos támogatási formák esetében a jogosultsági kritériumok (például a CSOK esetében meghatározott időtartamú társadalombiztosítási jogviszony) maguk is kizárnak alacsony státusú háztartásokat.⁵

Intergenerációs transzferek szerepe a fiatalok lakásútjában

Az intergenerációs transzferek hatását a Társadalomtudományi Kutatóközpont Szociológiai Intézetében 2018 őszén felvett, a magyarországi felnőtt lakosságra nem, kor, iskolai végzettség és településtípus szerint reprezentatív 2650 személyes megkérdezés alapján mutatjuk be.⁶ A kutatás során a lakásrendszer egyes, jogcím szerint képzett szegmensei közötti mobilitá-

⁶ A survey a Kiválósági Együttműködési Program (KEP) keretében készült az MTA TK Szociológiai Intézet Mobilitás Centrumában.

si mintákat és az ezekre ható tényezőket vizsgáltuk, az alapvető társadalmi-gazdasági változók mellett a lakásfinanszírozás különböző forrásai, így az intergenerációs transferek (továbbá a megtakarítások, a jelzáloghitel és az állami támogatások) hatásait is elemezve. A vizsgálatban a lakásút egy szeletét – a jelenlegi és megelőző lakás közötti lakásmobilitási lépést – tudtuk vizsgálni.

A vizsgált tényezők közül a lakásfinanszírozás forrásainak, ezen belül az intergenerációs transferek hatását többváltozós regresszióval vizsgáltuk, több társadalmi-gazdasági tényezőre (kor, családi állapot, háztartásméret, szubjektív anyagi helyzet, legmagasabb iskolai végzettség, településtípus) kontrollálva,

kiszűrve a munkahelyváltozás miatti lakásmobilitás hatását is (4.8.1. táblázat). A vissza nem térítendő családi támogatásokhoz való hozzáférés, a saját megtakarítások, valamint a jelzáloghitelhez való hozzáférés jelentősen növelték annak az esélyét, hogy egy háztartás a lakástulajdonosi szektoron belül volt mobil, és csökkentették a bérleti szektoron belüli mobilitás esélyét, míg ezek hiánya jelentősen növelte annak esélyét, hogy egy háztartás a bérleti szektoron belül mobil, vagyis „beleragad” a bérleti szektorba. Ezen túlmenően, a vissza nem térítendő családi támogatáshoz hozzáférő, illetve saját megtakarítással rendelkező háztartásoknak kisebb esélye volt arra, hogy a tulajdonosiból a bérleti szektorba kerüljenek.

4.8.1. táblázat: A különböző lakásútmintákat befolyásoló, lakásfinanszírozással összefüggő tényezők hatásának vizsgálata – a logisztikus regresszió eredményei

	Tulajdonosból tulajdonos (1)		Bérlőből bérlő (4)		Tulajdonosból bérlő (3)	
	exp(B)	standard hiba	exp(B)	standard hiba	exp(B)	standard hiba
Jelzáloghitel	3,318***	0,14	0,081***	0,23	1,559**	0,19
Vissza nem térítendő támogatás a családától	1,753***	0,16	0,589**	0,23	0,659**	0,21
Visszafizetendő kölcsön a családától	0,524***	0,18	0,898	0,28	0,753	0,21
Saját megtakarítás	1,857***	0,14	0,619**	0,20	0,587***	0,19
Kontrollváltozók	igen	igen	igen			
Konstans	0,116***	0,41	0,333***	0,57	0,015***	0,72
Találatarány (százalék)		80,5		83,2		89,4
Nagelkerke R ²		0,341		0,552		0,212
Modell χ^2		319,6***		555,56***		188,56***
Százalékos megoszlás		65,9		25,9		8,1
N		1708		677		208

Megjegyzés: A modellek függő változói a lakásváltási utak előfordulásának mutatói: (1) tulajdonosból tulajdonos: 1, ha előző és jelenlegi lakásnak is a tulajdonosa, 0, minden más lakásváltási út, (2) bérlőből bérlő: 1, ha előző és jelenlegi lakásnak is a bérlője, 0, minden más lakásváltási út, (3) tulajdonosból bérlő: 1, ha előző lakásának a tulajdonosa volt, jelenlegi lakásának bérlője, 0, ha minden más lakásváltási út.

Mivel az „előző lakását bérelte, a jelenlegi lakásának tulajdonosa” lakásváltási lépés előfordulása nagyon alacsony a mintán belül ($N = 57$), ezért kihagytuk az elemzésből.

* $p < 0,1$, ** $p < 0,05$, *** $p < 0,01$.

Forrás: KEP2 adatfelvétel, 2018.

„Bérlői generáció” Magyarországon

A „bérlői generáció” fogalmának alkalmazhatóságát statisztikai adatok és egy, az MTA TK Szociológiai Intézetben 2017–2018-ban készült, a fővárosi fiatalokra reprezentatív 800 fős kérdőíves felmérés, valamint 40 félig strukturált interjú alapján elemezzük.⁷

A magánbérleti szektor szerepe jelentősen növekedett a fiatalok lakhatásában az elmúlt években.

⁷ A kutatás az NKFIH K109333. számú „Lakáshitellel eladósodott családok vizsgálata” című projekt keretében valósult meg.

A KSH nagymintás lakásfelvételeinek adatai szerint 1999 és 2015 között a magánbérletlakásszektorban élő fiatal (legfeljebb 35 éves háztartásfővel rendelkező) háztartások aránya megháromszorozódott (1999: 10,2 százalék, 2015: 30,3 százalék). A magánbérlet szerepe a fővárosban volt a legjelentősebb a fiatalok lakhatásában a 2010-es évek közepén (37,7 százalék). Ilyen értelemben körvonalazódni látszik egy magyarországi „bérleti generáció”. A fővárosi fiatalokra reprezentatív, 2018-ban készült kérdőíves felmérés eredményei szerint a magánbérleti szektorban élő budapesti fiatalok 44 százaléka el tudta képzelni, hogy hosszabb távon, akár évtizedekre bérlő marad. (A magyarországi lakásrendszer erős tulajdonorientációja ugyanakkor tükröződik abban, hogy csaknem minden megkérdezett fiatal esetében megjelent a lakástulajdon-szerzés mint lakáskariércél azon fiatalok között is, akiknek erre intergenerációs transzferek és egyéb lakásfinanszírozási források híján kevés esélyük van.)

Egy hazai „bérleti generáció” lakhatási tapasztalatait ugyanakkor jelentősen befolyásolja a magyarországi lakásrendszer. A laza állami szabályozás és a jogszabályok betartatását, illetve vitarendezést célzó hatékony intézményrendszer hiánya okozta jogi biztonsági és megfizethetőségi problémákat a lakáspiacon kevésbé tapasztalt fiatalok sokszor nehezebben tudják kezelni.

Az eltérő társadalmi háttérű fiatalok ugyanakkor interjúink tapasztalatai alapján a bérlakásszektor különböző szegmenseihez férnek hozzá, a bérlettel kapcsolatos tapasztalataik és a bérlakásszektorból való kilépési esélyeik is eltérők. A magasabb státusú fiatalok esetében a magánbérletlakásszektor választott – nagyobb szabadságot és rugalmasságot biztosító – lakhatási megoldás lehet a tulajdonosi szektorba történő belépés előtt, erőforrásaik segítségével pedig a kockázatokat is jobb eséllyel kezelhetik. Az alacsony státusú fiatalok számára a magánbérletlakásszektor sokszor más lakhatási lehetőségek híján alkalmazott megoldás, amelyből intergenerációs transzferek és más lakásfinanszírozási forrásokhoz való hozzáférés híján nem tudnak kilépni, és amelynek kockázatait erőforrások híján kevésbé tudják kezelni (például jogi tudás hiá-

nyában kevésbé kezelhetők az olyan helyzetek, mint a lakáskiadó által kínált méltánytalan szerződési feltételek vagy a lakásbérleti szerződés formailag nem megfelelő felmondása). A magánbérleti szektorban élő, különböző státusú, eltérő jellegű és mértékű erőforrásokhoz hozzáférő fiatalok lakásútjának hosszabb távú vizsgálata ugyanakkor további, a kvalitatív mellett kvantitatív – és a lakáséletút hosszabb időtávon való alakulását is elemezni képes – módszertant alkalmazó kutatást igényel.

Konklúzió

Elemzésünk azt mutatja, hogy az intergenerációs transzferekhez való hozzáférés növelte a fiatalok esélyét arra, hogy a lakástulajdonosi szektoron belül legyenek mobilak, és csökkentette annak esélyét, hogy a bizonytalanabbnak tekinthető lakásbérleti szektoron belül vagy a tulajdonosiból a bérleti szektor irányába mozogjanak.

A magyarországi lakásrendszer számos jellegzetessége növeli az intergenerációs transzferek szerepét. A tulajdonos által lakott lakások dominanciája a lakásrendszerben, a korlátozott, bizonytalan és megfizethetőségi problémákkal küzdő magánbérletlakásszektor, továbbá egy működő szociális bérlakásrendszer hiánya felértékeli azoknak a lakásfinanszírozási formáknak – ezek között az intergenerációs transzferek – a szerepét, amelyek a lakástulajdon-szerzéshez szükségesek. Ez pedig a lakástulajdonhoz való hozzáférés társadalmi egyenlőtlenségeihez vezet, amelyeket tovább erősítenek a saját megtakarítások felhalmozására való képesség, valamint a jelzáloghitelhez való hozzájutás esélyének társadalmi egyenlőtlenségei. Ezeket pedig nem kompenzálja – sőt erősítik – a lakhatással kapcsolatos szakpolitika. Mindezek eredményeképpen az intergenerációs transzferekhez – különösen a vissza nem térítendő pénzügyi támogatáshoz – hozzá nem férő, saját megtakarítással nem rendelkező, nem hitelképes háztartások esélye a lakástulajdon-szerzésre korlátozott.

Ez egy fontos tényező abban, hogy háztartások „beragadnak” a lakásbérleti, mindenekelőtt a magán-

bérleti szektorban, annak specifikus megfizethetőségi és jogi biztonsági problémáival. Ezeknek a háztartásoknak egy része számára a szociális bérlakásszektor nyújthatna megfizethető, megfelelő és biztonságos lakhatást, azonban ezt a funkciót a magyarországi szociális bérlakásrendszer jelenleg szinte egyáltalán nem tudja ellátni. Így kerül számos sérülékeny háztartás a magánbérlakás-szektorba, ennek is sokszor az alsó, súlyos megfizethetőségi, jogi biztonsági, minőségi problémákkal jellemezhető szegmensébe (Ámon–Balogi, 2018).

A lakástulajdonosi szektorhoz hozzá nem férő fiatalok esetében az intergenerációs transzferek nem anyagi formái kerülhetnek előtérbe. A fent említett – az MTA TK Szociológiai Intézetben 2017–2018 folyamán készült, fiatalok lakhatásával foglalkozó – kvalitatív interjúsorozat tapasztalatai szerint ezek közé tartozik a szülői házban maradás, illetve az oda való visszatérés lehetősége, de azok a helyzetek is, amelyben a család a családi-baráti hálózaton keresztül szervez szívességi vagy akár részben piaci, részben szívességi lakásformákat a fiatal háztartásnak (például csökkentett bérleti díj, felújításért cserében ottlakás).

Az intergenerációs – akár anyagi, akár nem anyagi – transzferektől való függés sok esetben „félleg független” lakhatási megoldásokhoz vezet (Arundel–Ronald, 2016, Mandić, 2008), amelyben az elköltözés nem jelent automatikusan a szülői háztól való elszakadást is (például olyan esetekben, amikor a transzfereket biztosító szülők részt vesznek a lakás menedzselésében, beleszólást kérnek a lakás használatába, például albérlők befogadásába). Mindez pedig a gyermekkor–felnőttkor átmenetet is befolyásolja.

A magánbérleti szektor egyre nagyobb szerepet kap a fiatalok lakhatásában az elmúlt évtizedekben. A magyarországi lakásrezsim ugyanakkor egy hazai „bérleti generáció” lakhatási tapasztalatait és lakásútjának potenciális további lépéseit is befolyásolja. A magánbérleti szektor jogi biztonsági, illetve megfizethetőségi problémáit az életkoruk miatt a lakáspiacon tapasztalatlanabb háztartások sokszor nehezebben tudják kezelni. Ami a fiatalok lakásútjának további lépéseit illeti, az erősen tulajdonorientált, számos formájában a gyermekvállaláshoz kötött támogatási rendszer elsősorban az intergenerációs transzferekhez és a lakásfinanszírozás egyéb formáihoz is hozzáférő fiatal háztartások esélyét javítja a tulajdonosi szektorba történő belépésre, miközben az ezekhez hozzá nem férő fiatalok számára akár hosszabb távon is csak a magánbérlakás-szektor, sokszor annak is a legalsó szegmense maradhat elérhető. A legalacsonyabb státusú fiatalok esetében pedig egy jól működő szociális bérlakásrendszer hiányában egy olyan lakásút minta is megfigyelhető, amelyben a fiatalok a magánbérlakás-rendszer legalsó szegmense és a hajléktalanellátó rendszer között mozognak (Ámon–Balogi, 2018).

Az elmúlt évek kutatásai alapján tehát körvonalazódni látszik egy magyarországi „bérleti generáció”, ugyanakkor további vizsgálatokat érdemlő kérdés, hogy azokban a lakásutakban, amelyekben a bérleti szektor szerepe meghatározó, hogyan alakul az életkor és az egyéb társadalmi-gazdasági tényezők szerepe? Valóban egy „bérleti generáció” kialakulását látjuk, vagy inkább azt, hogy a szűkös erőforrásokkal rendelkező háztartások – tagjaik életkorától függetlenül – mindinkább kiszorulnak a lakástulajdonosok köréből?

Hivatkozások

- ÁMON KATA–BALOGI ANNA (2018): [A magánbérleti piaci első szegmense](#). Megjelent: *Pósfai Zsuzsanna–Jelinek Csaba–Czirfusz Márton* (szerk.): Éves jelentés a lakhatási szegénységről 2018. Habitat Magyarország, Budapest.
- ÁTOL DOROTTYA–KOVÁTS BENCE–KŐSZEGHY LEA (2016). [Éves jelentés a lakhatási szegénységről 2015](#). Habitat for Humanity Magyarország, Budapest.
- ARUNDEL, R.–RONALD, R. (2016): [Parental Co-Residence, Shared Living and Emerging Adulthood in Europe: Semi-Dependent Housing across Welfare Regime and Housing System Contexts](#). *Journal of Youth Studies*, Vol.19. No. 7. 885–905. o.
- AUGUSTYNIÁK, H.–CSIZMADY ADRIENNE–HEGEDŰS JÓZSEF–EASZEK, J.–OLSZEWSKI, K.–SOMOGYI ESZTER (2019): [Posztzocialista lakásrendszerek Magyarországon és Lengyelországban](#). *Közgazdasági Szemle*, 66 évf. 9 sz. 980–1004.
- BLACKWELL, A.–PARK, A. (2011): [The Reality of Generation Rent: Perceptions of the First Time Buyer Market](#). National Centre for Social Research, London.
- CZIRFUSZ MÁRTON (2022): [Kormányzati szakpolitikák és költségvetési kiadások](#). Megjelent: *Vankó Lili* (szerk.): Éves jelentés a lakhatási szegénységről 2022. Habitat for Humanity Magyarország, 8–25. o.
- CZIRFUSZ MÁRTON–PÓSFAI ZSUSZANNA (2015): Kritikus ponton? Önkormányzati lakásgazdálkodás a gazdasági világválság után. *Területi Statisztika*, 55. évf. 5. sz. 484–504. o.
- CSIZMADY ADRIENNE–GYÖRI ÁGNES–KŐSZEGHY LEA (2022): [No money, no housing security? The role of intergenerational transfers, savings, and mortgage in mobility within and into insecure housing positions in Hungary](#). *Eastern Journal of European Studies*, Vol. 13. No. 1. 208–227. o.
- CSIZMADY ADRIENNE–KŐSZEGHY LEA (2022): [‘Generation Rent’ in a Super Homeownership Environment: The Case of Budapest, Hungary](#). *Sustainability*, Vol. 14. No. 14. 8929.
- HEGEDŰS JÓZSEF (2001): Lakásmobilitás a magyar lakásrendszerben. *Statisztikai Szemle*, 79. évf. 12. sz. 934–954. o.
- HEGEDŰS JÓZSEF (2017): [Social housing in post-crisis Hungary: A reshaping of the housing regime under ‘unorthodox’ economic and social policy](#). *Critical Housing Analysis*, Vol. 4 No. 1. o. 90–101. o.
- KEMENY, J. (1981) The myth of home ownership: public versus private choices in housing tenure. Routledge, London.
- KOVÁTS BENCE (2015): [Rezsitámogatás-csökkentés. Az új lakásfenntartási célú települési támogatások vizsgálata 31 önkormányzat példáján](#). *Esély*, 27. évf. 6. sz. 29–60. o.
- KOVÁTS BENCE (2017): [A magánbérletrendszer szabályozása Magyarországon](#). Megjelent: *Kováts Bence* (szerk.): A megfizethető bérlakásszektor felé. Habitat for Humanity Magyarország, Budapest, 8–27. o.
- KOPASZ MARIANNA–GÁBOS ANDRÁS (2018). [A szociális segélyezési rendszer 2015. márciusi átalakításának hatása a települési önkormányzatok magatartására](#). Megjelent: *Kolosi Tamás–Tóth István György* (szerk.) *Társadalmi Riport*, 2018. Tárki, Budapest, 328–349. o.
- MANDIC, S. (2008): [Home-Leaving and Its Structural Determinants in Western and Eastern Europe: An Exploratory Study](#). *Housing Studies*, Vol. 23. No. 4. 615–637. o.
- MCKEE, K. (2012): [Young people, homeownership and future welfare](#), *Housing Studies*, Vol. 27. No. 6. 853–862. o.

5. IDŐSKORI TÁRSADALMI EGYENLŐTLENSÉG – NYUGDÍJ-EGYENLŐTLENSÉGEK MAGYARORSZÁGON*

REIFF ÁDÁM & SIMONOVITS ANDRÁS

A nyugdíjak egyenlőtlenségét a legtöbb fejlett országban nagyobb figyelem övezi, mint a keresetekét. Bár a jelenlegi magyar nyugdíjrendszer lényegében véve követi az életpálya-kereseteket, helyenként tartalmaz újraelosztó, a kereseti egyenlőtlenségeket kiegyenlítő elemeket. A nyugdíjak egyenlőtlenségének a vizsgálatához a KSH nyilvános adatait használjuk, viszonylag egyszerű eszközökkel feldolgozva a néhol hiányos és rosszul tagolt nyers adatokat. Fő eredményeink: 1. dokumentáljuk az előző évtizedben fokozatosan növekvő nyugdíj-egyenlőtlenségeket; 2. jelezzük a növekvő egyenlőtlenségek lehetséges okait. Célszerű lenne, ha a kormányzat a nyugdíjrendszer paraméterértékeinek megváltoztatásával csökkentené a jelenlegi túlzott nyugdíj-egyenlőtlenségeket.

Bevezető

A nyugdíj-egyenlőtlenség többértű fogalom, mi csak két értelemben tanulmányozzuk.

1. Közvetlen egyenlőtlenség: például adott évben mennyire szóródnak a nyugdíjak az átlag körül?
2. Közvetett egyenlőtlenség: a nyugdíjtervezésnél figyelmen kívül hagyott tényezők mennyiben térítik el a nyugdíjakat?

Kezdjük az előzményekkel. A nyugdíjrendszer működésével kapcsolatos adatokat 2016 előtt az ONYF kiváló évkönyvei szolgáltattak; az azóta eltelt időszakról jóval korlátozottabb körű, de mégiscsak hasznos információkat tartalmaznak a KSH 2012–2021 között megjelent Szociális statisztikai évkönyvei. Elméletibb oldalról Major–Martos (2000) foglalkozott a magyar nyugdíjrendszer kvantitatív egyenlőtlenségeivel, a szerzőpáros az induló nyugdíj–életpálya kereset kapcsolatát vizsgálta. A 2010-es évtizedben Krémer (2015) egy egész könyvet szentelt az elhalálozás különbségei miatti egyenlőtlenségeknek. Molnár D.–Hollósné (2015), valamint Bíró és szerzőtársai (2021)

magyar adatokon alaposan dokumentálták a várható élettartam és az életpálya-jövedelem közti pozitív korrelációt, az élettartamrést (vö. Chetty és szerzőtársai, 2016). Ezt figyelembe véve a nyugdíjak eloszlásának vizsgálatában Simonovits–Lackó (2021) a degresszió, Simonovits (2022) az indexálás és az életkor szerepének hatását mutatta meg.

A nyugdíjak közvetlen egyenlőtlensége Egyenlőtlenségek 2010 előtt

Az utóbbi évtizedben alig vizsgálták a magyar nyugdíjrendszer közvetlen egyenlőtlenségeit. Ezért célszerűnek tartjuk a már hivatkozott Major–Martos (2000) főbb megállapításait idézni. E tanulmány 3. táblázatából vesszük át az 1988-ban és 1997-ben *induló nyugdíjak* (y) életkeresettől (x) való függésének lineáris becslését, ahol mindkét kategóriát a havi átlaghoz viszonyítjuk:

$$y_{1988} = 0,637x_{1988} + 0,336 \text{ és } y_{1997} = 0,821x_{1997} + 0,153.$$

E becslésekben az x változó együtthatója azt mutatja meg, hogy az induló nyugdíj mennyire függ az élet-pálya-keresettől, az állandó tag pedig az induló nyug-

* Simonovits András kutatását az NKFI 129078 sz. pályázata támogatta. Köszönetet mondunk a kutatásban résztvevő kutatóknak: Lackó Máriának és Oblath Gábornak.

díjak azon részét jelenti, amelyet életpálya-keresettől függetlenül mindenki megkap. A becslések alapján míg 1988-ban minden 1000 forint életpálya-keresetből 637 forint lett nyugdíj, addig 1997-re ez az arány már 821 forintra növekedett – tehát az 1997-es induló nyugdíjak már erősebb mértékben függtek az egyén életpálya-keresetétől, mint az 1988-asok.

Nem lehet közvetlenül kiterjeszteni az induló nyugdíjakra vonatkozó vizsgálatot a *már megállapított nyugdíjakra*, de Major–Martos (2000) 2. táblázatából kiolvasható a nyugdíjak és az életpálya-keresetek relatív szórása: 1988 és 1997 között mindkettő csökkent, de a kereseteké jobban (0,59-ről 0,45-re, szemben a nyugdíjknál tapasztalt 0,37-ről 0,33-ra való csökkenéssel). A már megállapított nyugdíjknál tehát az induló nyugdíjakkal ellentétben 1988 és 1997 között nem csökkent az újraelosztás.

Az 1997-es reform – a kötelező magánnyugdíj-rendszer újraelosztás-mentességéhez igazodva – fokozatosan majdnem megszüntette a közvetlen újraelosztást a kötelező tb-rendszerben is. Később azonban a járulékalap plafonjának megszüntetése miatt a 90 és a 80 százalékos degressziós kulcsok – amelyek értelmében az életpálya-kereset egységnyi növekedése havi 372 ezer forint életpálya-átlagkereset fölött csak 0,9, majd havi 421 ezer forint életpálya-átlagkereset fölött csak 0,8 egységgel növeli a nyugdíjat – megmaradtak, sőt a degressziós sávhatárok 372 ezer és 421 ezer forinton való nominális rögzítése miatt a degresszió egyre erősödik. Ennek az az oka, hogy míg 2012-ben csak a nyugdíjba vonulók kis részének haladta meg a havi életpálya-keresete az alsó degressziós sávhatárt jelentő 372 ezer forintot, és ezért a nyugdíjba vonulóknak csak egy nagyon kis részét érintette a degresszió, addig 2022-re – az egy évtized alatt bekövetkezett igen jelentős nominális bérnövekedés miatt – már a nyugdíjba vonulók nem elhanyagolható részének haladja meg a havi átlagkeresete a felső degressziós sávhatárt jelentő 421 ezer forintot, vagyis az újonnan nyugdíjba vonulók egyre nagyobb hányadának csökken a megállapított nyugdíja a degresszió miatt. Másrészt az 1997-es terve-

kel ellentétben a nyugdíjskálát sem tették lineárisrá a korábbi erősen degresszívra, és így a mai napig érvényesül az ebben rejlő kiegyenlítő mechanizmus (20 *versus* 40 szolgálati évvel az életpálya átlagkereset 53 *versus* 80 százaléka szerezhető meg).

Az egyenlőtlenségek becslése 2012 után

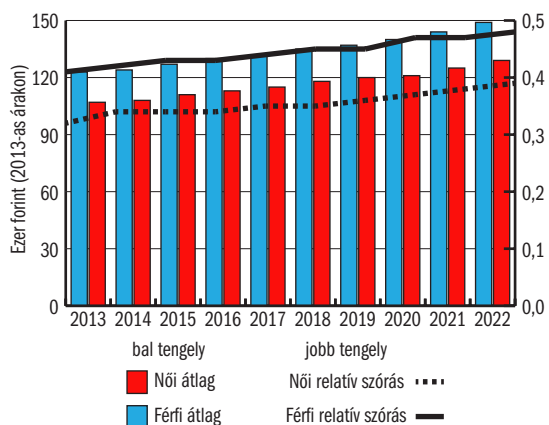
A folytatásához célszerű felsorolni az utóbbi évtized nyugdíjreformjait és ellenreformjait. 2011 elején lényegében megszűnt az 1998-ban bevezetett (kötelező) magánnyugdíjrendszer. 2010-ben feltételelessé vált, majd 2012-ben megszűnt a már megállapított nyugdíjak vegyes indexálása, 2011/2012-ben megnyílt a Nők40, és bezárult az előrehozott nyugdíj; 2013-tól nemcsak a munkáltatói, de a munkavállalói járulékalapnak sincs plafonja, s emiatt elmaradt a korábban már tárgyalt 90 és 80 százalékos degressziós sávok tervezett teljes megszüntetése. Az általános korhatár 2013 és 2022 között lépcsőzetesen 62-ről 65 évre emelkedett, végül a munkáltatói járulékkulcs (szochó) 2016 és 2022 között a felére, 27-ről 13 százalékra csökkent.

A már megállapított öregségi nyugdíjak 2013–2022 közötti egyenlőtlenségét a nyugdíjak összegének KSH által minden évben a Szociális statisztikai évkönyvben közölt, osztályközök szerinti megoszlása alapján vizsgáljuk. Az induló dátum azért 2013, mert a nyugdíjak besorolásának 2012. január 1-jei megváltozásával a 2012 előtti és az az utáni adatok összehasonlíthatósága korlátozott. A 2013–2022 közötti tíz évben az adott év január 1-jén érvényes, éves emelés utáni nyugdíjak eloszlását vizsgáljuk.

Mivel a KSH az osztályközös eloszlás mellett csak a nyugdíjak átlagát közli, az egyenlőtlenséget (relatív szórást) becsülnünk kell. Ezt úgy tesszük meg, hogy a megfigyelt osztályközös eloszlásokra évenként és nemként egy-egy lognormális eloszlást illesztünk, és a szóródási mutatókat a legjobban illeszkedő lognormális eloszlás alapján becsülnük. (Az illesztett eloszlások átlagainak, valamint a KSH által közölt tényleges átlagnyugdíjak összehasonlítása alapján az illeszkedés igen jónak mondható.)

Az 5.1. ábrán az öregségi nyugdíjak (2013-as áron kifejezett) átlagának és relatív szórásának az alakulását mutatjuk be 2013–2022 között, nőkre és férfiakra különválasztva. Jól látható, hogy az öregségi nyugdíjak relatív szórása időben mindkét nem esetében növekvő. Ennek legfőbb oka, hogy a 2010-es évek második felétől a gyors ütemben növekvő reálbérek kiemelkedő mértékben emelték az induló nyugdíjakat.

5.1. ábra: Az öregségi nyugdíjak átlaga és relatív szórása 2013–2022 között

Egy további közvetlen egyenlőtlenség a *férfi versus női* egyenlőtlenségre vonatkozik. Az 5.1. ábra alapján azt látjuk, hogy a nők öregségi nyugdíjának az átlaga a vizsgált időszakban mindvégig körülbelül 13 százalékkal alacsonyabb a férfiak öregségi nyugdíjának az átlagánál, és ez az elmaradás időben alig változik (a vizsgált tíz évben 12,4 és 13,5 százalék között ingadozik).

Figyelmünket 2015-re fordítva – amikor az ONYF Statisztikai Évkönyve utoljára közölt részletes adatokat –, azt látjuk, hogy az induló öregségi és öregségi jellegű nyugdíjak átlagos havi összege 125,0 versus 110,4 ezer forint volt, amelyet részben a 2015-ben nyugdíjba vonultak átlagos életkora közötti különbség (62,6 versus 60,0 év), részben pedig a férfiak magasabb keresete magyaráz. (Érdekes módon a nyugdíjba vonuláskor beszámított szolgálati időknél némi többlet mutatkozik a nők javára, vélhetően azért, mert a Nők40 kedvezménnyel nyugdíjba vonulók sziszte-

matikusan magasabb szolgálati idővel rendelkeznek.) Azonban mivel 65 éves korban a további várható élettartam a férfiak és a nők esetében 14,2 versus 17,8 év, az egyébként is korábban nyugdíjba vonuló nők jóval tovább részesülnek öregségi nyugdíjban.

Rátérve az összes öregségi nyugdíjra, 2015 decemberében a férfiak létszáma 751,2 ezer fő volt szemben a nők 1266,3 ezer fős létszámával – tükrözve a férfiak magasabb korhatárát és nagyobb halandóságát. A kereseti egyenlőtlenségek hatása mutatkozik meg a *főellátás* havi nyugdíjösszegében: 124,9 versus 97,8 ezer forint. A főellátás összegében látható különbséget tompítja az özvegyi nyugdíjaknál megfigyelhető fordított viszony (férfiaknál 33,4 versus nőknél 70,4 ezer forint), amely egyben magyarázatot ad az 5.1. ábrán látható kisebb eltérésre a *teljes ellátások* összegében.

A nyugdíjak közvetett egyenlőtlensége

Filozófiája szerint a magyar nyugdíjrendszer egy kötelező megtakarítási programnak is tekinthető, ahol az induló nyugdíj az életpálya-befizetéssel arányos, a folytatása értékteremtő, és az életpálya-egyenlegnek várható értékben nullának kellene lennie. Egyedül a nők korábbi nyugdíjba vonulási életkora és hosszabb várható élettartama miatti újraelosztás képezhet kivételt. Ehhez képest a következő káros közvetett egyenlőtlenségek figyelhetők meg.

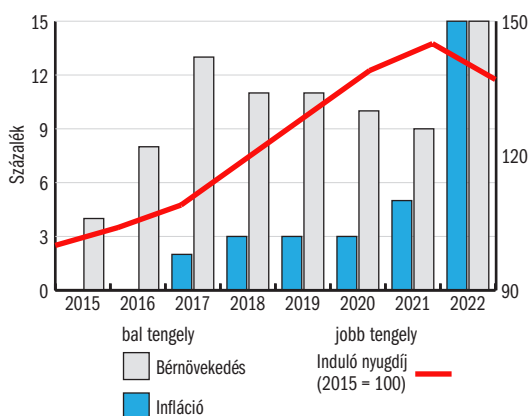
a) A 2016 és 2020 közti gyors *reálbér-növekedés* (egy év késleltetéssel) arányosan, de méltánytalanul növelte az induló nyugdíjak reálértékét.

Nincsenek nyilvános adataink, ezért megelégszünk egy becsléssel. Adott évi induló nyugdíj reálnövekedése közelítőleg egyenlő az előző évi nominális bérendex és az adott év inflációs index hányadosával. Szempontunkból mellékes, de megemlítjük, hogy a hazai átlagos nominálbéradatok ebben az időszakban jelentősen felülbecsülték a tényleges értékeket (*Oblath–Simonovits*, 2023). A 5.2. ábrán közöljük az éves ár- és nominális bérnövekedést, valamint a becsült induló nyugdíjat, 2015-ös árszinten. Látható, hogy 2015 és 2021 között az induló nyugdíjak reálértéke évről évre

nagyon gyorsan növekedett, feszültséget okozva az egymás utáni évjáratok között.

b) Az egyes évjáratok között a stagnáló várható élettartam és a gyorsan növekvő általános korhatár növeli a nettó nyugdíjbefizetést. Bár az egyre későbbre tolódó pályakezdési életkor és az 1990 után egyre töredzettebbé váló életpályák elvileg csökkentik a nyugdíjba vonulásig felhalmozott szolgálati évek átlagos számát, az elmúlt évtizedek folyamatos korhatáremelései miatt a felhalmozott szolgálati évek száma a később született korosztályok esetén magasabb.

5.2. ábra: Az induló nyugdíjak reálértékének becsült időSORA (215 = 100)

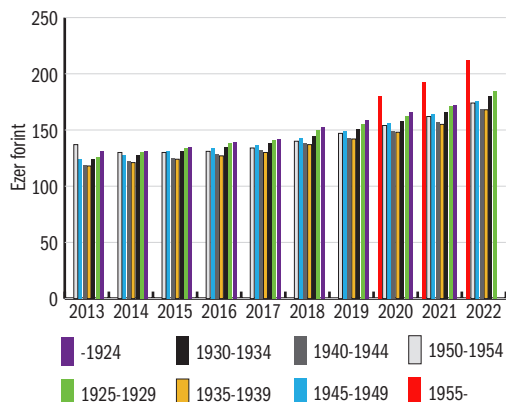

Az 5.3. ábra a férfiak átlagos öregségi nyugdíjait mutatja 2013 és 2022 között születési korcsoportok szerint, a KSH 2012–2021 között megjelent Szociális statisztikai évkönyvei alapján. Az ábra jól szemlélteti az előző két pontban bemutatott folyamatokat. Egyrészt jól látható, hogy az 1955-ben vagy később született korosztályok (amelyek 2019-től vonulhattak nyugdíjba) újonnan megállapított öregségi nyugdíjai kiugróan magasak a többi korosztályhoz képest. Másrészt az is megfigyelhető, hogy a még a korhatáremelések előtt kevés szolgálati évvel nyugdíjba vonuló 1935–1939-es és 1940–1944-es korosztályok átlag nyugdíjai alacsonyabbak, mint az utánuk magasabb életkorban és ezért több szolgálati idővel nyugdíjba vonuló korosztályoké.

Összefoglalás

A 2010 utáni időszakban mind a közvetlen, mind a közvetett nyugdíj-egyenlőtlenségek nőttek. Véleményünk szerint ez a kettős folyamat társadalmi szempontból előnytelen, és szabályozási hibák okozták. Ezen visszamenőleg aligha lehet változtatni, de a nyugdíjrendszer paramétereinek a megváltoztatásával a folyamat megállítható.

5.3. ábra: A férfiak átlagos öregségi nyugdíja 2013–2022 között korosztályok szerinti bontásban

Hivatkozások

- BÍRÓ ANIKÓ–HAJDU TAMÁS–KERTESI GÁBOR–PRINZ DÁNIEL (2021): [Life Expectancy Inequalities in Hungary over 25 Years: The Role of Avoidable Deaths](#). *Population Studies*, Vol. 75. No. 3. 443–455. o.
- CHETTY, R.–STEPNER, M.–ABRAHAM, S.–LIN, S.–SCUDERI, B.–TURNER, N.–BERGERON, A.–CUTLER, D. (2016): [The Association between Income and Life Expectancy in the United States, 2001–2014](#). *JAMA*, Vol. 315. No. 16. 1750–1766. o.
- KRÉMER BALÁZS (2015): Mi is a kétségbeejtő abban, hogy tovább élünk? avagy Az idősödési válság és a halál egyenlőtlenségei. Napvilág, Budapest.
- MAJOR KLÁRA–MARTOS BÉLA (2000): Változik a nyugdíjak egyenlőtlensége. Megjelent: *Augusztinovics Mária* (szerk.): *Körkép nyugdíjreform után*. Közgazdasági Szemle Alapítvány, Budapest, 96–115. o.
- MOLNÁR D. LÁSZLÓ–HOLLÓSNÉ MAROSI JUDIT (2015): [Az öregségi nyugdíjasok halandósága. A nyugellátási összeg, a nyugdíjazási életkor és a halandóság összefüggései Magyarországon, 2004–2012](#). *Közgazdasági Szemle*, 62. évf. 12. sz. 1258–1290. o.
- OBLATH GÁBOR–SIMONOVITS ANDRÁS (2023): [Keresetek, valorizáció és nyugdíjak – koncepcionális kérdések és statisztikai problémák](#). *Közgazdasági Szemle*, 70. évf. 9. sz. 929–963. o.
- SIMONOVITS ANDRÁS (2017a): [Az elfelejtett nyugdíjdegreszió](#), *Közgazdasági Szemle*, 64. évf. 6. sz. 650–660. o.
- SIMONOVITS ANDRÁS (2017b): [A nyugdíjtól függő halandóság és a nyugdíjkiadások hosszú távú előrebecslése](#). *Statisztikai Szemle*, 95. évf. 4. sz. 423–431. o.
- SIMONOVITS ANDRÁS (2022): [Élettartamrés, indexálás és korspecifikus nyugdíjeloszlás](#), *Közgazdasági Szemle*, 69. évf. 10. sz. 1157–1169. o.
- SIMONOVITS ANDRÁS–LACKÓ MÁRIA (2021): [A várható élettartam–jövedelem-kapcsolat egyszerű ökonometriai becslése – újraelosztás a nyugdíjrendszerben](#), *Közgazdasági Szemle*, 68. évf. 11. sz. 1162–1170. o.

6. TÁRSADALMI MOBILITÁS

6.1. MIT MONDANAK AZ EGYETEMI ÉVKÖNYVEK A TÁRSADALMI MOBILITÁSRÓL?*

GÁSPÁR ATTILA & PETŐ RITA

Ebben az alfejezetben egy folyamatban lévő kutatási projektet mutatunk be, amelynek egy részét már közreadtuk (*Bukowski és szerzőtársai*, 2021). Évkönyvi és levéltári adatok digitalizálásával a magyar családnevek korpuszának változását leíró adatbázisokat építünk, amely segítségével azt vizsgáljuk, hogyan változik időben egyes névcsoportok relatív gyakorisága az elitben a társadalom egészéhez képest. Társadalmi mobilitásról akkor beszélhetünk, ha egyes névcsoportok relatív előnye (vagy hátránya) időben változik. Eredményeink alapján a magyar társadalmi mobilitás lassú volt az 1945 óta eltelt időben – mind a hátrányban lévők felzárkózása, mind az előnyben lévők előnyének csökkenését tekintve. A romákhöz köthető családnevek viselőinek társadalmi lemaradása nemhogy nem csökkent, de nőtt is a vizsgált időszakban. Az 1989-es rendszerváltozás az elitet nem egyformán érintette: a politikai elit összetétele hirtelen változott, a társadalmi elit összetételében azonban nem figyelünk meg törést.

Bevezető

A tanulmányban a magyar társadalom mobilitását vizsgáljuk 1949-től egészen 2017-ig családnéveloszlások segítségével. Ebben az időszakban két nagyon eltérő társadalmi berendezkedés követte egymást: kommunista-államszocialista rezsim a Magyar Népköztársaság évtizedei alatt (1949–1989), amelynek bevallott célja az alsó osztályok előnyben részesítése, és az egyenlőség növelése volt. Ezt követte 1989-ben a harmadik Magyar Köztársaság, amely szabadpiaci gazdaság és a politikai demokrácia pilléreire épített.

Bukowski és szerzőtársai (2021) tanulmányunkban öt meglepő dolgot találtunk. Először is, 1949 és 2017 között a társadalmi mobilitási ráták mind a felső, mind az alsó osztályba tartozó családok esetében alacsonyok voltak: az egymást követő nemzedékek társadalmi státusának (auto)korrelációs rátája 0,6–0,8 kö-

zött alakult. Másodszor, nem találtunk különbséget a nemzedékek közötti társadalmi mobilitás gyorsaságában az államszocializmus és a kapitalizmus évtizedei alatt. Harmadszor, a roma kisebbséghez kötődő vezetéknevek az alacsony státusú társadalmi osztályokhoz képest is kedvezőtlen helyzetben voltak az egész időszakban, és ez a kedvezőtlen helyzetük a vizsgált hetven évben még romlott is. Negyedszer, a 18–19. századtól kezdve előkelőnek tekintett vezetéknevek viselői még 1949-ben, sőt azt követően is privilegizáltabbak voltak az átlagnál. Végül, bár a társadalmi mobilitás mértéke nem változott mérhetően az átalakulás során, a politikai elit összetétele gyorsan és élesen megváltozott.

Módszertan

Célunk a nemzedékek közötti társadalmi mobilitás mérése Magyarországon. Arra a kérdésre keressük a választ, hogy az, hogy valaki hova jut az életben, mennyire függ attól, hogy hová született. Ehhez a csa-

* Az alfejezet alapjául szolgáló tanulmány: *Bukowski és szerzőtársai* (2021).

ládnevcsoportok eloszlását használjuk a társadalmi státus mérésére, hiszen a családnév olyasmí, amelyet az emberek nagy része férfíagon, közvetlenül örököl. Vizsgálatunkhoz *Clark–Cummins* (2014), (2015), illetve *Clark és szerzőtársai* (2014), (2015) tanulmányokban leírt módszertant használjuk. A módszertant részletesebben leírtuk az eredeti tanulmányban, itt csak a mögötte meghúzódó intuícíót fejtjük ki.

Minden pillanatban minden családnév esetében meg lehet vizsgálni, hogy a társadalom hány százaléka viseli, valamint azt is meg lehet vizsgálni, hogy bizonyos (elit)foglalkozásokban milyen gyakori az adott név. Amennyiben a társadalom 10 százalékának a családnéve Németh, de egy egyes foglalkozásokban (például orvosok, katonák, mérnökök, jogászok, képviselők stb. között) ez az arány 20 százalék, akkor azt mondhatjuk, hogy a Németh név kétszeresen felülreprezentált az adott elitcsoportban. Így minden név státusa egy adott időpillanatban egy mérőszámmal, a *relatív reprezentációval* (RR) jellemezhető, amely az elitben elért névgyakoriság elosztva a társadalomban lévő névgyakorisággal. Ha a relatív reprezentáció 1-nél nagyobb, a vizsgált családnév(csoport) a társadalom többi részéhez képest előnyösebb helyzetű, ha 1-nél kisebb, akkor kedvezőtlenebb a társadalmi helyzete. Bizonyos modellfeltevések mellett ebből kiszámolható, hogy mekkora az egymást követő nemzedékek társadalmi helyzetének korrelációja, vagyis a nemzedékek közti társadalmi mobilitás.¹

A társadalmi mobilitás egyik véglete az az eset, amiben a társadalom tökéletesen mobil, azaz a gyermek társadalmi helyzete egyáltalán nem függ a családi háttérétől, szíle társadalmi státusától, ekkor a nemzedékek közötti korrelációs együttható 0. A másik véglet ennek az ellentéte, amikor a szíle társadalmi státusa tökéletesen meghatározza a gyermek társadalmi státusát (minden arisztokratának a fia is arisztokrata lesz, és

minden szakmunkásnak a fia is szakmunkás lesz), ebben a nemzedékek közötti korrelációs együttható alulról közelíti az 1-et). A valóság a kettő közt van valahol.

Adatok

Az elemzéshez három adatra van szükségünk: 1. névlisták az elitről, 2. a teljes társadalom családnéveinek relatív gyakoriságai, 3. családnévcsoprtok, amelyeket az időben követni tudunk.

Névlisták az elitről • A legegyszerűbben hozzáférhető elitcsoport a különféle egyetemet végzetek listája, ezeket az egyetemek évkönyveinek digitalizálásával állítottunk elő. Az orvosi és jogi egyetemet végzett hallgatók névsorára koncentrálnk ebben az összefoglalóban. Az orvosok esetében a legfrissebb adatokat az Egészségügyi Nyilvántartási és Képzési Központ bocsátotta rendelkezésünkre. Az egyetemet végzeteket nevezük tudáselitnek. Jelen tanulmányban velük szemben még a közéleti-politikai elit mintázatát mutatjuk be, amely az országgyűlési képviselőket tartalmazza.

Az eredeti tanulmányban ezen csoportokon túl még a közéleti elit (a Ki Kicsoda című kiadványban szereplők, valamint az MTA rendes tagjai), valamint a nemzetközi szabadalmat benyújtók (ehhez a PAT-STAT adatbázist használtuk) listáját használtuk. Míg a feltalálók és a Ki kicsoda szereplői nagyon hasonló mintázatot mutatnak az orvosokéhoz, addig, az MTA rendes tagjai a képviselőknél tapasztalt mintázatokat követik.

Teljes társadalom családnéveinek relatív gyakoriságai • A családnévek gyakoriságához két különböző adatbázist használtunk. Egyrészt, az időszak elején a családnévek gyakoriságát a házassági anyakönyvek adatbázisából nyertük ki, amelyet a Magyar Családtörténet-kutató Egyesület (MACSE) dolgozott fel a dualizmus évtizedeitől egészen az 1950-es évekig. Másrészt, az 1998 és 2017-es évekre megvásároltuk a Népeségnyilvántartótól az összes magyar állampolgár családnéveinek gyakorisági listáját.² A megfigyelések között a névgyakoriságokat interpolációval közelítettük.

¹ Azt, hogy ezt pontosan hogyan számoljuk ki a relatív reprezentációból és milyen feltételek teljesülése szükséges hozzá az eredeti tanulmányban 1557–1560. oldalon írjuk le.

² Adatvédelmi okokból a listából kimaradtak azok a családnévek, amelyeket csak egy-egy ember viselt, így azok pontosan beazonosíthatóak lettek volna a családnévük alapján.

Családnévcsoportok • Az elemzésünkhöz egy magas és két alacsony státusra utaló családnévcsoportot definiáltunk. Magas státusú csoportnak az ipszilona végződő családneveket tekintjük, míg alacsony státusúnak a 20 leggyakoribb családnevet definiáltuk. A 20 leggyakoribb családnév között hivatásra (Kovács, Varga), fizikai tulajdonságra (Fekete, Kiss) és származásra (Németh, Horváth) utaló nevek szerepelnek. Ezekhez a családnevekhez a múltban alacsony társadalmi státus kapcsolódott, kialakulásuk leggyakrabban a közemberekhez köthető (Slíz, 2017, 108–109. o.). A másik alacsony társadalmi státusra utaló névcsoport, amelyet vizsgálunk a roma kisebbséghez kötődő családneveket tartalmazza. Ezeket a Családnevek enciklopédiájából (Hajdú, 2010) gyűjtöttük ki, amelyeket kiegészítettünk azokkal a magyar nevekkkel, amelyek – bár nincsenek említve a könyvben – a vizsgált időszakban az említett nevekhez hasonló demográfiai pályán mozogtak.

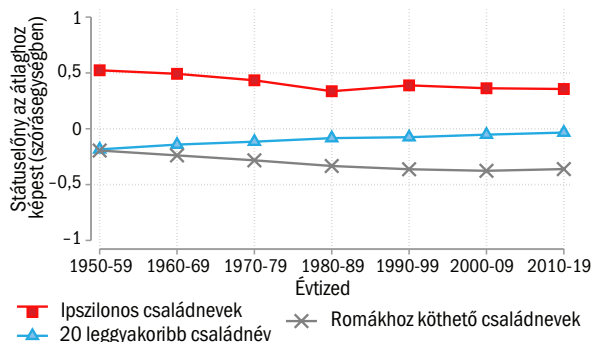
Eredmények

Az orvosok közti relatív reprezentáció alapján számolt társadalmi státus változását ábrázolja az *6.1.1. ábra*. A vízszintes tengelyen az évtizedeket tüntetjük fel. A függőleges tengelyen az adott csoport társadalmi státusát ábrázoljuk az adott évtizedben, szórásegységben kifejezve. Az ötvenes években az ipszilongévi családnevek fél szórásegységgel voltak az átlag felett, ami azt jelenti, hogy a csoport átlagos tagja magasabb státusú volt a társadalom mintegy 70 százalékánál. Ehhez képest mind a romákhoz köthető nevek, mind a húsz leggyakoribb családnév viselői is mintegy 0,2 szórásegységgel voltak lemaradva az átlagtól, vagyis átlagosan csak a társadalom 40 százaléka volt alacsonyabb státusú náluk.

Az ábra alapján jól látszik, hogy a magas státusú társadalmi csoportok (piros) csak nagyon lassú ütemben konvergálnak a társadalmi átlaghoz. Az orvosok alapján számolt nemzedékek közötti korrelációs együttható $\rho = 0,78$. Az alacsony státusú vezetéknevek (kék) státushátránya valamivel gyorsabb ütemben zsugo-

rodik, a nemzedékek közötti korrelációs együttható esetükben $\rho = 0,59$. Ezek alapján elmondhatjuk, hogy a magyar társadalom kevésbé mobil: a származás nagymértékben meghatározza a realizált társadalmi státust.

6.1.1. ábra: A magas és alacsony társadalmi csoportok státuselőnye 1950-től napjainkig

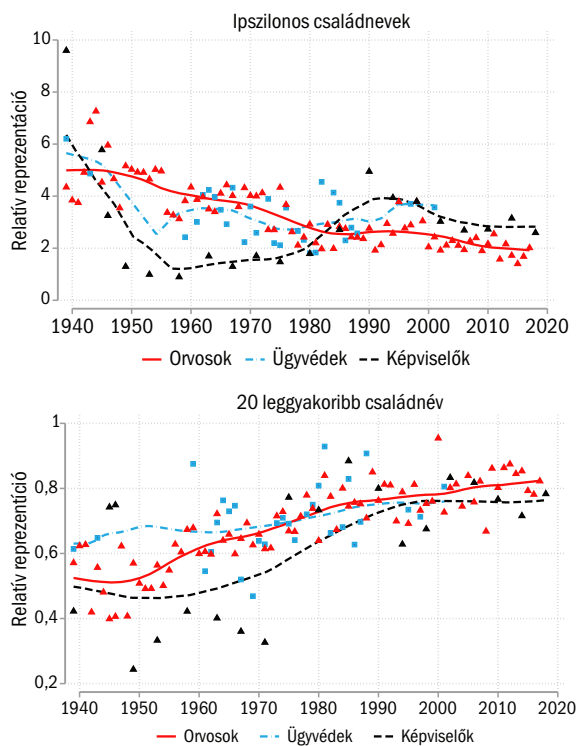
Külön megvizsgáljuk a roma kisebbséghez kötődő vezetékneveket (szürkével jelölve az ábrán) becsült státusát az orvosok körében. Míg a magas és alacsony státusú vezetéknevcsoportok idővel mind a társadalmi átlaghoz konvergálnak, addig a roma eredetű vezetéknevcsoport, amely az 1950-es években eleve átlag alatti státusú volt, idővel távolodott is az átlagtól, azaz roma kisebbség státusa a vizsgált időszakban folyamatosan hanyatlott.

Hogyan hatott a rendszerváltás a mobilitásra?

A kérdés megválaszolásához két családnévcsoport (ipszilona végződő vezetéknevek, illetve a húsz leggyakoribb családnév) relatív reprezentációjának változását vizsgáljuk három elitcsoportban (orvosi és ELTE jogi kari végzősök, parlamenti képviselők) a rendszerváltás éve (1989) körül. A *6.1.2. ábra* a magas és alacsony státusú vezetéknevek relatív reprezentációját mutatja (rendre) az orvosi végzettségűek (pirossal) és az országgyűlési képviselők (feketével) és az ELTE jogot végzettek körében. Az egynél nagyobb relatív reprezentáció azt jelenti, hogy a csoport a társadalmi átlaghoz képest magasabb státusú, az egy-

nél kisebb azt, hogy alacsonyabb státusú. A pontok az adott évből származó tényleges megfigyeléseket ábrázolják, míg a megegyező színű vonalak a trendeket mutatják, melyeket polinomiális simítással szerkesztettünk.

6.1.2. ábra: A magas és alacsony státusú vezetéknevek relatív reprezentációja

Forrás: Saját számítások a Bukowski és szerzőtársai (2021) 10. és 11. ábrája alapján.

Az orvosok körében az ipszilona végződő családnevek végig felülreprezentáltak, és a trendvonal lassan, de biztosan közelít az 1-hez (felső panel). A húsz leggyakoribb családnev viselői hasonlóképpen, de alulról közelednek az arányos reprezentációhoz (alsó panel). Mindkét csoport státusa stabil ütemben, törés nélkül konvergál a társadalmi átlaghoz, vagyis a mobilitás változatlan a rendszerváltás előtt és után.

Ennek pontosan az ellentéte figyelhető meg a politikai elit körében: az ipszilona végződő nevű emberek kimondottan felülreprezentáltak a Horthy-korszak

végén, majd ez a státuselőnyük folyamatosan bezuhan, ahogy a sztálinista diktatúra kiépül az ötvenes években, megközelítve az arányos reprezentációt (vagyis a politikai elitben teljesen eltűnik a régi csoportok státuselőnye). A rendszer enyhülésével párhuzamosan az ipszilonos nevek státuselőnye ismét emelkedni kezd, és a nyolcvanas évek közepére (abban az évben, amikor először jutottak be független képviselők az Országgyűlésbe) az ipszilonos nevek relatív reprezentációja már megegyezett az orvosok és a képviselők körében. Újabb lökést adott felfelé a rendszerváltozás utáni első választás, majd ezt követően ismét hasonló ütemben csökkent az ipszilonosok felülreprezentáltsága.

Érdekes módon a 20 leggyakoribb családnev viselői a Horthy-rendszerben és a szocializmusban egyaránt alulreprezentáltak voltak a politikai elitben, kivélt ez alól csak a két rendszer közti rövid demokratikus kísérlet parlamentje jelentett. Az orvosokhoz hasonlóan csak a diktatúra enyhülését követően, a hetvenes évektől nő meg a reprezentációjuk, és közeledik hasonló ütemben az átlaghoz.

A joghallgatók mintha átmenetet jelentenének a politikai és a társadalmi elit között: az ipszilonos nevek reprezentációja bezuhan a negyvenes és a hatvanas években, majd az orvosokhoz hasonló ütemben konvergál a társadalmi átlaghoz, egészen a nyolcvanas évekig, amikor átmenetileg megugrik egyszer, majd a rendszerváltozást követően még egyszer. Itt alighanem azt látjuk, hogy a jogi pálya egésze értékelődött fel több lépcsőben. A nyolcvanas évektől megkezdődött a gazdasági rendszer átalakulása, ami a jogi pályát relatíve vonzóbbá tette a magas státusú csoportok tagjai számára, akik a(z) egypárti politikától függetlenül akartak érvényesülni. Emellett az is lehet, hogy bizonyos magas státusú fiatalok a politikai rendszerváltozást várva terelődtek a jogi pálya felé, amelyet tíz évvel korábban még elkerültek volna. A húsz leggyakoribb családnev viselői ehhez képest szinte hasonlóan konvergálnak a társadalmi átlaghoz az ügyvédek körében, mint az orvosok körében (bár jóval zajosabban, nagyobb éves eltérésekkel). Számukra alighanem

a jogi pálya végig a társadalmi elithez tartozást jelentette, politikai ambíciók nélkül.

Mit tanulunk mindebből? Úgy tűnik, hogy a radikális társadalmi változások, rendszerváltozások jóval nagyobb, átmeneti változásokat tudnak elérni a politikai elit összetételében, mint a társadalom lassú folyamatainak elterelésében. A politikai elitből kiszoruló csoportok számára számos lehetőség adódik a státusuk továbbadására, például a tudástőke, a kapcsolati tőke, az értékek családon belüli átörökítésén keresztül.

Összefoglalás

Ebben az alfejezetben a magyarországi társadalmi mobilitás trendjeit vizsgáltuk Magyarországon 1945-től napjainkig. Eredményeink egy folyamatban lévő kutatási program részét képezik, amelynek egy részét már publikáltuk (*Bukowski és szerzőtársai*, 2021). A módszertanunk lényege, hogy megnézzük, egyes családnévcsoportok (itt: ipszilonra végződő, a hús leggyakoribb közé tartozó, illetve a roma kisebbséghez köthető családnevek) milyen gyakran szerepelnek az idők folyamán bizonyos elitfoglalkozásokban (itt: orvosok, ügyvédek, parlamenti képviselők) ahhoz képest, hogy milyen gyakoriak a társadalomban. A két gyakorisági adat aránya a relatív reprezentáció, amelyből lehet következtetni arra, hogy egy-egy név-

csoport a társadalmi ranglétra melyik fokán helyezkedik el. A névgyakorisági táblák forrásai digitalizált évkönyvek és levéltári adatok.

A kutatásunk során azt találtuk, hogy a kiinduláskor (1945 után) alacsony, illetve magas státusú nevek előnye, illetve hátránya hasonló, lassú tempóban csökken (tehát van mobilitás, csak lassú), kivéve a roma kisebbséghez kötődő nevek esetében, akiknek viselői a vizsgált időszakban egyáltalán nem közeledtek a társadalmi átlaghoz, sőt leszakadóban voltak attól. Míg a hús leggyakoribb családnév viselői (akik hátrányos helyzetű csoportnak számítottak a múlt század derekán) mára felzárkóztak a társadalmi átlaghoz, addig az ipszilonra végződő családnevek továbbra is felülreprezentáltak az elitben, bár jóval kevésbé, mint korábban. További eredményünk, hogy a rendszerváltozás az elitet az átpolitizáltság függvényében érinti: a parlamenti képviselők névcsoport szerinti összetétele élesen változik a kommunista diktatúra kiépülésekor és lebontásakor egyaránt, míg az orvostanhallgatók névcsoport szerinti összetétele lényegében érintetlen marad. A joghallgatók összetételének változása e két szélsőséges példa között van. A kutatási programunk következő lépése az elemzés kiterjesztése az 1945 előtti száz évre, amelyről szintén vannak adataink.

Hivatkozások

- BUKOWSKI, P.–CLARK, G.–GÁSPÁR ATTILA–PETŐ RITA (2021): [Social mobility and political regimes: Intergenerational mobility in Hungary, 1949–2017](#). *Journal of Population Economics*, Vol. 35. No. 4. 1551–1588. o.
- CLARK G.–CUMMINS, N. (2014): Surnames and social mobility in England, 1170–2012. *Human Nature*, Vol. 25. No. 4. 517–537. o.
- CLARK, G.–CUMMINS, N. (2015): [Intergenerational Wealth Mobility in England, 1858–2012. Surnames and Social Mobility](#). *The Economic Journal*, Vol. 125. No. 582. 61–85. o.
- CLARK, G.–CUMMINS, N.–HAO, Y.–DIAZ VIDAL, D. (2014): [The Son Also Rises. Surnames and the History of So-](#)

[cial Mobility](#). *The Princeton Economic History of the Western World* 49. Princeton University Press, Princeton.

- CLARK, G.–CUMMINS, N.–HAO, Y.–DIAZ VIDAL, D. (2015): [Surnames: A new source for the history of social mobility](#). *Explorations in Economic History*, Vol. 55. No. C. 3–24. o.
- HAJDÚ MIHÁLY (2010): *Családnévek enciklopédiája. Leggyakoribb mai családneveink*. Tinta Könyvkiadó, Budapest.
- SLÍZ MARIANN (2017): [Személynévtörténeti vizsgálatok a középkori Magyarországról](#). Magyar Nyelvtudományi Társaság, Budapest.

6.2. A TÁRSADALMI MOBILITÁS NEMEK KÖZÖTTI EGYENLŐTLENSÉGEI MAGYARORSZÁGON*

HUSZÁR ÁKOS, GYŐRI ÁGNES & BALOGH KAROLINA

Alfejezetünkben arra a kérdésre keressük a választ, hogy társadalmi mobilitás korábban megfigyelt nemek szerint eltérő mintázatai fennmaradtak-e a 2010-es évek Magyarországon. Ehhez az intergenerációs foglalkozási mobilitás fő mérőszámait vizsgáljuk az MTA Mobilitás Kutatási Centrum projektjének 2018. őszi adatfelvételére támaszkodva. Eredményeink szerint a korábban megfigyelt trendek a 2010-es években is folytatódtak. Eszerint az abszolút mobilitás szintje a nők körében magasabb, mint a férfiaknál, ám mindkét nem esetében tovább csökkent a 2010-es években. A mobilitás csökkenése mellett az is megfigyelhető, hogy a mobilak körében csökkent azoknak az aránya, akiknek javult a társadalmi pozíciója származási társadalmi helyzetéhez képest, és növekedett azoké, akiknek romlott.

Bevezető

A társadalmi mobilitás vizsgálatának komoly hagyományai vannak Magyarországon. A korábbi vizsgálatok alapján a magyarországi mobilitási folyamatok évszázados trendjeiről alkothatunk képet, az utóbbi időszakra vonatkozóan azonban nem készültek átfogó felmérések. A legújabb magyarországi mobilitási folyamatokra így leginkább nagy nemzetközi összehasonlító vizsgálatok alapján következtethetünk, amelyeknek az eredményei azonban közvetlenül nem hasonlíthatók össze a korábbi magyarországi vizsgálatokkal (*Breen, 2004, Jackson–Evans, 2017 OECD, 2018 Bukodi és szerzőtársai, 2019*). Ezek az eredmények pedig egyáltalán nem kedvezők. Míg a társadalmi mobilitás különböző mérőszámai Magyarországon a rendszerváltás időszakában nemzetközi összehasonlításban kedvező képet mutattak, addig a 2000-es évekre e mérőszámok alapján a magyar társadalmat már a legmirevebb, illetve legzártabb társadalmak között találjuk.

A társadalmi mobilitás nemek közötti különbségeinek mintázatai stabilak voltak Magyarországon az elmúlt évtizedekben. A korábbi vizsgálatok alapján tudjuk (lásd mindenekelőtt *Andorka, 1982, Harcsa–Kulcsár, 1986, Róbert–Bukodi, 2004*), hogy egyrészt a társadalmi mobilitás abszolút szintje (vagyis azoknak az aránya, akiknek változott a társadalmi pozíciója a származási társadalmi helyzetéhez képest) legalább az 1970-es évektől a 2000-es évekig csökkenő tendenciát mutatott mindkét nem esetében. Másrészt, az is ismert, hogy ennek a szintje a különböző időszakokban végzett mérések esetében rendre magasabb értéket mutatott a nőknél, mint a férfiaknál. Harmadrészt, a társadalmi mobilitás abszolút szintjét a mobilitás iránya szerint vizsgálva a 2000-es évek elejéig rendre azt figyelhettük meg, hogy a felfelé mobilak aránya a férfiak körében, a lefelé irányuló mobilitás pedig a nőknél volt magasabb. Az új évezredben azonban ez az összefüggés úgy tűnik megváltozott, amennyiben a 2000-es években végzett vizsgálatok alapján már a nők körében nagyobb a felfelé mobilak aránya. Írásuk fő kérdése, hogy a társadalmi mobilitás nemek közötti különbségeinek ezek a mintázatai a 2010-es években is fennálltak-e Magyarországon?

* Az alfejezet alapjául szolgáló tanulmány: *Huszár és szerzőtársai (2022)*.

E kérdés vizsgálata annál is inkább fontos, mert ugyan a foglalkozási szerkezetben masszív egyenlőtlenségek figyelhetők meg a nők és férfiak között (*Bukodi–Záhonyi*, 2004, *Huszár*, 2015), ám az, ha e mobilitási folyamatok fennmaradnak, a nemek közötti foglalkozási egyenlőtlenségek mérséklődése, illetve kiegyenlítődése irányába mutat. Kérdés, hogy valóban azonosíthatók-e ilyen trendek?

Adatok

Az elemzéshez az MTA Kiválósági Együttműködési Program Mobilitás Kutatási Centrum projektjének 2018. őszi adatfelvételét használtuk. Az adatbázis 2700 18 éves és idősebb válaszadó adatait tartalmazza. A minta nem, életkor, lakóhely és iskolai végzettség szerint reprezentatív a magyar lakosságra.

Munkánk – csatlakozva a társadalmi mobilitás vizsgálatának hagyományához – az egyének jelenlegi, illetve származási társadalmi pozíciójának összehasonlításán alapul. Vizsgálatunk módszertanát úgy alakítottuk ki, hogy az a lehető legnagyobb mértékben támogassa az időbeli összehasonlítás lehetőségét. Ennek érdekében mind az egyének jelenlegi, mind pedig a származási társadalmi pozíciójának mérésekor a *Róbert–Bukodi* (2004) vizsgálatában alkalmazott mérőeszközökre támaszkodtunk. Ez lehetővé teszi, hogy az eredményeinket beillesztjük az általuk összeállított 1973-ig visszanyúló idősorba.

Ennek megfelelően a társadalmi pozíció megragadásához az *Erikson és szerzőtársai* (1998) által kidolgozott foglalkozási osztálysémát használtuk (EGP-séma). Ez az osztályelemzés weberi hagyományára visszanyúlva az egyének munkaerőpiaci helyzete alapján különít el foglalkozási csoportokat.¹ A séma operacionalizálása négyjegyű FEOR-kódokra támaszkodik, a nem foglalkoztatottak esetében pedig az utolsó foglalkozást, illetve munkaerőpiaci jellemzőket veszi figyelembe. Az általunk használt séma nyolc foglalkozási csoportot különböztet meg (ennek részletes

leírásához lásd *Róbert–Bukodi*, 2004; *Huszár és szerzőtársai*, 2022).

Az egyének származási pozíciója többféle módon mérhető. *Róbert–Bukodi* (2004) idézett munkájukban ezt az apa (a kérdezett 14 éves korában betöltött) foglalkozása alapján tette, ezért az összehasonlíthatóság kívánalma miatt mi is ezt használjuk. Ez az eljárás azonban különösen a két nem eltérő mobilitási jellemzőinek a vizsgálatok torzításokat okozhat. Mivel vannak jellegzetesen férfias, illetve nőies foglalkozási csoportok, felülbecsüli a nők mobilitási arányszámát, amikor a lányok és a fiúk esetében egyaránt az apa foglalkozási csoportjához viszonyít. Ezért minden számításunkat elvégeztük úgy is, hogy az egyének származási társadalmi helyzetét az úgynevezett dominanciamegközelítés alapján határoztuk meg (*Bukodi és szerzőtársai*, 2019). Ez alapján, azoknál az eseteknél, ahol az apa és az anya egyaránt jövedelmet biztosító munkát végzett a kérdezett gyermekkorában, ott a magasabb pozíciójú szülőt vettük figyelembe. Ezeknek a számításoknak a részletes eredményeihez lásd *Huszár és szerzőtársai* (2022), illetve ennek mellékletét.

Vizsgálatunkat – szintén *Róbert–Bukodi* (2004) megoldását követve – a 20–69 éves korosztályra szűkítettük annak érdekében, hogy számításaink összehasonlíthatók legyenek a korábbi időszakokra vonatkozó eredményekkel.

Munkánk először szolgált a korábbi kutatások eredményeivel közvetlenül összehasonlítható eredményeket a 2010-es évek második felének magyarországi mobilitási folyamatairól, az elemzésnek azonban világos korlátai vannak. E korlátok közül a legfontosabb, hogy az általunk használt adatfelvétel nem közelíti meg a korábbi mobilitásvizsgálatok által használt nagymintás felmérések elemszámát. Emiatt bizonyos vizsgálatokat csupán a foglalkozási séma összevont verziója alapján tudtunk elvégezni. További, nagymintás felmérések erősíthetik meg az itt közölt eredményeket.

Eredmények

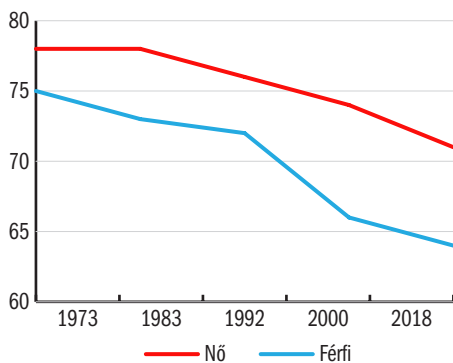
A következőkben először az intergenerációs foglalkozási mobilitás abszolút mutatóit elemezzük, és leíró

¹ A séma elméleti alapjaihoz lásd különösen *Goldthorpe* (2007), az alternatívákkal való összevetéshez pedig lásd *Huszár* (2013a, b).

módon mutatjuk be, hogy miként alakultak a magyar társadalom mobilitási folyamatai a 2010-es évek második felében, milyen eltérések figyelhetők meg a nők és a férfiak mobilitási jellemzői között. Ezt követően logisztikus regressziós modellek segítségével vizsgáljuk a nemek közötti relatív mobilitási esélyek különbségeit.

Az 6.2.1. ábrán az abszolút mobilitás fő mérőszámát mutatjuk be nemek szerint. Azok minősülnek mobilnak, akik elhagyják apjuk foglalkozási csoportját és egy másikban foglalnak helyet. Ez alapján rögtön választ is kaphatunk az első két kérdésünkre. A korábbi, több évtizedes trendek eszerint folytatódtak, s a mostani mérés alapján tovább csökkent az abszolút mobilitási arány mind a férfiak, mind pedig a nők körében. Az 1970-es évek elején 78 százalék volt a mobilak aránya a nők körében, ami a 2000-re 74 százalékra, majd a 2010-es évek végére 71 százalékra csökkent. A férfiak esetében még nagyobb visszaesés tapasztalható (75 százalékról 66, majd 64 százalékra). A korábbi vizsgálatokhoz hasonlóan szintén megfigyelhető az az összefüggés, hogy a nők esetében magasabb a mobilitás abszolút mértéke, mint a férfiaknál. Az eredmények tehát a korábbi összefüggések változatlan fennállását jelzik, s egyben azt is, hogy a mai magyar társadalom merevebbnek mutatkozik, mint bármikor az elmúlt 50 évben.

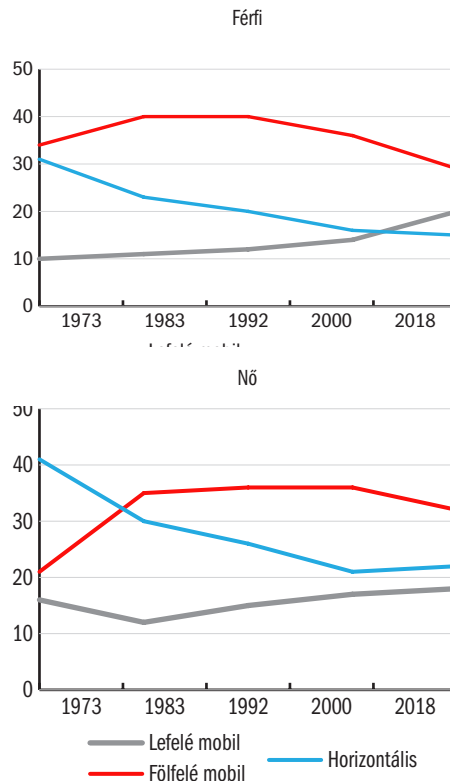
6.2.1. ábra: A mobilitás abszolút mértékének változása Magyarországon, nemek szerint, 1973–2018 (százalék)

Forrás: 1973–2000: Róbert és Bukodi (2004), 2018: saját számítás.

A 6.2.2. ábra a mobilitás iránya szerint mutatja be az elmúlt évtizedek változásait. A mobilitás irányának vizsgálatához három hierarchikusan sorba rendezhető osztályhelyzetet különböztettünk meg. Horizontális mobilitásnak tekintjük azt, ha valakinek a foglalkozási csoportja megváltozott, ám az osztályhelyzete ugyanaz maradt, mint az apjáé. Felfelé, illetve lefelé mobilnak pedig azok minősülnek, akik esetében a származási foglalkozási csoportból való kilépés egyben az osztályhelyzet – kedvezőbb vagy kedvezőtlenebb – változásával is járt (lásd ehhez részletesebben: Róbert–Bukodi, 2004; Huszár és szerzőtársai, 2022).

6.2.2. ábra: A mobilitás iránya Magyarországon nemek szerint, 1973–2018 (százalék)

Forrás: 1973–2000: Róbert–Bukodi (2004), 2018: saját számítás.

A mobilitás iránya szerint hasonló trendek figyelhetők meg a két nem esetében: miközben a horizontális mobilitás, valamint a felfelé irányuló mobilitás csökkenő tendenciát mutatott az elmúlt évtizedekben, addig a lefelé tartó mobilitás növekedett. Ennek következtében pedig a 2010-es évek második felére teljesen megváltozott a lefelé és fölfelé mobilak egymáshoz viszonyított aránya. Miközben a társadalmi mobilitás az 1980-as években elsősorban azt jelentette, hogy javult a gyermekek társadalmi helyzete a származási pozíciójukhoz képest, addig mára egyre nagyobb arányban azt jelenti, hogy romlott.

Ezek a trendek megfigyelhetők mind a férfiak, mind a nők esetében, a folyamat dinamikája azonban nagy eltérést mutat a két nem esetében. A férfiak körében sokkal markánsabb a fölfelé mobilak arányának csökkenése és a lefelé mobilak növekedése, mint a nőknél, ami azzal járt, hogy a társadalmi mobilitás tekintetében a két nem egymáshoz való viszonya a 2000-es évekre megváltozott. A korábbi vizsgálatok szerint már a 2000-es években kedvezőbbek voltak a nők mobilitási mutatói, mint a férfiaké, és ezek a nemek szerinti különbségek csak tovább erősödtek a 2010-es években.

A lefelé, illetve fölfelé irányuló mobilitás arányának a változása egy lényeges társadalomszerkezeti változásra hívja fel a figyelmet. Az 1960-as, 1970-es és 1980-as években a társadalom strukturális változása miatt egyre több pozíció keletkezett a foglalkozási szerkezet felsőbb szegmensében, e változások pedig növelték a felfelé irányuló strukturális mobilitást (Ferge, 1969, Andorka, 1982). A foglalkozási szerkezet rendszerváltás óta tapasztalható polarizációja, illetve különösen az alsóbb foglalkozási pozíciók bővülése (Bukodi–Zábornyi, 2004; Huszár, 2015; Kolosi, 2016) viszont pontosan az ellenkező irányba hat: a társadalom strukturális változása lefelé irányuló strukturális mobilitást idéz elő.

Kérdés, hogy a nemek eltérő mobilitási arányszámai miből fakadnak? A nők évtizedek óta kedvezőbb mobilitási mutatói mennyiben vezettek a nemek közötti foglalkozási egyenlőtlenségek csökkenéséhez?

Az mobilitás abszolút értékeinek nemek közötti eltérései részben módszertani okokkal magyarázhatók. Abból fakadnak, hogy a kérdezettek származási társadalmi helyzetét a férfiak és a nők esetében is az apa foglalkozási pozíciójával mértük. Amennyiben a kérdezettek társadalmi pozícióját nem az apa, hanem a dominanciamegközelítést alkalmazva a kedvezőbb foglalkozási pozíciójú szülővel hasonlítjuk össze, akkor némileg eltérő képet kapunk. Ebben az esetben már a férfiak esetében magasabb a mobilitási arányszám (lásd Huszár és szerzőtársai, 2022).

A mobilitási adatok részletes vizsgálata alapján az is megfigyelhető azonban, hogy a nők mobilitási többlete jórészt két foglalkozási csoport – a rutin szellemi foglalkozásúak, illetve a képzett munkások – közötti mozgásokból fakad. A rutin szellemiek csoportjából származó nők a férfiaknál nagyobb arányban őrizték meg származási pozíciójukat, illetve munkáscsaládokból is nagyobb arányban léptek előre. A férfiaknak viszont jóval nagyobb hányada lépett ki a rutin szellemi foglalkozásúak csoportjából, illetve nagyobb arányban maradtak munkáspozíciókban.

Ezek a mozgások a foglalkozási szerkezet középső szegmenséhez kapcsolódnak, kérdés azonban, hogy a foglalkozási szerkezet alsó része, illetve teteje mennyire „ragadós” (OECD, 2018), és e csoportok esetében milyen különbségek figyelhetők meg a nemek között. Mennyire ragadós a padló, vagyis milyen mobilitási esélyei vannak az alulról indulóknak, hogy kilépjenek a származási csoportjukból, és felfelé mozduljanak el? És mennyire ragadós a plafon, vagyis a kedvező helyzetből induló nők és férfiak esetében mennyiben öröklődik át a privilegizált társadalmi helyzet?

E kérdéseket az alsó, illetve felső foglalkozási csoportokba való bejutási esélyek alapján vizsgáljuk nemek szerint. A következőkben bináris logisztikus regressziós vizsgálatok eredményeit mutatjuk be. A 6.2.1. táblázatban közölt esélyhányadosok azt fejezik ki, hogy mekkora a relatív esélye annak, hogy valaki, aki származása szerint az A foglalkozási osztályba tartozik, az a B csoportba kerüljön azokhoz viszonyítva, akik a B csoportból származnak.

6.2.1. táblázat: A származás hatása a magas, illetve alacsony foglalkozási pozíció elfoglalására nemek szerint^a – alap- és bővített modellek

	Alapmodell		Bővített modell	
	férfi	nő	férfi	nő
Vezetők, értelmiségiek				
Apa foglalkozási csoportja (referenciacsoport: Vezetők, értelmiségiek)				
Rutin szellemi foglalkozásúak	-1,37*** (0,300)	-1,49*** (0,289)	-1,34*** (0,320)	-1,62*** (0,310)
Önálló vállalkozók, kisfoglalkoztatók	-0,60** (0,297)	-1,70*** (0,393)	-0,45 (0,302)	-1,58*** (0,390)
Képzett munkások	-1,81*** (0,210)	-1,67*** (0,214)	-1,73*** (0,217)	-1,58*** (0,221)
Képzetlen munkások	-2,48*** (0,226)	-1,96*** (0,198)	-2,37*** (0,240)	-1,68*** (0,209)
Kontrollváltozók	Nem	Nem	Igen	Igen
Konstans	0,161 (0,156)	0,069 (0,147)	0,019 (0,319)	0,432 (0,315)
<i>N</i>	1108	1141	1080	1119
Pseudo <i>R</i> ²	0,131	0,094	0,160	0,134
Képzetlen munkások				
Apa foglalkozási csoportja (referenciacsoport: Képzetlen munkások)				
Vezetők, értelmiségiek	-1,80*** (0,241)	-2,05*** (0,278)	-1,63*** (0,249)	-1,68*** (0,293)
Rutin szellemi foglalkozásúak	-1,13*** (0,270)	-1,25*** (0,275)	-0,94** (0,293)	-0,70** (0,296)
Önálló vállalkozók, kisfoglalkoztatók	-1,49*** (0,334)	-0,93** (0,332)	-1,32*** (0,348)	-0,66* (0,358)
Képzett munkások	-0,78*** (0,149)	-0,75*** (0,161)	-0,63*** (0,160)	-0,55*** (0,175)
Kontrollváltozók	Nem	Nem	Igen	Igen
Konstans	0,036 (0,096)	-0,27** (0,091)	-0,41 (0,275)	-1,55*** (0,308)
<i>N</i>	1108	1141	1080	1119
Pseudo <i>R</i> ²	0,064	0,070	0,096	0,156

^a A táblázat felső részében közölt esélyhányadosok azt fejezik ki, hogy mekkora a relatív esélye a különböző foglalkozási osztályokból származóknak arra, hogy a vezető, értelmiségi csoportba kerüljenek, azokhoz viszonyítva, akik a vezető, értelmiségi csoportból származnak. Az alsó részben közölt eredmények pedig ugyanezt az összefüggést mutatják be a képzetlen munkásokra vonatkozóan.

****p* < 0,001, ***p* < 0,01, **p* < 0,05

Forrás: Saját számítás.

Az eredmények alapján – a várakozásoknak megfelelően – minél kedvezőtlenebb helyzetből indul valaki, annál kisebbek az esélyei, hogy a felső foglalkozási csoportba kerüljön; és minél kedvezőbb valakinek a származási társadalmi pozíciója, annál kevésbé való-

színű, hogy jelenleg segéd munkásként dolgozik. Ezek az összefüggések a nőknél és férfiaknál egyaránt teljesülnek, ha esetenként az egyes foglalkozási csoportokhoz tartozó esélyhányadosok között nagyobb különbségek is vannak a két nemnél.

A különböző modellek magyarázóereje alapján arra is következtethetünk, hogy összességében a plafon ragadósabb a padlónál. A modelleink szerint legalábbis a származási pozíció révén biztosabban következtethetünk a vezetői, illetve értelmiségi csoportba való bekerülésre, mint arra, hogy valaki képzetlen munkásként dolgozik-e. A nemek esetében azonban ebben az esetben számottevő eltérés tapasztalható: míg a plafon a férfiak esetében mutatkozik ragadósabbnak, a padló már a nőknél.

Összefoglalás

Alfejezetünkben arra a kérdésre kerestük a választ, hogy a 2010-es években is folytatódott-e a megelőző évtizedek jellemző mobilitási trendjei Magyarországon. Vizsgálatunk tulajdonképpen minden vonatkozásban azt találta, hogy a korábban megfigyelt trendek a 2010-es években is folytatódtak.

A mobilitás abszolút mértéke a 2010-es évek végére tovább csökkent, és mindkét nem esetében alacsonyabb szinteket ért el, mint a megelőző évtizedekben. Sőt a mobilitás csökkenésén túl a mobilitás iránya tekintetében is kedvezőtlen folyamatok indultak be, amennyiben a társadalom tagjai egyre kisebb arányban lépnek előre a szüleikhez képest, és egyre nagyobb arányban romlik a társadalmi helyzetük. Míg a korábbi vizsgálatok arra világítottak rá, hogy a rendszerváltást megelőző évtizedekben a társadalom strukturális változása fölfelé irányuló mobilitást idézett elő, addig az 1990 utáni polarizálódó társadalmi szerkezet ezzel ellentétes irányú folyamatokat indított be: a társadalmi mobilitás ebben az időszakban már egyre inkább lefelé irányuló mobilitást jelent.

Az abszolút mobilitás fő mutatói összességében a nők körében kedvezőbbek, mégsem beszélhetünk a nemek közötti foglalkozási egyenlőtlenségek érdemi mérséklődéséről. Egyrészt, a mobilitási folya-

matok iránya a nők és a férfiak esetében egyaránt kedvezőtlen, a fő különbség a két nem között, hogy a férfiak esetében a mutatók nagyobb mértékben romlottak. Másrészt, a nők és férfiak jellemző mobilitási útjait vizsgálva megállapítható, hogy a nők mobilitási többlete jórészt a foglalkozási szerkezet középső szegmensében megvalósuló mozgásokból fakad. Harmadrészt, a felső és alsó foglalkozási cso-

portba való bekerülés relatív esélyei erős nemek közötti egyenlőtlenségekre utalnak. A társadalom felső részéhez tartozó családból származó fiúk nagyobb eséllyel örzik meg a származási társadalmi pozíciójukat, a hátrányos helyzetű családok esetében viszont a lányok öröklik meg nagyobb eséllyel szüleik kedvezőtlen társadalmi helyzetét, míg a fiúknak van nagyobb esélyük a felemelkedésre.

Hivatkozások

- ANDORKA RUDOLF (1982): A társadalmi mobilitás változásai Magyarországon. Gondolat, Budapest.
- BREEN, R. (szerk.) (2004): *Social Mobility in Europe*. Oxford University Press, Oxford.
- BUKODI ERZSÉBET–PASKOV M.–NOLAN, B. (2019): [Intergenerational Class Mobility in Europe: A New Account](#). *Social Forces*, Vol. 98. No. 3. 941–972. o.
- BUKODI ERZSÉBET–ZÁHONYI MÁRTA (2004): A társadalom rétegződése. Népszámlálás 2001, 25. kötet. KSH, Budapest.
- ERIKSON, R.–GOLDTHORPE, J. H.–PORTOCARERO, L. (1998): Intergenerációs osztálymobilitás és a konvergenciaterés Anglia, Franciaország és Svédország példáján. Megjelent: *Róbert Péter* (szerk.): A társadalmi mobilitás. Hagyományos és új megközelítések. Új Mandátum, Budapest. 220–255. o.
- FERGE ZSUZSA (1969): Társadalmunk rétegződése. Elvek és tények. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest.
- GOLDTHORPE, J. H. (2007): [Social Class and the Differentiation of Employment Contracts](#). Megjelent: *On Sociology. Illustration and Retrospect*. Vol. 2. Stanford: Stanford University Press, 101–124. o.
- HARCSA ISTVÁN–KULCSÁR RÓZSA (1986): Társadalmi mobilitás és presztízs. Társadalomstatistikai Közlemények. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest.
- HUSZÁR ÁKOS (2013): Foglalkozási osztályszerkezet (I.) – Elméletek, modellek. *Statisztikai Szemle*, 91. évf. 1. sz. 31–56. o.
- HUSZÁR ÁKOS (2013): Foglalkozási osztályszerkezet (II.) – Az osztályozás problémái. *Statisztikai Szemle*, 91. évf. 2. sz. 117–131. o.
- HUSZÁR ÁKOS (szerk.) (2015): A társadalom rétegződése. Népszámlálás 2011. 15. kötet. KSH, Budapest.
- HUSZÁR ÁKOS–GYÖRI ÁGNES–BALOGH KAROLINA (2022): [Resistance to Change: Intergenerational Class Mobility in Hungary, 1973–2018](#). *Sociological Research Online*, Vol. 28. No. 3. 838–857. o.
- JACKSON, M.–EVANS, G. (2017): [Rebuilding Walls: Market Transition and Social Mobility in the Post-Socialist Societies of Europe](#). *Sociological Science*, Vol. 4. No. 3. 54–79. o.
- KOLOS TAMÁS (2016): Strukturális torzulások a magyar társadalomban. *Magyar Tudomány*, 177. évf. 8. sz. 902–907. o.
- OECD (2018): [A Broken Social Elevator? How to Promote Social Mobility](#). OECD, Párizs.
- RÓBERT PÉTER–BUKODI ERZSÉBET (2004): [Changes in intergenerational class mobility in Hungary, 1973–2000](#). Megjelent: *Breen, R.* (szerk.): *Social Mobility in Europe*. Oxford University Press, 287–314. o.

6.3. KAPOTT VAGYONTRANSZFEREK ÉS EZEK HATÁSA A HÁZTARTÁS VAGYONÁRA*

MEDGYESI MÁRTON

A tanulmány az alacsony társadalmi mobilitás és a növekvő társadalmi bezárkózás összefüggéseiben vizsgálja, hogy mennyire erős a kapott anyagi transzferek (örökségek, ajándékok) szerepe a vagyongyarapodásban Magyarországon. Az elemzésben az Európai Központi Bank által végzett Household Finances and Consumption Survey (HFCS) 3. hullámának adatait használjuk, amely részletesen felméri a háztartások vagyonát és a kapott vagyontranszfereket is. A kutatásban regressziós modellekkel vizsgáltuk a transzferek előfordulásának meghatározóit, valamint azt, hogy a vagyontranszferek mennyiben növelik a háztartások esélyét a legvagyonosabb ötödbe kerülésre. Eredményeink szerint Magyarország esetében nemzetközi összehasonlításban kisebb mértékűek a vagyontranszferek előfordulásában mutatkozó életkori vagy társadalmi státusz szerinti különbségek. A vagyontranszferek növelik a legvagyonosabb ötödbe kerülés esélyét, de a hatás más európai országokban tapasztaltnál gyengébb. Ugyanakkor a piacgazdasági átmenet során felhalmozott vagyonok átörökítésével a jövőben a vagyontranszferek hatásának növekedésére lehet számítani.

Bevezetés

A társadalmi egyenlőtlenségekkel foglalkozó kutatások egyre nagyobb figyelmet szentelnek a vagyoni egyenlőtlenségek vizsgálatának. Ennek oka, hogy a rugalmas munkaerőpiacok, gazdasági válságok és a jóléti államok visszaszorulásának időszakában felértékelődik a háztartásoknak biztonságot nyújtó vagyon szerepe. Másrészt a háztartások vagyonának a jövedelemhez viszonyított aránya növekedett is, aminek kapcsán egyes szerzők a fejlett országok „új-ravagyonosodásáról” beszélnek (lásd például *Chauvel és szerzőtársai és szerzőtársai* 2021). A vagyoni egyenlőtlenségek iránti növekvő érdeklődés a háztartások vagyonára vonatkozó adatok elérhetőségének javulásával párosulva az elemzések számának növekedésé-

hez vezetett mind a közgazdaságtani, mind a szociológiai irodalomban (ezek összefoglalását lásd például *Cowell–Van Kerm*, 2015, illetve *Killewald és szerzőtársai*, 2017).

A kutatásban fő kérdésünk az volt, hogy mennyire erős a kapott anyagi transzferek (örökségek, ajándékok) szerepe a vagyongyarapodásban közel három évtizeddel a rendszerváltás után Magyarországon? *Tóth–Szelényi* (2018) szerint az elmúlt évtizedekben a magyar társadalmat fokozódó bezárkózás jellemezte: a szelektív oktatási rendszer, a felsőoktatási expanzió leállításra és a piaci verseny korlátozása miatt szűkültek a mobilitási lehetőségek. Írásunk tehát a növekvő társadalmi bezárkózás összefüggésében vizsgálja a vagyontranszferek szerepét a magyarországi vagyongyűjtésben. Korábbi kutatások eredményei általában azt mutatták, hogy Magyarország esetében a lakosság nagy része számára a fő vagyontárgy a háztartás lakóingatlana (*Boldizsár és szerzőtársai* 2016), a lakásban tulajdonosként élők aránya a piacgazdasá-

* Az alfejezet alapjául szolgáló közlemény: *Medgyesi* (2022). A tanulmány az NKFI Hivatal által támogatott, K 135934 számon nyilvántartott, Patrimoniális tendenciák és társadalmi bezárulás: hogy gátolja a társadalmi mobilitást a ragadós padló és a ragadós plafon jelensége? című kutatás keretében készült. A fejezethez [online függelék](#) tartozik, amely a KTI KRTK oldalán érhető el.

gi átmenet évei óta 90 százalék körül van (lásd a jelen Közelkép 4.8. alfejezete). A vagyontranszferek szerepére vonatkozó korábbi magyarországi kutatások felhívták a figyelmet az ajándékok és örökségek jelentőségére a lakásvásárlásban, különösen a fiatalok esetében (lásd például Székely, 2018 és a jelen Közelkép 4.8. alfejezete), ugyanakkor a transzfereknek a háztartási vagyona gyakorolt hatásáról nem született korábban elemzés.

A háztartási vagyon forrása saját jövedelmek megtakarítása vagy más háztartásoktól kapott vagyontranszfer lehet. Ugyanakkor az, hogy egy korábban kapott transzfer mennyiben növeli a háztartás jelenlegi vagyonát, sok mindentől függ. A háztartások ugyanis nem feltétlenül vagyonuk gyarapítására fordítják a kapott transzfert, dönthetnek úgy is, hogy elfogyasztják vagy továbbadják azt. A múltban kapott vagyontárgyak jelenlegi értéke pedig attól is függ, hogy milyen mértékben növekedett a különböző vagyonfajták értéke. *Alvaredo és szerzőtársai* (2017) becslései szerint a fejlett nyugat-európai országokban az örökségek aránya az aggregált vagyonban a második világháború utáni időszakban csökkenni kezdett, az 1950–1980 közötti időszakban mintegy 30 százalékra esett vissza, majd 2010 körül ismét 50–60 százalékra emelkedett.

A vagyontranszfereknek a vagyoni egyenlőtlenségekre gyakorolt hatását többféleképpen vizsgálták a társadalomtudományi szakirodalomban. *Nolan és szerzőtársai* (2021) a vagyoni egyenlőtlenségek összetevőkre bontásával kimutatta, hogy transzfervagyon az Egyesült Államokban a teljes vagyoni egyenlőtlenség egytizedéért, Németország és Olaszország esetében pedig a vagyoni egyenlőtlenség egyharmadért felelős. Elemzésünk a szakirodalom azon módszereit követi, amelyek a háztartások vagyonára vonatkozó felmérések adatait felhasználva többváltozós statisztikai (regressziós) modellekkel vizsgálják a vagyontranszfereknek a háztartási vagyona és annak eloszlására gyakorolt hatását (lásd például *Semyonov–Lewin-Epstein*, 2013, *Fessler–Schürz*, 2018, *Korrom*, 2018). Az elemzés részletesebb eredményeit lásd

ezen alfejezet alapjául szolgáló *Medgyesi* (2022) tanulmányban.

Adatok

Elemzésünkben az Európai Központi Bank által végzett Household Finances and Consumption Survey (HFCS) adatait használjuk (*EKB*, 2020). A felmérés célja a háztartások vagyonának és jövedelmének vizsgálata volt az euróövezetben és néhány további országban. A felmérés 3. hullámának adatai alapján Magyarországot néhány olyan országgal hasonlítjuk össze, amelyek Európa főbb régióit reprezentálják. Nyugat-Európát Ausztria, Németország, Franciaország és Írország, Dél-Európát Portugália és Görögország, Észak-Európát Finnország, a többi kelet-európai országot pedig Lengyelország képviseli az elemzésben. A felmérés éve a legtöbb ország esetében 2017, kivéve Írországot és Görögországot, ahol 2018 volt.

Az elemzésben vagyonon a háztartások nettó vagyonát értjük, amely a reáleszközök (fő lakóhely, egyéb ingatlanok, vállalkozások, járművek és egyéb értéktárgyak) és a pénzügyi eszközök (folyószámlák, takarékbetétek, értékpapírok, háztartásokkal szembeni tartozások stb.) értékét jelenti a háztartások adósságainak (jelzáloghitelek, egyéb hitelek, beleértve a hitelkártya- és folyószámlahiteleket) levonása után. Az elemzés egysége a háztartás, a háztartásokat egyes esetekben a háztartásfő tulajdonságai alapján soroljuk be csoportokba.

A HFCS-kutatás kérdőíve két kérdést tartalmaz a kapott örökségekre és ajándékokra vonatkozóan. Azon háztartások esetében, amelyek fő lakóhelyük tulajdonosai, a felmérés a válaszadókat a háztartás fő lakóhelyének megszerzéséhez felhasznált forrásokról is kérdezte, és ezek között a források között az örökség és az ajándék is szerepelt. Egy másik kérdés arra vonatkozott, hogy a háztartás valamely tagja kapott-e valaha örökséget vagy jelentős ajándékot (pénzt vagy bármilyen más vagyontárgyat) háztartáson kívüli személytől. E két kérdésre adott válaszok alapján azonosítjuk azokat a háztartásokat, amelyek a múltban örökséget vagy nagyobb értékű ajándékot kaptak.

A háztartások vagyonának forrása lehet megtakarítás és kapott vagyontranszfer. Mivel a vagyontranszferek hatása érdekel bennünket, az elemzésben megpróbáljuk kiszűrni (kontrollálni) a megtakarítások azon meghatározó tényezőit, amelyek a háztartásoknak az adott időszakban el nem fogyasztott jövedelmével lehetnek összefüggésben. Ezért az elemzésben figyelembe vettük a háztartás jövedelmét (pontosabban az ekvivalens háztartási jövedelem logaritmusát), valamint a háztartás jövedelmével összefüggő tényezőket, így a háztartásfő iskolai végzettségét, a háztartásfő iskolai végzettségét, a háztartásfő munkaerőpiaci státusát. A fogyasztási szükségletek mérésére a háztartásfő demográfiai jellemzőit (a nem és a korcsoport), valamint a 13 év alatti gyermekek számát használtuk.

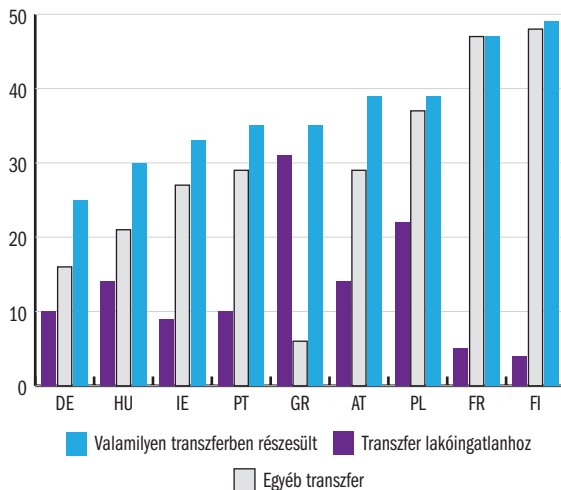
Eredmények

A vizsgált országok közül Finnországban és Franciaországban volt a legmagasabb a vagyontranszferben részesülő háztartások aránya, ezekben az országokban a háztartások közel fele kapott korábban örökséget vagy ajándékot (6.3.1. ábra). Ausztriában és Lengyelországban a háztartások négytizede kapott vagyontranszfert, míg Írországban, Lengyelországban és Portugáliában a transzferben részesülők aránya egyharmad körülnek bizonyult. Magyarországon a háztartások 30 százaléka részesült korábban vagyontranszferben – ez a második legalacsonyabb érték Németország után, ahol csak a háztartások 25 százaléka részesült vagyontranszferben.

Az országok a kapott vagyontranszfer formájában is különböznek egymástól. Az országok többségében a háztartás fő lakóhelyének megszerzéséhez kevesebben kaptak vagyontranszfert, mint ahányan egyéb vagyontranszferben részesültek. A szélsőséges esetek Franciaország és Finnország, ahol a háztartásoknak csak 4–5 százaléka részesült transzferben a háztartás fő lakóhelyének megszerzéséhez, de a háztartások közel fele részesült más típusú vagyontranszferben. Görögország kivétel ebből a szempontból, mert ott a háztartások jóval nagyobb része kapott vagyontranszfert a háztartás fő lakóhelyének megszerzéséhez

(31 százalék), mint amennyien egyéb típusú transzfert kaptak (6 százalék).

6.3.1. ábra: Vagyontranszferben részesülő háztartások aránya az egyes országokban, 2017 (százalék)

AI: Ausztria, DE: Németország, FI: Finnország, FR: Franciaország, HU: Magyarország, IE: Írország, PL: Lengyelország, PT: Portugália.

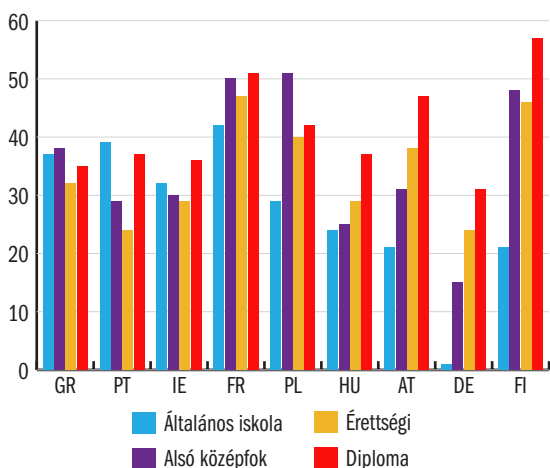
Forrás: Medgyesi (2022) 3. ábra.

A vagyontranszferben részesülő háztartások aránya nem azonos az egyes társadalmi csoportokban. Például a társadalmi státus nemzedékek között átörökítése miatt a magasabb státusúak nagyobb eséllyel részesülhetnek vagyontranszferben, hiszen szüleik is valószínűsíthetően magasabb státusúak, akiknek inkább van lehetőségük gyermekeiket anyagilag is segíteni.

A társadalmi státus hatását az iskolázottság szerinti különbségek bemutatásával szemléltetjük (6.3.2. ábra). A legnagyobb eltérés Finnországban figyelhető meg, ahol a felsőoktatási diplomával rendelkezők 57 százaléka kapott vagyontranszfert, míg a legfeljebb általános iskolai végzettséggel rendelkezőknek csak 21 százaléka. Hasonlóan jelentős eltérések figyelhetők meg Ausztriában és Németországban is. Magyarországon, Franciaországban és Lengyelországban is kimutatható a diplomások előnye az általános iskolai végzettségűekhez képest, de kisebb mértékben, mint az említett országokban. Görögországban és Írország-

ban ugyanakkor csak kismértékű eltérések láthatók, Portugáliában pedig az alacsony és magas iskolázottságúak körében egyaránt nagyobb a vagyontranszferben részesülők aránya a közepes iskolázottságúakhoz képest. Összességében Magyarország esetében kisebb mértékűnek tűnnek a vagyontranszfer előfordulásában mutatkozó társadalmi különbségek. Erre utal az is, hogy amennyiben többváltozós elemzésben próbáljuk a vagyontranszferben részesülés valószínűségét magyarázni a háztartások demográfiai és társadalmi jellemzőivel, nem nagyon találunk statisztikailag számottevő eltéréseket (lásd az online függelék *F6.3.1. táblázat* 1. modelljét).

6.3.2. ábra: Vagyontranszferben részesülő háztartások aránya a háztartásfő iskolázottsága szerint, 2017 (százalék)

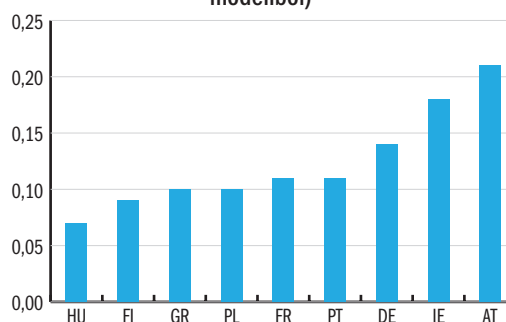
Megjegyzés: Az egyes országok a diplomások és általános iskolai végzettséggel rendelkezők közötti különbség szerint sorrendben szerepelnek.

Forrás: Saját számítás a *HFCS* 3. hullámának adatai alapján.

A következő lépésben azt vizsgáltuk, hogy a vagyontranszfer mennyivel növeli a háztartások körében a legvagyonosabb ötödbe kerülés valószínűségét a korábban ismertetett változók (háztartási jövedelem; háztartásfő neme, életkora, iskolázottsága, munkaerőpiaci státusa; a partner iskolázottsága, a gyermekek száma) hatásának kiszűrése mellett. A regressziós elemzés eredményei szerint Magyarországon azok a háztartások, akik korábban vagyontranszferben ré-

szültek, 7 százalékponttal nagyobb valószínűséggel tartoznak a háztartások legvagyonosabb ötödébe (részletesen (lásd az online függelék *F6.3.1. táblázat* 2. modelljét). A vizsgálatban szereplő többi országgal összehasonlítva ugyanakkor Magyarországon a leggyengébb a vagyontranszfer hatása, amely különösen Ausztriában, Írországban és Németországban erősebb, mint Magyarországon (*6.3.3. ábra*).

6.3.3. ábra: A vagyontranszfer hatása a legfelső vagyoni ötödbe tartozás valószínűségére, 2017 (regressziós együtthatók lineáris valószínűségi modellből)

Forrás: *Medgyesi* (2022) 5. ábra.

Összegzés

Eredményeink szerint tehát Magyarország esetében kisebb mértékűek a vagyontranszfer előfordulásában mutatkozó társadalmi különbségek. A vagyontranszfer itt hozzájárulnak a a vagyonosodáshoz, de a hatás más európai országokban tapasztaltnál gyengébb. A generációk közötti vagyontranszfer tehát három évtizeddel a piacgazdaságra való áttérés után sem a háztartások vagyonfelhalmozását elősegítő fő csatorna. Ennek oka lehet, hogy mivel a vagyonfelhalmozás a poszt-socialista országokban csak körülbelül egy generációval ezelőtt kezdődött, ezért a vagyontranszfer hatása most még kevésbé látható. Ugyanakkor ennek alapján a jövőben a vagyontranszfer hatásának erősödésére lehet számítani.

Az eredmények interpretálásánál figyelembe kell venni a használt adatforrás korlátait is. A Household Finances and Consumption Survey keresztmetszeti kutatás, ezért értelemszerűen a vagyonfelhalmozást

befolyásoló munkaerőpiaci, demográfiai folyamatokról nem tud részletes képet adni, csak a háztartások kérdészkori helyzetét tudja részletesen bemutatni. Emellett, a szülők iskolázottsági, foglalkozási hátte-

réről sem nyújt adatokat a kutatás, így lehetséges, hogy a vagyontranszferek mért hatásában a szülői háttér sokféle módon zajló átörökítésének más csatornáit is közrejátszanak.

Hivatkozások

- ALVAREDO, F.–GARBINTI, B.–PIKETTY, T. (2017): [On the Share of Inheritance in Aggregate Wealth: Europe and the USA, 1900–2010](#). *Economica*, Vol. 84. Mo. 334. 239–260. o.
- BOLDIZSÁR ANNA–KÉKESI ZSUZSA–KÓCZIÁN BALÁZS–SISAK BALÁZS (2016): A magyar háztartások vagyoni helyzete a HFCS felmérés alapján. *Hitelintézet Szemle*, 15. évf. 4. sz. 115–150. o.
- CHAUVEL, L.–BAR HAIM, E.–HARTUNG, A.–MURPHY, E. (2021): [Rewealthization in twenty-first century Western countries: The defining trend of the socioeconomic squeeze of the middle class](#). *The Journal of Chinese Sociology*, Vol. 8. No. 4.
- COWELL, F. A.–P. VAN KERM (2015): [Wealth Inequality: A Survey](#). *Journal of Economic Surveys*, Vol. 29. No. 4. 671–710. o.
- EKB (2020): *The Household Finance and Consumption Survey: Methodological report for the 2017 wave*. ECB Statistics Paper Series, No. 35. European Central Bank.
- FESSLER, P.–SCHÜRZ, M. (2018): [Private wealth across european countries: the role of income, inheritance and the welfare state](#). *Journal of Human Development and Capabilities*, Vol. 19. No. 4. 521–549. o.
- KILLEWALD, A.–PFEFFER, F. T.–SCHACHNER, J. N. (2017): [Wealth Inequality and Accumulation](#). *Annual Review of Sociology*, Vol. 43. No. 1. 379–404. o.
- KOROM, P. (2018): [Inherited Advantage: Comparing Households that Receive Gifts and Bequests with Non-receiving Households across the Distribution of Household Wealth in 11 European Countries](#). *European Sociological Review*, Vol. 34. No. 1. 79–91. o.
- MEDGYESI MÁRTON (2022): [A generációk közötti transzferek hatása a vagyonfelhalmozásra Magyarországon nemzetközi összehasonlításban](#). Megjelent: *Kolosi Tamás–Szelényi Iván–Tóth István György* (szerk.): *Társadalmi Riport 2022*. Társi, Budapest, 175–191. o.
- NOLAN, B.–PALOMINO, J. C.–VAN KERM, P.–MORELLI, S. (2021): [Intergenerational wealth transfers and wealth inequality in rich countries: What do we learn from Gini decomposition?](#) *Economics Letters*, Vol. 199. 109701.
- SEMYONOV, M.–LEWIN-EPSTEIN, N. (2013): [Ways to Richness: Determination of Household Wealth in 16 Countries](#). *European Sociological Review*, Vol. 29. No. 6. 1134–1148. o.
- SZÉKELY JUDIT (2018): *A lakásvásárlás finanszírozása*. Megjelent: *Miben élünk? A 2015. évi lakásfelmérés részletes eredményei*. Tanulmányok. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, 67–80. o.
- TÓTH ISTVÁN GYÖRGY–SZELÉNYI IVÁN (2018): [Bezáródás és fluiditás a magyar társadalom szerkezetében Adatolt esszé a felső középosztály bezáródásáról](#). Megjelent: *Kolosi Tamás–Tóth István György* (szerk.): *Társadalmi riport*. Társi, Budapest, 25–46. o. o.

6.4. A TÁRSADALOM FELSŐ ÉS ALSÓ CSOPORTJAIBA IRÁNYULÓ ISKOLAI MOBILITÁSI FOLYAMATOK MAGYARORSZÁGON*

HUSZÁR ÁKOS, BALOGH KAROLINA & GYŐRI ÁGNES

Korábbi vizsgálatok a magyarországi társadalmi mobilitás rendszerváltás utáni csökkenő tendenciájára hívták fel a figyelmet. Tanulmányunk az iskolai mobilitást vizsgálva arra a kérdésre keresi a választ, hogy ez a csökkenés mennyiben köszönhető a társadalmi struktúra felső és alsó szegmenseiben zajló folyamatoknak. Vajon a mobilitás visszaesése annak a következménye, hogy a kedvezőbb helyzetben lévő szülők sikeresen átörököítették kiváltságos társadalmi helyzetüket, vagy inkább annak, hogy az alulról indulók kevésbé tudták leküzdeni induláskor a hátrányaikat? Kutatásunkhoz a European Social Survey (ESS) nemzetközi kérdőíves vizsgálat adatait használtuk fel, leíró és regressziós becslési eredményeink a 2002–2018 közötti időszakra vonatkoznak. Eredményeink szerint a társadalmi mobilitás csökkenése a társadalom felső és alsó szegmensében egyaránt kimutatható az általunk vizsgált időszakban, azonban a két póluson zajló folyamatok nem ugyanazt a dinamikát követték. A 2000-es években csökkent a kedvezőbb, illetve kedvezőtlenebb társadalmi háttérrel rendelkezők esélykülönbsége a diploma megszerzésére, de a 2010-es évek második felétől erőteljes növekedés történt. A társadalom alsó szegmensében zajló mobilitási folyamatoknak ennél markánsabb volt az iránya és intenzitása a vizsgált időszak egészében.

Bevezető

Számos közelmúltbeli tanulmány kimutatta, hogy a rendszerváltás utáni időszakban csökkent a társadalmi mobilitás mértéke Magyarországon (*Róbert–Bukodi*, 2004, *Róbert*, 2018, *Jackson–Evans*, 2017, *Huszár és szerzőtársai*, 2020, valamint a jelen Közlekedés 6.2. alfejezete), sőt, Magyarország európai összehasonlításban a társadalmi mobilitás szempontjából a leghátrányosabbnak tartott országok csoportjába tartozik (*Bukodi–Paskov*, 2020, *Eurofound*, 2017, *OECD*, 2018, valamint jelen Közlekedés 6.5. alfejezete). Az abszolút mobilitás (azoknak az aránya, akiknek változott a társadalmi helyzete származási társadalmi pozíciójához képest) és a relatív mobilitás (a társadalom strukturális változásának hatásától meg-

tisztított mobilitási esélyek) egyidejű kedvezőtlen változása egyrészt azt jelenti, hogy a magyar társadalom egyre merevebb, vagyis az osztályszerkezet a korábbinál kisebb mértékben változik, másrészt pedig azt, hogy egyre zártabb is: a társadalom tagjainak egyre kisebb a relatív esélye arra, hogy társadalmi pozíciójuk megváltozzon a szüleikéhez képest.

A társadalom merevségének, illetve nyitottságának megítélése szempontjából lényeges kérdés, hogy a mobilitás milyen mértékben érinti a társadalom alsó és felső szegmensét, azaz hogy mennyire ragadós a plafon, illetve a padló (*OECD*, 2018). Milyen mértékben állnak tehát rendelkezésre a felemelkedés lehetőségei a legrosszabb helyzetben lévők számára, illetve mennyire nyitottak a mobilitási utak a társadalom felső pozíciói felé.

A származásuk szerint legkedvezőtlenebb helyzetűek olyan pozícióból indulnak, ami más társadalmi

* Az alfejezet alapjául szolgáló tanulmány: *Huszár és szerzőtársai* (2022).

csoportok számára lefelé mobilitást, hátralépést jelent, ezért ideális esetben ebbe a csoportba történő belépés nem a mobilitás célja. Akik alulról – kevésbé privilegizált helyzetből – indulnak, azok számára a mobilitás egyet jelent azzal, hogy felfelé mozdulnak el a szüleikhez képest. Esetükben tehát a mobilitás a társadalmi helyzet javulásának lehetőségét jelenti, így mind a szülők, mind a gyermekek számára ez a társadalmi térben való mozgás fogalmazódhat meg célként. Mind ez azonban számos tényezőtől függ. Mindenekelőtt strukturális tényezőktől, elsősorban az oktatási rendszer és a foglalkozási szerkezet változásaitól. A strukturális tényezőkhöz túl meghatározók az érintettek egyéni jellemzői is, többek között, hogy milyen – gazdasági, kulturális, kapcsolati, illetve egyéb – erőforrásokkal rendelkeznek, mennyire rendezettek a családi kapcsolataik, azaz hogy az otthon mennyiben jelent – fizikailag, illetve lelkileg – támogató környezetet a gyermekek számára (vö. a jelen Közélpék 4.4. alfejezet).

A társadalom alsó felében tehát a záródás mindig elmaradt vagy megbicsaklott mobilitást jelent. Akkor következik be, ha az egyének különböző okok miatt nem tudják, vagy egyre kevésbé tudják megvalósítani mobilitási aspirációikat. A „ragadós padló metaforáját” (OECD, 2018) kibontva, tehát arról van szó, hogy a társadalom működési módja az alul lévők ambícióik, erőfeszítéseik, tehetségük ellenére származási pozíciójukhoz tapasztja, megfosztva a felemelkedés lehetőségétől.

A társadalom felső szegmensében megvalósuló záródás ezzel szemben egészen mást jelent. Ezek a pozíciók a társadalmi mobilitás legkívánatosabb célállomásai a kedvezőtlenebb helyzetből indulók számára. Azok esetében viszont, akik származásuk szerint a legjobb helyzetben vannak, társadalmi pozíciójuk inter-

generációs változása azt jelentené, hogy romlik a helyzetük a szüleikhez képest. Ebben az esetben tehát nem a mobilitás, hanem ellenkezőleg az immobilitás jelenti a legfőbb célt, hogy megőrizték privilegizált társadalmi helyzetüket. Azt, hogy ez mennyiben valósul meg, szintén különböző tényezők befolyásolják. Fontos szerepet játszhat az oktatási, illetve a foglalkozási rendszer változásának iránya, de a jövedelem, a vagyon koncentrációja és közvetlen átörökítése is (Szelényi–Tóth, 2018, 36–39. o.). A plafon esetében a „ragadóság” tehát a származási társadalmi helyzet sikeres átörökítését jelenti. A ragadós padló jelenséggel szemben a mobilitás sikeres blokkolása ráadásul olyan pozíciók esetében történik, amelyek más társadalmi csoportok számára is kívánatos célállomásként jelennek meg, tehát a privilegizált társadalmi helyzet megőrzése potenciálisan a kedvezőtlenebb helyzetből indulók kizárása révén valósul meg.

Alfejezetünk arra keresi a választ, hogy a rendszer-váltás utáni magyar társadalom zártabbá válása – amit a társadalmi mobilitás hagyományos mutatói jeleznek – mennyiben fakad a társadalom felső és alsó szegmenseiben zajló folyamatokból. Az elmúlt húsz évben mennyire zajlottak ezek a folyamatok egymással párhuzamosan, vagy el lehet-e különíteni periódusokat, amikor inkább a „ragadós padló” vagy inkább a „ragadós plafon” effektusok érvényesültek?

Adatok

Adataink a European Social Survey (ESS) nemzetközi adatbázis 1–9. hullámának magyarországi adataiból származnak.¹ Annak érdekében, hogy eredményeinket ne torzítsák a munkaerőpiacra még nem, vagy az éppen csak belépők, valamint az azt már elhagyók csoportjai, az elemzésbe csak a 25 és 64 év közöttieket vontuk be, így az általunk elemzett magyar almintá elemszáma 9653 fő.

A származási, valamint a jelenlegi társadalmi helyzet jellemzéséhez a szülők² és a kérdezett legmagasabb iskolai végzettségét alkalmaztuk az ISCED-besorolás szerint, amit négy kategóriába összevonva használtunk az elemzésben: alapfok (ISCED0–1), középfok

¹ Az ESS egy harmonizált módszertant és kérdőívet alkalmazó adatfelvétel, amelyre 2002 óta két évente kerül sor számos európai országban, köztük Magyarországon is. A felmérés minden országban többlépcsős valószínűségi mintaterv alapján, országos reprezentatív mintákon zajlik.

² A szülők iskolai végzettségének meghatározásakor a dominanciaelvet alkalmaztuk, és a magasabb iskolai végzettségű szülő végzettségét vettük figyelembe.

érettségi nélkül (ISCED2), középfok érettségivel (ISCED3–4), felsőfok (ISCED5–6). Az elemzés során az adatfeldvétel hullámaint nem külön-külön, hanem a 2002–2018 közötti időszakot 4 periódusra bontva kezeltük. Az első periódus az ESS első három hullámát kezeli együtt, és 2002–2006 közötti időszakot fogja át, a későbbi hullámokat pedig kettesével vontuk össze.

Eredmények

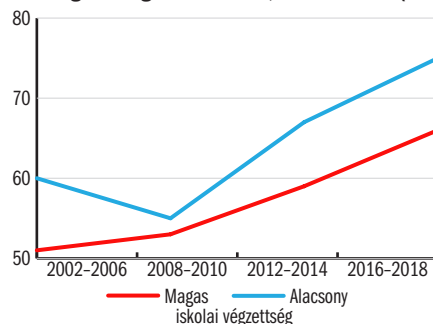
Először a strukturális változásokkal összefüggésben az abszolút mutatókra támaszkodva azt vizsgáljuk, hogy a társadalom alsó és felső szegmensében mennyiben örökítették át a szülők gyermekeikre a kedvező, illetve kedvezőtlen társadalmi helyzetüket. Ezt követően logisztikus regressziós modellek segítségével elemezzük, hogy a vizsgált periódusokban miként változott a relatív esélye annak, hogy a felül lévők gyermekei felül, az alul lévők pedig alul maradjanak.

A különböző végzettségű csoportok megoszlásának változását tekintve mind a szülők, mind a kérdezettek esetében kedvező tendenciák figyelhetők meg a vizsgált időszakban: akár a szülők, akár a kérdezettek iskolai végzettségét nézzük, periódusról periódusra növekedett a diplomások aránya, és ezzel párhuzamosan csökkent az alacsony – általános iskolai, illetve érettségit nem adó középfokú – végzettségűek hányada.

A 6.4.1. ábra azt mutatja be, hogy a magas és az alacsony iskolai végzettségű szülők mennyiben örökítették át saját társadalmi pozíciójukat. Eredményeink szerint a felsőfokú végzettség esetében az immobilitás mértéke folyamatos növekvő trendet mutat: míg a 2000-es évek első felében a diplomás szülők gyermekeinek körülbelül fele, addig a 2010-es évek végén kétharmada szerzett maga is diplomát. Az alacsony pozíció átörökítésénél azonban nem rajzolódik ki egyértelmű trend: az első periódusról a másodikra csökkent azoknak az aránya, akiknek a szüleikhez hasonlóan alacsony az iskolai végzettségük, a 2010-es években azonban újra folyamatos növekedést regisztráltunk. Míg a 2000-es években a legfeljebb általános iskolai végzettségű szülők gyermekeinek 40 százaléka tudott érettségit szerezni, addig a 2010-es évek első

felében csupán 33 százalékkuk, ami az évtized végére 25 százalék alá csökkent.

6.4.1. ábra: Az immobilak aránya a magas és alacsony iskolai végzettségűek körében, 2002–2018 (százalék)

Forrás: ESS alapján saját számítás.

A következő kérdés, hogy a strukturális változásoktól függetlenül a társadalom alsó és felső szegmenseiben mennyire szoros a kapcsolat a kérdezettek származási, illetve jelenlegi társadalmi helyzete között, és ez hogyan változott az elmúlt húsz évben. A kérdés megválaszolásához hierarchikus logisztikus regressziós modelleket futtattunk. Külön-külön modellekben vizsgáltuk, hogy a szülők társadalmi helyzete miként magyarázza azt, hogy valaki felsőfokú vagy alacsony – érettségivel alacsonyabb – végzettséget szerez-e. Annak érdekében, hogy megismerjük, hogyan változott a származás (a szülők iskolai végzettségének) hatása a társadalom alsó és felső szegmensében, modelljeinkbe bevontuk az idő, azaz a periódus és a származás interakcióját is (6.4.1. táblázat).

A becslések alapján a szülők iskolai végzettsége erős, szignifikáns hatással van a kérdezett iskolai végzettségére, és ez megmarad akkor is, amikor a modellekbe belépnek az interakciós hatások. Az időbeli változásokat tekintve a periódus változójának fő hatása alapján jól látható, hogy a 2000-es évek elejéhez képest a teljes vizsgált időszakban nőtt a diploma megszerzésének valószínűsége. Az interakciós hatások alapján azonban az is látszik, hogy különböző származásúak esélyei eltérő módon alakultak. A diplomás származásúakhoz képest leginkább az általános iskolai végzettségű és az érettséggel nem rendelkező, középfokú

végzettségű szülők gyermekeinek relatív esélyei romlottak a magas végzettség elérésére. Ugyan a vizsgált időszak első felének végétől (2008–2010 után) valamelyest mérséklődött az érettségi nélküli, középiskolai végzettségű szülőktől származók hátránya, de a 2010-es évek második felétől jelentősen romlottak esélyeik a referencia-időszakhoz képest (2002–2006):

számukra ez a mobilitási csatorna határozott záródásnak indult. A legrosszabb helyzetből indulókat ezek a folyamatok kevésbé érintették a 2010-es évek közepéig, de azt követően már igen: az alapfokú végzettségű szülők gyermekeinek lemaradása a 2010-es évek utolsó felében jelentősen megnövekedett a vizsgált időszak elejéhez képest (2002–2006).

6.4.1. táblázat: A magas és az alacsony iskolai végzettség megszerzésének hierarchikus modelljei

	Magas iskolai végzettség			Alacsony iskolai végzettség			
	koefficiens	standard hiba	z	koefficiens	standard hiba	z	
Szülők iskolai végzettsége (referenciakategória: Diploma)				Szülők iskolai végzettsége (referenciakategória: Általános iskola)			
Középiskola érettségivel	-1,87***	0,15	-12,21	Diploma	-3,72***	0,40	-9,30
Középiskola érettségi nélkül	-2,31***	0,19	-12,13	Középiskola érettségivel	-2,25***	0,15	-14,51
Általános iskola	-3,11***	0,25	-12,38	Középiskola érettségi nélkül	-1,20***	0,12	-8,21
Periódus (referenciakategória: 2002–2006)				Periódus (referenciakategória: 2002–2006)			
2008–2010	0,46***	0,19	2,31	2008–2010	0,22	0,16	1,31
2012–2014	0,55***	0,21	2,58	2012–2014	-0,47*	0,21	-1,58
2016–2020	0,68***	0,18	3,74	2016–2020	-0,97***	0,23	-3,09
Interakciós változók (Szülők végzettsége × Periódus)				Interakciós változók (Szülők végzettsége × Periódus)			
2008–2010 × Középiskola érettségivel	0,07	0,23	0,31	2008–2010 × Diploma	-0,28	0,65	-0,43
2012–2014 × Középiskola érettségivel	0,16	0,25	0,65	2012–2014 × Diploma	-1,88**	1,09	-1,72
2016–2020 × Középiskola érettségivel	-0,17	0,21	-0,78	2016–2020 Diploma	-1,35**	0,73	-1,84
2008–2010 × Középiskola érettségi nélkül	-0,90**	0,32	-2,77	2008–2010 × Középiskola érettségivel	-0,30	0,23	-1,30
2012–2014 × Középiskola érettségi nélkül	-0,74**	0,33	-2,23	2012–2014 × Középiskola érettségivel	-1,21***	0,30	-4,03
2016–2020 × Középiskola érettségi nélkül	-1,07***	0,33	-3,18	2016–2020 × Középiskola érettségivel	-1,71***	0,31	-5,51
2008–2010 × Általános iskola	-0,31	0,40	-0,79	2008–2010 × Középiskola érettségi nélkül	-0,38*	0,22	-1,18
2012–2014 × Általános iskola	-0,61	0,54	-1,14	2012–2014 × Középiskola érettségi nélkül	-0,20	0,26	-0,78
2016–2020 × Általános iskola	-1,64**	0,77	-2,14	2016–2020 × Középiskola érettségi nélkül	-0,17	0,28	-0,60
Kontrollváltozók		Igen		Kontrollváltozók		Igen	
Konstans	0,16	0,19	19,77	Konstans	0,15	0,27	0,58
Elemszám		8349		Elemszám		8349	
Log likelihood		-3475,65		Log likelihood		-3254,16	
Wald χ^2		1001,24		Wald χ^2		1024,36	
Pseudo R ²		0,174		Pseudo R ²		0,237	

Megjegyzés: A modelleket az alábbi változókra kontrolláltuk: nem, életkor, háztartáslétszám, lakóhely településtípusa.

*** $p < 0,001$, ** $p < 0,01$, * $p < 0,05$.

Az alacsony iskolai végzettség „megszerzésére” vonatkozó regressziós modellek esetében is jól kirajzolódik a származás erős, szignifikáns és negatív előjelű hatása: minél magasabb a szülők iskolai végzettsége, annál kisebb az esélye annak, hogy gyermekeik alacsony iskolai végzettséget szerezzenek. A származási kategóriák és a periódusok interakciós hatásai szerint az látható, hogy az érettségizett és a diplomával rendelkező szülők gyermekeinek az egyébként is alacsony esélye arra, hogy nem érik el az érettségit, s ez csökkenő tendenciát mutat a vizsgált időszakban, de leginkább a 2010-es évek elején. Míg az érettségit nem adó középfokú végzettségű szülők gyermekei esetében azt látjuk, hogy a 2000-es évek végére csökkent az esélyük arra, hogy – szüleikhez hasonlóan – maguk is alacsony iskolai végzettségűek legyenek, a 2010-es évektől már nincs szignifikáns esélykülönbség esetükben a referencia-időszakhoz (2002–2006) képest. Ebben a tekintetben tehát távolabb kerültek az érettségizett, illetve diplomás családi háttérű szülők gyerekeitől.

Összefoglalás

Vizsgálatunkban azt találtuk, hogy a 2002 és 2018 közötti időszakban a diplomás szülők egyre na-

gyobb sikerrel örökítették át kedvezőbb társadalmi helyzetüket. Lényeges, hogy ebben az időszakban növekedett maguknak a diplomásoknak az aránya, ami azt is lehetővé tette, hogy kedvezőtlenebb helyzetből indulók is belépjenek a társadalmi csoportokba.

Összességében azonban a társadalmi mobilitás csökkenése és a mobilitási esélyek egyenlőtlenebbé válása – amit a korábbi mobilitásvizsgálatok is jeleztek – a társadalom alsó és felső szegmenseiben egyaránt kimutatható. A társadalom két szélső pólusán zajló folyamatok azonban nem azonos dinamikát követtek az elmúlt két évtizedben. A 2000-es években a diploma megszerzése tekintetében még csökkent a különböző származásúak esélykülönbsége, ez csak a 2010-es évek második felére növekedett meg erőteljesen. Ezzel szemben sokkal markánsabb volt a társadalom alsó szegmensében zajló folyamatoknak az iránya és az intenzitása a vizsgált időszak egészében. A társadalmi mobilitás legfontosabb csatornája az oktatás, márpedig az elmúlt közel két évtizedben növekedett az esélye annak, hogy az alacsony végzettségű szülők gyermekei maguk sem jutnak el az érettségig.

Hivatkozások

- BUKODI ERZSÉBET–PASKOV, M. (2020): *Intergenerational Class Mobility among Men and Women in Europe: Gender differences or Gender Similarities?* European Sociological Review, Vol. 36. No. 4. 495–512.
- EUROFOUND (2017): *Social mobility in the EU*. Publications Office of the European Union. Luxembourg.
- HUSZÁR ÁKOS–BALOGH KAROLINA–GYÖRI ÁGNES (2020): A társadalmi mobilitás egyenlőtlensége a nők és a férfiak között: Közeledés vagy távolodás? Megjelent: Kovách Imre (szerk.): *Mobilitás és integráció a magyar társadalomban*. Argumentum Kiadó –Társadalomtudományi Kutatóközpont. Budapest, 35–57. o.
- HUSZÁR ÁKOS–GYÖRI ÁGNES–BALOGH KAROLINA (2022): *Educational mobility at the top and the bottom of the social structure in Hungary. Intersections*. East European Journal of Society and Politics, Vol. 8. No. 2. 138–155. o.

- JACKSON, M.–EVANS, G. (2017): *Rebuilding Walls: Market Transition and Social Mobility in the Post-Socialist Societies of Europe*. Sociological Science, Vol. 4. No. 3. 54–79. o.
- OECD (2018): *A Broken Social Elevator? How to Promote Social Mobility*. OECD Párizs.
- RÓBERT PÉTER (2008): *Intergenerációs iskolai mobilitás az európai országokban a válság előtt és után*. Megjelent: *Kolosi Tamás–Tóth István György* (szerk.) Társadalmi Riport 2018. Társadalmi Riport, Budapest, 64–80. o.
- RÓBERT PÉTER–BUKODI ERZSÉBET (2004): *Changes in intergenerational class mobility in Hungary, 1973–2000*. Megjelent: *Breen, R.* (szerk.): *Social Mobility in Europe*. Oxford University Press, 287–314. o.
- SZELÉNYI IVÁN–TÓTH ISTVÁN GYÖRGY (2018): *Bezáródás és fluiditás a magyar társadalom szerkezetében*. Megjelent: *Kolosi Tamás–Tóth István György* (szerk.): *Társadalmi Riport 2018*. Társadalmi Riport, Budapest, 25–46. o.

6.5. ELSŐ GENERÁCIÓS DIPLOMÁSOK MAGYARORSZÁGON*

ADAMECZ ANNA

Az alfejezet azt vizsgálja, hogy a diplomás szülők gyerekeihez képest milyen valószínűséggel szereznek diplomát Magyarországon azok a fiatalok, akik a családjukban elsőként tennék ezt. A nemzetközi PIAAC-felmérés adatai mellett magyar adminisztratív adatokon (Admin3) lineáris valószínűségi modellekkel vizsgálom a diplomaszerezés valószínűségét. Az eredmények azt mutatják, hogy Magyarországon az OECD-országokhoz képest alacsony az oktatási mobilitás. A nem diplomás szülők gyerekei 27 százalékponttal kisebb valószínűséggel szereznek diplomát, és ennek a fele abból adódik, hogy már a tizedik osztályban is alacsonyabb tesztpontszámokat érnek el, mint a diplomás szülők gyerekei. A nők első generációs hátránya a diplomaszerezésben legalább 60 százalékkal nagyobb, mint a férfiaké, még az érettségizettek között is. A nemzetközi trendek azt mutatják, hogy egyre több a diplomát igénylő állás, miközben Magyarországon nemcsak az oktatási mobilitás alacsony, de a diplomát szerző fiatalok aránya is. A felsőoktatási esélyegyenlőség megteremtése hozzájárulhatna a magyar emberi tőke felzárkóztatásához.

Bevezető

Az Európai Bizottság előrejelzése szerint a 2013 és 2025 között Európában létrejött új álláshelyek fele felsőfokú végzettséget igényel (EB, 2017). A diplomás munkavállalók iránti kereslet emelkedésével párhuzamosan a diplomás fiatalok aránya is megduplázódott az elmúlt néhány évtizedben. Ez az emelkedés csak úgy jöhetett létre, hogy a diplomás fiatalok nagy része első volt a családjában, aki diplomát szerez. Becsléseim szerint Magyarországon ma közel egymillió első generációs diplomás lehet. Bár az első generációs diplomások nagy számuk miatt erősen befolyásolhatják a felsőoktatási és munkapiaci folyamatokat, az angolszász országok kivételével viszonylag keveset tudunk róluk.

Ebben az alfejezetben két kérdést vizsgálok. Egyfelől megnézem, milyen nemzetközi összehasonlításban az oktatási mobilitás Magyarországon, azaz más or-

szágokhoz képest milyen arányban szereznek diplomát azok, akiknek nem diplomások a szülei. Másfelől, hazai adminisztratív adatokon megnézem, hogy az 1992–1993 körül született kohorszokban mekkora hátrányban vannak a nem diplomás szülők gyerekei a diplomás szülők gyerekeihez képest, ha az iskolai eredményeiket is figyelembe vesszük.

Oktatási mobilitás Magyarországon – nemzetközi összevetés

Nem könnyű nemzetközi összevetésben vizsgálni a generációk közötti oktatási mobilitást, mert kevés olyan adatbázis létezik, amelyben a megfigyelt személyek iskolai végzettsége mellett a szülei iskolai végzettségét is látjuk, és mindez több országra harmonizálva is elérhető. Külön problémát okoz, hogy a diplomások arányának emelkedése miatt az egymást követő kohorszok nagyban eltérhetnek egymástól. Azokban az adatbázisokban, ahol minden szükséges adat rendelkezésre áll, a kohorszonszekvenciák megfigyelések száma rendkívül alacsony, így csak nagy hibával

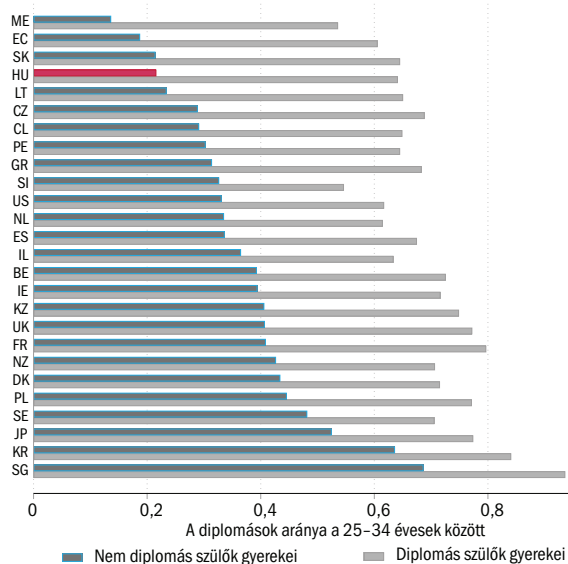
* Folyamatban lévő kutatás. A szerző hálás a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Hivatal támogatásáért (OTKA FK 138015).

lehet belőlük következtetéseket levonni. Jelen tanulmányban a felnőttek kompetenciáit értékelő nemzetközi program (*Programme for the International Assessment of Adult Competencies, PIAAC*) adatait használom. Ez az OECD adatfelvétele, amelynek célja, hogy a felnőtt lakosság készségeit mérje olvasásból, matematikából és problémamegoldásból. Bár a PIAAC nem a generációk közötti oktatási mobilitás vizsgálatára készült, a tesztek kitöltőktől megkérdezték szüleik iskolai végzettségét is. Az első adatgyűjtés alapján a 25–34 éves fiatalokat vizsgálom. Az adatokat 2011 és 2018 között vették fel, és a megfigyelések száma országonként 700 és 2000 között mozgott. Mivel az adatbázisban csak olyanok szerepelnek, akik hajlandók voltak a tesztet kitölteni, a PIAAC-ban felülreprezentáltak a diplomások. Az, hogy közülük az első és nem első generációs diplomások esetében máshogyan történt-e a mintába történő szelekció, sajnos nem megfigyelhető.

A 6.5.1. ábrán minden országhoz két oszlop tartozik. A kékes (Magyarország esetében a piros) oszlop azt mutatja, hogy a nem diplomás szülők gyerekei közül hány százalék szerzett 25–34 éves korára diplomát, míg a világosszürke a diplomás szülők gyerekei között mutatja ugyanezt. Látható, hogy Magyarországon alacsony az oktatási mobilitás az OECD országaihoz képest. A nem diplomás szülők gyerekei között 22 százalék szerez diplomát, ami Szlovákiával együtt a harmadik legalacsonyabb arány. A diplomás szülők gyerekei között ez az arány közel háromszor ekkora: 64 százalék.

A 6.5.2. ábrán a diplomások arányának különbsége látható, ugyanazon a mintán, amit az 6.5.1. ábra is használ. A nem diplomás szülők gyerekeinek hátránya a diplomás szülők gyerekeihez képest Szlovákia után Magyarországon a legnagyobb, 42 százalékpont. A régió országai közül Csehország is hasonlít Magyarországra abban, hogy alacsony a nem diplomás szülők gyerekei között a diplomások aránya, illetve nagy a különbség a diplomás és nem diplomás szülők gyerekei között, Lengyelország azonban mindkét mutatóban lényegesen jobb helyet foglal el.

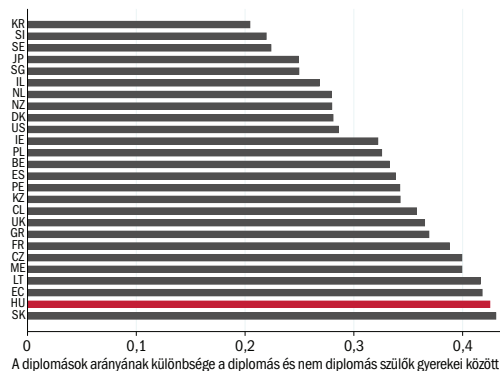
6.5.1. ábra: A diplomás fiatalok aránya 25–34 éves korban – első generációs diplomások és diplomás szülők gyerekei, 2011–2018

Ország rövidítések: ME: Montenegro, EC: Ecuador, SK: Szlovákia, HU: Magyarország, LT: Litvánia, HU: Magyarország, CZ: Csehország, CL: Chile, PE: Peru, GR: Görögország, SI: Szlovénia, US: Egyesült Államok, NL: Hollandia, ES: Spanyolország, IL: Izrael, BE: Belgium, IE: Írország, KZ: Kazahsztán, UK: Egyesült Királyság, FR: Franciaország, NZ: Új-Zéland, DK: Dánia, PL: Lengyelország, SE: Svédország, JP: Japán, KR: Dél-Korea, SG: Szingapúr.

Forrás: PIAAC első hulláma.

6.5.2. ábra: A diplomások arányának különbsége a diplomás és nem diplomás szülők gyerekei között 25–34 éves korban, 2011–2018

Forrás: PIAAC első hulláma.

Generációk közötti oktatási mobilitás Magyarországon

Magyarországon jelenleg egyetlen olyan adatbázis van, amelyben érdemben vizsgálható az első generációs diplomások felsőoktatási pályája: a KRTK Adatbankja által gondozott adminisztratív paneladatbázis, az Admin3 (Sebők, 2019). Az Admin3-ban az 1991 júniusa után született fiatalok felsőoktatási részvételi adatait össze lehet kötni az országos kompetenciámérés adataival, amelynek családháttér-kérdőívei tartalmaznak információt a szülők iskolázottságáról. Hogy megfelelő ideig lehessen követni a fiatalokat, az első két olyan iskolai kohorsz mintáját használom, akikre már elvégezhető az adatkötés; ők 1991 júniusa és 1993 májusa között születtek, és 1997-ben, illetve 1998-ban kezdték az általános iskolát. Őket 2017 végéig, azaz 24–26 éves korukig lehet követni. A 6.5.1. táblázat mutatja a minta összetételét. A fiatalok 70 százalékának nem diplomások a szülei, és közülük 11–13 százalék szerzett diplomát a megfigyelési időszak végéig. Ugyanez az arány a diplomás szülők gyerekei között 37–43 százalék, az OECD PIAAC-felvételéhez hasonlóan háromszoros. A diplomások 41–42 százaléka első generációs, ami lényegesen alacsonyabb arány, mint egy hasonló kohorszban Angliában (67 százalék, Henderson és szerzőtársai, 2020).

6.5.1. táblázat: A minta összetétele, 1991. június–1992. május, valamint 1992. június–1993. május között született kohorszok

	1991. június- 1992. május	1992. június- 1993. május
Érettségi vizsgát tett	0,70	0,68
Felsőfokú tanulmányokat kezdett	0,38	0,36
Diplomások aránya	0,19	0,17
Még felsőoktatási hallgatók aránya	0,10	0,14
Nem diplomás szülők gyerekeinek aránya a mintában	0,71	0,70
Diplomások aránya a nem diplomás szülők gyerekei között	0,13	0,11
Diplomások aránya a diplomás szülők gyerekei között	0,43	0,37
Első generációs diplomások aránya a diplomások között	0,42	0,41

Forrás: Admin3 adatai alapján saját számítás.

Arra a kérdésre keresem a választ, hogy van-e különbség a diplomaszerezés valószínűségében a diplomás és a nem diplomás szülők gyerekei között. Azt is megnézem, hogy ez a különbség eltér-e nemek szerint, vagy megegyezik a lányok és a fiúk között. A generációk közötti mobilitást lineáris valószínűségi modellek segítségével vizsgálom. Ez a módszer lehetőséget ad arra, hogy kiszűrjek minden olyan tényezőt, amely összefügghet a diplomaszerezés valószínűségével és a szülők iskolázottságával is. A módszertan segítségével össze lehet hasonlítani két olyan tanulót, akik azonos neműek, a 10. osztályban végzett kompetenciafelmérés tesztpontszámait matematikából és szövegértésből megegyeznek (azaz egyformán jó tanulók), ugyanazon járásban laknak, és ugyanolyan életkorúak.

Az eredményeket a 6.5.2. táblázat mutatja. Az (1) oszlopban látható, hogy az egy járásban élő fiatalok között a nem diplomás szülők gyerekei átlagosan 27,1 százalékponttal kisebb valószínűséggel szereztek diplomát, mint a diplomás szülők gyerekei. A (2) oszlop megbontja ezt a nyers különbséget férfiak és nők között. Az első generációs hátrány a diplomaszerezésben 7,4 százalékponttal nagyobb a nők, mint a férfiak között. Ha a modellben a tizedikes tesztpontszámokra is kontrollálok ([3] oszlop), az első generációs hátrány 11,1 százalékponttal csökken. A 6.5.1. táblázatban jelzett nyers 27–30 százalékpontos különbség több mint fele tehát abból adódik, hogy a nem diplomás szülők gyerekei átlagosan alacsonyabb tesztpontszámot értek el tizedikben, mint a diplomás szülők gyerekei. Végül a (4) modellben a minta csak az érettségizettekre vonatkozik, azaz kiszűröm annak a hatását, hogy a diplomás szülők gyerekei már érettségit is nagyobb valószínűséggel szereznek. E modell eredményei szerint a fiúk között a nem diplomás szülők gyerekei 12,9, a lányok között azonban $12,9 + 4,6 = 17,5$ százalékponttal kisebb valószínűséggel szereztek diplomát, mint a diplomás szülők gyerekei, azok között, akik érettségi vizsgát tettek. A nő és a nem diplomás szülő változók interakciójának becsült együtthatója mindhárom modellben szignifikánsan kisebb, mint nulla, azaz Magyarországon a nők számára nehezebb

a generációk közötti oktatási mobilitás, mint a férfiak számára. Természetesen ezzel együtt is igaz, hogy átlagosan a nők nagyobb valószínűséggel szereznek diplomát, mint a férfiak.

6.5.2. táblázat: Generációk közötti oktatási mobilitás – a diplomaszerezés relatív valószínűsége a nem diplomás szülők gyerekei között

	(1)	(2)	(3)	(4)
Nem diplomás szülő	-0,271** (0,020)	-0,237** (0,018)	-0,111* (0,013)	-0,129* (0,014)
Nő		0,154** (0,007)	0,132** (0,006)	0,130** (0,005)
Nő × nem diplomás szülő		-0,074** (0,003)	-0,070** (0,002)	-0,046** (0,003)
Konstans	0,397** (0,029)	0,322** (0,025)	0,059** (0,002)	0,053* (0,007)
A megfigyelések száma	76 749	76 749	76 749	58 504
R ²	0,105	0,123	0,282	0,233
Járás fix hatás	Igen	Igen	Igen	Igen
Kontrollváltozók	Nem	Nem	Igen	Igen
Minta	Teljes	Teljes	Teljes	Érettségizettek

Megjegyzés: Zárójelben robusztus standard hibák.

Kontrollváltozók: tizedikes matematika- és szövegértés-tesztpontszámok, kohorsz, megfigyelés életkora.

*** $p < 0,01$, ** $p < 0,05$, * $p < 0,1$.

Forrás: *Admin3* adatai alapján saját számítás.

Következtetések

Ez az alfejezet azt vizsgálta, mekkora hátrányban vannak Magyarországon a nem diplomás szülők gyerekei a diplomaszerezésben a diplomás szülők gyerekeihez

képest. A nemzetközi összehasonlítás szerint Magyarországon alacsony a mobilitás, és nagy a szakadék a diplomás és nem diplomás szülők gyerekei között, ugyanakkor ez Lengyelország kivételével a többi visegrádi országra is igaz. Az alfejezet második részében a hazai adminisztratív adatokon végzett becslések azt mutatták, hogy ennek a különbségnek több mint felét magyarázzák az egyetemet megelőző iskolai eredményekben tetten érhető különbségek, azonban ezekre kontrollálva még az érettségizettek között is számottevő lemaradásban vannak a nem diplomás szülők gyerekei, és különösen a lányok. Miközben Magyarországon alacsony a diplomások aránya, a munkaerőpiaci folyamatok azt mutatják, hogy mind több magasan képzett és mind kevesebb képzetlen munkaerőre van szükség. Az esélyegyenlőség megteremtése a felsőoktatásban kulcsfontosságú lehet a magyarországi emberi tőke felzárkóztatásához.

Hivatkozások

EB (2017): *A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának az EU megújított felsőoktatási programjáról*. COM/2017/0247 final. Európai Bizottság, Brüsszel, május 30.

HENDERSON, M.–SHURE, N.–ADAMECZ-VÖLGYI ANNA (2020): *Moving on up: 'First in Family' University Graduates in England*. Oxford Review of Education. Vol. 46. No. 6.

SEBŐK ANNA (2019): *A KRTK Adatbank Kapcsolt Államigazgatási Paneladatbázisa*. Közgazdasági Szemle, 66. évf. No. 11. 1230–1236. o.

6.6. SZÜLŐI HÁTTÉR ÉS AZ OKTATÁS MUNKAERŐPIACI MEGTÉRÜLÉSE, 2005–2019-BEN MAGYARORSZÁGON – BECSLÉSI KÍSÉRLET AZ EU–SILC-ADATOK ALAPJÁN* TÓTH ISTVÁN GYÖRGY & CSATHÓ ÁBEL

Kutatásunkban arra a kérdésre kerestük a választ, hogy hogyan befolyásolja a szülői iskolázottság a jövedelmet. Ehhez az EU–SILC 2005-ös, 2011-es és 2019-es hullámának adatait használtuk fel, amelyek mind tartalmaznak a szülők iskolázottságára vonatkozó információt is. Először az iskolázottság hatását vizsgáltuk a jövedelmekre az egyes korosztályokban, majd regresszióelemzéssel meghatároztuk a magasabb saját, illetve szülői iskolázottság hozamát. Végül regresszió- és keresztábra-elemzéssel bemutattuk azt is, hogyan függ a megkérdezett iskolázottsága a szülői iskolázottságtól. Eredményeink szerint az elért jövedelemben elsősorban a saját iskolázottság hatása meghatározó. A magasabb szülői iskolázottság elsősorban a gyermek magasabb iskolázottságán keresztül érvényesül.

Bevezetés

Alfejezetünkben a szülői iskolázottság munkaerőpiacon elért jövedelemre gyakorolt hatását vizsgáljuk. Elemzésünkben a keresetmeghatározódás Mincer-féle specifikációjából (*Mincer*, 1958, 1974; *Willis*, 1986) indulunk ki. Eszerint tanulás és a kereső időszak arányainak eldöntése (vagyis végső soron az iskolázottság hossza) attól is függ, hogy a hosszabb ideig az oktatásban maradókat későbbi munkába állásuk miatt elszenvedett bérveszteségeikért tudják-e kompenzálni a kereső korukban várható többletjövedelmek. A hosszabb tanulási időszak melletti döntés kétségtelenül függ az iskolázottság megtérülési rátá-

jától, amely viszont – tekintettel arra, hogy a megtérülés a befektetett erőforrások és a munkaerőpiacon elérhető életpálya-jövedelmek függvénye – a befektetett (kognitív, szocializációs vagy anyagi) erőforrások oldalán erősen függhet a szülői (vagyon, kapcsolati vagy iskolázottsági) háttértől is.¹

Azt, hogy a keresetek meghatározódásában az elért iskolai végzettség mellett a családi háttérnek is önálló hatása lehet, széles körben elfogadott és bizonyított a szakirodalomban (lásd *Becker*, 1964, *Becker és szerzőtársai*, 2018 és még sokan mások). Mi annyiban teszünk ehhez hozzá, hogy a rendelkezésre álló adatok alapján megpróbálunk becslést adni erre a hatásra Magyarországra vonatkozóan.

Kérdésselvetésünk egyszerre kapcsolódik az emberitőke-elmélethez (*Becker*, 1964, *Willis*, 1986) és a társadalmi mobilitás irodalmához (*Andorka*, 1982, *Breen*, 2004, *Corak*, 2006, *Putnam*, 2015). Előbbihez annyiban, hogy a keresetet az iskolázottsággal és a munkaerőpiaci tapasztalattal magyarazzuk, utóbbihoz pedig annyiban, hogy külön vizsgáljuk a szülői háttér szerepét. A kereseteket a munkaerőpiacon az egyének által elért piaci jövedelmek összességével

* Az alfejezet az NKFI Hivatal által támogatott, K 135934. számon nyilvántartott, Patrimonális tendenciák és társadalmi bezárulás: hogy gátolja a társadalmi mobilitást a ragadós padló és a ragadós plafon jelensége? című kutatás keretében készült, kifejezetten a Munkaerőpiaci tükörben történő közlés céljából.

¹ Ezen a ponton azonban el is szakadunk az oktatás belső megtérülési rátájának fogalmától, különösen annak *ex ante* értelmezésétől. Nincs rá szükségünk, hiszen mi az iskolázottsági fokozatok hozamkülönbségeire vagyunk – deskriptíven – kíváncsiak, és nem szeretnénk iskolázottsági döntésekre vonatkozó következtetéseket levonni. elismerjük ugyanakkor, hogy az általunk alkalmazott megoldás rengeteg egyéb buktatóval is jár (lásd erről *Heckman és szerzőtársai*, 2006).

mérjük, a szülői háttér pedig a szülők iskolázottsági adataival.

A magyar és nemzetközi szociológiai irodalomban ismert és sokszor előkerülő tény, hogy a magyar társadalmi mobilitás nemzetközi összehasonlításban alacsony szintű, dacára annak, hogy a maguknak az egyenlőtlenségeknek a szintje nem kiugróan magas (Tóth–Szelényi, 2019). Mindezt az iskolázottsági mobilitás irodalma (Róbert, 2019), a foglalkozási és osztálymobilitással foglalkozó irodalom (lásd jelen Közlekedés 6.2. és 6.4. alfejezetét) és a jövedelmi mobilitással kapcsolatos vizsgálatok (OECD, 2018) is alátámasztják. Az egyének társadalmi mobilitását elemző tanulmányok a származás és az elért társadalmi pozíció közötti összefüggést keresik – valahogy úgy, mint ha azt kérdeznék: „mi lehet belőled, ha egyik vagy másik társadalmi/iskolázottsági osztályba vagy jövedelmi csoportba születesz”. Feltehető azonban az a kérdés is, hogy „minek köszönheted, hogy a jelenlegi pozíciódba juttattál”. Mi utóbbi módon tesszük fel a kérdést, és azt nézzük meg, mekkora szerepe lehetett a szülői iskolázottságnak az egyének által végső soron befutott jövedelmi pálya alakulásában. Hasonlóan járunk el ahhoz, ahogy korábban Keller Tamás és Róbert Péter vizsgálták az oktatási beruházás megtérülését (Keller–Róbert, 2016). Elemzésünk annyiban más, hogy amíg mi az egyének jövedelmi helyzetének alakulásában a szülők iskolázottságának szerepét keressük, ők ugyanennek a kérdésnek a magyarázatához a szülők foglalkozási pozíciójának a szerepét igyekeztek azonosítani.

Adatok

Az adatokat az EU–SILC adatbázis 2005-ös, 2011-es és 2019-es hullámaiból vesszük.² E három év *ad hoc* moduljai tartalmaznak kérdéseket a hátrányok intergenerációs átörökítésével kapcsolatban is (Wirth–

Pförr, 2022). Ezek közül az anya és apa iskolázottságát firtató kérdést használtuk, amelyet minden évben két kategóriába osztottunk, aszerint, hogy a megkérdezett apja, illetve anyja rendelkezett-e diplomával, vagy sem. Emellett az egyén saját iskolázottságát vizsgáltuk három kategóriában (alap-, közép- és felsőfok), kontrollváltozókként pedig a nemzet, a potenciális munkaerőpiaci tapasztalatot, ennek négyzetét, a településtípust, valamint az ágazatot vontuk be az elemzésbe. Bal oldali változónk a munkaerőpiaci jövedelem volt, vagyis a munkából származó pénzbeli és nem pénzbeli juttatások, valamint az önfoglalkoztatásból származó profit vagy veszteség összegének logaritmus. Az elemzésbe bevontak körét a 25 és 59 éves korosztályra szűkítettük, a foglalkozás típusát tekintve pedig az alkalmazottakra és önállókra. Emellett a jövedelmek esetében top és bottom kódolást alkalmaztunk.³

Eredmények

Kereseti különbségek életkor és iskolázottság szerint

Az EU–SILC-ből kinyerhető piaci (munka- és tőke-) jövedelmek öt éves kohorszok szerinti átlagát a 2005-ös, 2011-es és 2019-es évről mutatja az 6.6.1. ábra, külön a három iskolázottsági csoportra, azon belül férfiakra és nőkre. Mivel adataink nem longitudinális állományból (tehát nem ugyanazoknak az embereknek a megfigyeléséből) származnak, ábráink nem valódi kor–kereseti profilokat mutatnak.⁴

Szembeszökő, hogy a keresetek életkor és iskolázottság szerinti eloszlása lényegesen laposabb annál, amit korábbi, az itt elemzett periódust megelőző időszakokra vonatkozóan láthattunk (Kézdi, 2004, Tóth, 2005). Hipotézisünk szerint ez részben annak köszönhető, hogy a kereseteloszlás egyenlőtlenségei jelentős részben a munkaerőpiacra bekerüléskor, az egyes ko-

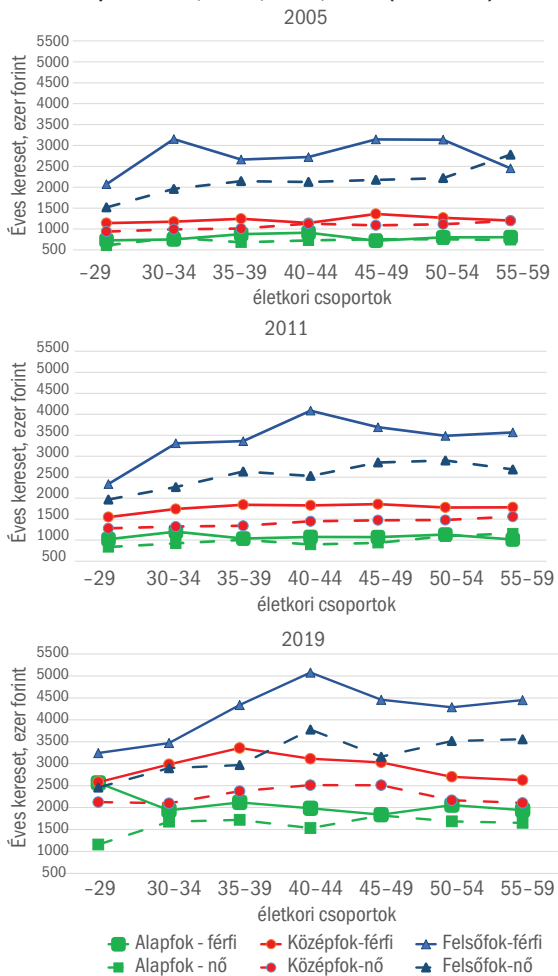
² A 2019-es jövedelmi adatokban számos nehezen magyarázható jelenséggel szembesültünk, ezért erre az évről különösen óvatosan fogadhatjuk csak el az eredményeket.

³ A mintába való bekerülés alsó limitjét 100 eurós éves jövedelemnél húztuk meg, top kódolást pedig a legfelső 0,1 százalék esetében alkalmaztunk.

⁴ Ez csak akkor lenne plauzibilis feltételezés, ha azt gondolnánk, hogy a 2005-ös és a 2019-es magyar társadalom minden tekintetben ugyanaz lenne, és nem számítana, hogy az éppen munkába álló fiatalok egyébként milyen makrogazdasági környezetben foglalják el a pozícióikat. De ez nem így van, ezért, mint mindig, óvatosság indokolt a keresztmetszeti adatok kohorszszerű interpretációjakor.

hországok között jönnek létre, ami természetesen formálódik a pálya során, de már talán kevésbé. Részben pedig annak, hogy jól látható: a férfiak és a nők jövedelmi szintje jelentősen különbözik, különösen a felsőfokú végzettségük között, és különösen a középső életkori csoportokban.

6.6.1. ábra: A különböző iskolázottságú férfi és női foglalkoztatottak átlagos keresetei öt éves életkori csoportokban, 2005, 2011, 2019 (ezer forint)

Megjegyzés: Az EU-SILC-vizsgálat a keresetekre euróban számolt összegeket ad meg. Mi ezeket az adott év közepi MNB-árfolyammal számoltuk vissza forintra. Ezért a konkrét összegek eltérhetnek a magyar felvételekben talált forintösszegektől. Mindez azonban a kor-kereseti profilok formáját, relatív arányait nem befolyásolhatja.

Forrás: Saját számítások az EU-SILC 2005-ös, 2011-es és 2019-es adatfelvételei alapján.

Kereseti regressziók

Először Mincer-típusú kereseti függvényeket becsülünk (Mincer, 1974, Willis, 1986, illetve Kézdi, 2004, Hermann és szerzőtársai, 2018) – a szülők és a megkérdezettek iskolázottságának hatását vetjük össze, kontrollálva a megkérdezett nemére, becsült munkaerőpiaci tapasztalatára, illetve ennek négyzetére, jelenlegi foglalkozásának ágazatára és a jelenlegi lakhely településtípusára, hogy a jelentősebb összetételi hatásokat kiszűrjük. A kereseti regressziók függő változója az éves kereset logaritmusa, így az eredményeket százalékos formában lehet értelmezni. A kereseteket nem tudtuk (az adatbázis korlátai miatt) kontrollálni az elévített munkaórák számával és a foglalkozással, ami okozhat torzításokat a becslésben.

A 6.6.1. táblázatban bemutatjuk a szülői iskolázottság hatását minden évre (lásd [1] oszlopok), kontrollálva nemre, potenciális munkaerőpiaci tapasztalatra, gazdasági ágazatra, illetve településtípusra.⁵ Mint látható, az apa iskolázottságának mindhárom évben szignifikáns hatása van a gyermek jövedelmére. 2005 és 2011 között a hatás erősödik, majd 2019-re jelentősen lecsökken. Fontos azonban megjegyezni, hogy úgy véljük, a 2011 és 2019 hatások közötti változásban, a szubsztantív okokon túl adathibák is közrejátszanak, ami megmagyarázhatja a 2019-ben tapasztalt R^2 alacsonyosságát is. Az anyai iskolázottság hatása mindeközben egyik évben sem szignifikáns.

Ezután bevontuk a modellbe a saját iskolázottságot is (lásd [2] oszlopok). A saját iskolázottság hatása mindhárom évben pozitív és erős. Hasonlóan a szülői iskolázottsághoz, itt is azt tapasztalhatjuk, hogy 2005 és 2011 között ez a hatás növekszik, majd 2019-re visszaesik (de továbbra is erős marad). Ezzel szemben, a szülői iskolázottság hatása 2005-ben és 2019-ben teljesen eltűnik, 2011-ben pedig az első modellben mért harmadára csökken. Mindez azt jelenti, hogy a szülői iskolázottság hatása túlnyomó részt a gyermek iskolázottságán keresztül érvényesül, önálló hatás csak 2011-ben mutatható ki.

⁵ A tapasztalat és nem hatását bemutatjuk a táblázatunkban is.

6.6.1. táblázat: Az iskolai végzettség a tapasztalat, a szülői iskola és a nem szerepe a keresetmeghatározásban (OLS-regresszió, magyarázó változó a jövedelem logaritmus, standardizált együtthatók)

	2005		2011		2019	
	(1)	(2)	(1)	(2)	(1)	(2)
Nem (férfi)	0,186*** (0,024)	0,164*** (0,022)	0,144*** (0,013)	0,151*** (0,012)	0,140*** (0,026)	0,138*** (0,025)
Potenciális tapasztalat (exp)	0,297*** (0,005)	0,415*** (0,005)	0,393*** (0,003)	0,487*** (0,003)	0,307*** (0,006)	0,336*** (0,006)
Potenciális tapasztalat ² (exp ²)	-0,301*** (0,000)	-0,337*** (0,000)	-0,383*** (0,000)	-0,383*** (0,000)	-0,358*** (0,000)	-0,331*** (0,000)
A szülők iskolai végzettsége (referenciakategória: maximum középfok)						
Az apa felsőfokú végzettsége	0,103*** (0,044)	0,028 (0,042)	0,135*** (0,023)	0,044*** (0,022)	0,051* (0,047)	0,008 (0,047)
Az anya felsőfokú végzettsége	0,023 (0,059)	-0,012 (0,055)	0,022 (0,027)	-0,004 (0,025)	0,027 (0,055)	0,011 (0,053)
Iskolai végzettség (referenciakategória: alapfok)						
Középiskolai végzettség		0,164*** (0,030)		0,222*** (0,019)		0,238*** (0,035)
Felsőfokú végzettség		0,505*** (0,040)		0,594*** (0,023)		0,37*** (0,045)
Kiigazított R ²	0,131	0,250	0,153	0,282	0,069	0,117
N	3387	3387	9165	9165	3319	3319

Kontrollváltozók: gazdasági ágazat, településtípus.

Forrás: Saját számítások az EU-SILC 2005-ös, 2011-es és 2019-es adatfelvételei alapján.

A fenti regressziók standardizált együtthatóinak értékeiből egy egyszerű képlettel megbecsülhetjük, hogy mekkora pótlólagos hozamot jelent egy plusz iskolai fokozat a különböző években. Ehhez a gyermek iskolázottságának változójával kiegészített modellt használtuk. A keresetek logaritmusát függő változóként kezelve a regressziókban becsült β paraméterekből a $r = (e^\beta - 1) \times 100$ képlet segítségével számíthatjuk ki a százalékos hozamokat (6.6.2. táblázat).

6.6.2. táblázat: A saját iskolázottság és a szülői iskolázottság hozama (százalék)

	2005	2011	2019
A szülők iskolai végzettsége (referenciakategória: maximum középfok)			
Az apa felsőfokú végzettsége	3	4	1
Az anya felsőfokú végzettsége	-1	0	1
Iskolai végzettség (referenciakategória: alapfok)			
Középiskolai végzettség	18	25	27
Felsőfokú végzettség	66	81	45
Kiigazított R ²	0,25	0,28	0,12
N	3387	9165	3319

Kontrollváltozók: nem, munkahely gazdasági ágazata, településméret.

Forrás: Saját számítások az EU-SILC 2005-ös, 2011-es és 2019-es adatfelvételei alapján.

A középiskolai fokozat az általános iskolai végzettséghez képest évente 18–27 százalékos többletkeresetet jelent. A felsőfokú végzettség esetében mindez magasabb: 2005-ben az alapfokúhoz képest a felsőfokú végzettség 66 százalékos, 2011-ben pedig mintegy 81 százalékos többletet jelent. Másképpen fogalmazva: ha azt feltételezzük, hogy egy középiskolai végzettség megszerzése mintegy 4 évig tart, akkor a plusz egy iskolai osztály elvégzése 5–7 százalékos többletet jelenthet ezekben az években. A felsőfokú végzettség megszerzésére szánt évek ennél lényegesen nagyobb többletet hozhatnak. 2005-ben a felsőfokú végzettség hozama a középiskolaihoz képest mintegy 48 (66–18) százalékos volt. Ötéves felsőfokú képzéssel kalkulálva az extra oktatási szint hozama tehát évente átlagosan mintegy 9,6 százalékos keresetnövekedést jelentett. Hasonló logikával számolva a felsőoktatásban eltöltött évek hozama 2011-ben mintegy 11,2 százalékos volt évente. 2019-ben a felsőfokú végzettség hozama jelentős mértékben esett. Ebben az évben a felsőfokú képzés egy évére számítottan a felsőfokú végzettség

hozama 3,6 százalékra esett.⁶ A szülői iskolázottság hatása ezzel szemben elhanyagolható.

A szülői iskolázottság hatása a gyermek iskolázottságára

A fentiekben már leírtuk, hogy a szülői iskolázottság javarészt a gyermek iskolázottságán keresztül hat a jövedelemre. Az alábbiakban azt mutatjuk be, hogy mekkora hatása van a szülői iskolázottságnak a gyermekek által elvégzett osztályok számára (most ez lesz a függő változó). A regressziós együtthatókat a 6.6.3. táblázat mutatja.

6.6.3. táblázat: A szülők felsőfokú végzettségének hatása az elvégzett iskolai osztályok számára (OLS-regressziók standardizáltaan együtthatói)

	2005	2011	2019
Az apa felsőfokú végzettsége	1,64*** (0,099)	1,663** (0,072)	1,546*** (0,126)
Az anya felsőfokú végzettsége	1,163*** (0,130)	1,042*** (0,084)	1,07*** (0,144)
Kiigazított R ²	0,159	0,181	0,190
N	5285	10075	3628

Kontrollváltozók: nem, településtípus.

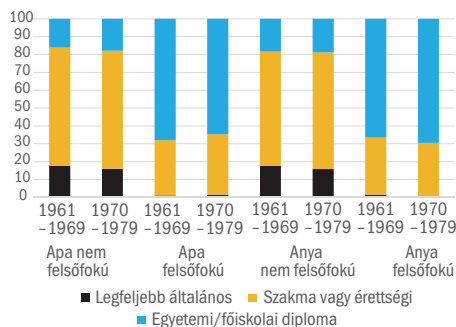
Forrás: Saját számítások az EU-SILC 2005-ös, 2011-es és 2019-es adatfelvételei alapján.

Mint láthatjuk, a szülők egyetemi végzettsége jelentősen hat a gyermekek iskolázottságára. Mindhárom vizsgált évben szignifikáns (és nem is elhanyagolható nagyságú), pozitív hatása van a szülők iskolázottságának a gyermekek által elvégzett iskolai osztályok számára. A diplomás apák gyermekei átlagosan mintegy másfél évvel több iskolát végeznek, míg a diplomás anyák gyermekei mintegy egy évvel több osztály végeznek átlagosan, mint a nem diplomás szülők gyermekei.

Mindenknek a „hagyományos” keresztátlás bizonyítékául – két születési kohorszra bontva – megvizsgáltuk a szülői iskolázottság és a gyermekek iskolai

végzettsége közötti kapcsolatot a három adatfelvételben. Az eredményeket összesítve közli a 6.6.2. ábra. Ebből jól látszik, hogy mind az apák, mind az anyák esetében, valamint mind a hatvanas, mind a hetvenes években születettek kohorszait illetően nagyon erős a szülői iskolázottság hatása a gyermekek iskolai végzettségére.

6.6.2. ábra: A 2005-ös, 2011-es és 2019-es mintákban megkérdezettek 1961–1969, illetve az 1970–1979 között születettek kohorszainak iskolai végzettsége és szüleik iskolai végzettsége, százalékos megoszlások

Forrás: Saját számítások az EU-SILC 2005-ös, 2011-es és 2019-es adatfelvételei alapján.

A felsőfokú végzettségű anyák és apák gyermekeinek mintegy kétharmada (65–70 százalék) szintén felsőfokú végzettséget szerzett, miközben a nem felsőfokú végzettségű szülők gyermekeinek 16–19 százaléka lett diplomás mindkét kohorsz esetében. Ugyanakkor a szülők nemét tekintve eltérő trendet tapasztalunk: míg az apa és a gyermek iskolázottságát összehasonlítva valamelyest gyengül a szülői iskolázottság hatása a két kohorsz között, addig az anya és a gyermek iskolázottságának összehasonlítása esetén a hatás kissé erősödik. Ennek vélhetően strukturális okai vannak, hiszen a szülői generációknak ebben az időszakában már elkezdődött a nők felsőoktatási beiskolázásának a férfiakénál nagyobb bővülése.

Összefoglalás, az eredmények értelmezése

Alfejezetünkben bemutattuk a szülői iskolázottság hatását a gyermek jövedelmére. Az eredmények szerint a diplomás szülők gyermekei jobban keresnek,

⁶ Kézdi (2004) 12 százalékos éves hozamot becsült a 2002-es évre. Az általunk 2005-re és 2011-re becsült 10 százalékos eredmény ezzel nem inkonzisztens. A 2019-es erősen lecsökkent felsőoktatási megtérülést egyfelől más kutatási eredmények is valószínűsítik (Huszár, 2022), viszont annak mértékének ellenőrzése további vizsgálatokat igényel. Sok jel utal ugyanis a 2019-es magyar SILC jövedelemadatainak problematikussá válására.

mint a nem diplomás szülők gyermekei. Ez a különbség 2005 és 2011 között fokozódott, majd 2019-re lecsökkent (de még mindig jelentős maradt). Ez a hatás azonban elsősorban a gyermek magasabb iskolázottságán keresztül érvényesül, ezen túl ilyen hatás csak 2011-ben volt egyértelműen kimutatható (ám ekkor is gyenge).

Emellett a Mincer-féle specifikációból kiindulva számszerűsíteni tudtuk a magasabb saját iskolázottság jövedelemnövelő hatásának mértékét is. Számításaink szerint a középiskolai végzettség az általános iskolai végzettséghez képest 18–27 százalékkal növeli a keresetet, míg a felsőfokú végzettség a középfokúhoz képest 18–56 százalékkal. Ezek az eredményeink nem inkonzisztensek a mi megfigyelési periódusunkat megelőző hasonló becsléssel (Kézdi, 2004). Fontos azonban megjegyezni, hogy míg a középiskolai végzettség hozama folyamatosan nőtt 2005 és 2019 kö-

zött, addig a felsőfokú végzettség hozama előbb nőtt, majd jelentősen lecsökkent.

A szülői iskolázottság hatását tovább elemezve azt találtuk, hogy mindhárom vizsgált évben, mind az apa, mind az anya magasabb iskolázottsága pozitívan befolyásolja a megkérdezettek iskolában eltöltött éveinek számát (amiről pedig tudjuk, hogy jelentősen növeli a megkérdezettek jövedelmét). A keresztábla-elemzésből pedig kiderül, hogy a szülő felsőfokú végzettsége mind az 1961 és 1969 között, mind az 1970 és 1979 között születettek körében jelentősen emeli a gyermek felsőfokú végzettségének valószínűségét. Ez a hatás azonban nem teljesen kiegyenlített. Míg az apák és gyermekeik iskolázottsága esetében enyhén magasabb a mobilitás az 1970-es években születettek körében, addig az anyák és gyermekeik iskolázottságát összehasonlítva a mobilitás enyhe csökkenéséről beszélhetünk.

Hivatkozások

- ANDORKA RUDOLF (1982): A társadalmi mobilitás változásai Magyarországon. Gondolat, Budapest.
- BECKER, G. (1964): Human Capital. A Theoretical and Empirical Analysis, with Special Reference to Education. Columbia University Press, New York.
- BECKER, G. S.–KOMINERS, S. D.–MURPHY, K. M.–SPENKUCH, J. L. (2018): *A Theory of Intergenerational Mobility*. Journal of Political Economy, Vol. 126. No. 51. 7–25. o.
- BREEN, R. (szerk.) (2004): Social Mobility in Europe. Oxford University Press, Oxford.
- CORAK, M. (2006): Do Poor Children Become Poor Adults? Lessons for Public Policy from a Cross Country Comparison of Generational Earnings Mobility. Research on Economic Inequality, Vol. 13. Elsevier, Amsterdam.
- KÉZDI GÁBOR (2004): *Iskolázottság és keresetek*. Megjelent: *Fazekas Károly–Varga Júlia* (szerk.): Munkaerőpiaci tükrök, 2004. MTA KTI–Országos Foglalkoztatási Közalapítvány, Budapest, 43–48. o.
- HECKMAN, J. J.–LOCHNER, L. J.–TODD, P. E. (2006): *Earnings functions, rates of return and treatment effects: the mincer equation and beyond*. Megjelent: *Hanushek, E. A.–Welch, F.* (szerk.): Handbook of the Economics of Education, Vol. 1. Elsevier B.V., 307–458. o.
- HERMANN, ZOLTÁN–HORN DÁNIEL–KÖLLŐ JÁNOS–SEBŐK ANNA–SEMJÉN AMDRÁS–VARGA JÚLIA (2019): *Szövegértési és matematikai kompetencia hatása a keresetekre és a foglalkoztatási esélyekre*. Megjelent: *Fazekas Károly–Csillag Márton–Hermann Zoltán–Scharle Ágota* (szerk.): Munkaerőpiaci tükrök, 2018. KRTK KTI, Budapest, 45–52. o.
- HUSZÁR ÁKOS (2022): *Osztályszerkezet és jövedelemeloszlás Magyarországon 1982 és 2019 között*. *Kolosi Tamás–Szelényi Iván–Tóth István György* (szerk.) (2022): Társadalmi riport TÁRKI, Budapest, 159–173. o.
- KELLER TAMÁS–RÓBERT PÉTER (2016): *Inequality in educational returns in Hungary*. Megjelent: *Bernardi, F.* (szerk.): Education, Occupation and Social Origin. A Comparative Analysis of the Transmission of Socio-Economic Inequalities. Edward Elgar Publishing, Cheltenham, 49–64. o.
- MINCER, J. (1958): *Investment in human capital and personal income distribution*. Journal of Political Economy, Vol. 66. No. 4. 281–302. o.
- MINCER, J. (1974): School, experience and earnings. NBER, New York.
- OECD (2018): *A Broken Social Elevator? How to Promote Social Mobility*. OECD, Párizs.
- PUTNAM, R. D. (2015): Our kids. The American dream in crisis. Simon and Schuster, New York.

- RÓBERT PÉTER (2019): Intergenerational educational mobility in European societies before and after the crisis. Megjelent: *Tóth István György* (szerk.): Hungarian Social Report, 2019. Táarki, Budapest, 120–136. o.
- TÓTH ISTVÁN GYÖRGY (2005): Jövedelemeloszlás. A gazdasági rendszerváltástól az uniós csatlakozásig. Andorka Rudolf Társadalomtudományi Társaság–Századvég Kiadó, Budapest.
- TÓTH ISTVÁN GYÖRGY–SZELÉNYI IVÁN (2019): The upper middle class: a new aristocracy? Posing the question for post-communist Hungary. Megjelent: *Tóth István György* (szerk.): Hungarian Social Report, 2019. Táarki, Budapest, 101–119. o.
- WILLIS, R. (1986): [Wage determinants: a survey and re-interpretation of human capital earnings functions](#). Megjelent: *Ashenfelter, A.–Layard, R.* (szerk.): Handbook of labor economics. North-Holland, Amsterdam, 525–602. o.
- WIRTH, H.–PFORR, K. (2022): [The European Union Statistics on Income and Living Conditions after 15 Years](#). European Sociological Review, Vol. 38. No. 5. 832–848. o.

**A MUNKAPIACI
SZAKPOLITIKA
ESZKÖZEI**

(2022. JÚNIUS – 2023. MÁJUS)

**HAJDU MIKLÓS
MAKÓ ÁGNES
NÁBELEK FRUZZSINA
NYÍRŐ ZSANNA**

1. Intézményi változások
2. Ellátások
3. Támogatások
4. Aktív foglalkoztatáspolitikai eszközök és komplex programok
5. Munkapiaci hatású szakpolitikai eszközök

Az alábbi fejezetben a munkapiaccal kapcsolatos szakpolitikai eszközök 2022 júniusa és 2023 májusa között végbement, főbb szabályozási változásait foglaljuk össze.

1. INTÉZMÉNYI VÁLTOZÁSOK

1.1. Szakképzési rendszer

2023 folyamán több jogszabályt is kihirdettek,¹ amelyek pontosítják és kiegészítik a 2020-ban átalakított szakképzési és felnőttképzési rendszerre vonatkozó részletszabályokat.

Többek között módosultak a saját munkavállaló szakirányú oktatására vonatkozó szabályok, így az kétféleképpen történhet duális képzés keretében. Egyrészt, ha a foglalkoztató duális képzőhely, köthet szakképzési munkaszerződést is a saját munkavállalójával, párhuzamosan kétféle jogviszonyt fenntartva. Másrészt továbbra is lehetséges az eredeti munkaszerződés duális képzési célú módosítása is, ettől a szerződés nem válik szakképzési munkaszerződéssé. Ekkor a munkáltatónak nem kell duális képzőhelyként nyilvántartásba vetetnie magát, nem kell alkalmaznia a duális képzőhelyekre vonatkozó rendelkezéseket, és nem érvényesítheti a szociális hozzájárulási adóról szóló (szochó) törvény szerinti adókedvezményt.²

A jogszabály-módosítás lehetővé teszi, hogy egy naptári éven belül kétszer, akár két tanévben is lehessen rövid ciklusú szakképzési munkaszerződést kötni a szakirányú oktatásban részt vevő tanulóval, az eddigi 4–12 hét helyett egyenként 2–12 hét, éves szinten összesen legfeljebb 12 hét határozott időtartamra.

Ha a duális képzőhely a szakirányú oktatáshoz közreműködőt vesz igénybe, akkor a közreműködőnél történő foglalkoztatás időtartama a szakképzési munkaszerződés alapján létrejött munkaviszony időtartama-

mának 49 százalékáig terjedhet a korábbi évi legfeljebb 44 munkanap helyett.

A munkatörvénykönyvnek a 16. életévüket be nem töltött munkavállalók munkaidejét érintő korlátozása nem vonatkozik az új módosítás értelmében a szakképzési munkaszerződéssel foglalkoztatottakra. Így a duális képzésben részt vevő 16 év alatti fiatalok újra napi hét órában foglalkoztathatók. A 18 év felettiek napi nyolc, az ennél fiatalabbak napi hét órában vehetnek részt szakképzési munkaszerződéssel a duális képzésben.

A szakmát tanulók számára legfeljebb négyhetes munkaidőkeretet lehet elrendelni az eddigi kéthetes munkaidőkeret helyett. A nagyobb munkaidőkeret nagyobb szabadságot jelent a munkaidő-beosztásban. A nyári szünetben kötelezően, egybefüggően kiadandó szabadság mértéke 15 munkanapról 20 munkanapra változik.

A módosítás értelmében a szakképzési munkaszerződés a tanulói jogviszony megszűnése hónapjának utolsó napján szűnik meg, ha a tanuló nem folytatja tanulmányait más szakképző intézményben, illetve a tanítási év utolsó tanítási napján, amelyben a tanuló megkezdte első szakmai vizsgáját. A szakképzési munkaszerződést kötő felek megállapodhatnak abban, hogy a szakképzési munkaszerződés határozatlan idejű munkaviszonnyá alakul. Ebben az esetben a munkaviszony a szakképzési munkaszerződés megkötésétől kezdve folyamatosan fennáll.

A 2023/2024-es tanévtől kezdődően a szakképzésben önálló miniszteri rendelet határozza meg a tanév rendjét. Eddig a szakképző intézményekben a tanév rendje megegyezett a köznevelési intézményekével, a szakképzés jellegéből adódó eltérések indokolják az új rendszer bevezetését (például nyári szakmai gyakorlat, duális képzés).

¹ 2023. évi XXXIII. törvény a szakképzésben lezajlott átalakítás utólagos hatásvizsgálatából adódó törvénymódosításokról, Magyar Közlöny 2023. évi 81. szám; 292/2023. (VII. 6.) kormányrendelet a szakképzésben lezajlott átalakítás utólagos hatás-

vizsgálatából adódó kormányrendelet-módosításokról, Magyar Közlöny 2023. évi 101. szám.

² 2018. évi LII. törvény a szociális hozzájárulási adóról.

Megszűnik a programterv, a szakképző intézmények a képzési és kimeneti követelmények alapján önállóan dolgozzák ki saját szakmai programjukat.

A képzési programba új elemként be kell építeni a szakmai vizsgához kapcsolódóan szervezett egybefüggő felkészítés rendjét. Szakképzési munkaszerződéses tanulók számára – a tanuló kérésére – a szakképző intézmény megszervezi a szakmai vizsga előtt a legalább öt munkanapos egybefüggő felkészítést.

Bővítették a rendelkezésre állási és munkavégzési kötelezettségek alóli mentesülés szabályait. Ezentúl azokra a napokra is vonatkozik a mentesség, amikor a tanuló a szakképző intézmény által szervezett tanulmányi versenyre való felkészítésben vagy versenyen vesz részt, illetve a szakmai vizsgát közvetlenül megelőző három munkanapra, valamint érettségi vizsgatárgyanként – az érettségi vizsga napját is beleértve – négy munkanapra.

A Szakmajegyzékben új szakmaként jelenik meg az *óvodai nevelő*.

Az új rendelkezés lehetővé teszi a mezőgazdasági őstermelők duális képzőhelyként való nyilvántartásba vételét.

Felnőttképzési jogviszonyban az ágazati alapoktatás és a közismereti oktatás folyhat részben – a kötelező óraszám feléig – távoktatásban.

A módosítások általános hatályba lépése 2023. július 1., azonban bizonyos változásokat csak 2023. szeptember 1-jétől kell alkalmazni.

2. ELLÁTÁSOK

2.1. Munkánélküli-ellátás

A minimálbér 2023. évi emelése³ (lásd az 5.1. pontot) következtében emelkedett az álláskeresői járadék maximális összege is. Így 2023. január 1-jétől az álláskeresői járadék maximuma havi 232 000 forint, a nyugdíj előtti álláskeresői segély összege pedig havi

92 800 forint. Az álláskeresőt ösztönző juttatás havi 162 400 forint.

2.2. Rehabilitációs és rokkantsági ellátás

A rehabilitációs és rokkantsági ellátások alapösszege a 2023-ban kezdődő időponttól megállapított jogsultság esetén 129 860 forint.⁴

2.3. Gyermeknevelési ellátások

A minimálbér 2023. évi emelésének (lásd a 5.1. pontot) köszönhetően megnőtt a gyermekgondozási díj (gyed) maximális összege is (amely az aktuális minimálbér kétszeresének a 70 százaléka), 2023-ban havi 324 800 forintra. A diplomás gyed felsőfokú alapképzés esetén 162 400 forintra, felsőfokú mesterképzés esetén pedig 207 480 forintra emelkedett.⁵

3. TÁMOGATÁSOK

3.1. A vállalkozások munkaerő-támogatásának programja

A munkaadók vissza nem térítendő támogatást kaphatnak, ha az állami foglalkoztatási szervnél álláskeresőként nyilvántartott 25 év alatti vagy legalább egy hónapja nyilvántartott 25 év feletti álláskeresőt foglalkoztatnak munkaviszony keretében. A támogatás mértéke a foglalkoztatott terhelő bérköltség (bruttó bér és ténylegesen átutalásra kerülő szociális hozzájárulási adó) 50 százaléka, de teljes munkaidős foglalkoztatás esetén legfeljebb 250 000 forint havonta.⁶

3.2. Nyelvvizsga- és jogosítványszerzési támogatások

A korábbi 50 ezer forintról 58 ezer forintra emelkedett 2023 januárjától az első sikeres nyelvvizsga díjához nyújtott kormányzati támogatás, ami alapvetően 35 éves korig jár, de gyermekvállalás esetén megszűnik a korhatár. A sikeres KRESZ-vizsga dí-

³ 573/2022. (XI. 23.) kormányrendelet a kötelező legkisebb munkabér (minimálbér) és a garantált bérminimum megállapításáról. Magyar Közlöny, 2022. évi 214. szám.

⁴ 506/2022 (XII.13) kormányrendelet a nyugellátások és egyes más ellátások 2023. január havi emeléséről.

⁵ Lásd kormany.hu a családtámogatásokról.

⁶ Lásd NSZF.

ját 25 ezer forintos értékhatárig igényelhetik vissza a húsz év alattiak, de aki kisgyermekkel van otthon, korhatár nélkül élhet a támogatási formával.⁷

3.3. Vállalkozóvá válást elősegítő támogatás

A legalább egy hónapja álláskeresőként nyilvántartottak támogatást kérhetnek vállalkozásuk elindításához, amennyiben az állami foglalkoztatási szerv által nyújtott szolgáltatás keretében a vállalkozás indításához szükséges jogi, pénzügyi készségeket megszerzik, és a szolgáltatás keretében üzleti terv készítésével bemutatják az indítani kívánt vállalkozás hatékonyságát és működésének részleteit. A program keretében fél évig a kötelező legkisebb munkabérnek megfelelő mértékű támogatás és legfeljebb a kötelező legkisebb munkabér 15-szörösének megfelelő mértékben egyszeri visszatérítendő vagy vissza nem térítendő tőke-támogatás nyújtható.⁸

4. AKTÍV FOGLALKOZTATÁSPOLITIKAI ESZKÖZÖK ÉS KOMPLEX PROGRAMOK

A közfoglalkoztatásra szánt keretösszeg 2023-ban.

A kormány a 2023-as költségvetésben 117,8 milliárd forintot különített el a Start-munkaprogramokra, 2,2 milliárd forinttal kevesebbet, mint 2022-ben.⁹

Nyári diákmunka program. A 2013–2022 közötti években indított „Nyári diákmunka” központi munkaerőpiaci programot 2023 júniusában ismét meghirdették. A program célja a teljes foglalkoztatottság elérése, a fiatalkori inaktivitás csökkentése, valamint a korai munkatapasztalat- és munkajövedelem-szerzés elősegítése. A program keretében bértámogatást kaphatnak a hirdetményben megjelölt feltételeknek megfelelő munkáltatók a 16–25 éves nappali tagozaton tanuló diákok és egyetemi hallgatók nyári foglal-

koztatásához. 2022-ben a program összköltsége 3,5 milliárd forint volt.¹⁰

Lakhatási és utazási támogatás. 2023 márciusában indult a „Lakhatási támogatás 2023”, valamint az „Utazási támogatás 2023” elnevezésű országos munkaerőpiaci program. Mindkét program célcsoportjába azok az álláskeresők tartoznak, akik számára felajánlott munkalehetőség esetében a munkavégzés helye eltér az állandó lakóhelyüktől. Amennyiben legalább 10, de legfeljebb 60 kilométerre fekvő másik településen található a munkavégzés helye – az egyéb feltételek teljesülése esetén –, hat hónapos időtartamig utazási támogatás vehető igénybe, amely a lakóhely és a munkavégzés helye közötti távolság tekintetében minden teljes 10 kilométer után a támogatás megállapításakor hatályos kötelező legkisebb munkabér 5 százalékának megfelelő összeg. Akinek a lakhelyétől legalább 60 kilométerre lévő településen található a munkavégzés helye, az pedig lakhatási támogatást vehet igénybe. A „Lakhatási támogatás 2023” program keretében a támogatás szintén hat hónap időtartamra a lakásbérleti díjra nyújtható. A támogatás összege legfeljebb 162 400 forint lehet havonta.¹¹ A két program keretösszege 1 milliárd forint.¹²

Tartósan álláskereső komplex elhelyezkedési támogatása. 2023 márciusában vezették be a tartósan álláskereső komplex elhelyezkedési támogatását, amelynek célja a súlyosan hátrányos helyzetű munkavállalók foglalkoztatásának elősegítése. A támogatás szempontjából súlyosan hátrányos helyzetű munkavállaló olyan személy, aki: a) legalább 24 hónapja regisztrált álláskereső, vagy b) legalább 12 hónapja regisztrált álláskereső és 15 és 24 év közötti életkorú, vagy alapfokú iskolai végzettségű, vagy 50 éven felüli személy, vagy egy vagy több eltartottal egyedül élő felnőtt, vagy valamely tagállamban olyan ágazatban vagy szakmában dolgozik, amelyben a két nem megoszlá-

⁷ Lásd kormany.hu az első nyelvvizsga támogatásáról.

⁸ *Tájékoztató* munkaerőpiaci program keretében kérelmezhető vállalkozóvá válást elősegítő támogatásról.

⁹ *Havi tájékoztató* a közfoglalkoztatás alakulásáról. 2023. március, BM Közfoglalkoztatási és vízügyi helyettes államtitkárság.

¹⁰ *Nyári diákmunka 2023*. BM Nemzeti Foglalkoztatási Szolgálat.

¹¹ *Mobilitási támogatások*. BM Nemzeti Foglalkoztatási Szolgálat.

¹² Egymilliárdból támogatják az álláskeresők utazását és lakhatását. *Világgazdaság*, március 7.

sában mutatkozó különbség legalább 25 százalékkal meghaladja a tagállam valamennyi gazdasági ágazatára összességében jellemző átlagos különbséget, és aki az alulreprezentált nemhez tartozik, vagy egy tagállam etnikai kisebbségéhez tartozik, és akinek szakmai, nyelvi képzésre vagy szakmai tapasztalatszerzésre van szüksége ahhoz, hogy javuljon a tartós foglalkoztatásra való esélye. A súlyosan hátrányos helyzetű munkavállalók elhelyezkedésük esetén hat hónapig járó bérkiegészítést kaphatnak. Ha foglalkoztatásra irányuló jogviszonyt létesítenek, a minimálbér 30 százalékaival megegyező összeghez, jelenleg havi 69 600 forinthez juthatnak. Mindezek mellett a munkaadó is támogatásban részesül, amennyiben súlyosan hátrányos helyzetű személyt alkalmaz, mivel a jogviszony első négy hónapjára a munkavállaló bérének felét megtéríti az állami foglalkoztatási szerv.¹³

Vállalkozások regionális munkaerő-támogatása. 2022 augusztusában hirdették meg a „Vállalkozások regionális munkaerő-támogatása” című programot, amely az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával a Gazdaságfejlesztési és Innovációs Operatív Program keretében 2015 óta futó, Út a munkaerőpiacra GINOP 5.1.1-15-2015-00001, valamint az Ifúsági Garancia GINOP 5.2.1-14 2015-00001 azonosító számú kiemelt projektekben valósult meg. A program keretében a munkaadók támogatást kaphatnak, ha a munkaerőpiaci program szempontjából hátrányos helyzetű személyt, vagyis 1. 25 éves életkort be nem töltött álláskeresőt, 2. 25–30 év közötti pályakezdő álláskeresőt, 3. 50 év feletti álláskeresőt, 4. legfeljebb alapfokú iskolai végzettségű álláskeresőt, 5. tartósan, legalább 6 hónapja regisztrált álláskeresőt, 6. a közfoglalkoztatásból a versenyszférába visszavezethető álláskeresőt, aki legfeljebb 30 napja lépett ki a közfoglalkoztatásból, 7. megváltozott munkaképességű személyt, 8. vidékies területen élő álláskeresőt, 9. kérelem beadását megelőző 12 hónapon belül csecse-

mögondozási díjban, örökbecfogadói díjban, illetve gyermekgondozást segítő ellátásban, gyermekgondozási díjban, gyermeknevelési támogatásban, ápolási díjban, gyermekek otthongondozási díjában részesült vagy részesülő álláskeresőt foglalkoztatnak – munkaviszony keretében – teljes munkaidőben vagy legalább a napi 4 órát elérő részmunkaidőben. A legfeljebb 6 hónapra szóló támogatás mértéke a foglalkoztatót terhelő bruttó bér és a tényleges, átutalásra kerülő szociális hozzájárulási adó 50 százaléka vagy 75 százaléka, de megállapításkori havi korlátja legfeljebb havi 150 ezer forint teljes, napi 8 órás munkaidő esetében. A program keretösszege 1,1 milliárd forint.¹⁴

Vállalkozóvá válást elősegítő program. 2023 júniusában hirdették meg a Vállalkozó Start II. programot, amelynek keretében induló egyéni vagy mikro-vállalkozások igényelhetnek vissza nem térítendő támogatást kezdeti költségeik fedezése és versenyképességük növelése érdekében. A támogatás azokat a piacképes ötlettel rendelkező magyar állampolgárokat célozza meg, akik Magyarország területén új vállalkozás indításával önfoglalkoztatóvá szeretnének válni. A résztvevők vállalkozói képzésben részesülnek, majd üzleti tervük elfogadása után alapíthatják meg vállalkozásukat, aminek kezdeti költségeire legfeljebb 4,5 millió forint vissza nem térítendő támogatásra pályázhatnak. A támogatás bérjellegű kiadások fedezésére, versenyképesség növelését szolgáló beszerzésekre, valamint szolgáltatások igénybevételére használható fel. A projekt keretösszege 6 milliárd forint.¹⁵

5. MUNKAPIACI HATÁSÚ SZAKPOLITIKAI ESZKÖZÖK

5.1. A minimálbérrel és garantált bérminimummal kapcsolatos változások

A kötelező legkisebb munkabérről és a garantált bérminimumról szóló 2022. decemberi rendelet¹⁶ alap-

¹³ [Nemzeti Foglalkoztatási Szolgálat](#): Tartósan álláskeresők komplex elhelyezkedési támogatása.

¹⁴ [Vállalkozások regionális munkaerő támogatása](#). BM Nemzeti Foglalkoztatási Szolgálat.

¹⁵ [Vállalkozóvá válást elősegítő program indul hatmilliárdos kerettel](#). MTI/Adózóna, 2023. május 31.

¹⁶ [573/2022 \(XII.23.\) kormányrendelet](#) a kötelező legkisebb munkabér (minimálbér) és a garantált bérminimum megállapításáról.

ján a teljes munkaidőben foglalkoztatott munkavállalók részére megállapított alapbér legkisebb összege 2023. január 1-jétől – havibér alkalmazása esetén – 200 ezer forintról 232 ezer forintra emelkedett. A legalább középfokú iskolai végzettséget vagy középfokú szakképzettséget igénylő munkakörben foglalkoztatottak számára megállapított garantált bérminimum 260 ezer forintról 296 ezer forintra nőtt.

5.2. Az adó- és járulérendszer átalakításai

Egyszerűsített foglalkoztatással kapcsolatos változások. Az orosz–ukrán háború kapcsán bevezetett veszélyhelyzethez kapcsolódó rendeletek hatására 2022 folyamán nőttek az egyszerűsített foglalkoztatás után fizetendő közterhek, illetve ezzel összefüggésben nőtt a nyugdíjszámítás alapja is. 2022. július 1-jétől az egyszerűsített foglalkoztatásban foglalkoztatottak után fizetendő közteher a minimálbérhez viszonyítva kerül megállapításra.¹⁷ A mezőgazdasági és turisztikai idénymunkák esetében a hónap első napján érvényes bér 0,5 százalékat, a filmipari statiszta munka esetén 3 százalékat kell közteherként megfizetni, a kedvezményes közteher a minimálbér kétszereséig alkalmazható. A nyugdíjszámítás alapja a minimálbér 1,4, illetve 2,8 százaléka változik.

30 év alatti anyák személyi jövedelemadó kedvezménye. 2023-tól új adóalap-kedvezményt vezettek be azoknak a 25. életévet betöltött 30 év alatti anyák számára, akik vér szerinti vagy örökbefogadott gyermekük vagy magzatuk után 2022. december 31. után családi adókedvezményre jogosultak.¹⁸ A 30 év alatti anyák kedvezményének összege havonta legfeljebb a Központi Statisztikai Hivatal hivatalos közleménye szerinti, teljes munkaidőben alkalmazásban ál-

lók, megelőző év július hónapjára vonatkozó, nemzetgazdasági szintű bruttó átlagkeresetének összege.

Tartósan betapaságigéig gyermeket nevelők családi adókedvezménye. Szintén 2023. január 1-jétől nő a tartósan beteg vagy súlyosan fogyatékos gyermeket nevelő családok által igénybe vehető adókedvezmény. A személyi jövedelem alapjából érvényesíthető kedvezmény jogosultsági hónaponként és kedvezményezett eltarottanként 66 670 forinttal magasabb összegben vehető igénybe.¹⁹

Cafeteriarendszer. A veszélyhelyzet kapcsán bevezetett intézkedésként a 2022. október 15-e után nyújtott, egy évig fel nem használt Széchenyi Pihenő Kártya juttatásai után a szolgáltató egyszeri díjat számolhat fel, amely legfeljebb a fel nem használt pénzeszköz 15 százaléka, de legalább 100 forint lehet. A felszámolt díj 50 százalékat a szolgáltató saját költségeire fordíthatja, míg 50 százaléka a Magyar Turisztikai Szövetség alapítványához kerül.²⁰ További változás, hogy a Széchenyi Pihenő Kártya egyes alszámlái közötti – 2022. február 1-jétől bevezetett – ideiglenes átjárhatóság nyomán 2023 januárjától véglegesen is megszűnnek a SZÉP-kártya alszámlái,²¹ az összevont számlákra 2023-ban 450 ezer forint keretösszeg adható béren kívüli juttatásként.

5.3. A munkatörvénykönyvnek legfontosabb módosításai

2022 végén számos ponton módosult a munkatörvénykönyv. A 2023. január 1-jétől hatályba lépő módosítások az Európai Parlament és a Tanács két irányelvét ültetik át a magyar jogba, céljuk a munkafeltételek jobb átláthatóságának biztosítása,²² valamint a szülők és gondozók munka- és magánélet

¹⁷ 197/2022. (VI. 4.) kormányrendelet az extraprofit adókról.

¹⁸ 596/2022. (XII. 28.) kormányrendelet a 30 év alatti anyák kedvezményéről.

¹⁹ 597/2022. (XII. 28.) kormányrendelet a tartósan beteg, illetve súlyosan fogyatékos gyermeket nevelő családokat megillető családi kedvezményről.

²⁰ 381/2022 (X. 6.) kormányrendelet a Széchenyi Pihenő Kártya felhasználásának veszélyhelyzeti szabályairól.

²¹ 594/2022. (XII. 28.) kormányrendelet a Széchenyi Pihenő Kártya kibocsátásának és felhasználásának szabályairól szóló 76/2018. (IV.20.) kormányrendelet módosításáról.

²² Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2019/1152 irányelve (2019. június 20.) az Európai Unióban alkalmazandó átlátható és kiszámítható munkafeltételekről.

összeegyeztethetőségének javítása.²³ Ennek megfelelően a törvénymódosítás²⁴ több új szabadságtípust vezet be, illetve bővíti a munkáltatók tájékoztatási kötelezettségeit.

Apasági szabadság. A módosítás rögzíti, hogy az apa gyermeke születése vagy örökbefogadás esetén a születést vagy az örökbefogadást engedélyező határozatot követő két hónapban 10 munkanap szabadságra jogosult, amelyet a munkáltatónak legfeljebb két részletben kell kiadnia. A módosításhoz kapcsolódó rendelet emellett előírja, hogy az apasági szabadság első öt munkanapjára a távolléti díj teljes összege, második öt munkanapjára pedig negyven százaléka illeti meg a munkavállalót. Az első öt munkanapra járó távolléti díj és az azt terhelő közteher a munkáltató részére a központi költségvetésből kerül megtérítésre.

Szülői szabadság. A módosítás az apasági szabadság mellett bevezeti, hogy a munkavállalót gyermeke 3 éves koráig 44 munkanap szülői szabadság illeti meg abban az esetben, ha munkaviszonya legalább egy éve fennáll. A szülői szabadság mindkét szülőt megilleti, ugyanakkor ezekre a napokra vonatkozóan a szülőnek a távolléti díj 10 százaléka kerül kifizetésre, mely összeget – ha igénybe vesz ilyet – csökkenteni kell a részére megfizetett gyed vagy gyes összegével. A szülői szabadság előnye ugyanakkor, hogy a társadalombiztosítási jogviszony alá tartozik, a munkáltató, hasonlóan az apasági szabadsághoz, kivételes esetben sem szakíthatja meg, alatta pedig nem mondhat fel a munkavállalónak.

Gonozói szabadság. A módosítás a beteg gondozó munkavállalók számára is egy új szabadságtípust vezet be. A súlyos egészségi okból gondozásra szoruló hozzátartozójának vagy a munkavállalóval kö-

zös háztartásban élő személynek nyújtott személyes gondozás céljából a munkavállaló évente legfeljebb öt munkanap szabadságot kérhet. A gonozói munkaidő-kedvezményt a jogosult kérésének megfelelő időpontban, legfeljebb két részletben kell biztosítani. A gonozói szabadság fizetés nélküli szabadságnak számít, ugyanakkor erre az időszakra szintén védi a munkavállalót a felmondási tilalom. Mind az apasági, a szülői és a gonozói szabadság esetében emellett a munkaviszony megszűnése esetén a munkavállaló kérheti ennek indoklását, akkor is, ha a munkáltatónak egyébként nem lenne indoklási kötelezettsége.

Tájékoztatási kötelezettség és rugalmas munkakörülmények. A munkatörvénykönyv módosításával több szempontból bővült a munkáltatók munkavállalókkal szembeni tájékoztatási kötelezettsége. Munkaerőpiaci hatásait tekintve ezek közül a legfontosabb változás, hogy a munkáltató köteles tájékoztatni a munkavállalóit, ha eltérő munkakörülményeket és feltételeket – például teljes vagy részmunkaidős, távmunkában véggezhető vagy határozatlan idejű munkaviszonyú – biztosító pozíció válik nyitottá. Ha a munkavállaló már legalább hat hónapja dolgozik a foglalkoztatónál, kérheti, hogy munkaszerződését a nyitott pozíció feltételeinek megfelelően módosítsák. A módosítás emellett a gonozást végző munkavállalók, valamint a 8 év alatti gyermekkel rendelkező munkavállalók esetében a nyitott pozícióktól függetlenül lehetővé teszi, hogy a munkavállaló – írásos indoklással – a munkavégzés helyének vagy a munkarendjének módosítását, a távmunkavégzésben történő foglalkoztatást vagy részmunkaidős foglalkoztatást kérjen, ha ezt a munkakör lehetővé teszi.

²³ Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2019/1158 irányelve (2019. június 20.) a szülők és a gonozók vonatkozásában a munka és a magánélet közötti egyensúlyról és a 2010/18/EU tanácsi irányelv hatályon kívül helyezéséről.

²⁴ 2022. évi LXXIV. törvény egyes foglalkoztatási tárgyú törvények módosításáról.

FÜGGELÉK

F1. táblázat: A központi költségvetés szűk foglalkoztatáspolitikai részének kiadásai és bevételei, 2016–2023 (millió forint)^a

Kiadások	2016	2017	2018	2019	2020	2020	2021	2021	2022	2023
	tény	tény	tény	tény	terv	tény	terv	tény	terv	terv
1. Foglalkoztatási és képzési támogatások ^a	27 503,9	27 238,9	35 000,0	21 297,1	21 000,0	28 292,1	18 000,0	30 835,4	21 000,0	9 000,0
Foglalkoztathatóság (és alkalmazkodóképesség) EU-s társfinanszírozása	3 808,7									
6. Közfoglalkoztatás (Start-munkaprogram)	267 965,7	265 837,2	225 000,0	165 510,9	140 000,0	124 734,2	165 000,0	149 104,9	120 000,0	117 800,0
Támop 1.1. Munkaerőpiaci szolgáltatások és támogatások	79,5									
Támop 1.2. Foglalkoztatást ösztönző normatív támogatások										
GINOP 5. foglalkoztatásról szóló prioritás – adott évben meghirdetett keret			7 800,0	17 500,0	23 000,0	31 800,0	15 870,0	21 533,0		
GINOP 6. versenyképes munkaerőről szóló prioritás – adott évben meghirdetett keret				12 601,0	22 561,0	28 551,0				
Ebből Vekop-forrás				1 989,0	1 298,0	23 262,0				
GINOP Plusz 3. Fenntartható munkaerőpiaci prioritás – adott évben meghirdetett keret ^b							70 000,0	70 000,0		95 070,0
7. EU-s elő- és társfinanszírozás	50 101,3	70 995,3	84 300,0	75 185,3	85 000,0	84 617,6	85 000,0	38 712,1	85 000,0	85 000,0
2. Szakképzési és felnőttképzési támogatások	27 872,0	29 919,4	29 930,0	31 691,3	25 000,0	25 359,8	30 400,0	33 834,5	34 654,5	45 144,0
Álláskeresési támogatások	53 454,1	59 674,0	55 000,0	83 118,7	83 000,0	122 939,3	108 500	94 151,0	105 000,0	115 700,0
4. Bérgarancia-kifizetések	3 994,3	3 341,2	4 000,0	2 263,00	4 500,0	3 262,3	4 000	1 962,1	4 000	2 500,0
5. Működtetési célú kifizetések	2 899,3	2 785,6	2 900,0	2 675,80	1 200,0	1 163,1	1 200	745,0	1 200	800,0
Egyéb költségvetési befizetés				70 000,0	71 000,0	17 750,0				
Fejezeti stabilitási tartalék	389,5									
15. Munkahelymegtartási program						44 406,9		100 064,1	1 000	
16. Válsághelyzeti támogatás										200,0
17. Egyéb kiadás										
Összes kiadás	438 068,3	459 791,6	443 930,0	481 843,1	476 261,0	512 876,3	497 970,0	540 942,1	371 854,5	471 214,0

(folytatás és jegyzetek a következő oldalon)

(folytatás az előző oldalról)

Bevételek	2016	2017	2018	2019	2020	2020	2021	2021	2022	2023
	tény	tény	tény	tény	terv	tény	terv	tény	terv	terv
8. Előfinanszírozott uniós programok kiadásainak visszatérülése ^c	46 365	64 512,6	70 400,0	71 522,8	70 000,0	118 831,5	70 000,0	53 255,6	80 000,0	60 000,0
Területi egyéb bevétel	1 839,5	2 188,1	1 000,0	1 976,8	1 000,0	2 218,6				
9. Központi egyéb bevétel	1 745,6	2 013,8	1 000,0	2 854,9	1 200,0	3 018,9	3 000,0	8 947,8	3 000,0	3 000,0
Szakképzési és felnőttképzési egyéb bevétel	2 169,2	1 643,1	800,0	327,0	800,0	403,7				
10. Szakképzési hozzájárulás	70 327,6	80 074,5	74 436,3	104 784,5	112 300,0	105 783,3	105 900,0	114 329,4	68 700,0	
11. Bérgarancia-támogatás törlesztése	424,6	783,0	1 000,0	346,5	400,0	178,1	400,0	458,7	400	400,0
35. Társadalombiztosítási járulékok NFA-t megillető hányada ^d	155 369,2	176 338,0	194 169,2	220 422,3	237 400,0	228 352,9	249 600,0	250 878,8	267 500,0	361 100,0
36. Költségvetési támogatás	31 023,3		25 000,0			2 444,9		609,0	49 800,0	
38. Szociális hozzájárulási adó NFA-t megillető hányada	68 605,5	194 435,5	0	64 562,3						
Munkahelyvédelmi akciótervel összefüggő hozzájárulás	52 884,9									
Összes bevétel	430 754,4	521 988,5	367 805,5	466 797,1	423 100,0	461 231,9	428 900,0	428 479,3	469 400,0	424 500,0
Függő tételek										
Betétállomány-változás										
Összesen	430 754,4	521 988,5	367 805,5	466 797,1	423 100,0	461 231,9	428 900,0	428 479,3	469 400,0	424 500,0
2016-os árakon (fogyasztói árindeflációval deflálva)	429 467,7	508 231,7	348 358,1	427 150,4	387 552,2	520 675,3	379 934,2	362 587,8	395 633,2	313 729,7

^a A táblázatban szereplő sorszámok a költségvetési törvény sorait azonosító címszámoknak felelnek meg.

^b A korábbi GINOP-programok 2021-es kiegészítéseiként meghirdetett GINOP Plusz-program tervezett kiadásainak forrása a 1300/2021. (V. 21.) kormányhatározat.

^c 2016-ra vonatkozóan a „Támop-intézkedések bevételei” bevétel került ide.

^d A 2021-es költségvetésben „Társadalombiztosítási járulékok Gazdaság-újraindítási Foglalkoztatási Alapot megillető része” soron szerepel.

Forrás: A megfelelő év költségvetéséről (terv) és a költségvetés végrehajtásáról szóló törvény (tény); A GINOP-kiadások forrása a 1006/2016. (I. 18.) kormányhatározat a Gazdaságfejlesztési és Innovációs Operatív Program éves fejlesztési keretének megállapításáról, illetve az ezt módosító későbbi kormányhatározatok. A GINOP Plusz-programé az 1300/2021. (V.21.) kormányhatározat.

STATISZTIKAI ADATOK

Szerkesztette
CZETHOFFER ÉVA

Összeállította
KÖLLŐ JÁNOS
LAKATOS JUDIT

A 2000-től kiadott Munkaerőpiaci Tükörben publikált munkapiaci folyamatokat leíró táblázatok teljes anyaga letölthető a Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont Adatbankjának honlapjáról: http://adatbank.krtk.mta.hu/tukor_kereso.

1. Alapvető gazdasági adatok
2. Népeség
3. Gazdasági aktivitás
4. Foglalkoztatottak
5. Munkanélküliek
6. Keresetek
7. Oktatás
8. Munkaerő-kereslet
9. Regionális különbségek
10. Munkaügyi kapcsolatok
11. Jóléti ellátások
12. Munkát terhelő adók
13. Nemzetközi adatok
14. A fontosabb adatok forrásai

Rövidítések

GFM	Gazdaságfejlesztési Minisztérium
KSH	Rendszeres kiadványokból összeállított tábla
KSH IMS	KSH intézményi munkaügyi statisztika
KSH MEF	KSH Munkaerő-felmérés
KSH MEM	KSH Munkaerő-mérleg
MÁK	Magyar Államkincstár
NAV	Nemzeti Adó- és Vámhivatal
NFA	Nemzeti Foglalkoztatási Alap
NFSZ	Nemzeti Foglalkoztatási Szolgálat
NFSZ BT	NFSZ Bértarifa-felvétel
NFSZ IR	NFSZ Integrált (nyilvántartási) Rendszer
NFSZ PROG	NFSZ Rövid Távú Munkaerőpiaci Prognózis
NFSZ REG	NFSZ regisztere
NSZ	Népszámlálás
NYUFIG	Nyugdíjfolyósító Igazgatóság
PM	Pénzügyminisztérium
TB	Társadalombiztosítás

Jelmagyarázat

- (-) A megfigyelt statisztikai jelenség nem fordult elő.
- (..) Az adat nem ismeretes.
- (n.é.) A mutató nem értelmezhető.
- (...) Adatvédelmi korlátok miatt nem közölhető adat.

1.1. táblázat: Alapvető gazdasági mutatók

Év	GDP ^a	Ipari termelés ^b	Kivitel ^c	Behozatal ^c	Reálkereset	Foglalkoztatás	Fogyasztói árindex	Munkanélküliségi ráta
1989	100,7	95,0	100,3	101,1	99,7	98,2	117,0	..
1990	96,5	90,7	95,9	94,8	94,3	97,2	128,9	..
1991	88,1	81,6	95,1	107,1	93,0	92,6	135,0	..
1992	96,9	84,2	101,0	92,4	98,6	90,3	123,0	9,8
1993	99,4	104,0	86,9	120,4	96,1	93,8	122,5	11,9
1994	102,9	109,6	116,6	114,5	107,2	98,0	118,8	10,7
1995	101,5	104,6	108,4	96,1	87,8	98,1	128,2	10,2
1996	100,1	103,4	104,6	105,5	95,0	99,1	123,6	9,9
1997	103,1	111,1	129,9	126,4	104,9	100,1	118,3	8,7
1998	103,6	112,5	122,5	124,9	103,6	101,4	114,3	7,8
1999	103,1	110,4	115,9	114,3	102,5	103,2	110,0	7,0
2000	104,2	118,1	121,7	120,8	101,5	101,0	109,8	6,4
2001	104,1	103,7	107,7	104,0	106,4	100,3	109,2	5,7
2002	104,7	103,2	105,9	105,1	113,6	100,1	105,3	5,8
2003	104,1	106,9	109,1	110,1	109,2	101,3	104,7	5,9
2004	104,8	107,8	118,4	115,2	98,9	99,4	106,8	6,1
2005	104,2	106,8	111,5	106,1	106,3	100,0	103,6	7,2
2006	104,0	109,9	118,0	114,4	103,6	100,7	103,9	7,5
2007	100,2	107,9	115,8	112,0	95,4	99,3	108,0	7,4
2008	101,1	100,0	104,2	104,3	100,8	98,6	106,1	7,8
2009	93,3	82,2	87,3	82,9	97,7	97,4	104,2	10,0
2010	100,7	110,6	116,9	115,1	101,8	99,6	104,9	11,2
2011	101,8	105,6	109,9	106,7	102,4	100,7	103,9	11,0
2012	98,5	98,2	100,7	99,9	96,6	101,8	105,7	11,0
2013	102,0	101,1	104,2	105,0	103,1	101,7	101,7	10,2
2014	104,2	107,7	106,9	108,8	103,2	105,3	99,8	7,7
2015	103,8	107,4	107,8	106,3	104,4	102,7	99,9	6,8
2016	102,2	100,9	104,4	104,9	107,4	103,4	100,4	5,1
2017	104,3	104,6	105,9	108,3	110,3	101,6	102,4	4,2
2018	105,4	103,5	104,3	106,4	108,3	101,1	102,8	3,7
2019	104,6	105,6	104,4	106,4	107,7	101,0	103,4	3,4
2020	95,5	94,0	99,1	99,7	106,2	98,9	103,3	4,3
2021	107,1	109,5	107,7	108,2	103,6	100,7 ^d	105,1	4,1 ^d
2022	104,6	105,8	105,9	106,4	102,5	101,3	114,5	3,6

^a 1996-től módszertani változás a pénzközvetítés fel nem osztott szolgáltatási díjának elszámolásában. 2014-ben módszertani revízió az ESA2010-re történő átállás miatt. Kiigazítás nélküli adat. Előző év = 100.

^b 1989–2000: 5 fő feletti kör, 2001–: víz és hulladékgyűjtés nélkül, 5 főnél kisebb vállalkozásokkal együtt.

^c Volumen index.

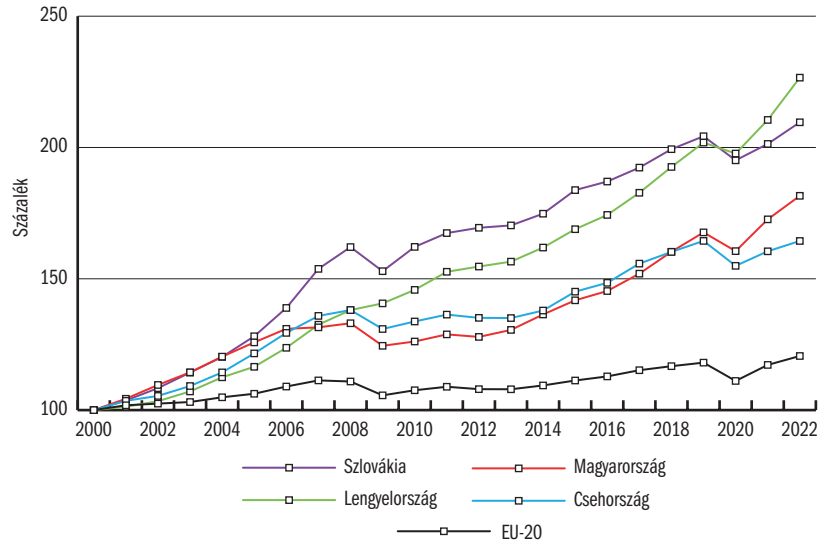
^d A foglalkoztatottság fogalma 2020-tól módosult, új definíció szerint számított adatok.

Megjegyzés: A munkanélküliségi ráta kivételével előző év = 100.

Forrás: GDP: *STADAT* (2023.03.02-i frissítés). Ipari termelési volumen indexe: 2001–: *STADAT* (2023.03.17-i frissítés). Kivitel és behozatal: 2001–: *STADAT* (2023.03.03-i frissítés). Reálkereset: 1992–: *STADAT* (2023.03.28-i frissítés). Foglalkoztatás: 1989–1991: *KSH MEM*; 1992–: *KSH MEF* (2023.02.24-i frissítés). Fogyasztói árindex: 1989–: *STADAT* (2023.03.03-i frissítés). Munkanélküliségi ráta: 1998–: *STADAT* (2023.02.24-i frissítés).

A forrás adatok xls formátumban letölthetők: http://www.bpdata.eu/mpt/2022hut01_01

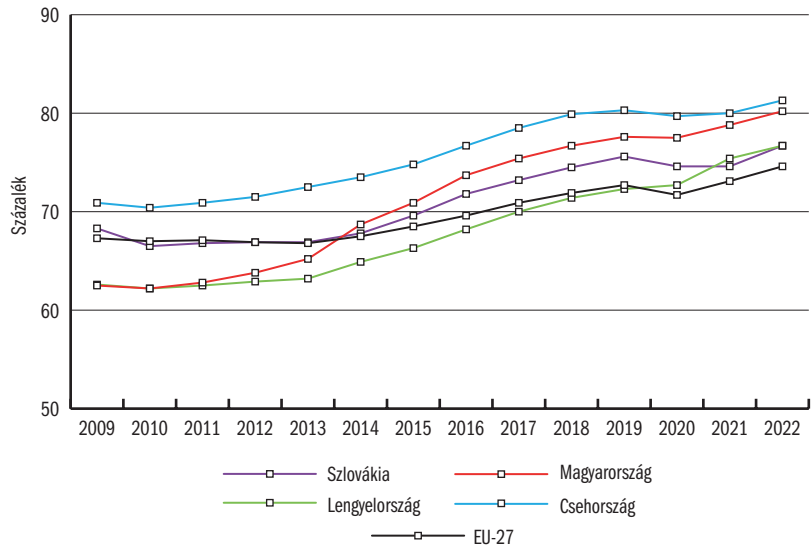
1.1. ábra: GDP éves időszora (2000=100%)

Forrás: Eurostat.

A forrás adatok xls formátumban letölthetők: http://www.bpdata.eu/mpt/2022hua01_01

1.2. ábra: Foglalkoztatási ráta, 20-64 évesek

Forrás: Eurostat.

A forrás adatok xls formátumban letölthetők: http://www.bpdata.eu/mpt/2022hua01_02

2.1. táblázat: Népeesség^a

Év	Ezer fő	1992 = 100	Éves változás	15–64 év közötti népeesség, ezer fő	Demográfiai függőségi ráta	
					Teljes népeesség ^b	Idős népeesség ^c
1980	10 709	103,6	n.é.	6 918,9	0,54	0,21
1989	10 421	100,8	n.é.	..	0,51	0,20
1990	10 375	100,4	-0,2	6 870,4	0,51	0,20
1991	10 373	100,0	0,0	6 909,5	0,50	0,20
1992	10 374	100,0	0,0	6 940,2	0,49	0,20
1993	10 365	99,9	-0,1	6 965,8	0,49	0,20
1994	10 350	99,8	-0,1	6 978,2	0,48	0,21
1995	10 337	99,6	-0,1	6 986,9	0,48	0,21
1996	10 321	99,5	-0,1	6 984,2	0,48	0,21
1997	10 301	99,3	-0,2	6 986,3	0,47	0,21
1998	10 280	99,1	-0,2	6 980,0	0,47	0,21
1999	10 253	98,8	-0,3	6 969,6	0,47	0,21
2000	10 221	98,5	-0,3	6 961,3	0,47	0,21
2001	10 200	98,3	-0,2	6 963,3	0,46	0,22
2002	10 175	98,1	-0,2	6 962,8	0,46	0,22
2003	10 142	97,8	-0,3	6 949,4	0,46	0,22
2004	10 117	97,5	-0,3	6 943,5	0,46	0,23
2005	10 098	97,3	-0,2	6 940,3	0,45	0,23
2006	10 077	97,1	-0,2	6 931,8	0,45	0,23
2007	10 066	97,0	-0,1	6 932,4	0,45	0,23
2008	10 045	96,8	-0,2	6 912,7	0,45	0,24
2009	10 031	96,7	-0,1	6 898,1	0,45	0,24
2010	10 014	96,5	-0,1	6 874,0	0,46	0,24
2011	9 986	96,3	-0,2	6 857,4	0,46	0,24
2012	9 932	95,7	..	6 815,7	0,46	0,25
2013	9 909	95,5	-0,2	6 776,3	0,46	0,25
2014	9 877	95,2	-0,3	6 719,7	0,47	0,26
2015	9 856	95,0	-0,2	6 664,2	0,48	0,27
2016	9 830	94,7	-0,3	6 609,4	0,49	0,27
2017	9 798	94,4	-0,3	6 546,7	0,50	0,28
2018	9 778	94,2	-0,5	6 504,5	0,50	0,28
2019	9 773	94,2	-0,1	6 461,1	0,51	0,29
2020	9 770	94,1	0,0	6 405,9	0,52	0,30
2021	9 731	93,8	-0,4	6 336,9	0,53	0,31
2022	9 689	93,4	-0,4	6 288,5	0,54	0,32

^a Január 1. népeességszám. Az 1980. és 1990. évi adat forrása az adott évi népszámlálás, az 1991–2011 közötti adatok a 2001. február 1-jei eszmei időpontnak megfelelően végrehajtott népszámlálás alapján készült tovább- illetve visszavezetett, 2012-től pedig a 2011. október 1-jei eszmei időpontnak megfelelően végrehajtott népszámláláson alapuló továbbvezetett adatok.

^b $(0-14 \text{ éves népeesség} + 64 \text{ feletti népeesség}) / (15-64 \text{ éves népeesség})$

^c $64 \text{ év feletti népeesség} / 15-64 \text{ éves népeesség}$

Forrás: KSH STADAT (2022.06.30-i frissítés).

A forrás adatok xls formátumban letölthetők: http://www.bpdata.eu/mpt/2022hut02_01

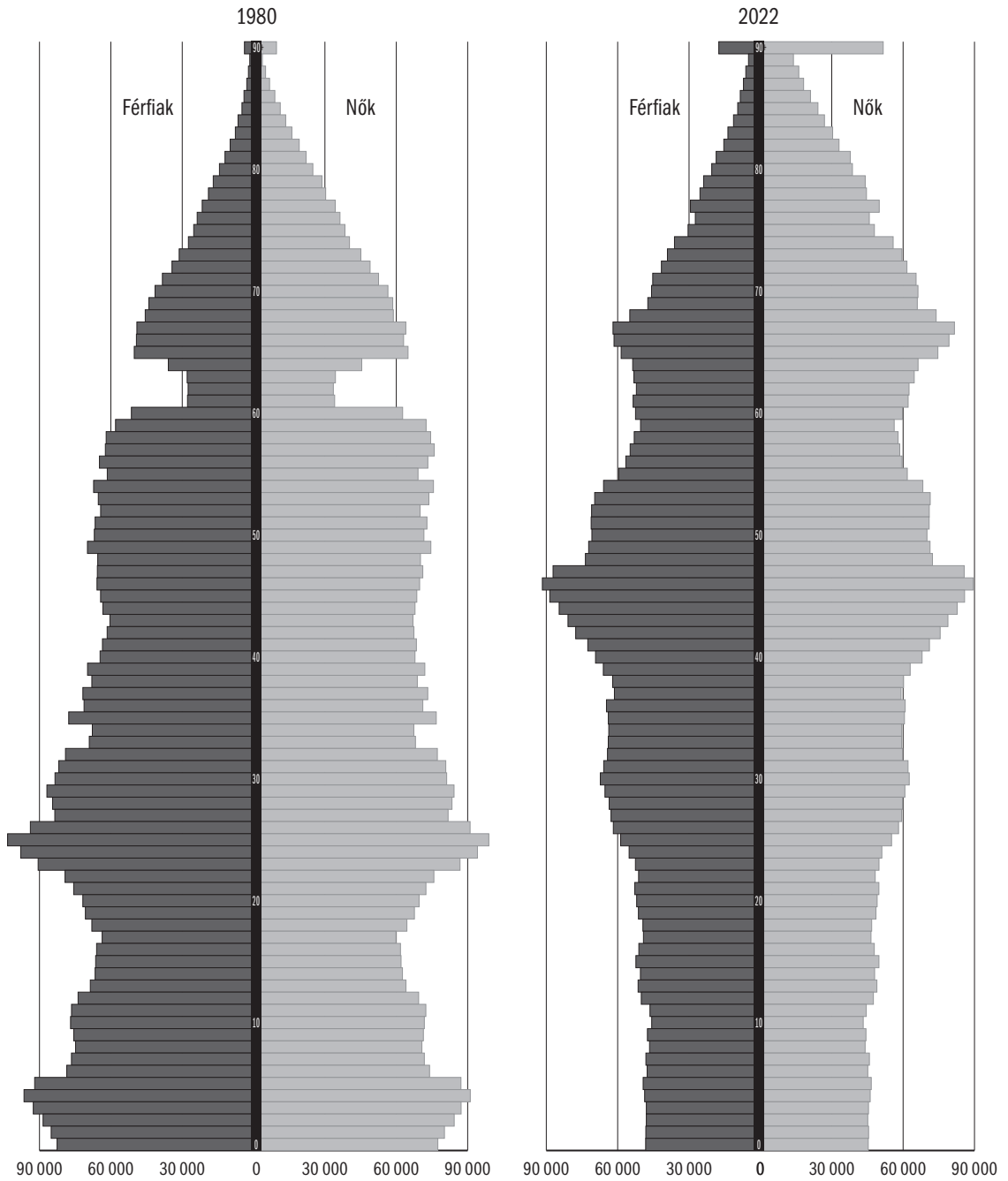
2.2. táblázat: A népesség száma főbb korcsoportok szerint, ezer fő^a

Év	éves					Együtt
	0-14	15-24	25-54	55-64	65+	
1980	2 341,2	1 464,4	4 399,8	1 054,7	1 449,4	10 709,5
1990	2 130,5	1 445,5	4 231,4	1 193,5	1 373,9	10 374,8
1992	2 018,7	1 558,1	4 222,6	1 159,4	1 414,7	10 373,6
1993	1 972,3	1 587,0	4 230,4	1 148,5	1 426,9	10 365,0
1994	1 929,6	1 601,5	4 240,6	1 136,2	1 442,2	10 350,0
1995	1 891,7	1 610,1	4 250,6	1 126,2	1 458,0	10 336,7
1996	1 858,8	1 609,7	4 253,6	1 120,8	1 478,3	10 321,2
1997	1 824,4	1 607,2	4 260,3	1 118,9	1 490,5	10 301,2
1998	1 792,8	1 593,0	4 262,6	1 124,4	1 506,9	10 279,7
1999	1 762,4	1 573,2	4 268,5	1 127,9	1 521,4	10 253,4
2000	1 729,2	1 526,5	4 291,4	1 143,4	1 531,1	10 221,6
2001	1 692,0	1 480,1	4 338,5	1 144,7	1 545,0	10 200,3
2002	1 660,1	1 436,9	4 378,0	1 147,9	1 551,9	10 174,9
2003	1 633,7	1 392,5	4 390,8	1 166,1	1 559,2	10 142,4
2004	1 606,1	1 355,0	4 401,6	1 186,9	1 567,1	10 116,7
2005	1 579,7	1 322,0	4 409,1	1 209,2	1 577,6	10 097,6
2006	1 553,5	1 302,0	4 399,8	1 230,0	1 590,7	10 076,6
2007	1 529,7	1 285,9	4 393,9	1 251,5	1 605,1	10 066,1
2008	1 508,8	1 273,3	4 377,1	1 262,3	1 623,9	10 045,4
2009	1 492,6	1 259,9	4 346,1	1 292,0	1 640,3	10 030,9
2010	1 476,9	1 253,4	4 293,7	1 326,9	1 663,5	10 014,4
2011	1 457,2	1 231,7	4 257,7	1 367,8	1 671,3	9 985,7
2012	1 440,3	1 214,1	4 164,6	1 437,0	1 675,9	9 931,9
2013	1 430,9	1 196,4	4 144,8	1 435,0	1 701,7	9 908,8
2014	1 425,8	1 172,8	4 123,8	1 423,2	1 731,8	9 877,4
2015	1 427,2	1 147,1	4 112,6	1 404,5	1 764,2	9 855,6
2016	1 424,4	1 120,1	4 109,6	1 379,7	1 796,6	9 830,4
2017	1 422,9	1 089,7	4 105,3	1 351,4	1 828,3	9 797,6
2018	1 421,9	1 068,0	4 118,7	1 317,8	1 852,0	9 778,4
2019	1 421,8	1 048,8	4 136,8	1 275,4	1 890,0	9 772,8
2020	1 421,3	1 028,8	4 153,7	1 223,4	1 942,2	9 769,5
2021	1 417,2	1 010,3	4 147,3	1 179,3	1 976,6	9 730,7
2022	1 410,2	1 004,8	4 134,9	1 148,8	1 990,3	9 689,0

^a Január 1. népességszám. Az 1980. és 1990. évi adat forrása az adott évi népszámlálás, az 1991–2011 közötti adatok a 2001. február 1-jei eszmei időpontnak megfelelően végrehajtott népszámlálás alapján készült tovább- illetve visszavezetett, 2012-től pedig a 2011. október 1-jei eszmei időpontnak megfelelően végrehajtott népszámláláson alapuló továbbvezetett adatok. Forrás: *KSH STADAT* (2022.06.30-i frissítés).

A forrás adatok xls formátumban letölthetők: http://www.bpdata.eu/mpt/2022hut02_02

2.1. ábra: Magyarország népességének korösszetétele, 1980, 2022

Forrás: KSH.

A forrás adatok xls formátumban letölthetők: http://www.bpdata.eu/mpt/2022hua02_01

2.3. táblázat: A férfi népességszám alakulása főbb korcsoportok szerint, ezer fő^a

Év	éves					Együtt
	0-14	15-24	25-54	55-64	65+	
1980	1 205,4	749,9	2 475,6	170,5	587,3	5 188,7
1990	1 090,4	740,3	2 366,9	259,9	527,5	4 984,9
1992	1 032,3	797,7	2 350,4	255,5	539,8	4 975,7
1993	1 008,7	812,2	2 349,0	253,9	542,5	4 966,3
1994	986,8	819,9	2 350,3	250,5	546,0	4 953,4
1995	967,4	824,0	2 353,3	246,1	550,8	4 941,6
1996	950,5	823,7	2 358,3	239,5	557,2	4 929,2
1997	933,0	822,4	2 366,2	233,9	560,5	4 916,0
1998	916,8	815,4	2 375,5	229,3	564,7	4 901,8
1999	901,5	805,0	2 383,2	226,1	568,6	4 884,4
2000	885,0	780,9	2 403,8	224,8	570,8	4 865,2
2001	865,7	757,0	2 425,2	228,9	574,2	4 851,0
2002	850,1	733,9	2 446,1	233,0	573,8	4 837,0
2003	836,8	711,3	2 456,5	239,9	574,0	4 818,5
2004	823,0	691,9	2 470,3	244,4	574,5	4 804,1
2005	809,5	674,6	2 480,0	252,2	576,8	4 793,1
2006	796,7	664,0	2 493,7	249,3	580,9	4 784,6
2007	784,5	655,4	2 503,7	249,4	586,1	4 779,1
2008	773,9	649,2	2 501,3	252,5	592,8	4 769,6
2009	765,8	642,7	2 497,0	258,4	599,2	4 763,1
2010	757,7	640,4	2 488,8	261,7	608,3	4 756,9
2011	747,6	629,7	2 480,4	274,7	611,5	4 743,9
2012	739,5	623,1	2 449,9	294,1	617,9	4 724,6
2013	734,7	614,4	2 439,4	297,0	630,5	4 716,0
2014	732,2	602,1	2 419,1	305,3	644,7	4 703,4
2015	732,8	589,1	2 395,1	319,1	659,7	4 695,8
2016	731,3	575,8	2 379,0	327,1	675,3	4 688,5
2017	730,4	560,3	2 365,0	330,8	688,9	4 675,4
2018	730,0	549,2	2 365,5	327,0	699,9	4 671,6
2019	730,0	540,0	2 373,7	315,0	717,1	4 675,8
2020	729,9	530,1	2 383,8	295,6	741,4	4 680,8
2021	727,6	520,5	2 379,7	279,1	756,9	4 663,8
2022	724,2	517,1	2 376,7	265,0	761,9	4 644,9

^a Január 1. népességszám. Az 1980. és 1990. évi adat forrása az adott évi népszámlálás, az 1991–2011 közötti adatok a 2001. február 1-jei eszmei időpontnak megfelelően végrehajtott népszámlálás alapján készült tovább- illetve visszavezetett, 2012-től pedig a 2011. október 1-jei eszmei időpontnak megfelelően végrehajtott népszámláláson alapuló továbbvezetett adatok. Forrás: *KSH STADAT* (2022.06.30-i frissítés).

A forrás adatok xls formátumban letölthetők: http://www.bpdata.eu/mpt/2022hur02_03

2.4. táblázat: A női népességszám alakulása főbb korcsoportok szerint, ezer fő^a

Év	éves					Együtt
	0-14	15-24	25-54	55-59	60+	
1980	1 135,8	714,5	2 232,8	365,3	1 072,4	5 520,8
1990	1 040,1	705,2	2 144,4	327,6	1 172,5	5 389,9
1992	986,5	760,4	2 138,1	318,1	1 194,9	5 397,9
1993	963,6	774,8	2 141,2	314,4	1 204,7	5 398,7
1994	942,8	781,6	2 146,2	313,1	1 212,9	5 396,6
1995	924,4	786,2	2 151,0	312,6	1 221,0	5 395,1
1996	908,3	786,0	2 152,4	316,4	1 228,8	5 392,0
1997	891,4	784,8	2 155,6	318,3	1 235,1	5 385,3
1998	876,0	777,6	2 156,0	324,4	1 243,9	5 378,0
1999	861,0	768,2	2 159,3	326,7	1 253,8	5 369,0
2000	844,3	745,6	2 170,5	334,8	1 261,3	5 356,5
2001	826,3	723,1	2 193,4	330,4	1 276,1	5 349,3
2002	810,0	703,0	2 211,6	328,6	1 284,7	5 337,9
2003	796,9	681,2	2 217,4	330,7	1 297,8	5 323,9
2004	783,1	663,1	2 220,8	338,5	1 307,1	5 312,6
2005	770,2	647,4	2 221,9	341,7	1 323,1	5 304,3
2006	756,8	638,6	2 213,0	356,6	1 327,0	5 292,0
2007	745,1	630,6	2 206,8	369,6	1 335,0	5 287,1
2008	734,9	624,1	2 194,5	373,2	1 349,1	5 275,8
2009	726,8	617,2	2 176,0	381,8	1 366,1	5 267,9
2010	719,2	613,1	2 145,5	396,8	1 382,8	5 257,4
2011	709,6	601,9	2 124,0	404,4	1 401,9	5 241,8
2012	700,8	590,9	2 079,5	416,2	1 419,9	5 207,3
2013	696,2	582,0	2 066,5	411,2	1 436,9	5 192,8
2014	693,6	570,7	2 052,7	395,5	1 461,5	5 174,0
2015	694,4	558,0	2 043,2	370,2	1 494,0	5 159,8
2016	693,1	544,3	2 037,9	347,4	1 519,2	5 142,0
2017	692,5	529,4	2 032,5	327,9	1 539,9	5 122,3
2018	691,9	518,8	2 035,0	314,1	1 547,0	5 106,8
2019	691,8	508,8	2 038,9	304,7	1 552,8	5 097,0
2020	691,5	498,7	2 043,4	298,5	1 556,6	5 088,7
2021	689,7	489,8	2 039,5	294,0	1 554,0	5 067,0
2022	686,0	487,7	2 032,6	294,1	1 543,7	5 044,1

^a Január 1. népességszám. Az 1980. és 1990. évi adat forrása az adott évi népszámlálás, az 1991–2011 közötti adatok a 2001. február 1-jei eszmei időpontnak megfelelően végrehajtott népszámlálás alapján készült tovább- illetve visszavezetett, 2012-től pedig a 2011. október 1-jei eszmei időpontnak megfelelően végrehajtott népszámláláson alapuló továbbvezetett adatok. Forrás: *KSH STADAT* (2022.06.30-i frissítés).

A forrás adatok xls formátumban letölthetők: http://www.bpdata.eu/mpt/2022hut02_04

3.1. táblázat: A 15 éves és idősebb népesség gazdasági aktivitása, ezer fő^a

Év	15-59 éves férfiak, 15-54 éves nők								60 éves és idősebb férfiak, 55 éves és idősebb nők			
	Foglalkoztatott	Munkanélküli	Inaktívak					Együtt	Foglalkoztatott	Munkanélküli	Nyugdíjas és egyéb inaktív	Együtt
			Nyugdíjas	Nappali tagozatos tanuló	Gyes-en, gyed-en, gyet-en lévő	Egyéb inaktív	Inaktív összesen					
1980	4 887,9	0,0	300,8	370,1	259,0	339,7	1 269,6	6 157,5	570,3	0,0	1 632,1	2 202,4
1990	4 534,3	62,4	284,3	548,9	249,7	297,5	1 380,4	5 977,1	345,7	0,0	1 944,9	2 290,6
...												
1997	3 549,5	342,5	542,9	752,0	289,0	599,9	2 183,8	6 075,8	96,9	6,3	2 189,0	2 292,2
1998	3 608,5	305,5	588,8	697,0	295,5	565,7	2 147,0	6 061,0	89,3	7,5	2 197,6	2 294,4
1999	3 701,0	283,3	534,7	675,6	295,3	549,8	2 055,4	6 039,6	110,4	1,4	2 185,2	2 297,0
2000	3 745,9	261,4	517,9	721,7	281,4	571,4	2 092,4	6 099,7	130,3	2,3	2 268,0	2 400,6
2001	3 742,6	231,7	516,3	717,9	286,6	601,6	2 122,4	6 096,7	140,7	2,4	2 271,8	2 414,9
2002	3 719,6	235,7	507,1	738,3	286,8	593,0	2 125,2	6 080,5	164,1	3,2	2 263,9	2 431,2
2003	3 719,0	239,6	485,0	730,7	286,9	595,0	2 097,6	6 056,2	202,9	4,9	2 245,6	2 453,4
2004	3 663,1	247,2	480,5	739,8	282,4	622,4	2 125,1	6 035,4	237,3	5,7	2 236,1	2 479,1
2005	3 653,9	296,0	449,7	740,8	278,6	590,3	2 059,4	6 009,3	247,6	7,9	2 258,3	2 513,8
2006	3 680,1	309,9	416,1	811,4	261,1	524,3	2 012,9	6 002,9	248,3	8,4	2 270,2	2 526,9
2007	3 649,5	303,7	413,2	822,7	273,9	519,7	2 029,5	5 982,7	252,5	8,4	2 292,9	2 553,8
2008	3 596,3	315,5	394,7	814,3	282,2	549,0	2 040,2	5 952,0	252,0	10,9	2 323,6	2 586,5
2009	3 480,9	403,0	360,3	805,7	282,0	578,4	2 026,4	5 910,3	266,9	14,8	2 345,7	2 627,4
2010	3 435,8	450,1	336,6	805,4	275,9	558,1	1 976,0	5 861,9	298,5	19,3	2 353,3	2 671,1
2011	3 430,1	440,9	296,4	783,8	280,7	557,9	1 932,0	5 789,8	328,9	25,1	2 366,3	2 720,3
2012	3 498,6	447,0	260,1	769,6	263,2	484,3	1 777,2	5 722,8	328,6	26,1	2 407,2	2 761,9
2013	3 551,1	415,7	247,6	737,3	255,4	466,4	1 706,7	5 673,5	341,6	25,2	2 424,5	2 791,3
2014	3 720,7	317,5	222,3	701,2	237,8	412,5	1 573,8	5 612,0	380,0	25,8	2 419,0	2 824,8
2015	3 782,1	281,3	197,3	688,8	240,0	368,1	1 494,2	5 557,6	428,4	26,5	2 400,8	2 855,7
2016	3 860,6	211,3	181,6	656,3	242,4	361,2	1 441,5	5 483,8	491,0	23,3	2 364,1	2 878,4
2017	3 909,9	172,2	164,1	636,5	233,1	362,0	1 362,5	5 444,7	511,4	19,6	2 356,7	2 887,7
2018	3 933,9	158,3	140,9	627,6	232,1	368,4	1 369,0	5 461,2	535,6	13,6	2 339,2	2 888,4
2019	3 953,0	148,3	147,3	618,4	226,2	365,6	1 357,5	5 458,8	559,1	11,4	2 320,4	2 890,9
2020	3 883,4	182,7	133,1	565,1	236,3	442,1	1 376,6	5 442,7	577,1	15,3	2 295,7	2 888,1
2021	4 036,6	179,5	113,1	623,7	78,1	390,8	1 205,7	5 421,8	597,9	16,1	2 260,4	2 874,4
2022	4 071,1	157,5	112,0	625,3	72,9	370,8	1 181,0	5 409,6	624,4	18,7	2 222,2	2 865,3
2021 ^b	3 895,6	179,3	113,3	623,8	218,6	391,2	1 346,9	5 421,8	605,2	16,1	2 253,1	2 874,4
2022 ^b	3 933,8	157,6	112,0	625,3	209,5	371,5	1 318,2	5 409,6	637,9	18,7	2 208,7	2 865,3

^a Éves átlagos értékek.

^b KRTK Adatbank által számított adatok, a 2021-es évet megelőző módszertan szerint. 2021. január 1-jétől a gyed, gyes mellett dolgozókon túl a munkájuktól gyermekgondozási ellátás igénybevétele miatt tartósan távol lévő személyek is foglalkoztatottnak minősülnek (korábban inaktív vagy munkanélküli). A módszertani változás eredményeként a nők foglalkoztatási mutatói jelentős mértékben módosultak. Megjegyzés: A népességszám és a teljeskörűsítés súlyszámai 1999-ig az 1990. évi népszámláláson, 2000-tól pedig a 2001. évi népszámláláson alapulnak. A népességszám 2012-től a 2011. évi népszámláláson alapul, de a MEF teljeskörűsítéséhez használt népesség adatok – az általános gyakorlatól eltérően – 2006-ig visszamenőlegesen korrigálásra kerültek.

A foglalkoztatottakra vonatkozó adat tartalmazza a sorakatonákat, a nyugdíj és az anyasági ellátás mellett foglalkoztatottakat is. A tanulóokra vonatkozó 1995–97. évi adatok becsültek. Az egyéb inaktív kategóriát az évközepi népességszámból kiindulva kivonással határoztuk meg, így abban elvileg a MEF megfigyelési körébe nem tartozó intézményi népesség, illetve a továbbvezetés miatti korrekció is megjelenik.

Forrás: Nyugdíjasok: 1980–90: *NYUFIG*, 1997–: *KSH MEF*. Gyes, gyed, gyet: 1997-ig *TB* és becslés, utána *KSH MEF*. Munkanélküliség: 1990: *NFSZ REG*, 1997–: *KSH MEF*.

A forrás adatok xls formátumban letölthetők: http://www.bpdata.eu/mpt/2022hut03_01

3.2. táblázat: A 15 éves és idősebb férfiak gazdasági aktivitása, ezer fő^a

Év	15–59 éves férfiak							60 éves és idősebb férfiak				
	Foglalkoztatott	Munkanélküli	Inaktívak				Együtt	Foglalkoztatott	Munkanélküli	Nyugdíjas és egyéb inaktív	Együtt	
			Nyugdíjas	Nappali tagozatos tanuló	Gyes-en, gyed-en, gyet-en lévő	Egyéb inaktív						Inaktív összesen
1980	2 750,5	0,0	173,8	196,3	0,0	99,1	469,2	3 219,7	265,3	0,0	491,8	757,1
1990	2 524,3	37,9	188,4	284,2	1,2	80,3	554,1	3 116,3	123,7	0,0	665,5	789,2
...												
1997	2 018,0	212,2	306,0	377,6	1,5	251,6	936,7	3 166,9	25,5	1,9	743,5	770,9
1998	2 015,5	186,5	345,4	350,4	1,0	264,2	961,0	3 163,0	26,2	2,8	737,3	766,3
1999	2 068,4	170,3	312,7	338,8	4,2	261,5	917,2	3 155,9	34,7	0,4	727,2	762,3
2000	2 086,0	158,2	315,2	358,2	4,1	261,7	939,2	3 183,4	39,8	0,7	758,8	799,3
2001	2 087,6	141,6	311,0	353,4	4,3	283,2	951,9	3 181,1	41,1	0,9	763,0	805,0
2002	2 080,4	137,3	307,5	370,3	5,0	273,4	956,2	3 173,9	45,2	0,7	764,4	810,3
2003	2 073,5	137,6	293,6	367,9	4,3	288,1	953,9	3 165,0	53,0	0,9	762,5	816,4
2004	2 052,7	136,2	293,5	371,2	4,6	300,2	969,5	3 158,4	64,6	0,6	758,8	824,0
2005	2 050,7	158,2	278,8	375,4	5,8	288,8	948,8	3 157,7	65,4	0,9	763,9	830,2
2006	2 078,4	163,4	258,9	404,1	4,0	249,6	916,6	3 158,4	60,2	1,1	771,5	832,8
2007	2 067,4	162,5	261,8	410,2	4,1	248,8	924,9	3 154,8	61,9	1,0	777,5	840,4
2008	2 033,6	172,7	261,2	408,3	4,7	264,6	938,8	3 145,1	60,0	1,0	790,4	851,4
2009	1 961,9	230,3	240,1	409,0	4,4	288,7	942,2	3 134,4	63,1	1,6	798,9	863,6
2010	1 929,5	259,5	228,7	410,3	4,6	287,1	930,7	3 119,7	63,0	2,2	812,9	878,1
2011	1 950,9	248,7	203,7	397,9	3,6	286,8	892,0	3 091,6	70,1	2,9	826,2	899,2
2012	1 979,2	257,9	187,7	395,6	4,2	238,8	826,3	3 063,4	69,6	4,1	846,1	919,8
2013	2 022,2	234,4	169,5	375,6	3,8	232,0	780,9	3 037,5	81,5	4,8	852,4	938,7
2014	2 120,3	173,1	151,3	352,5	3,0	200,9	707,7	3 001,1	100,1	8,6	855,6	964,3
2015	2 152,1	152,1	133,7	345,1	3,1	181,4	663,3	2 967,5	131,4	9,8	849,3	990,5
2016	2 192,4	119,0	119,6	332,3	3,8	173,6	629,3	2 940,7	170,1	8,5	832,5	1 011,1
2017	2 228,9	89,8	107,3	322,9	1,9	169,2	601,2	2 920,0	188,4	6,0	828,8	1 023,2
2018	2 245,4	83,9	94,2	315,9	1,3	171,0	582,4	2 911,7	200,8	4,1	824,4	1 029,3
2019	2 259,2	81,7	94,3	308,2	1,4	169,3	573,2	2 914,0	220,5	4,4	809,6	1 034,5
2020	2 235,5	98,5	87,4	282,3	2,3	201,1	573,1	2 907,1	225,5	5,7	805,3	1 036,5
2021	2 242,9	93,9	71,9	316,3	1,0	171,0	560,2	2 897,0	228,9	5,9	796,7	1 031,5
2022	2 251,4	89,1	76,6	314,6	0,6	162,3	554,1	2 894,6	240,6	7,4	777,1	1 025,1
2021 ^b	2 242,2	93,7	71,9	316,3	1,7	171,2	561,1	2 897,0	233,2	5,9	792,4	1 031,5
2022 ^b	2 251,2	89,1	76,6	314,6	0,8	162,3	554,2	2 894,6	248,4	7,4	769,3	1 025,1

^a Éves átlagos értékek.

^b KRTK Adatbank által számított adatok, a 2021-es évet megelőző módszertan szerint. 2021. január 1-jétől a gyed, gyes mellett dolgozókon túl a munkájuktól gyermekgondozási ellátás igénybevétele miatt tartósan távol lévő személyek is foglalkoztatottnak minősülnek (korábban inaktív vagy munkanélküli). A módszertani változás eredményeként a nők foglalkoztatási mutatói jelentős mértékben módosultak. Megjegyzés: A népességszám és a teljeskörűsítés súlyszámai 1999-ig az 1990. évi népszámláláson, 2000-től pedig a 2001. évi népszámláláson alapulnak. A népességszám 2012-től a 2011. évi népszámláláson alapul, de a MEF teljeskörűsítéséhez használt népesség adatok – az általános gyakorlatól eltérően – 2006-ig visszamenőlegesen korrigálásra kerültek.

A foglalkoztatottakra vonatkozó adat tartalmazza a sor-katonákat, a nyugdíj és az anyasági ellátás mellett foglalkoztatottakat is. A tanulóakra vonatkozó 1995–97. évi adatok becslések. Az egyéb inaktív kategóriát az évközepi népességszámból kiindulva kivonással határoztuk meg, így abban elvileg a MEF megfigyelési körébe nem tartozó intézményi népesség, illetve a továbbvezetés miatti korrekció is megjelenik.

Forrás: Nyugdíjasok: 1980–90: *NYUFIG*, 1997–: *KSH MEF*. Gyes, gyed, gyet: 1997-ig *TB* és becslés, utána *KSH MEF*. Munkanélküliség: 1990: *NFSZ REG*, 1997–: *KSH MEF*.

A forrás adatok xls formátumban letölthetők: http://www.bpdata.eu/mpt/2022hut03_02

3.3. táblázat: A 15 éves és idősebb nők gazdasági aktivitása, ezer fő^a

Év	15-54 éves nők								55 éves és idősebb nők			
	Foglalkoztatott	Munkanélküli	Inaktívak					Együtt	Foglalkoztatott	Munkanélküli	Nyugdíjas és egyéb inaktív	Együtt
			Nyugdíjas	Nappali tagozatos tanuló	Gyes-en, gyed-en, gyet-en lévő	Egyéb inaktív	Inaktív összesen					
1980	2 137,4	0,0	127,0	173,8	259,0	240,6	800,4	2 937,8	305,0	0,0	1 140,3	1 445,3
1990	2 010,0	24,5	95,8	264,7	248,5	217,3	826,3	2 860,8	222,0	0,0	1 279,4	1 501,4
...												
1997	1 531,5	130,3	236,9	374,4	287,5	348,3	1 247,1	2 908,9	71,4	4,4	1 445,3	1 521,1
1998	1 593,0	119,0	243,4	346,6	294,5	301,5	1 186,0	2 898,0	63,1	4,7	1 460,3	1 528,1
1999	1 632,6	113,0	222,0	336,8	291,1	288,3	1 138,2	2 883,8	75,8	1,0	1 458,0	1 534,8
2000	1 659,9	103,2	202,7	363,5	277,3	309,7	1 153,2	2 916,3	90,5	1,6	1 509,2	1 601,3
2001	1 655,0	90,1	205,3	364,5	282,3	318,3	1 170,4	2 915,5	99,6	1,5	1 508,8	1 609,9
2002	1 639,2	98,4	199,6	368,0	281,8	319,6	1 169,0	2 906,6	118,9	2,5	1 499,5	1 620,9
2003	1 645,6	102,0	191,4	362,8	282,6	306,9	1 143,7	2 891,2	149,9	4,0	1 483,2	1 637,1
2004	1 610,2	111,0	186,8	368,6	277,8	322,2	1 155,4	2 876,6	172,8	5,1	1 477,3	1 655,2
2005	1 603,2	137,8	170,9	365,4	272,8	301,5	1 110,6	2 851,6	182,2	7,0	1 494,4	1 683,6
2006	1 601,7	146,5	157,2	407,3	257,1	274,7	1 096,3	2 844,5	188,1	7,3	1 498,7	1 694,1
2007	1 582,1	141,2	151,4	412,5	269,8	270,9	1 104,6	2 827,9	190,6	7,4	1 515,4	1 713,4
2008	1 562,7	142,8	133,5	406,0	277,5	284,4	1 101,4	2 806,9	192,0	9,9	1 533,2	1 735,1
2009	1 519,0	172,7	120,2	396,7	277,6	289,7	1 084,2	2 775,9	203,8	13,2	1 546,8	1 763,8
2010	1 506,3	190,6	107,9	395,1	271,3	271,0	1 045,3	2 742,2	235,5	17,1	1 540,4	1 793,0
2011	1 479,2	192,2	92,7	385,9	277,1	271,1	1 040,0	2 698,2	258,8	22,2	1 540,1	1 821,1
2012	1 519,4	189,1	72,4	374,0	259,0	245,5	950,9	2 659,4	259,0	22,0	1 561,1	1 842,1
2013	1 528,9	181,3	78,1	361,7	251,6	234,4	925,8	2 636,0	260,1	20,4	1 572,1	1 852,6
2014	1 600,4	144,4	71,0	348,7	234,8	211,6	866,1	2 610,9	279,9	17,2	1 563,4	1 860,5
2015	1 630,0	129,2	63,6	343,7	236,9	186,7	830,9	2 590,1	297,0	16,7	1 551,5	1 865,2
2016	1 668,2	92,3	62,0	324,0	238,6	187,6	812,2	2 543,1	320,9	14,8	1 531,6	1 867,3
2017	1 681,0	82,4	56,8	313,6	231,2	192,8	761,3	2 524,7	323,0	13,6	1 527,9	1 864,5
2018	1 688,5	74,4	46,8	311,7	230,7	197,4	786,6	2 549,5	334,8	9,5	1 514,8	1 859,1
2019	1 693,8	66,7	53,0	310,2	224,8	196,4	784,4	2 544,9	338,6	7,0	1 510,8	1 856,4
2020	1 647,9	84,2	45,7	282,8	234,0	241,1	803,6	2 535,7	351,6	9,6	1 490,4	1 851,6
2021	1 793,7	85,6	41,2	307,4	77,1	219,8	645,5	2 524,8	369,0	10,2	1 463,7	1 842,9
2022	1 819,7	68,4	35,4	310,7	72,3	208,5	626,9	2 515,0	383,8	11,3	1 445,1	1 840,2
2021 ^b	1 653,4	85,6	41,4	307,5	217,0	219,9	785,8	2 524,8	372,0	10,2	1 460,7	1 842,9
2022 ^b	1 682,6	68,4	35,4	310,7	208,7	209,3	764	2 515,0	389,5	11,3	1 439,4	1 840,2

^a Éves átlagos értékek.

^b KRTK Adatbank által számított adatok, a 2021-es évet megelőző módszertan szerint. 2021. január 1-jétől a gyed, gyes mellett dolgozókon túl a munkájuktól gyermekgondozási ellátás igénybevétele miatt tartósan távol lévő személyek is foglalkoztatottnak minősülnek (korábban inaktív vagy munkanélküli). A módszertani változás eredményeként a nők foglalkoztatási mutatói jelentős mértékben módosultak. Megjegyzés: A népességszám és a teljeskörűsítés súlyszámai 1999-ig az 1990. évi népszámláláson, 2000-től pedig a 2001. évi népszámláláson alapulnak. A népességszám 2012-től a 2011. évi népszámláláson alapul, de a MEF teljeskörűsítéséhez használt népesség adatok – az általános gyakorlatlól eltérően – 2006-ig visszamenőlegesen korrigálásra kerültek.

A foglalkoztatottakra vonatkozó adat tartalmazza a sorkatonákat, a nyugdíj és az anyasági ellátás mellett foglalkoztatottakat is. A tanulóokra vonatkozó 1995–97. évi adatok becsültek. Az egyéb inaktív kategóriát az évközepe népességszámából kiindulva kivonással határoztuk meg, így abban elvileg a MEF megfigyelési körébe nem tartozó intézményi népesség, illetve a továbbvezetés miatti korrekció is megjelenik.

Forrás: Nyugdíjasok: 1980–90: NYUFIG, 1997–: KSH MEF. Gyes, gyed, gyet: 1997-ig TB és becslés, utána KSH MEF. Munkanélküliség: 1990: NFSZ REG, 1997–: KSH MEF.

A forrás adatok xls formátumban letölthetők: http://www.bpdata.eu/mpt/2022hur03_03

3.4. táblázat: A 15 éves és idősebb népesség gazdasági aktivitása, százalék

Év	15-59 éves férfiak, 15-54 éves nők								60 éves és idősebb férfiak, 55 éves és idősebb nők				
	Foglalkoztatott	Munkanélküli	Inaktívak						Együtt	Foglalkoztatott	Munkanélküli	Nyugdíjas és egyéb inaktív	Együtt
			Nyugdíjas	Nappali tagozatos tanuló	Gyes-en, gyed-en, gyet-en lévő	Egyéb inaktív	Inaktív összesen						
1980	79,4	0,0	4,9	6,0	4,2	5,5	20,6	100,0	25,9	0,0	74,1	100,0	
1990	75,9	1,0	4,8	9,2	4,2	5,0	23,1	100,0	15,1	0,0	84,9	100,0	
1991	71,0	4,2	5,6	9,6	4,3	5,3	24,8	100,0	10,9	0,0	89,1	100,0	
1992	64,5	7,2	6,5	10,3	4,3	7,2	28,3	100,0	8,0	0,4	91,5	100,0	
1993	60,8	8,3	7,2	11,3	4,5	7,9	30,9	100,0	6,0	0,7	93,3	100,0	
1994	59,8	7,2	7,8	11,7	4,6	8,9	33,0	100,0	5,2	0,5	94,3	100,0	
1995	58,7	6,7	8,1	11,9	4,7	9,8	34,5	100,0	4,7	0,3	95,0	100,0	
1996	58,3	6,5	8,4	12,2	4,8	9,9	35,2	100,0	4,5	0,3	95,3	100,0	
1997	58,4	5,6	8,9	12,4	4,8	9,9	35,9	100,0	4,2	0,3	95,5	100,0	
1998	59,5	5,0	9,7	11,5	4,9	9,3	35,4	100,0	3,9	0,3	95,8	100,0	
1999	61,3	4,7	8,9	11,2	4,9	9,1	34,0	100,0	4,8	0,1	95,1	100,0	
2000	61,4	4,3	8,5	11,8	4,6	9,4	34,3	100,0	5,4	0,1	94,5	100,0	
2001	61,4	3,8	8,5	11,8	4,7	9,9	34,8	100,0	5,8	0,1	94,1	100,0	
2002	61,2	3,9	8,3	12,1	4,7	9,8	35,0	100,0	6,7	0,1	93,1	100,0	
2003	61,4	4,0	8,0	12,1	4,7	9,8	34,6	100,0	8,3	0,2	91,5	100,0	
2004	60,7	4,1	8,0	12,3	4,7	10,3	35,2	100,0	9,6	0,2	90,2	100,0	
2005	60,8	4,9	7,5	12,3	4,6	9,8	34,3	100,0	9,8	0,3	89,8	100,0	
2006	61,3	5,2	6,9	13,5	4,3	8,7	33,5	100,0	9,8	0,3	89,8	100,0	
2007	61,0	5,1	6,9	13,8	4,6	8,7	33,9	100,0	9,9	0,3	89,8	100,0	
2008	60,4	5,3	6,6	13,7	4,7	9,2	34,3	100,0	9,7	0,4	89,8	100,0	
2009	58,9	6,8	6,1	13,6	4,8	9,8	34,3	100,0	10,2	0,6	89,3	100,0	
2010	58,6	7,7	5,7	13,7	4,7	9,5	33,7	100,0	11,2	0,7	88,1	100,0	
2011	59,2	7,6	5,1	13,5	4,8	9,6	33,1	100,0	12,1	0,9	87,0	100,0	
2012	61,1	7,8	4,5	13,4	4,6	8,5	31,1	100,0	11,9	0,9	87,2	100,0	
2013	62,6	7,3	4,4	13,0	4,5	8,2	30,1	100,0	12,2	0,9	86,9	100,0	
2014	66,3	5,7	4,0	12,5	4,2	7,3	28,0	100,0	13,5	0,9	85,6	100,0	
2015	68,1	5,1	3,6	12,4	4,3	6,6	26,9	100,0	15,0	0,9	84,1	100,0	
2016	70,4	3,9	3,3	12,0	4,4	6,6	26,3	100,0	17,1	0,8	82,1	100,0	
2017	71,8	3,2	3,0	11,7	4,3	6,6	25,0	100,0	17,7	0,7	81,6	100,0	
2018	72,0	2,9	2,6	11,5	4,2	6,7	25,1	100,0	18,5	0,5	81,0	100,0	
2019	72,4	2,7	2,7	11,3	4,1	6,7	24,9	100,0	19,3	0,4	80,3	100,0	
2020	71,4	3,4	2,4	10,4	4,3	8,1	25,2	100,0	20,0	0,5	79,5	100,0	
2021	74,5	3,3	2,1	11,5	1,4	7,2	22,2	100,0	20,8	0,6	78,6	100,0	
2022	75,3	2,9	2,1	11,6	1,3	6,9	21,8	100,0	21,8	0,7	77,6	100,0	
2021 ^a	71,9	3,3	2,1	11,5	4,0	7,2	24,8	100,0	21,1	0,6	78,3	100,0	
2022 ^a	72,7	2,9	2,1	11,6	3,9	6,9	24,4	100,0	22,3	0,7	77,0	100,0	

^a KRTK Adatbank által számított adatok, a 2021-es évet megelőző módszertan szerint. 2021. január 1-jétől a gyed, gyes mellett dolgozókon túl a munkájuktól gyermekgondozási ellátás igénybevétele miatt tartósan távol lévő személyek is foglalkoztatottnak minősülnek (korábban inaktív vagy munkanélküli). A módszertani változás eredményeként a nők fog-

lalkoztatási mutatói jelentős mértékben módosultak.

Forrás: Nyugdíjasok: 1980–91: NYUFIG, 1992–: KSH MEF.
Gyes, gyed, gyet: 1997-ig TB és becslés, utána KSH MEF.
Munkanélküliség: 1990–91: NFSZ REG, 1992–: KSH MEF.

A forrás adatok xls formátumban letölthetők: http://www.bpdata.eu/mpt/2022hut03_04

3.5. táblázat: A 15 éves és idősebb férfiak gazdasági aktivitása, százalék

Év	15–59 éves férfiak							60 éves és idősebb férfiak				
	Foglalkoztatott	Munkanélküli	Inaktívak					Együtt	Foglalkoztatott	Munkanélküli	Nyugdíjas és egyéb inaktív	Együtt
			Nyugdíjas	Nappali tagozatos tanuló	Gyes-en, gyed-en, gyet-en lévő	Egyéb inaktív	Inaktív összesen					
1980	85,4	0,0	5,4	6,1	0,0	3,1	14,6	100,0	35,0	0,0	65,0	100,0
1990	81,0	1,2	6,0	9,1	0,0	2,6	17,8	100,0	15,7	0,0	84,3	100,0
1991	75,0	4,8	7,0	9,5	0,0	3,7	20,2	100,0	11,4	0,0	88,6	100,0
1992	68,4	8,4	8,0	9,6	0,1	5,6	23,2	100,0	8,2	0,4	91,4	100,0
1993	64,3	9,9	8,3	11,0	0,1	6,4	25,8	100,0	6,1	0,6	93,4	100,0
1994	63,7	8,5	8,8	11,3	0,1	7,6	27,8	100,0	5,3	0,5	94,2	100,0
1995	63,6	8,2	8,9	11,6	0,2	7,5	28,2	100,0	4,7	0,3	95,0	100,0
1996	63,4	7,7	9,2	11,8	0,1	7,8	28,9	100,0	3,7	0,2	96,1	100,0
1997	63,7	6,7	9,7	11,9	0,0	7,9	29,6	100,0	3,3	0,2	96,4	100,0
1998	63,7	5,9	10,9	11,1	0,0	8,4	30,4	100,0	3,4	0,4	96,2	100,0
1999	65,5	5,4	9,9	10,7	0,1	8,3	29,1	100,0	4,6	0,1	95,4	100,0
2000	65,5	5,0	9,9	11,3	0,1	8,2	29,5	100,0	5,0	0,1	94,9	100,0
2001	65,6	4,5	9,8	11,1	0,1	8,9	29,9	100,0	5,1	0,1	94,8	100,0
2002	65,5	4,3	9,7	11,7	0,2	8,6	30,1	100,0	5,6	0,1	94,3	100,0
2003	65,5	4,3	9,3	11,6	0,1	9,1	30,1	100,0	6,5	0,1	93,4	100,0
2004	65,0	4,3	9,3	11,8	0,1	9,5	30,7	100,0	7,8	0,1	92,1	100,0
2005	64,9	5,0	8,8	11,9	0,2	9,1	30,0	100,0	7,9	0,1	92,0	100,0
2006	65,8	5,2	8,2	12,8	0,1	7,9	29,0	100,0	7,2	0,1	92,6	100,0
2007	65,5	5,2	8,3	13,0	0,1	7,9	29,3	100,0	7,4	0,1	92,5	100,0
2008	64,7	5,5	8,3	13,0	0,1	8,4	29,8	100,0	7,0	0,1	92,8	100,0
2009	62,6	7,3	7,7	13,0	0,1	9,2	30,1	100,0	7,3	0,2	92,5	100,0
2010	61,8	8,3	7,3	13,2	0,1	9,2	29,8	100,0	7,2	0,3	92,6	100,0
2011	63,1	8,0	6,6	12,9	0,1	9,3	28,9	100,0	7,8	0,3	91,9	100,0
2012	64,6	8,4	6,1	12,9	0,1	7,8	27,0	100,0	7,6	0,4	92,0	100,0
2013	66,6	7,7	5,6	12,4	0,1	7,6	25,7	100,0	8,7	0,5	90,8	100,0
2014	70,7	5,8	5,0	11,7	0,1	6,7	23,6	100,0	10,4	0,9	88,7	100,0
2015	72,5	5,1	4,5	11,6	0,1	6,1	22,4	100,0	13,3	1,0	85,7	100,0
2016	74,6	4,0	4,1	11,3	0,1	5,9	21,4	100,0	16,8	0,8	82,3	100,0
2017	76,3	3,1	3,7	11,1	0,1	5,8	20,6	100,0	18,4	0,6	81,0	100,0
2018	77,1	2,9	3,2	10,8	0,0	5,9	20,0	100,0	19,5	0,4	80,1	100,0
2019	77,5	2,8	3,2	10,6	0,1	5,8	19,7	100,0	21,3	0,4	78,3	100,0
2020	76,9	3,4	3,0	9,7	0,1	6,9	19,7	100,0	21,8	0,5	77,7	100,0
2021	77,4	3,2	2,5	10,9	0,0	5,9	19,3	100,0	22,2	0,6	77,2	100,0
2022	77,8	3,1	2,6	10,9	0,0	5,6	19,1	100,0	23,5	0,7	75,8	100,0
2021 ^a	77,4	3,2	2,5	10,9	0,1	5,9	19,4	100,0	22,6	0,6	76,8	100,0
2022 ^a	77,8	3,1	2,6	10,9	0,0	5,6	19,1	100,0	24,2	0,7	75,1	100,0

^a KRTK Adatbank által számított adatok, a 2021-es évet megelőző módszertan szerint. 2021. január 1-jétől a gyed, gyes mellett dolgozókon túl a munkájuktól gyermekgondozási ellátás igénybevétele miatt tartósan távol lévő személyek is foglalkoztatottnak minősülnek (korábban inaktív vagy munkanélküli). A módszertani változás eredményeként a

nők foglalkoztatási mutatói jelentős mértékben módosultak. Forrás: Nyugdíjasok: 1980–91: NYUFIG, 1992–: KSH MEF. Gyes, gyed, gyet: 1997-ig TB és becslés, utána KSH MEF. Munkanélküliség: 1990–91: NFSZ REG, 1992–: KSH MEF. A forrás adatok xls formátumban letölthetők: http://www.bpdata.eu/mpt/2022hut03_05

3.6. táblázat: A 15 éves és idősebb nők gazdasági aktivitása, százalék

Év	15-54 éves nők							55 éves és idősebb nők				
	Foglalkoztatott	Munkanélküli	Inaktívak				Együtt	Foglalkoztatott	Munkanélküli	Nyugdíjas és egyéb inaktív	Együtt	
			Nyugdíjas	Nappali tagozatos tanuló	Gyes-en, gyed-en, gyet-en lévő	Egyéb inaktív						Inaktív összesen
1980	72,8	0,0	4,3	5,9	8,8	8,2	27,2	100,0	21,1	0,0	78,9	100,0
1990	70,3	0,9	3,3	9,3	8,7	7,6	28,9	100,0	14,8	0,0	85,2	100,0
1991	66,6	3,6	4,1	9,8	9,0	7,0	29,8	100,0	10,6	0,0	89,4	100,0
1992	60,2	5,9	4,9	11,0	9,0	9,0	33,8	100,0	7,9	0,4	91,6	100,0
1993	57,1	6,6	6,0	11,6	9,2	9,5	36,3	100,0	5,9	0,8	93,3	100,0
1994	55,6	5,7	6,8	12,0	9,5	10,3	38,7	100,0	5,1	0,5	94,4	100,0
1995	53,4	5,2	7,3	12,2	9,6	12,3	41,4	100,0	4,7	0,3	95,1	100,0
1996	52,8	5,2	7,6	12,6	9,8	12,0	42,0	100,0	4,8	0,3	94,9	100,0
1997	52,6	4,5	8,1	12,9	9,9	12,0	42,9	100,0	4,7	0,3	95,0	100,0
1998	55,0	4,1	8,4	12,0	10,2	10,4	40,9	100,0	4,1	0,3	95,6	100,0
1999	56,6	3,9	7,7	11,7	10,1	10,0	39,5	100,0	4,9	0,1	95,0	100,0
2000	56,9	3,5	7,0	12,5	9,5	10,6	39,5	100,0	5,7	0,1	94,2	100,0
2001	56,8	3,1	7,0	12,5	9,7	10,9	40,1	100,0	6,2	0,1	93,7	100,0
2002	56,4	3,4	6,9	12,7	9,7	11,0	40,2	100,0	7,3	0,2	92,5	100,0
2003	56,9	3,5	6,6	12,5	9,8	10,6	39,6	100,0	9,2	0,2	90,6	100,0
2004	56,0	3,9	6,5	12,8	9,7	11,2	40,2	100,0	10,4	0,3	89,3	100,0
2005	56,2	4,8	6,0	12,8	9,6	10,6	38,9	100,0	10,8	0,4	88,8	100,0
2006	56,3	5,2	5,5	14,3	9,0	9,7	38,5	100,0	11,1	0,4	88,5	100,0
2007	55,9	5,0	5,4	14,6	9,5	9,6	39,1	100,0	11,1	0,4	88,4	100,0
2008	55,7	5,1	4,8	14,5	9,9	10,1	39,2	100,0	11,1	0,6	88,4	100,0
2009	54,7	6,2	4,3	14,3	10,0	10,4	39,1	100,0	11,6	0,7	87,7	100,0
2010	54,9	7,0	3,9	14,4	9,9	9,9	38,1	100,0	13,1	1,0	85,9	100,0
2011	54,8	7,1	3,4	14,3	10,3	10,0	38,1	100,0	14,2	1,2	84,6	100,0
2012	57,1	7,1	2,7	14,1	9,7	9,2	36,0	100,0	14,1	1,2	84,7	100,0
2013	58,0	6,9	3,0	13,7	9,5	8,8	35,1	100,0	14,0	1,1	84,9	100,0
2014	61,3	5,5	2,8	13,4	9,0	8,1	33,2	100,0	15,0	0,9	84,0	100,0
2015	62,9	5,0	2,5	13,3	9,1	7,2	32,1	100,0	15,9	0,9	83,2	100,0
2016	65,6	3,6	2,4	12,7	9,4	7,4	31,9	100,0	17,2	0,8	82,0	100,0
2017	66,6	3,3	2,3	12,4	9,2	7,6	30,2	100,0	17,3	0,7	81,9	100,0
2018	66,2	2,9	1,8	12,2	9,1	7,7	30,9	100,0	18,0	0,5	81,5	100,0
2019	66,6	2,6	2,1	12,2	8,8	7,7	30,8	100,0	18,2	0,4	81,4	100,0
2020	65,0	3,3	1,8	11,2	9,2	9,5	31,7	100,0	19,0	0,5	80,5	100,0
2021	71,0	3,4	1,6	12,2	3,1	8,7	25,6	100,0	20,0	0,6	79,4	100,0
2022	72,4	2,7	1,4	12,4	2,9	8,3	24,9	100,0	20,9	0,6	78,5	100,0
2021 ^a	65,5	3,4	1,6	12,2	8,6	8,7	31,1	100,0	20,2	0,6	79,2	100,0
2022 ^a	66,9	2,7	1,4	12,4	8,3	8,3	30,4	100,0	21,2	0,6	78,2	100,0

^a KRTK Adatbank által számított adatok, a 2021-es évet megelőző módszertan szerint. 2021. január 1-jétől a gyed, gyes mellett dolgozókon túl a munkájuktól gyermekgondozási ellátás igénybevétele miatt tartósan távol lévő személyek is foglalkoztatottnak minősülnek (korábban inaktív vagy munkanélküli). A módszertani változás eredménye-

ként a nők foglalkoztatási mutatói jelentős mértékben módosultak.

Forrás: Nyugdíjasok: 1980–91: *NYUFIG*, 1992–: *KSH MEF*.
Gyes, gyed, gyet: 1997-ig *TB* és becslés, utána *KSH MEF*.
Munkanélküliség: 1990–91: *NFSZ REG*, 1992–: *KSH MEF*.

A forrás adatok xls formátumban letölthetők: http://www.bpdata.eu/mpt/2022hut03_06

3.7. táblázat: A 15–64 éves népesség létszáma munkapiaci kategóriánkénti önbesorolása szerint, ezer fő

	1999	...	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Együtt															
Dolgozik	3 710,8		3 660,3	3 690,1	3 748,4	3 824,5	4 039,5	4 159,5	4 298,5	4 366,9	4 401,6	4 421,4	4 365,3	4 391,2	4 447,9
Munkanélküli	473,5		670,7	675,8	700,4	666,5	538,8	454,6	366,3	314,0	284,1	284,8	340,3	315,0	278,1
Tanul	753,9		854,6	842,2	811,2	772,5	733,5	710,3	675,6	650,4	644,2	636,7	623,8	642,0	643,9
Nyugdíjas	1 079,7		599,3	582,0	630,3	613,6	557,5	477,5	420,1	392,6	364,9	323,3	276,3	229,8	188,2
Munkaképtelen (rokkant)	195,5		488,4	455,1	356,7	335,7	317,7	318,0	303,1	285,7	253,4	243,4	213,8	196,7	199,5
Gyed-en, gyes-en, gyet-en van	289,0		289,3	290,2	265,0	259,1	237,0	236,9	236,4	227,5	228,6	221,3	229,6	-	-
Háztartását látja el	167,5		95,3	104,3	93,1	96,9	85,3	91,7	93,7	93,2	106,2	97,3	104,1	324,0	329,3
Egyéb okból nem dolgozik	113,1		78,2	78,9	89,1	78,0	78,4	81,9	84,1	84,9	86,4	98,9	127,0	108,2	81,4
Összesen	6 783,0		6 736,0	6 718,5	6 694,1	6 646,8	6 587,7	6 530,4	6 477,9	6 415,2	6 369,5	6 327,1	6 280,3	6 206,7	6 168,2
Férfiak															
Dolgozik	2 042,7		1 958,0	1 985,4	2 009,3	2 065,1	2 186,4	2 256,0	2 331,6	2 384,2	2 407,8	2 429,8	2 409,8	2 411,2	2 424,9
Munkanélküli	286,1		375,6	372,2	382,9	364,4	283,7	241,4	198,9	159,4	146,9	144,3	169,8	162,1	147,1
Tanul	375,9		432,7	427,2	416,1	393,4	366,9	354,3	338,2	329,1	322,6	315,4	310,3	325,4	322,2
Nyugdíjas	426,4		245,6	243,7	254,9	236,7	209,7	167,1	133,1	118,3	109,4	88,2	67,6	51,9	29,8
Munkaképtelen (rokkant)	106,0		234,6	215,7	177,1	161,6	152,5	152,0	149,4	137,8	123,1	119,2	108,4	98,1	104,5
Gyed-en, gyes-en, gyet-en van	3,9		6,7	4,5	4,1	4,1	3,1	2,9	3,8	1,9	1,4	1,6	2,0	-	-
Háztartását látja el	6,5		9,6	10,0	7,0	9,8	8,3	9,4	8,9	7,8	9,9	7,8	8,8	14,3	17,2
Egyéb okból nem dolgozik	67,4		36,1	35,8	40,8	37,1	36,0	39,8	39,2	38,4	40,1	43,5	58,1	38,0	38,5
Összesen	3 314,9		3 298,9	3 294,4	3 292,2	3 272,1	3 246,7	3 222,9	3 203,1	3 176,9	3 161,2	3 149,7	3 134,9	3 101,0	3 084,1
Nők															
Dolgozik	1 668,1		1 702,2	1 704,7	1 739,1	1 759,4	1 853,1	1 903,6	1 967,0	1 982,7	1 993,9	1 991,5	1 955,5	1 980,0	2 023,1
Munkanélküli	187,4		295,1	303,6	317,5	302,1	255,0	213,2	167,4	154,5	137,2	140,5	170,5	152,9	131,0
Tanul	378,0		421,9	415,0	395,1	379,0	366,6	356,0	337,4	321,3	321,6	321,4	313,5	316,6	321,8
Nyugdíjas	653,3		353,7	338,2	375,4	376,9	347,8	310,3	287,0	274,3	255,5	235,1	208,8	177,9	158,4
Munkaképtelen (rokkant)	89,5		253,8	239,5	179,6	174,1	165,2	166,0	153,7	147,9	130,3	124,2	105,4	98,6	95,0
Gyed-en, gyes-en, gyet-en van	285,1		282,6	285,7	260,9	255,0	233,8	233,9	232,6	225,6	227,2	219,8	227,6	-	-
Háztartását látja el	161,0		85,7	94,3	86,1	87,2	77,0	82,3	84,7	85,4	96,3	89,5	95,3	309,6	312,0
Egyéb okból nem dolgozik	45,7		42,1	43,1	48,3	40,9	42,4	42,2	44,9	46,5	46,3	55,5	68,9	70,2	42,9
Összesen	3 468,1		3 437,1	3 424,1	3 401,9	3 374,7	3 341,1	3 307,5	3 274,8	3 238,2	3 208,3	3 177,4	3 145,4	3 105,7	3 084,2

Megjegyzés: 2021-től az önbesorolási kategóriák módosultak, Forrás: KSH MEF.

a „Gyed-en, gyes-en, gyet-en van” válaszkategória megszűnt, a „háztartását látja el” kategória elnevezése „háztartását, családját látja el”-re változott. A forrás adatok xls formátumban letölthetők: http://www.bpdata.eu/mpt/2022hut03_07

3.8. táblázat: A 15–64 éves népesség létszáma munkapiaci kategóriánkénti önbesorolása szerint, százalék

	1999	...	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Együtt																		
Dolgozik	54,7		56,4	55,7	54,5	54,3	54,9	56,0	57,5	61,3	63,7	66,4	68,1	69,1	69,9	69,5	70,7	72,1
Munkanélküli	7,0		6,6	7,0	8,8	10,0	10,1	10,5	10,0	8,2	7,0	5,7	4,9	4,5	4,5	5,4	5,1	4,5
Tanul	11,1		12,7	12,8	12,7	12,7	12,5	12,1	11,6	11,1	10,9	10,4	10,1	10,1	10,1	9,9	10,3	10,4
Nyugdíjas	15,9		8,7	9,4	9,3	8,9	8,7	9,4	9,2	8,5	7,3	6,5	6,1	5,7	5,1	4,4	3,7	3,1
Munkaképtelen (rokkant)	2,9		8,2	7,8	7,4	7,3	6,8	5,3	5,1	4,8	4,9	4,7	4,5	4,0	3,8	3,4	3,2	3,2
Gyed-en, gyes-en, gyet-en van	4,3		4,2	4,4	4,3	4,3	4,3	4,0	3,9	3,6	3,6	3,6	3,5	3,6	3,5	3,7	-	-
Háztartását látja el	2,5		1,6	1,5	1,5	1,4	1,6	1,4	1,5	1,3	1,4	1,4	1,5	1,7	1,5	1,7	5,2	5,3
Egyéb okból nem dolgozik	1,7		1,5	1,5	1,6	1,2	1,2	1,3	1,2	1,2	1,3	1,3	1,3	1,4	1,6	2,0	1,7	1,3
Összesen	100,0		100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Férfiak																		
Dolgozik	61,6		63,2	62,1	60,3	59,4	60,3	61,0	63,1	67,3	70,0	72,8	75,0	76,2	77,1	76,9	77,8	78,6
Munkanélküli	8,6		7,3	7,7	10,1	11,4	11,3	11,6	11,1	8,7	7,5	6,2	5,0	4,6	4,6	5,4	5,2	4,8
Tanul	11,3		12,9	13,0	13,0	13,1	13,0	12,6	12,0	11,3	11,0	10,6	10,4	10,2	10,0	9,9	10,5	10,4
Nyugdíjas	12,9		6,6	7,4	7,4	7,4	7,4	7,7	7,2	6,5	5,2	4,2	3,7	3,5	2,8	2,2	1,7	1,0
Munkaképtelen (rokkant)	3,2		8,1	7,8	7,2	7,1	6,5	5,4	4,9	4,7	4,7	4,7	4,3	3,9	3,8	3,5	3,2	3,4
Gyed-en, gyes-en, gyet-en van	0,1		0,1	0,2	0,2	0,2	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,0	0,0	0,1	-	-
Háztartását látja el	0,2		0,2	0,2	0,2	0,3	0,3	0,2	0,3	0,3	0,3	0,3	0,2	0,3	0,2	0,3	0,5	0,6
Egyéb okból nem dolgozik	2,0		1,6	1,6	1,5	1,1	1,1	1,2	1,1	1,1	1,2	1,2	1,2	1,3	1,4	1,9	1,2	1,2
Összesen	100,0		100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Nők																		
Dolgozik	48,1		50,0	49,5	48,9	49,5	49,8	51,1	52,1	55,5	57,6	60,1	61,2	62,1	62,7	62,2	63,8	65,6
Munkanélküli	5,4		6,0	6,4	7,5	8,6	8,9	9,3	9,0	7,6	6,4	5,1	4,8	4,3	4,4	5,4	4,9	4,2
Tanul	10,9		12,5	12,5	12,3	12,3	12,1	11,6	11,2	11,0	10,8	10,3	9,9	10,0	10,1	10,0	10,2	10,4
Nyugdíjas	18,8		10,8	11,3	11,1	10,3	9,9	11,0	11,2	10,4	9,4	8,8	8,5	8,0	7,4	6,6	5,7	5,1
Munkaképtelen (rokkant)	2,6		8,2	7,7	7,6	7,4	7,0	5,3	5,2	4,9	5,0	4,7	4,6	4,1	3,9	3,3	3,2	3,1
Gyed-en, gyes-en, gyet-en van	8,2		8,1	8,4	8,3	8,2	8,3	7,7	7,6	7,0	7,1	7,1	7,0	7,1	6,9	7,2	-	-
Háztartását látja el	4,6		3,0	2,8	2,8	2,5	2,8	2,5	2,6	2,3	2,5	2,6	2,6	3,0	2,8	3,0	10,0	10,1
Egyéb okból nem dolgozik	1,3		1,4	1,4	1,6	1,2	1,3	1,4	1,2	1,3	1,3	1,4	1,4	1,4	1,7	2,2	2,3	1,4
Összesen	100,0		100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Megjegyzés: 2021-től az önbesorolási kategóriák módosultak, a „Gyed-en, gyes-en, gyet-en van” válaszkategória megszűnt, a „háztartását látja el” kategória elnevezése „háztartását, családját látja el”-re változott.

Forrás: KSH MEF.

A forrás adatok xls formátumban letölthetők: http://www.bpdata.eu/mpt/2022hut03_08

4.1. táblázat: Összes foglalkoztatott

Év	Ezer fő	1992 = 100	Éves változás	Foglalkoztatási arány ^a
1980	5 458,2	133,7	..	65,3
1990	4 880,0	119,5	..	59,0
1991	4 520,0	110,7	-7,4	54,4
1992	4 082,7	100,0	-9,7	49,0
1993	3 827,0	93,7	-6,2	45,8
1994	3 751,5	91,9	-2,0	44,8
1995	3 678,8	90,1	-1,9	43,9
1996	3 648,2	89,4	-0,9	43,6
1997	3 646,4	89,3	0,0	43,6
1998	3 697,8	90,6	1,4	44,3
1999	3 811,4	93,4	3,2	45,7
2000	3 849,1	94,3	1,0	46,2
2001	3 883,3	95,1	0,3	45,6
2002	3 883,7	95,1	0,0	45,6
2003	3 921,9	96,1	1,2	46,2
2004	3 900,4	95,5	-0,5	45,8
2005	3 901,5	95,6	0,0	45,7
2006	3 928,4	96,2	0,7	46,0
2007	3 902,0	95,6	-0,7	45,7
2008	3 848,3	94,3	-1,4	45,0
2009	3 747,8	91,8	-2,6	43,9
2010	3 732,4	91,4	-0,4	43,7
2011	3 759,0	92,1	0,7	44,2
2012	3 827,2	93,7	1,8	45,1
2013	3 892,8	95,3	1,7	46,0
2014	4 100,9	100,4	5,3	48,6
2015	4 210,5	103,1	2,7	50,0
2016	4 351,7	106,7	3,4	51,9
2017	4 421,4	108,3	1,6	52,9
2018	4 469,5	109,4	1,1	53,6
2019	4 512,1	110,4	1,0	54,1
2020	4 460,5	109,1	-1,1	53,5
2021	4 634,6	..	0,7	55,9
2022	4 695,6	115,0	1,3	56,7
2021 ^b	4 500,9	110,2	0,9	54,0
2022 ^b	4 571,7	112,0	1,6	55,1

^a A 14 év feletti népesség százalékában.

^b KRTK Adatbank által számított adatok, a 2021-es évet megelőző módszertan szerint. 2021. január 1-jétől a gyed, gyes mellett dolgozókon túl a munkájuktól gyermekgondozási ellátás igénybevétele miatt tartósan távol lévő személyek is foglalkoztatottnak minősülnek (korábban inaktív vagy munkanélküli). A módszertani változás eredményeként a nők foglalkoztatási mutatói jelentős mértékben módosultak.

Forrás: 1980–91: *KSH MEM*, 1992–: *KSH MEF*.

A forrás adatok xls formátumban letölthetők: http://www.bpdata.eu/mpt/2022hut04_01

4.2. táblázat: Összes foglalkoztatott nemek szerint

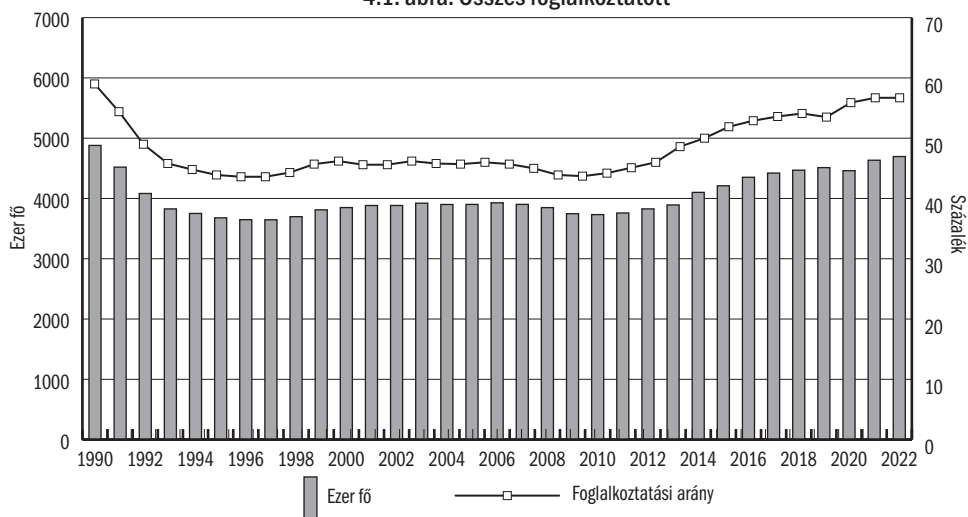
Év	Férfiak		Nők		Nők aránya, %
	ezer fő	1992 = 100	ezer fő	1992 = 100	
1980	3 015,8	136,0	2 442,4	131,0	44,7
1990	2 648,0	119,4	2 232,0	119,7	45,7
1991	2 442,0	110,1	2 078,0	111,5	46,0
1992	2 218,2	100,0	1 864,5	100,0	45,7
1993	2 077,0	93,6	1 750,0	93,9	45,7
1994	2 055,0	92,6	1 696,5	91,0	45,2
1995	2 049,6	92,4	1 629,2	87,4	44,3
1996	2 036,3	91,8	1 611,9	86,5	44,2
1997	2 043,5	92,1	1 602,9	86,0	44,0
1998	2 041,7	92,0	1 656,1	88,8	44,8
1999	2 103,1	94,8	1 708,4	91,6	44,8
2000	2 122,4	95,7	1 726,7	92,6	44,9
2001	2 128,7	96,0	1 754,6	94,1	45,2
2002	2 125,6	95,8	1 758,1	94,3	45,3
2003	2 126,5	95,6	1 795,4	96,2	45,8
2004	2 117,3	95,5	1 783,1	95,6	45,7
2005	2 116,1	95,4	1 785,4	95,8	45,8
2006	2 138,6	96,4	1 789,8	96,0	45,6
2007	2 129,3	96,0	1 772,7	95,1	45,4
2008	2 093,6	94,4	1 754,7	94,1	45,6
2009	2 025,1	91,3	1 722,8	92,4	46,0
2010	1 992,5	89,8	1 739,8	93,3	46,6
2011	2 021,0	91,1	1 738,0	93,2	46,2
2012	2 048,8	92,4	1 778,4	95,4	46,5
2013	2 103,7	94,8	1 789,0	96,0	46,0
2014	2 220,5	100,1	1 880,4	100,9	45,9
2015	2 283,5	103,0	1 927,0	103,4	45,8
2016	2 362,5	106,5	1 989,1	106,7	45,7
2017	2 417,3	109,0	2 004,1	107,5	45,3
2018	2 446,2	110,3	2 023,3	108,5	45,3
2019	2 479,7	111,8	2 032,4	109,0	45,0
2020	2 461,0	111,0	1 999,5	107,2	44,8
2021	2 471,8	..	2 162,8	..	46,7
2022	2 492,0	..	2 203,5	..	46,9
2021 ^a	2 475,4	111,6	2 025,4	108,6	45,0
2022 ^a	2 499,6	112,7	2 072,0	111,1	45,3

^a KRTK Adatbank által számított adatok, a 2021-es évet megelőző módszertan szerint. 2021. január 1-jétől a gyed, gyés mellett dolgozókon túl a munkájuktól gyermekgondozási ellátás igénybevétele miatt tartósan távol lévő személyek is foglalkoztatottnak minősülnek (korábban inaktív vagy munkanélküli). A módszertani változás eredményeként a nők foglalkoztatási mutatói jelentős mértékben módosultak.

Forrás: 1980–91: *KSH MEM*, 1992–: *KSH MEF*.

A forrás adatok xls formátumban letölthetők: http://www.bpdata.eu/mpt/2022hut04_02

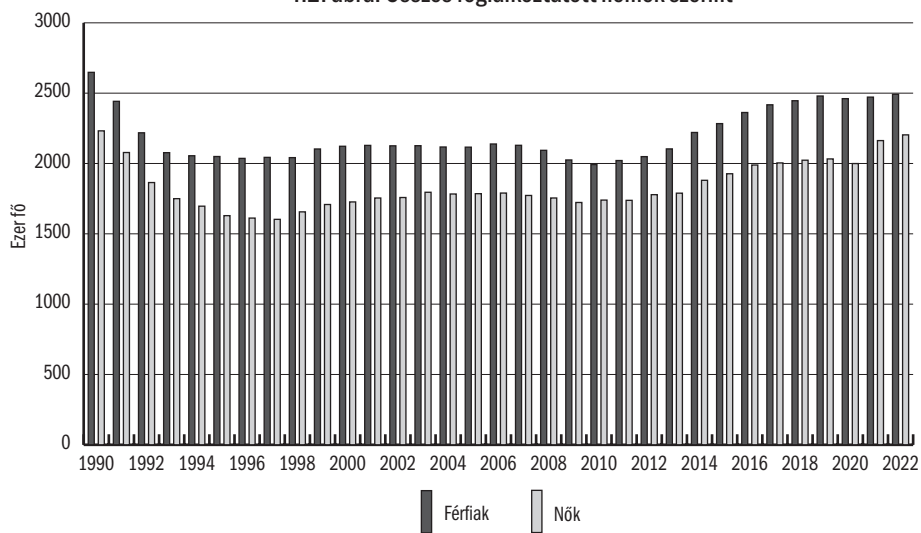
4.1. ábra: Összes foglalkoztatott

Forrás: 1990–91: *KSH MEM*, 1992–: *KSH MEF*.

A forrás adatok xls formátumban letölthetők: http://www.bpdata.eu/mpt/2022hua04_01

4.2. ábra: Összes foglalkoztatott nemek szerint

Forrás: 1990–91: *KSH MEM*, 1992–: *KSH MEF*.

A forrás adatok xls formátumban letölthetők: http://www.bpdata.eu/mpt/2022hua04_02

4.3. táblázat: A foglalkoztatottak kor szerinti megoszlása, férfiak, százalék

Év	éves						Összesen
	15-19	20-24	25-49	50-54	55-59	60+	
1980	5,1	12,6	55,4	10,2	8,0	8,7	100,0
1990	5,0	10,8	64,1	8,6	6,8	4,7	100,0
1992	3,3	10,9	67,2	9,1	6,5	2,9	100,0
1993	2,9	11,1	68,3	9,2	6,1	2,3	100,0
1994	2,9	11,3	68,7	9,5	5,5	2,0	100,0
1995	2,8	11,3	68,8	9,7	5,6	1,8	100,0
1996	2,5	11,6	69,3	9,6	5,6	1,4	100,0
1997	2,3	12,3	68,9	9,9	5,4	1,2	100,0
1998	2,3	13,4	67,6	10,3	5,1	1,3	100,0
1999	1,9	13,2	67,1	10,5	5,6	1,6	100,0
2000	1,5	12,4	67,3	10,6	6,4	1,8	100,0
2001	1,2	10,4	68,6	11,1	6,7	2,0	100,0
2002	0,9	9,4	69,4	11,3	6,9	2,1	100,0
2003	0,7	8,6	69,1	11,8	7,3	2,5	100,0
2004	0,7	7,4	69,5	12,0	7,3	3,0	100,0
2005	0,6	6,8	68,9	12,7	7,9	3,1	100,0
2006	0,6	6,7	71,1	10,3	8,5	2,8	100,0
2007	0,5	6,7	71,3	10,2	8,4	2,9	100,0
2008	0,5	6,4	71,2	10,6	8,5	2,8	100,0
2009	0,4	5,7	70,6	10,9	9,3	3,1	100,0
2010	0,3	5,8	70,5	10,8	9,8	2,8	100,0
2011	0,3	5,5	69,8	10,9	10,0	3,5	100,0
2012	0,3	5,5	69,4	10,7	10,7	3,4	100,0
2013	0,4	6,1	68,6	10,3	10,7	3,9	100,0
2014	0,5	6,4	68,2	9,9	10,5	4,5	100,0
2015	0,7	6,3	67,3	10,0	10,1	5,8	100,0
2016	0,7	6,7	66,1	9,9	9,5	7,2	100,0
2017	0,6	6,6	65,6	10,4	9,0	7,8	100,0
2018	0,7	6,5	64,9	10,7	9,0	8,2	100,0
2019	0,8	6,1	64,1	11,4	8,7	8,9	100,0
2020	0,6	5,9	63,7	11,9	8,7	9,2	100,0
2021	0,6	5,6	63,2	12,3	9,0	9,3	100,0
2022	0,7	5,4	62,8	12,3	9,1	9,7	100,0
2021 ^a	0,6	5,7	63,0	12,3	9,0	9,4	100,0
2022 ^a	0,7	5,4	62,6	12,3	9,1	9,9	100,0

^a KRTK Adatbank által számított adatok, a 2021-es évet megelőző módszertan szerint. 2021. január 1-jétől a gyed, gyes mellett dolgozókon túl a munkájuktól gyermekgondozási ellátás igénybevétele miatt tartósan távol lévő személyek is foglalkoztatottnak minősülnek (korábban inaktív vagy munkanélküli). A módszertani változás eredményeként a nők foglalkoztatási mutatói jelentős mértékben módosultak.

Forrás: 1980–90: szakértői becslés a népszámlálás alapján. 1992–: KSH MEF.

A forrás adatok xls formátumban letölthetők: http://www.bpdata.eu/mpt/2022hut04_03

4.4. táblázat: A foglalkoztatottak kor szerinti megoszlása, nők, százalék

Év	éves					Összesen
	15-19	20-24	25-49	50-54	55+	
1980	5,3	9,7	61,8	10,7	12,5	100,0
1990	5,2	8,6	66,2	10,0	10,0	100,0
1993	3,3	9,9	71,4	10,3	5,1	100,0
1994	3,2	10,2	71,8	10,4	4,5	100,0
1995	2,7	10,2	72,2	10,6	4,3	100,0
1996	2,4	9,9	72,2	11,0	4,5	100,0
1997	2,0	10,8	72,2	10,5	4,5	100,0
1998	2,3	12,2	71,2	10,5	3,8	100,0
1999	1,7	12,1	70,2	11,6	4,4	100,0
2000	1,4	11,1	69,6	12,7	5,2	100,0
2001	1,1	9,6	70,5	13,1	5,7	100,0
2002	0,8	9,2	69,4	13,8	6,8	100,0
2003	0,5	8,2	68,8	14,0	8,5	100,0
2004	0,5	7,1	68,2	14,6	9,7	100,0
2005	0,4	6,3	67,7	15,4	10,2	100,0
2006	0,4	6,0	70,1	12,9	10,6	100,0
2007	0,3	5,8	70,0	13,1	10,8	100,0
2008	0,3	5,6	69,8	13,4	10,9	100,0
2009	0,2	5,4	69,1	13,5	11,8	100,0
2010	0,3	5,3	67,4	13,6	13,4	100,0
2011	0,2	5,1	66,4	13,4	14,9	100,0
2012	0,2	5,2	66,6	13,4	14,6	100,0
2013	0,3	5,1	67,1	13,1	14,4	100,0
2014	0,4	5,6	66,4	12,7	14,9	100,0
2015	0,4	6,1	65,6	12,5	15,4	100,0
2016	0,5	6,0	65,2	12,2	16,1	100,0
2017	0,5	5,8	65,4	12,2	16,1	100,0
2018	0,5	5,5	64,4	13,0	16,6	100,0
2019	0,5	5,3	64,3	13,2	16,7	100,0
2020	0,4	5,2	62,6	14,2	17,6	100,0
2021	0,4	4,9	64,0	13,6	17,1	100,0
2022	0,4	5,0	63,4	13,8	17,4	100,0
2021 ^a	0,4	4,8	61,9	14,5	18,4	100,0
2022 ^a	0,5	5,0	61,0	14,7	18,8	100,0

^a KRTK Adatbank által számított adatok, a 2021-es évet megelőző módszertan szerint. 2021. január 1-jétől a gyed, gyes mellett dolgozókon túl a munkájuktól gyermekgondozási ellátás igénybevétele miatt tartósan távol lévő személyek is foglalkoztatottnak minősülnek (korábban inaktív vagy munkanélküli). A módszertani változás eredményeként a nők foglalkoztatási mutatói jelentős mértékben módosultak.

Forrás: 1980–90: szakértői becslés a népszámlálás alapján. 1993–: KSH MEF.

A forrás adatok xls formátumban letölthetők: http://www.bpdata.eu/mpt/2022hut04_04

4.5. táblázat: A foglalkoztatottak iskolai végzettség szerinti megoszlása, férfiak, százalék

Év	Általános iskola 8 osztály és kevesebb	Szaktanulmányok, szakiskola	Gimnáziumi és egyéb érettségi	Főiskola, egyetem	Összesen
1980	40,8	32,3	18,2	8,7	100,0
1990	37,6	30,5	20,1	11,8	100,0
1993	24,0	36,2	25,1	14,7	100,0
1994	22,5	38,1	25,2	14,2	100,0
1995	21,3	38,5	25,5	14,7	100,0
1996	20,2	39,3	25,3	15,2	100,0
1997	20,1	39,4	26,5	14,1	100,0
1998	20,3	39,4	25,7	14,7	100,0
1999	16,8	41,5	26,8	14,9	100,0
2000	16,1	41,6	26,7	15,6	100,0
2001	15,6	42,8	26,0	15,6	100,0
2002	14,6	43,2	26,4	15,8	100,0
2003	14,0	41,3	27,7	17,0	100,0
2004	13,0	40,4	28,0	18,6	100,0
2005	13,0	40,8	27,7	18,5	100,0
2006	12,3	41,0	28,2	18,5	100,0
2007	11,7	40,7	28,8	18,8	100,0
2008	11,7	39,4	29,1	19,8	100,0
2009	10,9	38,7	30,1	20,3	100,0
2010	10,6	38,3	30,6	20,5	100,0
2011	10,7	37,2	30,2	21,9	100,0
2012	10,6	36,8	30,1	22,5	100,0
2013	10,2	37,1	30,1	22,6	100,0
2014	11,1	35,8	30,6	22,5	100,0
2015	11,8	34,5	31,0	22,7	100,0
2016	11,9	34,6	31,6	21,9	100,0
2017	11,5	35,4	31,0	22,1	100,0
2018	11,4	35,6	30,4	22,6	100,0
2019	11,3	34,7	31,4	22,6	100,0
2020	10,7	33,8	31,3	24,2	100,0
2021	10,7	32,5	30,9	25,9	100,0
2022	10,0	31,7	32,2	26,1	100,0
2021 ^a	10,7	32,5	30,9	25,9	100,0
2022 ^a	10,0	31,6	32,2	26,2	100,0

^a KRTK Adatbank által számított adatok, a 2021-es évet megelőző módszertan szerint. 2021. január 1-jétől a gyed, gyés mellett dolgozókon túl a munkájuktól gyermekgondozási ellátás igénybevétele miatt tartósan távol lévő személyek is foglalkoztatottnak minősülnek (korábban inaktív vagy munkanélküli). A módszertani változás eredményeként a nők foglalkoztatási mutatói jelentős mértékben módosultak.

Megjegyzés: 1999-től az iskolai végzettség szerinti csoportosítás kis mértékben módosult.

Forrás: 1980–90: szakértői becslés a népszámlálás alapján. 1993–: KSH MEF.

A forrás adatok xls formátumban letölthetők: http://www.bpdata.eu/mpt/2022hut04_05

4.6. táblázat: A foglalkoztatottak iskolai végzettség szerinti megoszlása, nők, százalék

Év	Általános iskola 8 osztály és kevesebb	Szaktanulmányok szakiskola	Gimnáziumi és egyéb érettségi	Főiskola, egyetem	Összesen
1980	53,1	12,3	27,5	7,2	100,0
1990	43,4	13,4	31,4	11,8	100,0
1995	26,5	20,1	37,1	16,3	100,0
1996	25,6	19,6	37,3	17,6	100,0
1997	25,1	20,6	37,9	16,4	100,0
1998	23,6	20,2	38,2	18,0	100,0
1999	20,6	20,3	40,6	18,5	100,0
2000	19,1	20,9	40,8	19,2	100,0
2001	19,1	21,3	40,3	19,3	100,0
2002	18,5	21,5	40,2	19,8	100,0
2003	16,4	21,5	40,9	21,2	100,0
2004	15,9	20,5	40,2	23,4	100,0
2005	15,4	20,2	40,0	24,4	100,0
2006	14,2	20,7	40,0	25,1	100,0
2007	13,5	21,2	40,0	25,3	100,0
2008	13,3	20,3	39,2	27,2	100,0
2009	12,5	19,8	39,3	28,4	100,0
2010	12,3	20,3	38,8	28,6	100,0
2011	11,7	20,1	38,0	30,2	100,0
2012	11,0	19,5	38,4	31,1	100,0
2013	10,9	19,6	38,1	31,4	100,0
2014	11,4	19,4	37,8	31,5	100,0
2015	11,5	19,1	37,4	32,0	100,0
2016	12,0	18,4	38,3	31,3	100,0
2017	12,4	18,6	38,4	30,6	100,0
2018	11,5	19,0	37,5	32,0	100,0
2019	11,0	18,8	36,6	33,6	100,0
2020	10,5	17,9	36,7	34,9	100,0
2021	9,8	16,9	35,5	37,8	100,0
2022	9,3	16,1	36,8	37,8	100,0
2021 ^a	10,0	17,3	35,6	37,1	100,0
2022 ^a	9,5	16,4	36,9	37,2	100,0

^a KRTK Adatbank által számított adatok, a 2021-es évet megelőző módszertan szerint. 2021. január 1-jétől a gyed, gyés mellett dolgozókon túl a munkájuktól gyermekgondozási ellátás igénybevétele miatt tartósan távol lévő személyek is foglalkoztatottnak minősülnek (korábban inaktív vagy munkanélküli). A módszertani változás eredményeként a nők foglalkoztatási mutatói jelentős mértékben módosultak.

Megjegyzés: 1999-től az iskolai végzettség szerinti csoportosítás kis mértékben módosult.
Forrás: 1980–90: szakértői becslés a népszámlálás alapján. 1995–: KSH MEF.

A forrás adatok xls formátumban letölthetők: http://www.bpdata.eu/mpt/2022hut04_06

4.7. táblázat: A foglalkoztatottak száma foglalkozási viszony szerint, ezer fő

Év	Alkalmazásban állók	Szövetkezeti tagok	Egyéb társas vállalkozások tagjai	Egyéni vállalkozók és segítő családtagjaik	Összesen
1992	3 203,4	225,0	257,9	339,4	4 025,7
1993	3 087,6	134,1	197,1	351,5	3 770,3
1994	3 045,2	103,3	174,7	369,3	3 692,5
1995	2 978,9	84,2	167,9	391,8	3 622,8
1996	2 961,2	79,0	151,8	413,1	3 605,1
1997	2 989,7	68,9	137,4	414,3	3 610,3
1998	3 088,5	55,8	132,5	397,9	3 674,7
1999	3 201,3	42,5	111,8	435,9	3 791,5
2000	3 255,5	37,1	129,4	407,1	3 829,1
2001	3 313,6	31,4	118,9	404,4	3 868,3
2002	3 337,2	22,5	109,9	401,0	3 870,6
2003	3 399,2	8,6	114,7	399,4	3 921,9
2004	3 347,8	8,1	136,6	407,8	3 900,3
2005	3 367,3	5,8	146,7	381,7	3 901,5
2006	3 428,9	4,8	128,0	366,7	3 928,4
2007	3 415,5	4,7	123,9	357,9	3 902,0
2008	3 378,4	2,6	120,9	346,4	3 848,3
2009	3 274,9	2,5	131,7	338,7	3 747,8
2010	3 272,7	2,9	137,6	319,3	3 732,5
2011	3 302,5	2,0	133,3	321,2	3 759,0
2012	3 378,1	2,3	144,3	302,5	3 827,2
2013	3 453,9	3,3	156,6	279,0	3 892,8
2014	3 652,0	3,6	157,3	288,0	4 100,9
2015	3 753,8	1,7	150,3	304,7	4 210,5
2016	3 884,4	0,9	147,1	319,2	4 351,6
2017	3 964,4	0,4	156,4	300,2	4 421,4
2018	4 003,9	0,4	148,7	316,5	4 469,5
2019	4 023,6	0,3	164,5	323,8	4 512,1
2020	3 923,2	0,3	178,3	358,7	4 460,5
2021	4 057,7	1,3	154,5	421,1	4 634,6
2022	4 106,2	1,0	152,0	436,4	4 695,6
2021 ^a	3 925,7	1,3	155,0	418,9	4 500,9
2022 ^a	3 980,2	0,8	154,3	436,3	4 571,7

^a KRTK Adatbank által számított adatok, a 2021-es évet megelőző módszertan szerint. 2021. január 1-jétől a gyed, gyés mellett dolgozókon túl a munkájuktól gyermekgondozási ellátás igénybevétele miatt tartósan távol lévő személyek is foglalkoztatottnak minősülnek (korábban inaktív vagy munkanélküli). A módszertani változás eredményeként a nők foglalkoztatási mutatói jelentős mértékben módosultak.

Megjegyzés: Sorkatonák nélkül. A *STADAT* gyakorlatával szemben azok, akik téli közmunkaprogram képzési részében vettek részt és mint ilyenek a foglalkoztatotti létszámnál beszámításra kerültek, a foglalkozási viszony szerinti bontásban is szerepelnek az alkalmazottak kategóriában elszámolva. Különbség csak a 2014–2016 közötti időszak adatainál jelentkezik.

Forrás: *KSH MEF*.

A forrás adatok xls formátumban letölthetők: http://www.bpdata.eu/mpt/2022hut04_07

4.8. táblázat: A foglalkoztatottak megoszlása foglalkozási viszony szerint, százalék

Év	Alkalmazásban állók	Szövetkezeti tagok	Egyéb társas vállalkozások tagjai	Egyéni vállalkozók és segítő családtagjaik	Összesen
1992	79,6	5,6	6,4	8,4	100,0
1993	81,9	3,6	5,2	9,3	100,0
1994	82,5	2,8	4,7	10,0	100,0
1995	82,2	2,3	4,6	10,8	100,0
1996	82,1	2,2	4,2	11,5	100,0
1997	82,8	1,9	3,8	11,5	100,0
1998	84,0	1,5	3,6	10,8	100,0
1999	84,4	1,1	2,9	11,5	100,0
2000	85,0	1,0	3,4	10,6	100,0
2001	85,7	0,8	3,1	10,5	100,0
2002	86,2	0,6	2,8	10,4	100,0
2003	86,7	0,2	2,8	10,3	100,0
2004	85,8	0,2	3,5	10,5	100,0
2005	86,3	0,1	3,8	9,8	100,0
2006	87,3	0,1	3,2	9,4	100,0
2007	87,6	0,1	3,1	9,2	100,0
2008	87,7	0,1	3,2	9,0	100,0
2009	87,5	0,1	3,6	8,8	100,0
2010	87,7	0,1	3,7	8,5	100,0
2011	87,9	0,0	3,5	8,5	100,0
2012	88,3	0,1	3,8	7,9	100,0
2013	88,9	0,1	4,0	7,0	100,0
2014	89,1	0,1	4,0	6,8	100,0
2015	89,1	0,0	3,6	7,3	100,0
2016	89,3	0,0	3,4	7,3	100,0
2017	89,7	0,0	3,5	6,8	100,0
2018	89,6	0,0	3,3	7,1	100,0
2019	89,2	0,0	3,6	7,2	100,0
2020	88,0	0,0	4,0	8,0	100,0
2021	87,6	0,0	3,3	9,1	100,0
2022	87,5	0,0	3,2	9,3	100,0
2021 ^a	87,3	0,0	3,4	9,3	100,0
2022 ^a	87,1	0,0	3,4	9,5	100,0

^a KRTK Adatbank által számított adatok, a 2021-es évet megelőző módszertan szerint. 2021. január 1-jétől a gyed, gyes mellett dolgozókon túl a munkájuktól gyermekgondozási ellátás igénybevétele miatt tartósan távol lévő személyek is foglalkoztatottnak minősülnek (korábban inaktív vagy munkanélküli). A módszertani változás eredményeként a nők foglalkoztatási mutatói jelentős mértékben módosultak.

Megjegyzés: Sorkatonák nélkül. A *STADAT* gyakorlatával szemben azok, akik téli közmunkaprogram képzési részében vettek részt és mint ilyenek a foglalkoztatotti létszámnál beszámításra kerültek, a foglalkozási viszony szerinti bontásban is szerepelnek az alkalmazottak kategóriában elszámolva. Különbség csak a 2014–2016 közötti időszak adatainál jelentkezik.

Forrás: *KSH MEF*.

A forrás adatok xls formátumban letölthetők: http://www.bpdata.eu/mpt/2022hut04_08

4.9. táblázat: Az alkalmazásban állók megoszlása ágazat szerint, nemek szerinti bontásban, százalék

	2008			***	2018			2019			2020			2021			2022		
	Férfiak	Nők	Együtt		Férfiak	Nők	Együtt	Férfiak	Nők	Együtt	Férfiak	Nők	Együtt	Férfiak	Nők	Együtt	Férfiak	Nők	Együtt
Mezőgazdaság, erdőgazdaság, halászat	4,9	1,7	3,4		5,1	1,9	3,6	4,9	2,0	3,6	5,2	2,1	3,7	4,7	1,9	3,4	4,5	1,6	3,1
Bányászat, kőfejtés	0,4	0,0	0,2		0,4	0,1	0,3	0,4	0,1	0,3	0,3	0,1	0,2	0,2	0,0	0,1	0,2	0,0	0,1
Feldolgozóipar	27,3	19,8	23,7		28,8	18,7	24,1	28,5	18,5	23,9	27,9	18,2	23,4	27,1	18,7	23,1	26,7	18,8	22,9
Villamosenergia-, gáz-, gőzellátás, légkondicionálás	1,4	0,5	1,0		1,5	0,5	1,0	1,2	0,5	0,8	1,2	0,4	0,9	1,4	0,5	0,9	1,4	0,6	1,0
Vízellátás, szennyvíz gyűjtése, kezelése, hulladék-gazdálkodás, szennyező-dés-mentesítés	2,0	0,7	1,4		2,2	0,6	1,4	2,1	0,6	1,4	2,0	0,6	1,4	1,8	0,6	1,3	2,0	0,6	1,3
Építőipar	12,7	1,3	7,2		11,5	1,1	6,7	11,7	1,1	6,8	12,3	1,3	7,2	12,3	1,3	7,0	12,6	1,2	7,1
Kereskedelem, gépjárműjavítás	11,8	16,1	13,9		9,3	14,9	11,9	10,2	14,8	12,3	10,7	14,5	12,4	10,2	14,1	12,0	10,7	14,2	12,4
Szállítás, raktározás	9,7	3,9	6,9		9,4	3,7	6,8	10,0	3,7	7,1	9,0	3,4	6,4	9,3	3,5	6,5	9,3	3,5	6,5
Szálláshelyszolgáltatás, vendéglátás	3,1	4,9	4,0		3,5	5,0	4,1	3,4	5,3	4,3	3,2	4,8	3,9	3,1	4,4	3,7	3,1	4,8	3,9
Információ, kommunikáció	2,9	1,8	2,4		3,4	1,3	2,4	3,6	1,6	2,7	4,0	1,8	3,0	4,6	2,2	3,4	4,6	2,0	3,4
Pénzügyi, biztosítási tevékenység	1,4	3,4	2,4		1,3	2,7	2,0	1,1	2,2	1,6	1,3	2,5	1,9	1,5	2,6	2,0	1,5	2,8	2,2
Ingatlanügyletek	0,4	0,5	0,5		0,4	0,6	0,5	0,4	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,6	0,5	0,6	0,6	0,7	0,7
Szakmai, tudományos, műszaki tevékenység	2,2	3,6	2,9		1,8	3,5	2,6	2,1	3,7	2,8	2,8	3,8	3,3	3,1	4,3	3,6	3,3	4,2	3,8
Adminisztratív és szolgáltatást támogató tevékenység	2,9	2,5	2,7		3,5	3,1	3,3	2,9	3,1	3,0	3,1	2,9	3,0	3,1	2,8	3,0	2,8	2,7	2,7
Közigazgatás, védelem; kötelező társadalombiztosítás	7,9	9,0	8,4		9,3	12,1	10,6	8,5	11,9	10,1	8,1	12,1	9,9	8,4	12,6	10,5	8,5	12,4	10,4
Oktatás	3,7	14,8	9,0		3,6	13,9	8,4	3,6	13,7	8,2	3,4	13,6	8,1	3,8	14,1	8,7	3,5	13,8	8,5
Humán-egészségügyi, szociális ellátás	2,5	11,4	6,8		2,6	12,3	7,1	2,6	12,9	7,4	2,5	13,7	7,7	2,6	12,2	7,2	2,5	11,9	7,1
Művészet, szórakoztatás, szabadidő	1,5	1,7	1,6		1,4	2,0	1,7	1,7	1,7	1,7	1,6	1,6	1,6	1,4	1,8	1,6	1,4	1,9	1,6
Egyéb szolgáltatás	1,2	2,2	1,7		1,1	2,2	1,6	1,1	2,2	1,6	1,0	2,0	1,5	0,9	2,0	1,4	1,0	2,2	1,6
Összesen	100,0	100,0	100,0		100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Forrás: KSH MEF.

A forrás adatok xls formátumban letölthetők: http://www.bpdata.eu/mpt/2022hut04_09

4.10. táblázat: A munkahelyükön 0–6 hónapja dolgozók aránya, százalék

	1997	...	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Magyarország	8,2		7,2	6,8	7,0	6,8	7,5	7,6	7,4	7,9	7,3	8,4	9,1	8,9	8,4	7,5	7,7	8,1	7,2	8,3	8,7	7,1

Forrás: KSH MEF, IV. negyedévi hullámok.

A forrás adatok xls formátumban letölthetők: http://www.bpdata.eu/mpt/2022hut04_10

4.11. táblázat: A vállalati szférában alkalmazottak^a megoszlása vállalatméret szerint, százalék

Év	cégeknél alkalmazottak				
	20 főnél kisebb	20–49 fős	50–249 fős	250–999 fős	1000 főnél nagyobb
1998	8,2	5,8	25,1	26,4	34,4
1999	8,9	7,7	25,6	25,5	32,3
2000	20,2	7,0	23,5	22,5	26,8
2001	18,5	7,5	24,3	23,0	26,7
2002	21,6	14,0	21,5	20,1	22,9
2003	23,0	15,3	20,5	19,3	21,8
2004	23,6	14,8	21,3	18,3	22,0
2005	27,0	15,0	20,5	17,5	20,0
2006	15,7	10,7	25,7	24,3	23,6
2007	25,2	14,2	20,0	18,4	22,2
2008	26,0	15,7	20,7	18,9	18,6
2009	23,4	15,7	19,7	18,4	22,8
2010	23,5	15,7	18,6	18,0	24,2
2011	24,9	15,6	18,5	17,7	23,4
2012	24,2	14,7	18,3	18,6	24,1
2013	23,2	14,5	18,1	19,0	25,2
2014	23,8	15,0	18,4	19,2	23,5
2015	24,0	15,4	18,5	17,9	24,2
2016	24,9	15,9	18,0	16,9	24,3
2017	24,4	16,1	17,4	16,6	25,5
2018	24,9	16,6	15,4	16,4	26,7
	20 főnél kisebb	20–99 fős	100–249 fős	250–499 fős	500 főnél nagyobb
	cégeknél alkalmazottak				
2019	25,8	31,3	11,5	7,7	23,8
2020	32,1	22,6	10,7	7,1	27,5
2021	25,2	25,5	12,5	7,8	29,1
2022	25,2	28,3	12,8	8,1	25,6

^a 5 fős vagy nagyobb vállalkozások.

Megjegyzés: 2019-től a Bértarifa-felvétel lebonyolítását a KSH végzi, a létszámkategóriák eltérnek a korábbiaktól.

Forrás: NFSZ BT.

A forrás adatok xls formátumban letölthetők: http://www.bpdata.eu/mpt/2022hut04_11

4.12. táblázat: Foglalkoztatás vállalatméret szerint

	1-9 fő; nem tudja, de 10 vagy annál kevesebb	10-19 fő	20-49 fő	50 fő vagy több	Nem tudja, de 10 vagy annál több	Összesen
2006	1 057,3	453,4	540,2	1 534,2	343,3	3 928,4
2007	1 096,7	455,8	544,9	1 472,7	331,9	3 902,0
2008	1 054,1	417,8	515,5	1 510,9	349,9	3 848,3
2009	1 025,6	403,5	384,7	1 462,1	344,9	3 620,7
2010	1 038,8	423,1	489,1	1 413,9	367,6	3 732,4
2011	1 076,0	417,5	471,0	1 393,8	400,8	3 759,0
2012	1 101,9	412,5	463,3	1 439,5	410,0	3 827,2
2013	969,3	390,3	497,9	1 599,4	435,8	3 892,8
2014	959,9	421,8	531,8	1 667,3	504,4	4 085,2
2015	945,8	464,5	552,4	1 712,2	528,8	4 203,7
2016	940,0	501,8	594,4	1 755,6	556,4	4 348,2
2017	934,0	500,6	623,3	1 798,7	564,7	4 421,4
2018	950,8	490,3	640,5	1 861,1	526,7	4 469,5
2019	965,4	514,0	637,8	1 904,7	490,2	4 512,1
2020	1 000,1	510,1	637,6	1 845,6	467,1	4 460,5
2021	1 069,0	489,7	681,0	1 832,7	428,6	4 501,0
2022	1 091,4	469,0	700,8	1 900,6	409,8	4 571,7

Megjegyzés: KRTK Adatbank által számított adatok.

Forrás: KSH MEF.

A forrás adatok xls formátumban letölthetők: http://www.bpdata.eu/mpt/2022hut04_12

4.13. táblázat: 15-74 éves népesség foglalkoztatási rátája, férfiak, százalék

Év	15-19	20-24	25-49	50-54	55-59	60-64	65-74	Összesen
1992	14,6	64,7	82,8	71,8	48,7	17,1	9,9	58,9
...								
2001	7,9	56,7	81,6	68,2	51,3	13,1	3,1	57,1
2004	4,5	46,5	82,7	69,7	54,0	20,1	4,3	57,5
2005	4,0	43,6	82,5	70,1	56,6	20,9	4,2	57,4
2006	4,1	44,0	83,1	70,7	58,5	18,9	4,2	58,0
2007	3,7	44,0	83,4	71,0	57,3	18,0	4,7	57,8
2008	3,5	42,0	82,9	71,6	54,5	16,5	4,8	56,9
2009	2,4	36,7	80,5	70,5	56,1	16,7	5,0	55,1
2010	2,2	36,7	79,6	69,0	56,3	16,5	4,7	54,2
2011	2,4	36,1	81,0	71,2	56,9	17,4	4,4	55,0
2012	2,2	35,9	81,5	73,1	61,2	17,0	5,2	55,7
2013	2,8	40,8	82,6	74,2	64,9	21,1	4,9	57,4
2014	3,8	45,6	86,6	76,9	70,6	26,9	4,4	60,8
2015	5,9	46,6	87,9	80,5	73,9	35,3	4,6	62,7
2016	6,2	52,7	89,0	83,0	76,2	44,7	5,9	65,0
2017	6,4	55,6	90,7	86,6	77,5	49,6	6,3	66,9
2018	6,9	56,6	91,0	87,1	80,6	52,5	7,8	67,9
2019	8,2	54,7	91,1	89,4	80,6	58,6	9,7	68,8
2020	6,1	54,4	90,0	88,9	80,5	63,3	9,7	68,2
2021	6,3	54,3	90,6	89,6	83,2	65,1	11,3	69,0
2022	6,8	53,0	91,8	88,9	83,0	70,1	12,6	69,8

Forrás: KSH MEF.

A forrás adatok xls formátumban letölthetők: http://www.bpdata.eu/mpt/2022hut04_13

4.14. táblázat: 15–74 éves népesség foglalkoztatási rátája, nők, százalék

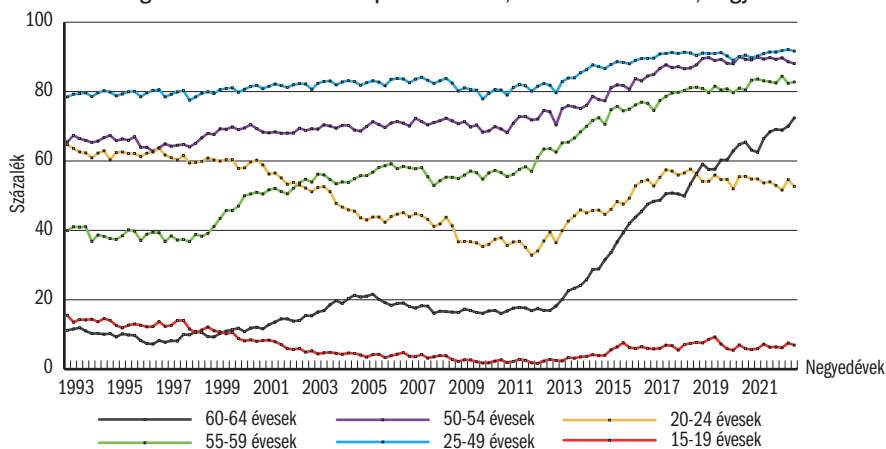
Év	15-19	20-24	25-49	50-54	55-59	60-64	65-74	Összesen
1992	16,0	54,0	72,2	58,4	18,2	10,7	5,3	46,6
...								
2004	2,7	37,4	67,2	66,0	39,8	9,0	1,9	44,1
2005	2,6	34,7	67,4	66,6	41,7	9,6	1,5	44,2
2006	2,5	33,6	67,8	67,5	42,4	8,5	1,6	44,4
2007	2,0	32,4	67,8	68,1	40,0	9,4	2,2	44,1
2008	1,8	31,3	67,8	68,7	38,7	9,8	2,3	43,8
2009	1,5	30,0	66,7	68,3	40,7	9,7	2,2	43,1
2010	1,9	30,3	66,6	69,4	46,6	9,5	2,4	43,6
2011	1,5	30,0	66,2	68,8	49,9	11,0	2,6	43,7
2012	1,4	31,3	68,3	72,7	49,7	11,2	2,6	44,9
2013	1,7	30,5	69,3	74,0	51,4	11,1	2,4	45,4
2014	3,0	35,2	72,3	77,9	56,8	13,4	2,3	48,0
2015	2,9	39,9	73,4	80,3	60,0	17,3	2,6	49,5
2016	3,9	41,8	75,3	81,6	64,7	21,9	2,9	51,3
2017	4,3	42,2	76,5	81,1	66,1	23,3	3,3	52,1
2018	4,6	41,4	76,5	84,0	68,2	26,4	3,9	52,9
2019	4,3	41,7	77,1	82,4	68,7	27,8	5,0	53,3
2020	3,6	41,2	74,2	84,2	70,4	31,0	5,9	52,6
2021	3,6	43,3	83,0	85,2	74,5	33,5	6,6	57,3
2022	4,1	45,0	84,6	86,6	77,0	35,2	7,1	58,6
2021 ^a	3,6	39,8	75,1	85,2	74,5	33,5	6,6	53,6
2022 ^a	4,1	42,7	76,6	86,6	77,0	35,2	7,1	55,0

^a KRTK Adatbank által számított adatok, a 2021-es évet megelőző módszertan szerint. 2021. január 1-jétől a gyed, gyés mellett dolgozókon túl a munkájuktól gyermekgondozási ellátás igénybevétele miatt tartósan távol lévő személyek is foglalkoztatottnak minősülnek (korábban inaktív vagy munkanélküli). A módszertani változás eredményeként a nők foglalkoztatási mutatói jelentős mértékben módosultak.

Forrás: KSH MEF.

A forrás adatok xls formátumban letölthetők: http://www.bpdata.eu/mpt/2022hut04_14

4.3. ábra: Foglalkoztatási ráta korcsoportok szerint, 15–64 éves férfiak, negyedévenként

Forrás: KSH MEF.

A forrás adatok xls formátumban letölthetők: http://www.bpdata.eu/mpt/2022hua04_03

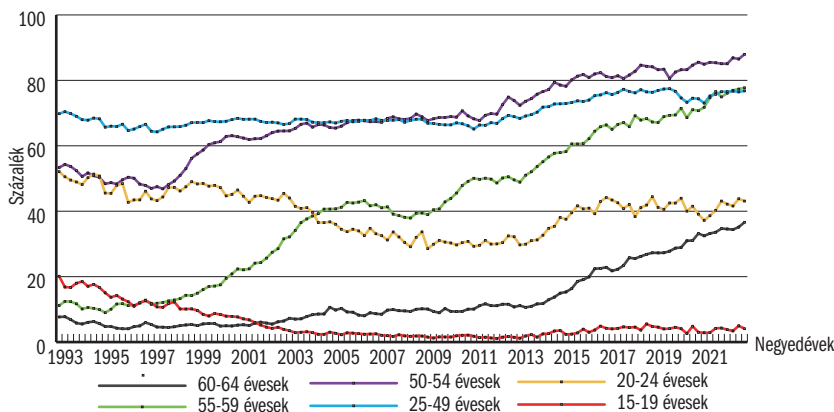
4.15. táblázat: 15–64 évesek foglalkoztatási rátája iskolai végzettség szerint, férfiak, százalék

Év	Általános iskola 8 osztály és kevesebb	Szaktanulmányi, szakiskola	Gimnáziumi és egyéb érettség	Főiskola, egyetem	Összesen
1993	35,6	75,8	71,8	86,3	60,0
1998	35,0	75,3	67,0	84,9	60,4
1999	33,6	76,8	68,3	86,8	62,4
2000	33,6	77,4	67,9	87,1	63,1
2001	33,0	77,6	67,3	87,4	62,9
2002	32,0	77,6	67,1	85,8	62,9
2003	32,4	76,5	67,8	86,4	63,4
2004	31,0	75,7	67,3	87,1	63,1
2005	31,6	74,7	66,9	86,9	63,1
2006	31,4	75,6	67,7	86,0	63,9
2007	31,0	74,4	67,3	85,6	63,7
2008	31,1	72,4	66,1	84,3	62,7
2009	28,8	69,5	64,6	82,8	60,7
2010	28,1	67,7	64,2	81,8	59,9
2011	29,0	68,0	64,5	83,7	60,7
2012	30,0	68,7	64,6	84,4	61,6
2013	30,8	70,9	67,1	85,3	63,7
2014	36,3	74,8	71,2	87,1	67,8
2015	39,9	77,1	73,2	88,6	70,3
2016	42,5	80,1	76,1	90,5	73,0
2017	44,2	82,6	77,8	91,6	75,2
2018	45,8	83,9	77,9	91,9	76,3
2019	46,0	85,2	79,2	93,0	77,3
2020	43,9	84,9	78,9	93,5	77,0
2021	45,0	86,0	79,2	93,8	77,9
2022	43,3	86,9	81,3	94,9	78,8

Forrás: KSH MEF.

A forrás adatok xls formátumban letölthetők: http://www.bpdata.eu/mpt/2022hut04_15

4.4. ábra: Foglalkoztatási ráta korcsoportok szerint, 15–64 éves nők, negyedévenként

Forrás: KSH MEF.

A forrás adatok xls formátumban letölthetők: http://www.bpdata.eu/mpt/2022hua04_04

4.16. táblázat: 15–64 évesek foglalkoztatási rátája
iskolai végzettség szerint, nők, százalék

Év	Általános iskola 8 osztály és kevesebb	Szaktanulmányok, szakiskola	Gimnáziumi és egyéb érettségi	Főiskola, egyetem	Összesen
1993	30,8	65,0	64,0	79,2	49,3
1998	26,6	60,5	58,1	76,9	47,3
1999	26,1	61,4	59,0	77,5	49,0
2000	26,0	61,0	59,3	77,8	49,7
2001	26,1	60,8	59,2	77,8	49,8
2002	26,0	60,4	58,6	77,9	49,8
2003	25,3	59,7	59,5	78,3	50,9
2004	25,0	58,8	58,1	78,1	50,7
2005	25,1	57,6	57,9	78,9	51,0
2006	24,3	57,8	57,5	78,0	51,1
2007	23,6	57,2	57,2	75,5	50,7
2008	23,7	55,2	56,1	75,3	50,3
2009	22,7	54,0	54,6	74,2	49,6
2010	23,3	56,2	54,0	74,3	50,2
2011	22,5	56,1	53,9	74,6	50,3
2012	22,6	56,8	56,3	74,3	51,9
2013	23,7	57,1	56,6	74,2	52,6
2014	27,3	60,4	59,1	76,1	55,9
2015	28,7	62,3	61,3	77,3	57,8
2016	31,5	63,4	64,1	80,0	60,2
2017	33,7	64,6	65,2	78,9	61,3
2018	33,7	66,7	64,8	80,0	62,3
2019	33,4	68,0	65,2	79,8	63,0
2020	32,0	66,2	65,0	79,3	62,3
2021	33,7	70,6	70,6	87,2	68,2
2022	34,3	71,9	72,4	88,8	69,9
2021 ^a	32,0	67,3	66,0	80,2	63,7
2022 ^a	32,6	68,9	67,9	81,9	65,4

^a KRTK Adatbank által számított adatok, a 2021-es évet megelőző módszertan szerint. 2021. január 1-jétől a gyed, gyés mellett dolgozókon túl a munkájuktól gyermekgondozási ellátás igénybevétele miatt tartósan távol lévő személyek is foglalkoztatottnak minősülnek (korábban inaktív vagy munkanélküli). A módszertani változás eredményeként a nők foglalkoztatási mutatói jelentős mértékben módosultak.

Forrás: *KSH MEF*.

A forrás adatok xls formátumban letölthetők: http://www.bpdata.eu/mpt/2022hut04_16

5.1. táblázat: A munkanélküliségi ráta alakulása nem szerint, és a tartósan munkanélküliek aránya, százalék

Év	Munkanélküliségi ráta			Tartósan munkanélküli ^a
	Férfiak	Nők	Együtt	
1992	10,7	8,7	9,8	..
...				
2006	7,1	7,9	7,5	46,9
2007	7,1	7,7	7,4	48,1
2008	7,7	8,0	7,8	48,1
2009	10,3	9,7	10,0	42,9
2010	11,6	10,7	11,2	50,6
2011	11,1	11,0	11,0	49,4
2012	11,3	10,6	11,0	47,0
2013	10,2	10,1	10,2	50,4
2014	7,6	7,9	7,7	49,5
2015	6,6	7,0	6,8	47,6
2016	5,1	5,1	5,1	48,4
2017	3,8	4,6	4,2	42,6
2018	3,5	4,0	3,7	41,0
2019	3,4	3,5	3,4	34,5
2020	4,1	4,5	4,3	28,1
2021	3,9	4,2	4,1	31,2
2022	3,7	3,5	3,6	34,2
2021 ^b	3,9	4,5	4,2	34,4
2022 ^b	3,7	3,7	3,7	36,1

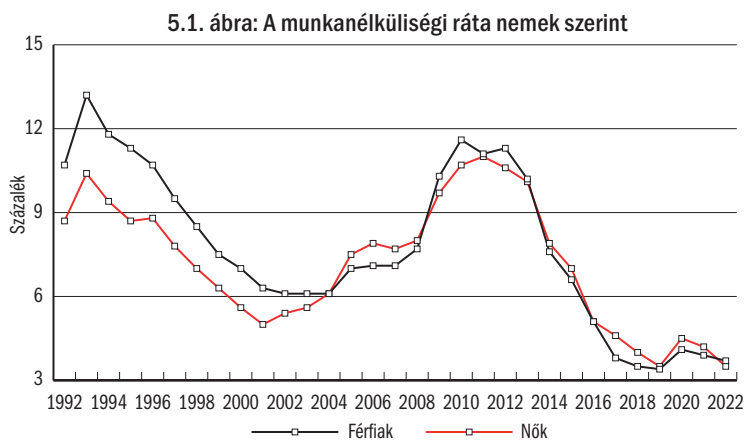
^a Tartósan munkanélküli, aki 12 hónapja vagy annál hosszabb ideje van munka nélkül. 90 napon belül új állásban kezdők nélkül.

^b KRTK Adatbank által számított adatok, a 2021-es évet megelőző módszertan szerint. 2021. január 1-jétől a gyed, és mellett dolgozókon túl a munkájuktól gyermekgondozási ellátás igénybevétele miatt tartósan távol lévő személyek is foglalkoztatottnak minősülnek (korábban inaktív vagy munkanélküli). A módszertani változás eredményeként a nők foglalkoztatási mutatói jelentős mértékben módosultak.

Megjegyzés: A nevezőben a foglalkoztatottak között a sorkatonák is figyelembe vannak véve.

Forrás: KSH MEF.

A forrás adatok xls formátumban letölthetők: http://www.bpdata.eu/mpt/2022hut05_01

Forrás: KSH MEF.

A forrás adatok xls formátumban letölthetők: http://www.bpdata.eu/mpt/2022hua05_01

5.2. táblázat: Munkanélküliségi ráta az iskolai végzettség szerint, férfiak, százalék

Év	Általános iskola 8 osztály és kevesebb	Szakmunkásképző, szakiskola	Gimnáziumi és egyéb érettségi	Főiskola, egyetem	Összesen
1993	20,3	15,0	9,7	2,9	13,5
1998	14,6	9,1	5,9	2,2	8,5
1999	14,3	8,2	5,0	1,5	7,5
2000	13,4	7,7	4,8	1,6	7,0
2001	13,6	6,4	4,3	1,2	6,3
2002	14,1	6,2	4,0	1,4	6,1
2003	13,6	6,6	3,9	1,6	6,1
2004	14,3	6,4	4,1	1,7	6,1
2005	15,6	7,4	4,9	2,3	7,0
2006	17,3	7,0	5,1	2,6	7,1
2007	18,7	6,8	5,1	2,4	7,1
2008	20,2	7,7	5,2	2,3	7,7
2009	24,6	10,7	7,6	3,6	10,3
2010	27,2	12,2	8,3	4,9	11,6
2011	25,5	12,1	8,3	4,1	11,1
2012	25,3	12,0	9,6	4,2	11,3
2013	24,5	10,8	8,4	3,4	10,2
2014	18,4	7,8	6,2	2,8	7,6
2015	16,7	6,7	5,3	2,2	6,6
2016	13,7	4,9	4,0	1,8	5,1
2017	11,0	3,6	2,8	1,4	3,8
2018	10,3	3,2	2,9	1,5	3,5
2019	9,5	3,1	2,6	1,5	3,4
2020	10,7	4,1	3,5	1,6	4,1
2021	10,6	3,6	3,5	1,7	3,9
2022	11,8	3,7	2,9	1,4	3,7
2021 ^a	10,6	3,6	3,4	1,6	3,9
2022 ^a	11,8	3,7	2,9	1,4	3,7

^a KRTK Adatbank által számított adatok, a 2021-es évet megelőző módszertan szerint. 2021. január 1-jétől a gyed, gyés mellett dolgozókon túl a munkájuktól gyermekgondozási ellátás igénybevétele miatt tartósan távol lévő személyek is foglalkoztatottnak minősülnek (korábban inaktív vagy munkanélküli). A módszertani változás eredményeként a nők foglalkoztatási mutatói jelentős mértékben módosultak.

Megjegyzés: 1999-től az iskolai végzettség szerinti csoportosítás kis mértékben módosult.

Forrás: KSH MEF.

A forrás adatok xls formátumban letölthetők: http://www.bpdata.eu/mpt/2022hut05_02

5.3. táblázat: A munkanélküliek iskolai végzettség szerinti megoszlása, férfiak, százalék

Év	Általános iskola 8 osztály és kevesebb	Szaktanulmányok, szakiskola	Gimnáziumi és egyéb érettségi	Főiskola, egyetem	Összesen
1993	39,0	40,8	17,3	2,8	100,0
1994	37,3	42,7	15,8	4,3	100,0
1995	37,7	44,0	14,7	3,6	100,0
1996	37,6	44,0	15,1	3,3	100,0
1997	38,9	43,7	15,4	2,0	100,0
1998	37,4	42,0	17,2	3,4	100,0
1999	34,5	45,3	17,4	2,8	100,0
2000	32,9	45,8	17,9	3,4	100,0
2001	36,5	43,2	17,5	2,8	100,0
2002	36,7	43,3	16,7	3,3	100,0
2003	34,0	44,7	17,2	4,1	100,0
2004	33,9	42,6	18,6	4,9	100,0
2005	32,1	43,1	19,0	5,8	100,0
2006	33,4	40,3	19,9	6,4	100,0
2007	35,1	38,6	20,4	5,9	100,0
2008	35,9	39,4	19,2	5,5	100,0
2009	31,2	40,5	21,7	6,6	100,0
2010	30,3	40,5	21,1	8,1	100,0
2011	29,4	41,1	21,9	7,6	100,0
2012	28,1	39,3	24,9	7,6	100,0
2013	29,2	39,3	24,4	7,1	100,0
2014	30,6	37,0	24,5	7,9	100,0
2015	33,4	34,9	24,5	7,2	100,0
2016	34,9	33,2	24,6	7,3	100,0
2017	35,7	33,7	22,5	8,1	100,0
2018	35,6	32,8	24,2	7,4	100,0
2019	33,9	32,2	24,2	9,6	100,0
2020	30,1	34,0	26,7	9,2	100,0
2021	31,4	30,5	27,3	10,8	100,0
2022	34,6	31,1	24,7	9,6	100,0
2021 ^a	31,4	30,5	27,4	10,7	100,0
2022 ^a	34,6	31,1	24,7	9,6	100,0

^a KRTK Adatbank által számított adatok, a 2021-es évet megelőző módszertan szerint. 2021. január 1-jétől a gyed, gyés mellett dolgozókon túl a munkájuktól gyermekgondozási ellátás igénybevétele miatt tartósan távol lévő személyek is foglalkoztatottnak minősülnek (korábban inaktív vagy munkanélküli). A módszertani változás eredményeként a nők foglalkoztatási mutatói jelentős mértékben módosultak.

Megjegyzés: 1999-től az iskolai végzettség szerinti csoportosítás kis mértékben módosult.

Forrás: KSH MEF.

A forrás adatok xls formátumban letölthetők: http://www.bpdata.eu/mpt/2022hut05_03

5.4. táblázat: Munkanélküliségi ráta az iskolai végzettség szerint, nők, százalék

Év	Általános iskola 8 osztály és kevesebb	Szaktanulmányok, szakiskola	Gimnáziumi és egyéb érettség	Főiskola, egyetem	Összesen
1993	14,6	12,8	8,1	3,2	10,4
1998	11,6	7,8	5,8	1,8	7,0
1999	10,5	8,0	5,2	1,3	6,3
2000	9,1	7,4	4,9	1,5	5,6
2001	8,4	6,4	4,0	1,6	5,0
2002	9,3	6,5	4,4	2,4	5,4
2003	10,5	7,2	4,4	1,9	5,6
2004	10,3	8,0	5,3	2,9	6,1
2005	13,0	9,8	6,7	3,1	7,5
2006	16,2	10,4	6,5	2,7	7,9
2007	16,3	9,7	6,2	3,2	7,7
2008	17,4	9,6	6,8	3,1	8,0
2009	21,6	12,6	7,8	4,1	9,7
2010	22,8	12,6	9,6	4,3	10,7
2011	24,5	12,9	9,9	4,4	11,0
2012	24,4	12,7	9,4	4,7	10,6
2013	22,7	12,8	9,0	4,3	10,1
2014	18,7	9,3	7,1	3,4	7,9
2015	18,1	8,7	5,9	2,6	7,0
2016	12,7	6,8	4,3	1,8	5,1
2017	11,3	5,4	4,0	1,8	4,6
2018	11,7	4,3	3,6	1,8	4,0
2019	10,2	3,7	3,0	1,6	3,5
2020	11,2	5,0	4,4	2,1	4,5
2021	11,5	5,1	4,2	1,8	4,2
2022	11,4	4,2	3,0	1,5	3,5
2021 ^a	11,9	5,4	4,4	2,0	4,5
2022 ^a	11,9	4,3	3,2	1,6	3,7

^a KRTK Adatbank által számított adatok, a 2021-es évet megelőző módszertan szerint. 2021. január 1-jétől a gyed, gyés mellett dolgozókon túl a munkájuktól gyermekgondozási ellátás igénybevétele miatt tartósan távol lévő személyek is foglalkoztatottnak minősülnek (korábban inaktív vagy munkanélküli). A módszertani változás eredményeként a nők foglalkoztatási mutatói jelentős mértékben módosultak.

Megjegyzés: 1999-től az iskolai végzettség szerinti csoportosítás kis mértékben módosult.

Forrás: KSH MEF.

A forrás adatok xls formátumban letölthetők: http://www.bpdata.eu/mpt/2022hut05_04

5.5. táblázat: A munkanélküliek iskolai végzettség szerinti megoszlása, nők, százalék

Év	Általános iskola 8 osztály és kevesebb	Szaktunokásképző, szakiskola	Gimnáziumi és egyéb érettségi	Főiskola, egyetem	Összesen
1993	45,8	22,6	27,4	4,2	100,0
1994	44,4	23,1	29,4	3,1	100,0
1995	41,0	24,3	29,7	5,0	100,0
1996	38,2	24,9	31,6	5,4	100,0
1997	44,2	23,2	28,4	4,2	100,0
1998	41,6	22,7	31,4	4,3	100,0
1999	36,2	26,2	33,8	3,8	100,0
2000	31,8	28,2	35,0	5,0	100,0
2001	33,7	28,0	32,2	6,1	100,0
2002	33,2	26,0	32,2	8,5	100,0
2003	32,7	28,3	32,0	7,0	100,0
2004	27,8	27,4	34,2	10,6	100,0
2005	28,2	27,1	35,2	9,5	100,0
2006	31,8	27,9	32,3	8,0	100,0
2007	31,3	27,2	31,6	9,9	100,0
2008	32,3	24,7	33,0	10,0	100,0
2009	31,8	26,4	30,6	11,2	100,0
2010	30,5	24,4	34,3	10,7	100,0
2011	30,8	24,1	33,9	11,2	100,0
2012	29,8	23,8	33,5	12,9	100,0
2013	28,5	25,6	33,4	12,5	100,0
2014	30,5	23,1	33,4	13,0	100,0
2015	33,5	24,1	31,2	11,3	100,0
2016	32,4	24,9	31,8	10,9	100,0
2017	33,0	22,2	33,1	11,7	100,0
2018	32,8	20,8	33,0	13,4	100,0
2019	34,3	19,9	30,9	14,9	100,0
2020	28,4	20,1	35,8	15,7	100,0
2021	28,6	20,8	34,8	15,8	100,0
2022	33,3	19,3	31,5	15,9	100,0
2021 ^a	28,6	20,7	34,9	15,8	100,0
2022 ^a	33,3	19,3	31,5	15,9	100,0

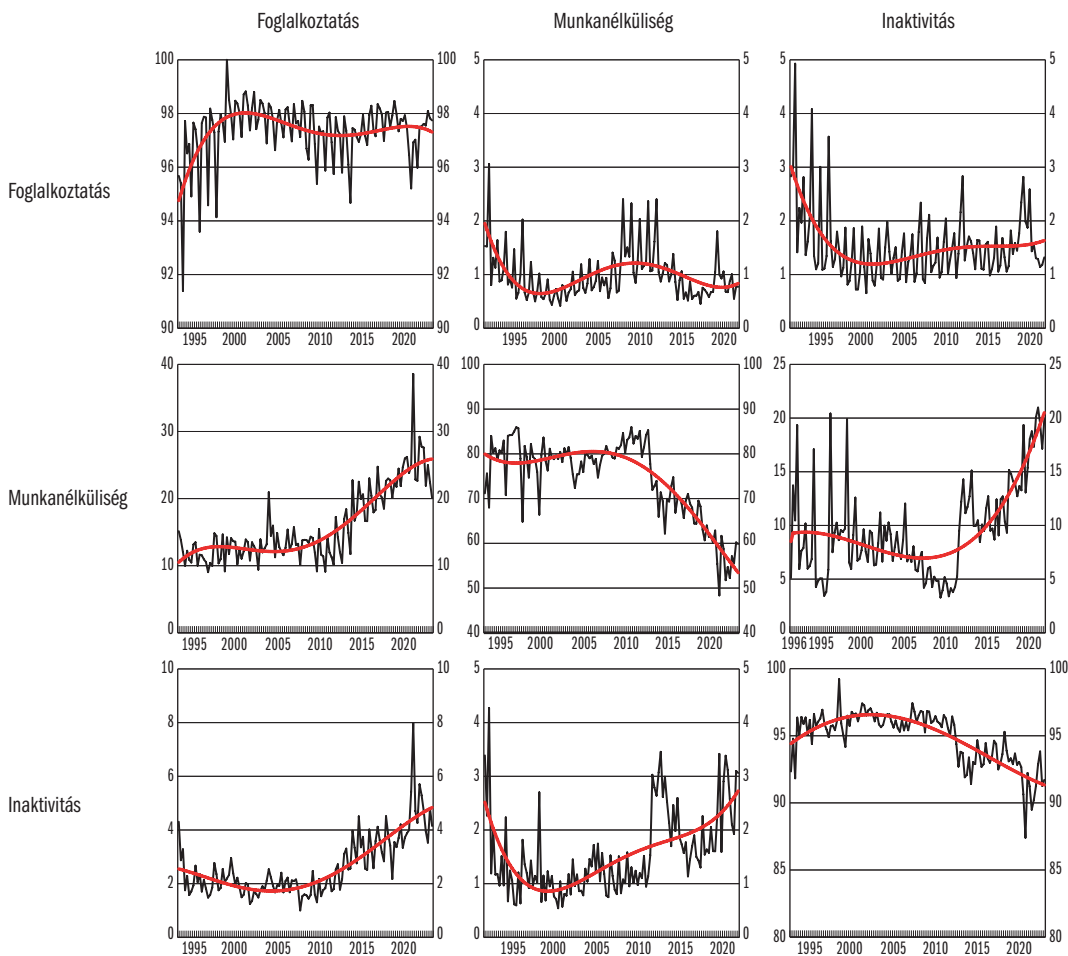
^a KRTK Adatbank által számított adatok, a 2021-es évet megelőző módszertan szerint. 2021. január 1-jétől a gyed, gyes mellett dolgozókon túl a munkájuktól gyermekgondozási ellátás igénybevétele miatt tartósan távol lévő személyek is foglalkoztatottnak minősülnek (korábban inaktív vagy munkanélküli). A módszertani változás eredményeként a nők foglalkoztatási mutatói jelentős mértékben módosultak.

Megjegyzés: 1999-től az iskolai végzettség szerinti csoportosítás kis mértékben módosult.

Forrás: KSH MEF.

A forrás adatok xls formátumban letölthetők: http://www.bpdata.eu/mpt/2022hut05_05

5.2. ábra: A különböző munkapiaci állományok közötti negyedéves áramlások intenzitásának alakulása a 15–64 éves népességben

Megjegyzés: A számításokat a KSH Munkaerő-felmérés mikroadataira támaszkodva végeztük a 15–64 éves korcsoportra. Az átlépési esélyeket két állapot között egy negyedév során átlépő emberek számának és a kiinduló állapot megelőző negyedév állományának hányadosaként kapjuk, majd az állomány-áramlás konzisztencia érdekében korrigáltuk. A piros görbék negyedfokú polinommal simított trendet mutatnak.

Forrás: KSH MEF.

A forrás adatok xls formátumban letölthetők: http://www.bpdata.eu/mpt/2022hua05_02

5.6. táblázat: A munkanélküliek száma^a a munkakeresés hossza szerint, ezer fő

Év	A munkakeresés időtartama: hét [hónap]								Összesen
	1-4 [<1]	5-14 [1-3]	15-26 [4-6]	27-51 [7-11]	52 [12]	53-78 [13-18]	79-104 [19-24]	105- [>24]	
1992	43,9	90,9	96,4	110,7	10,6	41,7	38,4	n.é.	432,6
1993	36,2	74,8	87,9	120,5	14,7	75,1	83,7	n.é.	492,9
1994	30,5	56,5	65,0	91,9	8,4	63,0	73,8	40,4	429,5
1995	23,0	51,0	56,5	69,4	20,2	57,2	34,3	93,2	404,8
1996	19,9	46,4	49,3	61,5	18,2	56,1	37,1	100,2	388,7
1997	16,1	43,7	45,9	54,4	15,7	44,5	31,1	77,3	328,7
1998	12,9	44,2	44,5	45,7	16,0	39,0	27,6	63,5	293,4
1999	15,4	44,1	38,8	46,0	13,2	38,1	26,8	62,3	284,7
2000	16,7	38,5	35,1	42,8	12,7	36,9	23,6	55,4	261,3
2001	14,9	37,0	33,2	38,6	11,5	31,6	20,9	44,2	231,9
2002	15,5	39,4	34,8	40,7	11,6	32,7	19,8	42,5	237,0
2003	15,9	42,1	38,9	42,0	14,5	27,6	17,6	43,0	241,6
2004	13,0	42,0	39,9	41,8	13,5	33,4	19,6	47,2	250,4
2005	14,8	48,9	44,1	51,3	14,1	41,0	27,4	54,3	295,9
2006	13,2	51,1	48,5	52,0	17,9	41,1	26,6	59,7	310,0
2007	13,9	49,5	44,2	50,5	12,8	42,8	26,2	65,1	304,9
2008	13,5	50,3	47,9	53,4	13,5	39,1	26,3	74,0	317,9
2009	20,7	76,5	69,0	78,0	17,8	51,2	26,5	77,8	417,4
2010	18,2	71,1	64,6	85,5	22,5	75,1	41,4	90,7	469,1
2011	30,7	75,7	64,9	72,5	17,8	64,3	39,5	100,0	465,4
2012	41,1	69,7	65,3	82,4	21,3	59,4	36,1	97,4	472,8
2013	51,4	53,1	56,9	64,6	23,6	50,9	43,7	96,0	440,2
2014	38,9	46,3	46,6	48,2	18,1	35,7	28,1	80,9	342,9
2015	34,5	47,3	39,2	46,2	17,3	31,2	23,2	68,6	307,7
2016	31,6	33,3	30,1	30,4	11,9	24,5	20,5	52,2	234,5
2017	26,6	34,0	27,7	25,9	9,0	19,4	13,6	35,3	191,6
2018	26,4	30,7	25,6	22,7	8,8	15,3	11,8	30,6	171,8
2019	28,2	29,8	27,4	22,5	7,2	12,8	9,7	21,4	158,9
2020	43,3	41,7	32,8	27,9	9,5	14,5	10,2	17,6	197,6
2021	45,8	31,6	27,6	29,7	14,8	17,4	11,2	17,5	195,7
2022	43,2	30,1	23,5	19,2	8,1	15,1	13,1	24,0	176,3

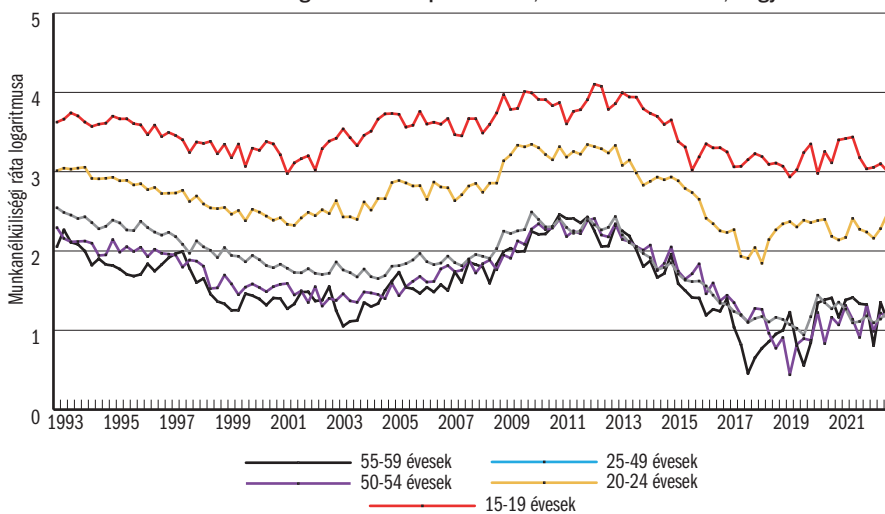
^a A 30 napon (2003-tól 90 napon) belül új állásban kezdők nélkül.

Megjegyzés: 2009-től a számítás módszertana az uniós képzési módhoz igazítva.

Forrás: KSH MEF.

A forrás adatok xls formátumban letölthetők: http://www.bpdata.eu/mpt/2022hut05_06

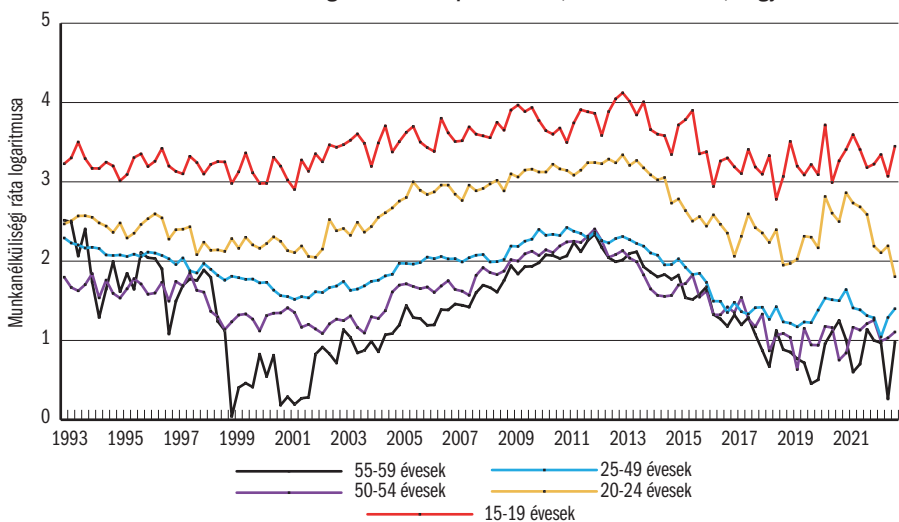
5.3. ábra: Munkanélküliségi ráta korcsoportonként, 15–59 éves férfiak, negyedévenként

Forrás: KSH MEF.

A forrás adatok xls formátumban letölthetők: http://www.bpdata.eu/mpt/2022hua05_03

5.4. ábra: Munkanélküliségi ráta korcsoportonként, 15–59 éves nők, negyedévenként

Forrás: KSH MEF.

A forrás adatok xls formátumban letölthetők: http://www.bpdata.eu/mpt/2022hua05_04

5.7. táblázat: A regisztrált munkanélküliek^a és a MEF munkanélküliség alakulása

Év	Regisztrált munkanélküli		MEF munkanélküli, összesen		MEF munkanélküli, 15–24 éves	
	ezer fő	ráta, %	ezer fő	ráta, %	ezer fő	ráta, %
1990	47,7	-
1991	227,3	4,4
1992	557,0	11,1	444,2	9,8	120,0	17,5
1993	671,8	14,9	518,9	11,9	141,3	21,3
1994	568,4	12,8	451,2	10,7	124,7	19,4
1995	507,7	11,9	416,5	10,2	114,3	18,6
1996	500,6	12,1	400,1	9,9	106,3	17,9
1997	470,1	11,6	348,8	8,7	95,8	15,9
1998	423,1	10,5	313,0	7,8	87,6	13,4
1999	409,5	10,2	284,7	7,0	78,6	12,4
2000	390,5	9,6	262,5	6,4	70,7	12,1
2001	364,1	8,8	232,9	5,7	55,7	10,8
2002	344,7	8,3	238,8	5,8	56,5	12,3
2003	357,2	8,7	244,5	5,9	54,9	13,4
2004	375,9	9,1	252,9	6,1	55,9	15,5
2005	409,9	9,8	303,9	7,2	66,9	19,4
2006	393,5	9,4	318,2	7,5	64,1	19,1
2007	426,9	10,1	312,1	7,4	57,4	18,0
2008	442,3	10,4	326,3	7,8	60,0	19,5
2009	561,8	13,5	417,8	10,0	78,8	26,4
2010	582,7	14,0	469,4	11,2	78,3	26,4
2011	582,9	14,0	466,0	11,0	74,5	26,0
2012	559,1	13,3	473,2	11,0	84,6	28,2
2013	527,6	12,4	441,0	10,2	83,5	26,6
2014	422,4	9,8	343,3	7,7	67,6	20,4
2015	378,2	8,6	307,8	6,8	58,9	17,3
2016	313,8	7,0	234,6	5,1	44,7	12,9
2017	283,0	6,1	191,7	4,2	36,3	10,7
2018	255,3	5,5	172,1	3,7	33,6	10,2
2019	250,9	5,4	159,7	3,4	37,1	11,4
2020	316,1	6,8	198,0	4,3	39,6	12,8
2021	268,9	5,7	195,7	4,1	42,1	13,5
2022	238,2	4,9	176,3	3,6	32,0	10,6
2021 ^b	268,9	5,7	195,7	4,2	42,1	13,9
2022 ^b	238,2	4,9	176,3	3,7	32,0	10,8

^a 2005. november 1-je után: nyilvántartott álláskereső adatbázisa. Az 1991. évi IV. törvény a foglalkoztatás elősegítéséről és a munkanélküliek ellátásáról 2005. november 1-jei változása a regisztrált munkanélküli fogalmát „nyilvántartott álláskeresőkre” változtatta. A munkaerő mérleg összeállításának 2016. évi megszűnésével a regisztrált munkanélküliségi ráta bázisául szolgáló gazdaságilag aktív népességszám a MEF-ből származik. Az áttéréssel egy időben a vonatkozó idősor ennek megfelelően visszamenőlegesen korrigálásra került.

^b KRTK Adatbank által számított adatok, a 2021-es évet megelőző módszertan szerint. 2021. január 1-jétől a gyed, gyes mellett dolgozókon túl a munkájuktól gyermekgondozási ellátás igénybevétele miatt tartósan távol lévő személyek is foglalkoztatottnak minősülnek (korábban inaktív vagy munkanélküli). A módszertani változás eredményeként a nők foglalkoztatási mutatói jelentős mértékben módosultak.

Megjegyzés: A regisztrált munkanélküliek relatív mutatója (ráta) nevezője az előző év január 1-jei gazdaságilag aktív népesség.

Forrás: Regisztrált munkanélküliek: *NFSZ*; MEF-munkanélküliség: *KSH MEF*.

A forrás adatok xls formátumban letölthetők: http://www.bpdata.eu/mpt/2022hut05_07

5.8. táblázat: A regisztrált munkanélküliek^a megoszlása iskolai végzettség szerint, éves átlag, százalék

Iskolai végzettség	1996	...	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Általános iskola 8 osztály és kevesebb	41,2		41,9	42,0	42,4	43,3	40,1	39,3	40,3	40,3	40,5	41,0	42,4	42,2	43,4	43,7	43,2	39,0	40,9	42,6
Szakképző, szakiskola	35,1		32,4	32,1	31,5	30,9	32,5	31,4	29,8	29,2	29,0	28,3	27,1	27,0	26,2	25,6	25,2	25,8	25,4	25,4
Érettségit és/vagy képesítést adó középiskola	12,7		13,5	13,4	13,3	13,1	14,4	15,0	14,9	15,1	15,3	15,3	15,0	14,9	14,6	14,7	15,1	16,9	15,9	15,1
Gimnázium	8,3		7,9	8,0	8,2	8,2	8,5	9,1	9,5	9,7	9,8	10,1	10,1	10,1	10,1	10,3	10,4	11,4	10,6	9,9
Főiskola	2,0		3,2	3,3	3,3	3,3	3,2	3,7	3,8	3,8	3,6	3,4	3,4	3,5	3,4	3,4	3,6	3,9	4,0	3,9
Egyetem	0,8		1,2	1,3	1,3	1,2	1,2	1,5	1,7	1,8	1,8	1,9	2,0	2,2	2,3	2,4	2,6	3,1	3,1	3,1
Összesen	100,0		100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

^a 2005. november 1-je után: nyilvántartott álláskeresők. Az 1991. évi IV. törvény a foglalkoztatás elősegítéséről és a munkanélküliek ellátásáról 2005. november 1-jei változása a regisztrált munkanélküli fogalmát „nyilvántartott álláskeresőkre” változtatta.

Forrás: NFSZ.

A forrás adatok xls formátumban letölthetők: http://www.bpdata.eu/mpt/2022hut05_08

5.9. táblázat: A regisztrált munkanélküli pályakezdő^a megoszlása iskolai végzettség szerint, éves átlag, százalék

Iskolai végzettség	1996	...	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Általános iskola 8 osztály és kevesebb	4,6		36,1	38,2	40,1	41,3	37,7	35,2	35,6	34,9	35,5	39,4	43,8	44,9	45,8	45,1	44,2	41,1	40,7	43,0
Szakképző, szakiskola	41,9		20,5	19,7	18,1	17,3	18,9	18,9	18,5	19,8	20,1	18,3	16,9	16,6	16,4	15,7	15,0	14,6	15,0	16,1
Érettségit és/vagy képesítést adó középiskola	27,0		21,5	20,3	20,7	21,2	23,1	23,9	23,6	23,7	23,1	21,7	19,8	18,9	18,3	19,0	20,4	22,1	22,7	22,1
Gimnázium	21,8		10,8	11,7	12,8	13,3	13,7	14,3	15,0	14,9	14,9	15,0	14,7	14,6	15,0	16,0	16,4	17,0	16,6	15,1
Főiskola	3,6		7,8	6,9	5,8	4,9	4,5	4,8	4,2	3,6	3,4	2,8	2,3	2,2	1,8	1,6	1,4	1,7	1,6	1,2
Egyetem	1,1		3,4	3,0	2,5	2,0	2,1	2,8	3,1	3,0	3,0	2,7	2,5	2,8	2,7	2,6	2,7	3,5	3,3	2,6
Összesen	100,0		100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

^a 2005. november 1-je után: nyilvántartott pályakezdő álláskereső. Az 1991. évi IV. törvény a foglalkoztatás elősegítéséről és a munkanélküliek ellátásáról 2005. november 1-jei változása a regisztrált munkanélküli fogalmát „nyilvántartott álláskeresőkre” változtatta.

Forrás: NFSZ.

A forrás adatok xls formátumban letölthetők: http://www.bpdata.eu/mpt/2022hut05_09

5.10. táblázat: A regisztrált munkanélküliek megoszlása a Munkaerő-felmérésben megfigyelt gazdasági aktivitás szerint, százalék

Év	Foglalkoztatottak	MEF munkanélküliek	Inaktívak	Összesen	Év	Foglalkoztatottak	MEF munkanélküliek	Inaktívak	Összesen
1992	5,1	71,6	23,3	100,0	2009	3,7	67,1	29,2	100,0
1993	10,0	63,6	26,4	100,0	2010	3,2	70,4	26,4	100,0
1994	14,4	54,5	31,1	100,0	2011	3,5	66,7	29,8	100,0
1995	11,8	53,7	34,5	100,0	2012	3,4	64,9	31,7	100,0
1996	13,7	51,8	34,5	100,0	2013	4,9	61,6	33,4	100,0
1999	6,7	55,8	37,5	100,0	2014	6,2	60,5	33,2	100,0
2000	4,7	54,3	41,0	100,0	2015	3,9	67,1	29,0	100,0
2001	6,5	45,2	48,3	100,0	2016	4,9	61,7	33,4	100,0
2002	4,4	47,4	48,2	100,0	2017	6,7	57,8	35,5	100,0
2003	9,4	44,1	46,5	100,0	2018	6,6	55,0	38,4	100,0
2004	3,0	53,5	43,5	100,0	2019	6,9	50,0	43,0	100,0
2005	2,3	59,7	38,0	100,0	2020	5,5	51,3	43,2	100,0
2006	3,0	60,9	36,1	100,0	2021	5,9	53,4	40,8	100,0
2007	3,7	62,2	34,1	100,0	2022	4,2	56,8	39,0	100,0
2008	3,9	62,8	33,2	100,0	2021 ^a	5,7	53,4	40,9	100,0
					2022 ^a	4,2	56,8	39,0	100,0

^a KRTK Adatbank által számított adatok, a 2021-es évet megelőző módszertan szerint. 2021. január 1-jétől a gyed, gyés mellett dolgozókon túl a munkájuktól gyermekgondozási ellátás igénybe vétele miatt tartósan távol lévő személyek is foglalkoztatottnak minősülnek (korábban inaktív vagy munkanélküli). A módszertani változás eredményeként a nők foglalkoztatási mutatói jelentős mértékben módosultak.

Megjegyzés: Az adatok a *KSH MEF*-ben a magukat nyilvántartott álláskeresőként minősítőkre vonatkoznak, kiszűrve azokat, akik 2 hónapnál hosszabb időt jelöltek meg a munkaügyi központtal történt utolsó kapcsolatfelvétel időpontjául.

Forrás: *KSH MEF*.

A forrás adatok xls formátumban letölthetők: http://www.bpdata.eu/mpt/2022hut05_10

5.11. táblázat: A munkanélküli nyilvántartásba^a belépők száma, havi átlagok, ezer fő

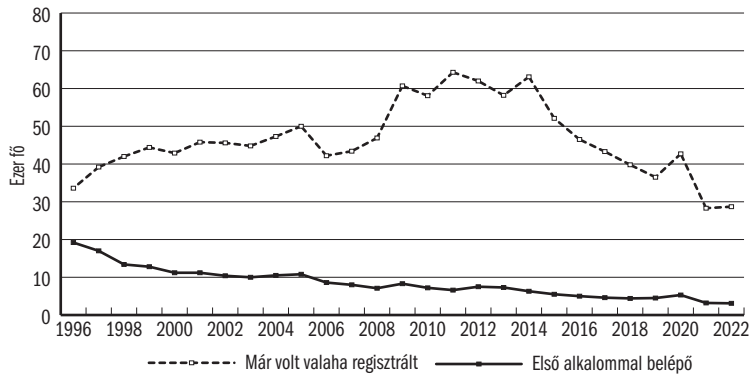
	2001	...	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Első alkalommal belépő	11,2		10,8	8,6	8,0	7,1	8,3	7,2	6,6	7,5	7,3	6,3	5,5	5,0	4,6	4,4	4,5	5,3	3,2	3,1
Már volt valaha regisztrált	45,8		50,0	42,2	43,4	46,9	60,7	58,1	64,3	62,0	58,2	63,1	52,1	46,5	43,3	39,8	36,5	42,7	28,3	28,7
Összes belépő	57,0		60,7	50,8	51,4	54,0	69,0	65,3	70,9	69,5	65,5	69,4	57,6	51,5	47,9	44,2	41,0	48,0	31,5	31,8

^a 2005. november 1-je után: álláskereső nyilvántartása. Az 1991. évi IV. törvény a foglalkoztatás elősegítéséről és a munkanélküliek ellátásáról 2005. november 1-jei változása

a regisztrált munkanélküli fogalmát „nyilvántartott álláskeresőkre” változtatta.
Forrás: *NFSZ REG*.

A forrás adatok xls formátumban letölthetők: http://www.bpdata.eu/mpt/2022hut05_11

5.5. ábra: A munkanélküli nyilvántartásba belépők száma, havi átlagok, ezer fő

Forrás: NFSZ REG.

A forrás adatok xls formátumban letölthetők: http://www.bpdata.eu/mpt/2022hua05_05

5.12. táblázat: Regisztrált munkanélküliek^a nemek szerinti megoszlása, havi átlag

	Összesen	Férfi	Nő	Összesen	Férfi	Nő
	ezer fő				százalék	
1993	671,7	395,3	276,4	100,0	58,8	41,2
...						
1999	409,5	221,4	188,1	100,0	54,1	45,9
2000	390,5	209,7	180,8	100,0	53,7	46,3
2001	364,1	196,4	167,7	100,0	53,9	46,1
2002	344,7	184,6	160,1	100,0	53,5	46,5
2003	357,2	188,0	169,2	100,0	52,6	47,4
2004	375,9	193,3	182,6	100,0	51,4	48,6
2005	409,9	210,4	199,5	100,0	51,3	48,7
2006	393,5	200,9	192,5	100,0	51,1	48,9
2007	426,9	219,9	207,0	100,0	51,5	48,5
2008	442,3	228,3	214,0	100,0	51,6	48,4
2009	561,8	297,9	263,9	100,0	53,0	47,0
2010	582,7	305,0	277,7	100,0	52,3	47,7
2011	582,9	297,1	285,8	100,0	51,0	49,0
2012	559,1	275,8	283,3	100,0	49,3	50,7
2013	527,6	267,7	259,9	100,0	50,8	49,2
2014	422,4	214,2	208,2	100,0	50,7	49,3
2015	378,2	187,5	190,7	100,0	49,6	50,4
2016	313,8	156,0	157,8	100,0	49,7	50,3
2017	283,0	137,9	145,1	100,0	48,7	51,3
2018	255,3	122,4	132,9	100,0	47,9	52,1
2019	250,9	119,5	131,4	100,0	47,6	52,4
2020	316,1	151,9	164,2	100,0	48,0	52,0
2021	268,9	128,1	140,8	100,0	47,6	52,4
2022	238,2	113,2	124,9	100,0	47,5	52,5

^a 2005. november 1-je után: nyilvántartott álláskereső (zárónapi adatok). Az 1991. évi IV. törvény a foglalkoztatás elősegítéséről és a munkanélküliek ellátásáról 2005. november 1-jei változása a regisztrált munkanélküli fogalmát „nyilvántartott álláskeresőkre” változtatta.

Forrás: NFSZ REG.

A forrás adatok xls formátumban letölthetők: http://www.bpdata.eu/mpt/2022hut05_12

5.13. táblázat: Regisztrált munkanélküliek^a megoszlása, havi átlag

	Nem pályakezdő	Pályakezdő	25 évesnél fiatalabb	Nem pályakezdő	Pályakezdő	25 évesnél fiatalabb
	ezer fő			százalék		
1993	612,0	59,7	174,8	91,1	8,9	26,0
1994	506,2	62,1	153,3	89,1	10,9	27,0
1995	453,2	54,5	134,2	89,3	10,7	26,4
1996	454,4	46,2	124,0	90,8	9,2	24,8
1997	427,7	42,4	105,8	91,0	9,0	22,5
1998	390,6	32,5	89,9	92,3	7,7	21,3
1999	379,6	29,9	85,4	92,7	7,3	20,9
2000	364,4	26,0	79,1	93,3	6,7	20,3
2001	337,4	26,8	75,6	92,7	7,3	20,8
2002	316,2	28,5	71,1	91,7	8,3	20,6
2003	325,9	31,3	71,6	91,2	8,8	20,0
2004	342,2	33,8	71,4	91,0	9,0	19,0
2005	369,1	40,9	78,9	90,0	10,0	19,2
2006	354,7	38,7	75,8	90,2	9,8	16,5
2007	386,5	40,4	80,3	90,5	9,5	18,8
2008	400,9	41,4	75,9	90,6	9,4	17,2
2009	512,5	49,3	104,3	91,2	8,8	18,6
2010	530,1	52,6	102,8	91,0	9,0	17,6
2011	529,9	52,9	102,3	90,9	9,1	17,5
2012	497,6	61,5	101,1	89,0	11,0	18,1
2013	461,6	66,0	97,8	87,5	12,5	18,5
2014	367,8	54,6	78,2	87,1	12,9	18,5
2015	331,2	47,0	68,8	87,6	12,4	18,2
2016	278,0	35,8	56,0	88,6	11,4	17,8
2017	253,4	29,6	49,8	89,5	10,5	17,6
2018	230,5	24,8	43,6	89,0	11,0	17,1
2019	228,3	22,6	41,4	91,0	9,0	16,5
2020	291,4	24,6	51,1	92,2	7,8	16,2
2021	248,8	20,1	38,7	92,5	7,5	14,4
2022	222,9	15,3	25,5	93,6	6,4	10,7

^a 2005. november 1-je után: nyilvántartott álláskereső (zárónapi adatok). Az 1991. évi IV. törvény a foglalkoztatás elősegítéséről és a munkanélküliek ellátásáról 2005. november 1-jei változása a regisztrált munkanélküli fogalmát „nyilvántartott álláskeresőkre” változtatta.

Forrás: *NFSZ REG*.

A forrás adatok xls formátumban letölthetők: http://www.bpdata.eu/mpt/2022hut05_13

5.14. táblázat: Ellátásban részesülő és nem részesülő regisztrált munkanélküliek^a megoszlása, havi átlag

	Munkanélküli ellátásban részesülő ^b	Rendszeres szociális segélyben ^c részesülő	Ezek egyikeben sem részesülő	Munkanélküli ellátásban részesülő ^b	Rendszeres szociális segélyben ^c részesülő	Ezek egyikeben sem részesülő
	ezer fő			százalék		
1993	404,8	89,3	177,6	60,3	13,3	26,4
...						
1998	130,7	182,2	110,2	30,9	43,1	26,0
1999	140,7	148,6	120,2	34,4	36,3	29,4
2000	131,7	143,5	115,3	33,7	36,7	29,5
2001	119,2	131,2	113,7	32,7	36,0	31,2
2002	114,9	113,4	116,4	33,3	32,9	33,8
2003	120,0	116,2	121,0	33,6	32,5	33,9
2004	124,0	120,4	131,5	33,0	32,0	35,0
2005	134,4	133,4	142,1	32,8	32,5	34,7
2006	151,5	121,8	120,2	38,5	31,0	30,5
2007	134,6	133,0	159,3	31,5	31,2	37,3
2008	136,5 ^d	147,5	158,3	30,9	33,3	35,8
2009	202,1	156,0	203,7	36,0	27,8	36,3
2010	187,7	167,8	227,2	32,2	28,8	39,0
2011	159,9	182,1	240,9	27,4	31,2	41,3
2012	71,1	200,3	287,7	12,7	35,8	51,5
2013	61,2	184,4	282,0	11,6	35,0	53,4
2014	56,4	132,4	233,6	13,4	31,3	55,3
2015	57,1	126,2	194,9	15,1	33,4	51,5
2016	60,2	99,8	153,8	19,2	31,8	49,0
2017	63,1	87,4	132,5	22,3	30,9	46,8
2018	64,0	75,7	115,6	25,1	29,7	45,3
2019	69,1	68,4	113,5	27,5	27,2	45,2
2020	91,4	70,7	154,0	28,9	22,4	48,7
2021	73,2	73,2	122,5	27,2	27,2	45,5
2022	78,1	63,7	96,3	32,8	26,7	40,4

^a 2005. november 1-je után: nyilvántartott álláskeresők (zárónapi adatok). Az 1991. évi IV. törvény a foglalkoztatás elősegítéséről és a munkanélküliek ellátásáról 2005. november 1-jei változása a regisztrált munkanélküli fogalmát „nyilvántartott álláskeresőkre” változtatta.

^b 2005. november 1-je után: álláskeresési ellátásban részesülő. 2011. szeptember 1-jétől az álláskeresési ellátások rendszere megváltozott.

^c Csak azok az ellátottak, akik az NFSZ regiszterben szerepelnek. 2004-ig jövedelempótló támogatásban részesülők száma, 2005-től 2008-ig a rendszeres szociális segélyben részesülők száma tartalmazza a kifutó jövedelempótló támogatásban részesülők számát is, 2009-től pedig új támogatási formába, a rendelkezésre állási támogatásba kerültek át nagyobb részben a korábbi szociális ellátottak. Ezt az ellátást 2011. január 1-jétől felváltotta a bérpótló juttatás, majd 2011. szeptember 1-jétől az elnevezés foglalkoztatást helyettesítő támogatásra változott.

^d Az NFSZ-nél 2008-ban bevezetett új számítástechnikai rendszer módszertani változtatást tett lehetővé:

- 1) Az álláskeresési ellátás különböző típusaiba be- és kilépők számából a szüneteltetésről visszatérő belépők valamint a szüneteltetésre kilépők számának kiszűrését. A szüneteltetés főbb okai a rövid idejű munkavégzés, a GYES, TGYÁS igénybevétele, képzésben való részvétel.
- 2) Azon belépő létszám számbavételét a tárgyidőszakot megelőző időszakokra, akik részére az álláskeresési ellátás első számfejtése a hiánypótlások miatt húzódtott el.

A 2009-hez hasonlítható 2008-as adat 141,5 ezer fő.

Forrás: NFSZ REG.

A forrás adatok xls formátumban letölthetők: http://www.bpdata.eu/mpt/2022hut05_14

5.15. táblázat: A regisztrált munkanélküliek^a közül támogatott és nem támogatott munkahelyeken elhelyezkedők száma^b

	2007		2008		2009		2010		2011		2012		2013		2014	
	fő	%	fő	%	fő	%	fő	%	fő	%	fő	%	fő	%	fő	%
Támogatott elhelyezkedés	104 842	32,7	118 703	34,0	170 464	40,0	198 974	38,5	282 673	48,5	261 631	50,0	359 962	60,2	351 550	63,2
Nem támogatott elhelyezkedés	215 686	67,3	230 558	66,0	255 356	60,0	317 622	61,5	299 716	51,5	261 581	50,0	237 795	39,8	204 887	36,8
Összesen	320 528	100,0	349 261	100,0	425 820	100,0	516 596	100,0	582 389	100,0	523 212	100,0	597 757	100,0	556 437	100,0
	2015		2016		2017		2018		2019		2020		2021		2022	
	fő	%	fő	%	fő	%	fő	%	fő	%	fő	%	fő	%	fő	%
Támogatott elhelyezkedés	278 875	61,0	237 986	60,0	180 630	54,8	149 481	51,4	119 506	47,1	120 718	41,0	84 980	38,2	81 708	39,7
Nem támogatott elhelyezkedés	177 960	39,0	158 391	40,0	149 244	45,2	141 214	48,6	134 201	52,9	173 947	59,0	137 691	61,8	124 182	60,3
Összesen	456 835	100,0	396 377	100,0	329 874	100,0	290 695	100,0	253 707	100,0	294 665	100,0	222 671	100,0	205 890	100,0

^a 2005. november 1-je után: nyilvántartott álláskeresők. Az 1991. évi IV. törvény a foglalkoztatás elősegítéséről és a munkanélküliek ellátásáról 2005. november 1-jei változása a regisztrált munkanélküli fogalmát „nyilvántartott álláskeresőkre” változtatta.

^b Év összesen, az álláskeresők éves érintett létszámából elhelyezkedettek száma. A nyilvántartásból történő kilépéskori elhelyezkedéseket mutatja.

Forrás: NFSZ.

A forrás adatok xls formátumban letölthetők: http://www.bpdata.eu/mpt/2022hut05_15

5.16. táblázat: Segélyezés és munkaerőpiaci programok

Év		Munkanélküli ellátott ^a	Szociális ellátásban részesülő ^b	Pályakezdekők munkanélküli segélye	Nem részesül támogatásban	Közfoglalkoztatás ^c	Átképzés ^c	Bértámogatás ^c	Egyéb program ^c	Összesen
1990	ezer fő	42,5	-	-	18,6	61,0
	%	69,6	n.é.	n.é.	30,4	100,0
...										
2006	ezer fő	117,7	112,9	-	146,4	16,6	12,3	14,6	13,8	434,3
	%	27,1	26,0	-	33,7	3,8	2,8	3,4	3,2	100,0
2007	ezer fő	128,0	133,1	-	151,8	19,3	14,6	23,4	6,8	477,0
	%	27,6	28,7	-	32,7	2,7	2,3	3,7	2,3	100,0
2008	ezer fő	120,7 ^d	145,7	-	158,2	21,2	21,2	25,0	14,1	506,1
	%	23,8	28,8	-	31,3	4,2	4,2	4,9	2,8	100,0
2009	ezer fő	202,8	151,9	-	215,0	135,3	13,6	17,8	54,1	790,5
	%	25,7	19,2	-	27,2	17,1	1,7	2,3	6,8	100,0
2010	ezer fő	159,6	163,5	-	222,4	164,5	17,8	26,7	40,3	794,8
	%	20,1	20,6	-	28,0	20,7	2,2	3,4	5,1	100,0
2011	ezer fő	120,2	168,2	-	242,3	91,6	12,6	26,1	3,4	664,4
	%	18,1	25,3	-	36,5	13,8	1,9	3,9	0,5	100,0
2012	ezer fő	54,0	185,6	-	283,4	134,1	28,6	25,7	2,9	714,3
	%	7,6	26,0	-	39,7	18,8	4,0	3,6	0,4	100,0
2013	ezer fő	52,6	169,3	-	266,7	157,2	42,0 ^e	31,7	3,9	723,4
	%	7,3	23,4	-	36,9	21,7	5,8	4,4	0,5	100,0
2014	ezer fő	55,3	123,4	-	216,5	170,3	24,6	17,7	2,7	610,5
	%	9,1	20,2	-	35,5	27,9	4,0	2,9	0,4	100,0
2015	ezer fő	55,0	110,6	-	168,7	224,9	11,0	9,1	2,1	581,4
	%	9,5	19,0	-	29,0	38,7	1,9	1,6	0,4	100,0
2016	ezer fő	56,8	85,0	-	136,0	219,6	17,9	21,1	3,0	539,4
	%	10,5	15,8	-	25,2	40,7	3,3	3,9	0,6	100,0
2017	ezer fő	59,5	80,8	-	120,0	171,0	17,2	30,9	4,2	483,6
	%	12,3	16,7	-	24,8	35,4	3,6	6,4	0,9	100,0
2018	ezer fő	64,1	70,4	-	109,7	123,9	13,2	40,5	6,0	427,8
	%	15,0	16,5	-	25,6	29,0	3,1	9,5	1,4	100,0
2019	ezer fő	67,7	62,3	-	109,5	105,1	11,3	39,6	7,4	402,9
	%	16,8	15,5	-	27,2	26,1	2,8	9,8	1,8	100,0
2020	ezer fő	91,4	70,7	-	154,0	92,8	7,7	37,8	5,7	460,0
	%	19,9	15,4	-	33,5	20,2	1,7	8,2	1,2	100,0
2021	ezer fő	73,2	73,2	-	122,5	88,0	2,5	111,1	1,6	472,0
	%	15,5	15,5	-	25,9	18,6	0,5	23,5	0,3	100,0
2022	ezer fő	78,1	63,7	-	96,3	88,0	1,4	39,2	1,0	367,9
	%	21,2	17,3	-	26,2	23,9	0,4	10,7	0,3	100,0

^a 2005. november 1-je után: álláskeresői ellátott. 2011. szeptember 1-jétől az álláskeresői ellátások rendszere megváltozott.

^b Csak azok az ellátottak, akik az NFSZ regiszterben szerepelnek. 2004-ig jövedelempótló támogatásban részesülők száma, 2005-től 2008-ig a rendszeres szociális segélyben részesülők száma tartalmazza a kifutó jövedelempótló támogatásban részesülők számát is, 2009-től pedig új támogatási formába, a rendelkezésre állási támogatásba kerültek át nagyobb részben a korábbi szociális ellátottak. Ezt az ellátást 2011. január 1-jétől felváltotta a bérpótló juttatás, majd 2011. szeptember 1-jétől az elnevezés foglalkoztatást helyettesítő támogatásra változott.

^c 2008-ig az MPA Decentralizált Alaprészből finanszírozott, 2009-től az MPA, TÁMOP forrásokból finanszírozott létszám.

Közileg foglalkoztatás: közhasznú munka, közcélú munka, közmunkaprogramok.

Bértámogatás: bértámogatás, bérköltség támogatás, pályakezdekők munkatapasztalat támogatása, RÁT-os foglalkoztatási támogatás, részmunkaidős foglalkoztatás, válság miatt munkahelyüket veszítők bértámogatása.

Egyéb támogatás: munkahelymegőrző támogatások, vállalkozóvá válás támogatása, utazási költségtérítés, munkahelyteremtés, álláskereső klub.

^d Az NFSZ-nél 2008-ban bevezetett új számítástechnikai rendszer módszertani változtatást tett lehetővé:

1) Az álláskeresési ellátás különböző típusaiba be- és kilépők számából a szüneteltetésről visszatérő belépők valamint a szüneteltetésre kilépők számának kiszűrését. A szüneteltetés főbb okai a rövid idejű munkavégzés, a GYES, TGYÁS igénybevétele, képzésben való részvétel.

2) Azon belépő létszám számbavételét a tárgyidőszakot megelőző időszakra, akik részére az álláskeresési ellátás első számfejtése a hiánypótlások miatt húzódtott el.

A 2009-hez hasonlítható 2008-as adat 134,1 ezer fő.

^c 2013-ban az átképzésben részesülők közül 18,1 ezer fő közfoglalkoztatásban és képzésben egyszerre részesül.

Megjegyzés: Minden évben az októberi zárólétszámok. A százalékos adatoknál a regisztráltak és a munkaerőpiaci programokban résztvevők együttes létszáma \approx 100,0.

Forrás: NFSZ.

A forrás adatok xls formátumban letölthetők: http://www.bpdata.eu/mpt/2022hut05_16

5.17. táblázat: Az aktív eszközökből kilépők^a elhelyezkedési arányai, százalék

Aktív eszközök	Ajánlott képzés ^d	Elfogadott képzés ^e	Munkaviszonyos képzés ^f	Vállalkozóvá válási támogatás ^g	Bértámogatás ^h	Munkatapasztalat-szerző támogatás ⁱ	Foglalkoztatási támogatás ^j
1996 ^b	44,5	50,2	92,8	90,2	70,1	-	-
...							
2005 ^b	43,8	51,4	90,4	89,6	62,6	66,8	70,9
2006 ^b	41,1	50,9	..	86,4	62,3	66,6	65,0
2007 ^b	37,5	47,6	92,3	87,6	63,4	66,3	77,5
2008 ^b	42,2	48,0	93,9	83,6	65,0	74,6	-
2009 ^c	40,4	41,9	..	73,1	72,4
2010 ^c	49,4	48,8	59,9	76,4	90,9
2011 ^c	42,6	41,6	75,0	71,5	69,6	72,0	-
2012 ^c	44,9	56,7	65,7	72,6	70,3	69,9	-
2013 ^c	55,1	65,9	72,7	74,1	73,0	68,5	-
2014 ^c	61,4	58,8	61,4	76,3	56,0	-	-
2015 ^c	54,8	63,4	87,7	81,0	70,9	-	-
2016 ^c	47,8	55,7	41,7	40,0	53,5	-	-
2017 ^c	48,2	44,9	92,2	30,8	28,6	-	-
2018 ^c	44,2	48,7	93,8	33,7	30,2	-	-
2019 ^c	41,6	43,5	93,6	26,7	23,1	-	-
2020 ^c	36,1	30,1	94,6	10,5	26,5	-	-
2021 ^c	34,2	35,7	95,5	11,7	25,4	-	-
2022 ^c	33,6	24,7	93,9	19,2	49,8	-	-

^a Csak a sikeresen befejezők számbavételével.

^b 3 hónappal a programok befejezése után.

^c 6 hónappal a programok befejezése után.

^d Ajánlott képzés: a munkaügyi központok által az álláskeresők számára szervezett csoportos képzés.

^e Elfogadott képzés: az egyén kérelmére a munkaügyi központ részben vagy egészben támogatja a képzés költségeit.

^f Munkaviszonyos képzés: a munkaviszony megszüntetésének elkerülése érdekében, ha újabb ismeretek elsajátításával képesek alkalmazkodni a munkáltató megváltozott igényeire.

^g Vállalkozóvá válási támogatás: álláskeresők részére juttatott minimálbér összegű támogatás, illetve max. 3 millió forint visszatérítendő, vagy vissza nem térítendő támogatás.

^h Bértámogatás: hátrányos helyzetű személyek foglalkoztatásának segítése, akik a támogatás nélkül nem, vagy csak sokkal nehezebben találnak munkát. A bértámogatás, bérköltség-támogatás együtt nem tartalmazza a szakképzéssel rendelkező, pályakezdő álláskeresők munkatapasztalat szerzésének támogatása és a nyári diákmunka támogatás adatait.

kataasztalat szerzésének támogatása és a nyári diákmunka támogatás adatait.

ⁱ Munkatapasztalat-szerző támogatás: munkatapasztalattal nem rendelkező pályakezdők támogatása 6–9 hónapig, a támogatás mértéke a munkabér és annak járulékainak 50–80%-a. 2006. december 31-től kifutott eszköz. 2009-ben újra bevezették a szakképzéssel rendelkező pályakezdők részére a munkatapasztalat-szerzési támogatást, azon munkaadók részére, akik napi legalább négyórás munkaidőben, és legalább 365 napi időtartamra biztosítják a foglalkoztatást. A támogatás mértéke a bérköltség 50–100%-a. Az első kilépők monitoring adatai 2011-től állnak rendelkezésre. A szakképzéssel rendelkező pályakezdők munkatapasztalat szerzésének támogatása 2014-ben már nem működött.

^j Foglalkoztatási támogatás: 25 év alatti pályakezdők támogatása 9 hónapig. 2006. december 31-től kifutott eszköz.

Forrás: NFSZ.

A forrás adatok xls formátumban letölthetők: http://www.bpdata.eu/mpt/2022hut05_17

5.18. táblázat: A regisztrált munkanélküliek^a, a munkanélküli ellátásban^b, és a szociális ellátásban^c részesülők megoszlása iskolai végzettség szerint

Iskolai végzettség	1995	...	2007	2008	2008 ^e	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Regisztrált munkanélküliek																			
Általános iskola 8 osztály és kevesebb	43,6		42,8	43,8	-	40,0	39,2	39,9	40,1	40,1	42,4	42,4	41,2	43,4	43,5	43,4	36,7	41,1	42,9
Szaktanulmányozó, szakiskola	34,5		31,5	30,7	-	33,1	31,4	29,8	29,1	28,9	27,6	27,1	27,3	26,2	25,8	25,2	26,5	25,5	25,6
Érettségis és/vagy képesítést adó középiskola	11,7		13,2	12,8	-	14,4	15,0	15,0	15,2	15,6	14,9	15,1	15,4	14,6	14,9	14,9	17,9	15,9	15,0
Gimnázium	7,9		8,2	8,1	-	8,3	9,1	9,7	9,8	10,0	9,9	10,0	10,3	10,1	10,1	10,3	12,0	10,6	9,7
Főiskola	1,5		3,1	3,2	-	3,0	3,7	3,9	3,9	3,6	3,3	3,4	3,6	3,4	3,4	3,6	3,9	3,9	3,8
Egyetem	0,7		1,2	1,2	-	1,1	1,5	1,7	1,9	1,9	1,8	2,0	2,3	2,3	2,3	2,6	3,0	3,0	3,0
Összesen	100,0		100,0	100,0	-	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	482,7		402,7	415,6	-	549,0	546,0	553,3	524,4	497,0	438,6	366,9	291,6	283,0	240,7	248,2	376,3	265,5	230,3
Munkanélküli ellátásban^d részesülők																			
Általános iskola 8 osztály és kevesebb	36,9		25,4	24,4	26,3	25,7	24,1	23,4	20,2	21,8	27,8	24,8	26,7	31,4	31,7	31,9	26,3	32,8	32,7
Szaktanulmányozó, szakiskola	36,6		37,4	37,0	39,2	39,4	36,2	34,5	34,8	33,3	33,1	32,8	31,4	31,1	30,5	31,8	31,8	31,8	32,1
Érettségis és/vagy képesítést adó középiskola	14,9		19,2	19,3	18,3	18,5	19,7	20,1	21,2	21,2	19,0	20,0	19,5	17,6	17,8	17,4	20,8	16,9	16,6
Gimnázium	8,3		10,9	11,0	10,6	10,1	11,6	12,3	12,7	12,0	10,9	11,8	11,3	10,8	10,8	10,6	12,8	10,0	10,1
Főiskola	2,2		5,0	6,0	5,7	4,5	5,8	6,7	7,6	6,7	5,7	6,4	5,9	5,2	5,1	5,5	4,9	4,8	4,8
Egyetem	1,0		2,1	2,3	2,1	1,7	2,6	3,1	3,8	3,6	3,3	3,9	3,8	3,6	3,6	4,2	3,4	3,7	3,8
Összesen	100,0		100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	164,1		119,3	92,5	126,9	200,5	165,8	145,9	53,1	53,0	60,0	50,0	53,8	63,1	57,4	66,0	125,5	67,5	74,2
Szociális ellátásban részesülők^e																			
Általános iskola 8 osztály és kevesebb	56,8		60,3	60,3	-	59,4	56,4	56,1	53,4	52,4	53,5	54,1	53,4	56,3	57,5	58,3	56,4	56,1	59,6
Szaktanulmányozó, szakiskola	30,6		27,1	26,5	-	26,6	27,4	26,1	26,4	26,6	26,1	25,6	25,5	24,3	23,5	22,7	23,1	22,8	21,8
Érettségis és/vagy képesítést adó középiskola	6,9		6,8	6,8	-	7,5	8,6	9,0	10,3	10,9	10,5	10,4	10,7	9,8	9,4	9,4	10,2	10,5	9,3
Gimnázium	4,5		4,4	4,7	-	4,8	5,6	6,3	7,1	7,3	7,2	7,3	7,6	7,1	7,1	7,1	7,6	7,7	6,6
Főiskola	0,8		1,1	1,2	-	1,2	1,5	1,8	2,1	2,0	1,8	1,8	1,9	1,7	1,6	1,7	1,7	1,8	1,7
Egyetem	0,3		0,3	0,4	-	0,4	0,5	0,6	0,8	0,8	0,8	0,8	0,9	0,9	0,8	0,9	1,0	1,1	1,0
Összesen	100,0		100,0	100,0	-	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	220,7		130,9	145,8	-	144,1	161,7	174,7	193,5	177,4	138,8	130,8	94,4	87,4	73,1	69,9	75,1	74,2	65,4

^a 2005. november 1-je után: nyilvántartott álláskereső. Az 1991. évi IV. törvény a foglalkoztatás elősegítéséről és a munkanélküliek ellátásáról 2005. november 1-jei változása a regisztrált munkanélküli fogalmát „nyilvántartott álláskeresőkre” változtatta.

^b 2005. november 1-je után: álláskeresői ellátottak. 2011. szeptember 1-jétől az álláskeresői ellátások rendszere megváltozott.

^c Csak azok az ellátottak, akik az NFSZ regiszterben szerepelnek. 2004-ig jövedelempótló támogatásban részesülők száma, 2005-től 2008-ig a rendszeres szociális segélyben részesülők száma tartalmazza a kifutó jövedelempótló támogatásban részesülők számát is, 2009-től pedig új támogatási formába, a rendelkezésre állási támogatásba kerültek át nagyobb részben a korábbi szociális ellátottak. Ezt az ellátást 2011. január 1-jétől felváltotta a bérpótló juttatás, majd 2011.

szeptember 1-jétől az elnevezés foglalkoztatást helyettesítő támogatásra változott.

- ^d 2005. november 1-je után álláskeresési ellátás. 2004-ben nem tartalmazza a nyugdíj előtti munkanélküli segélyen lévőket. 2011. szeptember 1-jétől az álláskeresési ellátások rendszere megváltozott.
- ^e Az NFSZ-nél 2008-ban bevezetett új számítástechnikai rendszer módszertani változtatást tett lehetővé:
- 1) Az álláskeresési ellátás különböző típusaiba be- és kilépők számából a szüneteltetésről visszatérő belépők valamint a szüneteltetésre kilépők számának kiszűrését. A szünetelte-

tés főbb okai a rövid idejű munkavégzés, a GYES, TGYÁS igénybevétele, képzésben való részvétel.

- 2) Azon belépő létszám számbavételét a tárgyidőszakot megelőző időszakra, akik részére az álláskeresési ellátás első számfejtése a hiánypótlások miatt húzódtott el.
- A 2008-as év jobboldali oszlopa a 2009-es adatokkal összehasonlítható változatban közli a 2008-as adatokat.
- Megjegyzés: Minden évben júniusi zárólétszám adatok.
- Forrás: NFSZ.

A forrás adatok xls formátumban letölthetők: http://www.bpdata.eu/mpt/2022hut05_18

5.19. táblázat: Munkanélküli/álláskeresési/vállalkozói járadékából kilépők

Év	Az év folyamán kilépők összesen, fő	Ebből:		Év	Az év folyamán kilépők összesen, fő	Ebből:	
		az elhelyezkedettek aránya, %	azok aránya, akiknek a segélyezési ideje lejárt, %			az elhelyezkedettek aránya, %	azok aránya, akiknek a segélyezési ideje lejárt, %
1993	580 880	32,1	..	2008 ^a	261 573	43,4	48,9
1994	485 045	27,8	..	2009	345 216	37,9	56,0
1995	370 941	27,7	..	2010	352 535	38,9	55,8
1996	408 828	24,2	58,4	2011	329 728	39,2	55,7
1997	327 486	26,8	58,7	2012	368 803	21,9	77,8
1998	322 496	26,5	64,5	2013	328 508	21,3	75,6
1999	320 132	26,0	67,4	2014	300 516	27,0	67,4
2000	325 341	28,1	64,6	2015	296 171	32,5	63,4
2001	308 780	27,2	65,1	2016	287 062	35,9	60,5
2002	303 288	27,6	66,7	2017	284 284	34,9	61,4
2003	297 640	26,7	65,2	2018	280 772	33,1	61,4
2004	308 027	27,4	64,6	2019	282 502	31,3	62,9
2005	329 738	27,2	63,0	2020	375 880	26,4	68,8
2006	234 273	33,2	53,7	2021	247 605	27,7	66,3
2007	251 889	33,4	46,9	2022	274 158	24,9	58,7
2008	232 151	40,0	48,7				

^a Az NFSZ-nél 2008-ban bevezetett új számítástechnikai rendszer módszertani változtatást tett lehetővé:

- 1) Az álláskeresési ellátás különböző típusaiba be- és kilépők számából a szüneteltetésről visszatérő belépők valamint a szüneteltetésre kilépők számának kiszűrését. A szüneteltetés főbb okai a rövid idejű munkavégzés, a GYES, TGYÁS igénybevétele, képzésben való részvétel.

2) Azon belépő létszám számbavételét a tárgyidőszakot megelőző időszakra, akik részére az álláskeresési ellátás első számfejtése a hiánypótlások miatt húzódtott el.

A 2008^a sorban a 2009-hez hasonlítható adatok szerepelnek.

Forrás: NFSZ.

A forrás adatok xls formátumban letölthetők: http://www.bpdata.eu/mpt/2022hut05_19

5.20. táblázat: A munkaerőpiaci képzésben résztvevők érintett létszáma^a

Év	Ajánlott képzésben résztvevők	Elfogadott képzésben résztvevők	Lépj egyet előre! programban résztvevők	Munkaviszonyban nem állók összesen	Ebből: pályakezdők	Munkaviszonyban állók	Munkapiaci képzés összesen	Ebből: közfoglalkoztatás melletti képzés
1996	35 486	31 167	-	66 725	16 843	5 255	71 980	-
...								
2001	53 447	32 672	-	86 211	20 592	5 308	91 519	-
2002	46 802	31 891	-	78 693	19 466	4 142	82 835	-
2003	45 261	28 599	-	73 859	18 320	9 036	82 895	-
2004	33 002	19 406	-	52 407	12 158	7 487	59 894	-
2005	29 252	9 620	-	38 872	9 313	4 853	43 725	-
2006	36 212	7 327	-	43 539	1 365	3 602	47 141	-
2007	32 747	5 766	270	38 783	1 111	3 467	42 250	-
2008	48 561	4 939	59 347	112 847	18 719	37 466	150 313	-
2009	41 373	8 241	11 169	60 783	21 103	12 496	73 279	-
2010	50 853	6 853	2 316	57 706	12 030	336	60 358	-
2011	32 172	2 495	-	34 667	7 935	908	35 575	-
2012	43 438	2 446	-	45 884	9 976	716	46 600	-
2013	22 574	22 574	-	132 587	106 333	631	133 218	88 004
2014	10 900	1 275	-	200 466	31 083	827	201 293	143 275
2015	58 836	1 659	-	61 127	12 299	14 389	75 516	50 124
2016	50 953	1 410	-	53 153	12 318	2 493	55 646	29 686
2017	68 125	1 370	-	69 495	14 984	3 002	72 497	40 432
2018	61 451	241	-	61 692	12 924	3 214	65 176	32 735
2019	37 825	-	-	37 825	7 748	3 717	41 542	16 020
2020	19 962	520	-	20 482	4 178	2 599	23 081	7 817
2021	10 086	444	-	10 530	2 230	291	10 821	6 196
2022	7 102	942	-	7 753	164	291	8 044	7 384

^a Az adott időszakban legalább egy napot szerepelt az adott nyilvántartásban. (nyitó létszám + belépő létszám). Az adatok tartalmazzák az MPA decentralizált foglalkoztatási alaprézéből finanszírozott, valamint a HEFOP 1.1 és a

TÁMOP 1.1.2 programok keretében képzésben résztvevők számát.

Forrás: NFSZ.

A forrás adatok xls formátumban letölthetők: http://www.bpdata.eu/mpt/2022hut05_20

5.21. táblázat: A képzésben résztvevő munkaviszonyban nem állók éves átlagos számának megoszlása a képzés típusa szerint, százalék

Év	OKJ	Nem OKJ	Nyelvi képzés	Összesen	Év	OKJ	Nem OKJ	Nyelvi képzés	Összesen
1996	80,4	15,8	3,8	100,0	2010	65,2	25,4	9,4	100,0
...					2011	68,6	21,1	10,3	100,0
1999	79,6	14,7	5,7	100,0	2012	71,6	19,0	9,4	100,0
2000	78,8	14,7	6,5	100,0	2013	50,2	44,2	5,6	100,0
2001	78,7	14,0	7,3	100,0	2014	53,3	43,2	3,5	100,0
2002	77,6	13,6	8,8	100,0	2015	59,4	37,9	2,7	100,0
2003	78,3	12,6	9,1	100,0	2016	56,4	40,6	3,0	100,0
2004	75,1	15,0	9,9	100,0	2017	65,7	30,8	3,5	100,0
2005	72,9	14,5	12,6	100,0	2018	76,8	20,1	3,1	100,0
2006	71,5	16,9	11,5	100,0	2019	75,7	21,2	3,1	100,0
2007	69,0	19,9	11,1	100,0	2020	73,3	23,0	3,8	100,0
2008	65,8	22,8	11,4	100,0	2021	64,6	32,2	3,3	100,0
2009	63,6	26,4	10,0	100,0	2022	61,5	35,2	3,3	100,0

Forrás: NFSZ.

A forrás adatok xls formátumban letölthetők: http://www.bpdata.eu/mpt/2022hut05_21

6.1. táblázat: A bruttó kereset és a reálkereset éves változása

Év	Bruttó átlagkereset	Nettó átlagkereset	Bruttó kereseti index	Nettó kereseti index	Fogyasztói árindex	Reálkereseti index
	Ft		Előző év = 100			
1989	10 571	8 165	117,9	116,9	117,2	99,7
1990	13 446	10 108	128,6	121,6	128,9	94,3
1991	17 934	12 948	130,0	125,5	135,0	93,0
1992	22 294	15 628	125,1	121,3	123,0	98,6
1993	27 173	18 397	121,9	117,7	122,5	96,1
1994	33 939	23 424	124,9	127,3	118,8	107,2
1995	38 900	25 891	116,8	112,6	128,2	87,8
1996	46 837	30 544	120,4	117,4	123,6	95,0
1997	57 270	38 145	122,3	124,1	118,3	104,9
1998	67 764	45 162	118,3	118,4	114,3	103,6
1999	77 187	50 076	116,1	112,7	110,0	102,5
2000	87 750	55 785	113,5	111,4	109,8	101,5
2001	103 554	64 913	118,0	116,2	109,2	106,4
2002	122 481	77 622	118,3	119,6	105,3	113,6
2003	137 193	88 753	112,0	114,3	104,7	109,2
2004	145 523	93 715	106,1	105,6	106,8	98,9
2005	158 343	103 149	108,8	110,1	103,6	106,3
2006	171 351	110 951	108,2	107,6	103,9	103,6
2007	185 018	114 282	108,0	103,0	108,0	95,4
2008	198 741	121 969	107,4	107,0	106,1	100,8
2009	199 837	124 116	100,6	101,8	104,2	97,7
2010	202 525	132 604	101,3	106,8	104,9	101,8
2011	213 094	141 151	105,2	106,4	103,9	102,4
2012	223 060	144 085	104,7	102,1	105,7	96,6
2013	230 714	151 118	103,4	104,9	101,7	103,1
2014	237 695	155 717	103,0	103,0	99,8	103,2
2015	247 924	162 400	104,3	104,3	99,9	104,4
2016	263 171	175 009	106,1	107,8	100,4	107,4
2017	297 017	197 516	112,9	112,9	102,4	110,3
2018	329 943	219 412	111,3	111,3	102,8	108,3
2019	367 833	244 609	111,4	111,4	103,4	107,7
2020	403 616	268 405	109,7	109,7	103,3	106,2
2021	438 812	291 812	108,7	108,7	105,1	103,4
2022	515 766	342 984	117,5	117,5	114,5	102,5

Megjegyzés: Az adatok vonatkozási köre - az idősor továbbvezetés miatt - a versenyszféra esetében a legalább 5 főt foglalkoztató szervezetek.

Forrás: *KSH IMS* (kereset) és fogyasztói árösszeírás. Bruttó átlagkereset, bruttó kereseti index: 2000–: *STADAT* (2023.02.28-i frissítés). Nettó átlagkereset, nettó kereseti index: 2008–: *STADAT* (2023.02.28-i frissítés). Fogyasztói árindex: 1989–: *STADAT* (2023.03.03-i frissítés). Reálkereseti index: 1989–: *STADAT* (2023.03.28-i frissítés). A kereseti adatokban a közfoglalkoztatottak is szerepelnek.

A forrás adatok xls formátumban letölthetők: http://www.bpdata.eu/mpt/2022hut06_01

6.2. táblázat: Teljes munkaidőben alkalmazásban állók főbb kereseti adatai a munkáltatók teljes körénél

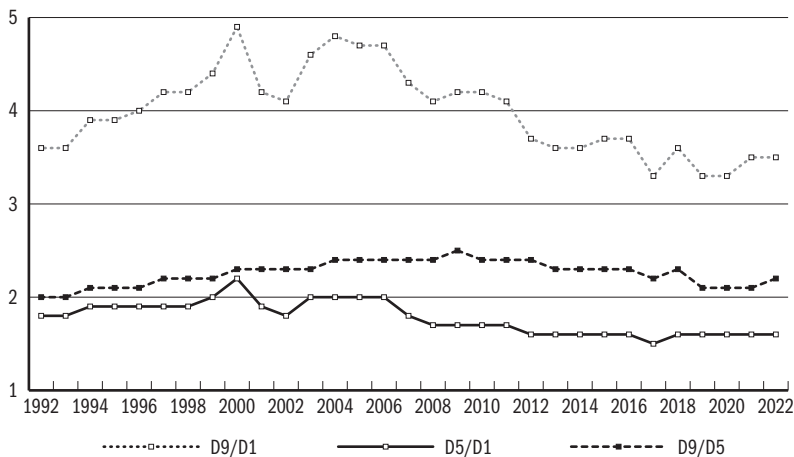
	2019	2020	2021	2022	2019	2020	2021	2022
	közfoglalkoztatottakkal együtt				közfoglalkoztatottak nélkül			
Bruttó átlagkereset, Ft/fő/hó	356 286	391 194	425 915	499 980	365 491	400 957	435 686	509 524
Bruttó átlagkereset, előző év azonos időszaka = 100,0%	111,3	109,8	108,9	117,4	110,6	109,7	108,7	116,9
Bruttó medián kereset, Ft/fő/hó	280 000	307 016	335 000	388 943	286 200	314 029	342 055	395 200
Bruttó medián kereset, előző év azonos időszaka = 100,0%	112,9	109,6	109,1	116,1	112,2	109,7	108,9	115,5
Nettó átlagkereset, Ft/fő/hó	236 931	260 144	283 234	332 487	243 052	266 637	289 731	338 833
Nettó átlagkereset, előző év azonos időszaka = 100,0%	111,3	109,8	108,9	117,4	110,6	109,7	108,7	116,9

Megjegyzés: Vonatkozási kör: valamennyi vállalkozás, költségvetési intézmény és nonprofit szervezet.

Forrás: *KSH STADAT* (2023.03.28-i frissítés), adminisztratív forrásokból történő adatátvétel.

A forrás adatok xls formátumban letölthetők: http://www.bpdata.eu/mpt/2022hut06_02

6.1. ábra: A bruttó átlagkeresetek differenciáltsága

Megjegyzés: D9/D5= a 9. decilis osztva az 5. decilissel, D5/D1= az 5. decilis osztva az 1. decilissel, D9/D1= a 9. decilis osztva az 1. decilissel.

Forrás: *NFSZ BT*.

A forrás adatok xls formátumban letölthetők: http://www.bpdata.eu/mpt/2022hua06_01

6.3. táblázat: Bruttó kereseti arányok a nemzetgazdaságban, Ft/fő/hó

	2000	...	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Mezőgazdaság, erdőgazdálkodás, halászat	59 362		153 301	164 136	171 921	180 251	189 136	204 385	230 638	255 664	293 207	320 186	345 039	401 255
Bányászat, köfeyítés	109 046		254 607	271 012	279 577	287 036	289 665	299 354	332 985	375 494	433 732	426 863	475 662	562 365
Feldolgozóipar	88 031		213 281	230 877	241 170	253 162	263 877	279 336	311 879	344 495	391 907	424 297	458 954	529 910
Villamosenergia-, gáz-, gőzellátás, légkondicionálás	133 658		379 606	404 073	410 485	422 444	439 282	454 361	498 280	546 640	603 003	651 764	681 714	739 405
Vzellátás, szennyvíz gyűjtése, kezelése	83 938		207 614	223 206	224 654	224 447	230 574	234 037	269 090	300 387	343 570	364 759	394 644	447 692
Építőipar	64 288		156 682	163 649	177 790	185 680	196 947	201 095	227 524	254 711	287 851	320 692	349 636	406 552
Kereskedelem, gépjárműjavítás	78 417		196 942	212 521	218 936	223 882	230 036	243 716	273 810	304 112	342 830	378 735	408 138	471 983
Szállítás, raktározás	87 473		210 146	217 794	223 410	230 138	239 147	247 562	279 507	310 196	345 091	379 890	395 854	464 635
Szálláshely-szolgáltatás, vendéglátás	55 276		125 757	139 731	147 023	152 874	157 560	165 969	189 489	211 984	239 585	250 850	267 456	321 462
Információ, kommunikáció	169 984		392 963	410 045	426 460	449 412	460 122	479 625	510 675	561 443	623 527	676 573	730 627	842 682
Pénzügyi, biztosítási tevékenység	189 818		456 980	459 744	470 966	486 054	493 956	519 027	561 576	608 234	665 380	709 341	758 709	859 564
Ingatlanügyletek	89 468		184 829	219 287	212 391	214 163	221 125	239 317	281 502	316 079	312 371	339 113	382 917	435 848
Szakmai, tudományos, műszaki tevékenység	110 626		303 292	330 860	320 422	345 198	369 460	392 266	431 838	462 814	507 670	566 602	619 368	721 442
Adminisztratív és szolgáltatást támogató tevékenység	73 108		149 675	163 300	169 223	181 338	198 050	215 241	246 072	277 744	306 208	330 071	355 467	413 929
Közigazgatás, védelem; kötelező társadalombiztosítás	104 288		252 848	247 139	258 803	262 055	282 194	313 084	358 569	392 840	442 437	467 331	493 255	624 712
Oktatás	81 160		192 984	197 344	216 927	245 933	258 200	274 211	297 404	320 233	334 862	362 838	399 983	461 255
Humán-egészségügyi, szociális ellátás	68 372		153 832	151 446	151 287	143 047	146 700	154 443	185 037	218 184	247 211	296 212	353 208	441 853
Művészet, szórakoztatás, szabadidő	75 318		192 407	209 930	216 869	226 327	213 286	227 509	289 154	333 997	366 803	394 493	448 830	514 990
Egyéb szolgáltatás	66 946		162 490	175 872	174 777	181 601	193 303	207 222	243 967	271 921	305 751	312 727	328 715	403 997
Nemzetgazdaság összesen	87 750		213 094	223 060	230 664	237 695	247 924	263 171	297 017	329 943	367 833	403 616	438 814	515 766
Ebből:														
- vállalkozás	88 424		217 932	233 829	242 191	252 664	262 731	276 923	308 994	341 540	380 996	418 150	450 835	521 520
- költségvetés	86 573		203 516	200 027	207 191	209 706	220 210	237 494	275 251	308 508	339 386	374 286	409 880	496 476

Megjegyzés: Az adatok a 2008-tól érvényes ágazati rendszer szerint vannak átdolgozva. A kereseti adatokban a közfoglalkoztatottak is szerepelnek.

Az adatok vonatkozási köre az idősor továbbvezetés miatt - a versenyszféra esetében a legalább 5 főt foglalkoztató szervezetek.

Forrás: KSH évközi IMS. Bruttó átlagkereset, bruttó kereseti index: 2000–2018 KSH kereseti statisztika, 2019–: NAV járulék bevallás.

A forrás adatok xls formátumban letölthetők: http://www.bpdata.eu/mpt/2022hut06_03

6.4. táblázat: Bruttó kereseti arányok a nemzetgazdaságban, százalék

	2000	...	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Mezőgazdaság, erdőgazdálkodás, halászat	67,6		65,6	66,1	67,2	68,6	71,0	72,0	73,6	74,5	75,8	76,3	77,7	77,7	77,5	79,7	79,3	78,6	77,8
Bányászat, köfeyítés	124,3		111,2	109,7	113,5	122,1	115,5	119,5	120,9	121,2	120,7	116,8	113,7	112,1	113,8	117,9	105,8	108,4	109,0
Feldolgozóipar	100,3		92,6	93,1	92,1	95,2	99,1	100,0	103,4	104,6	106,4	106,4	106,1	105,0	104,4	106,5	105,1	104,6	102,7
Villamosenergia-, gáz-, gőzellátás, légkondicionálás	152,3		155,2	159,0	161,8	172,7	179,6	178,2	181,1	178,0	177,8	177,2	172,6	167,8	165,7	163,9	161,5	155,4	143,4
Vzellátás, szennyvíz gyűjtése, kezelése	95,7		88,7	88,9	89,6	91,0	95,6	97,4	100,0	97,4	94,7	93,2	88,9	90,6	91,0	93,4	90,4	89,9	86,8
Építőipar	73,3		68,6	73,7	73,7	76,2	75,5	73,5	73,4	77,1	78,0	79,4	76,4	76,6	77,2	78,3	79,5	79,7	78,8
Kereskedelem, gépjármű-javítás	89,4		84,8	85,4	86,4	87,7	91,7	92,4	95,3	94,9	94,3	92,8	92,6	92,2	92,2	93,2	93,8	93,0	91,5
Szállítás, raktározás	99,7		94,6	93,9	93,8	98,3	98,9	98,6	97,8	96,9	96,9	96,5	94,1	94,1	94,0	93,8	94,1	90,2	90,1
Szálláshely-szolgáltatás, vendéglátás	63,0		60,1	60,7	60,7	61,3	60,6	59,0	62,7	63,7	64,4	63,6	63,1	63,8	64,2	65,1	62,2	60,9	62,3
Információ, kommunikáció	193,7		179,0	177,8	180,2	183,5	181,7	184,4	183,9	184,9	189,0	185,6	182,2	171,9	170,2	169,5	167,6	166,5	163,4
Pénzügyi, biztosítási tevékenység	216,3		234,4	211,1	217,2	213,9	214,0	214,5	206,2	204,2	204,1	199,2	197,2	189,1	184,3	180,9	175,7	172,9	166,7
Ingatlanügyletek	102,0		84,9	86,1	85,5	88,9	90,2	86,8	98,3	92,1	90,5	89,2	90,9	94,8	95,8	84,9	84,0	87,3	84,5
Szakmai, tudományos, műszaki tevékenység	126,1		124,3	132,4	141,5	146,6	146,9	142,4	148,4	138,9	145,1	149,0	149,1	145,4	140,3	138,0	140,4	141,1	139,9
Adminisztratív és szolgáltatást támogató tevékenység	83,3		75,0	75,2	74,0	74,6	71,9	70,3	73,3	73,4	77,3	79,9	81,8	82,8	84,2	83,2	81,8	81,0	80,3
Közigazgatás, védelem; kötelező társadalombiztosítás	118,8		130,1	136,9	134,7	117,4	120,2	118,7	110,8	112,2	110,2	113,8	119,0	120,7	119,1	120,3	115,8	112,4	121,1
Oktatás	92,5		111,6	104,4	102,9	97,6	96,7	90,6	88,5	94,0	103,4	104,1	104,2	100,1	97,1	91,0	89,9	91,2	89,4
Humán-egészségügyi, szociális ellátás	77,9		88,6	86,5	85,5	80,7	70,3	72,2	67,9	65,6	60,2	59,2	58,7	62,3	66,1	67,2	73,4	80,5	85,7
Művészet, szórakoztatás, szabadidő	85,8		94,2	99,4	92,5	89,7	88,8	90,3	94,1	94,0	95,0	86,0	86,4	97,4	101,2	99,7	97,7	102,3	99,8
Egyéb szolgáltatás	76,3		82,2	83,0	79,5	80,3	74,1	76,1	78,9	75,8	76,1	78,0	78,7	82,1	82,4	83,1	77,5	74,9	78,3
Nemzetgazdaság összesen	100,0		100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Ebből:																			
- vállalkozás	100,8		94,9	95,9	96,6	100,2	102,1	102,3	104,8	105,0	106,3	106,0	105,2	104,0	103,5	103,6	103,6	102,7	101,1
- költségvetés	98,7		113,2	111,5	110,2	100,9	96,8	95,5	89,7	89,8	88,2	88,8	90,2	92,7	93,5	92,3	92,7	93,4	96,3

Megjegyzés: Az adatok a 2008-tól érvényes ágazati rendszer szerint vannak átdolgozva. A kereseti adatokban a közfoglalkoztatottak is szerepelnek.

Az adatok vonatkozása köre az időszak továbbvezetés miatt - a versenyszféra esetében a legalább 5 főt foglalkoztató szervezetek.

Forrás: KSH évközi IMS. Bruttó átlagkereset, bruttó kereseti index: 2000–2018 KSH kereseti statisztika, 2019–: NAV járulék bevallás.

A forrás adatok xls formátumban letölthetők: http://www.bpdata.eu/mpt/2022hut06_04

6.5. táblázat: Az alacsony keresetű dolgozók^a százalékos aránya
nemek, korcsoport, iskolai végzettség és ágak szerint

	1993	...	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Nemek szerint																					
Férfiak	16,9		25,1	25,4	26,7	21,9	21,2	21,1	21,2	20,5	15,5	16,2	18,8	18,3	19,2	10,0	11,1	17,2	20,9	21,6	20,3
Nők	21,3		22,8	22,9	21,9	21,3	20,8	21,7	21,2	20,8	18,2	17,0	17,6	20,0	19,8	9,8	12,2	20,0	16,9	19,3	17,2
Korcsoportok szerint																					
-24	39,6		43,9	44,2	46,3	40,1	34,6	38,9	38,2	36,6	26,4	30,9	29,7	31,2	31,7	16,4	16,4	24,3	26,6	29,1	25,0
25-54	16,9		23,6	24,0	24,2	21,4	20,6	21,0	20,9	20,4	16,3	16,3	18,0	18,5	19,0	9,3	10,6	16,1	17,9	19,1	17,8
55+	12,7		16,5	16,5	16,4	15,8	15,5	17,6	18,1	17,6	17,0	14,3	16,4	18,5	18,7	10,7	14,0	25,5	21,7	23,8	21,5
Iskolai végzettség szerint																					
8 általános és kevesebb	..		39,6	41,2	40,1	41,4	41,3	47,4	43,4	45,4	38,6	38,7	41,1	42,1	40,1	36,6	32,6	44,3	41,1	45,9	47,5
Szakképzést nyújtó iskolák	..		35,7	36,8	37,9	32,9	32,1	33,5	33,3	31,3	25,2	24,0	27,5	28,3	30,0	14,0	14,4	16,8	22,2	22,4	20,3
Középiskola	..		18,6	18,6	19,7	16,1	15,4	16,4	17,3	17,2	13,7	15,3	17,0	18,4	19,1	5,9	6,3	5,4	4,3	4,5	3,1
Felsőfokú végzettség	..		3,9	3,8	4,3	2,5	2,4	2,3	2,9	2,7	2,0	2,5	3,0	2,9	3,9	0,9	1,4	6,0	1,1	1,6	1,6
Ágak szerint^b																					
Mezőgazdaság	31,9		37,1	37,5	41,6	37,9	36,6	36,7	34,6	31,8	21,8	26,3	28,2	25,8	24,6	15,2	18,5	21,8	27,3	23,3	21,3
Feldolgozóipar	16,4		24,7	22,1	24,1	20,8	23,5	23,0	20,5	19,4	13,7	14,1	16,7	15,1	15,9	10,9	9,8	13,2	14,9	16,2	14,5
Építőipar	15,7		51,2	50,2	55,2	43,1	37,5	38,1	43,0	41,9	31,8	35,9	43,8	41,0	44,7	22,8	24,0	32,0	44,8	43,8	43,3
Kereskedelem	25,1		49,3	51,5	49,4	40,9	35,9	35,2	36,4	35,2	24,2	27,3	28,9	31,3	31,8	13,5	12,2	25,4	32,5	32,8	29,4
Szállítás és távköz- lés	8,6		12,6	13,8	15,1	13,2	14,6	11,2	13,3	13,1	10,1	11,6	14,9	13,8	13,6	8,7	10,5	15,5	18,8	19,0	17,5
Pénzügyek, gazdasá- gi szolgáltatás	14,2		23,9	24,6	26,2	20,9	20,0	20,5	20,7	19,6	15,0	16,6	19,0	16,5	18,7	9,8	9,2	22,4	17,9	21,3	18,7
Közigazgatás	17,5		8,2	6,0	6,3	7,4	6,7	8,7	8,8	9,8	13,4	9,1	11,8	15,3	13,2	3,9	11,0	2,3	6,0	6,4	6,8
Oktatás	21,2		6,9	8,8	6,1	9,0	7,2	11,9	10,6	11,2	16,3	14,9	10,2	15,7	13,8	3,1	12,7	12,4	9,7	11,8	10,6
Egészségügy	28,9		8,4	10,3	8,6	12,6	11,1	14,5	13,8	14,3	18,2	13,6	9,2	14,6	14,8	8,0	11,3	11,7	7,8	9,1	7,5
Együtt	19,2		24,0	24,2	24,3	21,6	21,0	21,4	21,2	20,7	16,8	16,6	18,3	19,1	19,5	9,9	11,5	18,4	19,1	20,6	18,9

^a Azok aránya, akik kevesebbet keresnek a medián kereset 2/3-ánál.

^b 2008-ig: TEÁOR'03, 2009–: TEÁOR'08 szerint.

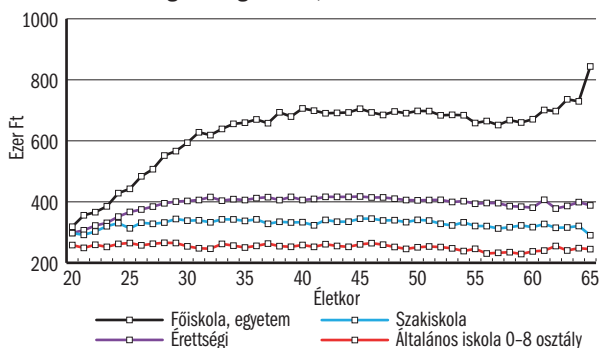
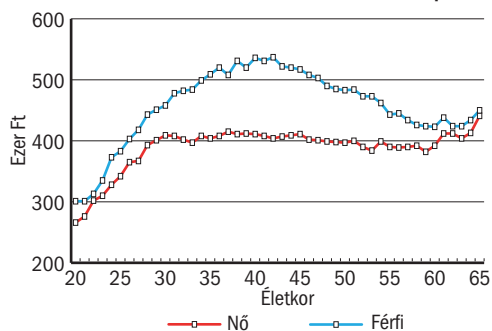
Megjegyzés: 2019-től a Bértarifa-felvétel lebonyolítását a

KSH végzi.

Forrás: NFSZ BT.

A forrás adatok xls formátumban letölthetők: http://www.bpdata.eu/mpt/2022hut06_05

6.2. ábra: Életkor-kereseti profilok nemek és iskolai végzettség szerint, 2021-ben

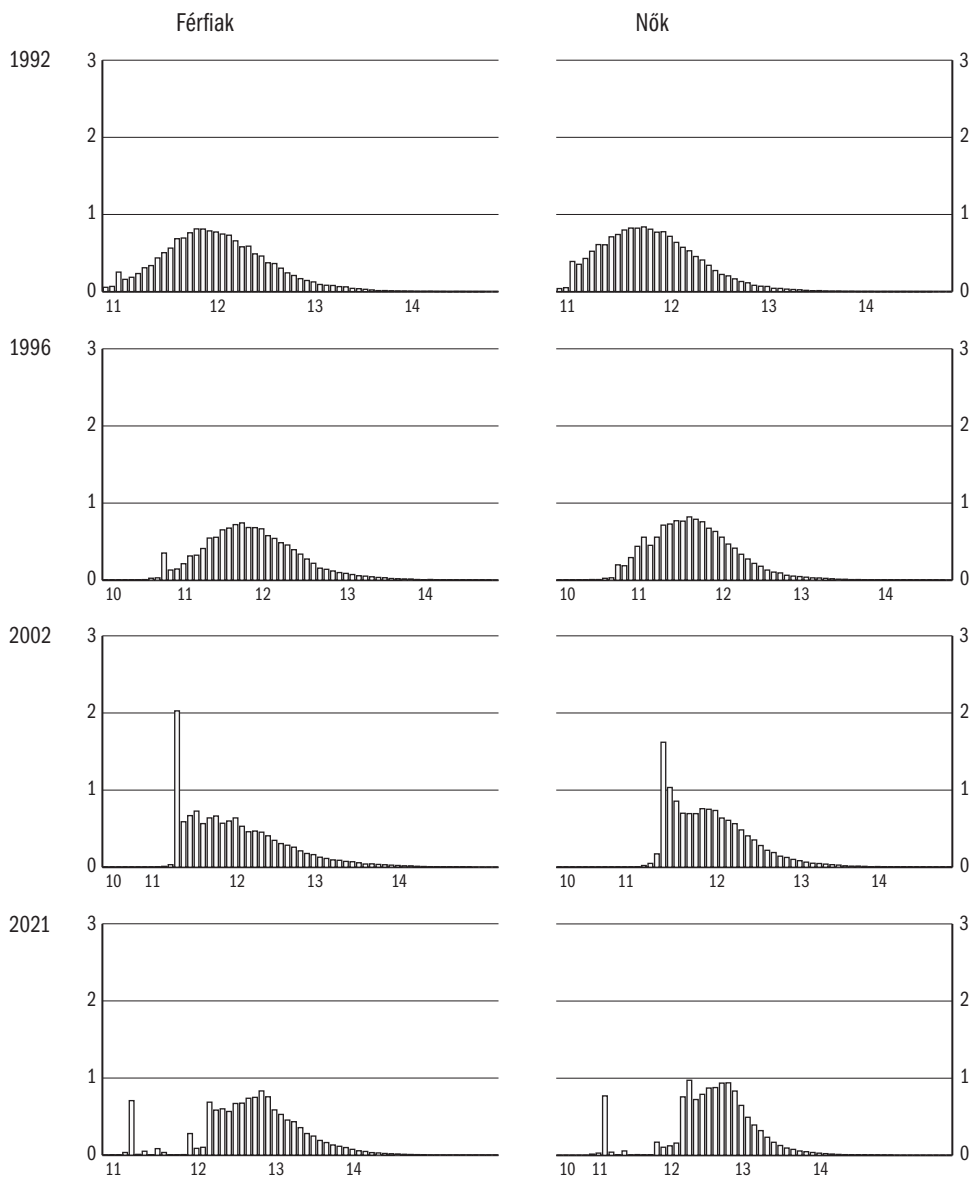

Megjegyzés: 2019-től a Bértarifa-felvétel lebonyolítását a KSH végzi.

Forrás: NFSZ BT.

A forrás adatok xls formátumban letölthetők: http://www.bpdata.eu/mpt/2022hua06_02

6.3. ábra: A bruttó reálkeresetek logaritmusának eloszlása (2021 = 100%)

Forrás: NFSZ BT.

A forrás adatok xls formátumban letölthetők: http://www.bpdata.eu/mpt/2022hua06_03

7.1. táblázat: A nappali oktatásban, képzésben végzettek száma

Év	A 8. évfolyamot befejezte	Érettségi vizsgát tett tanuló	Szakmai vizsgát tett tanuló	Felsőfokú oklevelet szerzett hallgató
1990	169 059	53 039	61 099	15 963
...				
1996	124 115	73 413	65 022	22 147
1997	120 378	75 564	56 994	24 411
1998	117 190	77 660	54 115	25 338
1999	117 334	73 965	50 247	27 049
2000	121 100 ^a	72 200 ^a	..	29 843
2001	118 200	70 441	48 828	29 746
2002	118 038	69 612	56 235	30 785
2003	115 863	71 944	53 056	31 929
2004	117 093	76 669	54 912	31 633
2005	119 561	77 025	53 704	32 732
2006	118 223	76 895	51 040	29 871
2007	112 351	77 527	44 754	29 059
2008	109 680	68 453	44 831	28 957
2009	105 811	78 037	43 999	36 064
2010	106 626	77 957	45 437	38 456
2011	99 632	76 441	48 316	35 433
2012	94 852	73 845	56 404	36 262
2013	91 277	68 436	46 512	37 089
2014	89 176	69 176	43 498	39 226
2015	91 164	65 363	41 411	41 083
2016	89 786	62 099	40 772	39 962
2017	89 480	61 025	36 323	37 771
2018	88 719	61 815	38 117	37 878
2019	89 821	61 165	32 387	36 285
2020	92 403	62 285	32 862	85 565 ^b
2021	98 914	60 474	37 370	39 720
2022	93 805	61 239	40 367	34 422

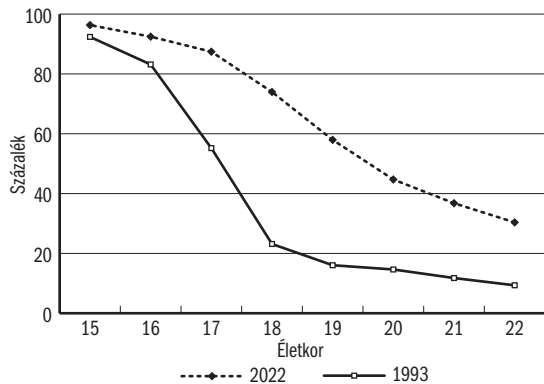
^a Becsült adat.

^b Nyelvvizsga nélkül kiadott oklevelekkel együtt.

Forrás: KSH STADAT (Oktatás – Idősoros éves adatok).

A forrás adatok xls formátumban letölthetők: http://www.bpdata.eu/mpt/2022hut07_01

7.1. ábra: A nappali képzésben tanulók a megfelelő korú népesség arányában

Megjegyzés: Általános iskola: 8. osztályt eredményesen végzetek. Többi fokozat: a fokozatnak megfelelő vizsgát tett. Gyógypedagógiai intézmények nélkül, 2000-től gyógypedagógiai oktatás nélkül. Főiskola, egyetem: 2007-től a felsőfokú alapképzésben, az osztatlan és mesterképzésben végzettekkel együtt.

Forrás: KSH STADAT (Oktatás – Idősoros éves adatok).

A forrás adatok xls formátumban letölthetők: http://www.bpdata.eu/mpt/2022hua07_01

**7.2. táblázat: Kezdő évfolyamos tanulók, hallgatók száma
a nappali oktatásban, képzésben**

Tanév	Általános iskola	Szakiskola és készségfejlesztő iskola ^b	Szakképző iskola ^c	Gimnázium	Szakgimnázium, technikum ^d	Felsőfokú alap- és mesterképzés ^e
1990/1991	129 920	1 586	88 433	36 334	47 605	22 662
1991/1992	131 524	2 230	84 599	35 070	48 418	25 358
1992/1993	135 349	2 169	80 119	36 289	48 521	30 192
1993/1994	131 497	2 578	77 642	36 465	49 459	35 005
1994/1995	132 031	2 564	73 796	37 378	48 320	37 934
1995/1996	130 230	2 395	61 198	35 290	45 576	42 433
1996/1997	130 689	2 450	59 578	36 143	46 772	44 698
1997/1998	133 366	2 313	53 831	37 304	47 091	45 669
1998/1999	131 763	1 527	35 229	38 394	48 474	48 886
1999/2000	127 274	1 594	33 066	39 537	49 647	51 586
2000/2001	122 580 ^a	1 574 ^a	35 652 ^a	40 713 ^a	49 854 ^a	52 578
2001/2002	117 648	1 983	34 210	42 050	50 343	56 709
2002/2003	117 184	2 175	33 497	42 622	51 634	57 763
2003/2004	108 447	2 505	33 531	43 130	49 725	59 699
2004/2005	104 757	2 560	32 823	44 097	49 422	59 783
2005/2006	101 157	2 684	33 276	46 252	49 979	61 898
2006/2007	99 025	2 795	32 780	45 711	50 328	61 231
2007/2008	101 447	2 809	32 012	43 796	49 212	55 789
2008/2009	99 871	2 907	32 852	43 150	47 571	52 755
2009/2010	99 270	2 935	34 270	41 398	46 371	61 948
2010/2011	97 664	2 780	35 386	42 464	46 223	68 715
2011/2012	98 462	2 637	35 507	40 819	42 255	70 954
2012/2013	100 183	2 555	37 033	38 665	39 504	67 014
2013/2014	107 108	2 320	35 015	41 650	41 624	46 931
2014/2015	101 070	3 562	32 068	42 744	39 825	44 867
2015/2016	97 553	3 617	30 400	44 803	39 351	43 080
2016/2017	95 391	3 593	30 265	47 326	38 157	43 292
2017/2018	89 343	3 497	28 046	48 608	36 582	42 856
2018/2019	90 990	3 576	26 358	48 140	37 520	44 449
2019/2020	91 747	3 423	25 019	48 753	38 261	46 082
2020/2021	103 475	3 195	21 178	48 903	36 097	44 720
2021/2022	101 989	3 473	25 558	50 456	44 901	46 884
2022/2023	94 342	3 044	21 745	49 129	42 124	48 069

^a Becsült adat.

^b 2015/2016. tanévig speciális szakiskolai tanulók száma.

^c 2015/2016. tanévig szakiskolai tanulók száma.

^d 2015/2016. tanévig a szakközépiskolai tanulók száma.

^e Az egyetemi, a főiskolai szintű, valamint az osztatlan képzésben részt vevőkkel együtt.

Megjegyzés: Középfokú iskolák esetén 9. évfolyamosok száma. Felsőfokon az első évfolyamos hallgatók száma, 2013/2014. tanévtől az új belépők száma.

Forrás: KSH STADAT (Oktatás – Idősoros éves adatok).

A forrás adatok xls formátumban letölthetők: http://www.bpdata.eu/mpt/2022hut07_02

7.3. táblázat: Tanulók, hallgatók száma a nappali oktatásban, képzésben

Tanév	Általános iskola	Szakiskola és készségfejlesztő iskola ^b	Szakképző iskola ^c	Gimnázium	Szakgimnázium, technikum ^d	Felsőfokú alap- és mesterképzés ^e
1990/1991	1 166 076	3 152	222 204	123 427	168 445	76 601
1991/1992	1 112 374	4 112	221 720	134 139	178 973	83 191
1992/1993	1 071 727	4 398	211 833	143 805	186 225	92 382
1993/1994	1 032 025	5 395	198 859	150 163	192 388	103 713
1994/1995	1 001 709	5 546	185 751	158 957	196 965	116 370
1995/1996	987 561	5 367	172 599	164 203	208 415	129 541
1996/1997	976 423	5 363	158 407	166 989	220 528	142 113
1997/1998	973 401	5 260	143 911	169 107	227 243	152 889
1998/1999	973 326	4 420	128 203	171 769	234 430	163 100
1999/2000	969 755	4 642	117 038	175 492	241 369	171 612
2000/2001	957 850 ^a	5 200 ^a	120 330 ^a	178 500 ^a	239 300 ^a	176 046
2001/2002	944 244	6 594	123 951	182 267	238 622	184 071
2002/2003	930 386	7 200	123 341	186 508	239 793	193 155
2003/2004	909 769	8 147	123 457	190 447	247 622	204 910
2004/2005	887 785	8 369	123 403	193 366	245 302	212 292
2005/2006	859 315	8 797	122 162	197 217	244 001	217 245
2006/2007	828 943	9 563	119 637	200 292	243 096	224 616
2007/2008	809 160	9 773	123 192	200 026	242 016	227 118
2008/2009	788 639	9 785	123 865	203 602	236 518	224 894
2009/2010	773 706	9 968	128 674	201 208	242 004	222 564
2010/2011	756 569	9 816	129 421	198 700	240 364	218 057
2012/2013	742 931	9 134	117 543	189 526	224 214	214 320
2013/2014	747 746	8 344	105 122	185 440	203 515	209 208
2014/2015	748 486	7 496	92 536	182 228	188 762	203 576
2015/2016	745 323	7 146	80 493	180 966	182 529	195 419
2016/2017	741 427	7 108	78 231	181 782	167 574	190 098
2017/2018	732 491	7 169	74 104	184 525	162 216	187 084
2018/2019	726 266	7 159	68 863	187 599	152 793	185 278
2019/2020	720 329	7 004	65 771	188 970	149 090	186 797
2020/2021	725 768	6 948	54 272	191 526	152 610	187 237
2021/2022	720 002	7 167	64 411	194 179	165 888	190 094
2022/2023	715 155	6 780	59 740	194 972	166 104	190 281

^a Becsült adat.

^b 2015/2016. tanévig speciális szakiskolai tanulók száma.

^c 2015/2016. tanévig szakiskolai tanulók száma.

^d 2015/2016. tanévig a szakközépiskolai tanulók száma.

^e Az egyetemi, a főiskolai szintű, valamint az osztatlan képzésben részt vevőkkel együtt.

Megjegyzés: Középfokú iskolák esetén 9. évfolyamosok száma. Felsőfokon az első évfolyamos hallgatók száma, 2013/2014. tanévtől az új belépők száma.

Forrás: *KSH STADAT* (Oktatás – Idősoros éves adatok).

A forrás adatok xls formátumban letölthetők: http://www.bpdata.eu/mpt/2022hut07_03

7.4. táblázat: Tanulók, hallgatók száma a felnőttoktatásban, a nem nappali képzésben

Tanév	Általános iskola	Szakiskola és készségfejlesztő iskola ^b	Szakképző iskola ^c	Gimnázium	Szakképző gimnázium, technikum ^d	Felsőfokú alap- és mesterképzés ^e
1990/1991	11 536	-	-	18 820	49 342	25 786
1991/1992	11 724	-	-	19 912	46 292	23 888
1992/1993	10 944	-	-	21 509	48 794	25 078
1993/1994	8 982	-	-	22 588	53 747	30 243
1994/1995	6 558	-	-	23 491	57 713	38 290
1995/1996	5 205	-	-	22 468	53 423	50 024
1996/1997	4 099	-	-	22 974	51 679	56 919
1997/1998	3 165	-	-	25 734	52 558	80 768
1998/1999	3 016	-	-	30 033	54 829	95 215
1999/2000	3 146	-	-	33 078	55 384	107 385
2000/2001	2 940 ^a	-	1 070 ^a	37 000 ^a	54 700 ^a	118 994
2001/2002	2 793	37	2 416	41 207	54 024	129 167
2002/2003	2 785	-	3 427	45 891	47 281	148 032
2003/2004	3 190	-	3 216	48 639	44 683	162 037
2004/2005	2 766	-	3 505	45 484	44 837	166 174
2005/2006	2 543	-	4 049	46 661	43 289	163 387
2006/2007	2 319	-	4 829	45 975	45 060	151 203
2007/2008	2 245	-	5 874	43 126	39 882	132 273
2008/2009	2 083	24	4 983	39 175	34 833	115 957
2009/2010	2 035	49	6 594	38 784	31 340	105 511
2010/2011	1 997	35	8 068	43 172	33 232	99 962
2011/2012	2 264	13	10 383	41 538	32 666	98 081
2012/2013	2 127	-	12 776	38 789	34 019	85 316
2013/2014	2 587	-	12 140	35 032	35 556	73 088
2014/2015	2 548	-	9 946	34 140	32 382	67 904
2015/2016	2 293	3	9 685	32 103	31 242	64 110
2016/2017	2 410	1	27 511	32 682	37 488	60 609
2017/2018	2 405	18	27 584	31 537	34 348	59 924
2018/2019	2 440	29	25 016	28 046	31 766	60 486
2019/2020	3 211	25	25 453	28 185	32 008	61 907
2020/2021	3 532	14	15 803	30 224	25 619	61 931
2021/2022	3 820	2	20 175	31 329	27 770	63 833
2022/2023	3 963	2	25 897	32 238	31 272	60 913

^a Becsült adat.

^b 2015/2016. tanévig speciális szakiskolai tanulók száma.

^c 2015/2016. tanévig szakiskolai tanulók száma.

^d 2015/2016. tanévig a szakközépiskolai tanulók száma.

^e Az egyetemi, a főiskolai szintű, valamint az osztatlan képzésben részt vevőkkel együtt.

Megjegyzés: Középfokú iskolák esetén 9. évfolyamosok száma. Felsőfokon az első évfolyamos hallgatók száma, 2013/2014. tanévtől az új belépők száma.

Forrás: KSH STADAT (Oktatás – Idősoros éves adatok).

A forrás adatok xls formátumban letölthetők: http://www.bpdata.eu/mpt/2022hut07_04

7.5. táblázat: Az egyetemi, főiskolai továbbtanulásra jelentkezők számának alakulása, nappali képzés

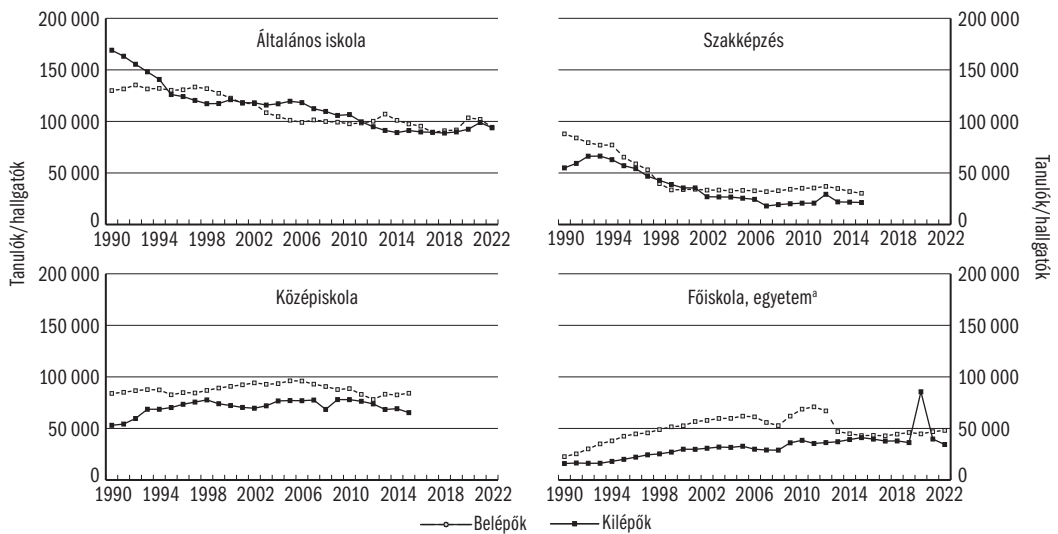
Év	Jelentkezők száma	Felvettek száma	Felvettek a jelentkezők százalékában	A jelentkezők	A felvettek
				az adott évben nappali tagozaton érettségizők	százalékában
1980	33 339	14 796	44,4	77,2	34,3
1989	44 138	15 420	34,9	84,0	29,3
1990	46 767	16 818	36,0	88,2	31,7
1991	48 911	20 338	41,6	90,2	37,5
1992	59 119	24 022	40,6	99,1	40,3
1993	71 741	28 217	39,3	104,6	41,1
1994	79 805	29 901	37,5	116,3	43,6
1995	86 548	35 081	40,5	123,2	49,9
1996	79 369	38 382	48,4	108,1	52,3
1997	81 924	40 355	49,3	108,4	53,4
1998	81 065	43 629	53,8	104,4	56,2
1999	82 815	44 538	53,8	112,0	60,2
2000	82 957	45 546	54,9	114,9	63,1
2001	84 499	50 515	59,8	120,0	71,7
2002	89 131	53 420	59,9	128,0	76,7
2003	87 110	52 703	60,5	121,1	73,3
2004	95 871	55 179	57,6	125,0	72,0
2005	91 677	52 957	57,8	119,0	68,8
2006	84 269	53 990	64,1	109,6	70,2
2007	74 849	50 941	68,1	96,5	65,7
2008	66 963	52 081	77,8	97,8	76,1
2009	90 878	61 262	67,4	116,5	78,5
2010	100 777	65 503	65,0	129,3	84,0
2011	101 835	66 810	65,6	133,2	87,4
2012	84 075	61 350	73,0	113,9	83,1
2013	75 392	56 927	75,5	110,2	83,2
2014	79 765	54 688	68,6	115,3	79,1
2015	79 255	53 069	67,0	121,3	81,2
2016	79 284	52 913	66,7	127,7	85,2
2017	74 806	51 487	68,8	122,6	84,4
2018	75 434	52 356	69,4	122,0	84,7
2019	79 138	55 076	69,6	129,4	90,0
2020	68 904	50 726	73,6	110,9	81,7
2021	71 668	53 076	74,1	118,5	87,6
2022	71 695	53 361	74,4	117,1	87,1

Megjegyzés: A felsőfokú alapképzésre, osztatlan és mesterképzésre első helyre jelentkezettekkel és felvettekkel együtt. 2008-tól a pót- és keresztféléves felvételi eljárás során felvettek létszámával együtt.

Forrás: *KSH STADAT* (Oktatás – Idősoros éves adatok).

A forrás adatok xls formátumban letölthetők: http://www.bpdata.eu/mpt/2022hut07_05

7.2. ábra: Belépők és kilépők száma az egyes oktatási fokozatokban, nappali képzés

Megjegyzés: Középfokú iskolák esetén 9. évfolyamosok száma. Felsőfokon az első évfolyamos hallgatók száma, 2013/2014. tanévtől az új belépők száma.

Forrás: KSH STADAT (Oktatás – Idősoros éves adatok). A forrás adatok xls formátumban letölthetők: http://www.bpdata.eu/mpt/2022hua07_02

8.1. táblázat: Az NFSZ kirendeltségein bejelentett betöltetlen álláshelyek száma^a

Év	Bejelentett álláshelyek zárónapi száma		Regisztrált munkanél- küliek ^b zárónapi létszáma	100 regisztrált munkanélküli ^b jutó álláshely
	összesen	ebből közfoglalkoztatás		
1991	14 343	-	227 270	6,3
1992	21 793	-	556 965	3,9
1993	34 375	-	671 745	5,1
1994	35 569	-	568 366	6,3
1995	28 680	-	507 695	5,6
1996	38 297	-	500 622	7,6
1997	42 544	-	470 112	9,0
1998	46 624	-	423 121	11,0
1999	51 438	-	409 519	12,6
2000	50 000	-	390 492	12,8
2001	45 194	-	364 140	12,4
2002	44 603	-	344 715	12,9
2003	47 239	-	357 212	13,2
2004	48 223	-	375 950	12,8
2005	41 615	-	409 929	10,2
2006	41 677	-	393 465	10,6
2007	29 933	-	426 915	7,0
2008	25 364	-	442 333	5,7
2009	20 739	-	561 768	3,7
2010	22 241	-	582 664	3,8
2011	41 123	-	582 868	7,1
2012	35 850	18 669	559 102	6,4
2013	51 524	27 028	527 624	9,8
2014	75 444	37 840	422 445	16,4
2015	73 122	34 591	378 181	19,3
2016	96 841	49 405	313 782	30,9
2017	88 243	43 659	282 970	31,2
2018	85 641	33 736	255 310	33,5
2019	75 474	25 563	250 947	30,1
2020	60 162	20 158	316 055	19,0
2021	56 754	16 866	268 889	21,1
2022	66 624	15 486	238 168	28,0

^a Hónap végi záró adatok átlaga.

^b 2005. november 1-je után: nyilvántartott álláskereső.

Forrás: NFSZ.

A forrás adatok xls formátumban letölthetők: http://www.bpdata.eu/mpt/2022hut08_01

8.2. táblázat: Az NFSZ kirendeltségein bejelentett betöltetlen álláshelyek száma^a iskolázottsági szint szerint

Év	Általános iskola	Szaktunskáképző, szakiskola	Középiskola	Gimnázium	Főiskola, egyetem	Összesen
2008	15 039	7 046	1 020	1 259	1 000	25 364
2009	13 191	4 134	1 289	1 228	897	20 739
2010	13 359	5 289	1 281	1 388	924	22 241
2011	29 121	6 890	2 379	1 627	1 106	41 123
2012	21 227	8 005	2 732	1 945	1 941	35 850
2013	30 673	11 750	3 881	3 023	2 197	51 524
2014	45 555	16 440	7 216	3 329	2 904	75 444
2015	42 152	18 480	6 006	3 036	3 448	73 122
2016	58 781	22 184	8 840	4 085	2 951	96 841
2017	51 923	19 229	7 250	4 883	4 958	88 243
2018	52 690	18 124	6 872	4 754	3 200	85 641
2019	51 394	13 535	2 323	6 591	1 632	75 474
2020	40 494	11 635	1 502	5 010	1 522	60 162
2021	39 376	11 361	1 211	3 314	1 482	56 745
2022	48 360	11 349	2 047	3 075	1 793	66 624

^a Hónap végi záró adatok átlaga.

Megjegyzés: Az adat a közfoglalkoztatásban bejelentett állásokat is tartalmazza.

Forrás: NFSZ.

A forrás adatok xls formátumban letölthetők: http://www.bpdata.eu/mpt/2022hut08_02

8.3. táblázat: Betöltetlen álláshelyek száma

Év	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Üres álláshely ^a	31 772	36 444	33 972	22 863	26 907	28 510	26 104	32 554	37 116	44 264	54 720	67 482	82 598	77 826	60 055	73 781	88 804
Százalék ^b	1,2	1,4	1,3	0,9	1,1	1,1	1,0	1,3	1,4	1,6	1,9	2,3	2,7	2,5	2,0	2,3	2,8

^a Negyedéves mérések átlaga.

^b Az összes (betöltött és be nem töltött) álláshelyek százalékában.

Forrás: Eurostat. <http://ec.europa.eu/eurostat/web/labour-market/job-vacancies/database> (jvs_q_nace2: 2023.06.15. frissítés, letöltve: 2023.08.11.)

A forrás adatok xls formátumban letölthetők: http://www.bpdata.eu/mpt/2022hut08_03

8.4. táblázat: Létszámnövelést illetve -csökkenést tervező vállalatok aránya^a, százalék

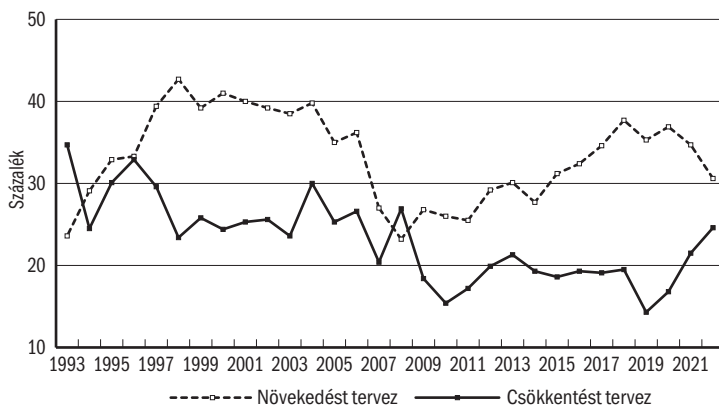
Év	Félév	1993-2002		Év	Félév	2003-2022	
		Csökkenést tervez	Növekedést tervez			Csökkenést tervez	Növekedést tervez
1993	I.	34,7	23,6	2003	I.	23,6	38,5
	II.	28,5	22,3		II.	32,1	34,3
1994	I.	24,5	29,1	2004	I.	30,0	39,8
	II.	21,0	29,7		II.	25,3	35,0
1995	I.	30,1	32,9	2006	I.	26,6	36,2
	II.	30,9	27,5		II.	20,4	27,0
1996	I.	32,9	33,3	2008	I.	26,9	23,2
	II.	29,4	30,4		II.	18,4	26,8
1997	I.	29,6	39,4	2010	I.	15,4	26,0
	II.	30,7	36,8		II.	17,2	25,5
1998	I.	23,4	42,7	2012	I.	19,9	29,2
	II.	28,9	37,1		II.	21,3	30,1
1999	I.	25,8	39,2	2014	I.	19,3	27,7
	II.	28,8	35,8		II.	18,6	31,2
2000	I.	24,4	41,0	2016	I.	19,3	32,4
	II.	27,2	36,5		II.	19,1	34,6
2001	I.	25,3	40,0	2018	I.	19,5	37,7
	II.	28,6	32,6		II.	14,3	35,3
2002	I.	25,6	39,2	2020	I.	16,8	36,9
	II.	27,9	35,4		II.	21,5	34,7
				2022	I.	24,6	30,6

^a A kérdezést követő fél évben, a *NFSZ PROG* mintában, 2004-től a kérdezést követő egy év múlva.

Forrás: *NFSZ PROG*.

A forrás adatok xls formátumban letölthetők: http://www.bpdata.eu/mpt/2022hut08_04

8.1. ábra: Létszámcsökkentést és létszámnövekedést tervező vállalatok aránya

Forrás: *NFSZ PROG*.

A forrás adatok xls formátumban letölthetők: http://www.bpdata.eu/mpt/2022hua08_01

9.1. táblázat: Regionális különbségek: foglalkoztatási ráta^a

Év	Budapest	Pest	Közép-Dunántúl	Nyugat-Dunántúl	Dél-Dunántúl	Észak-Magyarország	Észak-Alföld	Dél-Alföld	Összesen
1992	63,7	59,4	57,7	62,1	57,2	52,2	52,5	57,9	58,0
1993	59,6	56,1	55,2	60,5	52,9	49,3	48,4	53,5	54,5
1994	58,0	55,4	54,5	59,9	52,4	47,7	47,5	53,0	53,5
1995	58,6	54,0	53,1	58,5	48,8	46,3	46,4	53,0	52,5
1996	58,1	54,5	52,7	59,4	50,3	45,7	45,6	52,8	52,4
1997	57,8	54,7	53,6	59,8	50,0	45,7	45,2	53,6	52,5
1998	58,4	55,4	55,7	61,6	51,6	46,5	46,7	54,2	53,6
1999	60,2	57,7	58,2	63,1	52,7	48,3	48,8	55,2	55,4
2000	60,9	58,8	58,8	63,3	53,3	49,6	49,0	55,6	56,0
2001	61,3	59,4	59,3	63,1	52,3	49,7	49,5	55,8	56,2
2002	61,8	59,6	60,0	63,7	51,6	50,3	49,3	54,2	56,2
2003	63,3	59,3	62,3	61,9	53,4	51,2	51,6	53,2	57,0
2004	65,1	59,5	60,3	61,4	52,3	50,6	50,4	53,6	56,8
2005	65,3	60,2	60,2	62,1	53,4	49,5	50,2	53,8	56,9
2006	64,6	61,0	61,3	62,5	53,2	50,7	51,1	54,0	57,4
2007	64,1	61,2	61,4	62,8	51,0	50,4	50,3	54,5	57,0
2008	64,5	60,1	59,9	61,6	50,8	49,4	49,5	54,0	56,4
2009	63,1	58,8	57,3	59,2	51,7	48,2	48,0	52,9	55,0
2010	61,4	57,9	57,0	58,6	52,4	48,3	49,0	54,1	54,9
2011	61,7	58,2	59,1	59,9	51,1	48,4	49,9	54,1	55,4
2012	63,8	58,9	59,2	61,0	51,9	49,1	51,8	55,5	56,7
2013	64,2	60,6	60,7	61,8	54,8	51,6	53,2	56,3	58,1
2014	67,5	63,9	64,3	65,8	58,6	55,7	57,3	59,7	61,8
2015	69,2	65,4	67,9	67,5	60,2	59,0	58,9	62,2	63,9
2016	72,7	68,1	68,4	68,9	62,2	61,8	62,0	65,7	66,5
2017	74,0	69,2	70,5	71,0	63,0	63,5	64,4	67,4	68,2
2018	73,1	70,6	70,9	73,0	64,5	65,6	65,8	68,8	69,2
2019	74,0	72,0	71,8	73,8	65,4	66,1	66,4	69,6	70,1
2020	74,6	71,8	71,7	73,1	64,2	65,3	65,4	68,8	69,7
2021	78,0	75,7	75,7	76,4	67,5	67,3	68,5	72,6	73,1
2022	79,4	76,2	77,2	76,9	69,8	69,2	70,3	73,1	74,4

^a 15–64 éves népesség.

Megjegyzés: 2018. január 1-jétől megváltozott a területi számjelrendszer. Az átalakítást nemzeti és hazai jogszabályi változások indokolták. A változások alapján Budapest és Pest megye tervezési-statisztikai régió is, Közép-Magyarország pedig kizárólag statisztikai nagyrégió lett.

Forrás: *KSH MEF*.

A forrás adatok xls formátumban letölthetők: http://www.bpdata.eu/mpt/2022hut09_01

9.2. táblázat: Regionális különbségek: munkanélküliségi ráta
a Munkaerő-felmérés szerint^a

Év	Budapest	Pest	Közép- Dunántúl	Nyugat- Dunántúl	Dél- Dunántúl	Észak- Magyarország	Észak- Alföld	Dél- Alföld	Összesen
1992	6,8	8,9	11,7	7,3	9,6	14,0	12,5	10,2	9,9
1993	9,6	10,6	12,6	9,0	12,8	16,1	14,8	12,4	12,1
1994	9,0	8,4	10,7	7,7	12,0	15,2	13,8	10,5	10,8
1995	7,3	7,6	11,0	6,9	12,1	16,0	13,8	9,3	10,3
1996	8,5	7,6	10,4	7,1	9,4	15,5	13,2	8,4	10,0
1997	7,1	6,6	8,1	6,0	9,9	14,0	12,0	7,3	8,8
1998	5,5	6,0	6,8	6,1	9,4	12,2	11,1	7,1	7,8
1999	5,3	5,0	6,1	4,4	8,3	11,6	10,2	5,8	7,0
2000	5,2	5,1	4,9	4,2	7,8	10,1	9,3	5,1	6,4
2001	4,2	4,5	4,3	4,1	7,7	8,5	7,8	5,4	5,7
2002	3,7	4,3	5,0	4,0	7,9	8,8	7,8	6,2	5,8
2003	3,6	4,7	4,6	4,6	7,9	9,7	6,8	6,5	5,9
2004	4,4	4,7	5,6	4,6	7,3	9,7	7,2	6,3	6,1
2005	4,7	5,9	6,3	5,9	8,8	10,6	9,1	8,2	7,2
2006	4,9	5,5	6,0	5,8	9,2	10,9	10,9	8,0	7,5
2007	4,9	4,5	4,9	5,1	9,9	12,6	10,7	8,0	7,4
2008	4,2	5,0	5,8	5,0	10,3	13,3	12,1	8,7	7,8
2009	6,1	7,2	9,2	8,7	11,2	15,3	14,1	10,6	10,0
2010	9,0	8,8	10,0	9,3	12,4	16,2	14,4	10,4	11,2
2011	9,6	7,9	9,5	7,3	12,9	16,4	14,6	10,5	11,0
2012	9,6	9,3	9,9	7,5	12,1	16,1	13,9	10,3	11,0
2013	8,5	9,1	8,7	7,7	9,3	12,6	14,2	11,0	10,2
2014	6,0	6,5	5,6	4,6	7,8	10,4	11,8	9,0	7,7
2015	5,1	5,7	4,4	3,8	8,1	8,7	10,9	7,9	6,8
2016	4,3	3,1	3,0	2,7	6,2	6,3	9,3	5,6	5,1
2017	2,9	2,6	2,2	2,4	6,3	5,8	7,4	4,1	4,2
2018	3,1	2,2	2,2	2,0	5,6	4,7	6,6	3,3	3,7
2019	2,5	2,4	2,0	1,8	4,8	4,5	6,3	3,5	3,4
2020	3,3	3,3	2,8	2,4	5,3	5,0	7,3	4,7	4,3
2021	2,9	3,0	2,1	2,2	4,9	6,3	7,2	4,5	4,1
2022	2,3	2,2	1,7	2,4	4,7	6,3	6,4	4,0	3,7

^a 15–74 éves népesség.

Megjegyzés: 2018. január 1-jétől megváltozott a területi számjelrendszer. Az átalakítást nemzetközi és hazai jogszabályi változások indokolták. A változások alapján Budapest és Pest megye tervezési-statisztikai régió is, Közép-Magyarország pedig kizárólag statisztikai nagyrégió lett.

Forrás: KSH MEF.

A forrás adatok xls formátumban letölthetők: http://www.bpdata.eu/mpt/2022hut09_02

9.3. táblázat: Regionális különbségek: A regisztrált munkanélküliek^a aránya a gazdaságilag aktív népességhez viszonyítva^b, százalék

Év	Közép-Magyarország	Közép-Dunántúl	Nyugat-Dunántúl	Dél-Dunántúl	Észak-Magyarország	Észak-Alföld	Dél-Alföld	Összesen
1991	1,7	3,7	2,8	4,8	7,0	6,5	5,2	4,1
1992	5,7	10,4	7,2	10,8	15,7	15,0	12,2	10,3
1993	8,0	12,8	9,1	13,1	19,1	18,2	14,7	12,9
1994	6,6	11,5	8,5	11,9	16,6	16,9	12,9	11,3
1995	6,3	10,6	7,6	11,7	15,6	16,1	11,5	10,6
1996	6,4	10,7	8,0	12,6	16,7	16,8	11,3	11,0
1997	5,6	9,9	7,3	13,1	16,8	16,4	11,0	10,5
1998	4,7	8,6	6,1	11,8	16,0	15,0	10,1	9,5
1999	4,5	8,7	5,9	12,1	17,1	16,1	10,4	9,7
2000	3,8	7,5	5,6	11,8	17,2	16,0	10,4	9,3
2001	3,2	6,7	5,0	11,2	16,0	14,5	9,7	8,5
2002	2,8	6,6	4,9	11,0	15,6	13,3	9,2	8,0
2003	2,8	6,7	5,2	11,7	16,2	14,1	9,7	8,3
2004	3,2	6,9	5,8	12,2	15,7	14,1	10,4	8,7
2005	3,4	7,4	6,9	13,4	16,5	15,1	11,2	9,4
2006	3,1	7,0	6,3	13,0	15,9	15,0	10,7	9,0
2007	3,5	6,9	6,3	13,6	17,6	16,6	11,7	9,7
2008	3,6	7,1	6,3	14,3	17,8	17,5	11,9	10,0
2009	5,4	11,5	9,5	17,8	20,9	20,2	14,4	12,8
2010	6,6	11,8	9,3	17,1	21,5	20,9	15,2	13,3
2011	6,8	10,9	8,0	16,6	21,5	22,0	14,5	13,2
2012	6,6	9,9	7,4	16,4	21,2	21,0	13,6	12,6
2013	6,4	9,5	7,4	15,4	19,5	19,4	19,0	13,0
2014	5,2	7,1	5,4	13,6	17,4	16,7	10,5	9,8
2015	4,6	6,1	4,4	11,8	15,4	14,2	8,9	8,5
2016	3,7	4,7	3,6	9,8	13,1	11,8	7,0	6,9
2017	2,9	4,1	3,2	9,1	12,2	10,7	6,1	6,2
2018	2,4	3,7	2,9	8,3	11,1	9,7	5,4	5,5
2019	2,2	3,8	2,8	8,3	11,3	9,4	5,3	5,4
2020	3,3	5,2	4,5	10,4	13,3	10,4	6,6	6,8
2021	2,7	3,9	3,1	8,6	12,1	9,2	5,3	5,6
2022	2,3	3,5	2,7	7,7	11,3	8,4	4,8	5,1

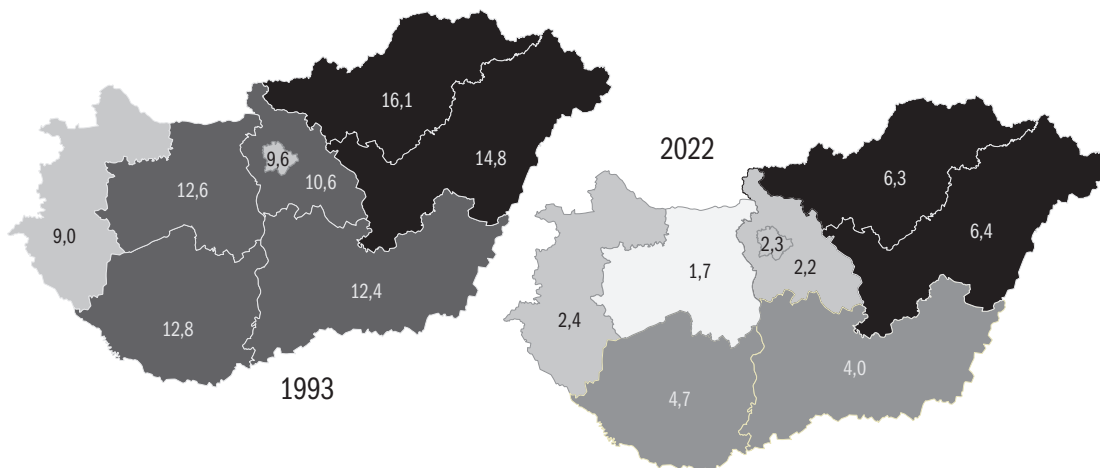
^a 2005. november 1-je után: nyilvántartott álláskereső aránya. Az 1991. évi IV. törvény a foglalkoztatás elősegítéséről és a munkanélküliek ellátásáról 2005. november 1-jei változása a regisztrált munkanélküli fogalmát „nyilvántartott álláskeresőkre” változtatta.

^b Vetítési alap a gazdaságilag aktív népesség előző év január 1-jén.

Forrás: *NFSZ REG*.

A forrás adatok xls formátumban letölthetők: http://www.bpdata.eu/mpt/2022hut09_03

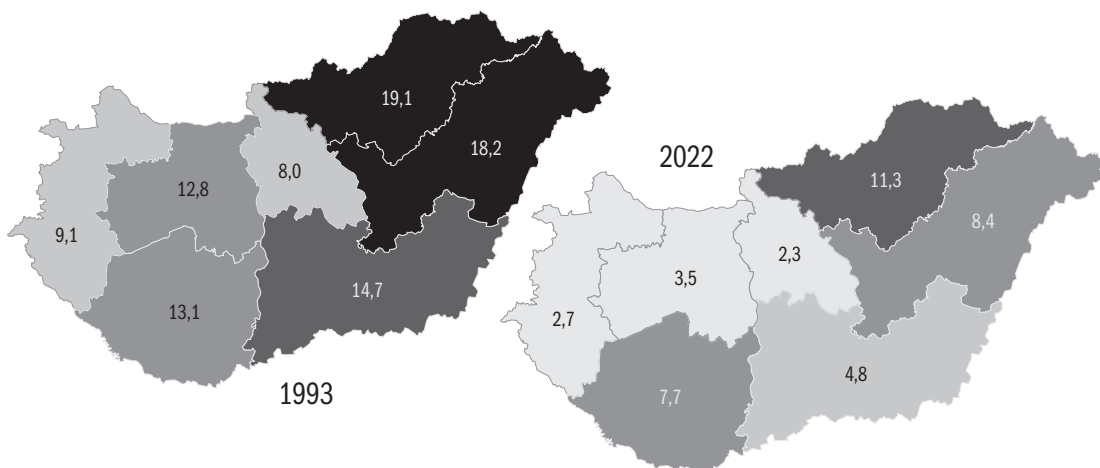
9.1. ábra: Regionális különbségek: munkanélküliségi ráta a Munkaerő-felmérés szerint a tervezési statisztikai régiókban

Forrás: KSH MEF.

A forrás adatok xls formátumban letölthetők: http://www.bpdata.eu/mpt/2022hua09_01

9.2. ábra: Regionális különbségek: regisztrált munkanélküliségi ráta a tervezési statisztikai régiókban

Forrás: NFSZ REG.

A forrás adatok xls formátumban letölthetők: http://www.bpdata.eu/mpt/2022hua09_02

9.4. táblázat: Regisztrált munkanélküliségi ráta^a megyénként, éves átlag, százalék^b

Megye	1990	...	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Budapest	0,1		2,9	2,6	3,0	3,1	4,6	5,9	6,2	6,1	5,8	4,5	4,0	3,0	2,2	1,8	1,6	2,8	1,9	2,0
Baranya	1,1		13,4	13,3	12,9	13,6	14,7	17,1	16,6	16,4	15,0	9,1	11,6	9,6	6,3	8,1	8,2	10,3	8,0	7,8
Bács-Kiskun	1,1		10,4	10,2	11,4	12,0	17,9	15,6	14,8	13,7	13,3	15,8	9,7	7,3	8,6	5,5	5,3	6,6	4,7	4,7
Békés	1,1		13,0	13,5	15,0	14,8	17,3	18,1	17,8	15,8	14,8	12,0	9,6	8,2	7,6	7,0	7,2	9,0	7,5	7,5
Borsod-Abaúj-Zemplén	2,3		18,9	18,0	19,9	20,1	23,1	23,7	23,5	22,9	20,9	19,6	16,6	14,0	13,2	12,3	12,5	14,5	12,4	12,6
Csongrád	1,0		10,7	8,8	9,2	9,3	11,6	12,4	11,5	11,5	11,0	8,5	7,2	5,6	4,6	3,9	3,7	4,6	2,8	2,8
Fejér	1,0		7,4	7,3	7,1	7,5	11,5	12,4	12,1	10,8	10,1	7,6	6,6	5,1	4,5	4,0	4,0	5,2	3,5	3,6
Győr-Moson-Sopron	0,5		5,4	4,6	4,1	4,1	6,9	6,8	5,7	5,0	4,6	2,9	2,4	1,9	1,6	1,3	1,3	2,6	1,3	1,3
Hajdú-Bihar	0,9		14,0	13,9	15,6	16,5	19,1	20,3	20,7	19,9	18,6	16,1	14,1	11,5	10,3	9,4	8,9	9,9	7,4	7,5
Heves	1,6		11,3	11,1	12,2	12,7	15,8	16,1	16,1	15,7	15,0	11,9	11,5	9,8	9,0	7,9	8,0	10,2	8,3	8,3
Jász-Nagykun-Szolnok	1,6		12,0	11,4	11,8	12,2	15,5	16,4	18,1	16,8	15,4	13,4	12,0	10,3	9,2	8,1	8,2	9,9	7,8	7,8
Komárom-Esztergom	1,0		6,8	5,8	5,4	5,5	10,2	10,4	9,5	8,9	8,7	6,5	5,7	4,1	3,8	3,3	3,4	4,8	2,9	3,0
Nógrád	2,4		16,1	16,1	17,7	17,8	21,2	22,0	22,9	23,9	21,7	19,1	17,4	15,3	13,9	12,0	11,9	14,3	11,9	11,9
Pest	0,5		4,2	3,9	4,3	4,4	6,7	7,7	7,6	7,4	7,2	6,2	5,5	4,7	3,9	3,2	3,0	4,0	2,7	2,8
Somogy	1,4		14,5	14,6	16,2	16,9	19,4	18,9	18,3	18,2	17,1	16,1	13,8	11,6	11,2	10,3	9,8	12,3	8,9	8,9
Szabolcs-Szatmár-Bereg	2,6		18,6	18,8	21,0	22,4	24,7	24,8	26,0	25,0	23,0	19,5	16,0	13,0	12,0	11,0	10,5	11,2	9,5	9,5
Tolna	1,6		11,8	10,5	11,5	12,1	15,2	14,7	14,2	13,7	13,7	11,1	9,3	7,7	7,2	6,0	6,3	8,1	5,9	6,0
Vas	0,4		6,8	6,1	6,2	6,1	9,8	9,6	7,7	6,7	6,9	5,1	4,3	3,5	3,5	3,3	3,3	4,9	3,0	3,0
Veszprém	0,9		8,0	7,7	8,0	8,2	12,6	12,3	10,8	9,6	9,4	6,9	5,9	4,5	3,9	3,6	3,9	5,6	3,9	3,8
Zala	0,8		9,3	9,0	9,3	9,4	13,0	12,9	11,7	11,6	12,3	9,6	7,8	6,3	5,8	5,2	5,2	7,4	5,1	5,1
Összesen	1,0		9,4	9,0	9,7	10,0	12,8	13,3	13,2	12,6	11,9	9,8	8,5	6,9	6,2	5,5	5,4	6,8	5,0	5,1

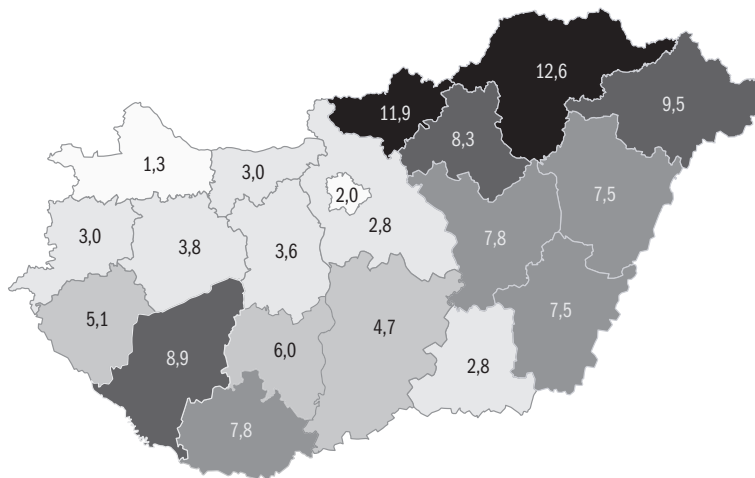
^a 2005. november 1-je után: nyilvántartott álláskeresők aránya. Az 1991. évi IV. törvény a foglalkoztatás elősegítéséről és a munkanélküliek ellátásáról 2005. november 1-jei változása a regisztrált munkanélküli fogalmát „nyilvántartott álláskeresőkre” változtatta.

^b Vetítési alap a gazdaságilag aktív népesség előző év január 1-jei száma.

Forrás: NFSZ REG.

A forrás adatok xls formátumban letölthetők: http://www.bpdata.eu/mpt/2022hut09_04

9.3. ábra: Regisztrált megyei munkanélküliségi ráták átlagai, 2022

Forrás: NFSZ REG.

A forrás adatok xls formátumban letölthetők: http://www.bpdata.eu/mpt/2022hua09_03

9.5. táblázat: Regionális különbségek: keresetek^a

Év	Közép-Magyarország	Közép-Dunántúl	Nyugat-Dunántúl	Dél-Dunántúl	Észak-Magyarország	Észak-Alföld	Dél-Alföld	Összesen
1989	11 719	10 880	10 108	10 484	10 472	9 675	9 841	10 822
1992	27 172	22 174	20 975	19 899	20 704	19 563	20 047	22 465
1993	32 450	26 207	24 627	25 733	24 011	24 025	23 898	26 992
1994	43 010	34 788	32 797	31 929	31 937	31 131	31 325	35 620
1995	46 992	38 492	36 394	35 383	35 995	34 704	33 633	40 190
1996	58 154	46 632	44 569	43 015	41 439	41 222	41 208	47 559
1997	70 967	56 753	52 934	51 279	51 797	50 021	50 245	58 022
1998	86 440	68 297	64 602	60 736	60 361	58 208	58 506	69 415
1999	101 427	77 656	74 808	70 195	70 961	68 738	68 339	81 067
2000	114 637	87 078	83 668	74 412	77 714	73 858	73 591	90 338
2001	132 136	100 358	96 216	86 489	88 735	84 930	84 710	103 610
2002	149 119	110 602	106 809	98 662	102 263	98 033	97 432	117 672
2003	170 280	127 819	121 464	117 149	117 847	115 278	113 532	135 472
2004	184 039	137 168	131 943	122 868	128 435	124 075	121 661	147 111
2005	192 962	147 646	145 771	136 276	139 761	131 098	130 406	157 770
2006	212 001	157 824	156 499	144 189	152 521	142 142	143 231	171 794
2007	229 897	173 937	164 378	156 678	159 921	153 241	153 050	186 229
2008	245 931	185 979	174 273	160 624	169 313	160 332	164 430	198 087
2009	254 471	187 352	182 855	169 615	169 333	160 688	164 638	203 859
2010	258 653	194 794	183 454	171 769	173 696	162 455	169 441	207 456
2011	264 495	197 774	184 311	181 500	185 036	173 243	177 021	214 540
2012	279 073	215 434	202 189	208 895	196 566	191 222	187 187	230 073
2013	290 115	220 495	209 418	190 126	188 635	178 499	187 762	230 018
2014	296 089	228 974	219 727	200 359	204 472	194 654	196 667	240 675
2015	306 890	234 443	230 142	205 020	200 174	191 973	203 280	245 210
2016	332 046	258 131	244 828	219 194	205 679	198 726	216 677	263 317
2017	375 349	286 126	279 518	250 879	240 210	232 855	249 125	300 232
2018	393 854	319 102	296 756	272 186	264 661	256 392	271 062	324 719
2019	406 566	342 960	340 467	300 059	294 333	274 125	280 613	350 909
2020	479 067	382 371	380 985	334 495	316 078	309 908	324 621	400 589
2021	486 074	419 575	405 118	360 430	350 085	328 469	345 033	422 043
2022	564 587	487 802	480 378	423 277	423 960	393 458	402 803	497 298

^a Bruttó havi kereset (Ft/fő), május.

Megjegyzés: Az adatok a költségvetésben dolgozóakra, illetve az alábbi méretkategóriájú vállalatokra vonatkoznak: 1989–94: 20 fős és nagyobb; 1995–99: 10 fős és nagyobb; 2000–: 5 fős és nagyobb. Teljes munkaidős alkalmazottak. 2019-től a Bértarifa-felvétel lebonyolítását a KSH végzi.

Forrás: *NFSZ BT*.

A forrás adatok xls formátumban letölthetők: http://www.bpdata.eu/mpt/2022hut09_05

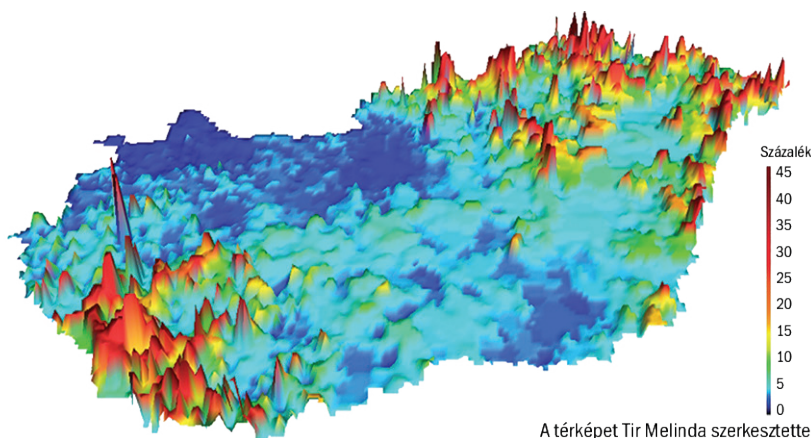
9.6. táblázat: Regionális különbségek: bruttó hazai termék, százalék

Év	Közép-Magyarország	Közép-Dunántúl	Nyugat-Dunántúl	Dél-Dunántúl	Észak-Magyarország	Észak-Alföld	Dél-Alföld	Összesen
1994	145,6	86,4	100,7	84,0	69,6	73,9	83,3	100,0
1995	144,3	90,5	102,9	81,6	72,9	71,2	83,2	100,0
1996	146,9	91,9	105,0	80,0	69,1	70,4	81,2	100,0
1997	149,1	96,0	105,2	77,6	67,3	69,1	77,9	100,0
1998	147,8	98,1	110,5	77,2	68,0	67,7	76,3	100,0
1999	151,1	93,7	114,9	77,7	66,3	64,1	74,5	100,0
2000	153,9	96,2	114,5	74,3	63,1	66,4	73,3	100,0
2001	155,6	93,5	106,7	73,4	64,4	69,5	73,4	100,0
2002	160,3	88,5	104,3	73,3	63,5	67,5	72,5	100,0
2003	157,8	92,1	109,5	71,7	63,5	68,1	70,8	100,0
2004	159,1	94,6	104,8	70,2	63,7	66,7	70,8	100,0
2005	162,2	94,0	100,3	67,9	64,8	65,2	69,4	100,0
2006	163,5	91,2	103,1	66,7	63,5	64,4	68,4	100,0
2007	165,1	92,3	100,7	67,1	62,7	62,1	67,0	100,0
2008	164,6	91,1	99,9	67,7	61,0	62,4	68,1	100,0
2009	168,0	84,2	96,0	68,3	58,9	63,5	67,0	100,0
2010	164,1	86,7	102,3	67,3	59,6	63,5	66,5	100,0
2011	161,6	88,4	102,4	66,7	59,6	65,2	67,4	100,0
2012	162,2	87,5	102,0	68,0	58,9	64,7	68,9	100,0
2013	158,9	90,0	102,4	68,6	61,5	63,8	70,6	100,0
2014	156,9	90,4	106,0	66,0	62,7	64,1	71,0	100,0
2015	152,0	93,9	108,4	67,0	66,5	63,9	72,5	100,0
2016	151,5	95,2	108,8	66,9	66,6	63,1	71,8	100,0
2017	151,5	93,5	104,6	67,6	69,0	64,0	71,5	100,0
2018	150,5	93,7	102,2	69,3	68,8	64,3	73,2	90,4
2019	153,8	92,2	97,0	67,9	66,3	64,2	72,2	100,0
2020	152,9	90,2	94,4	67,9	67,6	66,1	74,0	100,0
2021	153,0	93,4	90,8	68,3	69,3	65,2	72,4	100,0

Megjegyzés: Az ESA2010-re történő átállás miatt a közölt adatok kismértékben módosultak.
 Forrás: *KSH STADAT* (2022.12.21-i frissítés).

A forrás adatok xls formátumban letölthetők: http://www.bpdata.eu/mpt/2022hut09_06

9.4 ábra: A regisztrált munkanélküliek aránya a 15–64 éves népességben, 2019. I. negyedév, százalék

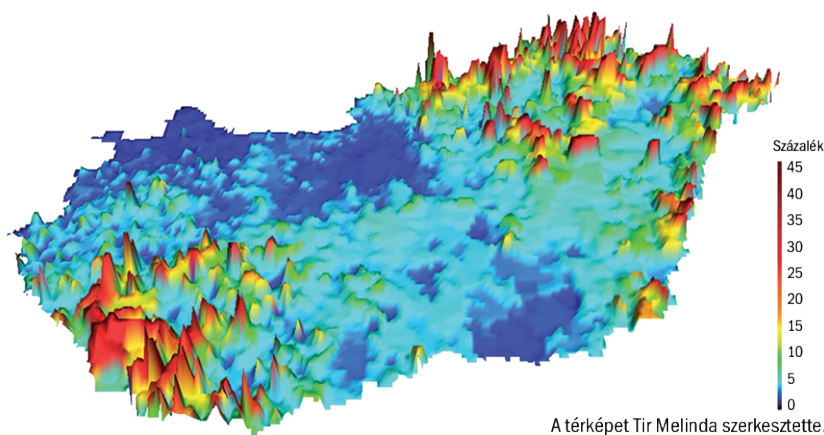

Megjegyzés: A regisztrált munkanélküliek arányát az alábbi módszerrel becsültük: regisztrált munkanélküliek száma/15–64 éves állandó népesség létszáma. A regisztrált munkanélküliek száma negyedéves átlag. Az állandó népesség éves adat.

Forrás: Regisztrált munkanélküliek: *NFSZ IR*. Népesség: *KSH T-Star*.

A forrás adatok xls formátumban letölthetők: http://www.bpdata.eu/mpt/2022hua09_04

9.5. ábra: A regisztrált munkanélküliek aránya a 15–64 éves népességben, 2022. I. negyedév, százalék

Megjegyzés: A regisztrált munkanélküliek arányát az alábbi módszerrel becsültük: regisztrált munkanélküliek száma/15–64 éves állandó népesség létszáma. A regisztrált munkanélküliek száma negyedéves átlag. Az állandó népesség éves adat.

Forrás: Regisztrált munkanélküliek: *NFSZ IR*. Népesség: *KSH T-Star*.

A forrás adatok xls formátumban letölthetők: http://www.bpdata.eu/mpt/2022hua09_05

10.1. táblázat: Sztrájkok

Év	A sztrájkok száma	A sztrájkokban résztvevők száma, fő	Kiesett órák száma (ezer)
1991	3	24 148	76
1992	4	1 010	33
1993	5	2 574	42
1994	4	31 529	229
1995 ^a	7	172 048	1 708
1996	8	4 491	19
1997	5	853	15
1998	7	1 447	3
1999	5	16 685	242
2000	5	26 978	1 192
2001	6	21 128	61
2002	4	4 573	9
2003	7	10 831	19
2004	8	6 276	116
2005	11	1 425	7
2006	16	24 665	52
2007	13	64 612	186
2008	8	8 633	..
2009	9	3 134	9
2010	7	3 263	133
2011	1
2012	3	1 885	5
2013	1
2014	0	0	0
2015	2
2016	7	39 101	271
2017	5	6 706	30
2018	6	15 535	289
2019	12	20 905	416
2020	2
2021	4	2 357	19
2022	4	38 959	271

^a A pedagógussztrájk adatai részben becült adatok.

Forrás: *KSH STADAT* sztrájkstatisztika (2023.06.25-i frissítés).

A forrás adatok xls formátumban letölthetők: http://www.bpdata.eu/mpt/2022hut10_01

10.2. táblázat: Központi bérmegállapodások^a

Év	OÉT - 2013-tól VKF-ajánlás			Tényleges	
	Minimum	Átlag	Maximum	Költségvetési szektor (közfoglalkoztatás nélkül)	Versenyszféra
1992	113,0	..	128,0	120,1	126,6
1993	110,0-113,0	..	125,0	114,4	125,1
1994	113,0-115,0	..	121,0-123,0	127,0	123,4
1995	110,7	119,7
1996	113,0	..	124,0	114,6	123,2
1997	114,0	..	122,0	123,2	121,8
1998	113,5	..	116,0	118,0	118,5
1999	112,0	..	115,0	119,2	114,8
2000	108,5	..	111,0	112,3	114,2
2001	122,9	116,3
2002	108,0	..	110,5	129,2	113,3
2003	..	4,5% reálbér növekedés	..	117,5	108,9
2004	..	107,0-108,0	..	100,4	109,3
2005	..	106,0	..	112,8	106,9
2006	..	104,0-105,0	..	106,4	109,3
2007	..	105,5-108,0	..	106,4	109,1
2008	..	105,0-107,5	..	106,2	108,4
2009	..	103,0-105,0	..	92,1	104,3
2010	..	reálbér megőrzés	..	100,5 ^b	103,2
2011	..	104,0-106,0	..	99,3	105,3
2012	-	nem jött létre bérajánlás	-	103,7	107,2
2013	..	reálbér megőrzés	..	110,9	103,6
2014	..	103,5	..	105,9	104,2
2015	..	103,0-104,0	..	106,2	103,9
2016	..	szöveges bérajánlás került elfogadásra	..	109,6	105,4
2017	..	bérajánlás nem került elfogadásra	..	113,0	111,6
2018	..	bérajánlás nem került elfogadásra	..	109,0	110,9
2019	..	bérajánlás nem került elfogadásra	..	107,9	111,6
2020	..	bérajánlás nem került elfogadásra	..	109,6	109,8
2021	..	bérajánlás nem került elfogadásra	..	108,1	107,8
2022	..	bérajánlás nem került elfogadásra	..	112,3	115,9

^a Az OÉT-megállapodásokban ajánlott és tényleges bruttó keresetnövekedési ütemek. Előző év = 100.

^b Átlagos reálbér index.

Forrás: KSH, GFM.

A forrás adatok xls formátumban letölthetők: http://www.bpdata.eu/mp/2022hut10_02

10.3. táblázat: Minimálbér, bérminimum és nyugdíjminimum havi összege, folyó évi ezer forint

Dátum	Minimálbér havi összege, Ft	A bruttó átlagkereset százalékában	APW arányában, %	Garantált bérminimum	Nyugdíjminimum
1990. II. 1.	4 800	..	40,9	-	4 300
1991. IV.1.	7 000	-	5 200
1992. I. 1.	8 000	35,8	41,4	-	5 800
1993. II. 1.	9 000	33,1	39,7	-	6 400
1994. II. 1.	10 500	30,9	37,8	-	7 367
1995. III. 1.	12 200	31,4	37,0	-	8 400
1996. II. 1.	14 500	31,0	35,8	-	9 600
1997. I. 1.	17 000	29,7	35,1	-	11 500
1998. I. 1.	19 500	28,8	34,4	-	13 700
1999. I. 1.	22 500	29,1	34,6	-	15 350
2000. I. 1.	25 500	29,1	35,0	-	16 600
2001. I. 1.	40 000	38,6	48,3	-	18 310
2002. I. 1.	50 000	40,8	54,5	-	20 100
2003. I. 1.	50 000	36,4	51,5	-	21 800
2004. I. 1.	53 000	37,2	50,7	-	23 200
2005. I. 1.	57 000	33,6	49,2	-	24 700
2006. I. 1.	62 500	36,5	52,3	68 000	25 800
2007. I. 1.	65 500	35,4	49,3	75 400	27 130
2008. I. 1.	69 000	34,7	49,5	86 300	28 500
2009. I. 1.	71 500	35,8	50,0	87 500	28 500
2010. I. 1.	73 500	36,3	48,6	89 500	28 500
2011. I. 1.	78 000	36,6	49,8	94 000	28 500
2012. I. 1.	93 000	41,7	54,3	108 000	28 500
2013. I. 1.	98 000	42,5	55,1	114 000	28 500
2014. I. 1.	101 500	42,7	56,9	118 000	28 500
2015. I. 1.	105 000	42,4	54,0	122 000	28 500
2016. I. 1.	111 000	42,2	53,5	129 000	28 500
2017. I. 1.	127 500	42,9	54,5	161 000	28 500
2018. I. 1.	138 000	41,8	53,9	180 500	28 500
2019. I. 1.	149 000	40,5	46,5	195 000	28 500
2020. I. 1.	161 000	39,9	46,9	210 600	28 500
2021. I. 1.	167 400	38,1	45,7	219 000	28 500
2022. I. 1.	200 000	38,8	..	260 000	28 500
2023. I. 1.	232 000	296 400	28 500

Megjegyzés:1999-ig a képzetlen munkaerőt foglalkoztató ágazatok rendszerint néhány hónapos haladékok kaptak az új minimálbér bevezetésére.

A garantált bérminimum a szakképzett alkalmazottakra vonatkozik, a minimálbér és a bérminimum is a bruttó összeg.

A minimálbér mentes a személyi jövedelemadótól 2002 szeptemberétől. Ez az intézkedés a nettó minimálbér 15,9%-os emelkedését eredményezte.

APW: feldolgozóipari fizikai munkás átlagbére, *NFSZ BT* alapján. 1990-ben az előző évi adat indexálva (mivel 1990-ben nem volt Bértarifa felvétel). 2019-től a Bértarifa-felvétel lebonyolítását a KSH végzi.

Forrás: Minimálbér: 1990–91: <http://www.mszosz.hu/files/1/64/345.pdf>, 1992–: *KSH*. Garantált bérminimum: http://www.nav.gov.hu/nav/szolgalatasok/adokulcsok_jarulekmertekek/minimalber_garantalt. Nyugdíjminimum: http://www.ksh.hu/docs/hun/xtabla/nyugdij/tablny11_03.html. APW: *NFSZ BT*.

A forrás adatok xls formátumban letölthetők: http://www.bpdata.eu/mpt/2022hut10_03

11.1. táblázat: Gyermek után járó támogatások

Év	Családi pótlék ^a		Gyermekgondozási díj ^a		Gyermeknevelési támogatás ^a		Gyermekgondozást segítő ellátás ^b		Csecsemőgondozási díj ^c
	átlagos havi összeg, Ft/család	családok átlagos száma	átlagos havi összeg, Ft/fő	az igénybe vevők havi átlagos száma, fő	átlagos havi összeg, Ft/fő	családok átlagos száma	átlagos havi összeg, Ft	az igénybe vevők havi átlagos száma, fő	az igénybe vevők havi átlagos száma, fő
2001	8 617	1 295 800	39 274	62 904	17 855	51 333	17 820	182 888	23 839
2002	10 034	1 277 865	44 901	70 167	20 163	50 336	19 748	171 768	25 436
2003	11 283	1 292 000	48 742	77 942	21 901	47 657	22 145	166 983	27 427
2004	11 971	1 290 159	54 322	83 678	23 292	47 069	24 428	163 440	28 004
2005	12 596	1 264 529	58 676	87 172	24 531	47 304	26 051	161 404	29 849
2006	21 637	1 268 756	63 221	91 678	25 899	45 819	27 432	166 922	30 451
2007	23 031	1 224 344	68 763	93 973	27 118	42 776	28 853	164 832	29 253
2009	24 524	1 245 893	78 725	95 050	28 652	40 263	30 716	174 153	29 230
2010	24 442	1 224 042	81 356	94 682	28 466	39 275	30 388	178 532	27 289
2011	24 528	1 190 707	83 959	87 717	28 993	37 829	30 929	169 721	24 769
2012	24 491	1 167 640	91 050	81 839	28 612	38 608	30 640	168 037	25 223
2013	24 257	1 149 796	96 661	81 234	28 530	37 411	30 687	161 274	24 230
2014	23 674	1 134 556	104 547	83 701	28 636	36 101	31 180	161 226	24 753
2015	23 902	1 108 302	110 896	85 970	28 615	34 587	31 883	163 376	25 886
2016	23 849	1 094 004	118 607	91 126	28 423	33 381	31 880	162 992	26 931
2017	23 678	1 090 651	130 087	97 470	28 164	32 941	31 278	164 297	27 989
2018	23 681	1 082 791	142 084	102 512	28 179	32 607	31 248	159 226	27 696
2019	23 636	1 077 010	157 265	104 440	28 167	32 698	31 179	155 954	28 066
2020	23 676	1 073 101	172 185	110 144	28 300	32 445	31 545	150 669	29 891
2021	23 753	1 071 712	183 119	113 033	28 223	31 959	31 285	148 496	30 143
2022	23 769	1 069 578	207 686	115 635	28 227	30 260	31 316	148 412	29 949

^a Éves átlag.

^b Éves átlag, 2015. december 31-ig gyermekgondozási segély.

^c 2014. december 31-ig terhességi-gyermekágyi segély. A csecsemőgondozási díj a naptári napi alap, illetve a naptári napi jövedelem 70%-a. Az így megállapított összeg személyi jövedelemadó köteles bruttó összeg, a megjelölt adókedvezmények figyelembevételével a személyi jövedelemadó-előleget a folyósító szerv levonja. A csecsemőgondozási díj után egészségbiztosítási és nyugdíjjárulékot nem kell fizetni.

Megjegyzés: Családi adókedvezmény: 1999-ben vezették be. 2006-tól beépült a családi pótlékba, adócsökkentő családi kedvezményre csak a 3 és több gyerekes szülők jogosultak, melynek összege havonta 4000 Ft gyermekenként. 2011-től a családi adókedvezmény rendszere megváltozott. Adóalap-kedvezmény mértéke 62 500 Ft egy illetve két eltartott esetén, három vagy több eltartott esetén 206 250 Ft levonás lehetséges az adóalapból havonta. 2016-tól egy eltartott esetén 66 670 Ft-tal, két eltartott esetén gyermekenként 83 330 Ft-tal (2017-ben 100 000 Ft, 2018-ban 115 670 Ft, 2019-től 133 330 Ft), három eltartott esetén gyermekenként 220 000 Ft-tal csökkenthető maximálisan az adóalap havonta. Rendszeres gyermekvédelmi támogatás 1998-tól 2015-ig létezett.

Forrás: KSH STADAT.

A forrás adatok xls formátumban letölthetők: http://www.bpdata.eu/mpt/2022hut11_01

11.2. táblázat: Munkanélküliség esetén járó támogatások és az átlagbér

Év	Munkanélküli járadék és egyéb, nem jövedelemtől függő munkanélküli ellátások ^a		Rendszeres szociális segély és foglalkoztatást helyettesítő támogatás ^b		Havi nettó átlagbér ^c , Ft
	átlagos havi összeg, Ft	átlagos létszám, fő	átlagos havi összeg, Ft	átlagos létszám, fő	
1990	3 845	30 302	3 209	46 823	10 371
1995	11 891	182 788	6 590	234 411	26 637
2000	22 818	131 665	14 656	162 245	55 650
2001	25 677	119 210	14 749	142 001	64 750
2002	30 113	114 934	14 869	132 895	77 770
2003	34 762	107 226	15 010	138 127	89 906
2004	37 107	109 654	15 864	144 853	93 233
2005	39 593	111 732	16 991	158 565	103 727
2006	43 344	109 095	23 771	160 426	110 951
2007	46 208	96 463	25 705	194 779	114 282
2008	49 454	97 047	27 347	213 436	121 968
2009	51 831	152 197	23 117	167 287	124 116
2010	50 073	125 651	27 574	174 539	132 604
2011	52 107	110 803	25 139	209 918	141 151
2012	63 428	62 380	21 943	236 609	144 085
2013	68 730	48 019	22 781	212 699	151 118
2014	69 720	42 423	22 800	160 858	155 690
2015	72 562	40 576	22 789	157 423	162 391
2016	75 183	41 521	22 874	115 568	175 009
2017	82 912	42 344	22 868	99 783	197 516
2018	93 276	42 258	23 039	86 109	219 412
2019	107 836	44 306	23 049	79 344	244 609
2020	116 741	62 026	22 963	72 210	268 405
2021	123 747	39 086	23 006	73 119	291 812
2022	140 250	40 724	22 920	70 855	342 984

^a A havi zárónapi létszámok átlaga. 2005. november 1-je után állskeresői járadék.

^b Rendszeres szociális segélyben részesülők: a nyilvántartott állskeresők közül azok, akik hátrányos munkaerőpiaci helyzetű aktív korúak és jövedelmük kiegészítésére, pótlására pénzbeli szociális ellátásban részesülnek. 2009. január 1-jétől a rendszeres szociális segélyben részesülőket két csoportba sorolták: a rendszeres szociális segélyezetttek, a rendelkezésre állási támogatottak. 2011. január 1-jétől a rendelkezésre állási támogatás helyébe új ellátási forma a bérpótló juttatás lépett. 2011. szeptember 1-jétől pedig a bérpótló juttatás elnevezés foglalkoztatást helyettesítő támogatásra változott. (A szociális igazgatásról és a szociális ellátásokról szóló 1993. évi III. tv).

^c A nettó átlagbér a nemzetgazdaság egészére vonatkozik, versenyszféra, 4 fő feletti munkáltatók.

Forrás: NFSZ.

A forrás adatok xls formátumban letölthetők: http://www.bpdata.eu/mpt/2022hut11_02

11.3. táblázat: Saját jogú nyugellátásban részesülők^a létszáma és a teljes ellátásuk emelés utáni átlagösszegei az év januárjában

		Öregségi nyugdíjban részesülők	Ebből:			
			korbetöltött öregségi nyugdíj ^b	nőknek 40 év jogosultsági idő alapján járó nyugdíj	korhatár alatti öregségi nyugdíj ^c	korhatár feletti rokkantsági, baleseti rokkantsági nyugdíj
2011	Létszám	1 700 800	1 462 449	0	238 351	384 443
	A teljes ellátás emelés előtti	99 644	97 072	-	115 427	84 928
	átlagösszege Ft/hó emelés utáni	1 040 014	1 013 335	-	120 449	88 662
2012	Létszám	1 959 202	1 884 583	62 955	11 664	396 886
	A teljes ellátás emelés előtti	99 931	102 332	102 402	174 326	88 351
	átlagösszege Ft/hó emelés utáni	1 046 101	1 071 138	106 731	182 542	92 507
2013	Létszám	2 000 128	1 900 661	90 166	9 301	381 684
	A teljes ellátás emelés előtti	107 236	109 841	109 803	188 664	94 276
	átlagösszege Ft/hó emelés utáni	1 127 811	1 155 211	115 474	198 473	99 151
2014	Létszám	2 037 126	1 925 103	105 172	6 851	371 261
	A teljes ellátás emelés előtti	113 063	112 700	114 035	200 081	99 377
	átlagösszege Ft/hó emelés utáni	1 115 786	1 115 416	116 753	204 882	101 767
2015	Létszám	2 022 905	1 894 897	122 253	5 755	-
	A teljes ellátás emelés utáni	118 439	118 194	117 926	210 014	-
	átlagösszege Ft/hó					
2016	Létszám	2 014 666	1 870 457	139 639	4 570	-
	A teljes ellátás emelés utáni	121 041	120 930	119 457	215 017	-
	átlagösszege Ft/hó					
2017	Létszám	2 045 738	1 901 565	141 904	2 269	-
	A teljes ellátás emelés utáni	123 725	123 799	121 184	220 526	-
	átlagösszege Ft/hó					
2018	Létszám	2 027 256	1 876 148	149 971	1 137	-
	A teljes ellátás emelés utáni	129 637	129 801	126 797	233 700	-
	átlagösszege Ft/hó					
2019	Létszám	2 031 674	1 872 451	159 223	-	-
	A teljes ellátás emelés utáni	134 947	134 985	134 498	-	-
	átlagösszege Ft/hó					
2020	Létszám	2 053 600	1 906 306	147 294	-	-
	A teljes ellátás emelés utáni	142 114	141 894	144 962	-	-
	átlagösszege Ft/hó					
2021	Létszám	2 028 758	1 874 360	154 398	-	-
	A teljes ellátás emelés utáni	150 571	149 953	158 073	-	-
	átlagösszege Ft/hó					
2022	Létszám	1 996 928	1 835 847	161 081	-	-
	A teljes ellátás emelés utáni	164 102	162 937	177 379	-	-
	átlagösszege Ft/hó					

^a Nyugdíjat – saját jogon – 2012-től csak korbetöltött személyek részére lehet megállapítani és folyósítani. Továbbra is nyugdíjként állapítható meg és folyósítható a nők számára legalább 40 év jogosultsági idő alapján járó nyugdíj.

^b Azok rokkantsági nyugdíját, akik 2012 előtt betöltötték az öregségi nyugdíjkorhatárt, 2012-től öregségi nyugdíjként kell továbbfolyósítani. A korbetöltött rokkantsági nyugdíjból átszolgáltakat is tartalmazza.

^c A 2011. évi adatok az előrehozott öregségi, csökkentett összegű előrehozott öregségi, karkedvezményes és szolgálati nyugdíjakra vonatkoznak. Ezen ellátások közül a 2012-től csak a 1955 előtt születettek szolgálati nyugdíját folyósították tovább öregségi nyugdíjként, így ezévtől ennek adatai szerepelnek a táblázatban.

Forrás: MÁK.

A forrás adatok xls formátumban letölthetők: http://www.bpdata.eu/mpt/2022hut11_03

11.4. táblázat: Egészségkárosodott személyek szociális járadékaiban részesülők létszáma és a teljes ellátásuk emelés utáni átlagösszege az év januárjában

		Rokkantsági és rehabilitációs ellátások	Ebből:				
			korbetöltötté vált rokkantsági ellátások	korhatár alatti rokkantsági ellátások	rehabilitációs ellátások	rehabilitációs járadékok	bányászok egészségkárosodási járadéka
2012	Létszám	473 360	15 636	237 323	192 331	25 791	2 279
	emelés előtti átlagösszege Ft/hó	59 899	30 320	68 542	49 467	73 754	86 434
	A teljes ellátás emelés utáni átlagösszeg Ft/hó	62 278	30 326	71 475	51 244	77 164	86 542
2013	Létszám	444 014	41 162	209 264	178 112	13 265	2 211
	emelés előtti átlagösszege Ft/hó	62 780	63 260	70 753	51 718	80 101	86 455
	A teljes ellátás emelés utáni átlagösszeg Ft/hó	66 035	66 542	74 422	54 398	84 256	90 915
2014	Létszám	418 617	52 186	198 312	161 761	4 153	2 205
	emelés előtti átlagösszege Ft/hó	64 811	71 362	71 783	53 262	84 886	92 174
	A teljes ellátás emelés utáni átlagösszeg Ft/hó	66 364	73 077	73 503	54 538	86 919	94 369
2015	Létszám	404 880	44 436	217 625	140 658	n.é.	2 161
	A teljes ellátás emelés utáni átlagösszege Ft/hó	67 759	74 509	74 463	54 810	n.é.	96 567
2016	Létszám	357 979	52 215	228 730	92 951	n.é.	2 038
	A teljes ellátás emelés utáni átlagösszege Ft/hó	69 399	78 425	73 215	54 282	n.é.	98 621
2017	Létszám	355 188	62 518	249 909	40 741	n.é.	2 020
	A teljes ellátás emelés utáni átlagösszege Ft/hó	70 127	80 833	71 199	45 604	n.é.	100 817
2018	Létszám	338 906	51 965	250 062	34 955	n.é.	1 924
	A teljes ellátás emelés utáni átlagösszege Ft/hó	72 762	84 885	73 696	46 292	n.é.	104 818
2019	Létszám	314 570	55 713	228 929	28 128	n.é.	1 800
	A teljes ellátás emelés utáni átlagösszege Ft/hó	75 049	87 810	75 096	47 292	n.é.	107 798
2020	Létszám	293 755	49 495	220 350	22 222	n.é.	1 688
	A teljes ellátás emelés utáni átlagösszege Ft/hó	78 162	91 759	78 024	46 704	n.é.	111 659
2021	Létszám	281 840	58 912	202 002	19 375	n.é.	1 551
	A teljes ellátás emelés utáni átlagösszege Ft/hó	82 191	95 472	81 338	47 968	n.é.	116 454
2022	Létszám	268 368	52 607	196 481	17 885	n.é.	1 395
	A teljes ellátás emelés utáni átlagösszege Ft/hó	88 784	103 661	88 024	50 586	n.é.	124 486

Megjegyzés: a 2012 előtt megállapított ellátások közül az I-II. csoportú rokkantaknak járó rokkantsági nyugdíjat, az átmeneti járadékot, a III. csoportú rokkantak közül, illetve a rendszeres szociális járadékosok közül az 1955 előtt születettek ellátását 2012-től rokkantsági ellátásként kell továbbfolyósítani. A 2012 előtt megállapított III. csoportos rokkantsági nyugdíjat és a rendszeres szociális járadékot

2012-től rehabilitációs ellátásként kell továbbfolyósítani, ha az ellátott 1955-ben, vagy később született. E kör ellátásának végleges feltételei az intézményes komplex felülvizsgálat alapján kerülnek meghatározásra.

Forrás: MÁK.

A forrás adatok xls formátumban letölthetők: http://www.bpdata.eu/mpt/2022hut11_04

11.5. táblázat: A nyugdíjba vonulás korcentruma és a nyugdíjazottak létszáma

	2002		2010		2011		2012		2013		2014		2015	
	Átlagkor	Fő	Átlagkor	Fő	Átlagkor	Fő	Átlagkor	Fő	Átlagkor	Fő	Átlagkor	Fő	Átlagkor	Fő
Nők														
Öregségi és öregségi jellelű nyugdíjak	56,8	25 730	60,7	13 617	58,6	85 503	59,3	53 686	59,6	40 783	59,7	39 429	60,1	42 211
Ebből nőknek 40 év jogosultsági idő alapján járó nyugdíj	-	-	-	-	57,7	54 872	57,8	26 888	58,0	24 285	58,3	27 611	58,7	28 755
Rokkantsági és baleseti rokkantsági nyugdíj	48,1	23 649	50,8	10 478	50,7	9 040	-	-	-	-	-	-	-	-
Rehabilitációs járadék	-	-	47,6	6 789	47,1	5 267	-	-	-	-	-	-	-	-
Összesen	52,6	49 379	54,4	30 884	57,2	99 810	-	-	-	-	-	-	-	-
Férfiak														
Öregségi és öregségi jellelű nyugdíjak	60,1	30 217	60,2	37 219	60,6	44 111	62,2	22 415	62,3	21 918	62,8	18 966	62,8	22 651
Rokkantsági és baleseti rokkantsági nyugdíj	49,7	29 013	52,1	13 345	52,0	11 106	-	-	-	-	-	-	-	-
Rehabilitációs járadék	-	-	47,4	6 123	47,0	4 945	-	-	-	-	-	-	-	-
Összesen	55,0	59 230	56,9	56 687	57,9	60 162	-	-	-	-	-	-	-	-
Együtt														
Öregségi és öregségi jellelű nyugdíjak	58,6	55 947	60,3	50 836	59,2	129 614	60,2	76 101	60,6	62 701	60,7	58 395	61,0	64 862
Rokkantsági és baleseti rokkantsági nyugdíj	49,0	52 662	51,5	23 823	51,4	20 146	-	-	-	-	-	-	-	-
Rehabilitációs járadék	-	-	47,5	12 912	47,1	10 212	-	-	-	-	-	-	-	-
Összesen	53,9	108 609	56,0	87 571	57,5	159 972	-	-	-	-	-	-	-	-
	2016		2017		2018		2019		2020		2021		2022	
Nők														
Öregségi és öregségi jellelű nyugdíjak	61,1	55 925	61,0	47 173	61,3	50 354	62,1	62 255	61,7	44 789	61,8	45 831	62,4	54 347
Ebből nőknek 40 év jogosultsági idő alapján járó nyugdíj	59,1	28 239	59,3	28 627	59,5	29 352	59,6	27 948	59,8	27 304	59,9	27 757	59,9	28 960
Férfiak														
Öregségi és öregségi jellelű nyugdíjak	63,1	50 504	63,5	32 707	63,7	35 994	64,1	60 374	64,5	32 065	64,6	32 327	65,0	47 895
Együtt														
Öregségi és öregségi jellelű nyugdíjak	62,0	106 429	62,1	79 880	62,3	86 348	63,1	122 629	62,9	76 854	62,9	78 158	63,6	102 242

Megjegyzés: Az adatok nem tartalmazzák a fegyveres testületek és a rendvédelmi szervek megállapítási adatait, illetve 2008. évet megelőzően a MÁV adatait. Az „öregségi jellelű nyugdíjak” megnevezés alatt – a megállapítórendszer sajátossága miatt – néhány korhatár előtti ellátásfajta is szerepel. Az egyes években az adott évi szabályok szerint megállapított ellátások. Módszertani fejlesztés következtében 2011. évtől kezdődően az adatok

eltérnek a korábbi kiadványokban szereplőktől. 2012-től a rokkantsági és baleseti rokkantsági nyugdíj és a rehabilitációs járadék címen folyósított ellátások rendszere átalakult, ilyen címen 2012 után új megállapításra nem került sor. Forrás: MÁK.

A forrás adatok xls formátumban letölthetők: http://www.bpdata.eu/mpt/2022hut11_05

11.6. táblázat: Rokkantsági járadékban részesülők létszáma és a teljes ellátásuk emelés utáni átlagösszegei az év januárjában

Év	Rokkantsági járadék		Év	Rokkantsági járadék	
	létszám, fő	átlagösszeg, Ft		létszám, fő	átlagösszeg, Ft
2000	25 267	13 746	2012	32 560	33 426
2001	25 490	18 220	2013	32 463	33 422
2002	26 350	20 931	2014	32 497	33 422
2003	27 058	23 884	2015	32 528	34 034
2004	27 923	25 388	2016	32 430	34 581
2005	28 738	27 257	2017	32 789	35 147
2006	29 443	28 720	2018	33 027	36 494
2007	30 039	30 219	2019	33 169	37 481
2008	30 677	32 709	2020	33 290	38 804
2009	31 263	33 434	2021	33 190	40 440
2010	31 815	33 429	2022	33 131	43 230
2011	32 314	33 429	2023	32 952	53 977

Forrás: MÁK.

A forrás adatok xls formátumban letölthetők: http://www.bpdata.eu/mpt/2022hut11_06

11.7. táblázat: Új rokkantsági nyugdíjmegállapítások és az új öregségi nyugdíjmegállapítások részletes létszám adatai

Év	Rokkantsági és baleseti rokkantsági nyugdíjak	Öregségi és öregségi jellegű nyugdíjak ^a		Az összesenből a korhatár évében			Az összesenből korhatár alatt			
	együtt	férfi	nő	együtt	férfi	nő	együtt	férfi	nő	együtt
1996	59 967	31 770	59 939	91 709	9 893	20 073	29 966	18 681	31 857	50 538
...										
2008	19 832	25 912	39 423	65 335	3 154	288	3 442	22 180	38 761	60 941
2009	21 681	37 468	15 468	52 936	4 193	6 692	10 885	32 452	8 289	40 741
2010	24 094	37 394	13 719	51 113	6 350	7 213	13 563	29 990	5 801	35 791
2011	20 146	44 111	85 503	129 614	8 708	7 882	16 590	33 013	76 386	109 399
2012	n.é.	22 415	53 686	76 101	10 905	9 367	20 272	8 669	42 679	51 348
2013	n.é.	21 918	40 783	62 701	18 828	13 292	32 120	576	25 907	26 483
2014	n.é.	18 966	39 429	58 395	14 725	8 831	23 556	996	28 556	29 552
2015	n.é.	22 651	42 211	64 862	17 810	10 625	28 435	1 364	29 333	30 697
2016	n.é.	50 504	55 925	106 429	46 103	25 072	71 175	1 658	28 976	30 634
2017	n.é.	32 707	47 173	79 880	26 223	15 185	41 408	2 144	29 252	31 396
2018	n.é.	35 994	50 354	86 348	28 496	16 626	45 122	2 035	29 925	31 960
2019	n.é.	60 374	62 255	122 629	54 668	30 947	85 615	2 034	28 491	30 525
2020	n.é.	32 065	44 789	76 854	24 478	13 140	37 618	2 387	27 808	30 195
2021	n.é.	32 327	45 831	78 158	25 349	13 943	39 292	2 136	28 247	30 383
2022	n.é.	47 895	54 347	102 242	44 286	23 464	67 750	1 867	29 280	31 147

^a 2012 előtt az öregségi jellegű nyugdíjak közé tartozik: korengedményes öregségi nyugdíj, művészn nyugdíj, előnyugdíj (1997-ig), és a bányásznyugdíj is. 2012. évtől egyes korhatár alatt megállapított nyugdíjjellegű ellátások (alapvetően a korhatár előtti ellátás) adatait is tartalmazzák.

Megjegyzés: Az adatok nem tartalmazzák a fegyveres testületek és a rendvédelmi szervek megállapítási adatait, illetve 2008. évet megelőzően a MÁV adatait. Az „öregségi jellegű nyugdíjak” megnevezés alatt – a megállapítórendszer sajátossága miatt – néhány korhatár előtti ellátásfajta is szerepel. Az egyes éveken az adott évi szabályok szerint megállapított ellátások. Módszertani fejlesztés következtében 2011. évtől

kezdődően az adatok eltérnek a korábbi kiadványokban szereplőktől. Kiemeljük, hogy az „összesenből a korhatár évében” oszlopban a korhatár évében, a korhatár napján vagy azt követően nyugdíjba vonultak számát tüntettük fel. Az oszlop a korhatár évében, de még a korhatár betöltése előtt nyugdíjba vonultak adatait nem tartalmazza, így biztosítható, hogy a korhatár előtt nyugdíjba vonulók adatait tartalmazó oszloppal ne legyen átfedés.

Forrás: MÁK.

A forrás adatok xls formátumban letölthetők: http://www.bpdata.eu/mpt/2022hut11_07

11.8. táblázat: Öregségi nyugdíjkorhatár

Születési év	Naptári év																					
	2009	2010	2011	2012	2013	2014 I.	2014 II.	2015 I.	2015 II.	2016	2017 I.	2017 II.	2018 I.	2018 II.	2019	2020 I.	2020 II.	2021 I.	2021 II.	2023	2024	
1948	61	62	63	64	65	66	66	67	67	68	69	69	70	70	71	72	72	73	73	74	75	76
1949	60	61	62	63	64	65	65	66	66	67	68	68	69	69	70	71	71	72	72	73	74	75
1950	59	60	61	62	63	64	64	65	65	66	67	67	68	68	69	70	70	71	71	72	73	74
1951	58	59	60	61	62	63	63	64	64	65	66	66	67	67	68	69	69	70	70	71	72	73
1952 I.	57	58	59	60	61	62	62,5	63	63,5	64	65	65,5	66	66,5	67	68	68,5	69	69,5	70	71	72
1952 II.	57	58	59	60	61	61,5	62	62,5	63	64	64,5	65	65,5	66	67	67,5	68	68,5	69	70	71	72
1953	56	57	58	59	60	61	61	62	62	63	64	64	65	65	66	67	67	68	68	69	70	71
1954 I.	55	56	57	58	59	60	60	61	61,5	62	63	63,5	64	64,5	65	66	66,5	67	67,5	68	69	70
1954 II.	55	56	57	58	59	59,5	60	60,5	61	62	62,5	63	63,5	64	65	65,5	66	66,5	67	68	69	70
1955	54	55	56	57	58	59	59	60	60	61	61	62	63	63	64	65	65	66	66	67	68	69
1956 I.	53	54	55	56	57	58	58,5	59	59,5	60	61	61,5	62	62,5	63	64	64,5	65	65,5	66	67	68
1956 II.	53	54	55	56	57	57,5	58	58,5	59	60	60,5	61	61,5	62	63	63,5	64	64,5	65	66	67	68
1957	52	53	54	55	56	57	57	58	58	59	60	60	61	61	62	63	63	64	64	65	66	67
1958	51	52	53	54	55	56	56	57	57	58	59	59	60	60	61	62	62	63	63	64	65	66
1959	50	51	52	53	54	55	55	56	56	57	58	58	59	59	60	61	61	62	62	63	64	65
1960	49	50	51	52	53	54	54	55	55	56	57	57	58	58	59	60	60	61	61	62	63	64

Öregségi nyugellátásra az jogosult, aki betöltötte a jogszabályban rögzített – táblázatban szürkével jelölt –, rá vonatkozó (férfiak és nők esetén egységes) öregségi nyugdíjkorhatárt, rendelkezik az előírt szolgálati idővel. 2018. július 26. előtt a jogosultság csak akkor állt fenn, ha az igénylő nem állt biztosítással járó jogviszonyban. Az öregségi nyugdíj megállapításához szükséges szolgálati idő legalább 15 év. A táblázatban az öregségi nyugdíjkorhatárt tüntettük fel az adott évben született személyekre vonatkozóan. A cellák az adott évben született személy naptári év szerint betöltött életkorát mutatják.

Öregségi teljes nyugdíjra – életkorától függetlenül – jogosult az a nő, aki legalább 40 év jogosultsági idővel (mely nem feltétlenül egyezik meg a szolgálati idővel) rendelkezik. E lehetőségen túlmenően a 2011. évi CLXVII. tv. értelmében korhatár előtti nyugdíj 2011. december 31-ét követően már

nem állapítható meg. A törvény ugyanakkor biztosítja a korábban már megállapított ilyen ellátások további, más jogcímen (korhatár előtti ellátás, szolgálati járandóság, átmeneti bányászjáradék, vagy balettművészeti életjáradék) történő folyósítását.

2012 előtt korhatár előtti öregségi nyugdíjként folyósították a következő ellátásokat: előrehozott és csökkentett összegű előrehozott öregségi nyugdíj, karkedvezményes nyugdíj, bányásznyugdíj, művésznyugdíj, országgyűlési, európai parlamenti képviselők, polgármesterek korhatár előtti öregségi nyugdíja, korengedményes nyugdíj, fegyveres testületek hivatásos tagjainak szolgálati nyugdíja.

Forrás: 1997. évi LXXXI. tv.; 2011. évi CLXVII. tv., <http://ado.hu/rovatok/tb-nyugdij/nyugdijkorhatar-elotti-ellatasok>.

A forrás adatok xls formátumban letölthetők: http://www.bpdata.eu/mpt/2022hut11_08

12.1. táblázat: A személyi jövedelemadó kulcs átlaga, minimális, maximális értéke, százalék

Év	Átlagos adóterhelés, %	A bruttó bérre vetített személyi jövedelemadó kulcs	
		minimuma	maximuma
1988	..	0	60
...			
1992	..	0	40
1993	..	0	40
1994	..	0	44
1995	..	0	44
1996	..	20	48
1997	..	20	42
1998	..	20	42
1999	..	20	40
2000	..	20	40
2001	..	20	40
2002	..	20	40
2003	..	20	40
2004	..	18	38
2005	18,89	18	38
2006	19,03	18	36
2007	18,63	18	36
2008	18,86	18	36
2009	18,10	18	36
2010 ^a	16,34	21,59	40,64
2011 ^a	13,78	20,32	20,32
2012 ^b	14,90	16	20,32
2013	..	16	16
2014	..	16	16
2015	..	16	16
2016	..	15	15
2017	..	15	15
2018	..	15	15
2019	..	15	15
2020	..	15	15
2021	..	15	15
2022	..	15	15
2023	..	15	15

^a 2010-ben a nominális adókulcs 5 000 000 Ft-ig 17%, 5 000 001 Ft-tól pedig a 850 000 Ft és a 5 000 000 Ft-on felüli rész 32%-a. 2011-ben a nominális adókulcs 16%. Az összevont adóalap a jövedelem adóalap-kiegészítéssel (azaz 27 százalékkal) megnövelt összege.

^b 2012-ben a nominális adókulcs 16%. Az összevont adóalap a jövedelem és az adóalap-kiegészítés összege.

Az adóalap-kiegészítés összegét:

- az összevont adóalapba tartozó jövedelem 2 millió 424 ezer forintot meg nem haladó része után nem kell megállapítani,
- az összevont adóalapba tartozó jövedelem 2 millió 424 ezer forintot meghaladó része után 27 százalékos mértékkel kell megállapítani.

Forrás: Átlagos adóterhelés: http://nav.gov.hu/nav/szolgaltatasok/adostatisztikak/szemelyi_jovedelemado/szemelyijovedelemado_adostatiszika.html. Egyéb adatok: http://nav.gov.hu/nav/szolgaltatasok/adokulcsok_jarulekmeretek/adotablak.

A forrás adatok xls formátumban letölthetők: http://www.bpdata.eu/mpt/2022hut12_01

12.2. táblázat: Az adóék mértékének változása a minimálbér és alkalmi munkavállalói könyv (AMK) esetén

Év	Minimálbér				Teljes bérköltés minimálbér esetén		Minimál- bér adóéke, %	AMK közteher ^a , Ft/nap		Teljes bérköltés ^a , Ft/nap		AMK adóék ^a , %	
	bruttó, Ft/hó	bruttó, Ft/nap	nettó, Ft/ hó	nettó, Ft/ nap	Ft/hó	Ft/nap		általános	regisztrált munka- nélküli	általános	regisztrált munka- nélküli	általános	regisztrált munka- nélküli
1997	17 000	783	15 045	693	26 450	1 196	43,1	500	500	1 193	1 193	41,9	41,9
1998	19 500	899	17 258	795	30 297	1 369	43,0	500	500	1 295	1 295	38,6	38,6
1999	22 500	1 037	18 188	838	34 538	1 546	47,3	500	500	1 338	1 338	37,4	37,4
2000	25 500	1 175	20 213	931	38 963	1 746	48,1	800	800	1 731	1 731	46,2	46,2
2001	40 000	1 843	30 000	1 382	58 400	2 638	48,6	1 600	1 600	2 982	2 982	53,6	53,6
2002	50 000	2 304	36 750	1 694	71 250	3 226	48,4	1 000	500	2 694	2 194	37,1	22,8
2003	50 000	2 304	42 750	1 970	70 200	3 191	39,1	1 000	500	2 970	2 470	33,7	20,2
2004	53 000	2 442	45 845	2 113	74 205	3 376	38,2	1 000	500	3 113	2 613	32,1	19,1
2005	57 000	2 627	49 305	2 272	79 295	3 572	37,8	700	500	2 972	2 772	23,6	18,0
2006	62 500	2 880	54 063	2 491	85 388	3 910	36,7	700	700	3 191	3 191	21,9	21,9
2007	65 500	3 018	53 915	2 485	89 393	4 095	39,7	700	700	3 185	3 185	22,0	22,0
2008	69 000	3 180	56 190	2 589	94 065	4 310	40,3	900	900	3 489	3 489	25,8	25,8
2009	71 500	3 295	57 815	2 664	97 403 ^b	4 464	40,6	900	900	3 564	3 564	25,3	25,3
2010	73 500	3 387	60 236	2 776	94 448	4 352	36,2	900	900	3 676	3 676	24,5	24,5
Év	Minimálbér				Teljes bérköltés minimálbér esetén		Minimál- bér adóéke, %	Egyszerűsített foglalkoztatás ^c					
	bruttó, Ft/hó	bruttó, Ft/nap	nettó, Ft/ hó	nettó, Ft/ nap	Ft/hó	Ft/nap		alkalmi munka	mezőgaz- dasági/ turisztikai idény- munka	alkalmi munka	mezőgaz- dasági/ turisztikai idény- munka	alkalmi munka	mezőgaz- dasági/ turisztikai idény- munka
2011	78 000	3 594	60 600	2 793	100 230	4 619	39,5	1 000	500	3 793	3 293	26,4	15,2
2012	93 000	4 280	60 915	2 803	119 505	5 500	49,0	1 000	500	3 383	2 883	29,6	17,3
2013	98 000	4 510	64 190	2 954	125 930	5 795	49,0	1 000	500	3 511	3 011	28,5	16,6
2014	101 500	4 670	66 483	3 059	130 428	6 001	49,0	1 000	500	3 600	3 100	27,8	16,1
2015	105 000	4 830	68 775	3 164	134 925	6 207	49,0	1 000	500	3 689	3 189	27,1	15,7
2016	111 000	5 110	73 815	3 398	142 635	6 566	48,2	1 000	500	3 888	3 388	25,7	14,8
2017	127 500	5 870	84 788	3 904	157 463	7 543	46,2	1 000	500	4 318	3 818	23,2	13,1
2018	138 000	6 603	91 770	4 391	167 670	8 022	45,3	1 000	500	4 732	4 232	21,1	11,8
2019	149 000	7 163	99 085	4 764	180 290	8 668	45,0	1 000	500	5 049	4 549	19,8	11,0
2020	161 000	7 740	107 065	5 147	191 590	9 211	44,1	1 000	500	5 375	4 875	18,6	10,3
2021	167 400	8 048	111 321	5 352	195 858	9 416	43,2	1 000	500	5 549	5 049	18,0	9,9
2022	200 000	9 615	133 000	6 394	226 000	10 865	41,2	1 000	500	6 435	5 935	15,5	8,4
2023	232 000	11 154	154 280	7 417	262 160	12 604	41,2	2 300	1 200	8 605	7 505	26,7	16,0

^a A bruttó napi minimálbér oszlopnak megfelelő összegben kifizetett munkadíj és alkalmi munkavállalói könyvvel történő munkavégzés esetén. A minimálbérhez történő hasonlítás alapja az a feltételezés, hogy az alkalmi munkásoknak a lehető legkevesebbet fizetnek a foglalkoztatók.

^b 2009. I. félévére vonatkozó szabályozás szerint.

^c 2010. április 1-jétől az alkalmi munkavállalói könyvek és a közteherjegyek megszűntek, melyeket az egyszerűsített foglalkoztatás váltott fel. A 2022 júliusától a munkáltató által fizetendő közteher mértéke a munkaviszony minden naptári napjára munkavállalónként: mezőgazdasági és turisztikai idénymunkánál a hónap első napján érvényes minimálbér 0,5 százaléka, 2002-ben júliustól decemberig 1000 forint, alkalmi munkánál a hónap első napján érvé-

nyes minimálbér 1 százaléka, 2022-ben júliustól decemberig 2 000 forint.

Megjegyzés: Az adóék az összes közteher (adó és járulék) és a teljes bérköltés hányadosa, számítása: adóék=(teljes bérköltés-nettó bér)/teljes bérköltés.

Forrás: Minimálbér: http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_qli041.html. Közteherjegy: 1997. évi LXXIV. Törvény. Egyszerűsített foglalkoztatás: 2010. évi LXXV. törvény. 2014–2015-ös adatok forrásai: http://www.afsz.hu/engine.aspx?page=allaskeresoknek_ellatasok_osszegei_es_kozterhei, <http://officina.hu/gazdasag/93-minimalber-2015>, <http://www.nav.gov.hu>. Scharle Ágota számítása alapján.

A forrás adatok xls formátumban letölthetők: http://www.bpdata.eu/mpt/2022hut12_02

12.3. táblázat: Munkát terhelő adók a költségvetési bevétel és a keresetek arányában

Év	Munkát terhelő adók az adóbevétel arányában ^a , %	Implicit adókulcs ^b	Átlagkereset 67%-ának adóéke	Minimálbér adóéke ^c
1990	38,2
1991	52,4	40,4
1992	54,8	40,9
1993	54,4	42,3
1994	53,7	41,2
1995	52,1	42,3	..	44,2
1996	52,5	42,1	..	41,8
1997	54,2	42,5	..	43,1
1998	53,1	41,8	..	43,0
1999	51,5	41,9	..	47,3
2000	48,7	41,4	51,4	48,1
2001	49,8	40,9	50,9	48,6
2002	50,3	41,2	48,2	48,4
2003	48,7	40,0	44,6	39,1
2004	47,5	39,1	44,8	38,2
2005	48,6	37,6	43,1	37,8
2006	48,6	38,3	43,3	36,7
2007	49,3	40,8	46,1	39,7
2008	50,9	42,3	46,8	40,3
2009	48,0	40,3	46,2	40,6 ^d
2010	47,0	38,6	43,8	36,2
2011	46,9	38,3	45,2	39,5
2012	47,1	40,2	47,9	49,0
2013	46,7	40,1	49,0	49,0
2014	46,1	40,6	49,0	49,0
2015	45,7	41,4	49,0	49,0
2016	46,4	41,4	48,3	48,3
2017	46,0	39,6	46,2	46,2
2018	45,8	38,9	45,0	45,0
2019	45,7	38,9	45,0	45,0
2020	44,9	37,8	44,1	44,1
2021	43,0	35,6	43,2	43,2
2022	41,2	41,2

^a Munkát terhelő adók és járulékok az összes adójellegű bevétel arányában.

^b Az implicit adókulcs a munkát terhelő adókból és járulékokból befolyt bevétel és a munkából származó jövedelem (adóalap) hányadosa.

^c Az adóék az összes közteher (adó és járulék) és a teljes bérköltség hányadosa, számítása: adóék=(teljes bérköltség–nettó bér)/teljes bérköltség.

^d A minimálbér adóéke 2009-ben éves átlag (a járulékok júniusban csökkentek).

Forrás: Munkát terhelő adók: 1991–1995: Scharle Ágota becslése PM mérlegadatok alapján. 1996–2002: http://ec.europa.eu/taxation_customs/taxation/gen_info/economic_analysis/tax_structures/index_en.htm. 2003–: https://ec.europa.eu/taxation_customs/business/economic-analysis-taxation/data-taxation_en, Eurostat online adatbázis. Implicit adókulcs: Eurostat online adatbázis (gov_a_tax_itr), 2003–: https://ec.europa.eu/taxation_customs/business/economic-analysis-taxation/data-taxation_en. Adóék az átlagbér 67 százalékán: OECD: Taxing wages 2010, Párizs 2011, OECD Tax Statistics/ Taxing wages/ Comparative tables. Adóék a minimálbér szintjén: Scharle Ágota számítása.

A forrás adatok xls formátumban letölthetők: http://www.bpdata.eu/mpt/2022hut12_03

13.1. táblázat: A 20–64 éves népesség foglalkoztatási aránya és a 15–74 éves népesség munkanélküliségi rátája nemeként az Unió tagországokban, 2022

Ország	Foglalkoztatási arány			Munkanélküliségi ráta		
	férfiak	nők	együtt	férfiak	nők	együtt
Ausztria	81,2	73,4	77,3	4,9	4,5	4,8
Belgium	75,7	68,1	71,9	5,8	5,3	5,6
Bulgária	79,5	71,8	75,7	4,5	4,1	4,3
Ciprus	84,2	72,1	77,9	6,0	7,7	6,8
Csehország	88,6	73,7	81,3	1,8	2,8	2,2
Dánia	82,8	77,4	80,1	4,4	4,5	4,5
Észtország	83,3	80,4	81,9	6,1	5,1	5,6
Finnország	79,0	77,8	78,4	7,1	6,4	6,8
Franciaország	77,0	71,2	74,0	7,5	7,1	7,3
Görögország	76,9	55,9	66,3	9,3	16,4	12,5
Hollandia	86,9	79,0	82,9	3,3	3,8	3,5
Horvátország	74,5	65,0	69,7	6,2	7,9	7,0
Írország	83,9	72,6	78,2	4,4	4,6	4,5
Lengyelország	83,1	70,2	76,7	2,9	2,9	2,9
Lettország	78,6	75,5	77,0	8,1	5,6	6,9
Litvánia	79,4	78,6	79,0	6,5	5,5	6,0
Luxemburg	78,0	71,5	74,8	4,5	4,7	4,6
Magyarország	85,1	75,3	80,2	3,7	3,5	3,6
Málta	87,2	74,1	81,1	3,1	2,6	2,9
Németország	84,6	76,8	80,7	3,4	2,9	3,1
Olaszország	74,7	55,0	64,8	7,1	9,4	8,1
Portugália	80,4	74,8	77,5	5,6	6,5	6,0
Románia	77,7	59,1	68,5	6,0	5,1	5,6
Spanyolország	75,0	64,1	69,5	11,3	14,8	12,9
Svédország	85,0	79,2	82,2	7,0	8,0	7,5
Szlovákia	80,7	72,6	76,7	5,9	6,4	6,1
Szlovénia	81,2	74,3	77,9	3,8	4,3	4,0
EU-27	80,0	69,3	74,6	5,9	6,5	6,2

Forrás: Eurostat. <http://epp.eurostat.ec.europa.eu>

A forrás adatok xls formátumban letölthetők: http://www.bpdata.eu/mpt/2022hut13_01

13.2. táblázat: A foglalkoztatottak összetétele az Unió tagországokban^a, 2022

Ország	Egyéni vállalkozó ^b	Részmunka-idős	Határozott idejű szerződéses	Mezőgazdaság	Ipar	Piaci szolgáltatás	Nem piaci szolgáltatás ^c
Ausztria	10,4	29,7	7,7	3,2	26,6	41,1	29,0
Belgium	13,8	23,8	8,3	0,8	19,1	42,2	37,9
Bulgária	10,3	1,6	3,5	6,4	30,3	42,4	20,9
Ciprus	9,4	9,3	10,4	2,0	17,2	50,6	30,3
Csehország	15,1	6,0	5,2	2,5	37,0	34,9	25,6
Dánia	7,6	24,2	10,0	1,9	19,1	41,1	37,9
Észtország	10,1	13,2	2,8	2,6	29,3	40,7	27,4
Finnország	11,3	16,9	14,0	3,2	21,6	41,3	33,9
Franciaország	12,2	16,5	14,0	2,5	19,5	41,8	36,3
Görögország	26,3	8,0	7,2	10,6	15,6	44,8	29,0
Hollandia	14,9	42,2	23,2	1,8	14,1	47,2	36,8
Horvátország	11,7	4,7	12,7	5,6	28,6	39,3	26,5
Írország	11,6	20,1	7,4	3,2	19,6	46,1	31,2
Lengyelország	18,3	5,4	12,2	8,2	31,1	35,9	24,8
Lettország	12,6	6,6	2,4	6,8	24,1	41,8	27,3
Litvánia	11,5	5,7	1,6	5,3	26,3	41,3	27,1
Luxemburg	8,6	18,2	6,5	1,0	9,1	46,8	43,1
Magyarország	11,7	4,2	4,8	4,3	31,7	36,8	27,3
Málta	14,5	11,0	6,8	0,8	17,4	47,4	34,4
Németország	7,6	28,0	11,5	1,2	27,2	38,6	33,1
Olaszország	19,5	17,9	13,5	3,6	27,2	41,9	27,3
Portugália	13,0	6,8	14,3	2,5	24,8	40,6	32,1
Románia	11,5	3,3	1,8	10,8	33,0	37,4	18,7
Spanyolország	14,5	13,3	18,1	3,7	20,2	45,4	30,6
Svédország	8,5	20,2	13,5	1,4	17,6	42,3	38,7
Szlovákia	14,6	3,1	3,6	2,5	36,2	34,6	26,6
Szlovénia	11,7	8,7	10,1	3,6	30,6	37,2	28,6
EU-27	13,1	17,6	12,1	3,5	24,8	40,8	30,9

^a Összes foglalkoztatott = 100, kivéve a határozott idejű szerződéssel dolgozókat, ahol a viszonyítási alap az összes alkalmazott.

^b Társas vállalkozás és szövetkezei tagjaival együtt.

^c O-U nemzetgazdasági ágak.

Forrás: Eurostat (Newcronos) Munkaerő-felmérés.

A forrás adatok xls formátumban letölthetők: http://www.bpdata.eu/mpt/2022hut13_02

13.3. táblázat: Betöltetlen álláshelyek aránya^a, 2022

Ország	Betöltetlen álláshelyek aránya	Ország	Betöltetlen álláshelyek aránya
Bulgária	0,85	Luxemburg	2,53
Románia	0,90	Magyarország	2,75
Szlovákia	1,05	Finnország	2,85
Lengyelország	1,13	Lettország	2,88
Portugália	1,48	Szlovénia	3,03
Horvátország	1,60	Svédország	3,13
Észak-Macedónia	1,85	Norvégia	3,45
Litvánia	1,90	Csehország	4,73
Észtország	2,03	Hollandia	4,85

^a Negyedéves arányok átlaga.

Forrás: Eurostat. <http://ec.europa.eu/eurostat/web/labour-market/job-vacancies/database> (jvs_q_nace2: 2023.06.15. frissítés, letöltve: 2023.08.18.)

A forrás adatok xls formátumban letölthetők: http://www.bpdata.eu/mpt/2022hut13_03

A FONTOSABB ADATOK FORRÁSAI

Az adatoknak adatgyűjtők szerinti csoportosításban két fő forrása van, az egyik a Központi Statisztikai Hivatal (KSH) rendszeres intézményi-, illetve lakossági típusú munkaügyi adatgyűjtése, a másik a Nemzeti Foglalkoztatási Szolgálat (NFSZ) regisztere és az általa lebonyolított adatgyűjtések.

FŐBB KSH ADATFORRÁSOK

KSH Munkaerő-felmérés – KSH MEF

A Központi Statisztikai Hivatal a lakosság gazdasági aktivitásának – foglalkoztatottságának és munkanélküliségének – vizsgálatára 1992-ben vezette be ezt az adatgyűjtést. A munkaerő-felmérés a magánháztartásokra kiterjedő reprezentatív felvétel, mely a 15–74 éves személyek gazdasági aktivitásáról nyújt információt. Az adatgyűjtés célja, hogy a foglalkoztatottság és a munkanélküliség alakulását a nemzetközi statisztikai ajánlásoknak megfelelően, a mindenkori munkaügyi szabályozástól, illetve annak változásától függetlenül, a Nemzetközi Munkaügyi Szervezet (ILO) fogalmait felhasználva figyelve meg.

A lakosság körében végzett munkaerő-felmérés a nemzetközi gyakorlatban a foglalkoztatottság, a munkanélküliség és az alulfoglalkoztatottság egyidejű, átfogó és konzisztens mérésének általánosan elterjedt eszköze. Az adatok feldolgozásának technikája biztosítja az osztályozásból adódó torzítások minimálisra csökkentését (mivel az egyes csoportokba való besorolás szigorú kritériumok szerint történik), ugyanakkor bizonyos fokú szabadságot is enged a nemzeti sajátosságok figyelembevételénél.

A magyar munkaerő-felmérés a vizsgált népességet a felvételt megelőző héten (2003-ig ez mindig a hónap 12 napját tartalmazó héten volt) végzett tevékenységük alapján sorolja a következő két főcsoportba: gazdaságilag aktívak (a rendelkezésre álló munkaerő) és gazdaságilag nem aktívak (inaktívak).

A gazdaságilag aktív kategória (rendelkezésre álló munkaerő) magában foglalja mindazon személyeket, akik a megfigyelés hetében a munkapiacra foglalkoztatottként vagy munkanélküliként jelen voltak.

A felvételen használt fogalmak az ILO ajánlásait követik. Ennek megfelelően tartalmuk a következő:

Foglalkoztatottnak tekintendő mindenki, aki a vizsgált időszakban (a negyedév egyes hónapjainak vonatkozásai hetében) legalább 1 óra, jövedelmet biztosító munkát végzett, vagy munkájától csak átmenetileg (szabadság, betegség, gyermekgondozási ellátási időszak stb. miatt) volt távol.

Jövedelmet biztosító munkának számít minden olyan tevékenység:

- amely pénzjövedelmet eredményez, vagy
- amely természetbeni juttatást biztosít,
- amelyet egyéb, később realizálható jövedelem érdekében végeztek,
- amelyet, mint segítő családtagok végeztek a háztartáshoz tartozó gazdaság, vállalkozás jövedelmének növelése érdekében,
- amelyet tanulmányhoz kötött szakmai gyakorlat keretében végeztek fizetségért.

A felvétel szempontjából nem számít jövedelmet biztosító munkának az önként, ingyenesen, más háztartásnak vagy intézménynek nyújtott bármilyen segítség (társadalmi munka, ún. kalákamunka, stb.), a saját ház vagy lakás építése, felújítása, javítása, valamint a háztartásban, a ház körül végzett munka, beleértve a kerti munkákat is. A háztáji gazdaságban végzett munka csak akkor tekinthető jövedelemszerzőnek, ha annak eredménye jellemzően piacra és nem saját fogyasztásra kerül.

2021. január 1-jétől a gyed, gyes mellett dolgozókon túl azok a – korábban inaktívnak vagy munkanélkülinek számító – személyek is foglalkoztatottnak minősülnek, akik a gyermekgondozási ellátás igénybevétele előtt dolgoztak utoljára, a távollét idején pénzbeli juttatásban részesülnek, és az ellátás igénybe vételét követően visszatérhetnek korábbi munkahelyükre. Az új módszertanon alapuló idősorok a KSH publikációkban és az Eurostat állományokban 2009. I. negyedévéig kerültek visszavezetésre.

Mivel a nemzeti számlák (SNA) fogalmi rendszere szerint a védelmi tevékenység hozzájárul a nemzeti össztermék létrehozásához, a sorkatonák általában a foglalkoztatottak között szerepelnek, ha az adattartalom ettől eltérő, akkor lábjegyzetben történik utalás rá. A sorkatonák létszámára vonatkozó adat adminisztratív

forrásból származott. (A KSH adatbázisok visszatekintő idősoraiiban jellemzően a sorkatonák nélküli adat szerepel. A sorkatonákkal kapcsolatos koncepcionális döntés csak a sorkatonaság 2003. évi megszüntetéséig befolyásolja a foglalkoztatotti létszámot, illetve az ebből számított mutatókat.)

Munkanélkülinek tekintendő az a személy, akinél egyidejűleg a következő tényezők fennállnak:

- az adott héten nem dolgozott (s nincs olyan munkája, amelyetől átmenetileg távol volt),
- aktívan keresett munkát a kikérdezést megelőző négy hét folyamán,
- rendelkezésre áll, azaz két héten belül munkába tudna állni, ha találna megfelelő állást.

A munkanélküliek sajátos csoportját alkotják azok, akik ugyan nem dolgoztak a vonatkozó héten, de már találtak munkát, ahol 90 napon belül (2002-ig 30 napon belül) dolgozni kezdenek.

Aktív munkakeresésnek tekintendő, ha valaki állami vagy magán-munkaközvetítőn keresztül érdeklődött állás után, közvetlenül keresett meg munkáltatókat, hirdetést olvasott, adott fel, hirdetésre válaszolt, rokonoknál, ismerősöknél érdeklődött, tesztet írt, vizsgát tett vagy meghallgatáson volt, vállalkozásának elindítását intézte.

Gazdaságilag aktívak azok, akik jelen vannak a munkaerőpiacon, azaz a foglalkoztatottak és a munkanélküliek.

Gazdaságilag nem aktívak azok, akik a vonatkozó héten nem dolgoztak, illetve nem volt rendszeres, jövedelmet biztosító munkájuk és nem is kerestek aktívan munkát, vagy kerestek, de nem tudtak volna munkába állni. Ide tartoznak – többek között – a passzív munkanélküliek, akik szeretnének ugyan munkát, de kedvezőtlennek ítéelve elhelyezkedési esélyeiket, nem keresnek aktívan munkát

A munkaerő-felmérés mintája többlépcsős, rétegzett valószínűségi minta, a kiválasztás utolsó egysége a lakás. A minta két eltérő jellegű részminta együttese egy nem önreprezentáló és egy önreprezentáló (5–10. nagyságkategóriák, valamint Budapest kerületei) részmintáé. Az önreprezentáló minta részben az elsődleges (és egyben végső) mintavételi egységek a lakások, míg a nem önreprezentáló részben elsődleges mintavételi egységek a települések, másodlagos (és egyben végső) mintavételi egységek a lakások. A mintában alkalmazott egyszerű rotációs eljárás szerint bármely háztartás, amely valamilyen időpontban belép a mintába, hat egymást követő negyedévben szolgáltat adatokat, majd

végleg elhagyja azt. A munkaerő-felmérés negyedéves mintája háromhavi részmintát tartalmaz. A felvétel a mintába került lakásokban élő, valamennyi háztartás összes tagjáról gyűjt demográfiai társadalmi alap-, valamint 2020-ig a 15–74, 2021-től a 15–89 év közötti személyekről gazdasági aktivitásukra vonatkozó információkat. 1998 óta a mintába kijelölt címek száma negyedévente mintegy 38 ezer.

A munkaerő-felmérés adatainak teljeskörűsítése havonta, speciális népességszám-továbbszámítási modellel történik. Az egyes népességcsoportok létszáma a munkaerő-felmérés mintájából a mintában megfigyelt értékek megfelelő súllyal történő szorzása és összegzése után számítható. A teljeskörűsítéséhez szükséges súlyok, illetve felszorzó tényezők meghatározása két lépésben történik. Először a minta 275 rétegére vonatkozóan készülnek el az elsődleges súlyok, majd korrekciós eljárás során – amire a meghiusulások torzító hatásának mérséklése miatt van szükség – az ún. korrigált súlyok. A korrekciós eljárásban kulcsfontosságú szerepet játszanak a továbbszámított népesség- és lakásszámok.

A kiadványban szereplő MEF adatok teljeskörűsítése az 1992–2000 közötti időszakra vonatkozóan az 1990. évi népszámlálás alapján készült súlyrendszerrel történt úgy, hogy a korábbi idősorokban még a régi súlyozású 2001. évi adatok is megadásra kerültek. 2003-tól a munkaerő-felmérés adatainak teljeskörűsítése a 2001. évi népszámláláson alapuló népességszám-továbbvezetés bázisán történt. Ezzel egy időben a 2001–2002. évi adatok is újraszámításra és lecserélésre kerültek. A KSH adatbázisok visszatekintő idősorai a 2001. évi népszámlálás alapján jellemzően 1998-ig kerültek visszavezetésre. (Azért eddig, mert 1997 és 1998 között a települési minta bővítése törést okozott az adatokban.) A 2011. októberi népszámlálás alapján a demográfiai adatok nem, viszont a munkaerő-felmérés teljeskörűsítéséhez használt korrigált népességszám visszavezetésre került. Emiatt a MEF adatok 2006-ig visszamenőlegesen változtak.

Intézményi munkaügyi statisztika – KSH IMS

A kereseti adatok legfontosabb forrása 2018-ig a havi (éves) intézményi munkaügyi jelentés volt. 2019-től a havi létszám- és kereseti információk a Nemzeti Adó és Vámhivataltól átvett ún. járulékbevallásból, a Központosított Illetményszámfejtő Rendszert alkalmazó költségvetési szervezetek esetében pedig továbbra is a Magyar Államkincstártól átvett adatbázisból ke-

rülnek előállításra. Az adatok vonatkozási köre a felhasznált forrástól függetlenül jellemzően a legalább 5 főt foglalkoztató vállalkozások, a költségvetési és társadalombiztosítási intézmények teljes köre, valamint a foglalkoztatás szempontjából jelentős és adatgyűjtésre kijelölt nonprofit szervezetek, kivéve ahol megjelölésre került, hogy az adatok a munkáltatók teljes körére vonatkoznak.

A keresetek minden esetben a teljes munkaidőben foglalkoztatottakra vonatkoznak. A mindenkori havi átlagkereset részét képezi a kifizetés hónapjában az alapbér, a bérpótlékok (ide tartozik a bányászati hűségjutalom és a Széchenyi, illetve a professzori ösztöndíj is), a kiegészítő fizetés, valamint a prémium, a jutalom, a 13. és további havi fizetés.

A nettó kereset a gazdálkodó szervezetenkénti bruttó átlagkeresetből a munkavállalót terhelő járulékok, valamint a személyi jövedelemadó levonásával, az adott évre érvényes járulékküszöb és az alkalmazotti kedvezményre jogosító jövedelemhatár figyelembevételével számított adat. A bruttó keresetből kiinduló nettósítás csak az összes munkavállalót érintő levonásokat kezeli. A személyi jövedelemadó kiszámítása az szja-törvényben szereplő – az adott évre érvényes – adóelőleg-kulcsokkal történik. A nettósítás alapállomány és szervezeti szinten történik. A kedvezmények figyelembevételével számított kereset a bruttó keresetet terhelő adóelőleg, és járulékfizetéshez kapcsolódó adó- és járulégmentességet, valamint a különböző címen járó kedvezményeket veszi figyelembe, kivéve a 2021. évi szja befizetés után gyerekes háztartások által igényelhető adó visszatérítést.

A bruttó és nettó kereseti indexek közötti különbség nagysága, és iránya az adott évi adó és járulékszabályok függvénye. Az indexek összehasonlító körre vonatkoznak, figyelembe véve a definíció változásokat, illetve az adatgyűjtés körének változásait is. A KSH tradicionálisan a főátlag indexet publikálja keresetnövekedési mutatóként. A keresetváltozás mértéke így a két időszak közötti létszamarányok eltolódását és a tényleges keresetváltozás hatását együttesen tükrözi. A realkereset változása a nettó kereseti index és az ugyanezen időszaki fogyasztóiár-index hányadosából képzett index 100 százalék feletti (vagy alatti) értéke.

A foglalkozások egységes osztályozási rendszere (FEOR) 1994. január 1-je óta érvényes változata szerint a szellemi állománycsoport alatt az 1–4. foglalkozási főcsoportba, a fizikaiba pedig az 5–9. foglalkozási főcsoportba tartozók értendőek.

Üres álláshely statisztika

A KSH negyedéves gyakoriságú üres álláshelyekre vonatkozó adatgyűjtésének adatszolgáltatói köre megegyezik a havi intézményi munkaügyi jelentésével (KSH IMS). A vonatkozó EU előírásnak megfelelően üresnek azok az újonnan létrehozott, betöltetlen, illetve a közeljövőben (3 hónapon belül) megüresedő álláshelyek minősülnek, amelyeknél „a munkáltató aktív lépéseket tesz és a jövőben is tenni fog annak érdekében, hogy az álláshely kívülről történő betöltéséhez a megfelelő jelöltet megtalálja és az álláshely a megfelelő jelölt megtalálása esetén a megüresedést követően be is tölthető”.

KSH Sztrájk statisztika

A megfigyelés a legalább 10 főt érintő, illetve figyelemzett sztrájk esetén a 2 órát meghaladó eseményekre terjed ki.

KSH Munkaerőmérés – KSH MEM

A munkaerő-felmérés bevezetése előtt a teljes munkapiacról az évenként készülő munkaerőmérés adott képet a két népszámlálás közötti időszakban.

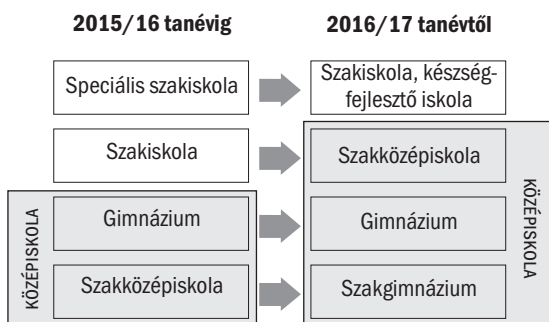
A munkaerőmérés, mint neve is mutatja, mérlegszerű elszámolás, amely egy eszmei időpontban (január 1.) állítja szembe a rendelkezésre álló munkaerőt (munkaerőforrás) a munkaerő-felhasználással. A népességet gazdasági aktivitásuk szempontjából veszi számba, megkülönböztetve a munkavállalási korú, illetve munkavállalási koron kívüli népességet. Az adatok forrása az éves és évközi intézményi munkaügyi-statisztikai adatgyűjtés 1992-től, a lakossági munkaerő-felmérés és a népszámlálás adatállományai, a gazdasági szervezetek regisztere, az Országos Egészségbiztosítási Pénztár, az Országos Nyugdíjbiztosítási Főigazgatóság, valamint a regisztrációs munkanélküli statisztika. A KSH 2013-tól ilyen elszámolást már nem készít.

Oktatási adatok forrása

Az oktatási intézmények tevékenységére vonatkozó adatokat az oktatási tevékenységért felelős minisztérium gyűjti és dolgoztatja fel. Az oktatási adatfelvételek rendszere a 2000/2001. tanévtől újult meg tartalmában és módszerében (így a papír alapú kérdőíveket felváltotta az elektronikus adatgyűjtési rendszer, ami az áttérés évében átmenetileg a korábrinál alacsonyabb megbízhatósági fokú információt eredményezett), követve az oktatás 1993. évi LXXIX. és LXXX. sz. törvényekben meghatározott szervezeti és tevékenységi rendszert. Az adatfelvétel számbavételi egysége az ok-

tatási intézmény, a megfigyelés tárgya pedig az ott folyó oktatási feladat. Az adatfelvétel eszmei időpontja 2000/2001-től minden év október 1. illetve október 15. (2000 előtt pedig egy ehhez közeli, de iskolatípusonként eltérő időpont).

A középfokú oktatásban a 2016/2017-es tanévben jelentős átalakulás történt. A szakképző intézmények nevének megváltoztatásán túl az általuk ellátott feladat is módosult. A korábbi speciális szakiskolák neve szakiskolává és készségfejlesztő iskolává változott, a korábbi szakiskolák neve szakközépiskola lett, a régi szakközépiskolákból pedig szakgimnáziumok lettek. Az új rendszerben működő szakiskolák a többi tanulóval együtt haladásra képtelen, sajátos nevelési igényű tanulókat készítik fel szakmai vizsgára, a készségfejlesztő iskolák a középsúlyos SNI-tanulók számára nyújtanak az életkezdéshez, munkába álláshoz ismereteket. Az új rendszerű szakközépiskolákban a tanulók az első 3 évben szakképesítést szereznek, ezt követően a diákoknak lehetőségük van további kettő, érettségire felkészítő évfolyam elvégzésére, majd érettségi vizsgát tehetnek. A szakgimnáziumokban az első négy év elvégzése után a tanulók szakmai érettségit tesznek, további egy évfolyam elvégzésével pedig érettségihez kötött szakképesítést szerezhetnek. A gimnáziumok esetében nem történt változás. Az érettségit adó középiskola, mint gyűjtőfogalom tartalma így módosult. Korábban a gimnázium és szakközépiskola tartozott ebbe a kategóriába, az új rendszerben a szakközépiskola, gimnázium és szakgimnázium együttese értendő a fogalom alatt. Emiatt a közoktatási idősorok egy része korábbi formájában már nem folytatható.

Középfokú oktatás korábbi és jelenlegi sémája

Egyéb adatforrások

Az 1980. és 1990. évi foglalkoztatási adatok becsléséhez népszámlálási adatok kerültek felhasználásra. Ugyan-

csak a népszámlálás, illetve a mikrocenzus volt a forrása az ingázási adatoknak. Az összefoglaló gazdasági mutatók a nemzetgazdasági mérlegekből, a fogyasztói árstatisztikából, illetve az ipari beszámoló jelentésből származnak. Ezen adatforrások részletes leírása a vonatkozó szakstatisztikai publikációkban szerepel.

FŐBB NFSZ ADATFORRÁSOK

NFSZ Nyilvántartott állás keresők regiszter adatbázis – NFSZ-REG

A munkanélküliségi adatok másik fő forrása Magyarországon – és a legtöbb fejlett országban – a nyilvántartásba vett (regisztrált) állás keresők egyéni adatait tartalmazó havonta összegyűjtött – ún. adminisztratív rekordokat tartalmazó – hatalmas adatbázis.

A nyilvántartás tulajdonképpen minden állást keresőt tartalmaz, de közülük adott időpontban csak azokat tekintik regisztrált állás keresőnek, aki

- a Nemzeti Foglalkoztatási Szolgálat valamelyik kirendeltségén magát állás keresőként nyilvántartásba vetette (vagyis – az alkalmi foglalkoztatásnak minősülő munkaviszony kivételével – nincs munkája, szeretne dolgozni és ehhez kéri a munkaerőpiaci szervezet segítségét);
- a vizsgált időpontban – az egyes hónapok zárónapján – nem nyugdíjas, nem részesül rehabilitációs járadékban és rehabilitációs ellátásban, nem naplali tagozatos tanuló, és elhelyezkedése érdekében együttműködik a kirendeltséggel (vagyis a felajánlott megfelelő munkát, munkaerőpiaci szolgáltatást illetve a támogatott képzési lehetőséget elfogadja, illetve a közvetítő/tanácsadó által előírt időpontokban jelentkezik a kirendeltségen).

Amennyiben a nyilvántartásban szereplő személy a zárónapon valamely támogatott foglalkoztatási program keretében dolgozik, vagy munkaerőpiaci képzésben vesz részt, a nyilvántartott állás kereső státusa szünetel.

Ha az ügyfél nem működik együtt a kirendeltséggel, az állás keresők nyilvántartásából kikerül.

A nyilvántartás adatai – adminisztratív rekordjai – nem csak az időponti adatok megállapítását teszik lehetővé, hanem az áramlások, a beáramlás és a kiáramlás megfigyelését is.

Az adatbázis tartalmazza az állás keresési ellátásokat megállapító, törölő valamint szüneteltető határozatok, valamint a számfejtési tételek alapján a pénzügyi ellátást kapók létszámát, segélyezési eseményeit, a bekerülésiük és kikerülésiük pontos időpontját és a kikerülésiük

módját (pl. elhelyezkedett, jogosultsága lejárt, kizárt, aktív eszközre ment át stb.) valamint az álláskeresői ellátások pénzügyi adatait is (pl. ellátások átlagos havi összege, átlagos kifizetett ellátás zárónapi létszámra, kilépőkre, elhelyezkedettekre). Az álláskeresői ellátások regisztere a létszámadatokon kívül lehetővé teszi az ellátások átlagos hosszának megfigyelését is.

Az 1991 és 1996 közötti időszakra a nyilvántartás tartalmazza a pályakezdők munkanélküli segélyében részesültek időponti (stock) és áramlási (flow) adatait is. 1997 és 2005 között a rendszer tartalmazta a nyugdíj előtti munkanélküli segélyben részesülőket is.

Álláskeresői járadékban részesülők: 2011. szeptember 1-jétől megváltoztak az álláskeresői járadék megállapításának és folyósításának feltételei. Az álláskeresői járadék két szakasza megszűnt, a jogosultsági idő 270 napról 90 napra csökkent. Az álláskeresővé válást megelőző 5 éven belül 360 nap jogosultsági idővel kell rendelkeznie az álláskeresőnek (2011. szeptember 1-je előtt 4 éven belül 365 nap volt), így 10 nap munkaviszonyban töltött idő 1 nap folyósítási időnek felel meg (2011. szeptember 1-je előtt 5 nap/1 nap volt). Összege a járulékalap 60%-a, de maximum a jogosultság kezdő napján hatályos kötelező legkisebb munkabér összege (járulékalap: a kérelem benyújtását megelőző négy naptári negyedévben az érintett jogviszonyokban elért havi átlagos összeg). (Flt.)

Álláskeresői segélyben részesülők: 2011. szeptember 1-jétől megváltoztak az álláskeresői segély megállapításának és folyósításának feltételei. Az „a” és „b” típusú ellátási forma megszűnt, a „c” ellátási formát nyugdíj előtti álláskeresői segély elnevezésként az álláskeresőök továbbra is igényelhetik, de a legalább 140 napos álláskeresői járadékra való jogosultság (és kimerítés) 90 napra csökkent. (Flt.)

Rendszeres szociális segélyben részesülők: a nyilvántartott álláskeresőök közül azok, akik hátrányos munkaerőpiaci helyzetű aktív korúak és jövedelmük kiegészítésére, pótlására pénzügyi szociális ellátásban részesülnek. 2009. január 1-jétől a rendszeres szociális segélyben részesülőket két csoportba sorolták: a rendszeres szociális segélyezett, a rendelkezésre állási támogatottak. 2011. január 1-jétől a rendelkezésre állási támogatás helyébe új ellátási forma a bérpótló juttatás lépett. 2011. szeptember 1-jétől pedig a bérpótló juttatás elnevezés foglalkoztatást helyettesítő támogatásra változott. (A szociális igazgatásról és a szociális ellátásokról szóló 1993. évi III. tv.)

A Nemzeti Foglalkoztatási Szolgálathoz bejelentett munkaerő-igények rekordjai alapján havonta hasonló statisztikai feldolgozások készülnek az álláshelyek stock- és flow jellegű adatairól is.

A különböző aktív eszközökben való részvételtől, a résztvevők számáról, ki- és beáramlásairól ugyancsak havonta készül részletes statisztika a kifizetett támogatások alapján.

A nyilvántartásokra épülő, havonta készülő, rendkívül részletes – országos, régiókénti, megyei, kirendelt-ségi körzetekénti, sőt településenkénti – statisztika az állami foglalkoztatási szolgálat fő funkciói (közvetítés, járadékfizetés, aktív eszköz támogatást stb.) ellátása közben keletkező adminisztratív rekordok másodlagos feldolgozása alapján készül, tulajdonképpen azoknak igen fontos és hasznos „mellékterméke”.

Az NFSZ, korábban a Nemzeti Munkaügyi Hivatal (és jogelődei, az FSZH, FH, az OMK, OMMK, ill. az OMKMK) 1989-től havonta publikálja ezen statisztikák főbb adatait. A regisztrált (nyilvántartott) álláskeresővel számított relatív mutatók nevezőit a KSH-nak a munkaerő-mérlegben publikált gazdaságilag aktív népesség adata, illetve ennek régiókra és megyékre való lebontása szolgáltatja.

A regisztrált (nyilvántartott) álláskeresőök száma és a regisztráltakkal számított ráta értelemszerűen eltér a KSH Munkaerő-felmérés eredményeitől. A különbség fő okai az eltérő fogalomrendszer és az alapvetően különböző megfigyelési/mérési módszer.

NFSZ Rövidtávú Munkaerőpiaci prognózis – NFSZ-PROG

Az NFSZ, korábban a Nemzeti Munkaügyi Hivatal (illetve jogelődei) kezdeményezése alapján és koordinálása mellett a munkaerőpiaci szervezet 1991-től kezdődően évente két alkalommal – márciusban és szeptemberben –, több mint 7500 munkaadó interjú megkérdezésével hajtja végre az ún. rövidtávú prognózis felmérést. 2004-től már csak évente egyszer – szeptember hónapban – kerül sor a felmérésre.

A kérdőív a felkeresett cégek reál- és pénzügyi folyamatai várható alakulását, fejlesztési és munkaerőgazdálkodási terveit és szándékait tudakolja, rákérdez a konkrét létszámcsökkentési és létszám bővítési terveikre és felméri az aktív eszközökkel kapcsolatos várható igényeiket is.

A kérdőívek megyéknként és országos szinten is feldolgozásra kerülnek, hasznos információkat szolgáltatva

mindegyik szinten a munkaerőpiaci szervezet munkájának tervezéséhez.

A prognózis-felmérés alkalmat és lehetőséget ad arra, hogy – más forrásokból származó információkat is felhasználva – a megyék ill. a főváros részleteiben elemezzék a munkapiaci helyzetük alakulását és fő tendenciáit, felkészüljenek a rövid távon várható problémák kezelésére, ügyfeleik változó igényeinek kielégítésére.

A rövidtávú prognózisnak csak egyik eredménye maga az előrejelzés. További nagyon fontos „melléktermékei”: a vállalatokkal való rendszeres, személyes kapcsolattartás, a közvetítő-ügyműködés munkakörben dolgozó kérdezőbiztosok szakismeretének, helyismeretének bővülése, a munkaerőpiaci képzés orientálása a megismert igények alapján.

A prognózis-felmérésekhez esetenként különböző kiegészítő kérdéseket, kérdésblokkokat kapcsolva további fontos információkhoz is juthatunk, amelyeket a kutatók, a foglalkoztatáspolitikai és/vagy az oktatáspolitikai irányítói tudnak a munkájuk során hasznosítani.

2005-től a felmérést az NFSZ a Magyar Kereskedelmi és Iparkamara Gazdaság- és Vállalkozáskutató Intézet (MKIK GVI) együttműködésben végzi, ami egyebek között azzal az előnnyel is járt, hogy az MKIK GVI kérdezőbiztosai segítségével a mintanagyságot sikerült közel 8000-re megnövelni.

NFSZ „Bértarifa” felvételek adatbázisai – NFSZ-BT

A ITM, korábban a Nemzeti Munkaügyi Hivatal (illetve jogelődei) 1992-től évente hajtotta végre az egyéni alpbérek és keresetek megismerését szolgáló, hatalmas mintával dolgozó reprezentatív adatfelvételeket, 2019. évtől a felvételt a KSH végzi.

Az adatgyűjtés referencia hónapja minden évben a május hónap, de az alpbéren (alapilletményen) felüli nem rendszeres kifizetések egy hónapra jutó átlagának meghatározásához ezen kifizetések előző évi teljes összegének 1/12 részét is figyelembe veszik.

A versenyszférában kezdetben csak a 20 fő fölötti cégekre terjedt ki az adatgyűjtés, úgy, hogy minden vállalkozás köteles volt adatot szolgáltatni, de a mintába csak meghatározott napokon született dolgozók kerültek be.

A 10–19 fő közötti cégekre 1996-tól, az 5–9 fő közötti létszámmal dolgozókra pedig 1999-től terjedt ki az adatgyűjtés, úgy, hogy ebben a körben az összes

ilyen létszámú cég közül véletlenszerűen kiválasztott mintába bekerülő vállalkozások (kb. 20 százalékuk) kell csak adatokat szolgáltatassanak, ők viszont minden egyes dolgozójukról.

Az alpbérek és a teljes kereset-szerkezet adatai Magyarországon csak ezekből az adatfelvételekből ismerhetők meg, így célszerűen az ezekből évente kapott hatalmas adatbázisok szolgálhatnak alapul a szociális partnerek által folytatott bér-érdekegyeztető tárgyalásokhoz.

A költségvetési körben létszámnagyságtól függetlenül minden egyes költségvetési intézmény részt vesz az adatszolgáltatásban, mégpedig úgy, hogy a központi bérszámfejtési rendszerhez tartozó intézményeknél az adatszolgáltatás teljes körű, a többi költségvetési intézmény pedig csak a meghatározott napokon született – a mintába bekerült – dolgozókról teljesíti az adatszolgáltatást.

A fegyveres testületek hivatásos (ún. szolgálati jogviszonyos) dolgozóira csak 1999-től kezdődően terjed ki az adatgyűjtés.

1992 előtt 3 évenként került sor hasonló adatgyűjtésekre, így már 1983, 1986 és 1989 évekről is rendelkezünk egy-egy hatalmas adatállománnyal.

A mintába bekerült minden egyes dolgozóról rendelkezésre állnak a következő adatok:

- a munkáltató ágazata, létszámnagysága, a munkavégzés telephelye, a gazdálkodási forma, a tulajdonosi szerkezet;
 - a munkavállaló bérbesorolása, foglalkozása, neme, kora, iskolai végzettsége.
- Az egyéni adatokat tartalmazó hatalmas adatbázisok alapján minden évben elkészülnek a következő feldolgozások:
- a szociális partnerek által egyeztetett, a bér-érdekegyeztetéshez alkalmazott ún. standard feldolgozások (amelyeket az érdekegyeztető tárgyalásokban részt vevő valamennyi konföderáció megkap);
 - modellszámítások a minimálbér emelés várható hatásainak meghatározása céljából;
 - a minisztérium igényei alapján készülő feldolgozások a kereseti arányok elemzéséhez és bemutatásához;
 - feldolgozások az évente megjelenő négykötetes adattárhoz (nemzetgazdaság összesen, versenyszféra, költségvetési szféra, területi kötet), illetve ennek CD-s változatához.

A teljes adatbázist átveszi minden évben a KSH és egyes nemzetközi adatszolgáltatásokat ennek felhasználásával tud teljesíteni (pl. az ILO ill. az OECD felé).

Az OECD részére a GFM, korábban a Nemzeti Munkaügyi Hivatal is rendszeresen készít speciális feldolgozásokat.

Az egyénekenkénti adatokat tartalmazó adatbázis lehetővé teszi a benne szereplő ismérvek tetszés szerinti kombinációjával képzett csoportokra készülő feldolgozásokat és a különböző csoportok összetételének figyelembe vételével történő reális alpbér-, illetve kereset szerinti összehasonlításokat, az alpbérek és keresetek szóródásának, differenciáltságának vizsgálatát.

2002-től a felvételeken jelentős módosítások történtek annak érdekében, hogy a felmérés teljes mértékben megfeleljen az EU-ban négyévenként kötelező ú.n. keresetszerkezet felmérés (Structure of Earnings Survey) előírásainak. A változások egyik lényeges eleme, hogy 2002. óta az adatgyűjtés kiterjed a részmunkaidőben foglalkoztatottakra is.

Az EU rendelkezéseinek megfelelően a 2002-es, a 2006-os és a 2010-es felvételek elemi adatait – anonimizált formában – átadtuk az Eurostat-nak.

MUNKAPIACI KUTATÁSOK VÁLOGATOTT BIBLIOGRÁFIA 2022

Válogatás magyarországi és külföldi könyvek, folyóiratok, műhelytanulmányok, statisztikai kiadványok, nemzetközi szervezetek munkapiaci témájú szakirodalmából

**Összeállította
BÁLINT ÉVA**

I. Válogatás a hazai szakirodalomból

Könyvek

Könyvfejezetek

Folyóiratcikkek

Műhelytanulmányok

Statisztikai kiadványok, források

II. Válogatás a külföldi szakirodalomból

Könyvek

Folyóiratcikkek

Műhelytanulmányok

Nemzetközi szervezetek kiadványai

I. VÁLOGATÁS A HAZAI SZAKIRODALOMBÓL

Könyvek

BOCSI VERONIKA: Értelmiségképzés és felsőoktatás. Belvedere Meridionale, Szeged, 2022.

CSEHNÉ PAPP IMOLA: A munkaerőpiac folyamatai és kihívásai. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2022.

DURST JUDIT–NYÍRŐ ZSANNA–BEREMÉNYI ÁBEL (szerk.): A társadalmi mobilitás ára. Első generációs diplomások és az osztályváltás következményei. Gondolat Kiadó, Budapest, 2022.

GÁBRIEL DÓRA: A boldogulás útvesztői. Idősgondozás külföldön, vidéki nők élettörténetében. Balassi Kiadó, Budapest, 2022.

GALOR, O.: Az emberiség utazása. A modern világ egyenlőtlenségének okai. Libri, Budapest, 2022.

HAJDU TAMÁS–HERMANN ZOLTÁN–HORN DÁNIEL–HÖNICH HELÉNA–VARGA JÚLIA: [A közoktatás indikátorrendszere 2021](#). ELKH KRTK KTI, Budapest, 2022.

HORN DÁNIEL–BARTAL ANNA MÁRIA (szerk.): [Fehér könyv a Covid-19-járvány társadalmi-gazdasági hatásairól](#). ELKH KRTK KTI, Budapest, 2022.

KOLOS TAMÁS–SZELÉNYI IVÁN–TÓTH ISTVÁN GYÖRGY (szerk.): [Társadalmi riport 2022](#). Társaság, Budapest, 2022.

KOVÁTS ANDRÁS–SOLTÉSZ BÉLA (szerk.): Valahol otthon lenni. Menekültek társadalmi beilleszkedése Magyarországon. Menedék – Migránsokat Segítő Egyesület, Budapest, 2022.

POLÓNYI ISTVÁN: Emberi erőforrások és oktatás. Elemzések a 21. század közepe felé. Gondolat Kiadó, Budapest, 2022.

SZABÓ-MORVAI ÁGNES–KÓNYA ISTVÁN–KREKÓ JUDIT (szerk.): [The Hungarian labour market, 2020. The COVID-19 pandemic](#). Institute of Economics, Centre for Economic and Regional Studies, Budapest, 2022.

SZABÓ-MORVAI ÁGNES–LENGYEL BALÁZS (szerk.): [Munkaerőpiaci tükör, 2021](#). Adminisztratív adatok a gyakorlatban. ELKH KRTK, Budapest, 2022.

Könyvfejezetek

ADAMECZ ANNA: [Egy megváltozott munkaképességű álláskeresőket célzó munkaerőpiaci program értékelése](#). Megjelent: *Szabó-Morvai Ágnes–Lengyel Balázs (szerk.): Munkaerőpiaci tükör, 2021*. Adminisztratív adatok a gyakorlatban. ELKH KRTK, Budapest, 2022, pp. 99–103.

ADAMECZ-VÖLGYI ANNA–BÁRDITS ANNA–BISZTRAY MÁRTA–SZABÓ-MORVAI ÁGNES–WEBER ANDREA: [Foglalkoztatási sokkok hatása a születésekre és abortuszokra](#). Megjelent: *Szabó-Morvai Ágnes–Lengyel Balázs (szerk.): Munkaerőpiaci tükör, 2021*. Adminisztratív adatok a gyakorlatban. ELKH KRTK, Budapest, 2022, pp. 166–167.

BACSAK DÁNIEL–HAJDU MIKLÓS–HORVÁTH ÁGOSTON: [The impact of the coronavirus pandemic on the operation and human resource management of companies. Perceptions, expectations and the crisis management process](#). Megjelent: *Szabó-Morvai Ágnes–Kónya István–Krekó Judit (szerk.): The Hungarian labour market, 2020. The Covid-19 pandemic*. Institute of Economics, Centre for Economic and Regional Studies, Budapest, 2022, pp. 282–302.

BAKÓ TAMÁS–LAKATOS JUDIT: [Hungarian Labour Market, 2020](#). Megjelent: *Szabó-Morvai Ágnes–Kónya István–Krekó Judit (szerk.): The Hungarian labour market, 2020. The Covid-19 pandemic*. Institute of Economics, Centre for Economic and Regional Studies, Budapest, pp. 17–33.

BAKÓ TAMÁS–LAKATOS JUDIT: [Magyarországi munkaerőpiac, 2021](#). Megjelent: *Szabó-Morvai Ágnes–Lengyel Balázs (szerk.): Munkaerőpiaci tükör, 2021*. Adminisztratív adatok a gyakorlatban. ELKH KRTK, Budapest, 2022, pp. 15–31.

BÁLINT ÉVA (összeáll.): [Munkaerőpiaci kutatások. Válogatott bibliográfia, 2021](#). Megjelent: *Szabó-Morvai Ágnes–Lengyel Balázs (szerk.): Munkaerőpiaci tükör, 2021*. Adminisztratív adatok a gyakorlatban. ELKH KRTK, Budapest, 2022, pp. 297–306. o.

BAZSALYA BALÁZS–MOLNÁR GYÖRGY: [Public work during the crisis](#). Megjelent: *Szabó-Morvai Ágnes–Kónya István–Krekó Judit (szerk.): The Hungarian labour market, 2020. The Covid-19 pandemic*. Institute of Economics, Centre for Economic and Regional Studies, Budapest, 2022, pp. 200–209.

BÍRÓ ANIKÓ–BRANYICZKI RÉKA–ELEK PÉTER: [Adherence to and impact of precautionary measures against the coronavirus in the European population over 50 years of age](#). Megjelent: *Szabó-Morvai Ágnes–Kónya István–Krekó Judit (szerk.): The Hungarian labour market, 2020. The Covid-19 pandemic*. Institute of Economics, Centre for Economic and Regional Studies, Budapest, 2022, pp. 128–134. o.

- BÍRÓ ANIKÓ–BRANYICZKI RÉKA–LIDNER ATTILA–MÁRK LILI–PRINZ DÁNIEL: [Vállalatok közötti heterogenitás és a járulékkedvezmények hatása](#). Megjelent: *Szabó-Morvai Ágnes–Lengyel Balázs* (szerk.): Munkaerőpiaci tükrök, 2021. Adminisztratív adatok a gyakorlatban. ELKH KRTK, Budapest, 2022, pp. 111–112.
- BÍRÓ ANIKÓ–ELEK PÉTER: [Munkapiaci státusz megváltozásának hatása az egészségügyi ellátások igénybevételére – becslések magyarországi kvázikísérletek alapján](#). Megjelent: *Szabó-Morvai Ágnes–Lengyel Balázs* (szerk.): Munkaerőpiaci tükrök, 2021. Adminisztratív adatok a gyakorlatban. ELKH KRTK, Budapest, 2022, pp. 169–170.
- BÍRÓ ANIKÓ–ELEK PÉTER–PRINZ DÁNIEL: [Az egészségügyi egyenlőtlenségek mértékének és okainak vizsgálata adminisztratív adatok segítségével](#). Megjelent: *Szabó-Morvai Ágnes–Lengyel Balázs* (szerk.): Munkaerőpiaci tükrök, 2021. Adminisztratív adatok a gyakorlatban. ELKH KRTK, Budapest, 2022, pp. 158–162. o.
- BÍRÓ ANIKÓ–HORNOK CECÍLIA–KREKÓ JUDIT–PRINZ DÁNIEL–SCHARLE ÁGOTA: [Milyen következményekkel jár a rokkantsági ellátások megvonása a foglalkoztatásra, a jövedelemre és a munkahely minőségére?](#) Megjelent: *Szabó-Morvai Ágnes–Lengyel Balázs* (szerk.): Munkaerőpiaci tükrök, 2021. Adminisztratív adatok a gyakorlatban. ELKH KRTK, Budapest, 2022, pp. 163–165.
- BISZTRAY MÁRTA: [A globális értékláncokban való részvétel és a dolgozók egészségi állapota](#). Megjelent: *Szabó-Morvai Ágnes–Lengyel Balázs* (szerk.): Munkaerőpiaci tükrök, 2021. Adminisztratív adatok a gyakorlatban. ELKH KRTK, Budapest, 2022, pp. 150–156.
- BOZA ISTVÁN: [Bérstruktúra és béregyenlőtlenség](#). Megjelent: *Szabó-Morvai Ágnes–Lengyel Balázs* (szerk.): Munkaerőpiaci tükrök, 2021. Adminisztratív adatok a gyakorlatban. ELKH KRTK, Budapest, 2022, pp. 141–142.
- BOZA ISTVÁN: [Munkahelyek közötti és munkahelyeken belüli béregyenlőtlenségek Magyarországon és számos fejlett országban](#). Megjelent: *Szabó-Morvai Ágnes–Lengyel Balázs* (szerk.): Munkaerőpiaci tükrök, 2021. Adminisztratív adatok a gyakorlatban. ELKH KRTK, Budapest, 2022, pp. 113–120.
- BOZA ISTVÁN–KÓNYA ISTVÁN–KREKÓ JUDIT: [Állásvesztés és állásváltás](#). Megjelent: Horn Dániel–Bartal Anna Mária: (szerk.): Fehér könyv a Covid-19-járvány társadalmi-gazdasági hatásairól. ELKH KRTK KTI, Budapest, 2022, pp. 178–194.
- BOZA ISTVÁN–KREKÓ JUDIT: [Registered unemployment during the pandemic](#). Megjelent: *Szabó-Morvai Ágnes–Kónya István–Krekó Judit* (szerk.): The Hungarian labour market, 2020. The Covid-19 pandemic. Institute of Economics, Centre for Economic and Regional Studies, Budapest, 2022, pp. 103–110.
- BOZA ISTVÁN–KREKÓ JUDIT: [What happens to job-seekers after being registered?](#) Megjelent: *Szabó-Morvai Ágnes–Kónya István–Krekó Judit* (szerk.): The Hungarian labour market, 2020. The Covid-19 pandemic. Institute of Economics, Centre for Economic and Regional Studies, Budapest, 2022, pp. 194–199.
- BOZA ISTVÁN–PETŐ RITA: [A magyar kapcsolt munkáltató–munkavállaló paneladatok nemzetközi összehasonlításban](#). Megjelent: *Szabó-Morvai Ágnes–Lengyel Balázs* (szerk.): Munkaerőpiaci tükrök, 2021. Adminisztratív adatok a gyakorlatban. ELKH KRTK, Budapest, 2022, pp. 81–87.
- BÜKI BETTINA–FERENCZ BÁLINT–NYIKOS GYÖRGYI: [Közadathasznosítás az Európai Unióban és Magyarországon](#). Megjelent: *Szabó-Morvai Ágnes–Lengyel Balázs* (szerk.): Munkaerőpiaci tükrök, 2021. Adminisztratív adatok a gyakorlatban. ELKH KRTK, Budapest, 2022, pp. 39–46.
- CZAFIT BENCE–KÖLLŐ JÁNOS: [Foglalkoztatás és kereset a börtön előtt és után](#). Megjelent: *Szabó-Morvai Ágnes–Lengyel Balázs* (szerk.): Munkaerőpiaci tükrök, 2021. Adminisztratív adatok a gyakorlatban. ELKH KRTK, Budapest, 2022, pp. 121–126.
- CZALLER LÁSZLÓ–ELEKES ZOLTÁN–LENGYEL BALÁZS: [Who work in jobs suitable for teleworking?](#) Megjelent: *Szabó-Morvai Ágnes–Kónya István–Krekó Judit* (szerk.): The Hungarian labour market, 2020. The Covid-19 pandemic. Institute of Economics, Centre for Economic and Regional Studies, Budapest, 2022, pp. 147–156.
- CZETHOFFER ÉVA (szerk.): [Statisztikai adatok](#). Megjelent: *Szabó-Morvai Ágnes–Lengyel Balázs* (szerk.): Munkaerőpiaci tükrök, 2021. Adminisztratív adatok a gyakorlatban. ELKH KRTK, Budapest, 2022, pp. 195–296.
- CSILLAG MÁRTON: [What did public employment services do during the Covid crisis?](#) Megjelent: *Szabó-Morvai Ágnes–Kónya István–Krekó Judit* (szerk.): The Hungarian labour market, 2020. The Covid-19 pandemic. Institute of Economics, Centre for Economic and Regional Studies, Budapest, 2022, pp. 210–213.
- CSILLAG MÁRTON–MUNKÁCSY BALÁZS: [Young people in the labour market and in the public employment](#)

- [services during the pandemic](#). Megjelent: *Szabó-Morvai Ágnes–Kónya István–Krekó Judit* (szerk.): The Hungarian labour market, 2020. The Covid-19 pandemic. Institute of Economics, Centre for Economic and Regional Studies, Budapest, 2022, pp. 140–146.
- CSÓKA IMOLA–HORN DÁNIEL: [A kisgimnáziumok hatása az egyetemekre való bekerülés esélyére](#). Megjelent: *Szabó-Morvai Ágnes–Lengyel Balázs* (szerk.): Munkaerőpiaci tükrök, 2021. Adminisztratív adatok a gyakorlatban. ELKH KRTK, Budapest, 2022, pp. 171–177.
- ELEK PÉTER–MAYER BALÁZS–VÁRADI BALÁZS: [Impact of the Covid-19 pandemic on mortality and on the health care system](#). Megjelent: *Szabó-Morvai Ágnes–Kónya István–Krekó Judit* (szerk.): The Hungarian labour market, 2020. The Covid-19 pandemic. Institute of Economics, Centre for Economic and Regional Studies, Budapest, 2022, pp. 234–243.
- ERÁT DÁVID–HUSZÁR ÁKOS–FÜZÉR KATALIN: [Társadalmi mobilitás és partnerszelekció](#). Megjelent: *Kolosi Tamás–Szelényi Iván–Tóth István György* (szerk.): Társadalmi riport, 2022. TÁRKI, Budapest, 2022, pp. 193–205.
- GÁBOS ANDRÁS–TOMKA ZSÓFIA: [A minimumjövendelellátások szintjének alakulása Európában 2009 és 2017 között](#). Megjelent: *Kolosi Tamás–Szelényi Iván–Tóth István György* (szerk.): Társadalmi riport, 2022. TÁRKI, Budapest, 2022, pp. 53–70.
- GÁSPÁR ATTILA–REIZER BALÁZS: [Average wages at exceptional times. Wage trends in Hungary during the first eighteen months of the coronavirus pandemic](#). Megjelent: *Szabó-Morvai Ágnes–Kónya István–Krekó Judit* (szerk.): The Hungarian labour market, 2020. The Covid-19 pandemic. Institute of Economics, Centre for Economic and Regional Studies, Budapest, 2022, pp. 111–119.
- GOLDFÁRTHNÉ VERES EDIT: [Diplomás elhelyezkedési adatok és a felsőoktatás finanszírozása – A kutatási és közpolitikai célok összekapcsolódása](#). Megjelent: *Szabó-Morvai Ágnes–Lengyel Balázs* (szerk.): Munkaerőpiaci tükrök, 2021. Adminisztratív adatok a gyakorlatban. ELKH KRTK, Budapest, 2022, pp. 52–59.
- HAJDU MIKLÓS–MAKÓ ÁGNES–NÁBELEK FRUZZSINANYÍRÓ ZSANNA: [A munkapiaci szakpolitika eszközei \(2021. június – 2022. május\)](#). Megjelent: *Szabó-Morvai Ágnes–Lengyel Balázs* (szerk.): Munkaerőpiaci tükrök, 2021. Adminisztratív adatok a gyakorlatban. ELKH KRTK, Budapest, 2022, pp. 183–194.
- HAJDU MIKLÓS–MAKÓ ÁGNES–NÁBELEK FRUZZSINANYÍRÓ ZSANNA: [Labour market policy instruments \(June 2020 – May 2021\)](#). Megjelent: *Szabó-Morvai Ágnes–Kónya István–Krekó Judit* (szerk.): The Hungarian labour market, 2020. The Covid-19 pandemic. Institute of Economics, Centre for Economic and Regional Studies, Budapest, 2022, pp. 253–263.
- HERMANN ZOLTÁN: [Participation in education, dropout rate and repetition in the first year of the Covid pandemic](#). Megjelent: *Szabó-Morvai Ágnes–Kónya István–Krekó Judit* (szerk.): The Hungarian labour market, 2020. The Covid-19 pandemic. Institute of Economics, Centre for Economic and Regional Studies, Budapest, 2022, pp. 214–220.
- HERMANN ZOLTÁN–HORN DÁNIEL–VARGA JÚLIA–VARGA KINGA: [Remote learning during the coronavirus pandemic](#). Megjelent: *Szabó-Morvai Ágnes–Kónya István–Krekó Judit* (szerk.): The Hungarian labour market, 2020. The Covid-19 pandemic. Institute of Economics, Centre for Economic and Regional Studies, Budapest, 2022, pp. 225–233.
- HORN DÁNIEL: [Az Országos kompetenciamérés kutatói adatbázisa és felhasználása](#). Megjelent: *Szabó-Morvai Ágnes–Lengyel Balázs* (szerk.): Munkaerőpiaci tükrök, 2021. Adminisztratív adatok a gyakorlatban. ELKH KRTK, Budapest, 2022, pp. 178–180.
- HORN DÁNIEL–KHAYOUTI SÁRA–KISS HUBERT JÁNOS: [Risk preference and Covid-19](#). Megjelent: *Szabó-Morvai Ágnes–Kónya István–Krekó Judit* (szerk.): The Hungarian labour market, 2020. The Covid-19 pandemic. Institute of Economics, Centre for Economic and Regional Studies, Budapest, 2022, pp. 244–251.
- HORVÁTH ÁRON: [Teleworking and place of work: real estate market effects](#). Megjelent: *Szabó-Morvai Ágnes–Kónya István–Krekó Judit* (szerk.): The Hungarian labour market, 2020. The Covid-19 pandemic. Institute of Economics, Centre for Economic and Regional Studies, Budapest, 2022, pp. 168–174.
- ILYÉS VIRÁG–BOZA ISTVÁN: [Korábbi munkatársak által elérhető bérelőnyök és annak csatornái](#). Megjelent: *Szabó-Morvai Ágnes–Lengyel Balázs* (szerk.): Munkaerőpiaci tükrök, 2021. Adminisztratív adatok a gyakorlatban. ELKH KRTK, Budapest, 2022, pp. 127–134.
- ILYÉS VIRÁG–SEBŐK ANNA: [Az egyetemi kapcsolatok hatása a korai munkaerőpiaci sikerességre](#). Megjelent: *Szabó-Morvai Ágnes–Lengyel Balázs* (szerk.): Munkaerőpiaci tükrök, 2021. Adminisztratív adatok a gyakorlatban. ELKH KRTK, Budapest, 2022, pp. 180–181.
- KÁLMÁN JUDIT: [Coworking offices in Budapest and the impact of the crisis](#). Megjelent: *Szabó-Morvai Ágnes–Kónya István–Krekó Judit* (szerk.): The Hun-

- garian labour market, 2020. The Covid-19 pandemic. Institute of Economics, Centre for Economic and Regional Studies, Budapest, 2022, pp. 175–179.
- KOLTAI JÚLIA–PRINZ DÁNIEL–RÖST GERGELY: **Labour market adjustment during the coronavirus pandemic: results of a representative survey.** Megjelent: *Szabó-Morvai Ágnes–Kónya István–Krekó Judit* (szerk.): The Hungarian labour market, 2020. The Covid-19 pandemic. Institute of Economics, Centre for Economic and Regional Studies, Budapest, 2022, pp. 97–102.
- KÓNYA ISTVÁN: **Labour market flows during the Covid crisis.** Megjelent: *Szabó-Morvai Ágnes–Kónya István–Krekó Judit* (szerk.): The Hungarian labour market, 2020. The Covid-19 pandemic. Institute of Economics, Centre for Economic and Regional Studies, Budapest, 2022, pp. 73–80.
- KÓNYA ISTVÁN–KÖLLŐ JÁNOS: **How much could unemployment have increased? Estimate based on internet searches.** Megjelent: *Szabó-Morvai Ágnes–Kónya István–Krekó Judit* (szerk.): The Hungarian labour market, 2020. The Covid-19 pandemic. Institute of Economics, Centre for Economic and Regional Studies, Budapest, 2022, pp. 81–86.
- KÓNYA ISTVÁN–KREKÓ JUDIT: **Job loss, job and occupation reallocation, from declarations of employer's contributions.** Megjelent: *Szabó-Morvai Ágnes–Kónya István–Krekó Judit* (szerk.): The Hungarian labour market, 2020. The Covid-19 pandemic. Institute of Economics, Centre for Economic and Regional Studies, Budapest, 2022, pp. 87–96.
- KOÓS BÁLINT: **A mezőgazdasági közfoglalkoztatási programok re-integrációs hatása Magyarországon.** Megjelent: *Szabó-Morvai Ágnes–Lengyel Balázs* (szerk.): Munkaerőpiaci tükrő, 2021. Adminisztratív adatok a gyakorlatban. ELKH KRTK, Budapest, 2022, pp. 104–110.
- KÖLLŐ JÁNOS: **A kapcsolt adminisztratív paneladatok hasznáról a KRTK Adatbank Adminadatbázisainak példáján.** Megjelent: *Szabó-Morvai Ágnes–Lengyel Balázs* (szerk.): Munkaerőpiaci tükrő, 2021. Adminisztratív adatok a gyakorlatban. ELKH KRTK, Budapest, 2022, pp. 67–74.
- KÖLLŐ JÁNOS: **Employment during the pandemic.** Megjelent: *Szabó-Morvai Ágnes–Kónya István–Krekó Judit* (szerk.): The Hungarian labour market, 2020. The Covid-19 pandemic. Institute of Economics, Centre for Economic and Regional Studies, Budapest, 2022, pp. 57–68.
- KÖLLŐ JÁNOS: **The pandemic and the Labour Force Survey.** Megjelent: *Szabó-Morvai Ágnes–Kónya István–Krekó Judit* (szerk.): The Hungarian labour market, 2020. The Covid-19 pandemic. Institute of Economics, Centre for Economic and Regional Studies, Budapest, 2022, pp. 69–71.
- KÖLLŐ JÁNOS–BOZA ISTVÁN: **A külföldi tulajdonnak betudható bérnyereség. Elemzés kapcsolt munkavállalói–munkáltatói adatok alapján.** Megjelent: *Szabó-Morvai Ágnes–Lengyel Balázs* (szerk.): Munkaerőpiaci tükrő, 2021. Adminisztratív adatok a gyakorlatban. ELKH KRTK, Budapest, 2022, pp. 135–140.
- KÖLLŐ JÁNOS–OBLATH GÁBOR–SCHARLE ÁGOTA: **The labour market before the pandemic.** Megjelent: *Szabó-Morvai Ágnes–Kónya István–Krekó Judit* (szerk.): The Hungarian labour market, 2020. The Covid-19 pandemic. Institute of Economics, Centre for Economic and Regional Studies, Budapest, 2022, pp. 39–56.
- KREKÓ JUDIT–VARGA JÚLIA: **Job retention wage subsidies during the pandemic in Hungary.** Megjelent: *Szabó-Morvai Ágnes–Kónya István–Krekó Judit* (szerk.): The Hungarian labour market, 2020. The Covid-19 pandemic. Institute of Economics, Centre for Economic and Regional Studies, Budapest, 2022, pp. 190–193.
- LENGYEL BALÁZS: **Bevezető.** Megjelent: *Szabó-Morvai Ágnes–Lengyel Balázs* (szerk.): Munkaerőpiaci tükrő, 2021. Adminisztratív adatok a gyakorlatban. ELKH KRTK, Budapest, 2022, pp. 35–38.
- LINDNER ATTILA–REIZER BALÁZS: **Magyar munkanélküliségi programok vizsgálata adminisztratív adatok segítségével.** Megjelent: *Szabó-Morvai Ágnes–Lengyel Balázs* (szerk.): Munkaerőpiaci tükrő, 2021. Adminisztratív adatok a gyakorlatban. ELKH KRTK, Budapest, 2022, pp. 88–98.
- LŐRINCZ LÁSZLÓ–CSÁFORDI ZSOLT–LENGYEL BALÁZS–KISS KÁROLY MIKLÓS: **Termelékenységáttérjedés a munkaerő mobilitásán keresztül – A termelékenységi rés, a multinacionális tapasztalat és a technológiai közelség hatása.** Megjelent: *Szabó-Morvai Ágnes–Lengyel Balázs* (szerk.): Munkaerőpiaci tükrő, 2021. Adminisztratív adatok a gyakorlatban. ELKH KRTK, Budapest, 2022, pp. 143–149.
- MAKÓ ÁGNES–NÁBELEK FRUZSINA: **Labour market measures to counteract the coronavirus pandemic in Europe after the first wave of the pandemic.** Megjelent: *Szabó-Morvai Ágnes–Kónya István–Krekó Judit* (szerk.): The Hungarian labour market, 2020. The Covid-19 pandemic. Institute of Economics, Centre for Economic and Regional Studies, Budapest, 2022, pp. 265–279.

- PETŐ RITA–KOREN MIKLÓS: [In which industries and regions telework is possible also in the long run?](#) Megjelent: *Szabó-Morvai Ágnes–Kónya István–Krekó Judit* (szerk.): *The Hungarian labour market, 2020. The Covid-19 pandemic*. Institute of Economics, Centre for Economic and Regional Studies, Budapest, 2022, pp. 157–167.
- REIZER BALÁZS: [Employment of Hungarian workers in Austria before and during the coronavirus pandemic](#). Megjelent: *Szabó-Morvai Ágnes–Kónya István–Krekó Judit* (szerk.): *The Hungarian labour market, 2020. The Covid-19 pandemic*. Institute of Economics, Centre for Economic and Regional Studies, Budapest, 2022, pp. 120–122.
- SAMU FLÓRA–CZALLER LÁSZLÓ–TÓTH GERGŐ–ELEKES ZOLTÁN–LENGYEL BALÁZS: [A munkaerőpiac méretének szerepe a munkanélküliek preferált foglalkozásokban való elhelyezkedésében](#). Megjelent: *Szabó-Morvai Ágnes–Lengyel Balázs* (szerk.): *Munkaerőpiaci tükrök, 2021. Adminisztratív adatok a gyakorlatban*. ELKH KRTK, Budapest, 2022, pp. 181–182.
- SCHARLE ÁGOTA: [Hogyan használhatná a közpolitika az adminisztratív adatokat?](#) Megjelent: *Szabó-Morvai Ágnes–Lengyel Balázs* (szerk.): *Munkaerőpiaci tükrök, 2021. Adminisztratív adatok a gyakorlatban*. ELKH KRTK, Budapest, 2022, pp. 47–51.
- SEBŐK ANNA: [A KRTK kapcsolt államigazgatási paneladatbázisa – Admin4](#). Megjelent: *Szabó-Morvai Ágnes–Lengyel Balázs* (szerk.): *Munkaerőpiaci tükrök, 2021. Adminisztratív adatok a gyakorlatban*. ELKH KRTK, Budapest, 2022, pp. 76–80.
- SIMONOVITS ANDRÁS: [Covid-19 and the Hungarian pension system](#). Megjelent: *Szabó-Morvai Ágnes–Kónya István–Krekó Judit* (szerk.): *The Hungarian labour market, 2020. The Covid-19 pandemic*. Institute of Economics, Centre for Economic and Regional Studies, Budapest, 2022, pp. 135–139.
- SZABÓ-MORVAI ÁGNES–VONNÁK DZSAMILA: [The impact of lockdown on mothers](#). Megjelent: *Szabó-Morvai Ágnes–Kónya István–Krekó Judit* (szerk.): *The Hungarian labour market, 2020. The Covid-19 pandemic*. Institute of Economics, Centre for Economic and Regional Studies, Budapest, 2022, pp. 123–127.
- SZEKRÉNYESNÉ RÁDI ÉVA: [A problémaalapú tanulás jelentősége a Covid-19-járvány hatására megváltozott munkaerőpiaci elvárások kontextusában digitális térben](#). Megjelent: *Kovács László–Szőke Viktória* (szerk.): *Két év új normalitás. A koronavírus-járvány (Covid-19) gazdasági és társadalmi hatásai*. Savaria University Press, Szombathely, 2022, pp. 237–249.
- TELEGDY ÁLMOS–LENGYEL BALÁZS–KESZEY TAMARA: [Az adminisztratív adatbázisok használata a Budapesti Corvinus Egyetemen](#). Megjelent: *Szabó-Morvai Ágnes–Lengyel Balázs* (szerk.): *Munkaerőpiaci tükrök, 2021. Adminisztratív adatok a gyakorlatban*. ELKH KRTK, Budapest, 2022, pp. 75.
- TÓTH GERGŐ–LENGYEL BALÁZS–BÍRÓ ANIKÓ: [A depressziót meghatározó szociális hálózati tényezők](#). Megjelent: *Szabó-Morvai Ágnes–Lengyel Balázs* (szerk.): *Munkaerőpiaci tükrök, 2021. Adminisztratív adatok a gyakorlatban*. ELKH KRTK, Budapest, 2022, pp. 167–169.
- VARGA JÚLIA: [International and domestic measures](#). Megjelent: *Szabó-Morvai Ágnes–Kónya István–Krekó Judit* (szerk.): *The Hungarian labour market, 2020. The Covid-19 pandemic*. Institute of Economics, Centre for Economic and Regional Studies, Budapest, 2022, pp. 180–189.
- VARGA JÚLIA: [Learning loss due to Covid. Simulation results](#). Megjelent: *Szabó-Morvai Ágnes–Kónya István–Krekó Judit* (szerk.): *The Hungarian labour market, 2020. The Covid-19 pandemic*. Institute of Economics, Centre for Economic and Regional Studies, Budapest, 2022, pp. 221–224.

Folyóiratcikkek

- ADAMECZ-VÖLGYI ANNA: [Oktatási reformok hatása kérdőíves adatokon. Befolyásolják-e a reformok a részvételt, a lemorzsolódást és a választást?](#) *Közgazdasági Szemle*, 69. évf. (2022) 11. sz. pp. 1298–1323.
- BÍRÓ ANIKÓ–BRANYICZKI RÉKA: [Várakozások és viselkedések a koronavírus-járvány idején](#). *Közgazdasági Szemle* 69. évf. (2022) 11. sz. pp. 1324–1344.
- BODA GYÖRGY: [Az emberi beruházások és a korszerűsítés. Új Munkaügyi Szemle](#), 3. évf. (2022) 1. sz. pp. 2–14.
- CSUTORÁS GÁBOR ÁKOS: [Komplex, generációtudatos, igényvezérelt munkaerő-megtartási modell a magyar közigazgatásban](#). *Pro Publico Bono*, 10. évf. (2022) 1. sz. pp. 118–139.
- DRJENOVSKY ZSÓFIA–SZTÁRAY KÉZDY ÉVA: [Kisgyermekes szülők a munkaerőpiacon: Otthonlévő apák – dolgozó anyák \(2. rész\)](#). *Új Munkaügyi Szemle*, 3. évf. (2022) 1. sz. pp. 57–66.
- ESSŐSY ÁKOS: [Atipikus foglalkoztatás az autóiparban](#). *Közgazdasági Szemle*, 69. évf. (2022) 4. sz. pp. 517–535.
- FEKETE-FÁBIÁN ZSÓFIA–JÁNOSI DÁNIEL: [A 2008. és a 2020. évi válság hatása a hazai munkaerőpiacra és turizmusra](#). *Területi Statisztika*, 62. évf. (2022) 2. sz. pp. 135–165.

- GYÖRI ÁGNES: **A társadalmi egyenlőtlenségek és az egészség összefüggései Magyarországon.** Statisztikai Szemle, 100. évf. (2022) 7. sz. pp. 645–670.
- HAJDÚ DÁVID–KONCZ GÁBOR–LIPTÁK KATALIN: **A közfoglalkoztatottak munkaerőpiacra való kilépését segítő képzések Borsod-Abaúj-Zemplén megyében, 2016–2020.** Területi Statisztika, 62. évf. (2022) 5. sz. pp. 510–537.
- HERMANN ZOLTÁN–HORN DÁNIEL–KÖLLŐ JÁNOS–SEBŐK ANNA–SEMJÉN ANDRÁS–VARGA JÚLIA: **A kompetenciaeredmények hatása a munkaerőpiaci sikerességre.** Közgazdasági Szemle, 69. évf. (2022) 2. sz. pp. 177–198.
- HRABÉCZY ANETT: **A felsőoktatás és a munkaerőpiac közötti átmenet fogyatékossgal élő diplomás személyek esetében.** Neveléstudomány: Oktatás–Kutatás–Innováció, 10. évf. (2022) 2. sz. pp. 5–20.
- IGNITS GYÖRGYI–MÓD PÉTER: **A pandémia első időszaka alatt frissen álláskeresővé vált személyek munkaerőpiaci utóélete.** Új Munkaügyi Szemle, 3. évf. (2022) 1. sz. pp. 27–44.
- ILLÉSSY MIKLÓS–HUSZÁR ÁKOS: **Technológiai fejlődés és munkaerőpiac: hogyan hat az automatizáció a munkahelyekre Magyarországon?** Statisztikai Szemle, 100. évf. (2022) 2. sz. pp. 137–161.
- ILYÉS VIRÁG–LÖRINCZ LÁSZLÓ: **Női és férfi karrierutak Magyarországon: foglalkozási mintázatok szerepe a vezetői bérek és béregyenlőtlenségek alakulásában.** Szociológiai Szemle, 32. évf. (2022) 3. sz. pp. 57–83.
- KERTESI GÁBOR–KÖLLŐ JÁNOS–KÁROLYI RÓBERT–SZABÓ LAJOS TAMÁS: **Hogyan lesz az etnikai előítéletből foglalkoztatási diszkrimináció? A kisvállalatok szerepe.** Közgazdasági Szemle, 69. évf. (2022) 11. sz. pp. 1345–1376.
- MÓRÉ MARIANNA–STOMP ÁGNES–R. FEDOR ANITA: **Oktatási helyzetkép telepszerű körülmények között élő roma lakosokról.** Acta Medicinæ et Sociologica, Vol. 13. (2022) No. 34. pp. 112–137.
- R. FEDOR ANITA–LIBICKI ÉVA–V. BALLA PETRA: **Azonosságok és különbségek–Munkaattitűdök és a munkával való elégedettség jellemzői 2005–2018 között.** Acta Medicinæ et Sociologica 13. évf. (2022) 34. sz. pp. 233–257.
- R. FEDOR ANITA–ZAKOR-BRODA RITA–V. BALLA PETRA: **Roma foglalkoztatás–hátrányos helyzet–munkaerőpiaci bizonytalanság.** Acta Medicinæ et Sociologica, Vol. 13. No. 34. 2022. pp. 90–111.
- SIMONOVITS ANDRÁS: **Élettartamrés és járuléklap-plafon.** Szigma, 53. évf. (2022) 2. sz. pp. 121–136.
- SIMONOVITS ANDRÁS: **Élettartamrés, indexálás és kor-specifikus nyugdíjeloszlás.** Közgazdasági Szemle, 69. évf. (2022) 10. sz. pp. 1157–1169.
- SIMONOVITS ANDRÁS: **Nyugdíjstratégiai alternatívák, 2023–2029.** Közgazdasági Szemle, 69. évf. (2022) 7–8. sz. pp. 902–928.
- SIPOS MARCELL: **A zöld foglalkoztatás hasznosíthatóságának lehetőségei a nemzetközi tapasztalatok tükrében.** Közjogi Szemle, 15. évf. (2022) 1. sz. pp. 50–59.
- SZABÓ-MORVAI ÁGNES–KISS HUBERT JÁNOS: **Különböznek-e a roma és nem roma diákok nem kognitív képességeikben?** Közgazdasági Szemle, 69. évf. (2022) 11. sz. pp. 1433–1456.
- SZAKÁLNÉ KANÓ IZABELLA–SÁVAI MARIANNA–VIDA GYÖRGY: **A magyarországi munkaerőpiac szerkezeti változásának térbeli sajátosságai 2001 és 2016 között.** Területi Statisztika, 62. évf. (2022) 5. sz. pp. 483–509.
- VARGA JÚLIA: **Az OECD oktatási indikátorai.** Educatio, 30. évf. (2021) 4. sz. pp. 671–681.

Műhelytanulmányok

- ADAMECZ-VÖLGYI ANNA–SHURE, N.: **The gender gap in top jobs – the role of overconfidence.** ELKH KRTK KTI Working Papers, 2022/19.
- BAKÓ TAMÁS–KÁLMÁN JUDIT: **The impact of spatial clustering of occupation on commuting time and employment status.** ELKH KRTK KTI Working Papers, 2022/6.
- BAKÓ TAMÁS–KÁLMÁN JUDIT–KÁROLYI RÓBERT: **Vállalkozóvá váló munkanélküliek jellemzői.** ELKH KRTK KTI Műhelytanulmányok, 2022/21.
- BÍRÓ ANIKÓ–BRANYICZKI RÉKA–LINDNER ATTILA–MÁRK LILI–PRINZ DÁNIEL: **Firm heterogeneity and the impact of payroll taxes.** ELKH KRTK KTI Working Papers, 2022/23.
- BÍRÓ ANIKÓ–IMRE BLANKA: **Financial subsidies and the shortage of primary care physicians.** ELKH KRTK KTI Working Papers, 2022/10.
- CZALLER LÁSZLÓ–HERMANN ZOLTÁN: **Return to skills and urban size: evidence from the skill requirements of Hungarian firms.** ELKH KRTK KTI Working Papers, 2022/5.
- HAJDU TAMÁS–KERTESI GÁBOR–KÉZDI GÁBOR: **Idő és pénz a gyereknevelésben Magyarországon, 1993–2010.** ELKH KRTK KTI Műhelytanulmányok, 2022/11.
- HERMANN ZOLTÁN–HORN DÁNIEL–VARGA JÚLIA–VARGA KINGA: **Távoktatási tapasztalatok a koronavírus járvány idején: egy kérdőíves adatfelvétel eredményei.** ELKH KRTK KTI Műhelytanulmányok, 2022/3.

KERTESI GÁBOR–KÖLLŐ JÁNOS–KÁROLYI RÓBERT–SZABÓ LAJOS TAMÁS: [Hogyan lesz az etnikai előítéletről foglalkoztatási diszkrimináció? A kisvállalatok szerepe](#). ELKH KRTK KTI Műhelytanulmányok, 2022/12.

KREKÓ JUDIT–ERŐS HANNA–GRESKOVICS BORI–HAJNAL ÁRON–SCHARLE ÁGOTA: [A magyar adórendszer újraelosztási hatásai](#). ELKH KRTK KTI Műhelytanulmányok, 2022/15.

KREKÓ JUDIT–MUNKÁCSY BALÁZS–CSILLAG MÁRTON–SCHARLE ÁGOTA: [A job trial subsidy for youth: cheap labour or a screening device?](#) ELKH KRTK KTI Working Papers, 2022/5.

KREKÓ JUDIT–PRINZ DÁNIEL–WEBER ANDREA: [Take-up and labor supply responses to disability insurance earnings limits](#). ELKH KRTK KTI Working Papers, 2022/14.

KUTASI KRISTÓF–KOLTAI JÚLIA–SZABÓ-MORVAI ÁGNES–RÖST GERGELY–KARSAI MÁRTON–BIRÓ PÉTER–LENGYEL BALÁZS: [Understanding hesitancy with revealed preferences across COVID-19 vaccine types](#). ELKH KRTK KTI Working Papers, 2022/7.

SIMONOVITS ANDRÁS: [Longevity gap and pension contribution cap](#). ELKH KRTK KTI Working Papers, 2022/9.

SZABÓ BENCE–BEREI JUDIT–CSILLAG MÁRTON–ERŐS HANNA–KREKÓ JUDIT–SCHARLE ÁGOTA: [The impact of childcare on maternal employment](#). ELKH KRTK KTI Working Papers, 2022/20.

TÓTH G. CSABA: [Másfél év pandémia Magyarországon: mérséklődő különbségek a regionális és korszpecifikus többlethalandóságban](#). ELKH KRTK KTI Műhelytanulmányok, 2022/4.

VÁN BÁLINT–LOVICS GÁBOR–TÓTH G. CSABA–SZŐKE KATALIN: [Digitalization against the shadow economy: evidence on the role of company size](#). ELKH KRTK KTI Working Papers, 2022/24.

Statisztikai kiadványok

[Demográfiai Évkönyv, 2021](#). KSH, Budapest, 2022.

[Helyzetkép, 2021 – A háztartások életszínvonala](#). KSH, Budapest, 2022.

[Helyzetkép, 2021 – Innováció](#). KSH, Budapest, 2022.

[Körkép A Megyékről, 2020](#). KSH, Budapest, 2022.

[Körkép Budapestről, 2020](#). KSH, Budapest, 2022.

[Magyar Statisztikai Évkönyv, 2021](#). KSH, Budapest, 2022.

[Oktatási Adatok, 2022/2023 \(előzetes adatok\)](#). Statisztikai tükör, KSH, Budapest, 2022.

[Szociális Statisztikai Évkönyv, 2021](#). KSH, Budapest.

[Tér–Kép, 2021](#). KSH, Budapest, 2022. 2022.

II. VÁLOGATÁS A KÜLFÖLDI SZAKIRODALOMBÓL

Könyvek

ARGYS, L. M.–AVERETT S. L.: *Women in the workforce. What everyone needs to know*. Oxford University Press, New York, 2022.

CHETTY, R.–FRIEDMAN, J. N.–GORNICK, J. C.–JOHNSON, B.–KENNICKELL, A. (szerk.): *Measuring Distribution and Mobility of Income and Wealth*. National Bureau of Economic Research Studies in Income and Wealth, 2022.

CROSBY, M. O.–FALUDI JULIANNA (szerk.): *Whole person promotion, women, and the post-pandemic era: Impact and future outlooks*. Hersey, IGI-Global, 2022.

ENGELI, I.–MAZUR, A. G. (szerk.): *Gender equality and policy implementation in the corporate world. Making democracy work in business*. Oxford University Press, 2022.

KAHN, M. E.: *Going remote. How the flexible work economy can improve our lives and our cities*. University of California Press, Oakland, 2022.

KUMAR, P.–AGRAWAL, A.–BUDHWAR, P. (szerk.): *Work from home. Multi-level perspectives on the new normal*. Emerald, Bingley, 2022.

LOEBER, J. F.: *Getting that expat job in international development and advancing*. Books on Demand, Norderstedt, 2022.

WARWICK-BOOTH, L.: *Social Inequality*. SAGE Publications, 2022.

Folyóiratcikkek

ADAMECZ-VÖLGYI ANNA–SHURE, N.: [The gender gap in top jobs – the role of overconfidence](#). *Labour Economics*, Vol. 79. (2022) 102283.

BÍRÓ ANIKÓ–BRANYICZKI RÉKA–ELEK PÉTER: [The effect of involuntary retirement on healthcare use](#). *Health Economics*, Vol. 31. (2022) No. 6. pp. 1012–1032.

BÍRÓ ANIKÓ–BRANYICZKI RÉKA–ELEK PÉTER: [Time patterns of precautionary health behaviours during](#)

- an easing phase of the COVID-19 pandemic in Europe. *European Journal of Ageing*, Vol. 19. (2022) No. 4. pp. 837–848.
- BÍRÓ ANIKÓ–PRINZ DÁNIEL–SÁNDOR LÁSZLÓ: **The minimum wage, informal pay, and tax enforcement.** *Journal of Public Economics*, Vol. 215. (2022) 104728.
- BUKOWSKI, P.–CLARK, G.–GÁSPÁR ATTILA–PETŐ RITA: **Social mobility and political regimes: inter-generational mobility in Hungary, 1949–2017.** *Journal Of Population Economics*, Vol. 35. (2022) No. 4. pp. 1551–1588.
- BURGESS, S.–GREAVES, E.–MURPHY, R.: **Deregulating Teacher Labor Markets.** *Economics of Education Review*, Vol. 88, (2022) No. 102253.
- CANALE, R. R.–LIOTTI, G.–MUSELLA, M.: **Labour market flexibility and workers' living conditions in Europe.** *Structural Change and Economic Dynamics*, Vol. 62. (2022) pp. 441–450.
- CZALLER LÁSZLÓ–TÓTH GERGŐ–LENGYEL BALÁZS: **Allocating vaccines to remote and on-site workers in the tradable sector.** *Scientific Reports*, Vol. 12 (2022) 4098.
- DOMICOLO, C.–NIELSEN, E.: **Male–female achievement variance comparisons are not robust.** *Economics Letters*, Vol. 220. (2022) No. C. 110853.
- DRUCKER LUCA FLÓRA–HORN DÁNIEL–JAKUBOWSKI, M.: **The labour market effects of the polish educational reform of 1999.** *Journal For Labour Market Research*, Vol. 56. (2022) 13.
- FLISI, S.–SANTANGELO, G.: **Occupations in the European Labour Market During the COVID-19 Pandemic.** *Intereconomics*, Vol. 57. (2022) pp. 120–126.
- FRAENKEL, R.–C.: **Local labor markets and job match quality: Teachers.** *Labour Economics*, Vol. 78. (2022) 102240.
- GRIFFY, B.–MASTERS, A.: **Labor market policy in the presence of a participation externality.** *European Economic Review*, Vol. 144. (2022) 104081.
- HAJDU TAMÁS–HAJDU GÁBOR: **Temperature, climate change, and human conception rates: evidence from Hungary.** *Journal of Population Economics*, Vol. 35. (2022) pp. 1751–1776.
- HERMANN ZOLTÁN–PÉNTEK MÁRTA–GULÁCSI LÁSZLÓ–KOPCSÓNÉ NÉMETH IRÉN ANNA–ZRUBKA ZSOMBOR: **Measuring the acceptability of EQ-5D-3L health states for different ages: a new adaptive survey methodology.** *European Journal of Health Economics*, Vol. 23. (2022) pp. 1243–1255.
- HORN DÁNIEL–KISS HUBERT JÁNOS–LÉNÁRD TÜNDE: **Gender differences in preferences of adolescents: evidence from a large-scale classroom experiment.** *Journal of Economic Behavior & Organization*, Vol. 194. (2022) pp. 478–522.
- HÖGGER, B.–HORN DÁNIEL: **National high-stakes testing, gender, and school stress in Europe: a difference-in-differences analysis.** *European Sociological Review*, Vol. 38. (2022) No. 6. pp. 975–987.
- KELDENICH, C.: **Work, motherhood and women's affective well-being.** *Review of Economic Household*, Vol. 20. (2022) pp. 1345–1375.
- KUTASI KRISTÓF–KOLTAI JÚLIA, SZABÓ-MORVAI ÁGNES–RÖST GERGELY–KARSAI MÁRTON, BIRÓ PÉTER–LENGYEL BALÁZS: **Understanding hesitancy with revealed preferences across COVID-19 vaccine types.** *Scientific Reports*, Vol. 12. (2022) 13293.
- LOVÁSZ ANNA–CUKROWSKA-TORZEWSKA, E.–RIGÓ MARIANN–SZABÓ-MORVAI ÁGNES: **Gender differences in the effect of subjective feedback in an online game.** *Journal of Behavioral and Experimental Economics*, Vol. 98. (2022) 101854.
- PENNER, A. M. és szerzőtársai: **Within-job gender pay inequality in 15 countries.** *Nature Human Behaviour* Vol. 7. (2023) pp. 184–189.
- REIZER BALÁZS: **Employment and wage consequences of flexible wage components.** *Labour Economics*, Vol. 78. (2022) 102256.
- SIMONOVITS ANDRÁS: **Pension policy in autocracy: the case of Hungary.** *Journal of Government And Economics*, Vol. 6. (2022) 100040.
- TÓTH G. CSABA: **Narrowing the gap in regional and age-specific excess mortality during the COVID-19 in Hungary.** *Eastern Journal of European Studies*, Vol. 13. (2022) No. 1. pp. 185–207.
- VAN DOORN, N.–FERRARI, F.–GRAHAM, M.: **Migration and Migrant Labour in the Gig Economy: An Intervention.** *Work, Employment & Society*, Vol. 37. (2022) No. 4. pp.1099–1111.
- VAN VELDHUIZEN, R.: **Gender differences in tournament choices. Risk preferences, overconfidence, or competitiveness?** *Journal of the European Economic Association*, Vol. 20. (2022) No. 4. pp. 1595–1618.
- WANG, F.–GE, X.–HUANG, D.: **Government Intervention, Human Mobility, and COVID-19: A Causal Pathway Analysis from 121 Countries.** *Sustainability*, Vol. 14. (2022) 3694.
- ZIELIŃSKI, M.: **The Effect of the COVID-19 Pandemic on the Labor Markets of the Visegrad Countries.** *Sustainability*, Vol. 14. (2022) 7386.

Műhelytanulmányok

- ANGRIST, J.–HULL, P.–WALTERS, C. R.: [Methods for Measuring School Effectiveness](#). NBER WP, No. 30803. (2022).
- BALESTRA, C.–CIANI, E.: [Current challenges to social mobility and equality of opportunity](#). OECD Papers on Well-being and Inequalities, No. 10. (2022).
- BATUT, C.–GARNERO, A.–TONDINI, A.: [The Employment Effects of Working Time Reductions: Sector-Level Evidence from European Reforms](#). IZA Discussion paper, No. 15566. (2022).
- BOERI, T.–CAHUC, P.: [Labor Market Insurance Policies in the XXI Century](#). IZA Discussion paper, No. 15601. (2022).
- BRITTO, D.–FONSECA, A.–PINOTTI, P.–SAMPAIO, B.–WARWAR, L.: [Intergenerational Mobility in the Land of Inequality](#). CEPR Discussion Paper, No. 17582. (2022).
- CAUSA, O.–ABENDSCHEIN, M.–NHUNG LUU, N.–CAVALLERI, M. C.: [Getting on the job ladder. The policy drivers of hiring transitions](#). OECD Economics Department Working Papers, No. 1710. (2022).
- CAUSA, O.–ABENDSCHEIN, M.–NHUNG LUU, N.–SOLDANI, E.–CAVALLERI, M. C.: [The post-COVID-19 rise in labour shortages](#). OECD Economics Department Working Papers, No. 1721. (2022).
- DAHL, G.–KNEPPER, M. M.: [Unemployment Insurance, Starting Salaries, and Jobs](#). NBER Working Paper No. 30152. (2022).
- ÉGERT BALÁZS–DE LA MAISONNEUVE, C.–TURNER, D.: [A new macroeconomic measure of human capital exploiting PISA and PIAAC: Linking education policies to productivity](#). OECD Economics Department Working Papers, No. 1709. (2022).
- FAIA, E.–KUDLYAK, M.–SHABALINA, M.–WICZER, D.: [Monetary Policy and Wage Inequality: the Labour Mobility Channel](#). CEPR Discussion Paper, No. 17741. (2022).
- FARMER, R.–FARMER, L.: [Zoomers and Boomers: Asset Prices and Intergenerational Inequality](#). CEPR Discussion Papers, No. 17594. (2022).
- GÁBOS ANDRÁS–TOMKA ZSÓFIA: [Developments in minimum income benefits levels in Europe](#). EUROSHIP Working Paper, No. 11. (2022). Oslo Metropolitan University.
- HANZL-WEISS, D.–JOVANOVIĆ, B.: [Economic and Social Impacts of FDI in Central, East and Southeast Europe](#). wiiw Research Report, No. 464. (2022).
- JESTL, S.: [Industrial Robots, and Information and Communication Technology: The Employment Effects in EU Labour Markets](#). wiiw Working Paper, No. 215. (2022).
- KREKÓ JUDIT–TELEGDY ÁLMOS: [The effects of a disability employment quota when compliance is cheaper than defiance](#). IZA Discussion Paper Series, No. 15726. (2022).
- LAZEAR, E.–SHAW, K.–HAYES, G. E.–JEDRAS, J. M.: [Productivity and Wages: What Was the Productivity-Wage Link in the Digital Revolution of the Past, and What Might Occur in the AI Revolution of the Future?](#) NBER Working Papers, No. 30734. (2022).
- LEPAGE, L.–LI, X.–ZAFAR, B.: [Anticipated Gender Discrimination and Grade Disclosure](#). NBER Working Papers, No. 30765. (2022).
- LINDNER ATTILA–MURAKÓZY BALÁZS–REIZER BALÁZS–SCHREINER, R.: [Firm-level technological change and skill demand](#). CEP Discussion Paper, No.1857. (2022).
- PENNER A. és szerzőtársai: [Within-job gender pay inequality in 15 countries](#). Observatoire Sociologique du Changement, OSC Papers, HAL Id: hal-03606541.
- SALVI DEL PERO, A.–WYCKOFF, P.–VOURC'H, A.: [Using Artificial Intelligence in the workplace. What are the main ethical risks?](#) OECD Social, Employment and Migration Working Papers, No. 273. 2022.
- SILVA, J.–LEITAO, M.–MONTANA, J.: [The Role of Firms in Wage Inequality Dynamics](#). CEPR Discussion Papers, No. 17327. (2022).
- VARSIK, S.: [A snapshot of equity and inclusion in OECD education systems: Findings from the Strength through Diversity Policy Survey](#). OECD Education Working Papers, No. 284. (2022).

Nemzetközi szervezetek kiadványai

International Labour Organization (ILO)

- ADDATI, L.–CATTANEO, U.–POZZAN, E.: [Care at work: Investing in care leave and services for a more gender equal world of work](#). ILO, Genf, 2022.
- Global Employment Trends for Youth 2022: [Investing in transforming futures for young people](#). ILO, Genf, 2022.
- Global Wage Report 2022-23. [The impact of COVID-19 and inflation on wages and purchasing power](#). ILO, Published in November 2022.
- SAGET, C. és szerzőtársai: [Greening Enterprises. Transforming processes and workplaces](#). ILO, Genf, 2022.
- World Employment and Social Outlook: [Trends 2022](#). ILO, Genf, 2022.

OECD

OECD Employment Outlook 2022: [Building Back More Inclusive Labour Markets](#). Párizs, 2022.

OECD [Labour Force Statistics, 2021](#). Párizs, 2022.

OECD [Social and Welfare Statistics](#), Párizs, 2022.

OECD Gender Equality: [Gender equality in employment](#). Párizs, 2022.

United Nations (UN)

[A sustainable world for all ages. Joining forces for solidarity and equal opportunities throughout life](#). Proceedings of the 2022. UNECE Ministerial Conference on Ageing, 16–17 June 2022 Rome, Italy. UN, New York–Genf, 2022, 113 p.

[Handbook on forms of employment](#). United Nations Economic Commission for Europe. UNECE, Genf, 2022.

[Human Development Report](#). 2021/2022: Uncertain times, unsettled lives. Shaping our future in a transforming world. United Nations Development Programme (UNDP), New York, 2022, 305 p.

[The sustainable development goals report 2022](#). UN Department of Economic and Social Affairs, UNECE, New York–Genf, 2022, 64 p.

World Bank

[World Development Report 2022: finance for an equitable recovery](#). World Bank, Washington, DC, 2022.

FÜGGELÉK. TÁBLÁZATOK ÉS ÁBRÁK JEGYZÉKE

TÁBLÁZATOK

MUNKAPIAC

1. táblázat: A foglalkoztatottak létszámának alakulása néhány fontosabb ismérv szerint	19
2. táblázat: Az öregségi nyugdíjban részesülő foglalkoztatottak létszáma, néhány fontosabb ismérv szerint, 2022 (fő)	22
3. táblázat: A gyermekgondozási ellátás mellett ténylegesen dolgozók létszáma iskolai végzettség szerint, 2018 (fő)	22
4. táblázat: Nappali tagozatos tanulmányai mellett dolgozók létszámának időbeli alakulása (fő)	23
5. táblázat: A potenciális munkaerő-tartalékhoz tartozók létszámának alakulása	25
6. táblázat: Bruttó átlag- és mediánkereset, szektoronként, 2022	27
7. táblázat: A teljes munkaidőben alkalmazásban állók bruttó kereseteinek alakulása nemzetgazdasági ágak szerint, 2021, 2022	29

KÖZELKÉP

1.1. táblázat: Leíró statisztikák	41
1.2. táblázat: A szubjektív Gini-együttható (százalékpontban) és az univerzalizmus közti kapcsolat	43
3.3.1. táblázat: Átlagos tanulói teljesítmény és iskolai végzettség a szegregált és nem szegregált iskolákban	91
3.3.2. táblázat: A szegregált iskolába járás hatására vonatkozó regressziós becslése a tanulói teljesítményre és iskolai végzettségre	92
3.3.3. táblázat: A regressziós becslés hatátnagysága a legfeljebb általános iskolai végzettségű és az érettségizett anyák gyermekei közötti átlagos különbség százalékában	93
K3.3.1. táblázat: A 17 évesek aktivitása 2011 és 2016 októberében	95
3.4.1. táblázat: A családi háttér és a tesztpontszám összefüggése a hatosztályos gimnáziumba kerüléssel ..	100
3.4.2. táblázat: A kisgimnázium hozzáadott értéke – matematika	101
3.4.3. táblázat: A kisgimnázium hozzáadott értéke – szövegértés	101
3.5.1. táblázat: Az egyes bérkomponensek hozzájárulása a bérek szóródásához, illetve az egyes bérmutatókból	

az iskola által magyarázott hányadok (százalék)	106
3.5.2. táblázat: Az egyes bérmutatókból a középiskolák által magyarázott hányadok (százalék)	106
3.5.3. táblázat: Az egyes bérkomponensek hozzájárulása különböző iskolák közötti különbségekhez	107
3.6.1. táblázat: A 2021-re becsült átlagos veszteségek heterogenitása nem, családi háttér és átlagjegy szerint ..	115
3.6.2. táblázat: A 2021-re becsült átlagos veszteségek heterogenitása az iskola diákösszetétele, a nem és a családi háttér szerint	117
3.8.1. táblázat: A 2009–2013 között nyolcadik osztályt végzett, az iskolából lemorzsolódott 16–18 éves tinédzserek közfoglalkoztatása	129
3.8.2. táblázat: A 2009–2013 között nyolcadik osztályt végzett, az iskolából lemorzsolódott 16–18 évesek elsődleges munkaerőpiaci foglalkoztatottsága	129
K3.3.1. táblázat: A 17 évesek aktivitása 2011 és 2016 októberében	133
K3.3.2. táblázat: A roma etnicitás becsült hatása az 17 éves kori iskolába járásra (százalékpont)	133
4.1.1. táblázat: Az szja adatbázisok összefoglaló adatai	137
4.1.2. táblázat: Regressziós eredmények – a tőkejövedelemmel összefüggő tényezők	138
K4.1.1. táblázat: Átlagos jövedelmek nemek szerint	144
4.2.1. táblázat: Prediktált roma–nem roma foglalkoztatási esélykülönbség a Jobbik reziduális támogatottságának és a kisvállalat-sűrűségnek kitüntetett értékeinél (Férfiak)	148
4.4.1. táblázat: A depriváltak és a nem depriváltak kapcsolathálózati jellemzői szerinti különbségek	161
4.5.1. táblázat: Összefüggések a városok kapcsolathálózatának töredezettsége, a városok fizikai korlátok általi megosztottsága és a jövedelemegyenlőtlenségek között	167
K4.3.1. táblázat: A vizsgálatba bevont négy csoport jellemzői (a kovariánsok rögzített értékei a marginális hatások kiszámításához a négy kiválasztott csoportban)	176

4.7.1. táblázat: A helyszintű tényezők részaránya különböző kimeneti változók esetén	180
4.8.1. táblázat: A különböző lakásútmintákat befolyásoló, lakásfinanszírozással összefüggő tényezők hatásának vizsgálata – a logisztikus regresszió eredményei	186
6.2.1. táblázat: A származás hatása a magas, illetve alacsony foglalkozási pozíció elfoglalására nemek szerint – alap- és bővített modellek	204
6.4.1. táblázat: A magas és az alacsony iskolai végzettség megszerzésének hierarchikus modelljei	214
6.5.1. táblázat: A minta összetétele, 1991. június–1992. május, valamint 1992. június–1993. május között született kohorszok	218
6.5.2. táblázat: Generációk közötti oktatási mobilitás – a diplomaszerezés relatív valószínűsége a nem diplomás szülők gyerekei között	219
6.6.1. táblázat: Az iskolai végzettség a tapasztalat, a szülői iskola és a nem szerepe a keresetmeghatározásban (OLS-regresszió, magyarázó változó a jövedelem logaritmus, standardizált együtthatók)	99
6.6.2. táblázat: A saját iskolázottság és a szülői iskolázottság hozama	223
6.6.3. táblázat: A szülők felsőfokú végzettségének hatása az elvégzett iskolai osztályok számára	223

SAKPOLITIKÁK

F1. táblázat: A központi költségvetés szűk foglalkoztatáspolitikai részének kiadásai és bevételei	235
---	-----

STATISZTIKA

1.1. táblázat: Alapvető gazdasági mutatók	239
2.1. táblázat: Népeség	241
2.2. táblázat: A népeség száma főbb korcsoportok szerint, ezer fő	242
2.3. táblázat: A férfi népeségszám alakulása főbb korcsoportok szerint ...	244
2.4. táblázat: A női népeségszám alakulása főbb korcsoportok szerint ..	245
3.1. táblázat: A 15 éves és idősebb népesség gazdasági aktivitása	246
3.2. táblázat: A 15 éves és idősebb férfiak gazdasági aktivitása, ezer fő	247
3.3. táblázat: A 15 éves és idősebb nők gazdasági aktivitása, ezer fő	248

3.4. táblázat: A 15 éves és idősebb népesség gazdasági aktivitása	249	5.5. táblázat: A munkanélküliek iskolai végzettség szerinti megoszlása, nők, százalék	273	7.1. táblázat: A nappali oktatásban, képzésben végzettség száma	295
3.5. táblázat: A 15 éves és idősebb férfiak gazdasági aktivitása, százalék ...	250	5.6. táblázat: A munkanélküliek száma a munkakeresés hossza szerint	275	7.2. táblázat: Kezddő évfolyamos tanulók, hallgatók száma a nappali oktatásban, képzésben	296
3.6. táblázat: A 15 éves és idősebb nők gazdasági aktivitása, százalék	251	5.7. táblázat: A regisztrált munkanélküliek és a MEF munkanélküliség alakulása	277	7.3. táblázat: Tanulók, hallgatók száma a nappali oktatásban, képzésben	297
3.7. táblázat: A 15–64 éves népesség létszáma munkapiaci kategóriánkénti önbesorolása szerint, ezer fő	252	5.8. táblázat: A regisztrált munkanélküliek megoszlása iskolai végzettség szerint, éves átlag, százalék	278	7.4. táblázat: Tanulók, hallgatók száma a felnőttoktatásban, a nem nappali képzésben	298
3.8. táblázat: A 15–64 éves népesség létszáma munkapiaci kategóriánkénti önbesorolása szerint, százalék	253	5.9. táblázat: A regisztrált munkanélküli pályakezddők megoszlása iskolai végzettség szerint, éves átlag	278	7.5. táblázat: Az egyetemi, főiskolai továbbtanulásra jelentkezők számának alakulása, nappali képzés	299
4.1. táblázat: Összes foglalkoztatott ..	254	5.10. táblázat: A regisztrált munkanélküliek megoszlása a Munkaerő-felmérésben megfigyelt gazdasági aktivitás szerint, százalék	279	8.1. táblázat: Az NFSZ kirendeltségein bejelentett betöltetlen álláshelyek száma	301
4.2. táblázat: Összes foglalkoztatott nemek szerint	255	5.11. táblázat: A munkanélküli nyilvántartásba belépők száma, havi átlagok, ezer fő	279	8.2. táblázat: Az NFSZ kirendeltségein bejelentett betöltetlen álláshelyek száma iskolázottsági szint szerint ..	302
4.3. táblázat: A foglalkoztatottak kor szerinti megoszlása, férfiak	257	5.12. táblázat: Regisztrált munkanélküliek nemek szerinti megoszlása, havi átlag	280	8.3. táblázat: Betöltetlen álláshelyek száma	302
4.4. táblázat: A foglalkoztatottak kor szerinti megoszlása, nők	258	5.13. táblázat: Regisztrált munkanélküliek megoszlása, havi átlag	281	8.4. táblázat: Létszámnövelést illetve -csökkenést tervező vállalatok aránya, százalék	303
4.5. táblázat: A foglalkoztatottak iskolai végzettség szerinti megoszlása, férfiak, százalék	259	5.14. táblázat: Regisztrált munkanélküliek megoszlása, havi átlag	282	9.1. táblázat: Regionális különbségek: foglalkoztatási ráta	304
4.6. táblázat: A foglalkoztatottak iskolai végzettség szerinti megoszlása, nők, százalék	260	5.15. táblázat: A regisztrált munkanélküliek közül támogatott és nem támogatott munkahelyeken elhelyezkedők száma	283	9.2. táblázat: Regionális különbségek: munkanélküliségi ráta a Munkaerő-felmérés szerint	305
4.7. táblázat: A foglalkoztatottak száma foglalkozási viszony szerint, ezer fő	261	5.16. táblázat: Segélyezés és munkaerőpiaci programok	284	9.3. táblázat: Regionális különbségek: A regisztrált munkanélküliek aránya a gazdaságilag aktív népességhez viszonyítva, százalék	306
4.8. táblázat: A foglalkoztatottak megoszlása foglalkozási viszony szerint, százalék	262	5.17. táblázat: Az aktív eszközökből kilépők elhelyezkedési arányai	285	9.4. táblázat: Regisztrált munkanélküliségi ráta megyénként	308
4.9. táblázat: Az alkalmazásban állók megoszlása ágazat szerint, nemek szerinti bontásban, százalék	263	5.18. táblázat: A regisztrált munkanélküliek, a munkanélküli ellátásban, és a szociális ellátásban részesülők megoszlása iskolai végzettség szerint ...	286	9.5. táblázat: Regionális különbségek: keresetek	309
4.10. táblázat: A munkahelyükön 0–6 hónapja dolgozók aránya	264	5.19. táblázat: Munkanélküli/álláskeresési/vállalkozói járadékból kilépők száma, megoszlása	287	9.6. táblázat: Regionális különbségek: bruttó hazai termék, százalék	310
4.11. táblázat: A vállalati szférában alkalmazottak megoszlása vállalatméret szerint, százalék	264	5.20. táblázat: A munkaerőpiaci képzésben résztvevők létszáma	288	10.1. táblázat: Sztrájkok	312
4.12. táblázat: Foglalkoztatás vállalatméret szerint	265	5.21. táblázat: A képzésben résztvevő munkaviszonyban nem állók éves átlagos számának megoszlása a képzés típusa szerint, százalék	288	10.2. táblázat: Központi bérmegállapodások	313
4.13. táblázat: 15–74 éves népesség foglalkoztatási rátája, férfiak	265	6.1. táblázat: A bruttó kereset és a reálkereset éves változása	289	10.3. táblázat: Minimálbér, bérminimum és nyugdíjminimum havi összege, folyó évi ezer forint	314
4.14. táblázat: 15–74 éves népesség foglalkoztatási rátája, nők, százalék ...	266	6.2. táblázat: Teljes munkaidőben alkalmazásban állók főbb kereseti adatai a munkáltatók teljes körénél	290	11.1. táblázat: Gyermekek után járó támogatások	315
4.15. táblázat: 15–64 évesek foglalkoztatási rátája iskolai végzettség szerint, férfiak, százalék	267	6.3. táblázat: Bruttó kereseti arányok a nemzetgazdaságban, Ft/fő/hó	291	11.2. táblázat: Munkanélküliség esetén járó támogatások és az átlagbér	316
4.16. táblázat: 15–64 évesek foglalkoztatási rátája iskolai végzettség szerint, nők, százalék	268	6.4. táblázat: Bruttó kereseti arányok a nemzetgazdaságban, százalék	292	11.3. táblázat: Saját jogú nyugellátásban részesülők létszáma és a teljes ellátásuk emelés utáni átlagösszegei az év januárjában	317
5.1. táblázat: A munkanélküliségi ráta alakulása nem szerint, és a tartósan munkanélküliek aránya, százalék ..	269	6.5. táblázat: Az alacsony keresetű dolgozók aránya nemek, korcsoport, iskolai végzettség és ágak szerint	293	11.4. táblázat: Egészségkárosodott személyek szociális járadékban részesülők létszáma és a teljes ellátásuk emelés utáni átlagösszegei az év januárjában	318
5.2. táblázat: Munkanélküliségi ráta az iskolai végzettség szerint, férfiak ...	270			11.5. táblázat: A nyugdíjba vonulás korcentruma és a nyugdíjazottak létszáma	319
5.3. táblázat: A munkanélküliek iskolai végzettség szerinti megoszlása, férfiak, százalék	271				
5.4. táblázat: Munkanélküliségi ráta az iskolai végzettség szerint, nők,	272				

11.6. táblázat: Rokkansági járadékban részesülők létszáma és a teljes ellátásuk emelés utáni átlagösszegei az év januárjában 320	2.4. ábra: Tartós betegségek előfordulása (KSH háziorvosi jelentés, 2017/2019) 55	3.2.4. ábra: Az iskolák közötti társadalmi elkülönülés mérőszámainak alakulása (a járások, illetve városok szintjén mérve, 2006–2019, 8. évfolyamos tanulók) 85
11.7. táblázat: Új rokkansági nyugdíjmegállapítások és az új öregségi nyugdíjmegállapítások részletes létszámadatai 320	2.5. ábra: Háziorvosa szerint valamilyen tartós betegsége van (KSH háziorvosi jelentés, 2017/2019) 57	3.2.5. ábra: A szegregáció és a teszteredmények társadalmi egyenlőtlenségének összefüggése (a járások, illetve városok szintjén mérve, 2017–2019, 8. évfolyamos tanulók) 86
11.8. táblázat: Öregségi nyugdíjkorhatar 321	2.6. ábra: Túlsúlyos és elhízott gyermekek aránya a 6–8 éves gyermekek között (COSI, 2019) 58	3.3.1. ábra: A roma diákok becsült aránya és a HHH diákok aránya az iskolák romaarány szerinti percentiliseiben (százalék) 89
12.1. táblázat: A személyi jövedelemadó kulcs átlaga, minimális, maximális értéke, százalék 322	2.7. ábra: Bármilyen tünettől kórházban ápol, illetve szakrendelőben kezelt 1–8 éves gyermekek aránya (NEAK, 2009–2017) 59	3.3.2. ábra: A szegregált iskolában tanulók aránya az anya iskolázottsága szerint és tanulói összetétel a szegregált és nem szegregált iskolákban (százalék) 90
12.2. táblázat: Az adóék mértékének változása a minimálbér és alkalmi munkavállalói könyv esetén 323	2.8. ábra: A kórházi és szakrendelői kezelések egy ritka krónikus betegség (az epilepszia), illetve két gyakori akut betegségecsoport (a légúti és fertőző betegségek) esetében 61	K3.1.1. ábra: Nyolcadikos aspirációk a hetedik osztály ismétlése és a hatodikos aspirációk függvényében 96
12.3. táblázat: Munkát terhelő adók a költségvetési bevétel és a keresetek arányában 324	2.9. ábra: Rossz higiéniai körülmények között élő gyermekek aránya (Mikrocenzus, 2016, OGYELF, 2010) 63	3.4.1. ábra: A családi háttér index és a matematika tesztpontszám megoszlása, 2014 99
13.1. táblázat: A 20–64 éves népesség foglalkoztatási aránya és a 15–74 éves népesség munkanélküliségi rátája nemként az Unió tagországokban, 2022 325	2.10. ábra: Egészségtelen lakások aránya a gyermekeket nevelő családok körében (HKÉF, 2017/2018) 63	3.6.1. ábra: OKM-tesztpontszámok 2010–2019 között és a 2021-ben, átlagok és átlagos növekmények 112
13.2. táblázat: A foglalkoztatottak összetétele az Unió tagországokban, 2022 326	2.11. ábra: Kizárólagosan szoptatott csecsemők aránya (NNK területi védőnői jelentés, 2018) 65	3.6.2. ábra: Relatív tesztpontszámok 2010–2019 között és a 2021-ben, családi háttér és átlagjegy szerinti bontásban 114
13.3. táblázat: Betöltetlen álláshelyek aránya, 2021 326	2.12. ábra: A dohányzás társadalmi különbségei (NNK területi védőnői jelentés, 2018 és HBSC, 2014/2018) ... 66	3.6.3. ábra: Becsült tesztpontszám-változás 2021-ben 2015–2019-hez mérten, családi háttér és korábbi átlagjegy szerinti bontásban 116
ÁBRÁK	2.13. ábra: Egészséges és egészségtelen élelmiszerek napi rendszerességű fogyasztása (HBSC, 2014/2018, ELEF, 2014/2019) 67	3.7.1. ábra: A települési átlagjövedelem hatása az egy tanulóra jutó oktatási kiadásokra, 2012–2018 122
MUNKAPIAC	3.1.1. ábra: Társadalmi-gazdasági különbségek a 15 éves diákok olvasás-szövegértési teszt eredményeiben, 2018 73	3.7.2. ábra: Az alacsony iskolázottságú anyák gyermekei iskolán belüli arányának hatása a fajlagos oktatási kiadásokra, 2012–2017 123
1. ábra: A foglalkoztatottak számának és a 15–64 évesek foglalkoztatási rátájának alakulása 19	3.1.2. ábra: A jól teljesítő, rossz családi háttérű 15 éves tanulók aránya az európai országokban, 2009 és 2018 (százalék) 74	3.7.3. ábra: Átlagos standardizált teszteredmények alakulása matematikából a települések átlagjövedelem szerinti kvintilisei szerint 123
2. ábra: A tartósan munkanélküliek munkakeresésének átlagos hossza (jobb tengely) és aránya az összes munkanélkülivel belül (bal tengely) . 24	3.1.3. ábra: A középfeokon 10. évfolyamon tanulók megoszlása programtípus szerint, hátrányos helyzet szerint, 2010–2019 (százalék) 76	3.7.4. ábra: A települési átlagjövedelem hatása a teszteredményekre 124
3. ábra: A regisztrált álláskeresők főbb adatai, 2020–2022 24	3.1.4. ábra: A felsőoktatásba felvett hátrányos helyzetű tanulók az összes felvett arányában, 2010–2022 (százalék) 76	3.8.1. ábra: A reform előtti (2009–2011) és a reform utáni (2012–2013) iskolai kohorszok iskolai, munkapiaci és fertilitási kimenetei 128
4. ábra: A pótlólagos munkaerő iránti kereslet, szektoronként, 2021–2022 .. 26	3.2.1. ábra: A társadalmi státus és a tesztpontszám összefüggése (státusindex szerinti percentilisekben mérve, 2019, 8. évfolyamos tanulók) 83	3.8.2. ábra: A 2009–2013 között nyolcadik osztályt végzett, az iskolából lemorzsolódott 16–18 éves tinédzserek közmunkában töltött hónap szerinti megoszlása 130
KÖZELKÉP	3.2.2. ábra: A társadalmi háttér hatása a 8. évfolyamon mért tesztpontszámokra (kétféle változós standardizált regressziós együtthatók), 2006–2019 ... 83	K3.2.1. ábra: A várandósok hátrányos társadalmi-gazdasági helyzetét magyarázó logisztikus regressziós elem-
1.1. ábra: Szubjektív egyenlőtlenségek és univerzalizmus országok közötti összehasonlításban 38	3.2.3. ábra: Az iskolák közötti társadalmi elkülönülés mérőszámainak alakulása országosan 84	
1.2. ábra: Tényleges és becsült (bruttó) jövedelmi percentilise 42		
1.3. ábra: Univerzalizmus a mintánkban 43		
2.1. ábra: Születéskori egészség és handikapság (KSH-regiszterek, 2010–2018) 49		
2.2. ábra: Beszédfejlődési, szociális fejlődési problémákkal diagnosztizált, túlsúlyos, illetve gondozást igénylő gyerekek aránya (NNK területi védőnői jelentés, 2018) 51		
2.3. ábra: Légzőszervi betegségek előfordulása a 3. évfolyamra járó (8–10 éves) gyermekek között 53		

zés modelljei, esélyhányadosok 95 százalékos konfidencia-intervallummal (A panel) és parciális regressziós együtthatók (B panel) 131

4.1.1. ábra: Lorenz-görbe – az egyes jövedelmi századok részesedése a tőke- és munka-, valamint az összes jövedelemből (adózás előtt, 2021) 137

4.1.2. ábra: A tőke- és munkajövedelmek aránya az összes jövedelemben 138

4.1.3. ábra: A tőkejövedelemmel rendelkezők aránya a munkajövedelem századai szerint 138

4.1.4. ábra: Adózás előtti és adózás utáni jövedelmek reálnövekedése 2007 és 2021 között 139

4.1.5. ábra: A Gini-index változása az összes jövedelem, a munkajövedelem és tőkejövedelem esetében (2007–2021) 140

4.1.6. ábra: A felső 1 százalék (felső sor), a felső 10 százalék (középső sor) és az alsó 50 százalék (alsó sor) jövedelmének aránya az összes jövedelem, a munkajövedelem és tőkejövedelem esetén (2007–2021) 142

K4.1.1. ábra: A férfiak aránya a nemek szerinti jövedelemeloszlásban 145

4.3.1. ábra: A szegénység különböző megközelítésekre alapuló mérőszámának alakulása Magyarországon, 2005–2022 153

4.3.2. ábra: A szegénységi ráta az EU-tagországok átlagában és egyes tagországokban, 2010–2022 (százalék) 153

4.3.3. ábra: A szegénységi ráta alakulása Magyarországon különböző küszöbértékek mellett, 2005–2020 (százalék) 155

K4.2.1. ábra: Az aktív korú népesség munkaerőpiaci státus szerinti megoszlása és az egyes csoportok szegénységi rátája, valamint a munkaerőpiaci státus szerinti csoportok megoszlása iskolázottság szerint, összevont minta, 2014–2019 157

K4.2.2. ábra: Relatív jövedelmi szegénységi ráta a legalább két aktív korú taggal rendelkező háztartásokban, a háztartás munkaerőpiaci státusa szerint 158

4.5.1. ábra: A kapcsolathálózatok töredezettsége és jövedelemegyenlőtlensége 166

4.6.1. ábra: A különböző krónikus betegségek gyakorisága a férfiak és a nők körében, 2019 (százalék) 171

4.6.2. ábra: Önértékelt egészségi állapot jövedelmi ötödök szerint 172

4.6.3. ábra: A magyarországi régiók fő halálokok szerinti, standardizált, regionális halálozási rátáinak aránya az EU27 átlagához képest 173

4.6.4. ábra: Születéskor várható élettartam nemek és régiók szerint, 2019 és 2021 174

K4.3.1. ábra: A kötött testhelyzetben szülés becsült valószínűsége a hüvelyi úton szült, adott csoporthoz tartozó nők körében 177

4.7.1. ábra: A helyszíntényezők részaránya (becsült 9 paraméterek) a járóbeteg-ellátás esetén különböző szocioökonómiai csoportokban 181

5.1. ábra: Az öregségi nyugdíjak átlaga és relatív szórása 2013–2022 192

5.2. ábra: Az induló nyugdíjak reálértékének becsült időszora 193

5.3. ábra: A férfiak átlagos öregségi nyugdíja 2013–2022 között korosztályok szerinti bontásban 193

6.1.1. ábra: A magas és alacsony társadalmi csoportok státuselőnye 1950-től napjainkig 197

6.1.2. ábra: A magas és alacsony státusú vezetéknevek relatív reprezentációja 198

6.2.1. ábra: Az mobilitás abszolút mértékének változása Magyarországon, nemek szerint, 1973–2018 202

6.2.2. ábra: A mobilitás iránya Magyarországon nemek szerint, 1973–2018 (százalék) 202

6.3.1. ábra: Vagyontranszferben részesülő háztartások aránya az egyes országokban, 2017 (százalék) 208

6.3.2. ábra: Vagyontranszferben részesülő háztartások aránya a háztartásfő iskolázottsága szerint, 2017 209

6.4.1. ábra: Az immobilis aránya a magas és alacsony iskolai végzettségűek körében, 2002–2018 (százalék) 213

6.5.1. ábra: A diplomás fiatalok aránya 25–34 éves korban – első generációs diplomások és diplomás szülők gyerekei, 2011–2018 217

6.5.2. ábra: A diplomások arányának különbsége a diplomás és nem diplomás szülők gyerekei között 25–34 éves korban, 2011–2018 217

6.6.1. ábra: A különböző iskolázottságú férfi és női foglalkoztatottak átlagos keresetei öt éves életkori csoportokban, 2005, 2011, 2019 222

6.6.2. ábra: A 2005-ös, 2011-es és 2019-es mintákban megkérdezettek 1961–1969, illetve az 1970–1979 között születettek kohorszainak iskolai végzettsége és szüleik iskolai végzettsége, százalékos megoszlások 224

STATISZTIKA

1.1. ábra: GDP éves időszora (2000=100%) 240

1.2. ábra: Foglalkoztatási ráta, 20–64 évesek 240

2.1. ábra: Magyarország népességének korösszetétele, 1980, 2021 243

4.1. ábra: Összes foglalkoztatott 256

4.2. ábra: Összes foglalkoztatott nemek szerint 256

4.3. ábra: Foglalkoztatási ráta korcsoportok szerint, 15–64 éves férfiak, negyedévenként 266

4.4. ábra: Foglalkoztatási ráta korcsoportok szerint, 15–64 éves nők, negyedévenként 267

5.1. ábra: A munkanélküliségi ráta nemek szerint 269

5.2. ábra: A különböző munkapiaci állományok közötti negyedéves áramlások intenzitásának alakulása a 15–64 éves népességben 274

5.3. ábra: Munkanélküliségi ráta korcsoportonként, 15–59 éves férfiak, negyedévenként 276

5.4. ábra: Munkanélküliségi ráta korcsoportonként, 15–59 éves nők, negyedévenként 276

5.5. ábra: A munkanélküli nyilvántartásba belépők száma, havi átlagok, ezer fő 280

6.1. ábra: A bruttó átlagkeresetek differenciáltsága 290

6.2. ábra: Életkor-kereseti profilok nemek és iskolai végzettség szerint, 2020-ban 293

6.3. ábra: A bruttó reálkeresetek logaritmusának eloszlása 294

7.1. ábra: A nappali képzésben tanulók a megfelelő korú népesség arányában 295

7.2. ábra: Belépők és kilépők száma az egyes oktatási fokozatokban 300

8.1. ábra: Létszámcsökkenést és létszámnövekedést tervező vállalatok aránya 303

9.1. ábra: Regionális különbségek: munkanélküliségi ráta a Munkaerő-felmérés szerint a tervezési statisztikai régiókban 307

9.2. ábra: Regionális különbségek: regisztrált munkanélküliségi ráta a tervezési statisztikai régiókban 307

9.3. ábra: Regisztrált megyei munkanélküliségi ráták átlagai, 2021 308

9.4. ábra: A regisztrált munkanélküliek aránya a 15–64 éves népességben, 2019. I. negyedév, százalék 311

9.5. ábra: A regisztrált munkanélküliek aránya a 15–64 éves népességben, 2022. I. negyedév, százalék 311

